Babil ve Asur Mitleri

"Marduk Efsanesi", "Gılgamış Destanı" ve "Büyük Tufan Miti"

Donald A. Mackenzie

Mitoloji Tarih Dizisi

İLYA

Babil ve Asur Mitleri

Donald A. Mackenzie

İLYA

İLYA	**MİTOLOJİ - TARİH DİZİSİ - 36**
Adı	**Babil ve Asur Mitleri**
Yazarı	**Donald A. Mackenzie**
Orjinal Adı	Myths of Babylonaia and Assyria
Çeviren	Nisan Benzergil
Yayın No	270

Baskı	Birinci Baskı, Ağustos 2011 - İZMİR
Basıldığı Yer	İlya İzmir Yayınevi Matbaası
Adres:	İLYA İZMİR BASIM YAYIN MEDYA YAPIM DAĞ. PAZ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
	R.Tulga Cad. No: 11 Çamdibi/İZMİR
	Tel-Pbx: (0232) 462 75 86 - Fax: (0232) 462 32 19
	ilyayayinevi@gmail.com
	www.ilyayayinevi.com.tr

BABİL VE ASUR MİTLERİ

Donald A. Mackenzie

Çeviren:Nisan Benzergil

İLYA

MİTOLOJİ - TARİH DİZİSİ

Donald A. Mackenzie

1873'te İskoçya'da doğmuş ve 2 Mart 1936'da Edinburg şehrinde hayata veda etmiştir.

20. Yüzyıl başlarında din, mitoloji ve antropoloji konularında birçok eseri olan İskoçyalı yazar ve gazetecidir. Eserleri arasında Hint Mitleri ve Efsaneleri (Indian Myth and Legend), Kelt Folkloru (Celtic Folklore) ve Çin ve Japon Mitleri (Myths of China and Japan) vardır.

Nisan BENZERGİL:

Ege Üniversitesi Amerikan Kültür ve Edebiyatı Bölümü mezunu olan Benzergil, profesyonel olarak çevirmenlik yapmaktadır. Türkçeye çevirdiği kitaplar, Siegfried'in Hikayesi, Dört Büyük Amerikalı, Kraliçe Elizabeth, Shakespeare'in Hayatı, Roma Tarihi ve Devrim Psikolojisi'dir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 6
GİRİŞ 15
1. BÖLÜM : Babil'in Irkları ve İlk Medeniyeti 33
2. BÖLÜM : Nehirler Diyarı ve Nehir Tanrısı 53
3. BÖLÜM : Rakip Panteonlar ve Temsilci Tanrılar 69
4. BÖLÜM : Şeytanlar, Periler, Hayaletler 89
5. BÖLÜM : Temmuz ve İştar Mitleri 113
6. BÖLÜM : Şehir Devletleri Sümer ve Akad Savaşları 143
7. BÖLÜM : Yaradılış Efsanesi: Ejder Katili Marduk 169
8. BÖLÜM : Tanrılaştırılmış Kahramanlar: Etana ve Gılgamış 193
9. BÖLÜM : Tufan Efsanesi, Kutsanmışlar Adası ve Hades 219
10. BÖLÜM : Babil Yasaları, Adetleri ve Binaları 245
11. BÖLÜM : Babil'in Altın Çağı 267
12. BÖLÜM: Hititlerin, Mitannilerin, Kassitlerin, Hiksosların ve Asurluların Yükselişi 285
13. BÖLÜM: Astroloji ve Astronomi 309
14. BÖLÜM: Asur'un Ulusal Tanrısı Ashur 345
15. BÖLÜM: Üstünlük ve Ticaretle İlgili Anlaşmazlıklar 373
16. BÖLÜM: İmparatorlukları Parçalayan Irk Hareketleri 389

17. BÖLÜM: Asur Tarihinde İbraniler.....407
18. BÖLÜM: Semiramis Çağı.....431
19. BÖLÜM: Asur'un Görkemli Çağı.....457
20. BÖLÜM: Asur ve Babil'in Son Yılları.....491

ÖNSÖZ

Bu kitap Babil ve Asur mitleri ve efsanelerini anlatır. Bu mit ve efsaneler içinde oluştukları medeniyeti yansıttıkları için, ilk Sümerler Çağı'ndan başlayan ve Pers ve Yunan İmparatorluklarının çağlarıyla sonlanan tarihi bilgiler de verilmiştir. İnsan gelişim sürecinin otuz yüzyıldan fazlası bu şekilde izlenmiştir.

Bu geniş zaman aralığında Dicle-Fırat vadisinden yayılan kültürel etkiler, kesişen ticaret yolları aracılığıyla ve Mezopotamya medeniyetinin mayalanan öğelerini, doğrudan veya dolaylı yoldan kazanmış halkların periyodik ve geniş çaplı göçlerinin sonucunda uzak kıyılara ulaştı. Günümüzde bile Doğu'nun ilk kültürel etkisinin izlerine Avrupa'da rastlanmaktadır. Örneğin, "Burç İşaretler"imiz ve uzay-zaman ölçme sistemimiz antik Babil'in miraslarıdır.

Ama Nil Vadisi'nde olduğu gibi, Mezopotamya'da tarıma dayalı yaşam şekline dayanan tarih öncesi kültürün başlangıç aşamalarını izlemek imkânsızdır. Genellikle "Tarihin Şafağı" denilen zaman dilimi gerçekten de daha sonraki çağın gelişiminin başlangıcıdır. "Şafağı", yaşadığımız çağdan ayıran "daha uzun bir zaman ve uzak bir çağın kültürü olduğunu varsayarak" hakkında bilgi sahibi olduğumuz çağın ilk döneminde erişilen medeniyet derecesinin nedenini açıklamak gereklidir. Sümer (ilk Babil) medeniyeti "yerli" kelimesinin geniş anlamda uygulanmaşını haklı çıkaran ayırt edici yerel özellikler sunsa da, bu kelimenin şu anda muğlak olan uzak bağlantılar ve etkiler öneren bazı kesin öğelere sahip olduğu ortaya

çıkmıştır. Bu bağlamda özel ilgiyi hak eden Profesör Budge'ın olgun ve iyi düşünülmüş bir sonucu vardır: "Hem Sümerler hem de ilk Mısırlılar, ilkel tanrılarını genel ama aşırı derecede antik bir kaynaktan almışlardır." Bu farklı halkların tarih öncesi defin adetleri dikkate değer şekilde benzerdir. Aynı zamanda Neolitik Avrupalıların adetlerine de benzemektedir. Böyle bir kanıtın toplu etkisi kültürel etkinin hipotezini tamamen tatmin edici ve belirleyici olarak görmememiz gerektiğini ortaya koyar. Uzak ırksal bir bağlantı mümkün olmakla birlikte, Altın Dal'ın yazarı Profesör Frazer gibi yüksek bir otorite, yaygın "inançların Homojenliği"nin "ırk homojenliği" yüzünden olduğunu iddia etmeye hazır bulunduğunda, kesinlikle dikkate değerdir. Bazı etnolojistlerin Aryo-Hintliler, güneyli Persliler, Sümerler, ilk Mısırlılar ve Neolitik Avrupalılar arasında ırksal bir akrabalık olduğunu öne süren birikmiş bilgilere sahip olduğu 1. bölümde gösterilmiştir.

Bu kitap boyunca, okuyucuyu efsane ve mitleri birleştiren çalışmaya itme amacıyla hazırlanmış Mezopotamya inançlarıyla ilgili karşılaştırmalı notlar bulunmaktadır. İlginç kıyaslar Avrupa, Mısır, Hindistan ve başka yerlerin çeşitli dini edebiyatlarından toplanmıştır. Coğrafi olarak büyük bir öneme sahip olan Babil'in entelektüel yaşamından geriye kalan bazı hatıraların başka kültürel bölgelerdeki insanlar tarafından paylaşılmış olduğu görülecektir. Düşünce biçimleri yaşam biçimlerinin ürünleridir ve gelişimleri süresince insan deneyimlerinden etkilenmişlerdir. Çevrenin kültürel gelişimi üzerindeki etkisi uzun süredir bilinmektedir, ama ayırıcı yaşam alışkanlıklarını benimsemiş insanlar tarafından çevre seçimine de önem verilmelidir. Irksal gruplar, kültürel bölgelerden kolonileşmeye uygun bölgelere göç etmiş ve beraberlerinde refahları için alet edevatlarını veya evcilleştirilmiş hayvanları kadar zaruri olan eski inanç ve adetlerini mirasları olarak yanlarında götürmüşlerdir.

İlkel dinlerdeki muhafazakâr öğeyle ilişkili bu bağlantıya dikkat edildiğinde, dini mitlerin artmasının en yüksek düzenin ilk

medeniyetlerinde o kadar da kendiliğinden olmadığını fark etmek şaşırtıcı değildir. Her önemli yerli mitolojide ilk olarak simgeleşmiş fikirlerle uzak antik dönemin simgeleşmiş halk inançları kadar ilgilenmek zorunda değiliz. Ejderha Miti veya kültür kahramanı miti gibi en eski ve yaygın halk mitlerinin belirleyici sonucuna ulaşmak mümkün olmayabilir. Ejderha fikrinin kökenini göz önüne alarak bunun bir ülkede kasıp kavuran bir kuraklığı, bir diğerinde bastırılamaz nehir taşkınlarını simgelediğini düşünmeliyiz.

Öğrenci, halk masalındaki ejderhayı kötülük ve ezeli bir kaosun simgesine dönüştüren süreci takip ederek daha kesin bir temel bulacaktır. Örneğin, Babil Yaradılış Miti, kahraman ve kabilesinin savaş tanrısı ve onun cesaretine güvenen diğer tanrılar tarafından yerlerinin değiştirildiği yerelleştirilmiş ve göklere çıkartılmış bir efsane olarak gösterilebilir. Marduk silahını ejderha Tiamat'ın boğazına fırlatarak, onu Avrupa-Asya halk hikayelerindeki kahramanların tüyler ürpertici cadıları öldürdüğü şekilde öldürür.

İç kısımlarını deşti, kalbini bıçakladı,
Onu alt etti ve yaşamını sonlandırdı;
Bedenini devirdi, üstüne oturdu...
Ve zalim sopasıyla kafatasını ezdi.
Kan damarlarını kesti,
Ve kuzey rüzgârına onu gizli bir yere götürmesini söyledi.
Daha sonra
Ku-pu'nun etini böldü ve kurnaz bir plân yaptı.

Bu dizelerin alıntılandığı *Yaradılışın Yedi Tableti* kitabının yazarı L.W.King "Ku-Pu"nun belirsiz bir anlamı olan bir kelime olduğunu belirtmiştir. Jensen "gövde, beden" anlamını önermiştir. Görüşüne göre, Marduk "Ku-Pu"yu ikiye bölüp belki onu yedikten sonra özel bir bilgi elde etmişti. "Kurnaz planı" detaylı bir şekilde ileri sürülmüştür:

Ejderhanın bedenini ikiye böldü:
Onu yassı bir balık gibi iki parçaya ayırdı.

Bir parçasıyla göğü, diğer parçasıyla yeri oluşturdu ve sonra evreni düzene soktu. Gücü ve bilgeliği Demiurge gibi, kuvvetli ve öfkeli Büyük Ana Tiamat'tan ona geçti.

Diğer ejderha hikâyelerinde, kahramanlar planlarını ejderha'nın kalbini yedikten sonra yaparlar. Philostratus'a[1] göre, Tyanalı Apollonius iki şey adına hatırlanmaya değerdir: öfkeli, soyguncu kabileler arasında yolculuk edecek kadar cesur olması ve Araplar gibi kuşların ve diğer hayvanların dilini öğrenmedeki zekâsını Philostratus, Arapların bu başarıyı ejderhaların kalplerini yiyerek kazandıklarını belirtir. Sihirli sözler söyleyen "hayvanlar" ise tabii ki Kader Tanrıçalarıdır. Nibelungenlied'daki Siegfried ise Regin ejderhasını öldürdükten sonra kanıyla yıkanarak kendisini yaralanmaz kılmıştır. Kalbi yiyerek bilgelik kazanır: onun tadını alır almaz, kuşların dilini anlamaya başlar. Kuşlar ona Mimer'in onu öldürmeyi beklediğini söyler. Sigurd da benzer şekilde, Fafner ejderhasının kalbini yedikten sonra kendi planını yapar. Bir İskoç efsanesinde, Finn-mac-Coul "iyi ejderha"yla bağlantılı yedinci somonun küçük bir parçasını yiyerek gaipten haber verme gücüne erişir. Michael Scott ve diğer halk kahramanları beyaz yılanın orta kısmındaki özsuyu tattıktan sonra büyük doktorlar haline gelmişlerdir. Bir Mısır halk hikâyesinin kahramanı "ölümsüz yılanı" ikiye bölerek öldürür ve parçaların arasına kum koyar. Sonra yılanın koruduğu kutudan Büyüler Kitabını alır. Büyülerin anlatıldığı kitabın bir sayfasını okur okumaz gökyüzündeki kuşların, derinlerdeki balıkların ve dağlardaki vahşi hayvanların ne söylediğini öğrenir. Kitap ona "yeri ve göğü, sonu gelmeyeni, dağları ve denizi"[2] büyüleme gücü vermiştir.

Sihir ve din Babil'de hiçbir zaman birbirinden ayrılmadı. Sadece rahipler değil, tanrılar da sihirli törenler düzenledi. Marduk'un babası

([1]) Life Of Apollonius of Tyana, i, 20.

([2]) Egyptian Tales (İkinci dizi) W.M. Flinders Petrie, sf. 98.

Ea büyüler aracılığıyla ejderha Tiamat'ın eşi Apsu'yu alt etti: O "tanrıların büyük büyücüsüydü." Marduk'un "Ku-Pu"yu ikiye ayırması bulaşıcı bir sihrin göstergesiydi. Öfkeli ve bilge ana ejderhanın en önemli parçasını çıkarıp yiyerek ejderhanın niteliklerini ele geçirmiş oldu ve yaratım işiyle ilgilendi. Paraguay'daki Abipones gibi günümüzdeki ilkel kabileler, güçleri, cesaretleri ve bilgelikleri artsın diye korkunç ve sinsi hayvanların etlerini yerler.

Öte yandan, kültürel etkileşimle oluşan doğrudan etki, yabancı bir coğrafik yerde geçen mitler; deneyimlerinin onlara bir köken veremeyeceği insanlar arasında bulunduklarında fark edilir. Ejderhanın kuraklığı simgelediği ve batıdaki nehir tanrılarının kadın olduğu Hindistan'da Manu balığı ve sel efsanesi Babil efsanesine benzemekle beraber ona ışık tutar. Aslında, Manu miti Ea'nın Koruyucu olarak balık formunda görüldüğü kayıp sel hikâyesinden alınmış olduğu söylenir. Babilli Ea kültü ve Hint Varuna kültünün çok ortak noktası vardır.

Bu kitapta, Mezopotamya medeniyetiyle etkileşim içinde olan ve o medeniyetten etkilenmiş çeşitli halklara dikkat çekilmiştir. İbrani medeniyetinin yükseliş ve düşüş hikâyesi İncil'de yazıldığı ve Mezopotamya kitabelerinde görüldüğü gibi Yeni Babil çağındaki tutsaklık ve Pers İmparatorluğu dönemindeki yenilemeye kadarki döneme bağlıyken, tarihler Hititler, Mitanni, Urartu (Eski Ermenistan) ve Elam Krallıklarının çerçevesinden takip edilmiştir. Ticaret yollarının kontrolü için büyük güçler arasında yaşanan mücadelelerden ve imparatorlukların kaderini belirleyen kırsal savaşçı halkların periyodik göçlerinden de bahsedilmektedir. Böylece yerel dinlere ve mitolojilerin gelişimiyle bağlantılı çeşitli süreçlere ve etkilere de ışık tutulmuştur. Karşılaştırmalı notlarla aktarılan özel bölümler İştar-Temmuz mitlerine, Semiramis efsanelerine, Ashur ve sembollerine ve astroloji ile astronominin kökeni ve gelişimine ayrılmıştır.

Dicle-Fırat vadisinde çeşitli dönemlerde gerçekleşmiş etnik karışıklıklar kültür gelişimi ve bilgi ilerleyişi için her zaman yararlı olmamıştır. Sümer medeniyetini yutan istilacılar, siyasi birimleri birleştirerek daha istikrarlı koşullar sağlayabilirlermiş. Ama yerel kültürün gelişimi üzerinde yozlaştırıcı bir etki bırakmış gibi görünüyorlar. Dr. Langdon, "Babil dini en önemli seviyeye Sümerler döneminde ulaşmıştır, en azından M.Ö. 2000'den sonra değil. Bu dönemden, M.Ö. birinci yüzyıla kadar popüler din geçmişin kutsal sayılan standartlarını büyük bir zorlukla sürdürmüştür," der. Mezopotamya medeniyetini Sami olarak karakterize etmek alışılagelmiş olsa da, modern araştırmalar gösterir ki Sami olmayan yerli halklar o medeniyeti meydana getirenlerdir. Güney Avrupa ve Anadolu'daki ilk Mısırlılar, ilk Giritliler ve Pelasglar gibi, ilk zamanlarda doğanın zıt güçlerine karşı zafer kazandıkları için, fatihlerinin zeki fetihler yapmasını her zaman başarmışlardır. Tanrıça kültünün antik tarımcılarının genel ırksal kökenden geldiği modern düşüncesi kabul edilirse; Güney Avrupa, Mısır ve Dicle ile Fırat vadisinde antik çağ medeniyetlerinin kurulmasının sağlanmasının itibarı yaygın Akdeniz ırkını temsil eden topluluklara aittir.

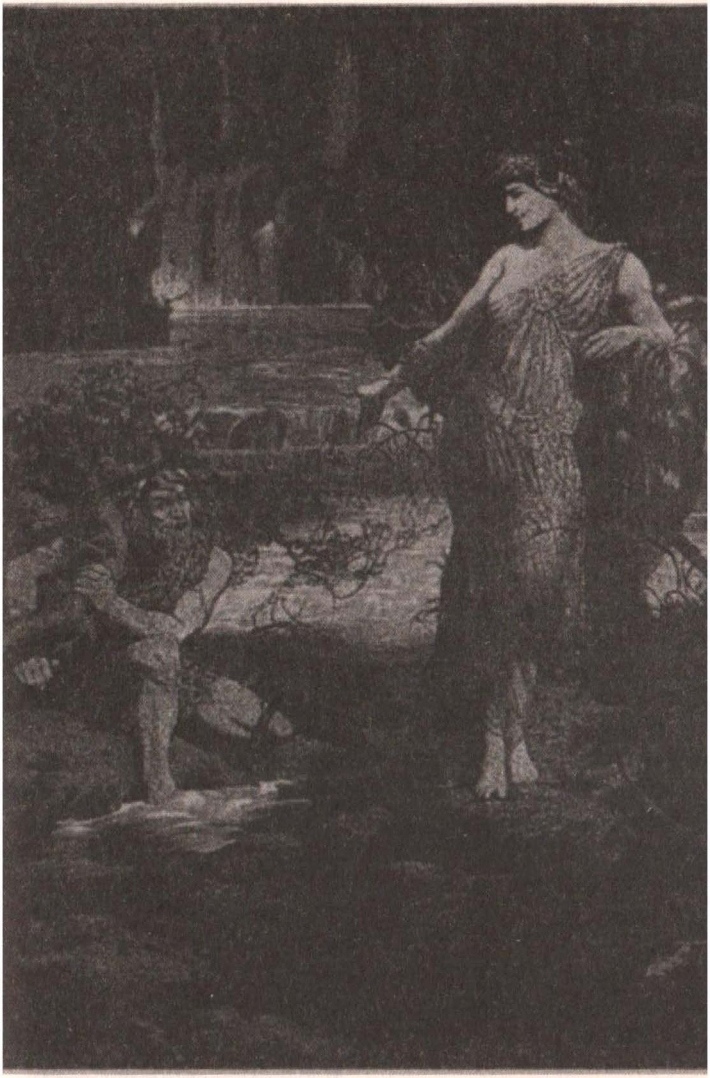

EA-BANI'NIN CAZİBESI-*(E. Wallcousins 'in resminden)*

GİRİŞ

Antik Babil, Hıristiyanlık aleminin hayal gücünde Antik Mısır'dan bile daha güçlü bir etki bırakmıştır. Çünkü acıları benzer bir ilahide kutsal sayılan Yahudilerin tutsaklığıyla bağlantısı vardır.

Babil'in nehirlerinin kıyısında, oturduk;
Evet, ağladık, Sion'u hatırladığımızda.
Arplarımızı astık söğütlere...

Kutsal edebiyatta gururlu Babil Hıristiyanlık düşmanlarının şehri, insan kibrinin, zalimliğin ve günahkârlığın sembolü oldu. Eziyet gören ilk Hıristiyanlar dünyevi durumlarını ezilmiş ve acılı Yahudilerin durumuyla kıyasladılar ve onlar gibi Kudüs'ün –yeni Kudüs'ün- özlemini çektiler. Kutsal Aziz John Hıristiyanlığın nihai zaferine dair görüntüler gördüğünde, düşmanlara -inanmayanlara ve işkencecilere- dünyevi Babil vatandaşları diye hitap etti. Gösterişli ve unutulmayacak cümlelerde Babil'in kötü kaderini anlattı:

Büyük Babil düşürüldü, düşürüldü,
Ve şeytanların yaşama alanı oldu,
Ve her yanlış ruhun sığınağı,
Her kirli ve nefret dolu kuşun kafesi oldu...
Günahları göklere ulaştığı için
Tanrı kötülüklerini hatırladı...
Dünya tüccarları onun yüzünden ağlayacak ve yas tutacak,
Çünkü hiç kimse onun mallarını satın almayacak bundan böyle.

"Babil'in alınışının gürültüsünde," diye bağırdı Yeremya, orijinal Babil'i ima ederek, "yer hareket etti ve çığlık duyuldu uluslar arasında... Artık sonsuza dek orada yaşanamayacak; bir nesilden diğer nesile aktarılamayacak." Hıristiyan Aziz onun güzelliği, neşesi ve canlı ticaretinin anılarını dile getirerek, öngörülerindeki terk edilmiş şehrin kuluçkaya yatmış sessizliğini daha derinleştirdi:

Arpçıların, müzisyenlerin, kavalcıların, trompetçilerin sesleri artık sende duyulmayacak;

Ve zanaatı ne olursa olsun, hiçbir zanaatkâr artık sende bulunmayacak;

Ve bir mumun ışığı artık sende yanmayacak;
Ve gelinin ve damadın sesi sende artık duyulmayacak:
Çünkü senin tüccarların dünyanın en önemli adamları;
Çünkü senin büyücülerin tarafından tüm uluslar kandırıldı.
Ve onda kâhinlerin ve azizlerin kanı bulunur,
Ve bunların hepsi yer üstünde öldürüldü.[3]

Bir zamanlar güçlü olan şehrin akıldan çıkmayan hatırası yaklaşık iki bin yıldır Hıristiyan edebiyatında önemli bir yer tutmuştur. Bu süre içinde şehrin yıkık duvarları ve mahvolmuş tapınakları çöl kumlarının altındaydı. Başkenti olduğu antik toprakların tarihi yetersiz ve parçalar halinde hayatta kalmış, birikmiş mit ve efsanelerle karıştırılmıştır. Eski Ahit'te ve klasik yazarların derlemelerindeki referanslardan toplanabilen her şey ince bir kitapta bir araya getirilmiştir.

İlk Doğu medeniyetinin mükemmel hikâyesinin geçmişin kapısını aralayıp uzun çağlar öncesinin saklı gizlerini araştıran kazı yapanlar ve dilbilimciler tarafından yavaş yavaş toplanıp bir araya getirilmesi son yüzyıl içinde gerçekleşebilmiştir. "Babil toprakları" hakkında sadece Yunan ve Romalılardan değil, yıkılışını önceden haber veren

---

(3) Esinleme, xviii., İncilin son bölümündeki Babil'in Roma'nın mistik bir ismi veya sembolü olduğuna inanılır.

Yahudi yazarlardan daha çok şey biliyoruz. Anlık işaretler, Yahuda'nın esirleri sazlı kanalların kıyılarında ağıtlar yakmadan önceki otuz yüz yıl boyunca onun yaşamını, usüllerini ve adetlerini öğrenmemizi sağladı. Babil ve Asur'un antik şehirlerinden bazılarının konumları, on dokuzuncu yüzyıl başlarında doğudaki Avrupalı yetkililer ve gezginler tarafından teşhis edildi ve böylece birkaç kalıntı Avrupa'ya getirildi. Ama Sör A.H. Layard 1940'larda kazıcı olarak çalışmaya başlamadan önce, kendisinin de belirttiği gibi, "yaklaşık bir metrekarelik kasa sadece büyük Ninova şehrinden değil, Babil'den kalanları kapsıyordu."[4]

Tanınmış öncü Asur bilimci Layard, Paris'te doğmuş ve Huguenot soyundan gelen bir İngiliz'dir. Anne tarafından İspanyol kanına sahiptir. Çocukluğunda İtalya'daydı ve eğitimine burada başladı ama daha sonra Fransa, İsviçre ve İngiltere'deki okullarda devam etti. Bilge alışkanlıklara sahip korkusuz ve bağımsız biriydi. Büyüleyici bir yazar, başarılı bir güzel sanatlar eleştirmeni, ayrıca önemli bir gezgin, hararetli bir politikacı ve yetenekli bir diplomattı. 1845'de Doğu'da geçici olarak kalırken, antik Asur şehirlerin keşfini üstlendi. İlk olarak Kalkhi'de İncil'de geçen Calah'ta çalışmaya koyuldu. M.P.C. Botta'dan üç yıl önce, Musul'daki Fransız konsolos Ninova höyüklerini incelemeye başlamıştı. Ama Khorsabad yakınlarındaki bir höyük için diğerlerinden ayrıldı. O höyüğün bulunduğu yerin İkinci Sargon tarafından kurulan şehrin yerleşim alanı olduğu kanıtlandı. Botta ve ondan sonraki araştırmacı Victor Place tarafından keşfedilen kalıntılar Louvre Müzesi'nde korunmaktadır.

Layard Kalkhi, Ninova'da ünlü Asur İmparatorlarından bazılarının saraylarını ortaya çıkardı ve İngiliz Müzesi'nin eşsiz Asur koleksiyonunun özünü oluşturan dev heykellerine, yarım kabartmalarına ve antik çağın diğer hazinelerine ulaştı. Ayrıca Babil

---

(4) Nineveh and Its Remains, cilt. i, sf. 17.

ve Niffur 'da da kazılar yaptı. Çalışmalarına Ninova yakınlarındaki Musul'da yaşayan yerli bir Hıristiyan olan asistanı Hormuzd Rassam devam etti. Rassam bir süre Oxford'da eğitim gördü.

Layard ve Botta'nın yaptığı keşifler başka kişileri de harekete geçirdi. Ellilerde W.K. Loftus eski binaların, süslemelerin, yazıtların, lahit mezarların ve çömlek gömülerinin çıkarıldığı Larsa ve Erech'deki kazılarda bulundu. Bu sırada J.E. Taylor İbrahim'in doğum yeri ve ay kültünün yeri olan Ur'da ve ilk Babil'in (Sümer) beşiği sayılan Eridu'da çalışıyordu.

1854'de Sör Henry Rawlinson Birs, Nimrud'daki kazıları yönetiyor ve İncil'de geçen Nebukadnessar'ın kalıntılarını keşfediyordu. Bu saygın arkeolog Doğu'daki kariyerine Bombay ordusunda bir memur olarak başladı. Siyasi bir ajan ve diplomat olarak kendisini sivriltti. Bağdat'ta kalırken boş zamanlarını çiviyazısı çalışmalarına ayırdı. En önemli başarılarından biri Behistun'daki dağın kayalıklarındaki Büyük Darius'un üç dilde olan ünlü kaya yazıtını kopyalamaktı. Bu çalışma çok büyük bir risk taşıyordu. Çünkü kayalıklar 520 metre yüksekliğindeydi. Heykeller ve yazıtlar ise yerden 92 metre yüksekte bulunuyordu.

Pers çiviyazısından yararlanan ilk kral Darius idi. Darius hükümdarlık tarihinin bir dönemini kaydetmek için daha eski ve karmaşık Asur-Babil alfabesi ve hece karakterleriyle bağlantılı olarak bu yazıtı kullandı. Rawlinson ünlü yazıtın çevirisini yaptı. Bu çeviri de Asur ve Babil'in çiviyazısı kitabelerinin deşifre edilmesi adına önemli bir katkı sağlamıştır.

Parlak Mezopotamya keşfinin on iki yılı 1854'de sonlandı. İlerleyen kazılar yetmişli yıllara kadar askıya alınmak zorundaydı, çünkü eski toprakların oturmamış siyasi sorunları ve Türk yetkililerle yaşanan zorluklar vardı. Bu süreçte, arkeologlar ve filologlar toplanmış malzemelerin büyük kısmını incelemekle meşgullerdi. Sör Henry Rawlinson İngiliz Müzesi adına muazzam çalışması olan Batı Asya'nın Çiviyazısı Kitabeleri'ne başladı.

Goodspeed ilk arkeolojik çalışmaya araştırmadan "Kahraman Dönemi" diye bahseder ve "Modern Bilimsel Dönem"in George Smith'in 1873 yılında Ninova'ya yaptığı yolculukla başladığını söyler.

George Smith de Henry Schliemann gibi Helen öncesi kültürün öncü araştırmacılarındandı. Mütevazı ve kendi kendini eğitmiş bir kişiydi. 1840'da Chelsea'de doğdu ve on dört yaşında bir oymacının çırağı oldu. Layard ve diğer kâşiflerin yaptığı keşiflerle yakından ilgilendirdi. Asur yazıtlarını izlemek için sık sık gittiği İngiliz Müzesi'nde Sör Henry Rawlinson'ın dikkatini çekti. Sör Henry genç adamın hevesinden ve dikkate değer zekâsından o kadar çok etkilendi ki onun özel odasını kullanmasına izin verdi ve çalışmalarında kendisine yardım etmesi için ona sıkıştırılmış yazıtlar sağladı. Smith hızlı bir gelişme gösterdi. İlk keşfi İsrail Kralı Jehu'nun Asur İmparatoru Şalmanezer'e ödediği verginin tarihiydi. Sör Henry Çiviyazısı Kitabeleri'nin üçüncü cildini üretirken genç araştırmacının yardımından yararlandı.

Smith 1867'de İngiliz Müzesi'nin Asur bilim Departmanı'nda görevlendirildi ve Rassam'ın Londra'ya gönderdiği yazıtlardan Babil Tufanı Efsanesi'nin bölümlerinin çevirmeni olarak birkaç yıl sonra tüm Hıristiyanlık dünyasında tanındı. Şair ve doğubilimci Sör Edwin Arnold o sırada Daily Telegraph'ın editörüydü. Gazetesi adına Smith'i Antik Babil epiğinin diğer bölümlerini bulması için Ninova'ya göndererek modern bilime unutulmayacak bir hizmet sağladı. Rassam, İncil'in "büyük ve asil Asnapper"[5]i kültürlü imparator Ashur-bani-pal'in büyük kütüphanesinden yazıtlara ulaşmıştı. İmparator zevk aldığı şeyleri şöyle kaydetmişti:

Ea'nın bilgeliği[6], şarkı sanatı, bilim hazinesi.

Eğitimin bu önemli liderinin kütüphane koleksiyonunda Babil yazıtlarının çevirileri ve kopyaları vardı. Bunlardan bazıları 2.000

([5]) Ezra, iv, 10.

([6]) Kültür tanrısı.

yıldan fazladır oradaydı. Kralın yadigârlarının bizim için ne kadar eskiyse, Babil'in edebi kalıntıları da Ashur-bani-pal için aslında o kadar eskiydi.

İmparator, "kitaplarını" kutsaması için bilgelik ve eğitim tanrısı Nebo'ya yalvardı:

Sen Nebo, tüm yerin ve göğün Kralı, sonsuza kadar,
Bu Kütüphanenin üzerinden memnun bir şekilde bak

Senin çobanın, senin kutsallığının önünde saygı ile eğilen Ashur-bani-pal'in kütüphanesinin.[7]

George Smith'in 1873'te Ninova'ya yaptığı yolculuk çok verimli sonuçlar doğurdu. Daha fazla yazıtlar keşfedildi ve çevrildi. Ertesi sene, İngiliz Müzesi adına antik Asur şehrine geri döndü ve mükemmel başarılarıyla kendi ününü ve dünyanın antik çağ bilgisini daha ilerilere götürdü. Son yolculuğunu 1876'da yaptı. Eve dönüş yolunda ateşlendi ve 19 Ağustos'ta otuz altı yaşında Aleppo'da öldü. Böylesine parlak bir kariyer zamansız bir ölüm getirdi.

Rassam, Smith'in büyük çalışmasına devam etti ve 1877 ile 1882 yılları arasında Asur ve Babil'de birçok önemli keşifte bulundu. Bunlardan bazıları Şalmanezer tapınağının bronz kapıları, Sippar'daki güneş tapınağı, İncil'de geçen ve "asma bahçeleriyle" ünlü Nebukadnessar sarayı, Babil Kralı Nabonidus'un kasnağı ve elli bin civarında yazıt idi.

Basra'daki Fransız konsolos M. De Sarzec 1877'de antik Sümer şehri Lagaş'ta kazılara başladı ve 1900'e kadar devam ettirdi. Binlerce yazıt, birçok kabartma, ibadet edenlerin kutsal türbelerin üzerine adak olarak yaptıkları küçük heykelcikleri, Kral Entemena'nın ünlü gümüş vazosunu, Kral Gudea heykellerini ve şu anda Louvre Müzesi'nde bulunan çeşitli hazineler buldu.

---

(7) Langdon'ın Sumerian and Babylonian Psalms, sf. 179.

İngiliz ve Fransız kazıcılarının öncülük ettiği başarılı çalışmalar tüm dünyayı harekete geçirdi. Birleşik Devletler Pennysylvania Üniversitesi tarafından bir keşif ekibi gönderildi ve bu ekip 1888'de Niffur'da çalışmaya başladı. Filolojik araştırma alanında faaliyet gösteren Almanlar, Babil kalıntılarının sistemli keşfini yapan keşif grubu tarafından temsil ediliyordu. Türk hükümeti de bu araştırmaya destek verdi ve kazı yapanlar İstanbul'daki antik çağ eserlerinden oluşan mükemmel bir koleksiyon topladı. Antik Asur ve Babil kayıtları ve edebiyatı çalışmasına kendilerini adayan ve yavaş yavaş eski Doğu medeniyetinin hikâyesini ortaya çıkaran çeşitli uluslardan gelen dilbilimciler ve arkeologlar arasında İngilizlerin yeri önemlidir. 1800'lerin sonlarında yapılan en ilginç keşiflerden biri İngiliz Müzesi'nde çalışan L.W. King tarafından yapılan Yaradılış Efsanesi'nin bazı parçalarının bir araya getirilmesidir. Bu eser Yaradılışın Yedi Tableti olarak bilinmektedir.

Anadolu'da, İran'da, Filistin'de, Kıbrıs'ta, Girit'te, Ege'de ve Mısır'da yapılan arkeolojik çalışmalar antik çağın çeşitli medeniyetleri arasındaki ilişkilere ışık tutmuştur. Profesör Sayce'nin öncülük ettiği Hitit keşiflerinin yanı sıra, çok fazla bilinmeyen ama antik tarihin şekillenmesine katkı sağlayan Mitanni ve Urartu (Eski Ermenistan) medeniyetleri hakkında birçok şey öğrenilmiştir. İbrani krallıklarının yükselişi ve çöküşü üzerine İncil'e ilişkin yazılar birçok şeyi aydınlatmıştır.

Özellikle Mezopotamya halklarının entelektüel yaşamlarıyla ilgilenen bu kitapta, mitlerin ve efsanelerin uygun şekilde anlatılması için tarihi bilgiler de verilmektedir. Bu bağlamda okuyucu ilk dönemlerin kronolojisinin hâlâ kesin olarak bilinmediğini hatırlamalıdır. Verilen birbirine yakın tarihler çoğu Avrupalı ve Amerikalı yetkililerin benimsediği tarihlerdir. Sümerler döneminin ilk Babil tarihi M.Ö. 3000'den öncesinde başlar. Akadlı Sargon M.Ö. 2650'de, Hammurabi'nin ise M.Ö.2000 civarlarında yükseldiği düşünülmektedir. Mısırlı Mena'yı M.Ö. 5500 yılına,

Sargon'u ise M.Ö. 3800 yılına koyan abartılı tarih sistemi çoğu seçkin arkeolog tarafından kullanılmamaktadır. Son yapılan keşifler de yeni kronolojik sistemi destekler niteliktedir. Hawes, "Girit kanıtlarının, özellikle de adanın doğu tarafında bulunanların, Altıncı (Mısır) Hanedanın M.Ö.2540'da, On ikinci Hanedanın ise M.Ö. 2000'de ortaya çıktığını belirten Mısır kronolojisinin minimum sistemini desteklediğine dair büyüyen bir inanç vardır,"[8] demiştir.

Babil mitleri ve efsaneleri karşılaştırmalı halkbilim ve mitoloji öğrencilerine birçok ilginç bilgi sunacaktır. Bu mit ve efsaneler çok eski olmakla birlikte bize tanıdık gelebilir. Ama bir çiviyazısı tabletinden çevrilmiş bir efsaneyle bir Avrupa efsanesinin benzerlikler taşıması onun Babil kökenli olduğunu göstermez. Babil mitlerine dayanan bazı inançlar ve mitler, Dicle-Fırat vadisindeki medeniyetten bile eskidir. Bunlar, muazzam antik çağın belirsiz kültürel merkezinden miras kalan bir soya aittir. Ortaya çıkan problem, Profesör Frazer tarafından Altın Dal'da anlatılmıştır. Çeşitli ülkelerdeki bazı eski festivallerin sergilediği benzerlikler hakkında yorum yapan Frazer, bu durumun "tarih öncesi çağlarda Güney Avrupa ve Batı Asya boyunca var olan medeniyet homojenliğinden" kaynaklandığını söyler ve şöyle ekler, "böyle bir medeniyet homojenliğinin ırk homojenliği için ne derece kanıt olacağı etnologun sorunudur."[9]

Okuyucu 1. bölümde etnolojik soruyla karşılaşacaktır. Modern araştırmanın sonuçlarının Babilli Sümerler, tarihöncesi Mısırlılar, Avrupa'nın Neolitik halkları, güneyli Persliler ve Hint Avrupalılar arasında uzaktan bir ırksal bağlantıya sahip olabileceğini göreceklerdir.

Okura çiviyazısı tabletlerinin bazı edebi parçalarının kısmi onarımı ve açıklaması konusunda yardımcı olmak için

---

([8]) Crete the Forerunner of Greece, sf. 18.

([9]) The Scapegoat cilt., p. 409 (3. baskı)

Mezopotamya halklarının mitleri, efsaneleri, âdetleri ve dini inançlarına ilişkin karşılaştırmalı notlar verilmiştir. Bu bağlamda Hint ve Babil mitlerinden bazıları arasındaki benzerliklerle özel olarak ilgilenilmiştir. Yazar eski efsanelerin "büyük Hazinesi"nden ve çok ciltli Hint epiği Mahabhara'tan yararlanmıştır. Garuda kartal mitleri ile Sümer Zu kuşu ve Etana kartalı arasında şüphe götürmeyen bağlantılar olduğu gösterilmiştir. Bazı benzer hikâyeler ise "Akadlı Sargon", Hint kahramanı Karna, Semiramis ve Shakuntala'nın anılarına bağlı kalmıştır. Hint tanrısı Varuna ve Sümerli Ea'nın da birçok ortak noktasının olduğu görülür. Manu balığı ve sel miti de Yuga doktrini ile ona bağlantılı hesaplama sistemi gibi doğrudan Babil mirasını taşımaktadır. Gılgamış destanının bir kısmının maymun tanrısı Hanuman'ın kayıp prenses Sita'yı aradığı Ramayana hikâyesinde yaşamaya devam ettiği de ilginç bir bilgidir. Benzer özellikteki diğer hikâyeler hem Gılgamış'ın hem de Hanuman'ın öykülerinin kısmen de olsa çok eski bir mitten aktarıldığını gösterir. Gılgamış Hint mitolojisinde "Ataların Ülkesi" denilen Cennet'e giden yolu keşfeden ve daha sonra orayı yöneten ilk insan Yama olarak görülür. Diğer Babil mitleri ise Mısır, Yunanistan, İskandinavya, İzlanda ve Britanya adaları ile İrlanda mitleriyle bağlantılıdır. Örneğin, Sargon miti Beowulf destanındaki kabile reisi Scyld (Sceaf) mitine çok benzer. İkisinin de Temmuz-Adonis hikâyesinin çeşitleri olduğu anlaşılır. Temmuz da evrelerinden birinde Toprak Ana'nın "yeşil domuzu" tarafından öldürülen Kelt kahraman Diarmid'e benzemektedir.

Bu bağlantılı mitleri incelerken her benzerliğin ırk homojenliğinden kaynaklandığı sonucuna varmak, halkbilim ve mitolojinin etnolojik öğelerden mahrum olduğunu düşünmek kadar aceleci bir karar olur. Dikkat edilmesi gereken şey, kültürel etkileşimle gerçekleşen yaygın etkilerdir. Ayrıca, insan aklının dünyanın farklı yerlerinde bile olsa, benzer sorunlarla karşılaştığında her zaman bağımsız bir şekilde benzer sonuçlara varabilme eğilimi gösterdiğini anlamalıyız.

Fakat tamamen birbirinden farklı halkların adetleri, mitleri ve inançları arasında bazen dikkate değer benzerlikler bulunsa da, bu belirgin ve çarpıcı farkların da açıklanacağı anlamına gelmez. İnsan deneyimleri her yerde farklıdır, çünkü insanlığın her bölümü eski zamanlarda günlük yaşamlarında benzer sorunlarla karşılaşmamıştır. Örneğin bazı halklar doğa tarafından onlara bolca sağlandığı için yiyecek tedarik etmekle ilgili büyük zorluklar yaşamamışken, bazıları yeterli besin elde etmek ve ödül kazanmak için hiç de misafirperver olmayan çevrelerde düşman güçlere karşı sürekli bir çatışma halinde olmak zorunda kalmıştır. Yaşamın çeşitli alışkanlıkları dünyanın çeşitli bölgelerinde benimsenmek zorundaydı. Bunlar da birbirinden farklı düşünce alışkanlıkları üretti. Sonuç olarak, tüm ilkel dinler sisteminin arkasında doğal fenomenlerden oluşan bir arka plan olduğunu fark ederiz. Mitoloji kesin ve kalıcı olarak şekillendiği yerin coğrafyasını, bitki örtüsünü ve iklimsel özelliklerini yansıtır.

Bu yüzden başka yerlerde olduğu gibi, Babil'de de tamamen yerel özelliklere sahip bir mitoloji bulmayı bekleriz. Bu mitolojinin nehir ve vadi manzaralarını, insanların yaşam şekillerini ve medeniyetin başlangıçtan itibaren gelişim evrelerini bulmayı bekleriz. İlkel düşüncenin izleri de olmalıdır. İşin doğrusu, Babil mitolojisi bu bağlamda bizim beklentilerimizi en yüksek seviyede karşılar.

Herodot Mısır'ın Nil Nehri'nin bir hediyesi olduğunu söylemiştir. Benzer şekilde Babil de çok uzun zamandır Ermenistan yükseklerinden İran Körfezi'ndeki sulara fazla miktarda çamur taşıyan ve üzerinde insanların yaşayabileceği verimli toprakları oluşturan hareketli ve taşkın Fırat ve Dicle nehirlerinin hediyesi olarak görülebilir. En tipik Babil tanrısı Ea verimlilik ve yaratıcı sular tanrısıdır.

Diğer coğrafi bölgelerdeki tanrıların gönüllerinin alınması gereken düşman şeytanlar veya atalar olarak görülen hayvan

derilerini giyerek tasvir edildiği gibi Ea da bir balık şekline büründüğü haliyle tasvir edilmiştir. Ea gerçekten de Fırat Nehri'nin ruhunun reenkarnasyonu olan bir balık olarak görülür. İbadet merkezi antik bir liman olan Eridu'daydı. Tarih öncesi dönemde yaşamış Babilliler (Sümerler) toprağı sulamak için kurumuş, değişen akıntı yataklarını faydalı hale getirmeye ilk kez burada başlamışlardı. Birkaç yaradılış mitinden biri ilk yerel inançları üreten ilk deneyimlerden bir hatıradır:

Sen, Nehir, her şeyi yaratan,
Büyük tanrılar seni kazdıklarında,
Kıyılarına bolluk ektiler,
Senin içinde, Derinlerin tanrısı Ea, evini yarattı.[10]

Sümerler toprağın suyu engelleyen ve çamurun birikmesini sağlayan sazlıklar aracılığıyla ortaya çıktığını gözlemlemişlerdi. Akılları hayatın kökenini düşünmeye başladığında, ilk insanoğullarının da benzer bir süreçle yaratıldığına ikna oldular:

Marduk (Ea'nın oğlu) suların yüzünü sazlıklarla örttü,
Tozu yarattı ve onu sazlıkların yanına döktü...
İnsanoğlunu yarattı.[11]

Ea zaman içinde medeniyetin yavaş gelişimini yansıtan değişik niteliklere de erişti: insanlara kanallar açmayı, nehirleri kontrol etmeyi, tarlaları ekip biçmeyi, evler inşa etmeyi öğretmekle ünlendi.

Ama Ea hayırsever bir tanrı haline gelse de, medeniyetin gelişiminin sonucu olarak şeytani bir şekle büründü ve yatıştırılması gerekiyordu. Balık tanrıya tapanlar antik düşünce şekillerini korudular ve antik batıl inanç uygulamalarına da devam ettiler.

Dicle-Fırat vadisinin ilk yerleşimcileri, onlara benzeyen ilk Mısırlılar ve Neolitik Avrupalılar gibi tarımla uğraşan insanlardı.

([10]) Yaradılışın Yedi Tableti, L. W. King, sf. 129.
([11]) Ibid, sf. 133-4.

Karakterize etme bölgesindeki ana gövdeden ayrılmadan önce, kültür öğelerini ve tarımsal yaşam biçimine dayanan benimsenmiş düşünce kalıplarını elde ettiler. Diğer tarım odaklı topluluklar gibi onlar da "Koruyucu" ve aynı zamanda "Yıkıcı" olan tüm güzel şeyleri veren, hallerini doğal fenomenlerle yansıtan ve aşıkları mevsimlerin ruhu olan "Dünya Ana" Kadın Yaratıcı'ya taptılar.

Yaşamak için uygun hale getirdikleri alüvyonlu vadide Sümerler, farklı yaşama şekilleri ve düşünce kalıpları olan insanlarla etkileşime girdiler. Bunlar kuzeydeki bozkırlardan gelen göçebe gruplardı. Bu gruplar, özel deneyimlerini ve karakterize etme bölgelerinin doğal fenomenlerini yansıtan Evren'in kökeniyle ilgili teoriler üretmişlerdi. Bu sınıfı en iyi temsil eden insanlar Anadolulu Hattilerdi. İlk dönemlerde göçebeler İbrahim ve yandaşları gibi küçük kabilelere ayrılmışlardı ve yiyecek tedarikleri için erkeklerin cesaretine güveniyorlardı. Esas tanrıları yaratıcı "Dünya Baba" dedikleri ve gök gürültüsü çekicini kontrol eden gök ve dağ tanrısıydı. "Dünya Baba" fırtına ve kuraklık şeytanlarına karşı savaşan ve ona tapanlara yiyecek sağlayandı.

Tanrı ve tanrıça kültlerinin Babilli halklarındaki kaynaşmaları Mısır'da ve Güney Avrupa'da da olduğu gibi, tarihin şafağından önce gelişim halindeydi. Bunun sonucunda, bağımsız Panteonlar Dicle-Fırat vadisindeki farklı devlet şehirlerde ortaya çıkmaya başladı. Bunlar tamamen şehir politikasının bir yansımasıydı: her etkili bölümün tanrıları tanınmak zorundaydı. Ama kitlelerce insan arasında tarımla bağlantılı eski âdetler uygulanmaya devam etti ve Babil refahı için hasatlara bağlı olduğu için, fetihçiler tarafından kendi inandıkları tanrıları yüceltmek için yapılan çabalara rağmen, herkesin ortak fikrinin gücüyle ilk yerleşimcilerin dini inançlarının sürdürülmesi sağlandı.

Babil dininin iki taraflı karakteri vardı. Hem tapınakta ibadeti hem de kişisel ibadeti kabul ediyordu. Tapınağın dini, yöneten sınıfın özellikle insanların koruyucusu olan kralın diniydi. Kişisel ibadet

evlerde, sazlıklardan yapılmış kulübelerde veya halka açık alanlarda yapılırdı. Ayrıca ilk zamanlardan beri var olan en ilkel batıl inançları da içerirdi. Babil'deki büyük yangınlar ve insan kurbanları İncil'de bahsedildiği gibi, kuşkusuz özel düzenin tarımla bağlantılı diniyle ilişkiliydi. Kişisel ibadet tapınak gerektirmiyordu. Girit'te hiç tapınak yoktu: dünya her mevsim dağ zirvelerini, ormanları ve mağaraları ziyaret eden tanrının "evi"ydi. Herodot, Mısır'da resmi belgelerde bahsedilmeyen festivallere ve geçit törenlerine tanıklık etmiştir.

Mısır'daki tarımla bağlantılı inanış, Osiris ve İsis kültünde toplanmış ve tüm yerel dinleri etkilemiştir. Babil'de bu tanrıları Temmuz ve İştar temsil eder. İsis gibi İştar da birçok diğer yerli tanrıçayı içine almıştır.

Antik tarımcıların inançlarına göre, tanrıça ebediydi ve ne olursa olsun çürümezdi. O, Evren'in Muhteşem Ana'sı ve yiyeceklerin kaynağıydı. Mısır tanrısı olan oğlu "Annesinin Kocasıydı". Bu ismi ona Mısırlılar vermişti. Her yıl yeniden doğuyor ve hızla erkekliğe geçiyordu. Daha sonra yağmurlu mevsimi, vahşi hayvanları veya kavurucu gün ışığıyla salgın hastalık getiren mevsimi simgeleyen öfkeli bir düşman tarafından öldürülüyordu. Başka bir rivayete göre ise, oğlu tarafından öldürülüyordu; Cronos'un Zeus, Dyaus'un İndra tarafından öldürülmesi gibi. Yeni yıl eski yılı öldürüyordu.

İnsanların, dini temelli sosyal adetleri tanrıların yaptıklarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Doğanın ruhlarıyla uyum içinde acı çeker ya da memnun olurlardı. İnananlar törenlerinde tanrıların farklı mevsimlerde nasıl davranacaklarını önerirlerdi ve böylece onlar üzerinde sihirli bir idareye sahiplerdi.

Babil'de Ana tanrıça ve genç tanrıyla ilgili tarımsal mitin birçok çeşidi vardır. Bir türünde, Temmuz, Adonis gibi iki tanrıça tarafından seviliyordu. Bu tanrıçalar doğanın ikiz evreleri olan Cennet Kraliçesi ve Hades Tanrıçası idi. Temmuz'un yılın bir kısmını bir tanrıçayla, kalan kısmını ise diğeriyle geçirmesine karar verildi. Temmuz da uzun bir süre ülkeyi yönetmiş ve çocukları

olan bir liderdi. Ölümünden sonra, ruhu belirli zamanlarda ve mevsimlerde bazen bir gezegen, bazen bir yıldız veya takımyıldızı olarak beliriyordu. Daha yaşlı bir tanrının hayaletiydi ve aynı zamanda her yıl doğan genç bir tanrıydı.

Gılgamış destanında lider efsanesinin bir başka şekli vardır: "kültür kahramanı" nın ve ataların ruhlarının ülkesine giden yolu keşfeden öğretmenin hikâyesidir. Mısır'daki kahraman lider Osiris'in ilk biçimi olan ve "yolların açıcısı" Apuatu; Hindistan'da ilk insan olan ve "birçoğu için yolu arayan ve bulan" Yama idi.

Lider olarak Kral hayatı boyunca kültür tanrısının kendisinde vücut bulması olarak görülmüştür: ölümünden sonra tanrıda birleşti. "Akadlı Sargon" antik tarımsal liderin vücut bulması olarak belirdi: Tanrıça İştar tarafından sevilen ve Evren'in Yeni Çağı'nı başlattığı düşünülen kişinin mucizevî doğumundan ortaya çıktığını açıkça söyledi.

Oğlu tarafından ayağı kaydırılan babayla ilgili mit, doğanın pasif ve aktif güçlerini sembolize eden yaşlı ve genç tanrıların panteonlarının Babil şehrindeki varlığını açıklayabilir.

Tarımsal inanışın uygulattığı kalıcı ve birikmiş etkiyi gözettiğimizde, Babil tanrılarının çoğunun Temmuz'un özelliklerine sahip olduğunu görmek şaşırtıcı değildir. Yerli ve sonradan getirilmiş tanrılar rakip Babil şehirlerinde geliştirilmiş ve gelenekselleştirilmiş olsa da, hâlâ ilkel fikirlerin izlerini kaybetmemişlerdir. Tüm biçimlerde var olmuştur: ilk tanrının yerine geçerek ilk tanrı olan; genç tanrı olarak, genç tanrının gönlünü alarak onu aktif temsilcisi yapan; ilk tanrı olarak ve farklı mevsimlerde farklı vücutlarda ve doğal fenomenlerle tanımlanan tanrı olarak... Hammurabi döneminde ulusal panteonun başı olarak yüceltilen Babil tanrısı Marduk, Temmuz gibi bir oğuldu ve bu yüzden Ea'nın bir formu, bir şeytan katili, savaş tanrısı, bereket tanrısı, Mısır ruhu, lider ve dünya lideri ve koruyucusuydu. Ayrıca, Temmuz gibi, güneşe, aya, yıldıza ait ve atmosferik niteliklere de sahipti. Marduk'un ve

Temmuz'un karmaşık karakterleri tek tanrıcı eğilim yüzünden değildi: en eski tanrıların mistik karakterleri vardı. Animizmin ruh grupları gibi Natüralizmin "Kişisel Gücünü" de temsil ediyorlardı.

Her şeyin kökeni ve ölüm ile yaşamın gizemleri hakkında tahminde bulunan teorici rahipler, popüler inançların çaresine yönlendirdi. Bu amaç için değişen mitlerden yararlandılar. İlk zamanlarda rakip panteonlara sahip çeşitli kültür merkezleri olduğu için, uyarlanmış mitler de büyük ölçüde çeşitlilik gösteriyordu. Hayatta kaldıkları farklı formlarda sadece yerel inançları değil aynı zamanda değişik dönemlerdeki kültür aşamalarını da yansıtırlar. Yine de, bir mitin son şeklinin en üstün ve en derin olduğunu iddia edemeyiz. Babil dininin tarihi, gelişim ve yozlaşma dönemlerine ayrılmıştır. Kişisel dinin etkisi rahiplerin yaydığı yeni ve üstün doktrinlere her zaman zıt olmuştur. Politik karışıklıkların yaşandığı dönemlerde ise bu etki onları eski inançların ve adetlerin enkazına yeniden gömme eğiliminde olmuştur. Kitlelerin yozlaştırıcı eğilimleri, her zaman resmi tanrılara ve tapınak öğretilerine asla saygı duymamış yabancıların periyodik istilalarıyla sağlamlaşmıştır.

Evrim teorisini Babil gibi bir ülkenin dini olgusuna uygulamakta ısrarcı olmaktan kaçınmalıyız.

Antik dönemde yaşamış bir halkın entelektüel yaşamındaki dönemler jeolojik dönemlerle karşılaştırılamaz. Çünkü işleyen güçler insan iradeleriyle yönetilmiştir. Öğretilerin savaşı her zaman fikirlerin mücadelesi olmuştur. Bu nedenle insan öğesinin Babil'in dini tarihinde Hamlet oyunundaki Danimarka prensi kadar önemli bir yeri vardır. Sadece hikâyeyi gözetmiyoruz. Karakterlere de dikkat edilmelidir. İstekleri ve zaferleri, önyargıları ve gafları hikâyenin kenarlarını şekillendiren ve tarihi yazan dalga dalga yükselen güçlerdir.

Bu kitapta Babil yaşamı ve kültürünün çeşitli evreleri işlenmiştir. Bilim ve sanatın gelişimini teşvik eden şeyin sağlıksız ve ilkel batıl inançlar olduğu gösterilmiştir. Nehirlerin bereketli vadisinde güneşe

kur yapan insan zekâsının en parlak çiçeklerinin yanında gür otlar da bitmiştir. Mısır'da da olduğu gibi, medeniyet, zenginliğin boş zamanı olan sınıfa çalışmaya ve araştırmaya zaman ayırmasına izin verecek bollukta olduğunda gelişim göstermiştir. Tapınak ayinlerini gerçekleştiren rahipler, insanların öğretmeni ve kültürün patronlarıydılar. Hakkında yüzeysel bilgilere sahip olduğumuz rahiplerin dini inançları hakkında çok düşünmeyebiliriz. Çünkü daha inciyi tutan kabuğun parçalarından bazılarını keşfedebildik. Ama şunu da unutmamalıyız ki, hayranlığımızı ve merakımızı uyandıran başarıların sahibi heykeltıraşlara ve ressamlara ilham sağlayan, devlet adamlarını insani yasalar çıkarmaya iten ve Doğru'yu Güç'ün üstüne çıkaran onlardır.

Mezopatamya ve Nil çevresine kurulmuş medeniyetlerin ilk olmaları, deneyimsizlik ve bilgisizlik sebebi gibi gözükse de; bu medeniyetler, Eski Dünya'nın sağlam temeller üzerinde kurulmasını sağlamıştır. Bu medeniyetler "Yunanistan olan şerefi, Roma olan büyüklüğü" mümkün kılmıştır. Ancak modern dünyanın onlara olan borcunun ne denli hesaplanamaz olduğunu anlamaya son yıllarda başladık.

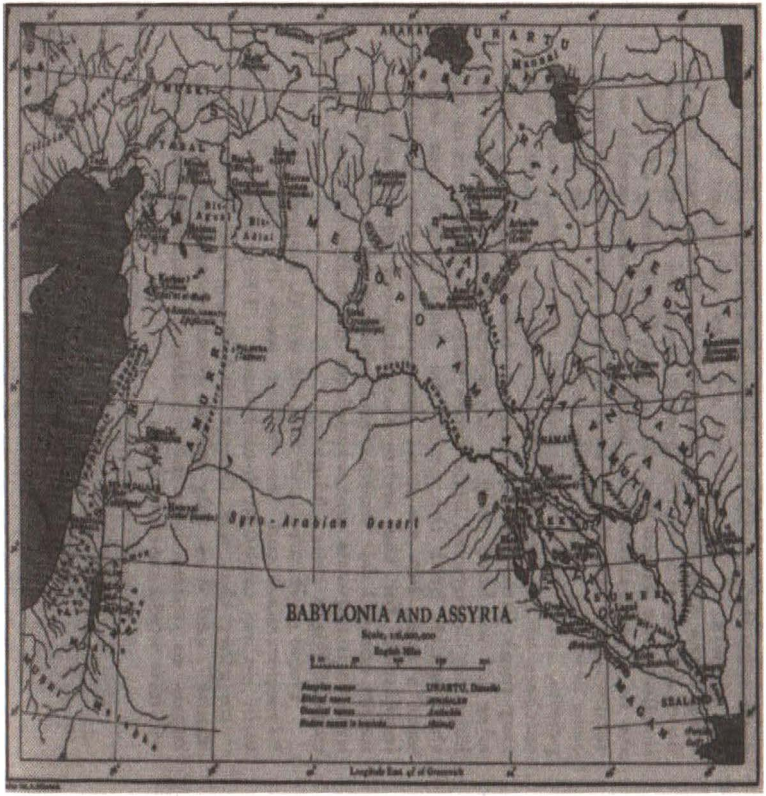

BABİL VE ASUR

BİRİNCİ BÖLÜM

BABİL'İN IRKLARI VE İLK MEDENİYETİ

Konular

Tarih öncesi Babil- Sümer ve Akad Birlikleri- Sümerlerin Irksal Benzerlikleri- Moğol ve Ural-Altay Kökenlerine Dair Teoriler- Rus Türkistan Gelenekleri- Tarımın Başlangıcı- Tarih öncesine Ait Mısır Lahitlerinden Alınan Kanıtlar- Sümerler ve Akdeniz Irkı- Batı Asya'da Günümüzdeki Tipler- Kafatası Kanıtları- Akadların Kökeni- Samilerin Karışımı- Eski Filistin'deki Irklar- Ermenilerin Güneye Gidişi- İncil'de Geçen Devler- Akadlar Kuzey Babil'de Siyasi Üstünlük Kazanıyor- Sümer Kültürünün Etkisi- Medeniyet Başlangıcı- Neolitik Çağda Gelişmeler- İlk Topluluklarda Kadınların Konumu- Eski Babil'de Resmi Durum- Sosyal ve Dini Yaşam Üzerindeki Etküler- "Kadınların Dili"- Şairlere İlham Veren Tanrıça.

***

Tarihin şafağından önce Antik Babil Mısır Hanedanlığı'ndan önce var olan şehir devletlerine benzeyen birçok bağımsız şehir, devlete bölünmüştü. Sonunda bunlar birbirine çok da bağlı olmayan birlikler halinde gruplaştı. Kuzeydeki şehirler Akad diye bilinen bölgede, güneydekiler ise Sümer topraklarında toplandı. Bu bölünme ırksal olduğu kadar coğrafi öneme de sahiptir. Akadlıların yerleştikleri bölgenin adı Uri veya Kiuri'yken ve Sümer Kengi olarak bilinirken kuzeyde siyasi üstünlük kazananlar sonradan

gelenlerdi. Belirgin Sami bağlantıları olan Sami dilini konuşan bir gruptandı. İlk zamanlardan beri heykeltıraşlar onları kıvırcık saçlarla, uzun gür sakallarla, belirgin burun ve kalın dudaklarla tasvir etmişlerdir ki bu özellikler genel Yahudi tipine atfedilir. Ayrıca sol omuzlarından bileklerine kadar uzanan uzun ve süslü cüppeler giydikleri aktarılır. Öte yandan, Sümerlerin temiz ve tıraşlı yüzleri ve kafaları, Mısırlı ve Giritli burunları varmış. Kısa ve pilili İskoç eteklerine benzer etekler giyerlermiş. Ayrıca Eski Krallık dönemindeki Mısırlı asiller gibi vücutlarının üst kısmı tamamen çıplakmış. Sami dillerinden olmayan bir dilde konuşurlarmış ve Babil'in en eski sakinleriymişler. Sümer medeniyetinin kökleri tarıma dayalı yaşam şekline uzanır. Samiler o bölgede etkili ve kalabalık olmaya başlamadan önce çok iyi gelişmişlerdi. Şehirler genelde güneşte kurumuş ve fırınlanmış tuğlalarla yapılıyordu. Özgün çanak çömlekler beceriyle üretiliyordu. Halk Hammurabi yasalarının özünü oluşturan insani yasalarla yönetiliyordu. İnsanlar ilk resim karakterlerinden gelişen süreç içinde olan çiviyazısı sistemini kullanıyordu. Tarım yöntemlerinin ayırt edici özelliği mühendislik yetenekleriydi. Bu yeteneklerini sulama kanallarının ve hendeklerin yapımıyla ekilebilir araziyi genişleterek sergilediler. Denizcilik hakkında bilgili olduklarına ve Basra Körfezi'nde ticaret yaptıklarına dair bazı göstergeler vardır. Kendi kayıtlarına göre aslında bir liman olan Eridu onların ırk beşikleriymiş. Sami Akadlılar yerleştikten sonra Sümerlerin bu belirgin kültürünü benimsemiş ve daha sonraki gelişiminde etkili olmuşlardır.

IRK ÇEŞİTLERİNDEN ÖRNEKLER- *(E. Wallcousins'ın yaptığı bir resimden)*

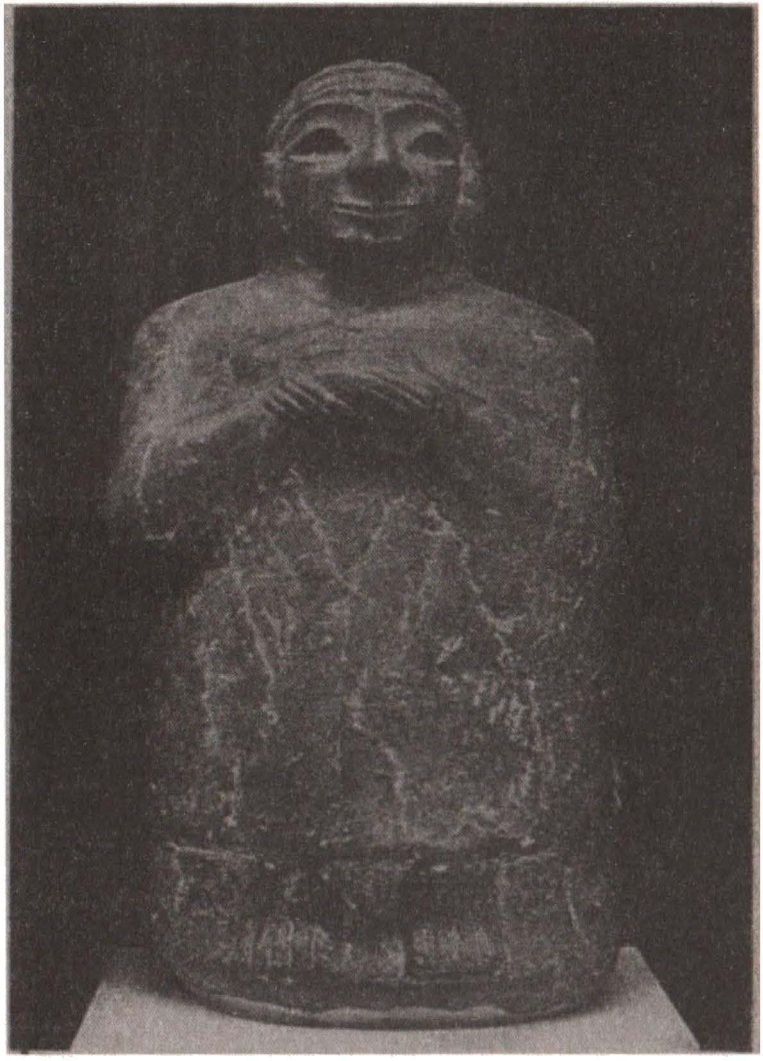

ASİL BİR KİŞİNİN VEYA SAMİ KÖKENLİ OLMAYAN BİR YETKİLİNİN HEYKELİ*(İngiliz Müzesi)*

Sümerlerin orijinal yurtlarına ve temsil ettikleri özel ırk tipine ilişkin birçok anlaşmazlık vardır. Teorilerden biri onların sakalsız ve uzun saçlı Moğollarla bağlantılı olduklarını ileri sürer. İlk taş kabartmaların sağladığı kanıta dayanarak, benzer şekilde çekik gözlü oldukları doğrulanmıştır. Ayrıca bitişken bir dil konuştukları için, Pathialıların anayurdundaki Çinliler gibi aynı ana gövdeden geldikleri ileri sürülmüştür. Yine de, eğer çekik göz yanlış veya ilkel sanatın sonucunda ortaya çıkmamışsa, Moğol tipinin Dicle ve Fırat vadilerinde var olmadığı görülür. Çünkü sonraki Sümer döneminin daha iyi ve kesin heykel çalışmasında, yönetici sınıfa mensup olanların gözlerinin Eski Mısırlıların ve Güney Avrupalılarınkine benzediği görülmüştür. Diğer yüz özellikleri Moğol ırkıyla herhangi bir bağlantının oldukça imkânsız olduğunu destekler. Örneğin, Sümerlerin burnu Çinlilerin küçük burnuna hiç de benzemez. Bizim kullandığımız yetersiz sayıdaki dilbilimsel kanıttan da geniş kapsamlı sonuçlar çıkarılamaz. Sümerlerin ve önsezi sahibi Çinlilerin dilleri bitişken çeşidinden olsa da, Türkler ve Macarlar, Finliler ve kalabalıklardan uzakta gelişen belirgin özelliklere sahip Akdeniz ırkından genle Basklar da bu dil çeşitlerinden konuşuyorlarmış. Diller ırk kökenleri ve nitelikleri hakkında hiçbir kesin kanıt sunamaz.

Başka bir teori ise, Sümerlerin Batı Asya'daki düzlükler ve platolarda yaşayan halklarla bağlantılı olduğunu savunur. Bu halklar Ural-Altay gövdesi olarak gruplaşmıştır ve şimdiki Türkler ve koyu tenli Finliler tarafından temsil edilirler. Değişen iklim şartlarının yol açtığı kabile baskısının sonucunda uzun zaman önce güneye doğru göç ettikleri ve tarıma dayalı yaşam için kırsal yaşamdan vazgeçtikleri sanılmaktadır. Son Sümer heykel çalışması da bu bağlantıdaki sorunları gösterir. Çünkü yüzleri ve kafalarının arkasının şişkin olması uzun suratlı tiplerden çok geniş yüzlü tipleri akla getirir. Teori de iskeletlerin yapısındaki diğer ayırt edici özelliklerle bağdaştırılan kafatası şekillerinden sonra yeni yaşam alışkanlıklarını açıklayamamaktadır. Steplerden gelen bu geniş yüzlü

göçebe halklar Tatar ırkıyla birleştirilir ve kıvırcık saçları ile gür sakallarıyla saf Moğol ırkından ayrılır. Sümerlerin yüzlerini ve kafalarını tıraş ettikleri gerçeği bu bağlamda oldukça sağlamdır. İlk çağlardan beri savaş alanında dostu düşmandan ayırabilmek için ırklarına özgü nitelikleri vurgulamak çoğu halkın alışkanlığı olmuştur. Ne olursa olsun bu gerçek etnologlar tarafından kabul edilmiştir. Örneğin, Basklar sivri çenelerini tıraş eder ve bazen ayırt edici armut şeklini belirginleştirmek için favori bırakırlardı. Öte yandan, komşuları Endülüsler zaten yuvarlak olan çenelerini daha da belirgin hale getirmek ve tabii ki Basklardan farklı olmak için sakal bırakırlardı.[12] Benzer karakterde başka bir örnek ise Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Anadolu'da uzun suratlı Kürt çocuklarının kafatasları dardır ve geniş yüzlü Ermeni çocuklarınınkiler ise beşiklerin sert tahtalarında yatmaktan dolayı düzleşmiştir. Bu şekilde bu düşman halklar, birbirine zıt olan kafa şekillerini vurgulamışlardır. Bu nedenle, Sümerlerin Eski Mısırlılar gibi tıraş olma alışkanlığına sahip oldukları gerçeği ortaya çıktığında, etnik niteliklerine gür sakallı insanlar arasında değil de doğal olarak tüysüz insanlar arasında aranmalıdır.

Sümer kültürünün Orta Asya'daki merkezi tesadüfi ayrıntılarla ortaya çıkarılmıştır. Oldukça taze ve ilginç bir çığır açmıştır. Rus ve Çin Türkistan'ında yapılan bilimsel keşifler önemli arkeolojik bilgiler ortaya çıkardı. Bu bilgilere göre, çöl ülkesinin geniş bölgeleri uzun zaman önce yemyeşil ve bereketliymiş, ayrıca organize olmuş ve ilerleyen kalabalık topluluklar bu bölgede yaşamıştı. Bu antik medeniyet merkezlerinden yapılan büyük çaplı göçler, zaman zaman rüzgârın taşıdığı kumların yavaş yavaş zarar vermeye başlaması ve artan su yetersizliği sonucunda yapılmıştır. Pumpelly ve ekibinin kazılar yaptığı Rus Türkistan'daki Anau'da, Son Taş Devri'ne uzanan unutulmuş ve arkaik bir medeniyete dair çok fazla iz

---

([12]) The Races of Europe, W. Z. Ripley, sf. 203.

bulunmuştu. Çanak çömlekler geometrik şekillerle süslenmiş ve Babil sınırlarındaki antik Elam'ın başkenti Susa gibi uzak bir yerde bulunan Neolitik örneklere bir şekilde benzemektedir. Bu çeşitli bulguların yavaş yavaş yaşanamaz kılınmış Merkez Asya bölgelerinden ayrılan farklı ırkların dağılmış kanıtları olduğu ileri sürülür. Anau'daki Bakır Çağı'na ait insan eliyle yapılmış eserler arasında Sümer'de dini amaçlarla kullanılmış olanlara benzeyen kilden yapılmış adak heykelcikleri vardır. Bu, her ne kadar ırksal bir bağlantı olabileceğine kanıt oluşturamasa da, önemli kanıtlardır. Çünkü şimdiye dek var olduğu bilinmeyen yöndeki ilk ticaret ilişkilerine ve tarihin şafağından önce kültürel etkileşimin uzandığı uzak mesafelere dair bilgiler sunmaktadır. Bu gizemli Merkezi Asya medeniyetini anlaşılır kılacak veya ilk Sümer resim yazısının gerçek kaynağını gösterecek herhangi bir kayıt henüz bunmamıştır. Bay Pumpelly'nin düşüncesine göre, Sümerler ve Mısırlılar Anau bölgesinden ilk önce arpa ve buğday, daha sonra evcil hayvanları ele geçirmişlerdir. Fakat bu bilginin de doğrulanması olası değildir. Profesör Eliot Smith'in de inandığı gibi, eğer bakırı ilk kullananlar Eski Mısırlılar ise, bu metalin bilgisinin Anau'ya Sümerler aracılığıyla ulaşmış olduğu ve ilk kültür öğelerinin dolaylı bir rotayla aynı bölgeden geldiği de doğru olabilir. Mısır'da elde edilebilir kanıtlar bu bağlamda oldukça ilginçtir. Yaklaşık altmış yüzyıldır Hanedanlık öncesi mezarlarında yatan güneşte kurumuş bedenlerin midelerinden ve bağırsaklarından büyük miktar yiyecek örnekleri alındı. Bu örnekler dikkatlice incelendi ve diğer şeylerin arasında arpa ve darı kabukları ile çanak çömleklerin üzerine boyanmış keçi ve kuzular da olmak üzere memelilerin kemiklerinden parçalar ortaya çıkarıldı.[13] Bu nedenle, oldukça uzun bir zaman önce, tarım bilgisinin tüm Mısır'da var olduğu görüldü. Bu bilginin Sümerlilerle paylaşılmadığını düşünmek için de bir nedenimiz yoktur.

([13]) The Ancient Egyptians, Elliot Smith, sf. 41.

Sümer kültürünün dış kaynağına ilişkin olarak ileri sürülen çeşitli teoriler birdenbire ve tamamen gelişmiş bir şekilde başladığı zannına dayanmaktadır. İlkel başlangıçları Dicle ve Fırat kıyılarında bulunamaz. Fakat resim yazısının ilk şekillerinin hiçbir örneği Sümer ve Akad şehirlerinin kalıntılarından çıkarılamamış olmasına rağmen, başka bir yerde de bulunmamıştır. İlk Babil kültürünün yerel olduğu ihtimali var olmaya devam eder. Profesör Elliot Smith, "Bu Sümerleri başka bir yerden, göçmen olarak Sümer'e getirmek amacı taşıyan birçok bilgin büyük bir ustalık göstermişlerdir. Ama ilk kez tarih sahnesinde görünmelerinden önceki uzun nesiller boyunca Basra Körfezi'nin kıyısında yaşamadıklarını gösterecek hiçbir neden de yoktur. Sümer gibi bir ülkenin böyle bir kanıtın korunması için Nil Deltası'ndan daha iyi bir yer olmaması ve bu çeşit olumsuz ifadelerin bir göç için olumlu bir kanıt olarak gösterilememesi sebebiyle ilk kalıntılardan hiçbirinin bulunmadığı düşüncesi boştur,"[14] demiştir. Tanınmış etnolog açıkça Sümerlerin Akdenizli veya doğudaki kolları Hindistan'a ve Britanya Adaları ile İrlanda'nın batısına ulaşan Kahverengi ırktan olan Hanedanlık öncesi Mısırlılarla aynı soydan geldikleri düşüncesindedir. Aynı eski soya Araplar da dahil edilir. Arapların fiziksel özellikleri onları Yahudi tipinin Sami kolundan ayırır.

Batı Asya'da yaşanan ırksal görünüme dikkat edersek Sümer problemine ışık tutabiliriz. Bu nitelikteki kanıtın önemi başka yerlerde de vurgulanmıştır. Örneğin, Mısır'da Dr. C.S. Myers modern köylülerin Hanedanlık öncesi atalarınınkiyle çok benzer olan kafatası biçimlerine sahip olduklarını öğrenmişti. Hawes da Girit'in eski sakinlerinin hâlâ ünlü adada temsil ediliyor olduğunu göstermişti. Ama bundan daha dikkat çekici olan şudur ki, Fransa'daki Dordogne vadisindeki Yontma Taş Devri'ne ait mağaralarda yaşamış belirgin ırk tipinin yaklaşık yirmi bin yıl gibi bir süreden

---

([14]) The Ancient Egyptians, sf. 140.

sonra hâlâ o civarda görülmeye devam etmesidir. [15] Bu nedenle, günümüzde güneybatı Asya'da tek bir özel ırk tipinin diğerlerine baskın gelmesini öğrenmek önemlidir. Bu bağlamda oldukça önemli bilgileri özetleyen ve o ırk tipinden "İranlı" olarak bahseden Profesör Ripley şöyle demiştir: "Bu tip İranlıları ve Kürtleri, muhtemelen Kafkasya'daki Ossetleri ve Afganlardan tutun da Hindulara kadar olan Asya kabilelerini içine dahil eder. Bu insanlar genelde uzun suratlı ve esmer olurlar. Koşullara göre boyları değişse de, ince yapılıdırlar. Avrupa'daki Akdeniz ırkımızın şüphesiz soydaşları olduklarını hemen fark ederiz. Yayıldıkları bölge açıkça onlarla aynı ırktan gelen Mısırlılar aracılığıyla Afrika'dan başlamıştır. Sadece modern halklar değil, Eski Mısırlılar ve Fenikeliler de aynı kökene kadar izlenebilirler. Akdeniz ırkının bu doğu kolu Batı Asya'nın bu bölümünün en geniş alanında ikamet etmiştir." Geniş yüzlü tip "Suriye ve Mezopotamya'daki geriye kalan birkaç etnik grup arasında bulunur."[16] Londra ve Cambridge koleksiyonlarındaki binlerce kafatası üzerinde yapılan yorucu çalışma ilk karışımların sonucunda yabancı özelliklere sahip Akdeniz insanlarının Mısır ve Pencap arasında dağıldığını göstermiştir.[17] Karışım meydana geldiğinde, ilk tip baskın olmaya devam etmişti. Bu durum günümüzde de Batı Asya'da kendisini tekrar etmeye devam ediyor gibi görünüyor. Bu nedenle, eski Sümerlerin Hanedanlık öncesinde yaşamış Mısırlılardan, Pelasglardan ve Avrupalı İberyalılardan ırksal olarak farklı olduğu şüphelidir. Sümer şehri Lagaş'ın yerleşim yeri olan Tello'dan gelen küçük heykeller Akdeniz kafatası şekillerini ve yüzlerini belirgin bir şekilde göstermektedir. Daha sonraki bir döneme ait dolgun figürlerin bazıları "özel yabancı karakteri" ortaya koyar. Bu özel

---

([15]) Crete the Forerunner of Greece, C. H. ve H. B. Hawes, 1911, sf. 23

([16]) The Races of Europe, W. Z. Ripley, sf. 443.

([17]) The Ancient Egyptians, sf. 144-5

karakter Mısır ve başka yerlerde "Kahverengi ırkın en belirgin temsilcilerinin zayıf ve kuvvetli görünüşlerine" zıt olarak "her zaman şişmanlığın gelişmesi eğilimiyle bağdaştırılmıştır."[18] Bu değişim belki de Samilerin kuzey Babil'deki varlıklarını açıklayabilir.

Öyleyse Yahudi tipinin bu akıncı Sami-Akadlıları nereden geliyor? Arabistan'dan gelen göçmen halkların ilk bölümlerinden biriyle yakından ilişkili oldukları kabul edilmektedir. Arabistan daha büyük bir nüfusun gelişmesi için uygun bir ülkedir. Arabistan'dan gelen Akadları araştırırken, ilk olarak tarih öncesi sakinlerinin karakteristik Sami tipine sahip olmadıkları sorunuyla karşılaştık. Eski Mısır çanak çömleklerinde ve heykellerinde Araplar, Nil vadisinde yaşamış Akdenizlilere yakından benzeyen kişiler olarak tasvir edilmişlerdir. Sümerler ve Mısırlılar gibi kafalarını ve suratlarını tıraş etmemişlerdir. Sadece ince bir bıyık ve kuzeydeki Libyalılar ile bedenleri Nil vadisinde Hanedanlık öncesi mezarlarda saklanmış insanların çoğu gibi çene üzerinde öbekleşmiş sakal bırakmışlardır. Profesör Eliot Smith, "Eğer genel olarak kabul edilen Arabistan'ın Samilerin orijinal yurdu olduğu görüşü doğruysa, Babil'e ulaşmadan önce yurtlarını terk ettikten sonra fiziksel özelliklerinde büyük bir değişim yaşamışlardır," diye yazmıştır. Bu otorite ayrıca Arapların önce Filistin'e ve kuzey Suriye'ye göç ettiklerini, orada Anadolu'dan gelen ve güneye doğru göç eden Armenoid halkıyla karıştıklarını düşünmektedir. "İlk Mısırlıların ve Armenoidlerin akrabası olan bu gruptan Araplar ondan sonra antik Babil ve Mısır heykellerindekilere benzeyen ve modern Yahudilerde görülen büyük burunlu, uzun sakallı Samileri oluşturdular."[19] Bu görüş Dr. Hugo Winckler'ın Arap göçlerinin Suriye'nin kuzeyine ve oradan Mezopotamya'ya doğru olduğu fikriyle uyum içindedir. Yerleşilmiş bölgelere yapılan bu akınların ırk tiplerinin birleşmesine

---

([18]) The Ancient Egyptians, sf. 114.

([19]) The Ancient Egyptians, sf. 136

ve belirli yüz özellikleriyle orta bir kafatası yapısıyla bir alt çeşit üretimine neden olduğunu düşünmek zordur.

Bu bağlamda Filistin ve Mısır'ın sağladığı kanıtlar oldukça ilginçtir. Filistin her zaman periyodik etnik rahatsızlıklara ve değişimlere maruz kalmıştır. Irksal tarihi Buzul Çağ'da başlamıştır. Chellean ve diğer ilkel tiplerin Yontma Taş Devri'ne ait çakmaktaşları ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan oluşan değerli bir koleksiyon Kudüs'teki Fransız müzesinde saklanmaktadır. Son Taş Devri'nin ilk dönemine ait kaba çanak çömleklerin kuzeydeki mağaralardaki parçaların tüylü gergedanların kemikleriyle bağlantılı olduğu keşfedilmiştir. Gezer mağara yerleşimleri daha sonraki döneme aittir. Tanınmış Filistinli yetkili Profesör Macalister'a göre, bu mağaralarda "vahşi yaşam için gerekli kaslı yapıya sahip kalın kafatasları olan kısa boylu ve Sami olmayan insanlar yaşamıştır."[20] Bu insanların Akdeniz ırkının temsilcileri olduğu sanılmaktadır. Sergi de bu ırkın Suriye ve Anadolu'nun bir kısmına yayıldıklarını ortaya çıkarmıştır. [21] Mağaralardan birinde ölülerin yakıldığına dair kanıtlar bulunması gerçeği ilginç bir problem oluşturmuştur. Bu Akdenizlilerin bir geleneği değildir. Hatta Gezer bölgesinin dışında görülmemiştir. Yine de, eğer Eski Mısırlıların akrabalarının daha önceki dönemlerde yaşamış insanların torunlarıyla ilişki kurduğunu göstermiyorsa, daha sonra yaşamış insanların ölülerinin orada yakıldığını gösteriyor olabilir. Akdenizliler Kuzey Suriye ve Anadolu'da Avrupa'da Alp ırkıyla temsil edilen geniş yüzlü Armenoid halklarıyla karışmıştır. Onlarla beraber sonunda büyük Hitit birliğini kurdular. Bu Armenoidler Mısır tarihinin başlangıcında güneye doğru ilerliyorlardı. Fetihleri ve yerleşimler hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Büyük ihtimalle tüccar olan öncüleri Son Taş Devri'nin sonlanmasından hemen önce Delta bölgesine girmeye

---

([20]) A History of Palestine, R.A.S. Macalister, sf. 8-16

([21]) The Mediterranean Race (1901 çevirisi), G. Sergi, sf. 146.

başlamışlardı.[22] Göç eden Arapların ilk bölümü aynı zamanda gelişmiş olabilir. Armenoidlerin bu ilk güneye doğru akınları Bakır Çağı'nın ilk dönemlerinde İncil'de geçtiği üzere "güçlerini sadece Yahudi istilacıların kırabildiği"[23] uzun boylu ırkın Filistin'deki varlığını açıklayabilir. Yeşu onları, İbrahim'in Hititli Ephron'dan[24] bir mezar mağarası satın aldığı yere yakın Hebron'un[25] dışına sürmüştü. Bu dönemde Filistin'de bir toprak sistemi vardı. İbrahim'in zamanında ve sonrasında, Rephaim bölgesinde yerleşik mal sahiplerinin Anadolu'dan gelen yabancılar-Hitit birliğindeki uzun boylu grup-olarak tanımlandığını belirtmemiz gereklidir.

Arapların Filistin ve Suriye'de geçici olarak kaldıkları sürede belirgin tiplerle karşılaştıkları gerçeğine az da olsa şüpheyle bakılmalıdır. Kabilelerin son bölünmeleri ve Arabistan ile Anadolu'dan gelen sürekli göçmen akınlarının sebep olduğu baskı Batı Asya'nın bu bölgesini devamlı huzursuzluk içinde bırakmış olmalıydı. Kalabalık grupların göçleri Mısır'a ve Fırat-Dicle vadilerine doğru ilerlemiştir. Akadlı Samiler daha önceden o bölgede yaşayan daha medenileşmiş Sümerleri fethedenlerdi. Başarılarını üstün silahlara sahip olmaya borçlu olabilirler. Profesör Eliot Smith bu bağlamda Arapların Sinai'de Mısırlılarla bir araya gelmelerinin sonucu olarak bakırın kullanımıyla tanışmış olduklarını ileri sürer. Ama Sümerlerin metal silahlar yapmaya başlamadan önce saldırıya uğradıklarına dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. İstila eden göçebelerin tarafsız kabile gruplarıyla savaşlarda daha üstün askeri organizasyona ve önemli deneyimlere sahip oldukları görüşü daha olasıdır. Ayrıca kuzeydeki bazı Sümer şehir devletlerini birbirleriyle savaş halinde bulmuşlar ve ortak düşmana karşı direnmek için

---

([22]) The Ancient Egyptians, sf. 130.

([23]) A History of Civilization in Palestine, sf. 20.

([24]) Yaratılış, xxiii.

([25]) Yeşu, xi, 21.

onların hazırsızlıklarından yararlanmışlardır. Roma'nın gücünü parçalayan kızgın Gotları ve Yunanistan'ı istila eden kaba Dorisliler bastırdıkları insanlardan daha alçak bir medeniyet seviyesindeydiler.

Yine de, Sümerler sonunda fatihlerinin zeki bir fethine eriştiler. Saldırının liderleri oturdukları şehirlerde askeri aristokrasiler oluşturmuş olsalar da, göçebelerin büyük bir kısmının faaliyetlerine yerleşimden sonra yeni yönlerde devam etmesi gerekliydi. Sami Akadlılar bu nedenle Sümerlerin yaşam tarzlarını benimsediler. Çünkü ülkenin gereksinimleri için en uygun olanı buydu. Daha sonra da Sümer düşünce şekillerinin büyüsü altına girdiler. Antik Sümer'in yerli konuşmasının tarihin başlangıcından çok sonra bile Babil dininin ve kültürünün dili olmaya devam ettiği gerçeğiyle de kanıtlanır. Yüzyıllar boyu karışık halklar çok dil kullanmış olmalılar ama sonunda Samilerin dili Sümer ve Akad'da hakim olan konuşma oldu. Bu değişim Kuzeyli halkların fetihleri ve siyasi üstünlüklerinin sonucudur. Bu tamamlamaya ulaşılmadan ve Antik Babil tamamen Samileşmeden önce uzun bir zaman geçmiştir. Şüphesiz, parlak tarihi, medeniyeti gücünü ve istikrarını Samilerin düzenleme yeteneğine borçludur. Ama medeniyetin temeli çölün güller gibi çiçeklenmesini sağlayan marifetli ve hayal gücü yüksek Sümerler sayesinde kurulmuştur.

Sümer kültürü barbarlık çağı olarak görülmemesi gereken Son Taş Devri'nin ürünüydü. Uzun dönemler boyunca Asya, Afrika ve Avrupa'nın çeşitli kısımlarında önemli keşifler ve icatlar yapılmıştır. Neolitik çağda yaşayan insanlar çanak çömlek ve tuğlalar yapmışlardır. Eğirme sanatını keşfettiklerini biliyoruz. Çünkü iğ halkaları, bahsettiğimiz Gezer mağaralarında bile bulunmuştur. Oysa Mısır'da Hanedanlık öncesinde ölüler bazen dokuma bezlerle örtülmüşlerdir: Ustaca yontulmuş çakmaktaşından aletleri artistik ve mekanik yeteneğin göstergesidir. Matematik yetencğine de sahip oldukları düzgünce cilalanmış taş çekiçlerden anlaşılmaktadır. Mısır ve Babil'de toprak işlenmiş ve verimliliği sulamayla

arttırılmıştır. İnsanoğlu her nerede Doğayla mücadele içine girmişse hızlı gelişim göstermiştir ve bunun sonucunda ilk büyük medeniyetlerin köklerinin Neolitik dönemde yaşamış çiftçilerin küçük tarlaları olduğunu öğreniriz. Yaşam tarzları Doğanın kanunları hakkında bilgili olmalarını gerektirmiştir. Mevsimler hakkında notlar almaları ve zamanı ölçmeleri gerekmekteydi. Böylece Mısır bize takvimi, Babil ise haftayı yedi güne, günleri yirmi dört saate bölme sistemini vermiştir.

Tarımsal yaşam geniş toplulukların nehir vadilerinde yaşamalarına neden oldu ve tabii ki bu topluluklar bazı kurallarla yönetilmek zorundaydı. Yerleşik toplulukların ilerlemesi ve refahı için düzene ve huzura ihtiyacı vardı. Tüm büyük medeniyetler yerleşik toplulukların alışkanlıkları ve deneyimlerinden doğmuştur. Yasalar ve din yakından bağlantılıydı. Taş çemberlerinin ve tapınakların kalıntılarının ortaya çıkardığı kanıtlar iş organizasyonunda ve iş bölümünde dini öğretmenlerin etkisinin oldukça büyük olduğunu gösterir. İlk hükümdarlar da aslında rahip krallarmış yani, toprağa sahip olan ve insanın yaşam süresini ayarlayan tanrının insan biçimleriydi.

Neolitik çağda yaşamış adamın sessiz sakin bir yaşam sürdüğünü, zaferlerine yavaş adımlarla ulaştığını, yasal kurallarının kanla yazıldığını düşünmemize gerek yok. Ama insani idealler besleyen yasalarla disipline olan Neolitik çağda yaşamış adam özellikle de Akdeniz ırkındansa, faaliyetleri hakkında ilk izlerin elde edilmesinden uzun çağlar önce yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmıştır. Böyle bir insan tipi Antik Sümer'de, Antik Mısır'da ve Antik Girit'te çizildiğinde, yüzlerin zeki, saf ve modern olduğunu fark ederiz. Kafatasları Son Taş Devri'nde insan beyninin tamamen geliştiğini ve ırk tiplerinin sabitlendiğini gösteriyor. Avrupa'daki her ülkede eski Akdeniz ırkından gelen kişiler kadar, Bronz Çağı'nın başlangıcında Asya'dan batıya doğru gelmiş daha az kültürlü fetihçilerden gelen kişilerin de olduğunu bilmekteyiz. Her yerde farklı seviyelerde tiplerin birbiriyle karıştığına dair kanıtlar

vardır. Neolitik çağdaki entelektüel yaşamın etkisi bile hâlâ var olmaya devam eder. Mitoloji ve halk inançları hakkında yapılan karşılaştırmalı çalışma bazı düşünce şekillerimizi Antik Sümerler ve Eski Mısırlıların soydaşı olan atalarımızdan miras aldığımızı gösteriyor. Bu bağlamda, Fırat ve Dicle'nin güneyindeki düzlüklerde karşılaşıp birbirine karışmış ilk insanların sosyal ideallerinden ve bu dönemde özellikle dikkat çeken kadınların pozisyonundan bahsetmek gereklidir.

Samiler ve diğer göçebe halklar arasında kadının yeri eş veya erkeğe eşit olmaktan çok yardımcı olarak görülmüştür. Bir oğlun doğumu neşeyle karşılanırken, bir Hindu bilgesinin söylediği üzere "bir kız çocuğa sahip olmak sefillikti." Çeşitli ülkelerde kız çocuklarını doğumdan sonra bırakmak ve ölüme terk etmek bir gelenekti. Bir kadının kocasının ona verdiğinden başka bir hakkı yoktu. Kocanın, karısı üzerinde yaşam ve ölüm gücü vardı. Oğlanlar ailenin eşyalarını miras alır, kızlara hiç pay verilmez, babalar veya ağabeyler tarafından satılırlardı. "Erkek hakkını" gözetmiş halklar arasında, sosyal yaşam, kısa konuşmalardan başka bir şeye sahip olmayan gölgede kalmış tanrıçaların eşlik ettiği yöneten erkek tanrıların fikirlerinde yansıtılmıştı.

Öte yandan Sümerler, Mısırlı ve Giritli Akdeniz insanları gibi sosyal ve dini yaşamda anneliği göklere çıkarmıştır. Kadınlar yasal bir statüye sahip olur ve evlilik yasaları Devlet tarafından ilan edilirdi. Kadınlar, İbrahim'in Mısırlı köle Hagar'ın sahibi karısı Babilli Sara[26] gibi, kendi üzerlerine mal sahibi olabilirlerdi. Bir kadın ailesinden evlilik çeyizi alır ve ayrılık söz konusu olursa, onun üzerinde hakka sahip olurdu. Evlenmeyen veya evli kadınlar erkeklerle ya da hemcinsleriyle iş ortaklığına girebilir, mahkemelerde dava açabilir veya kadınlara dava açılabilirdi. Erkek ve kız kardeşler

---

([26]) Yaratılış, xvi, 8, 9.

aile mülkiyetinin ortak mirasçılarıydı. Kız çocuklar babalarının kontrolünde olmayan malların sahibi olabilirlerdi: ayrıca aklıselim yaşa geldiklerinde iş konularında ebeveynleriyle yasal anlaşmalar yapabilirlerdi. Bekarlık yemini etmiş ve dini bir kurumda yaşayan genç kadınlar yine de iş yatırımları yapabilirlerdi. Sümerli bir kadının tahta çıkması durumuna örnek oluşturacak sadece bir durum yaşanmıştır. Kadınlar, bu nedenle, resmi yaşamdan tamamen dışlanmamıştı. İlk Sümer krallarından 2. Dungi iki kızını Suriye ve Elam şehirlerinin yöneticisi olarak görevlendirmişti. Benzer bir şekilde, Mısırlı Firavun Shishak da ele geçirdiği Gezer şehrini Süleyman'ın karısı[27] olan kızına devretmişti. Antik Sümer'in dini yaşamında kadın nüfusunun kesin bir nüfuzu vardı, hatta bazı tapınaklarda rahibelik yapıyorlardı. Şimdiki konuşmacıların "baylar ve bayanlar" dediği gibi, en eski ilahiler karma meclislere "erkekler ve kadınlar" diye gönderme yaparak kadınlara gösterilen saygı hakkında ipuçları verir. Bu tür ürünlerin sonraki Sami uyarlamalarında bu alışılmış gönderme "erkek ve kadın" olarak değiştirilmişti. Eğer kadınların pozisyonunu kısıtlamak için çaba harcandıysa da, çok başarılı olunmamıştır. Çünkü Hammurabi var olan yasaları sistemli hale getirdiğinde, kadınların eski hakları daha önemli hale getirildi.

Antik Sümer'de iki tür lehçe vardı. Dua türünden olan ilahiler "kadınların dili" olarak bilinen lehçede üretilirdi. Ama bundan Sümerli kadınların erkeklerin kullandıkları dilden farklı bir konuşma şekli geliştirdikleri anlaşılmasın. Kadınların dili belki de ikisi arasındaki eski olanıdır: daha yumuşak ve daha basit bir dildir. Bu dilde şairane duygular en güzel şekilde ifade edilir. Antik dönemde de şimdi olduğu gibi, kadınlığın kusursuzluğu şairin ana ilham kaynağıydı. İlahiler arasında şiir sanatının en üst seviyesine Babil Venüs'ü İştar'ın duasında ulaşıldı. Bu ilahi savaş tanrıçası olarak

---

([27]) 1 Krallar, xvi. 16.

Valküre'ye benzer karaktere sahip olan bu tanrıçaya hitap edilmiştir. Daha feminen özellikleri de saklanmamıştır:

İŞTAR İÇİN İLAHİ

Ağlarım sana, tanrıların kadını,
Kadınların kadını, eşsiz tanrıça,
İştar ki tüm insanlığın yaşamını şekillendiren,
Dünya kraliçesi, göğün hâkimi,
Cennet yaratıklarının kadın hükümdarı—
Ünlüdür senin adın... Sen kutsal ışık,
Dünya üzerinde ulvi ışığını saçarsın—
Ayın kahraman kızı, bak! Dinle;
Silahlarımızı ve ödülümüzü sen yönetirsin
Ateşli savaşlarda iradenle gelir zafer—
Taçlanmış görkemli Kader. İştar en yüce,
Tüm tanrılardan daha yüce,
Ağıtları sen getirdin, düşman kalplerimizle
Kardeşlerimizi kavgaya ittin;
Gücün hediyesi senindir, güçlüsün çünkü
Kararların acil, geciktirilmemeli;
Elin ağır, sen ki savaş tanrısı
Savaşla sarılmış, korku giyinmiş...
Kader asasının sahibi sen,
Senin kontrolünde yerler ve gökler.

* * * * *

Tapılır sana her kutsal yerde,
Tapınaklarda, türbelerin içinde,
İsmin nerede yankılanmıyor ki? Nerede iraden
Önemsenmiyor ve senin resimlerin yapılmıyor?
Nerelere dikilmiyor ki tapınakların? Nerede
Güçlü, eşsiz, yüce değilsin ki?

Anu'yu, Bel'i, Ea'yı yükselttin
Krallıkta ve güçte yüceliğe,
Onlar da koydular seni tanrıların ve
Tüm cennet yaratıklarının üzerine... Kraliçe,
Senin düşüncende korkuyla kaplı dünya,
Gökteki tanrılar sarsılıyor, yerde
Tüm ruhlar duruyor ve eğiliyor tüm insanoğlu
Senin adına saygıyla... Sen ki Adalet Kadını,
* * * * *

Yolların adil ve kutsal; bakıyorsun
Günahkârlara acıyarak ve her sabah
Doğru yola doğru itiyorsun onları.
* * * * *

Şimdi durma, gel! Adil tanrıça,
Hepimizin çobanı, yaklaşırsın yakınımıza
Çıplak ayaklarınla... Hizmetçilerinle arandaki
Bağları koparırsın... Durduğunda
Acımayla ölenler, hey! Yaşayacaklar;
Ve hastalar seni gördüğünde, iyileşecekler.
* * * * *

Duy beni, köleni! Duy benim duamı,
Çünkü acılıyım çok, nefes alıyorum ama
Sıkıntı içinde; ağlıyorum, beklerken seni.
Merhametli ol, kraliçem, acı ve cevapla,
"Bu kadar yeterli, sakinleş".
* * * * *

Daha ne kadar kalbim acıyacak, inleyecek ve
Huzursuz olacak? Daha ne kadar karanlık yuvam
İnlemelerle ruhum acıyla dolu olacak?
Cennetin dişi aslanı, bana huzur ver,
Rahatlık ver. Duy benim duanı!
Öfke midir acımak? Gözlerin bakıyor

Şefkat ve kutsamayla, gör beni
Kölenim ben! Merhamet et; çığlığımı duy
Ve şeytanların büyülerinden kurtar beni,
Ki göreyim nurunu... Daha ne kadar
Takip edecek düşmanlarım beni, çalacak neşemi,
Hasta edecek beni? Daha ne kadar
Saracak etrafımı şeytanlar ve sonsuz üzüntü verecekler?
Hayranım sana tanrıça—gücün hediyesi senin, sen güçlüsün—
Zayıflar güçlendirilir ama zayıfım ben...
Lütfen duy beni! Acımla doldum—
Düşman rüzgârların getirdiği acı seli üzüyor beni;
Kalbim kaçıp gitti benden, tıpkı kanatlar üzerindeki kuş gibi,
Ve ben de o güvercin gibi inliyorum. Gözlerimden yaşlar
Göklerden akan yağmur gibi düşüyor,
Ve ben sefil ve kederliyim.

* * * * *

Sana ne yaptım da sırt çevirdin bana?
Tanrıma hürmeti ve sen tanrıçama saygıyı mı unuttum?
Yatıştır beni, günahlarımı bağışla ki paylaşabileyim
Sevgini ve senin yuvanda kalabileyim;
Ve yuvan genişlesin, sağlamlaşsın.

* * * * *

Daha ne kadar kızgın kalacaksın? Duy çığlığımı,
Ve dön ki bana, her şeyim yoluna girsin—
Belki çekilir ve ufalanır öfken
Ufalan bir akıntı gibi. Sonra ceza ver düşmanlarıma,
Al ellerinden beni hasta etme güçlerini,
Ki ezeyim onları ben. Duy duamı!
Ve kutsa beni ki bana bakan herkes
Övsün seni, göklere çıkarsın adını,
Ben gücünü her şeyin üstünde tutarken.
En yücedir İştar! Kraliçe İştar!
İştar, ayın eşi benzeri olmayan kızı!

İKİNCİ BÖLÜM

NEHİRLER DİYARI VE NEHİR TANRISI

Konular

Eski Babil'de Verimlilik- Nehirler, Kanallar, Mevsimler ve İklim- İlk Ticari ve Yabancı Etkiler- Yerel Din Kültleri- Berosus'lu Oannes'le Özdeşleştirilen Derin Tanrısı Ea- Kutsal bir Balık Olarak Kökeni- Brahma ve Vishnu'yla Karşılaştırılması- Babil ve Hindistan'daki Sel Efsaneleri- Babil ve Mısır'daki Balık Tanrılar- Bir Mısır Tanrısı olarak Balık Tanrısı- Yaratıcı Nehir- Zanaatkâr Tanrı olarak Ea Mısır ve Hindistan'la Bağlantıları- İbrani Jah Olarak Ea- Ea ve Varuna Su ve Gökyüzü Tanrılarıdır- Babilli Dagan ve Filistinlilerin Dagon'u- Fenike, Yunanistan, Roma, İskoçya, İskandinavya, İrlanda ve Mısır'daki Su ve Hasat Tanrıları- Ea'nın Eşi Damkina- Babil ve Hindistan'daki Okyanus Şeytanları- Gökyüzü Tanrısı Anu- Niffur'un Savaş ve Fırtına Tanrısı Enlil- Babil ve Mısır'ın Ortak Kökenli İlk Tanrıları- Sümer Medeniyetinin Beşiği Ea'nın şehri.

***

Antik Babil yaklaşık dört bin yıldır Batı Asya'nın bahçesi olmuştu. Hezekiya ve İsaiah'ın günlerinde, kuzeydeki genç Asur medeniyetinin etkisi altına girdiğinde, "mısır ve şarapın, ekmek ve

üzüm bağlarının, zeytinyağı ve balın ülkesiydi."[28] Herodot onun hâlâ gelişmekte olduğunu ve tamamen bereketli bir toprak olduğunu belirtmişti. "Bu bölge, tahıl yetiştirmek için bilinen en iyi topraklara sahiptir. Buğday ve arpa yaprakları dört parmak genişliğindeydi. Akdarı ve susam tohumunda öylesine büyük ağaçlar büyüyordu ki... Üretilen ürünlerle ilgili söylenenler bile Babil'i görmemiş olanlarda inançsızlık yaratmaya yeterdi."[29] Önceden yılda iki veya üç kez ürün veren günümüzdeki inişli çıkışlı kırların büyük bölümleri yazın kısmen çoraklaşır, kısmen otlarla kaplanır. Bedeviler bir zamanlar kalabalık ve gelişmiş şehirler olan kum tepelerinin yanında kamp kurarlar. Bir halktan geriye kalanlar Türk vergi toplayıcılarının baskısı altındaki güvenilmez yaşamları tamamlar.

Tarihi ülke, doğuda İran ve batıda Arap çölüyle sınırlıydı. Balığa benzer bir şekilde, Dicle ve Fırat nehirlerinin arasında uzanır. 160 kilometre genişliğinde olmakla birlikte Bağdat bölgesine doğru kuyruk şeklinde 56 kilometre daralır. Diğer tarafı nehirlerin buluşup Shatt-el-Arab'ı oluşturan Basra'nın üzerindeki bir noktada birleşir. Bağdat ile Basra arasındaki mesafe 482 kilometredir. Shatt-el-Arab'ın çaprazındaki bölge Dicle ve Fırat'ın taşıdığı alüvyon ve çamurun birikmesinin sonucunda her otuz yılda bir 1.5 kilometre oranında uzar. Sümer gelişmeye başladığında, bu iki nehrin ağzı ayrıydı. Deniz tanrısı Ea kültünün yeri olan ve 201 kilometre boyunca uzanan Eridu Basra Körfezi'nin başındaki bir limandı. Büyük İskender İran İmparatorluğu'nun gücünü kırdığında bir günlük yolculuk nehir ağızlarını ayırdı.

Babil'in zenginlik günlerinde Fırat "Toprağın ruhu", Dicle ise "Kutsayıcı" olarak selamlanıyordu. Yetenekli mühendisler su dağıtım problemini güneşten kavrulmuş bölgeleri sulayarak ve nehirler taştığında geçilemez bataklıklara dönen bölgelerin sel

---

([28]) 2 Krallar, xviii, 32.

([29]) Herodotus, i, 193.

baskınından etkilenmesini önleyerek çözmüşlerdi. Ülke boyunca uzanan bir kanal ağı yapıldı. Bu ağ Fırat ve Dicle'nin tahrip edici eğimlerini sınırlıyor ve imkânlarını verimlileştirerek yüksek bir seviyeye çıkarıyordu. Bu kanalların en büyüğü en eski nehir yataklarıydı. Kuzeyde Shatt en Nil, güneyde Shatt el Kar denilen ve Babil'den doğuya doğru kıvrılarak Niffur'dan geçen bir tanesi Larsa'ya doğru S şeklinde akıyor ve sonra nehirle tekrar birleşiyordu. Bu yolun, kıyılarında kurulan antik şehirlerin yerleşim yerlerinin ötesinde doğuya doğru kilometrelerce giden Fırat nehrinin Sümer döneminde izlediği yolu belirginleştirdiğine inanılıyor. Diğer önemli kanal olan Shatt el Hai ise Dicle'den başlayıp kardeş nehriyle birleşiyordu. Yapay kanalların onları besleyen akıntılardan daha yüksek seviyelerde yapıldığı her yerde, su "shaddufs" denilen düzenekler tarafından yükseltiliyordu. Kovalar ve postlardan yapılan çantalar ağırlaştırılmış bir direğe bağlanıyor ve işçiler tarafından döndürülerek kanalları boşaltabiliyordu. Bu yorucu sulama şeklinin ilkel su çarklarıyla uygun yerlerde kullanılmış olması muhtemeldir.

Babil'de iki mevsim yaşanırdı; yağmurlu mevsim ve kuru mevsim. Yağmur Kasım'dan Mart'a kadar durmadan yağardı. Düzlükler baharda parlak vahşi çiçekler ve yeşil otlarla kaplanırdı. Sonra kuraklık dönemi gelir ve güneş tüm bitkileri yakardı. Her yerde kahverengi ve sarı çöl tozları göründüğü için, bakan gözler bir süre sonra yorulurdu. Zaman zaman yaşanan kum fırtınaları göğü karartır, temiz toprakları süpürür ve şekilsiz tepecikler oluştururdu. Bu esnada, nehirlerin hacmi artardı. Çünkü kuzeydeki dağlara yağan karların erimesiyle gelen sularla beslenirdi. 1845 kilometre uzunluğunda olan hızlı akan Dicle yükselmeye Mart ayında başlar ve Mayıs'ta en yüksek seviyesine ulaşır. Haziran ayı bitmeden önce tekrar alçalır. Daha ağır akan Fırat ise 2865 kilometre uzunluğundadır. Dicle'den on beş gün sonra yükselmeye başlar ve daha uzun bir dönem boyunca taşmış haldedir. Eylül'den önce en alçak su seviyesine ulaşmaz. Bu güçlü nehirlerin akışını kontrol ederek, felaket verici selleri önleyerek ve fazla suyu

dağıtarak, Babilliler ülkelerinin doğal kaynaklarını en üst seviyede geliştirmişlerdi ve ülkelerini dünyanın en güzel ve yaşanabilir bölgelerinden biri haline getirmişlerdi. Doğa da onlara bu emekleri için bol bol ödül verdi. Ticaret ve meslek dalları gelişti, şehirlerin gücü ve güzelliği arttı. Sıcaklık şimdi olduğu gibi o zamanlarda da çok uzun yaz boyunca aşırıydı, ayrıca kuru ve değişmeyen açık ve bulutsuz bir hava durumuna sahipti. Geceler soğuktu ama, kanallar ve havuzlar, sayısız yıldızın parlak sergisiyle süslendiğinde, parlak ay ışığı olsa da olmasa da, geceler mükemmeldi.

Babil ağaçsız bir ülkeydi ve ilk zamanlardan itibaren kereste ithal etmek zorunda kalınıyordu. Hurma ağacı; asma ve incir ağacı gibi büyük ihtimalle insanlar tarafından ortaya çıkarıldı. İnşa etmek için uygun olan taş ise oldukça azdı. Kireç taşı, kaymaktaşı, mermer ve bazalt dağlardan bakır, kurşun ve demir de elde edilen kuzey Mezopotamya'dan alınmak zorundaydı. Eridu dışında, tüm şehirler bolca bulunan tuğlalarla inşa ediliyordu. Tuğla duvarlar ziftle yapıştırıldığında, oldukça sağlam oluyordu. Reçine maddesi kuzeyde ve güneyde bulunurdu. Nehir kıyılarındaki kayaların çatlaklarından sızarak küçük havuzlar oluşturuyordu. Fırat üzerindeki modern Hit'te çok eski zamanlardan beri iki ünlü kaynak vardır. Bir gezgin, "Bir tanesinden katranlı siyah sıcak su akar. Diğer ise sadece katran akıtır. Taşların Hit üzerindeki düzlüklerde ortaya çıktıkları yerde birçok katran yatağı bulunmaktadır," diye yazmıştır.[30] Günümüzde Araplar ona "kiyara" der ve teknelerle çatıları örtmek için ondan yararlanırlar. Ayrıca antiseptik olarak da develerin canını yakan deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.

Sümerlerin diğer ülkelerden en çok talep ettikleri ürünlerle değiş tokuş edebilecekleri yün, yün elbise, çanak çömlek, incir ve mısır da dahil olmak üzere birçok fazla ürünleri vardı. Bu nedenle, canlı

([30])Peter - Nippur, i, sf. 160.

ve yükselen bir dış ticarete sahip olmalıydılar. Sayısız yabancı tüccar da şüphesiz Sümer şehirlerine gelmekteydi ve belki de kendileri gerekli izinleri elde etmek ve siyasi bir üstünlük sağlayabilmek adına hükümetleri devirmek ve askeri aristokrasiler oluşturmak için Samileri ve diğer akıncıları teşvik eden de onlardı. Ülkenin ihtiyaçları tarım yöntemlerinin devamını ve var olan toprak kanunlarının katı bir şekilde yaptırımını gerektiriyordu. Aslında bu durum Sümer zenginliğinin temelini oluşturdu. Fetihçiler sadece yağmalardan değil, fethedilenlerin hizmetlerinden de yararlandılar. Kuzey Babil'de istilacılar toprak köklerinin devam eden bağlılığını güvence altına almayı gerekli gördüler. Birbirine yakından bağlantılı hukuk ve din nedeniyle, tanrılarının var olan sosyal ve siyasi organizasyonların gerektirdiklerine uyması için uyarlamak zorunda kaldılar. Kırsal göçebelerin bir tanrısı ona tarımsal bir önem veren nitelikler almak zorundaydı. Kırsal özelliklerden biri ise şehir yaşamının çeşitli durumlarına cevap verebilmek için değiştirilmek zorunda kalmıştı. Bunun sonucunda, sonradan edinilen inançlar ve dini gelenekler çeşitli yerlerin yaşam şekillerine olan ilgilerine göre değişti ve birbirine karıştı. Bazı tanrıların karmaşık karakterlerinin sebebinin yeni çevrelerde maruz kaldıkları ayarlamalar süreci olması mümkündür.

Sümer'in küçük krallıkları kökenlerinde kabilelerdir. Her şehir, çevresindeki ekilebilir arazinin sembolik sahibi olan bir tanrı tarafından yönetiliyordu. Çiftlikler rahiplerden alınıyor veya kiralanıyordu. Örneğin, Mısır'da Memphis'teki zanaatkâr tanrı Ptah, Heliopolis'teki güneş tanrısı Ra, Bubastis'teki kedi tanrısı Bast gibi, çeşitli yerel Sümer ve Akad tanrılarının da birbirinden farklı özellikleri vardı ve rakiplerinin niteliklerini edinme gibi bir eğilim gösteriyorlardı. Bir devletin esas tanrısı siyasi bir cepheye sahip olan ve yerli dinin gelişimini etkileyen panteondaki merkezi figürdü. Ama şehirler tanrıların adını taşımazdı. Bu da gösterir ki,

Sümer dini henüz animist dönemindeyken birkaçının bulunduğunu ve tanrılarla tanrıçaların çeşitli ruh gruplarından belirlenmemişti.

Özel ve özgün bir Sümer tanrısı da Eridu'nun antik limanında yüceltilen Ea'dır. Berosuslu Oannes[31] ile tanınmıştır. Oannes tanrıdan "balık kuyruğuyla, yerden aşağıda ayaklarıyla, bir balığa benzer vücuduyla mantıkla donatılmış bir yaratık" olarak bahseder. Bu betimleme üzerlerinde güçlerini aldıkları kutsal hayvanların postları olan Mısır tanrı ve rahiplerinin benzer figürlerini akla getirir. Orijinal olarak Ea'nın kutsal bir balık olma ihtimali vardır. Hint yaratıcı tanrıları Brahma ve Vishnu'nu da balık şekline sahipti. Sanskrit edebiyatında, Manu yani "ilk insanın" eş anlamlısı, bir balık tarafından dünya yükselen sularla temizlenirken kendisini koruyacağı bir gemi yapmak için görevlendirilir. Ea benzer bir şekilde Pirnapishtim denilen Babilli Nuh'a yardım etmiştir. Ona yaklaşan tufana hazırlıklı olması için bir gemi yapmasını önermişti. Aslında Hint efsanesi orijinal Sümerli Ea fikrine ışık tutmaktadır. Efsane balık küçükken ve akıntıdaki başka bir balık tarafından yutulma tehlikesindeyken korunmak için Manu'ya başvurduğunu anlatmaktadır. Bilge hemen balığı kaldırır ve suyla dolu bir kaba koyar. Balık yavaş yavaş büyür. Bu nedenle balığı önce bir tanka koyar sonra Ganj Nehri'ne bırakır. Zaman içinde balık Manu'ya nehrin ona küçük geldiğinden yakınmaya başlar. Manu da onu denize götürür. Tüm bu yardımları için balık şeklindeki tanrı yaklaşan sel tehlikesi hakkında Manu'yu bilgilendirir ve daha sonra gemisine azgın sularda yol göstererek bir dağın zirvesine yerleştirir.[32]

Eğer bu Hint miti Babil kökenine sahipse, "toprağın ruhu" Fırat nehrinin ruhu göç eden bir balıkla tanımlanabilir. Balığın büyümesi selde yükselen nehrin gelişimini gösteriyor. Kelt halk hikâyelerinde

---

([31]) Bel Merodach'tan gelen Babilli bir rahip. M.S. üçüncü yüzyılda, artık var olmayan doğum yerinin tarihini Yunanca olarak yazmıştı. Eusebius, Josephus, Apollodorus ve diğerleri bu eserden parçalar vermiştir.

([32]) Indian Myth and Legend, sf. 140, 141.

gel-gitler ve vadi taşkınları denizdeki, göldeki veya bir nehirdeki "büyük bir yaratığın" varlığını gösteren işaretlerdir. Bir grup efsanede "Atargatis'e ibadetle bağlantılı ilahi suların yaşamı kutsal bir balıkta var olur," diye belirtmiştir Profesör Robertson Smith. "Atargatis ve oğlu, Hierapolis ve Ascalon'a mahsus bir efsaneye göre, sulara batmıştı.—ilk olarak Fırat'ta, ikinci kez ise, kasaba yakınındaki tapınağa ait kutsal bir havuzda—Daha sonra da balığa dönüşmüşlerdi." Düşünce şudur ki, "bir tanrı nerede ölürse, insan formunda var olması durur, yaşamı gömüldüğü sulara geçer. Kutsal suyu ve kutsal balığı insan biçimdeki düşüncelerle uyum içine sokmak zayıf bir teoridir. Aynı şey bazen başka bir şekilde gerçekleştirilir; insan biçimindeki tanrının sudan doğduğunu söyleyerek. Afrodit'in denizköpüğünden doğması gibi veya Fırat efsanesinin başka bir şeklinde olduğu üzere, Atargatis'in kutsal balıkların Fırat'ta bulup kıyıya çıkardıkları bir yumurtadan çıkması gibi."[33]

"Shar Apsi" olarak Ea "Derin Suların Kralıydı." Jastrow'a göre bu gönderme, "tuzlu okyanus sularına değil, dereleri besleyen ve tarlaları sulayan yer altından akan tatlı sulara"[34] yapılmaktaydı. Babil kendi nehirleri sayesinde verimlileştiği için, balık tanrı Ea da bereket tanrısıydı. Mısır'da "Mendes'in Anası" da kafasında taşıdığı bir balık figürüyle tasvir edilir. Isis ve Hathor'la bağlantılıdır. Kocası Baneb-Tettu ise Ptah, Osiris ve Ra'nın bir formudur. Ayrıca bereketlilik tanrısı olarak koçla (koç burcuyla) sembolize edilir. Diğer Mısırlı balık tanrı Rem idi. İsmi "gözyaşı dökmeyi" ifade eder. Tanrı Rem verimlileştiren gözyaşları dökerdi. Bu ağlamaların ortasında mısır ekilir ve biçilirdi. İlk derinlikleri sembolize eden ilkel Mısır tanrısı Nu'nun gelişmiş hali olan timsah tanrı Sebek'in bir evresi olan Remi ile aynı tanrı olabilir. Bir balık tanrıyla mısır

---

([33]) The Religion of the Semites, sf. 159, 160

([34]) Religion of Babylonia and Assyria, M.Jastrow, sf. 88.

tanrısının arasındaki bağlantı, Babil ve Mısır'da hasadın nehirlerin bir hediyesi olduğunu düşündüğümüzde uzak değildir.

Fırat nehri aslında kıyılarında yetişen her şeyin yaratıcısı olarak kabul ediliyordu.

O Nehir, her şeyi yaratan,
Ulu tanrılar seni ortaya çıkardıklarında,
Kıyılarına verdiler bereketi,
Orada yarattı Ea, Derinlerin Tanrısı, yuvasını...
Sen değer biçtin insanlığa!
Sen Nehir, güçlüsün! Sen ki Nehir yücesin!
Sen ki Nehir, hak tanırsın![35]

Ea'ya hizmet ederken, Babilliler uzman mühendislere ve deneyimli ziraatçılara dönüştüler. Tuğla yapımcıları, şehir kurucuları, yasa koyucuları oldular. Gerçekten de medeniyetleri Ea'ya ibadetin sonucunda gelişti. Ea onlara yol gösterendi. Berosus, Oannes gibi onun da Basra körfezinde yaşadığını, her gün Eridu sakinlerine nasıl kanal açılacağını, nasıl ürün yetiştirileceğini, nasıl metal işleneceğini, nasıl çanak çömlek ve tuğla yapılacağını ve nasıl tapınak inşa edileceğini göstermek için kıyıya geldiğini belirtmiştir. O, "çömlekçilik tanrısı" zanaat tanrısı Nun-ura idi, "demircilerin tanrısı" olan sanat ve zanaat kollarının kutsal patronu Kuski-banda idi. Berosus, "Ea her şeyi bilirdi," diyerek övmüştür. İnsanlara alfabetik işaretleri oluşturmayı ve kullanmayı öğretmiş, matematikte ilerlemelerini sağlamıştı. Onlara kuralları vermişti. Mısırlı zanaat tanrısı Ptah ve bağlantılı tanrı Khnumu gibi, Ea da "tanrıların ve insanların şekillendiricisi ve çömlekçisiydi." Ptah ilk insanı çömlek tekerleği üzerinde şekillendirmişti. Ayrıca güneşi ve ayı, evreni biçimlendirmiş ve bakır gökyüzünü çekiçle işlemişti. Ea ise dünyayı

([35]) Yaradılışın Yedi Tableti, L.W. King, cilt. i, sf. 129.

"bir mimarın bir ev inşa etmesi gibi" inşa etmişti.[36] Benzer şekilde, Ptah gibi bir çekiç kullanan Vedik İndra da Hint Avrupalıların ahşap evlerini yaptıkları yöntemle evreni şekillendirmişti.[37]

Ptah gibi, Ea da bir zanaat tanrısından yüce bir Yaradan'a dönüştü ve sadece ürünlerin üreticisi olarak değil. Sözleri yaratıcı güç oldu. İstediği şeyleri dile getirdi ve onlar da var oldular. Rahip bir şair, "Ea'dan başka kim yaratır ki şeyleri," demiştir. Zanaat tanrısından yaratıcıya (Nudimmud) dönüşmek ilk dini kültlerin esas tanrılarına başka yerlerde yüceltilen diğer tanrıların özelliklerini verme eğiliminden kaynaklanmış olabilir.

İsmi bazen Aa olarak da geçen Ea, Yahudilerin Yehova'sı Ya, Ya'u ya da Au ile de tanımlanır. "Ya-Daganu'daki 'Yehova Dagon'dur' düşüncesinde, öğeleri tersine çevirirliz. Dagon'u Yehova'yla özdeşleştirmek yerine, Yehova'yı Dagon'la özdeşleştirmek isteği gösteririz. Bunun yanında, başka bir ilginç isim olan Au-Aa Yehova'nın Aa ile özdeşliğini gösterir. İki kelime de etimolojik olarak bağlantılı olduklarına dair işaretler sergiler," diye yazmıştır Profesör Pinches. Yehova'nın adı "Asur-Babil dilinde 'tanrı' kavramını belirten kelimelerden biridir."[38]

"Dünyanın efendisi" veya "yer altındakilerin efendisi" Enki, "yer ve gök efendisi" Amma-ana-ki, "toprağın hâkimi" Sa-kalama, "uçurum tanrısı" Engur, "derinlik" Naqbu ve "nehir kralı" Lugal-ida... Bu tanrıların tümü Ea'dır. Yağmur "semalardaki sulardan" döküldüğü için, suların tanrısı da yer ve gök tanrısıdır.

Teoriler kuran ve sistemleştiren Brahmalı öğretmenler Hint Varuna'yı denizin dibindeki kalıcı olarak yaşadığı yere indirgemeden

---

([36]) Religious Belief in Babylonia and Assyria, M. Jastrow, sf. 88.

([37]) Cosmology of the Rigveda, Walllis, ve Indian Myth and Legend, sf. 10.

([38]) The Old Testament in the Light of the Historical Records and Legends of Assyria and Babylonia, T.G. Pinches, sf. 59-61.

önce o da gök ve okyanus tanrısıydı. Ea-Oannes ve Varuna aynı kökene sahip olabilirler.

Dagan adlı başka bir Babil tanrısının Ea ile özdeş olduğuna inanılır. Ona olan inanç hiç şüphesiz çok eski dönemlere dayanır. Profesör Pinches, "Hammurabi Fırat'tan yaratıcısı olarak gördüğü 'Dagan'ın sınırı' olarak bahsetmiş gibi görünmektedir. Daha sonraki kanıtlarda, Daguna şekli birkaç özel isimde görülmüştür," diye yazmıştır.[39]

Filistin tanrısı Dagon'un ya Babil'den alınan ya da Akdeniz ırkının deniz tanrısı olan antik Ea'nın özelleştirilmiş bir şekli olması olasıdır. Farklı otoriteler Dagan'ın şeklini ve niteliklerini göz önüne alırlar. Onunla ilgili bilgimizin çoğu İncil'den gelir. Şehir tanrısı değil, ulusal bir tanrıdır. Beth-dagon'a[40] "Dagon'un şehri veya yuvasına" yapılmış göndermeler vardır. Ayrıca Gazze'de bir tapınağı vardı. Ama Samson onun ana dayanakları olan ortadaki iki sütunu yıkarak tapınağı yok etti.[41] Üçüncü tapınak Aşdod'dadır. İsraillilerin el konulmuş sandıklarına Dagon'un "yüzünün üzerine düşmüş" resminde "Dagon'un başıyla iki eli kırılmış, eşiğin üzerinde duruyordu; yalnızca gövdesi kalmıştı."[42] "Dagon'un eşiği" ifadesi tanrının Ea-Oannes gibi bacaklarının olduğunu belirtmektedir. Dagon'un balık şekline sahip olduğunu düşünenler isminin Sami dilindeki "dag=balık" ifadesinden geldiğini ve put düştüğünde geriye sadece balık kısmının kaldığını ileri sürerler. Öte yandan, Dagon'un bir mısır tanrısı olduğu ve Dagan ile Dagon kelimeleri arasındaki benzerliğin tesadüfî olduğu da ileri sürülür. Profesör Sayce bu bağlamda Oxford'daki Ashmolean Müzesi'nde saklanan Fenike'den getirilmiş ve üzerinde Baal-dagon yazan kristal bir

---

(39) The Religion of Babylonia and Assyria, T.G. Pinches, sf. 91, 92

(40) Yeşu, xv, 41; xix, 27

(41) Hakimler, xvi, 14.

(42) 1 Samuel, v, 1-9.

damgaya gönderme yapar. İsmin yanında bir mısır başağı ve kanatlı bir güneş çemberi, ceylan ve birkaç yıldız gibi simgeler vardır, ama hiç balık resmi yoktur. Baal-dagon'un tanrıların birleşmesini temsil etmesinden kaynaklanıyor olabilir. Ea-Oannes ve Mendes tanrıları durumunda gördüğümüz üzere, balık bir tanrı bir mısır tanrısı, bir kara hayvanı tanrısı veya deniz ve gök tanrısı da olabiliyor. Filistinliler tarafından yapılan "fareleriniz toprağı bozuyor"u[43] temsil eden altın fareler adağı, İsrail sandığını Aşdod'daki bir tapınağa yerleştirme hatasından ötürü yararlılığı azalan Dagon'un diğer şeylerin arasında verimlileştiren hasat tanrısı olduğunu göstermektedir. Filistinliler Girit'ten geldiler ve eğer Dagonlarını o adadan getirdilerse, Yunanistan'da inanılan Poseidon ile bağlantılı olabilir. Romalı Neptün'e benzeyen bu deniz tanrısı şimşek zıpkını taşır ve depremlere sebep olurdu. Gök ve atmosfer tanrısı Zeus'un kardeşiydi ve boğa ve at formlarına sahipti. Bir at şeklindeyken, toprak ve mısır tanrıçası Demeter'i talip etmişti. Ea gibi insanlığa bilgiler vermişti, özellikle de at eğitimi konusunda. Maiyetinde yarı insan yarı balık olan Tritonlar ile su perileri Nereidler vardı. Bu bereketli deniz tanrısına boğalar, domuzlar ve koçlar sunulurdu. Eşi Amphitrite idi.

İskoç Hebrides topluluğunun Oannes'i olan ve çok fazla bilinmeyen tanrı Shony tarımsal refahları için onun verdiği verimlileştiren deniz yosunu hediyelerine güvenen insanlardan adak kabul ederdi. Martin'in Batı Adaları adlı kitabında bundan bahsedilmektedir. Eddic deniz tanrısı Noatun'lu Njord hasat tanrısı Frey'in babasıydı. İrlandalı mısır tanrısı Dagda'nın karısı Boyne nehrinin tanrıçası Boann idi. Mısırlı Osiris ve İsis de Nil nehriyle bağlantılıdır. Tarım ve su tedariki arasındaki bağlantı ilk sembolistlerden kaçmak için fazla belirgindir.

([43]) 1 Samuel., vi, 5.

Ea'nın "sadık eşi" Nin-ki de denilen ve "toprağın efendisi" olan tanrıça Damkina'ydı. Rahipler "Ea seni mutlu etsin," diyerek ona ilahi söylerlerdi. "Derinliğin kraliçesi Damkina seni desteğiyle aydınlatsın; İgigi'nin (cennetteki ruhlar) güçlü gözetmeni Marduk başını yüceltsin." Marduk onların oğluydu: zaman içinde Babil panteonunun "Efendisi" yani Bel'i oldu.

Deniz tanrısı Hint Varuna gibi Ea-Oannes'in de derinlerin şeytanları ve ruhları üzerinde kontrolü vardı. Ölüm nehrini gözetleyen "feribotçuya" Arad-Ea yani "Ea'nın hizmetçisi" denirdi. Babilli denizkızları Nereidlere de birçok gönderme yapılmıştır. Aşağıdaki ilahide deniz devlerinden de bahsedilir:

Yedi tanelerdi, yedi tane,
Okyanus derinliğinde yedi tane,
Cennette şişmanlayan yedi tane,
Beslenen okyanus derinliğinde...
Bu yedisinden ilki güney rüzgarı,
İkincisi ağzı açık kalmış bir ejderha...[44]
Vedic Vritra ve onun canavarlar sürüsüne yapılan bir ima.

Bu yedi şeytan "Anu'nun elçileriydi." Anu birçok panteonda gök tanrısı olarak özelleştirilmiş olsa da, ilk Sümer döneminde Ea'yla bağlantılı olduğu kabul edilmektedir. "Yüce olanı" simgeleyen ismi "ana" yani "cennetten" gelmektedir. Erech'in şehir tanrısıdır. Güneşe ve aya ait nitelikleri olan atmosferik bir tanrı olarak gelişmiş olması da muhtemeldir. Elçileri olan yedi şeytan İndra'nın takipçileri fırtınalı Marutları akla getirir. Şu şekilde bahsedilmektedir:

Öldürücü fırtınalarla yollarını zorlayan,
Güçlü yıkıcıları, fırtına tanrısının tufanının,
Fizlice sokulurlar fırtına tanrısının sağ eline.[45]

([44]) The Devils and Evil Spirits of Babylonia, R. Campbell Thompson, London, 1903, cilt. i, sf. xlii.

([45]) The Devils and Evil Spirits of Bobylonia, R. C. Thompson, cilt. i, sf. xliii

Bir tanrıyı en eski formuyla işlediğimizde, onu bir şeytandan ayırt etmek güçtür. Yararlı Ea bile canavarlarla ve kötü tanrılarla bağlantılıdır. Bir Babil ilahisine göre, "Şeytan ruhlar, tanrıların acı zehirleridir." Bir tanrıya "maiyetindekiler" olarak bağlananlar ortaya çıktıkları orijinal animist grubu temsil ederler. Her bir bölgede tanrının karakteri yerel şartlarla uyum içinde şekillendirilmiştir.

Sümer ve Akad arasında belirsiz bir sınır hattında yer alan Niffur'da esas tanrı Enlil'di. İsmi farklı otoriteler tarafından "sis efendisi", "güç efendisi" ve "şeytanların efendisi" olarak çevrilmiştir. Fırtına ve savaş tanrısı olmakla beraber Ea ve Anu gibi "yer ve göğün efendisiydi." Atmosferik bir tanrı olarak gök gürültüsü ve yağmur tanrısı Hint İndra'nın ve rüzgar tanrısı Vayu'nun özelliklerini paylaşırdı. Ayrıca Samilere ait Ada veya Rimman'a da benzemektedir. Tüm bunlar fırtınaların ve dağların tanrılarıdır. Enlil'in Niffur'daki tapınağının adı "dağ evi" veya "bir dağ gibi" diye çevrilmiştir. Elde edilen bir teoriye göre bu tanrı dağlarda yaşayan insanlar tarafından önemli kılınmıştır. Ama King'in de söylediği gibi "dağ" ve "toprak" fikrini belirten işaretler ilk zamanlarda da yabancı ülkelere referans olarak[46] kullanıldığı için, Enlil'in sadece Sümer ve Akad üzerinde değil, İlk Babillilerin düşmanlarının yaşadığı bölgeler üzerinde de egemenlik sahibi olan bir dünya tanrısı olarak yüceltilmiş olması daha olasıdır.

Enlil "büyük Bel" (efendi) olarak da bilinmektedir. Böylece Babilli Bel Marduk'tan ayırt edilebilmektedir. Kendisinin toprak tanrısı, Anu'nun gökyüzü tanrısı ve Ea'nın derinlik tanrısı olarak boy gösterdiği Üçlü toplulukta esas figürdü. Bu sınıflandırma Niffur'un ya siyasi öneme yükselip Erech ve Eridu şehirlerine egemen olduğunu ya da rahiplerinin birkaç şehir devleti yöneten bir hükümdarın sarayında oldukça nüfuzlu olduklarını gösterir.

([46]) A History of Sumer and Akkad, L.W. King, sf. 54

Bel Enlil'le bağdaştırılan bir tanrıça ise Beltis idi. Daha sonra "Beltu-leydi" olarak tanınmıştır. İştar, Nana, Zerpanitum gibi diğer büyük tanrıçalarla özdeş gibi görünmektedir.

Babillilerin daha sonraki sistemleştirilmiş teolojilerinde taslağı belirsiz ilkel bir mitolojinin parçalarına rastlayabiliriz. Dokuz kişiden oluşan gruplar Mısır'da sekiz büyük tanrının oluşturduğu grubun başına yerel bir tanrıyı koyarak kurulurdu. Güneş tanrısı Ra Heliopolis'teki ilk panteonun esas figürüydü. Hermopolis'te ise lider ay tanrısı Thoth'tu. Profesör Budge "Hem Sümerlerin hem de ilk Mısırlıların ilkel tanrılarını ortak ama çok eski bir kaynaktan aldıkları" düşüncesindedir. Çünkü Babil ve Nil vadilerinde ilk iki grup arasında "tesadüfi olmak için fazla yakın olan"[47] bir benzerlik bulmuştu.

Mısırlı grup belirsiz tanrı ve tanrıçalardan oluşan dört çifti kapsar: Nu ve eşi Nut, Hehu ve eşi Hehut, Kekui ve eşi Kekuit, Kerh ve eşi Kerhet. Yazar, "İnsanlar her zaman tanrısını veya tanrılarını kendi resmine göre şekillendirmiştir. Gelişimde belirli bir yere ulaştıktan sonra tanrılarına eşler ve çocuklar vermişlerdir. Ama tanrıların eşlerinin aldığı yerlerin doğası, tanrıların efsanelerini ve geleneklerini yazanların evlerinde kadının yerinin doğasına bağlıdır. Mısır'daki en eski tanrılar topluluğu, evlerinde kadınların önemli bir pozisyonda olan ve daha güçlü insanlar tarafından icat edilmiştir," diye belirtmiştir.[48]

Bu çeşitli tanrıların tam olarak neleri temsil ettiklerini söyleyemeyiz. Nu en eski derinliklerin ruhuydu. Nut ise göklerdeki suların ruhu, ayın, güneşin ve yıldızların anasıydı. Diğerleri ışığın, karanlığın ve doğanın güçlerinin yansımalarıydı.

([47]) The Gods of the Egyptians, E. Wallis Budge, cilt.i, sf. 290.

([48]) The Gods of the Egyptians, cilt. i, sf. 287

Nu Babil mitolojisindeApsu-Rishtu tarafından temsil edilir, Nut ise Mummu-Tiamat veya Tiawath tarafından. Diğer çift Lachmu ve Lachamu, üçüncüsü ise, Anshar ve Kishar idi. Dördüncü çift bilinmemektedir. Ama Anu ve Ea'nın isimleri Yaradılış dizilerinin ilk tabletinde geçer. Üçüncü bir isim kayıptır. Profesör Budge Asurlu editörlerin Anu, Ea ve Enlil üçlüsünü Mısır'da bulunanların benzeri olan çiftin yerine koymuş olduklarını düşünüyor. Orijinal olarak, Anu ve Ea'nın eşleri sekiz ilkel tanrıdan oluşan grubu kurmuş olabilir.

Ea'nın nitelikleri gelişimi ve medenileşmiş bir halkın sosyal ve ahlaki değerlerini yansıtır. İnsanlığı ona yaptıkları hizmetler için ödüllendirmişti. Onların lideri ve yol göstereniydi. Doğanın yıkıcı güçlerine karşı insanlar adına zaferler kazanmıştı. Kısaca, ejderha katiliydi, ünlüydü, tıpkı oğlu Marduk'un bilindiği gibi.

Ea Babil öncesi grubun (bel-Enlil-Anu-Ea) üyesiyken, Koruyucu Hint Vishnu'ya benziyordu. Bel-Enlil Yıkıcı Shiva'ya, baba Anu ise Yaratıcı ve Herkesin Babası yüce Brahma'ya benziyordu. Farklılığın sebebi Sümer'in siyasi koşullarıydı.

Gördüğümüz gibi Ea suların yararlılığını simgeliyordu. Suların yıkıcı gücü ejderha Tiamat veya Tiawath ve tanrıların baş düşmanı olan kocası Apsu tarafından temsil ediliyordu. Bu daha eski şeytanları *Babilli Yaradılış Destanı*'nda görmekteyiz. Onu da daha sonraki bir bölümde inceleyeceğiz.

"Deniz kenarında" anlamına gelen antik Sümer şehri Eridu ilk zamanlardan itibaren kutsal olarak kabul edilmişti. "Tanrıların büyük sihirbazı" Ea'ya da Babil'in rahip büyücüleri olan büyü işçileri dua etmişlerdi. Kazılar, Eridu'nun kumtaşından yapılmış bir istinat duvarıyla korunduğunu göstermiştir. Tuğladan yapılmış tapınak kulesinde mermer bir merdiven vardı. Kanıtlara göre daha sonraki bir Sümer döneminde yapı aşırı biçimde süslenmiş. İlk edebiyatın günümüze kalan parçalarında bu yapıdan "mükemmel ev, orman

kadar gölgelik" diye ve "kimse giremez" diye bahsedildiği görülür. Daha sonraki zamanlarda Eridu tarafından uygulanan mitolojik bir büyü, Sümer medeniyetinin Ea'ya tapanlara çok şey borçlu olduğunu gösterir. İlk insan bu kutsal şehirde yaratılmış: ölülerin ruhları büyük derinliğe burada geçmiş. Denize yakın olması diğer halklarla ve diğer medeniyetlerle iletişime geçmesine katkı sağlamış olabilir. İlk Mısırlılar gibi, ilk Sümerler de bazılarına göre Akdeniz ırkının beşiği olan Punt (Somaliland) halkıyla bağlantıya geçmiş olabilirler. Mısırlılar bu kutsal topraklardan sihirli bir güce sahip olan tütsü kokulu ağaçlar elde etmişlerdi. Tamamlanmamış bir Babil büyüsünde Eridu'da bulunan kutsal bir ağaçtan veya çalılıktan bahsedilmiştir. Profesör Sayce o ağacın Cennet Bahçesi'ndeki "Yaşam Ağacı" olduğunu ileri sürmüştür. Fakat Sayce'in yaptığı bazı önemli kelimelerin çevirisi bu teoriyi kabul etmeyen bir İngiliz Müzesi çalışanı olan R. Campbell Thompson tarafından yakından incelenmiştir.[49] Ea'nın kutsal çalılığı veya ağacı ağaç ve su ibadetinin bir hatırası da olabilir.

Eğer Eridu Sümer ırkının "beşiği" değilse, büyük olasılıkla Sümer medeniyetinin beşiğiydi. İlk zamanların değişen sularının ortasında, tarımcılar su tedarikini toprağı sulamak için kontrol etmeyi ve dağıtmayı derelerin kurumuş yataklarından yararlanarak öğrendiler. Tüm başarıları için onlara yol gösteren Ea'ya itibar ettiler. O, "her şeyin tanrısı" Nadimmud idi.

([49]) The Devils and Evil Spirits of Babylonia, cilt. i, Intro. Ayrıca bakınız: Sayce'in The Religion ofAncient Egypt and Babylonia (Gifford Lectures, 1902), sf. 385, ve Pinches'in The Old Testament in the Light of Historical Records, &c., sf. 71.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
RAKİP PANTEONLAR VE TEMSİLCİ TANRILAR

Konular

Farklı Merkezlerde Yüceltilen Farklı Tanrılar- Köken ve Yaşamla İlgili Teoriler- Sudaki Hayati Prensip- Ağlayan Tanrıların Yaratıcı Gözyaşları- Yaygın Tükürme Geleneğinin Önemi- Kandaki Kutsal Su ve Sudaki Kutsal Kan- Yaşam Merkezi Olan Ciğer- Bal Likörünün Verdiği İlham- Nefesin Hayati Önemi- "Kötü Rüzgârlar" Olan Babil Hayaletleri- Ateş Tanrıları- Sihirsel Törenlerde Ateş ve Su- Ay Tanrıları Ur ve Harran- Ay Tanrıçası ve Babilli "Jack ve Jill"- Güneş İbadetinin Eskiliği- Temmuz ve İştar- Savaş, Veba ve Ölüm Tanrıları- "Yüce Hâkim" Olarak Shamash- Mitra İsmi- Hint Avrupalı Mitra veya Mithra ile onunla bağlantılı Babilli Tanrılar- Varuna ve Shamash İlahileri- Hayatın Dişi Kökeni- Annelik Tanrıçaları- Babilli Thor- İyi ve Kötü Tanrılar.

***

Sümerler ve Akadların şehir kültlerini incelerken rakip mitolojik sistemler nedeniyle ortaya çıkan problemlere dikkat edilmelidir. Panteonlar sadece ayrıntıları yönünden çeşitlenmekle kalmaz, aynı zamanda farklı yüce tanrılar tarafından yönetilmişlikleri de vardır. Bir şehrin ana tanrısı başka bir yerde önemsiz bir tanrı olarak görülebiliyordu.Örneğin Ea'nın ilk olarak Eridu'ya verilmiş ve özellikleri bakımından tamamen Sümerli olmasına rağmen, Sami

dilinde adı Shamash olan Güneş Tanrısı Larsa ve Sippar'da üstünken Ay Tanrısı Nannar Ur'da yüce olmaya devam etti. Diğer tanrılar da benzer şekilde farklı devletlerde yüceltildiler.

Daha önce de belirtildiği gibi, mitolojik bir sistem şehir politikalarından oldukça etkilenmiş olmalı. Bir topluluğu boyunduruk altında tutmak için, farklı bölümlerin inandığı farklı tanrıları resmi olarak tanımak gerekliydi ki böylece tüm sınıfların hükümdarlarına olan bağlılığı sürekli korunabilirdi. Yabancı tanrılar bu nedenle yerel ve kabilelere ait tanrılarla bir araya getirildiler: göçebelerin tanrılarıyla tarımcılarınkiler, cahil halkın inandığı tanrılarla daha kültürlü insanların tanrıları. Fethedenler tarafından her zaman garip tanrılar tanıştırılmıştır. Ama bunlar bir topluluğa her zaman şiddet içeren yollarla zorunlu tutulmamıştır. Yabancı tanrılara inanların bazen hoş karşılandığı ve bazı devletlere yerleşmeleri için teşvik edildiklerine dair göstergeler de yok değildir. Öfkeli bir düşmana karşı şehir halkına yardım etmek için askeri müttefikler olarak geldiklerinde, doğal olarak daha fazla seviliyor ve övülüyorlar, kadınlar tarafından onurlandırılıyor ve hükümdarlar tarafından ödüllendiriliyorlardı.

Babilli Herkül olarak bilinen Gılgamış'ın destanında, vahşi doğadan gelen bir dev (Goliath) olan Ea-bani ile tanışırız. Erech'in tanrıları insanlarına düşmanlara karşı zafer kazanmalarında yardım edemediğinde, Ea-bani kuşatılmış şehrin yardımına gelmek için yalvarır.

Duvarlarla çevrili Erech'in tanrılarına
Sinekler dönüp vızıldadılar sokaklarında;
Duvarlarla çevrili Erech'in kanatlı boğaları
Dönüştü farelere, kaçtı deliklerden.

Karısı olması için güzel bir kadın hediye edilerek Ea-bani Erech'e davet edildi. Onu öven şair şüphesiz halkın düşüncesini yansıtmıştı. Zayıf ve tıraşlı Sümerlilerin merak ve hayranlıkla sert kahraman dostlarına baktıklarını görüyoruz.

Kaplıydı tüm vücudu kıllarla,
Lüleleri aynı bir kadınınki gibiydi,
Mısır gibi kalın uzamıştı gür saçları.
Yabancıydı insanlara ve o topraklara.
Sarınmıştı bir örtüye tanrı Gira gibi,
Yemişti otları ceylanlarla birlikte,
Ve içmişti suları vahşi hayvanlarla.
Keyfi suda yaşayanların arasında olmaktı.

Tarihöncesi Britanya'yı istila eden bir halkın atası olan ve o halka ismini veren Dev Alban gibi, Ea-bani de Babil halk efsanelerinde ülkedeki belirli yabancı yerleşimcileri temsil etmektedir. Güçlü savaşçıların kahramanlıklarından etkilenen şehir sakinleri kendi savaş tanrılarının büyüklüğünü ve onları panteona kabul etmeye hazırlardı. Daha sonra inançların birleşmesi teorik fikirlerin üretilmesine neden olmuş olabilir. Profesör Jastrow, "Yüksek bir kültür biçimi zıt etnik öğeler birbirine karışmadan hiçbir yerde doğamaz," demiştir.

Saygıları sayesinde güneş tanrısı Shamesh'in ünü artan Sipparlı ünlü başrahip En-we-dur-an-ki gibi düşünce liderlerinin etkisini de göz önünde bulundurmalıyız. Buddha'nın öğretileri ve örnekleri Hindistan'daki Brahmanizm dininin devrimini yapmıştı.

Bir mitoloji Evren'in bilmecesini çözme ve insanlığın tanrılarla temsil edilen çeşitli güçlerle olan ilişkilerini belirleme girişimidir. Rahipler var olan halk inançlarını sistemleştirip resmi bir din kurdular. Devletin refahını güvence altına almak için, egemenlikleri farklı mevsimlere ve farklı koşullara uygun olanları egemenlik altına almak gerekliydi.

Belirli bir topluluğun dini tavrı o topluluğun ihtiyaçlarına ve deneyimlerine bağlıydı. Önem verilen ilk şey yiyecek tedarik etmekti. Eridu'da, bu sorunu Ea'ya kendini adamaları ve onun emirlerine uymaları sayesinde güvence altına almışlardı. Başka bir yerde olsa, Ea'nın hediyeleri öfkeli fırtına tanrısı gibi engelleyen

bir güçle kısıtlanabilir veya azaltılabilirdi. Bu nedenle, insanların en güçlü görünen tanrı veya tanrıçanın sevgisini kazanmaları gerekliydi. Bir yağmur tanrısı bir topluluğun kaderini yönetirken, hastalık ve ölüm tanrısı başka bir topluluğun kaderini yönetiyordu. Başka bir halk savaş tanrısını yüceltiyordu, çünkü baskınlar ve istilalar fazlaydı ve şehir gücünü ve refahını savaşlara ve fetihlere borçluydu. Bütün Babil'de belirli bir tanrının kazandığı ün ona inananların başarılarına ve yönettiği şehir medeniyetinin gelişimine bağlıydı. Bel-Enlil'in bir savaş tanrısı olarak yaptığı ün şehri Niffur'un siyasi üstünlüğünden kaynaklanıyordu. Güneş tanrısına ilan edilmiş bir yönetici ve yasal karakterin atfedilmesinin büyük olasılıkla iyi bir nedeni vardı. Kanun, düzen ve otoritenin en yüksek değerde tutulduğu iyi organize olmuş toplulukların kaderlerini kontrol etmiş olmalıdır.

Farklı ve rakip şehir tanrılarının yükselmesinin nedenini sorgularken, birleşmiş topluluklardaki yaşamın kökeniyle ilgili farklı kavramların etkisini de göz önünde bulundurmalıyız. Bir topluluktaki her dış öğenin kendine ait entelektüel bir yaşamı ve eski kabilelere ait gelenekleri vardı ki bunlar da eski yaşam alışkanlıklarını yansıtmış ve topluluklara isim veren ataların doktrinlerini ebedileştirmişti. Tarımsal sınıflar arasında, adetleri ve işlerine de yansıyan halk dini karakter olarak Babil'e özgü kalmış olmalıydı. Resmi dinlerin hazırlandığı şehirlerde dışsal fikirler uygulatılmaya daha uygundur. Özellikle de etkili öğretmenler tarafından benimsendiğinde. Bu yüzden Babil'de, Mısır'da olduğu gibi, yaşamın kökenine ve en önemli prensipleri temsil eden özel doğal elementlere dair fikir farklılıklarının olduğunun bulunması şaşırtıcı değildir.

Ea'ya inananlar tarafından temsil edilen halkın bir bölümü yaşamın özünün suda olduğuna inanıyordu. Eridu tanrısı "yaşam suyunun" kaynağıydı. Güneşten kavrulmuş, kuru bataklıkları

nehirlerle ve sulama kanallarıyla verimlileştirdi ve insanlara "yaşam besinini" verdi. Yaşam sona erince—

Ölümün yemeği sana sunulacak...
Ölümün suyu sana sunulacak...

Su ve yiyecek adakları hayaletleri desteklemek ve yaşayanları rahatsız etmelerini önlemek için ölülere sunulurdu. Tanrılar bile su ve yiyecek isterdi. Ölümsüzlerdi, çünkü ölümsüzlük içeceğinden içmiş, yaşam bitkisinden yemişlerdi. Tanrıça İştar ölülerin ülkesi Yeraltı Dünyası'ndayken, Ea'nın hizmetçisi şöyle dedi—

"Selamla! Onun sularından bana ver leydim ki içebileyim."

Ölülerin tanrıçası uşağına "leydi İştar'a yaşam suyundan serpmesini ve gitmesini emretmesini" buyurdu. Kutsal su nehirlerin kesişme noktalarında da bulunabilirdi. Ea oğlu Marduk'a "iki derenin ağzından su çekmesini" ve "bu suyun içine saf büyüsünü koymasını" emretti.

Birçok ülkede yaygın olan nehirlere ve kuyulara tapınma yaşam prensibinin ıslaklıkta olduğu inancıyla bağlantılıdır. Hindistan'da su, rahiplerin kehanetlerde bulunmalarına ilham veren ve kalplerini din iyiliğiyle dolduran Soma bitkisinin alkollü özsuyuyla canlandırılıyordu. İçme adetlerinin dini bir önemi vardı. Hindistan'da bitkilerin özsularının aydan, canlandırıcı nem kaynağından ve tanrıların bal likörlerinin saklandığı yerden etkilendiğine inanılıyordu. Cermen ırkının tanrıları da bu likörden içtiler, şairler bu içkiden ilham aldılar. Farklı halklar arasında da benzer inançlara rastlanmıştır. Aya ve suya tapmak bu nedenle birbiriyle bağlantılıdır. Hayvanların kanı ve bitkilerin özsuyu yaşam suyuyla canlandırılmış ve ayın kontrolü altındaymış.

Tanrıların ve şeytanların vücut sıvılarının canlandırıcı özellikleri vardı. Hint yaratıcı Prajápati başlangıçta ağladığında "suya düşen

gözyaşları havayı oluşturdu. Yukarıya doğru sildiği gözyaşları ise gökyüzünü oluşturdu."[50] Eski Mısırlılar zenciler dışındaki tüm insanların Horus'un gözlerinden doğduğuna inanıyorlardı. Zenciler Horus'un bedeninin başka taraflarından doğmuştu.[51] Güneş tanrısı Ra'nın yaratıcı gözyaşları dünya üzerine ışıldayan güneş ışınları olarak düştü. Bu tanrı yaşlandığında, ağzından tükürük aktı. İsis bu canlandırıcı sıvıyı tozla karıştırdı ve böylece büyük güneş tanrısını ısırıp felç eden yılanı yarattı.[52]

Osiris ve İsis'in de dahil olduğu diğer Mısır tanrıları da yaratıcı güce sahip gözyaşları dökmüştü. Kötü tanrıların gözlerinden dökülen yaşlar zehirli bitkiler ve çeşitli vahşi hayvanlar ortaya çıkarmıştı. Yunanlı dev Orion tanrıların vücut sıvılarından doğmuştu. Tarımsal ayinlerle bağlantılı ağlama törenlerinin sihirli bir gücü olduğuna inanılırdı; tanrıyı yaratıcı gözyaşları dökmesi için teşvik ederlerdi.

Derinlerin tanrısı Ea ayrıca "yaşamın efendisiydi" (Enti), "nehrin kralı" (Lugalida) ve yaradılış tanrısıydı (Nudimmud). Yardımı sihirli sözcükler yoluyla isteniyordu. "Tanrıların büyük büyücüsü" olarak kendi kendine büyüler söylerdi. Tüm büyücülerin patronuydu. Bir büyü şöyledir:

Ben Ea'nın büyücü rahibiyim...
İyileştirmek için... Hasta insanları
Büyük efendi Ea gönderdi beni;
Kendi saf büyüsünü ekledi benimkine,
Kendi saf sesini ekledi benimkine,
Kendi saf tükürüğünü ekledi benimkine.

(İngilizce'ye R.C. Thompson tarafından çevrilmiştir.)

([50]) Indian Myth and Legend, sf. 100.

([51]) Maspero's Dawn of Civilization, sf. 156.

([52]) Egyptian Myth and Legend, sf. 1 Zayıf ve yaşlıların tükürüğü zararlıdır.

Tükürüğün de gözyaşları gibi yaratıcı ve iyileştirici özellikleri vardı. Ayrıca şeytanları kovar ve yaralar, uğur getirirdi. Tükürme törenleri Antik Mısır'ın dini edebiyatında da yer almıştır. Ra'nın Göz'ü Set tarafından körleştirildiğinde, Thoth görme yeteneğini yeniden kazanması için gözün içine tükürdü. Ra ile Ra-Tum olarak bağlantılı olan Güneş tanrısı Tum da yere tükürerek tanrılar Shu ve Tefnut'u oluşturdu. Yeraltı Dünyası'nda şeytan yılan Apep'in lanetlenmesi için üzerine tükürüldü. Bu sahne rahiplerin biçimlendirdiği balmumundan yapılmış heykelde de gösterilmişti.[53]

Birçok Afrika kabilesi de sözleşme yapmak, dost ilan etmek ve lanetlemek için tükürürdü.

Kaşif Park Geziler isimli kitabında hamalların iyi bir yolculuk olsun diye düz bir taşa tükürdüklerinden bahsetmiştir. Arap kutsal kişiler ve Muhammed'in soyundan gelenler hastalıkları iyileştirmek için tükürürler. Muhammed torunu Hasan doğar doğmaz ağzının içine tükürmüştü. Thocritus, Sofokles ve Plutarkhos antik Yunanlıların iyileştirme, lanetleme ve çocuklara isim verildiğinde kutsama amaçlı tükürme adetleri olduğunu doğrulamışlardı. Pliny hastalıkları iyileştirmek için tükürük niyetinin yararına inandığını açıklamış ve tükürme âdetinin cadılığı önlediğinden bahsetmişti. İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da tükürme adetleri henüz eskimemiştir. İngiltere'nin kuzeyinde erkek çocuklar "ruhlarına tükürme" hakkında konuşurlardı. Newcastle'daki madenciler ilk grevlerini yaptıklarında, anlaşmalarını bir taşın üstüne tükürerek yaptılar. İskoçya'nın kuzeyinde hala "tükürme taşları" vardır. Kırsal bölgelerde pazarlıklar yapılırken; el sıkışılmadan önce ellere tükürülür. Balıkçı kadınlar ve diğer satıcıların her gün kazandıkları ilk paraya daha fazla satış yapılmasını sağlamak için tükürülür. Çeşitli tükürme adetlerinden bahseden Brand, *Scot's Discovery*

([53]) Osiris and the Egyptian Resurrection, E. Wallis Budge, cilt ii, sf. 203.

of Witchcraft (Scot'ın Cadılık Keşfi) kitabından kralın kötülüğünü önlemek için kullanılan tükürük hakkında alıntı yapmıştır. Pliny gibi Scot da törensel tükürme adetlerinin cadılığa karşı bir büyü niteliği taşıdığını ileri sürmüştür.[54] Çin'de kötülükleri uzaklaştırmak için tükürmek yaygın bir şeydir.

Ağaçlardaki hayat kaynağının tanrıların gözyaşları olduğuna inanılıyordu. Hindistan'da özsuya "ağaçların kanı" denirdi. "Kanayan ağaçlara" yapılan referanslar hala yaygındır. Profesör Robertson Smith, "Eski halklar arasında, kan genelde yaşamın aracı veya özü olarak algılanıyordu. Kutsal suların tanrının kanı olduğu düşünülüyordu," diye yazmıştır. Milton'ın da yazdığı gibi:

Sakin Adonis yerli taşından
Denize doğru akar mor renkte, kanıyla birlikte
Yaralı Thammuz'un.

Kayıp Cennet, 450.

Belirli bir mevsimde topraktan gelen şişkin nehrin kırmızı rengi yılın o döneminde Lübnan'da yaralanıp ölen ve kutsal kaynağın kenarında gömülü tanrının kanına atfedilmiştir.[55]

Babil'de nehir yaşam kanının kaynağı ve ruhun evi olarak görülürdü. Şüphesiz bu teori insan ciğerinin vücuttaki kanın altıda birini tutması gerçeğine dayanıyordu. Bu oran herhangi tek bir organın içerdiği en fazla kan oranıydı. Yeremya "Ana Kudüs'e" şöyle dedirtir: "Benim ciğerim insanlarımın kız kardeşinin yok olması için toprağa dökülür," anlamı da yaşamının acıyla geçtiğidir.

Kan içerek veya alkollü likör içerek ilham alınırdı. Tanrıça Kali'ye kurban edilen keçinin kanını içen Hint büyücülerin zaman zaman tanrıçanın ruhu tarafından ele geçirildiklerine ve böylece

---

(54) Brana'nın Popular Antiquities, cilt. iii, sf. 259-263 (1889 baskısı)
(55) The Religion of the Semites, sf. 158, 159.

kâhinlik yapabildiklerine inanılırdı.[56] Malayalı şeytan çıkaranlar şeytanları başı kesilmiş bir kuşun kanını emerken kovarlardı.[57]

Antik Yunan'da da benzer adetlere rastlanmıştır. Kurban edilmiş bir kuzunun veya boğanın kanını içen bir kadın kehanete benzer sözler söylermiş.[58]

Ama çoğu Babilli yaşamın özünün kanda olduğunu düşünürken, bazıları bu özün nefeste (yaşam havası) olduğunu düşünüyorlardı. Bir insan nefes alması durduğunda ölürdü ve ruhu da atmosferle-esen rüzgarla- özdeşti. Bu sebeple ruhunun kaynağı atmosfer veya rüzgar tanrısıydı. Gılganuş destanında kahraman ölü Ea-bani'ye yakardığında, hayalet "rüzgarın nefesi" gibi yükselir. Bir Babil büyüsü şöyledir:

İnsanları ele geçiren tanrılar
Geldiler mezarlarından;
Ani düşman rüzgârlar
Çıktılar mezarlarından,
İstemek için ayinlerin ve toprağa dökülen içkinin bedelini
Hepsi çıktılar mezarlardan;
Hepsi kötüydü konuk ağırlamakta, bir girdap gibi,
Gelmişlerdi mezarlarından.[59]

İbranice "nephesh ruach" ve "neshamah" (Arapça'da ruh ve nefs demektir) "nefes" ve "ruh" anlamından geçmiştir.[60] Mısır'da tanrı Khnumu bir atmosfer tanrısı olarak karakteri açısından "Kneph" idi. Bazı Babil şehirlerindeki fırtına ve rüzgar tanrılarının

---

([56])Castes and Tribes of Southern India, E. Thurston, İv, 187.

([57]) Omens and Superstitions of Southern India, E. Thurston (1912), sf. 245, 246.

([58]) Pausanias, ii, 24, 1.

([59]) Devils and Evil Spirits of Babylonia, R.C. Thompson, cilt, ii, tablet Y.

([60]) Animism, E.Clodd, sf. 37.

üstünlüğünün sebebi onların "yaşam havasının" kaynağı olduklarına inanılmasıdır. Bu fikrin Samiler tarafından yayılmış olması da muhtemeldir. Kahinlere özgü bir hipnoz haline sebep olan tütsü yakarak bu tanrılardan ilham alınmıştır. Tanrılara da bu tütsüyle dua edilirdi. Sel efsanesinde Babilli Nuh tütsü yakar. "Tanrılar tatlı bir koku duydular ve kurban edenin başına toplandılar sinekler gibi." Apis boğasının nefesini içine çekmiş olan Mısırlı sofular kahinliğe erişmişlerdi.

Su ve atmosfer tanrılarının yanı sıra Babil'in ateş tanrıları da vardı: Girru, Gish Bar, Gibil ve Nusku. Kökenleri belirsizdir. Onlara tapanların ateşin (yaşamsal kıvılcım) vücut sıcaklığıyla gösterilen yaşamın özü olduğuna inanıp inanmadığı bilinmemektedir. Ateşe tapan Hint Avrupalılar ölülerini yakarlardı çünkü bu şekilde ruhların ateş yoluyla Cennet'e gideceğini düşünüyorlardı. Bu uygulama ateşe inanan İranlılar arasında da Sümer ve Akad'da olduğu gibi yaygın değildi. Yine de, ateş Babil'de sihirsel amaçlar için kullanılıyordu. Ateş şeytanları yok ediyor ve hastalıkların ruhunu kaçırıyordu. Ateşle temizleme törenleri Kenanlılar tarafından uygulanan törenlere benziyordu. Bunlardan İncil'de de bahsedilir. Ahaz "oğlunu ateşin içinden geçirdi, putperestin nefretine gereğince."[61] Hezekiel, "hediyelerinizi sunduğunuzda, oğullarını ateşin içinden geçirdiğinizde, kendinizi putlarınızla kirletirsiniz,"[62] diye bildirmişti. Leviticus'da şöyle belirtilmiştir: "Tohumlarınızdan hiçbirinin Moloch'a gitmesi için ateşin içinden geçmesine izin vermeyeceksiniz."[63] Babil'deki ateşle arınma törenleri İskoçya, Almanya ve diğer ülkelerdeki Beltane şenliklerine (Mayıs başı şenliği) benzer. Yanmış adak olarak insan da kurban edildiği olmuş olabilir. Sümer şehri Ur'dan gelen İbrahim Sara'nın ilk oğlu İshak'ı

([61])2 Krallar, xvi, 3.

([62]) Hezekiel, xx, 31.

([61]) Leviticus, xviii, 21.

kurban etmeye hazırlanmıştı. Babil'in ateş tanrıları Hint Agni'nin üstünlüğüne hiçbir zaman erişemediler. Güneşle bağlantılı olduğu için, ateş tanrıları da ona benzemiş gibi görünmektedir. Agni gibi Nusku da "tanrıların elçisiydi." Marduk veya Babil panteonun baş tanrısı olarak yüceltildiğinde, mesajlarını Ea'ya Nusku tarafından götürüldü. Bu nedenle güneş ışınlarını simgeliyor olabilir. Çünkü Marduk'un güneşle bağlantılı nitelikleri vardı. Eridu'daki suya inananlar arasında bile ilk derinliklerden doğmuş güneş ve ayın kaynaklarının Ea'nın denizin dibindeki bölgesinde bulunan ebedi ateş olduğuna inananlar vardı. Hint tanrısı Varuna'nın okyanus evinde bir "Asura ateşi" (şeytan ateşi) devamlı yanmaktaydı. Ateş "sınırlandırılmış ve kapatılmıştı." Ama söndürülememişti. Suyla beslenen bu ateşin en son gün patlayacağına ve evreni yakıp yok edeceğine inanılıyordu.[64] Cermen mitolojisinde de benzer bir inanca rastlanır. Babil büyüsü kültü birçok tanrıya atfedilmişti ama Jastrow "ayinlerdeki en önemli payı ateş ve su alır. Yani su tanrısı—özellikle Ea—ve ateş tanrısı... Ritüelin dayandığı esas tanrılardır," demiştir. Bazı tapınaklarda "yıkama evi" anlamına gelen *bit rimki* ve "ışık evi" anlamına gelen *bit nuri* vardı.[65]

Ateşin, daha sonradan alınmış fikirlerden etkilenen bazı şehir kültleri tarafından hayatsal bir öz olarak görülmüş olması da olasıdır. Eğer öyleyse, bu inanç hiçbir zaman yaygın olmamıştı. Babil dinindeki en uzun süren etki ilk Sümerlilere aitti. Sümerlilerin düşünce biçimleri ülkenin özelliklerinin gerektirdiği yaşam alışkanlıklarının bir sonucuydu. Bu düşünce biçimleri Batı Asya'nın bahçesine yerleşmiş yabancı insanların akıllarında bir izlenim uyandırmak zorundaydı. Bu nedenle daha sonradan tanınmış tanrıların Babil nitelikleri üstlendiğini ve daha sonraki imparatorluk

---

(64) Indian Myth and Legend, sf. 65.

(65) Relifious Belief in Babylonia and Assyria, M. Jastrow, sf. 312, 313

AY TANRISINA İBADET-*Khashkhamer'in silindir mührü, Ishkun-Sin'in rahip-kralı (Kuzey Babil'de), ve Ur-Engur, Ur Kralı'nın hizmetçisi (2400 M.Ö.)(İngiliz Müzesi)*

panteonunda Babilli tanrılarla bağdaştırıldığını öğrenmek şaşırtıcı değildir.

Aya tapma suya tapma kadar eski bir inançtır. Tüm Babil'de oldukça yaygın bir inançtı. Ay tanrısı Nannar veya Sin'in esas yeri antik şehir Ur'du. İbrahim oradan ayrılarak Harran'a göç etmişti. Ayrıca "Baal" (efendi) Ur'un bir ay tanrısıydı. Ur Sümer'in güneyinde, Fırat'ın batı kıyısıyla Arap çölünü sınırlayan alçak tepelerin arasındaydı ve suyla aşınan Eridu'dan çok da uzak değildi. Ur'un kökeni oldukça uzak bir döneme aitti. Ne olursa olsun, orada yapılan kazılar tarih öncesi dönemde ortaya çıktığına dair kanıtlar sunmaktadır.

Arabistan, Mısır ve antik Avrupa'da olduğu gibi, Sümerlerin ay tanrısı da "insanların dostu" olarak görülüyordu. Doğayı bir verimlileştirme temsilcisi olarak kontrol ediyordu. Otların, ağaçların ve ürünlerin yetişmesini sağlıyor, hayvancılığı arttırıyor ve insanlara çocuk veriyordu. Ur'da Ea'dan üstün tutuluyordu. "Tanrıların

efendisi ve prensi, cennetteki yüce, her şeyin babası" olarak selamlanıyordu. Ayrıca "büyük Anu" da deniyordu. Bu da gök tanrısı Anu'nun bir zamanlar aya ait niteliklere sahip olduğunun bir göstergesidir. Ay tanrısının güneş tanrısının babası olduğuna inanılıyordu: "O, güçlü boynuzları ve mükemmel uzuvlarıyla büyük bir boğaydı."

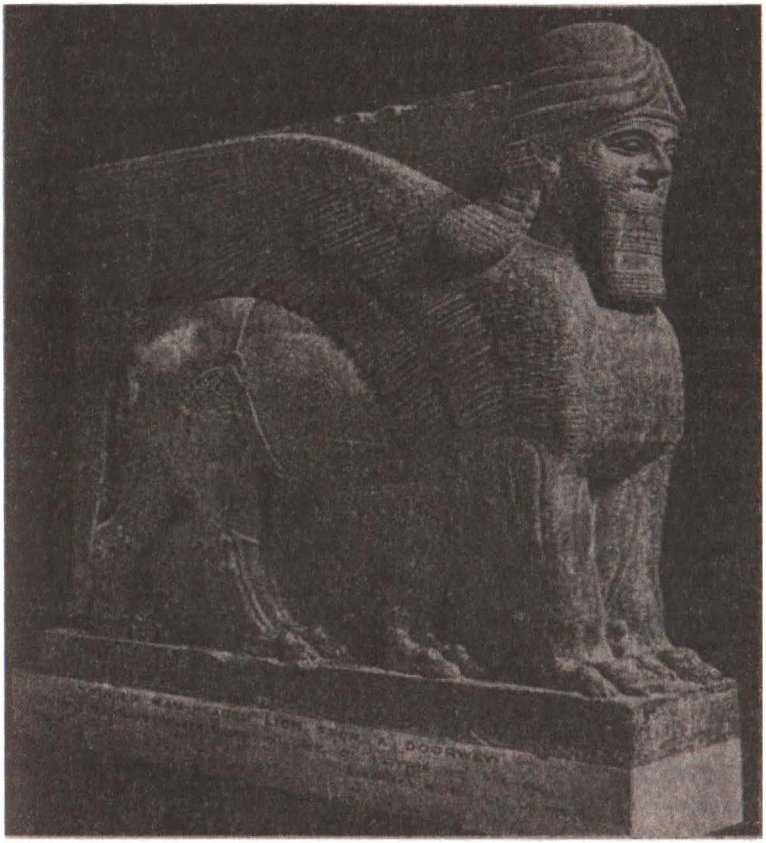

KANATLI İNSAN BAŞLI ASLAN-*(Mermerdir. N.W. Palace of Nimrou'dan alınmış: şu an İngiliz Müzesi'ndedir.)*

Sin isminin "bilginin efendisini" simgeleyen "Zu-ena"nın bozulmuş hali olduğu düşünülür.[66] Mısırlı ay Osiris gibi, o da insanların öğretmenidir. Ay zamanı ölçer ve mevsimleri kontrol ederdi. Tohumlar ayın belli bir evresinde toprağa atılırdı. Ürünler hasat ayında olgunlaşırdı. Sinai dağları ve Sin çölü bu tanrının adını almıştır.

Jastrow'un "ışık üreticisi" "Narnar"ın bir varyasyonu olduğunu düşündüğü Nannar olarak ay tanrısı karanlığı dağıttı ve gecenin korkularını azalttı. Ruhu ay taşında yaşıyordu. Bu nedenle ay ve taş ibadeti birbiriyle bağlantılıydı. Ama ruhu aynı zamanda ağaçlara ve ürünlere de giriyordu ki böylece ay ibadeti toprak ve su ibadetiyle birleşiyordu.

Nannar'ın eşi "Ur'un leydisi" Nin-Uruwa idi. Bazen Nin-gala da denmiştir. Nin olarak İştar ile bağlıdır. Ayın ikiz çocukları Mashu ve Mashtu idi. Ninnilerde Jack ve Jill olarak ölümsüzleşen Cermen mitolojisindeki ay kızı ve ay oğlanı gibi, ikizlerin biri kız, diğeri erkekti.

Babil'de güneşe tapma çok eski dönemden gelmekteydi. Ama ilk evrelerinde mevsimsel olan bir şeydi. Şüphesiz gök tanrısı Anu güneşe ve aya ait niteliklere sahipti ve bu özellikleri Ea ile paylaşıyordu. Bahar güneşi genç çoban Temmuz olarak kişileştirildi. Temmuz toprak tanrıçası İştar ve onun rakibi olan ölüm tanrıçası Babilli Persephone Eresh-ki-gal tarafından sevilmişti. Temmuz kışın Hades'te kalırdı ve baharın başlangıcında İştar onu gölgeler arasında aramaya inerdi.[67] Ama yakıcı yaz güneşi yok edici, insanlık katili ve savaş tanrısı olarak simgelenmişti. Enlil'in Anu'nun kopyasından yaratılan oğlu Ninip veya Nirig gibi, toprak ruhlarına karşı savaş başlattı. Yabancı halkların tanrılarına karşı oldukça öfkeliydi. Babası bile ondan korkuyordu. Niffur'a doğru ilerlerken,

---

(66) The Religion of Babylonia and Assyria, T.G. Pinches, sf. 81.

(67) İlk zamanlarda iki tanrıça Temmuz'u farklı dönemlerde ararlardı.

babası, tanrıların elçisi Nusku'yu öfkeli tanrıyı yumuşak kelimelerle yatıştırması için gönderdi. Ninip vahşi bir boğayla simgeleniyordu. Yok edici Hint tanrısı Shiva gibi taşa tapmayla bağdaştırılıyordu ve benzer şekilde Kader tanrısıydı. Bir Lagaş tanrısı olan ve Temmuz'un bir şekli olarak görülen Nin-Girsu'yla birçok ortak noktası vardı.

Başka bir güneş tanrısı olan Nergal hastalık ve veba getirdi. Jensen'a göre, tüm uğursuzlukların sebebi aşırı sıcaklıktı. O, ölümün kralı, Eresh-ki-gal'ın kocası, Hades'in kraliçesiydi. Bir savaş tanrısı olarak insan kanına susuyordu. Güçlü bir aslan olarak tasvir ediliyordu. Jastrow'un büyük bir şöhrete sahip bir mezarlığın kenarında olduğunu ileri sürdüğü Cuthah şehrinin baş tanrısıydı.

Antik Babil'deki iki büyük güneş şehri Akadlı Sippar ve Sümerli Larsa idi. Güneş tanrısı Shamash veya Babbar buralarda baş tanrıydı. Bir Kader tanrısı, ölülerin ve dirilerin kralıydı. Adaleti destekleyen Yüce Hakim, kanun koyucu olarak yüceltiliyordu. Yanlışların düşmanıydı. Doğruluğu seviyor, günahtan nefret ediyordu. Ona inananlara dürüstlükle ilham veriyor ve kötülük yapanları cezalandırıyordu. Güneş tanrısı ayrıca dünyayı aydınlatıyordu. Işınları her bölgeye nüfuz ediyordu: her şeyi görüyor, insanların düşüncelerini okuyordu. Shamash'tan hiçbir şey saklanamıyordu. İsimlerinden biri Hint Rigveda'sındaki Varuna ile özdeşleştirilen tanrı gibi Mitra idi. Bu ikiz tanrılar, Mitra ve Varuna insan yaşamının süresini ölçüyordu. Cennetin tüm hediyelerinin kaynağıydı: güneş ve ayı, rüzgarları ve denizleri, mevsimleri düzenliyorlardı.[68]

Tanrılar asil güçlerini kendilerinin üstünde tutuyorlardı. Çünkü akıllıydılar, bilgeliğin çocuklarıydılar. Çünkü güçte her şeyi gölgede bırakmışlardı.—Profesör Arnold'ın Rigvedic İlahisini çevirisinden.

([68]) Indian Myth and Legend, sf. 30.

Mitra ve Varuna aile ocağının koruyucularıydı. Günahkârları cezalandırırlardı. Profesör Moulton, "Mahabharata'nın çarpıcı bir bölümünde, Hint düşüncesinin bilinç fikrine en çok yaklaştığı bölümde, kral olan bir günahkâra güneşin gizli günahları gördüğü hatırlatılır."[69]

İran mitolojisinde Mitra (Mithra) Doğruluğun lideri ve gökle yer arasındaki "Arabulucu" idi.[70] bu tanrıya bir süre Asur'u boyunduruk altında tutmuş olan Mitanni'nin askeri aristokrasisi de inanıyordu. Roma çağında Mithra'ya inanma İran'dan Avrupa'ya ulaştı. Mithra heykellerinde tanrı hasat boğasını öldüren mısır tanrısı olarak tasvir edilmişti. Anıtların birinin üzerinde "kan yerine mısır saplarının bıçakla açılan yaradan çıkarıldığı görülüyor."[71] Asurlu kelimesi "metru" yağmur anlamına gelir.[70] Bir gök tanrısı olarak Mitra Varuna gibi gökteki sularla bağdaştırılmış olabilir. Bu nedenle yağmuru verimlileştiren bir tanrı olarak hediye etmiş olabilir. Babil Sel efsanesinde, gökler yok etmek için gece yağacakken "uygun zamanı seçen" ve Pir-napishtim'e "Geminin ortasına git ve kapını kapat," diyerek emir veren güneş tanrısı Shamash'tır. Böylece güneş tanrısı, mevsimleri ve doğanın çeşitli güçlerini kontrol eden göğün ve atmosferin tanrısı Anu'nun bir formu olarak görünür. Şehir panteonlarının diğer rakip başları Evren'e hükmeden ve insanların ne zaman ödüllendirileceğine ve ne zaman cezalandırılacaklarına karar veren yüce tanrılar olarak görülmüşlerdi.

Hint Avrupalıların ve İran platosunun Mitra ve Mithra'sı ile Babillilerin güneş tanrıları Sami Samash ve Sümerli Utu arasındaki yakın benzerliklerinin sebebi Elam'ın merkezinde yaşanan kültürel

---

([69]) Early Religious Poetry of Persia, sf. 35.

([70]) Early Religious Poetry of Persia, sf. 37.

([71]) The Golden Bough (Spirits of the Corn and Wild, cilt. ii, sf. 10), 3. baskı.

etkileşim ve haberleşme olabilir. İranlı Mithra güneş ve mısır tanrısı olarak Temmuz'la, gök ve atmosfer tanrısı olarak Anu'yla ve doğruluk ve yasa tanrısı olarak Shamash'la özdeştir. Hint Avrupalılar tarafından Mitra ve Varuna'ya ithaf edilmiş olağanüstü Vedic ilahilerinde Babil'in dini düşüncelerinin etkisine rastlamak mümkündür.

Bu dünyada ve gökyüzünde her ne varsa,
Ötedeki her şeyi de, Kral Varuna hisseder...

Rigveda, iv, 16.[72]

Sen Varuna, suç ne olursa olsun
Bizim yani insanların cennet halkına karşı işlediği,
Düşüncesiz olduğumuzda, ihlal ederiz senin kanunlarını,
Cezalandırma bizi, sen Tanrımız, bu günah sebebiyle.

Rigveda, vii, 89.[73]

Babil ilahilerinde Shamash da benzer şekilde övülmüştür:
Haksız iş yapanların evlatları zenginleşmez.
Senin varlığında ağızlarından ne çıkarsa
Sen yok edersin, ağızlarından ne dökülürse sen mahvedersin.
Günahlarını sen bilir, kötülerin planlarını sen bozarsın.
Kim olursa olsun herkes senin himayendedir...
Rüşvet almayan, ezilmişlerle ilgilenen her kimse,
Shamash tarafından sevilir—yaşamı uzatılır.[74]

Varuna ve Mitra'nın Punjab'daki müminleri rakip ateş tanrısı Agni'yi yüceltenler gibi ölülerini yakmazlardı. Mezar, Babil'de olduğu gibi "toprağın eviydi." Yama'ya benzeyen Mitra, hızlı akan

---

([72]) Indian Wisdom, Sir Monier Monier - Williams.

([73]) A History of Sanskrit Literature, Profesör Macdonell

([74]) Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, M. Jastrow, sf. 111, 112

ölüm nehrini ve dağları aşınca ulaşılabilen "Pitris (Babalar) Ülkesindeki" ölü ruhları yönetirdi.[75] Gördüğümüz gibi, Babilli güneş tanrısı Nergal ölülerin de efendisiydi.

"Gökyüzünün kayığı" Ma-banda-anna gibi, Shamash da Mısırlı güneş tanrısı Ra ile bağlantılıydı. Ra'nın yelkenli gemisi gündüz gökyüzünde gece karanlık ve ölümün yer altı dünyasında yelken açıyordu. Shamash'ın eşi Aa'ydı. Maiyetindekiler ise Kittu ve Mesharu yani "Doğruluk" ve "Dürüstlük" idi.

Hititliler gibi, Babillilerin de bir güneş tanrıçası vardı: adı Ninsun'du. Jastrow bu ismi "yok eden kadın" diye çevirmiştir. Erech'te gök tanrısı Anu'nun tapınağında bir türbesi vardı.

Mısır'da olduğu gibi, Babil'de de Evrendeki yaşamın kadınsal bir kökeni olduğu inancına rastlayabiliriz. Nin-sun, Sümerce ismi Nana olan İştar ile özdeştir. İştar ise, güneş tanrısı Ra'nın düşmanlarını katleden Mısırlı Hathor'la özdeş gibi görünmektedir. Benzer şekilde anneliğin de tanrıçasıdır ve İsis gibi bir bebeği emzirirken tasvir edilir. Diğer Babilli kadın tanrı Ama, Mama veya Mami'dir. "İnsanlık tohumunun yaratıcısı" ve "tüm şeylerin 'anası' denilendir."[76]

Karakteristik bir atmosfer tanrısı da Ramman'dır, başka bir deyişle İncil'deki Rimmo, Sami Addu, Adad, Hadad veya Dadu'dur. Hiçbir panteonda baş tanrı olmamıştır ama Niffur'daki Enlil'le özdeşleştirilir. Bir çekiç tanrısı olarak, Samiler tarafından tepelerden getirilmiştir. Rüzgar ve gök gürültüsü tanrısı, yağmur getirici, mısır tanrısı ve tümü gökyüzünün çocuğu olan Thor, Jupiter, Tarku, Indra gibi savaş tanrısıdır.

İlk Babil'in temsilci tanrıları hakkındaki bu kısa araştırmada, çoğu tanrının özelliklerini farklı şekillerle simgelenen Anu, Ea ve

---

([75]) Indian Myth and Legend, sf. xxxii, ve 38.

([76]) The Religion of Babylonia and Assyria, T.G. Pinches, sf. 94.

Enlil'le özdeşleştirildiği görülecektir. Tek bir tanrıya verilen önem yerel koşullara, deneyimlere ve etkilere bağlıdır. Törensel uygulamalar hiç kuşkusuz her yerde farklıydı. Ama bir bölgede Ea, diğerinde Shamash yüceltilse de, bir bütün olarak insanların dini inançları belirli bir noktaya kadar çok farklı değildir. Tanrılara ışıklarına göre hizmet etmişlerdi. Böylece hayatları uzayacak, zenginleşeceklerdi. Çünkü ölülerin ülkesi acı ve karanlığın yeri olarak görülüyordu.

Babilliler tarihsel dönemin ilk sahnelerinde göründüklerinde, İsocrates'in Orations eserinde açıkça ortaya serilen gelişim aşamasına çoktan ulaşmışlardı: "İyi şeylerin kaynağı olan tanrıların Olimposlular unvanı vardır. Bölümleri yoksulluk ve ceza olanların unvanları daha serttir: ilk sınıf için hem özel kişiler hem de devletler tapınaklar ve sunaklar inşa ettiler, ikinci gruba ise ne dua edildi ne de adaklar adandı. Ama onların durumunda kurtuluş törenleri gerçekleştirildi."[77]

Sümerliler Eski Mısırlılar gibi kendi tanrılarını geliştirdiler. Bu tanrılar kültürün insanlık için kötü olan belirsiz ruh gruplarından gelişimini yansıttılar. Yatıştırılabilen bu ruhlar yardımsever tanrılar olarak yüceltildiler. Gönülleri alınamayıp yatıştırılamayanlar ise kötü tanrılar ve tanrıçalar olarak görüldüler. Babil tanrılarının özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için şeytanların ve kötü ruhların da araştırılması gerekmektedir.

([77]) The Religion of Ancient Greece, J.E. Harrison, sf. 46, ve Isoc. Orat., v, 117.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ŞEYTANLAR, PERİLER, HAYALETLER

Konular

Ruhlar Her şeyde ve Her yerde- Şans ve Uğursuzluk Getirenler- Tahmin Edilen Tohum Teorisi- Şeytanlardan Ayırt Edilemeyen İlk Tanrılar- Ea'nın İğrenç Şekli- Tanrılara Hizmet eden Ruh Grupları- Mısırlılar, Hintliler, Yunanlar ve Almanlarla Benzerlikler- Kötü Tanrılar olarak Yaşlı Tanrılar- Hayvan Şeytanlar- "Yabancı Şeytanlar"- "Periler ve Elfler- Şeytan Aşıkları- "Adem'in İlk Karısı Lilith"- Kötü Ruhlara karşı Korunan Çocuklar- Kabus Şeytanı- Yaşayanların Düşmanı Hayaletler- Babil, Hindistan, Avrupa ve Meksika'daki İntikamcı Ölü Anne- Defnetme Farkları- Ölüleri Geri Çağırma- Çocuksuz Hayaletlerin Kaderi- Dini olarak Çocuk İhtiyacı- Cadılar, Devler ve Karmaşık Canavarlar- Fırtına Şeytanı- Adapa ile Fırtına Şeytanı Efsanesi- Eski İngiltere'nin Rüzgar Cadıları- Trol Fırtına Kızları- Zu Kuşu Efsanesi ve Hint Garuda Miti- Kartal ve Yılan Efsanesi- Yılan Ana Tanrıça- Ay Tanrısı ve Şeytanlar- Veba Tanrıları- Ruhların Sınıflandırılması ve Mısır, Arap ve İskoç özdeşleri- Animizmden Tektanrıcılığa Geçişin İzleri.

***

Paul'ün "Mars tepesinin ortasında" dururken Atinalılara yaptığı unutulmaz konuşma aynı uygunlukla antik Sümerlere ve Akadlara da ithaf edilebilirmiş. "Her şeyde batıl inançlı olduğunuzu

algılıyorum... Dünyayı ve üzerindeki her şeyi yaratan tanrıdır. Göğün ve yerin Efendisi, ellerle yapılan tapınaklarda oturmuyor, herhangi bir şeye ihtiyacı varmış gibi, insanların elleriyle tapılmıyor. Yaşamı, nefesi ve her şeyi o verdi. Biz onda yaşar, onda hareket eder, onda canlanırız. Sizin şairlerinizin de söylediği gibi, hepimiz onun çocuklarıyız. Tanrının çocukları olduğumuz için Tanrının başının sanat ve insanların aletleriyle altına, gümüşe veya taşa oyulduğu gibi olduğunu düşünmemeliyiz."[78]

Babil tapınakları gerçek anlamda tanrıların eviydi. Tanrıların oralarda yaşadıklarına, ruhlarının taş bloklarına oyulmuş resimlere girdiğine inanılıyordu. Eski Mısırlılar gibi onlar da bir tanrının nitelikleri kadar çok ruhunun olduğuna inanıyorlardı. Tanrılar, daha önce de belirttiğimiz gibi, ilk ruh gruplarından doğmuşa benziyorlar. Tüm dünya taşlar ve ağaçlarda, dağlar ve çöllerde, nehir ve okyanuslarda, havada, suda, yıldızlarda, ay ve güneşte yaşayan ruhlarla kaynıyordu. Doğayı ruhlar kontrol ediyordu: aydınlığı, karanlığı, fırtınayı, yazı ve kışı onlar getiriyordu. Gök gürültülerinde, kum fırtınalarında, batan gün ışığında ve sisli bataklıkların buharının hayaletlerinde ortaya çıkarılıyorlardı. Kadın ve erkeklerin yaşamlarını da kontrol ediyorlardı. İyi ruhlar şans kaynağıyken, kötü ruhlar uğursuzluklar getiriyor ve Babillilere karşı şeytanla çalışmayı deniyorlardı. Karanlık şeytanlarla ve ölülerin hayaletleriyle kalabalıklaşıyordu. Hastalık ruhları görünmez zalim elleriyle kişinin ölmesini bekliyorlardı.

Eski halkları yirminci yüzyıl bakış açısıyla göz önüne alma eğilimindeki bazı modern yazarlar "zeki Babillilerin" ruhların yağmurla toprağa girip insanların gözü önüne buğday ve arpa olarak yükseldiklerine gerçekten inanıp inanmadıkları hakkında önemli şüpheleri olduğunu açıkladılar. Tam tersini düşünmüş olduklarına dair hiçbir sebep yoktur. İlk halklar teorilerini dönemlerinin birikmiş

([78]) Yasa Kitabı, xvii, 22-31.

bilgisinin üstüne kurarlardı. Atmosferin veya suyun, gök gürültüsünün veya şimşeğin, bakteriler yüzünden toprakta oluşan kimyasal değişimlerin oluşumuna dair bir şey bilmiyorlardı. Tüm doğa olaylarını ruhların veya tanrıların işleri olarak görüyorlardı. Belirli şeytanların belirli hastalıklara sebep olduğu inancında büyük bir gelişme kaydettiler ve mikrop kavramını buldular. Kutsal ateşler yaktıkları, kutsal sularda yıkandıkları ve veba ruhlarını kovmak için yağlar ve bitkiler kullandıkları daha sonraki dönemlerde onaylanan ve üzerinde durulan keşifler de yaptılar. Kaynak olarak büyü törenleriyle bağdaştırılan birçok halk tedavisi günümüzde bile uygulanmaktadır. Modern ve bilimsel araştırmacılar gibi tedavilerin nasıl ve neden başarılı olduğunu açıklayamasalar da, ilk gözlemciler tarafından oldukça etkili bulunmuşlardı.

Babilliler de diğer antik halklar gibi, Evren'i ruhlarla doldururken her şeyi simgeleme eğilimine karşı geldiler. Ressamlarımız, şairlerimiz ve heykeltıraşlarımız ideallerini, fikirlerini ve izlenimlerini sembolize ederken muhteşemdirler. Böyle yaparak bizi kendi ruh hallerine çekerler. "Güzellikleri ve kötülükleri yücedir." Ama bize şiirsel görünen Babillilere göre acı bir gerçekti. Heykel veya resim sadece bir sanat eseri değil, aynı zamanda tanrı veya şeytanın ifadesidir. Tanrının ruhunun putta yaşadığına inandıklarını belirtmiştik. Pirinçten yapılmış resmin çatık kaşları kötü şeytanın çatık kaşlarıdır. Kraliyet sarayının girişini koruyan insan başlı ve kanatlı boğaların korkutuculuğunu günümüzde yüzyıllardır saklı kaldıkları kum tümseklerinden onları kurtarmalarında kazıcılara yardım eden Arap işçiler kadar çok kullanmışlardır.

Bir put istilacı bir ordu tarafından şehirden götürüldüğünde, tanrının esir düşürüldüğüne ve bu nedenle halkına artık yardım edemeyeceğine inanılırdı.

Sümer kültürünün ilk evrelerinde, gruplar kuran tanrı ve tanrıçalar şeytanlardan ayrılamazdı. Belli belirsiz tanımlanırlardı ve değişen şekillere sahiplerdi. Tasvir etme girişimlerinde, birçok farklı şekilde temsil edilmişlerdi. Bazıları insan başlı kanatlı boğalar

veya aslanlardı, bazıları daha karmaşık şekildeydi. Örneğin tapınakların duvarlarına yapılmış olan "Babil ejderi" yılanbaşına, terazilerden oluşan bir gövdeye ve uzun ve kıvrımlı bir kuyruğa sahipti. Ön ayakları bir aslanınkilere, arka ayakları bir kartalınkine benziyordu. Ea'nın da birkaç tane canavar şekli vardı. Bunlardan birinin tasviri yeterince iğrençtir:—

Başı bir yılanın başı,
Burun deliklerinden sümük,
Ağzından su damlar;
Kulakları bir basilikosunki* gibi,
Boynuzları üç kıvrımlı,
Başının üzerinde örtü,
Gövdesi yıldızlarla kaplı bir balık gibi,
Ayaklarının tabanlarında pençeler,
Adı Saau-wunnu,
Bir deniz canavarı, Ea'nın bir formu.

İngilizce'ye R.C. Thompson tarafından çevrilmiştir.[79]

Kültürün gelişimini yansıtmak için tanrılara yararlı nitelikler verildikten ve kişileştirildiklerinden sonra bile, hala vahşi özelliklerini koruyorlardı. Bel Enlil ve kötü oğlu Nergal insanlığın yok edicileriydiler. Fırtına tanrısı toprakları perişan etti, gökyüzü tanrısı sel basmasına sebep oldu. Deniz öfkeyle kabardı, insan kurbanlara açtı. Yakıcı ateş onun kurbanlarını aciz bıraktı ve seller insanların evlerini ve duvarlarını yıkıp geçti. Mısır'daki güneş tanrısı Ra da benzer şekilde "felaket üreticisi", daha karmaşık canavar tanrı

(*)Avrupa hikayelerinde adı geçen efsanevi bir canavardır. Devasa ölçülerde, binlerce yıl yaşayabilen bir yılandır. Yılanların kralı olarak da tanınır.

([79]) Devils and Evil Spirits of Babylonia, cilt ii, sf. 149

Sokar "korku efendisiydi."[80] Tarih öncesi çağlarda Osiris "tehlikeli bir tanrıydı" ve bazı Firavunlar mezarlarına yazılı büyülerle ondan korunmaya çalıştılar.[81] "Yok edici" Hint Shiva eski dini şiirlerde benzer ilkel niteliklere sahiptir.

Sümerli tanrılar ilk ruh gruplarıyla olan bağlantılarını hiçbir zaman kaybetmemişlerdi. Bunlar, bir tanrının acımasız ve kinci kararlarını gerçekleştiren katılımcılarıyla temsil edilmeye devam etti. Bir Babil büyüsünde, şeytanlardan "tanrıların dalağı" olarak bahsedilmektedir. Bu, onların öfke dolu duygularını ve kinci arzularını simgeler. Hava ve toprak tanrısı Bel Enlil'e Yeraltı Dünyası'ndan insanlara saldırmak için gelen "Bel'in sevgili oğulları" hastalık şeytanları hizmet etmişti. Somurtkan ve kötü huylu ölüm ve yıkım lordu Nergal şeytani karakterini asla yitirmedi. Ülkenin üzerine çöktü, yıkım, bitkinlik, güneş çarpması ve veba ruhlarıyla takip edildi. Gökyüzü tanrısı Anu yaradılış esnasında soğuğun, yağmurun ve karanlığın şeytanlarının "yavruladı." Ea ve eşi Damkina'ya bile gece olduğunda ıssız ve soğuk yerlerde insanları avlayan şeytan ve devlerin grupları hizmet etti. Ea'nın okyanus evinde şiddetin "yedi kötü ruhu" besleniyordu: ağzı açık ejderha, çocukları avlayan pars, büyük yaratık, iğrenç yılan vb.

Hint mitolojisinde İndra fırtına tanrıları Marutlarla, öfkeli Rudra ise fırtına tanrıları Rudralar tarafından takip edilmişti. Cermen mitolojisinde Odin "Öfkeli Kalabalığın Vahşi Avcısıydı." Yunan mitolojisinde okyanusun yılan saçlı tanrıçaları kararsız Poseidon'a katılırdı. Buna benzer başka örnekler de vardır.

2. bölümde gördüğümüz gibi, ilk Babil tanrıları grubu dört tanrı ve tanrıça çiftinden oluşuyordu. İlk çift en eski derinliği kişileştiren

---

([80]) Egyptian Myth and Legend, xxxix, n.

([81]) Development of Religion and Thought in Ancient Egypt, J.H. Breasted, sf. 38-74

Apsu-Rishtu ve Tiamat idi. Çoğu mitolojide var olan yaşlı tanrılar (büyükanneler, büyükbabalar, anneler, babalar) her zaman en güçlü ve en kinci tanrılar olmuşlardır. Vahşi düşüncenin ilkel "katmanlarını1 temsil ediyorlardı. Yunan Cronos kendi çocuklarını bile yemişti. Andrew Lang'in de işaret ettiği gibi, dünyanın çeşitli yerlerindeki ilkel halklar arasında bu mite paralel olan birçok örnek vardır.

Lang, Yunan kurtuluşunu "dini içgüdünün tutuculuğunun"[82] bir örneği olarak görmüştür. Cermen tanrısı Tyr'in büyükannesi dokuz yüz başlı öfkeli bir devdi. Babası tanrıların düşmanıydı. İskoçya'da kışın, yazın ve fırtınanın cadı annesi gelişim ve yaşamın düşmanıydı. Otların büyümesini durdurmak, küçük hayvanları öldürmek ve oğlunun güzel geliniyle birleşmesini önlemek için fırtınalar çıkartırdı. Buna benzer olarak Babilli kargaşa ruhları Apsu ve Tiamat (tanrıların anne babası) çocuklarını yok etmeye karar vermişlerdi. Çünkü Evren'i düzene sokmaya başlanmışlardı. Dişi ejderha Tiamat oğlu Ea tarafından öldürülen kocası Apsu'dan daha güçlüydü. Kötülük tanrılarını yardıma çağırır ve evrensel ve uzun sürecek kargaşa ve kötülüğü getirmek için bir canavar ailesi (yılanlar, ejderhalar, balık adamlar, av köpekleri) yaratırdı. O yok edilene kadar iyi tanrılar yasa ve düzeni oturtamadılar, dünyayı yaşanır hale getiremediler.

Ama Tiamat'ın öldürülmesine rağmen, iyi ve kötü güçler arasındaki ebedi savaş Babil dünyasında da her zaman yaşanmıştır. Bazı kötü ruhlar bazı dönemlerde serbest bırakıldı ve insanların ve eserlerinin yıkımını tamamlamaya uğraştılar. Bu görünmez düşmanları ya sihirli törenlerde büyüler yaparak ya da tanrıları onlara engel olmaları ve bağlamaları için teşvik ederek uzaklaştırmaya çalıştılar.

([82])Custom and Myth, sf. 45.

Diğer ruhlar hayvanların bedenlerinde yaşıyordu. Ölülerin hayaletleri ve kadın veya erkek şeytanlar Siegfried'e şarkı söyleyen Kader kuşlarına benzeyen kuşlardı. Baykuş melankolik sesini karanlıkta duyurduğunda, dinleyici, çocuğu için ağlayan ölmüş bir annenin ruhunu işitmektedir. Hayaletler ve kötü ruhlar karanlıkta sokaklarda gezinirmiş. Boş evleri mesken tutar, akşamları yarasa gibi kanat çırparlarmış. Kurumuş bataklıklarda inleyerek gezinir, yiyecek arar ya da gezginleri beklerlermiş. Kükreyen aslanlar ve uluyan çakallar biçimine bürünerek ortaya çıkarlarmış çünkü insan etine açlarmış. "Shedu" insanları sebepsiz yere ya da tapınakların koruyucusu olarak öldüren tehlikeli bir boğaymış. Buna benzer nitelikte insan başlı kanatlı bir boğa olan "lamassu" sarayların koruyucusuymuş. "Alu" fırtınanın boğasıymış. Daha birçok karmaşık, biçimsiz ve şekilsiz canavarlar varmış. Bunlardan bazıları da "yakalayan" veya "düşüren" Sami "labashu" ve "achchazu" ile Sümerlerin "dimmea" ve "dimme-kur"dur. "Gallu"nun veya şeytanın daha mantıklı bir şekli ise "mulla"dır. Profesör Pinches "mullanın" yıldız anlamına gelen "mula" kelimesiyle bağlantılı olabileceğine inanmamış ve onun "bataklık perisi" anlamına geldiğini ileri sürmüştür.[83] Bu adalardaki eski bir dörtlüğe göre,

Bazıları ona Robin Goodfellow der,
Cin veya deli Gevrek,
Ve bazıları da bataklık perisi de
Derler ona.

Diğer isimleri "Kitty", "Peg" ve "Fenerli Jack"tir. "Poor Robin" şöyle söyler:

Keşke bekleseydim de
Fenerli Peg gelip
Götürseydi beni doğrudan eve sisli gecede
Çünkü yıldızlar bile görünmemekte.

([83])The Religion of Babylonia and Assyria, sf. 108

Shakespeare'in Fırtına[84] adlı eserinde bir denizci şöyle der: "Zararsız bir peri olduğunu söylediğin perin bizimle oyun oynamaktan ("played Jack with us") başka da bir şey yapmıyor. Milton da "başıboş ateş" hakkında yazmıştır:

Derler ki kötü bir ruh bazen katılır,
Hayali ışığın üstünden geçip onu arttırmaya,
Şaşkın gece avaresini yolundan şaşırtır.
Sürükler bataklıklara ve pisliklere ve bazen de bir havuza;
Orada yutulur ve kayıptır yardıma gelene dek.[85]

Drayton da şöyle söyler: "Bataklığa battığımızda, bize kahkaha bırakır." Bu ateşler aynı zamanda "kayan yıldızlar", "ölüm ateşleri" ve "ateş Ördekleri"dir:

Böylece gördüm süzülen bir ateş ördeğini
Ölen bir adamın önünde gidiyor mezarını göstermeye
Ve onun içinde sıkışıp saklanması için.[86]

Pliny süzülen ışıklardan yıldızlar olarak bahsetmiştir.[87] Sümerli "mulla" hiç şüphesiz kötü bir ruhtu. Bazı ülkelerde "ateş ördeği" parıldayan göğsü olan bir kuştur. Babil'de bir boğa formunu almıştı ki bu İştar'ın boğasıyla bağlantılı olabilir. Hint "Dasyu" ve "Dasa"[88] gibi, Gallu da bazı kralların insan ve üstinsan düşmanları için "yabancı şeytan" anlamında kullanılmıştı. Bazı doğaüstü varlıklar elflere, perilere ve Hint Raksasaslara benzemektedir. Genelde insan kılığında görünürlerdi. Bazen de canavar şeklini alırlardı. Bu sınıfın en çok tanınan üyesi Lilith'tir. Ibrani geleneğine göre, Lilith

---

([84]) 2. Perde 1. sahne
([85]) Paradise Lost, kitap ix
([86]) Chapman'ın Caesar and Pompey.
([87]) Natural History, 2. kitap.
([88]) Indian Myth and Legend, 70.

Talmud'u korumuştu ve Âdem'in şeytan sevgilisiydi. Dante Gabriel Rossetti tarafından ölümsüzleştirilmiştir:

Âdem'in ilk karısı Lilith hakkında
(Havva hediyesinden önce sevdiği cadı)
Denir ki yılanlarınkinden önce onun tatlı dili kandırabilirdi,
Ve efsunlu saçları ilk altınlardı.
Ve hala gençtir, dünya yaşlanmışken bile,
Ve kendi kendine düşünceye dalmıştır kurnazca,
Bu da erkekleri çeker ördüğü parlak ağı izlemeye,
Kalp, beden ve yaşamı tutan yerdir çünkü ağ.
Gül ve gelinciktir onun çiçekleri, çünkü
Lilith'in koku yaydığı, yumuşak öpücükler kondurduğu,
Yumuşak uykuya düşürdüğü yerde kimse olmaz mı?
İşte! Gençliğin gözleri seninkinde yandı, böylece gitti
Büyün onunla beraber ve bıraktı düz boynunu eğik
Ve kalbini sardı boğan bir altın saç teline.

Lilith, Sümerli Lila yani Lilu'nun kadın hali olan Babilli Lilithu'dur. Ramayana'nın Rama ve Lakshmana ile sevişen Surpanakha'sına, şeytan Hidimva'nın *Mahabharata*'nın[89] kahramanlarından biri olan Bhima'ya aşık olan kız kardeşine ve Avrupa'nın çeşitli peri sevgililerine benzer. Bu periler erkekleri dağların içinde sonsuza dek tutsak edecek kadar cezp etmişler veya erkekler tamamen onların etkisi altına girdiklerinde bir anda sonsuza kadar ortadan kaybolarak erkekleri arkalarında karasevdalı olarak bırakmışlardı. Elf Lilu da "Muhteşem Gül Bahçesi"nin[90] Alman Laurin'i gibi kadınlara kur yapar ya da onları buluşma yerlerini sık sık ziyaret eder ve boşu boşuna kendilerini arar halde bırakırlardı. Laurin güzel leydi Kunhild'i Tyrolese dağları arasında bulunan yeraltı evine götürmüştü.

([89]) Indian Myth and Legend, sf. 202-5, 400, 401

([90]) Teutonic Myth and Legend, sf. 424.

Vahşi bir yer! Her zaman kutsal ve büyülü.
Soluk ay ışığında sevgilisi şeytanı çağıran
Bir kadın hayaletin dolaşıp durduğu...
Parlayan gözleri, uçuşan saçları!
Dolaş onun çevresinde üç kere
Ve gözlerini kapa kutsal bir korkuyla,
Çünkü o çiçek özüyle beslenmiş
Ve cennet sütü içmiş...

Coleridge'ın Kubilay Han şiiri.("Kubla Khan")

Bu grubun diğer bir cisimleştirilen ruhu Ardat Lili'ydi. Bu ruh kuğu kızlar, denizkızları, Avrupa halk hikayelerinin Nereidleri ve Mahabharata'da Kral Shantanu'nun bir süreliğine karısı olan tanrıça Ganga gibi insanları evlendiriyordu.[91]

Labartu dağlarda ve bataklıklarda dolaşan bir kadındı. Avrupa'nın perileri ve cadıları gibi, çocukları çalar veya onlara eziyet ederdi. Çocuklar bu nedenle korunmak için boyunlarına muskalar takarlardı. Bu doğaüstü varlıklardan yedi tanesi gökyüzü tanrısı Anu'nun kızları olarak tanınmışlardı.

Bir fırtına tanrısı olan Alu kabuslara sebep olan bir ruhtu da aynı zamanda. İskandinavyalı cadı Mara gibi uyuyanları boğarak öldürmeye veya hareket etme güçlerinden yoksun bırakmaya çalışırdı. Babil'de bu kötü ruh bir yatağın kenarında gezinir ve uykusuzluğa veya ölüme sebep olurdu. Şekil olarak çocukları korkutarak veya yaşam nefeslerini emerek öldüren Mısırlı hayaletler kadar korkunç ve iğrenç olabiliyordu.

Ruh dünyasının çoğu temsilcisinin yaşayanların düşmanı olması gibi, ölü insanların hayaletleri de öyleydi. Ölüm tüm insani duyguları soğuturdu. Sevgiyi nefrete dönüştürürdü. Sevgi ne kadar derindiyse,

---

([91]) Indian Myth and Legend, sf. 164.

hayaletin beslediği düşmanlık da o kadar derin olurdu. Bazı hayaletlerin, eğer saf olmayan bir kişinin bedenini terk etmişlerse, özellikle kin dolu ve düşman olduğu düşünülürdü. Babil'deki en korkunç hayalet loğusalığında ölen bir kadının hayaletiydi. Ondan hem korkulurdu hem de ona acınırdı. Acısı onu delirtmişti. Karanlıkta yas tutmaya terk edilmişti. Kirliliği sanki bir zehir gibi ona yapışmıştı. Başka hiçbir ruh insanlara kötülük yapmayı bu kadar çok sevmiyordu. Düşmanlığına en trajik acı eşlik ediyordu. Kuzey Hindistan'daki Hindular antik Babilliler gibi, hamileyken veya çocuğunu doğururken ölen bir kadının hayaletini korku saçan bir şeytan olarak görürlerdi.[92] Meksika'da da benzer bir inanç vardı. Avrupa'da ise ihmal edilmiş çocukların zalim babalarından intikam almak için dönen ölü anneler hakkında birçok halk hikayesi vardır.

Ruh dünyasına bakış açısı antik Babillilerinkinden biraz daha az karamsar olan Moğol Buryatları keskin bir zıtlık sunarlar. Jeremiah Curtin'e göre, bu ilginç insanlar hayaleti ölü bedene dönmesi için kandırma amacıyla bir tören gerçekleştirmeye alışkındılar. Bu, İskoç Dağları'nda çok korkulan bir eylemdir.[93] Buryatlar hayalete şöyle hitap ederler: "İyi uyuyacaksın. Doğal küllerine geri gel. Arkadaşlarına merhamet et. Gerçek bir yaşam yaşamak gereklidir. Dağlar da dolaşıp durma. Kötü ruhlara uyma. Huzurlu yuvana geri gel... Geri gel ve çocukların için uğraş. Bebeklerinden nasıl ayrılabilirsin?" Eğer hayalet bir anneye aitse, bu sözler onu çok fazla etkiler. Bazen ruh inler ve hıçkırır. Buryatlar hayaletin bedene geri döndüğüne dair birçok örnek olduğunu

---

([92]) Popular Religion and Folk Lore of Northern India, W.Crooke,cilt. i, sf. 254.

([93]) Yaşlı veya genç bir insan ölürken, yakın akrabaları ruhun ruh dünyasından geri dönmesi durumunda onun ismini söylememelidir. Benzer bir inanç Aşağı ülkelerde özellikle kadınlar arasında hala var olmaya devam eder.

söylerler.[94] Doughty Arabia Deserta adlı eserinde[95] Arap kadınları ve çocuklarının baykuş çığlıklarını taklit ettiğini anlatır. Bu olay ona şöyle açıklanmıştır: "Bu hareketi yapan kadınlar kayıp çocuklarını arayan acılı kadınlardır. O kadınlar bu ümitsiz kuşlara benzerler." Kısacası, bu tür eski inançlar günümüze kadar ulaşmıştır.

Babilli evlenmemiş kadın ve erkeklerle evli ama çocuğu olmayan kadın ve erkeklerin hayaletleri de avutulamaz gece gezginleridir. Benzer kaderler yaşamış olan diğerleri ise evinden çok uzakta savaşırken ölmüş ve gömülmemiş erkeklerin hayaletleri, çölde ölmüş ve üstü kumla kaplanmış gezginlerin hayaletleri, suda boğularak ölmüş insanların hayaletleri, idam edilerek veya açlıktan ölmüş mahkumların hayaletleriyle, ecelleri gelmeden korkunç bir şekilde ölen kişilerin hayaletleriydi. Ölülerin ilgilenilmeye, topraklarına şarap dökülmesine, beslenmeye ihtiyaçları vardı. Çünkü yiyecek kırıntıları ve saf su bulmak için evlere giriyor veya sokaklarda sinsice dolanıyorlardı. Ölüler için adak adama görevi yakın akrabalara düşerdi. Hindistan'da olduğu gibi, cenaze törenini en büyük oğlun yapması gerekirdi. Bu nedenle, çocuğu olmayan ölü Babilli kadın ve erkeklerin ruhlarını korkunç bir kader beklemekteydi. Sanskrit dili edebiyatında bütün dini ibadetlerini yerine getirmiş olmasına rağmen çocuğu olmadığı için Cennet'e girmesine izin verilmeyen bir rahipe gönderme yapılır.[96]

Dağların ve çöllerin, nehirlerin ve okyanusların cadıları ve devleri vardı. Şeytanlar domuzlara, keçilere, atlara, aslanlara, kuzgunlara veya şahinlere sahip olabilirlerdi. Fırtına, ateş ve ölümün yedi ruhu okyanusun derinlerinden doğmuştu. Tanrıların yardımı olmadan

---

(94) A.Journey in Southern Siberia, Jeremiah curtin, sf. 103, 104

(95) Cilt. i, sf. 305.

(96) Adi Parva bölümü - Mahâhbârata, Roy'un çevirisi., sf. 635.

insanların yenemediği veya engel olamadığı şeytan besleyenler de vardı. Çoğunun cinsiyeti ve yavrusu yoktu.* Merhamet ve sevgiden yoksunlardı. Her yere girmişlerdi:

Kolaylıkla aşarlar,
Yüksek duvarları, geniş çitleri, bir sel gibi,
Dolaşırlar evden eve.
Hiçbir kapı dışarıda tutamaz onları;
Hiçbir sürgü geri döndüremez.
Süzülürler bir yılan gibi kapılardan,
Geçerler rüzgar gibi her aralıktan,
Ayırırlar kadınları kocalarının kucaklarından,
Sürerler insanları aile ocaklarından.[97]

Bu şeytanlar hoş olmayan davranışlarını sadece insanlara göstermezler:

Kafeslerinden avlarlar güvercinleri,
Yuvalarından uzaklaştırırlar kuşları,
Ve deliklerinden kaçırırlar sansarları...
Geceleri karanlık sokakta gezinir,
Yıkarlar ağılları ve kümesleri,
Kapatırlar ülkeyi sanki bir kapı ve sürgüyle evi kapatır gibi.

İngilizce'ye R.C. Thompson çevirmiştir.

(*)Yazar bir keresinde bir çocuğun ölmek üzere olduğu bir odada bulunuyormuş. Aniden anne acılı bir sesle çocuğun ismini söylemiş. Çocuk kısa süre içinde dirilmiş. Bu seslenmeyi önlemeye çalışan iki yaşlı kadın kafalarını sallayıp, "Bunu o yaptı! Çocuk geri çağırıldıktan sonra bu dünyada hiç bir zaman iyi olamayacak," demişlerdi. İngiltere ve İrlanda'da da, İskoçya'da olduğu gibi, şöyle bir inanç vardır: Eğer ölmek üzere olan bir insan "geri çağırılırsa", ruhu sonraki yirmidört saat boyunca orada kalır. Bu süre içinde o kişi çok büyük acı çeker.

([97]) Jastrow'un Aspects of Religious Belief in Babylonia, &c., sf. 312.

Burns gibi Babilli şair de fırtınada mahvolmuş hayvanlara acır:

Takırdayan kapıları dinleyerek,
Düşündüm hayvanlarımızı,
Ve aptal koyunları, bekleyen tıkırtısını
Bu kış savaşının...
Buna rastlayan kuş, ne zavallı şey!
Baharın neşeli aylarında
Zevk verirdi bana ötüşlerin,
Şimdi ne oldu sana?
Çırpınan kanatlarını nereye götüreceksin şimdi,
Ve nereye kapatacaklar seni?

Babil inancına göre, "cennetten gönderilen büyük fırtınalara" şeytanlar sebep oluyordu. İnsanlar "yukarıda yüksek sesle gürlemelerini, aşağıdaki konuşmaları" duyuyorlardı.[98] Güney rüzgarını estiren Shutu İzlanda'nın Eddalarındaki Hraesvelgur'a benzeyen tüylü bir fırtına tanrısıydı:

Göğün en sonunda oturuyor ceset yutan,
Bir Jötün bu, kartal kılığında;
Derler ki kanatlarından gelir, tüm dünyayı
Esir alan rüzgar.[99]

Thor'un Midgard yılanını yakalayıp yaraladığı balık tutmasıyla ilgili olan bir kuzey hikayesi, Babil'in Adapa efsanesini akla getirir. Adapa tanrı Ea'nın oğluydu ve Shutu teknesini devirdiğinde bu kahraman balık tutmakla meşguldü. Öfkelenen Adapa hemen bu fırtına şeytanına saldırdı ve tüylerini yoldu. Gökyüzü tanrısı Anu Ea'nın oğluna kızdı ve onu Gökyüzü mahkemesine çağırdı. Adapa oraya yas kıyafetleriyle gitti ve affedildi. Anu ona yaşam suyundan ve yaşam ekmeğinden sundu. Bu hediyeler onu ölümsüz yapacaktı.

([98]) R.C. Thompson'un İngilizce'ye çevirisinden.

([99]) The Elder or Poetic Edda, Olive Bray, part i, sf. 53

Ama Ea'nın oğlu yemeyi ve içmeyi reddetti. Çünkü babasının uyarısına inanıyordu. Babasına göre, gökyüzü tanrısı, Adapa'nın ölüm ekmeğinden yemesini ve ölüm suyundan içmesini istiyordu.

Başka bir korkunç atmosfer şeytanı güneybatı rüzgarıdır. Yıkıcı fırtınalara ve sellere sebep olur, İzlandalı "ceset yutan" gibi insan kurban ederdi. Gözkapağı olmayan gözlerle, geniş düz bir burunla, açık bir ağızla, sivri dişlerini göstererek ve çıkık elmacık kemikli, kalın kaşlı ve şişkin alınlı bir şekilde tasvir edilmiştir.

İKİ ŞEYTAN FİGÜRÜ- *Üstteki kafa, güneybatı rüzgarının şeytanı olan Shutu'nundur. Bu şeytanın kanatları Ea'nın oğlu Adapa tarafından kırılmıştı. (İngiliz Müzesi)*

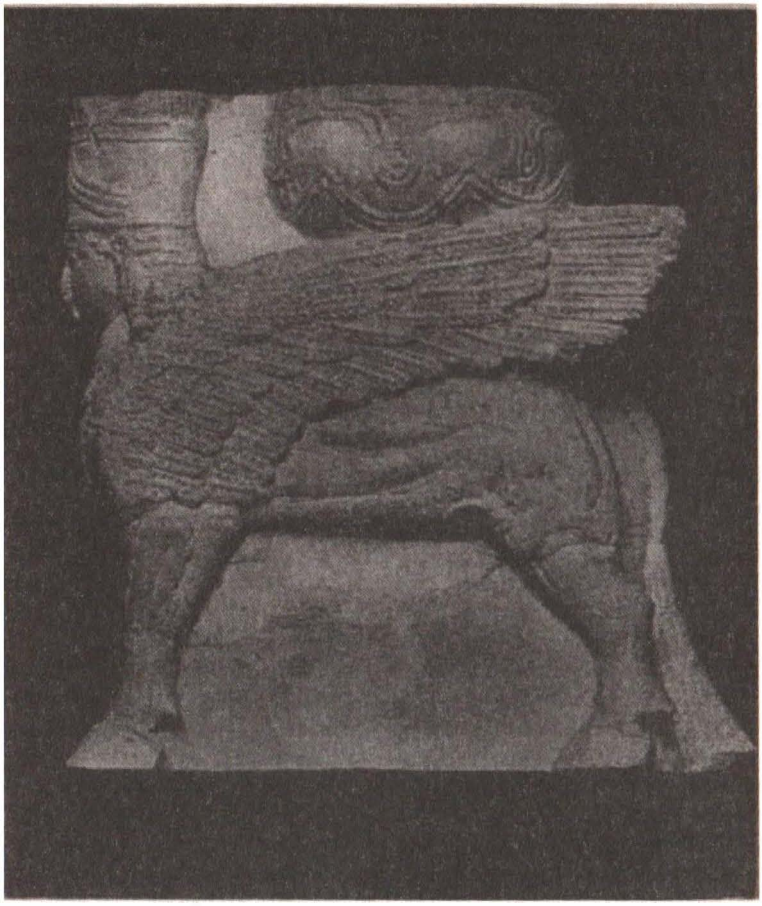

KANATLI VE İNSAN BAŞLI İNEK- *Kouyunjik'ten, şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.*

İskoçya'da güneybatı rüzgarının cadısına benzeyen kana susamış ve korku saçan bir şeytan vardı. Bahar döneminde daha da kinlenirdi. Cromarty'deki balıkçılar ona tuhaf bir şekilde "Kibar Annie" diyorlardı. Balıkçılar tekrar tekrar şöyle diyorlardı: "Kibar

Annie, Ness burnunun ucunda bağırıyor. Şapkasının üzerinde büyük dalgaların köpüğü var. Ruhlar kancayı yağmalıyor." Kancadan sarkan bir kap balıkçıların denize açılmasını engelleyen bahar fırtınaları döneminde boştu. İngiltere'de rüzgar cadısı Leicestershire tepesindeki mağarada yaşayan Kara Annis idi. İrlandalı cadı Anu ile özdeş olabilir. Keltlerin bilgisine göre, bu bahar rüzgarının cadısı (yaşlı kadın) "Cailleach" idi. İsmini Kuzey İskoçya takviminde sonbaharın fırtınalı dönemine vermiştir. Yazın gelişini önlemek için şiddetli rüzgarlar estirirdi. İzlandalı cadı Angerboda da bir fırtına şeytanıydı ama o doğu rüzgarını temsil ediyordu. Trol halkına ait bir hikaye Jochgrimm dağında yaşamış üç büyücü kızı anlatırdı. Bu üç kız o dağda rüzgarları beslermiş. Şeytan sevgilileri "korku yaratan" Ecke, "sıkıntı yaratan" Vasolt ve mistik Donar veya Thunor (Thor) karakterindeki kibirli Dietrich idi.

Diğer bir Sümerli fırtına şeytanı da yıldızlar arasında Pegasus ve Taurus ile temsil edilen Zu kuşuydu. Bir efsaneye göre, "şeytanın başını kaldıran bu kötülük yapıcı" bir keresinde tanrıları yönetmeye heveslenmiş ve tanrıların "efendisi" Bel'den Kader Tabletlerini çalmış. Bu tabletler de ona herkesin kaderinin yöneticisi olarak Evren'i kapsayan bir güç vermiş. Zu kuşu Tabletlerle kaçmış ve Arabistan'daki bir dağın tepesine sığınmış. Anu gök gürültücü Ramman'ı çağırmış ve Zu kuşuna saldırmasını emretmiş. Ama Ramman korkmuş. Diğer tanrılar da karışıklıktan çekinmişler. Bu asinin hakkından nasıl gelindiği belli değildir. Çünkü bize efsanenin sadece birkaç bölümü kalmış. Yine de, hikayeyle ilgili ek bir bilgi vardır: ay tanrısı Arabistan'daki dağa gitmek ve Zu kuşunu atlatarak kayıp tabletleri çalmak için yola çıkmış. Bunu nasıl başardığı bilinmemektedir. Başka bir efsanede ise, (Etana efsanesi) anne yılan güneş tanrısı Shamash'a hitap ederek şöyle der:

Ağın sanki tüm dünyayı kaplıyor;
Tuzağın sanki uçsuz bucaksız göğü kaplıyor!

YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
Bilgi Merkezi Dn.....

Şimdiye kadar ağından kurtulan var mı?
Kötülüğün başını kaldıran kötülük yapıcı Zu bile,
Kaçamadı!

İngilizce'ye L. W. King tarafından çevrilmiştir.

Hint mitolojisinde yarı dev yarı kartal olan Garuda onlara güç veren tanrıların ölümsüzlük yemeğini "Amrita"yı çalar. Daha sonra güneş kadar parlak altından bir bedene kavuşur. Gök gürültücü İndra yıldırımlarını boşu boşuna fırlatır, çünkü Garuda'yı yaralayamamaktadır. Sadece bir tüyü koparabilir. Ama daha sonra, Garuda'nın İndra'nın yılan düşmanlarına annesini kölelikten kurtarmaları için götürdüğü ve içinde Amrita'nın olduğu ay kupasını çalar. Bu Hint kartal devi tanrı Vishnu'nun aracı olur ve Mahabharata'ya göre "çevikliğiyle rüzgarla dalga geçer."

Babilli Zu kuşu Arap çöllerinde yazın gerçekleşen kum fırtınalarını simgeler. Gök gürültüsü yağmurlu mevsimle bağlantılıdır. Bu nedenle, gök gürültüsü tanrısı ayın yakalamaya çalıştığı kum fırtınası şeytanına karşı güçsüzdür. Ama sonunda kararan kum birikintisini ve aydınlık yer ve göğü yarıp geçtiğinde güneş şeytanı yenmiştir. Tanrıları ve insanları kötülükle yönetmeyi isteyen asi şeytanı ağ ile yakalamıştır.

"Etana efsanesinde" yılanların katili Hint Garuda'yla özdeşleştirilen başka bir şeytan olan Kartal, Anne Yılan'ın yavrularını yer. Bu kutsal yasalara karşı bir suç olduğu için, güneş tanrısı Shamash Kartal'ın ölmesine karar verir. Anne Yılana vahşi bir öküz öldürmesini ve onun içine saklanmasını öğütler. Kartal hayvanın gövdesini yemeye geldiğinde çocuklarından birinin uyarısını dinlemez. Oysa çocuğu, "Vahşi öküzün içinde o yılan var," demiştir:

Vahşi öküzün üstüne çullandı ve üzerine oturdu,
Kartal... İnceledi eti;
Önüne ve arkasına dikkatle baktı;

Tekrar inceledi eti sonra;
Önüne ve arkasına dikkatle baktı,
Sonra, hızla davrandı, gizli yerlere doğru.
Ortaya geldiğinde,
Yılan yakaladı onu kanadından.

Kartal Anne Yılan'ın merhametine sığınır, ama boşunadır. Çünkü o da Shamash'ın kararını uygulamak zorundadır. Kartal'ın tüylerini yolar, sonra kanatlarını pençelerini koparır ve onu bir deliğe atar. Kartal orada açlıktan ve susuzluktan ölür.[100] Bu mit bir öküzün kurban edilmesiyle bozguna uğrayan kanatlı bir hastalık şeytanının zararlarını anlatmaktadır. Anne Yılan Bubastis'li anne yılan Mısırlı Bast'a benzeyen eski annelik tanrıçasıyla tanımlanır. Sümer inancına göre, "tanrıça Ma'nın bir formu" olan Nintu da bir yarı yılandı. Başında bir boynuz vardı. "Bel çevresiyle" simgelenirdi. Sol kolunda "emzirdiği bir bebek vardı."

Başından beline kadar
Vücudu çıplak bir kadınınki gibidir;
Belinden ayaklarına kadar
Bir yılanınkine benzer pulları görülür.

İngilizce'ye R.C. Thompson tarafından çevrilmiştir.

Tanrı ve şeytanların yakın bağlantısı yağmurlu bir mevsimin başlangıcında gerçekleşen bir gece fırtınası veya ay tutulmasını anlatan karışık bir mitte anlatılır. Şeytanlar yüce tanrılara karşı savaş açarlar. Gök gürültücü Adad (Rammanı), güneş tanrısı Shamash ve İştar şeytanlara yardım etmiştir. Anu'nun evi olan göğü yıkmayı istiyorlardı:

Ay tanrısının hilalinin çevresinde öfkeyle toplandılar,
Yardımlarına geldi güçlü Shamash ve savaşçı Adad,

([100]) Babylonian Religion, L.W. King, sf. 186-8.

Ve İştar, Kral Anu'yla birlikte olan,
Kurdular ışıldayan bir ev.

"İnsanlığın tohumu" ay tanrısı Sin öfkeli şeytanlar tarafından karartıldı. Bel okyanus derinliklerindeki Ea'ya gönderdiği elçisini çağırdı ve şöyle demesini söyledi: "Oğlum Sin... acı içinde karartıldı." Ea dövündü ve oğlu Marduk'u sihir yaparak şeytanları yakalamaya gönderdi. "Bir kuzunun yününden ve bir çocuğun saçından yaptığı iki renkli bağı" kullanarak şeytanları yenecekti.[101]

Korkunç hastalık salgına dönüştüğünde ibadet edilen Bengalli çiçek hastalığı tanrıçası Shitala örneğinin yaşandığı Hindistan gibi, Babil'de de insanlar hastalık ruhlarına taparak hastalığa karşı bağışıklık kazanmaya çalıştılar. Bir tablette veba şeytanı Ura'nın önce tüm yaşamı yok etmeyi düşündüğü ama sonunda ismini övenlerin ve cesaretiyle gücünü yüceltenlerin canlarını bağışlamaya karar verdiği anlatılmaktadır. Bu ancak birkaç sözcük ezberleyerek gerçekleştirilebilirdi. Yılana tapan Hintliler kendilerini adamalarının "yılanlardan kaynaklanacak tüm tehlikeleri yok ettiğine" inanıyorlardı.[102]

Eski Mısırlılar gibi, Babillilerin de onlara uğur ve çeşitli yaşam zevkleri getiren iyi kalpli ruhları vardı. İyi bir "labartu" Hindistan ve Avrupa'nın ev perisi gibi bir insanların arasına katılabilirdi: dost canlısı bir "shedu" bir ev ahalisini kızgın şeytanların ve insan düşmanlarının saldırılarından koruyabilirlerdi. Gökyüzü tanrısı Anu'ya hizmet eden Kader ruhları, Yeraltı Dünyası'nın "Norn"u, Hades kraliçesi Eresh-ki-gal bile bazen merhametli olabiliyorlardı: eğer tanrılar başarılı bir şekilde teşvik edilirlerse, Kader ruhlarının hastalık ruhlarına ve kötü şans getirenlere ceza vermesini sağlarlardı. Iyi ve güzel bir tanrıça olan Damu çok sevilirdi. Çünkü hoş rüyalara

---

([101]) The Devils and Evil Spirits of Babylonia, R.Campbell Thompson, cilt. i, sf. 53.

([102]) Omens and Superstitions of Southern India, E.Thurston, sf. 124.

sebep olur, dertlilerin acılarını dindirir ve yardımcı olmak istediği hastaların sağlığını düzeltirdi.

Mısırlı Ölülerin Kitabı'nda iyi ruhlar kötülerin gölgesinde kalmıştır. Çünkü kaydedilen çeşitli büyüler insanların düşmanı olan doğaüstü varlıklara yöneltilmişti. Benzer şekilde de Babil'de de bu edebiyat sınıfının günümüze kalan bölümleri kötü ve kinci şeytanlardan bahseder. Fazla duygusal olan Sümerler ve Akadlar'ın eski Mısırlılar kadar neşeli bir halk olması da muhtemeldir. Yaşamlarını kısaltmak isteyen kana susamış şeytanlarla kuşatılmış olmalarına ve gecelerinin korku salan belirsiz hayaletlerle dolu olmasına rağmen, büyüyle korudukları evlerinde sihirli törenler yaptıktan sonra bir çeşit korunma duygusunun rahatlığını paylaşıyorlardı. Ürünler ve tüccarlar, hükümdarlık sarayının üyeleri veya akrabaları hakkındaki hikayeleri veya eski şarkıları dinlemek için titreşen ışıkların etrafında toplandıklarında güzel vakit geçiriyor, mutlu oluyorlardı.

Babil'in ruh dünyası oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu dünyanın sakinleri sayısız denecek kadar kalabalıklardı ama çoğu zaman belirsiz bir şekilde tanımlanır veya bir grup şeytan başka bir grupla birleştirilir. Avrupalı halk hikayelerindeki periler gibi Babilli ruhlar da oldukça düşman ve bazı mevsim dönemlerinde karşı koyulamazlardı. Dost olmaya çalıştıklarında bile hoşnut edilmeleri zor, ters ve değişken olabiliyorlardı. Zaman zaman değişik formlarda gösterilmişlerdi. Bazen güzel ve alımlıyken, diğer zamanlarda korkunç şekiller alıyorlardı. Günümüzdeki Arapların Cinleri de benzer karakterdedir. Bir dev, güzel bir kadın, yılan veya kedi, keçi veya domuz şekline veya gölgeli şekillere girerler.

Babil'in karmaşık canavarlarından bazıları alacakaranlıkta veya sazlı bataklıklarda tanımadıkları vahşi yaratıklar gören korkmuş insanlara belirsiz ve abartılı anılar aşılarlar. Ama tamamen bu şekilde açıklanamazlar. Hayvanlar bazen doğaüstü varlıklara benzetilirken ve yabancılara "şeytanlar" denirken, ruh dünyasının insan ve

hayvan düşmanlarının karışık halk hikayelerini yansıttığını belirtmek yanıltıcı olur. Bir şeytana somut bir insan formu verildiğinde bile, aslında insan değildir: çünkü hiçbir sıradan silah onu yaralayamaz ve doğa yasalarıyla asla kontrol edilemez. Hastalık, fırtına ve karanlık ruhları hayali yaratımlardır. Ruh hallerini temsil ederler. Sonuçları açıklayan sebeplerdirler. Bir veba veya fırtına ruhu izlenimi yaratmayı isteyen bir heykeltıraş veya hikayeci korkuyu arttırmak için canavar şekilleri oluştururlar. Korkunç ve tehlikeli şeytanların ani ve beklenmedik ziyaretlerinin sebebi şöyle açıklanabilir: kartallar gibi kanatlara sahip, ceylanlar gibi hızlı, yılanlar gibi kurnaz ve uyanık olmalarının dışında, bir şeyleri yakalayacak pençeleri, boynuzlayacak boynuzları, kurbanlarına ceza verecek güçlü aslan ayakları vardı. Bununla beraber kuzgunlar gibi kan içer, sırtlanlar gibi leş yerlerdi. Canavarlar kısmen insan olduklarında daha itici oluyorlardı. İnsan başlı yılan, yılan başlı insan, vahşi bir boğanın boynuzlarına ve bir keçinin ayaklarına sahip insan son derece korkunçtu. Kötü ruhlar bazen hile yaparak başarıya ulaşırlardı. Güzel bir kız veya yakışıklı bir erkek kılığına da giriyorlardı. Böylece hiç kuşkulanmayan kurbanlarını bir sarılışla yakalıyor, onları acı içinde ve delirmiş bir halde terk ediyor veya kuş olarak gelip inanılmaz şekillere bürünüyorlardı.

Periler ve elfler ve diğer yarı insan şeytanlar bazen bozulmuş tanrılar olarak görülürlerdi. Bazı ruhlar tanrılara dönüşürken, bazıları doğaüstü varlıkların bu iki sınıfı arasında kalıyordu. Tanrı ve tanrıçaların arasına katılabiliyor ya da bağımsız bir şekilde bazen insanlara bazen tanrılara karşı hareket ediyorlardı. Örneğin, "namtaru" bir kader ruhuydu. Bel-Enlil ile Hades'in kraliçesi Ereshki-gal'in oğluydu. Profesör Pinches, "Görünen o ki, insanların kaderleriyle ilgili ona verilen talimatları uyguladı ve hatta bazı tanrıların üzerinde gücü bile vardı," demiştir.[103] Yardımsever

---

([103]) The Religion of Babylonia and Assyria, sf. 110.

tanrılara karşı isyan eden kötü tanrılar da bu orta sınıfa aitlerdi. Hebridesli bir halk inancına göre, düşen melekler üç sınıfa ayrılır: periler, "çevik kişiler" ve "Minch'in mavi insanları." Beowulf'ta "Cain'in yavruları" "canavarları, elfleri ve uzun zaman Tanrıyla savaşmış deniz şeytanı devlerini" içerir.[104] Babilli ruh grupları da bölünme eğilimindedir. Çeşitli sınıflar ilkel animizimden üstün tektanrıcılığa doğru yaşanan farklı gelişimin aşamalarından kalan yadigarlar olarak görülmüştür. Parça parça olan efsanelerde büyük mitolojilerin çerçevesini oluşturan değişken maddeye rastlarız.

([104]) Beowulf, Clark Hall, sf. 14.

BEŞİNCİ BÖLÜM
TEMMUZ VE İŞTAR MİTLERİ

Konular

Temmuz'un Formları- Ağlama Törenleri- Kral Temmuz ve Ölen Tanrı- Temmuz ve Diğer Tanrıların Eski bir Tanrıdan gelen Ortak Kökenleri- Akdeniz Irk Miti- Bereket Tanrılarının Hayvan Formları- Temmuz'un Ölümüne Dair İki Efsane- Bir Domuzla Öldürülen Attis, Adonis ve Diarmid- Temmuz'a Ağıtlar- Yeraltı Dünyasındaki ve Derinliklerdeki Ruhu- Okyanus'un Çocuk Tanrısı Miti- Sargon Mit Uyarlaması- Cermen Scyld- Temmuz Frey, Heimdal ve Agni ile bağlantılıdır- Asur Efsanesi: "İştar'ın İnişi"- Sümer Versiyonu- Kız kardeş Belit-sheri ve Anne İştar- Mısırlı İsis ve Nepthys- Anne, Kız kardeş ve Eş olan Tanrıçalar- Babil'in Yüce Anneleri- Ölümsüz Tanrıçalar ve Ölen Tanrılar- Çeşitli İndralar- Gençliğin Yedi Dönemiyle Kelt Tanrıçası- Cermen ve Klasik Tanrıçaların Aşıkları- İştar'ın Aşıkları- Tanrıça Kültünün Irksal Önemi- Yüce Babalar ve onlara Tapanlar- Irksal ve Dini Birleşme Süreci- İştar ve Tiamat- Filistin'de Anne İnancı- Tanrıça İnancında Kadının Yeri.

***

Babil'in tanrıları arasında hiçbiri öldükten sonra uğruna yas tutulan ve hayata geri dönen genç güzellik Cennet'in Kraliçesi İştar tarafından sevilen Temmuz'dan daha geniş çaplı ve daha uzun süreli bir üne kavuşmamıştı. Şehir panteonlarının hiçbirinde

bilinen ismiyle boy göstermemiştir. Ama hakkında bilgi sahibi olduğumuz ilk zamanlardan Babil medeniyetinin geçişine kadar, insanların dini yaşamlarında önemli bir yer tutmuştur.

Mısırlı Osiris gibi Temmuz da tarım tanrısıydı. Babil hasadı nehirlerin bir armağanı olduğu için, birkaç formundan birisinin "Derinliğin Temmuz'u" Dumu-zi-abzu olması olasıdır. Ayrıca "çocuk", "kahraman lord", "koruyucu", "iyileştirici" ve bir dönem Babillileri yöneten kraldı. "Derinliğin Temmuz'u" derinliğin tanrısı Ea'nın aile üyelerinden biriydi. Ea'nın diğer oğulları Marduk, Nira, "dünya yok edici" Ki-gulla, "geniş kulak" Burnunta-sa ve "ilham veren" Bara ile "kehanet" Baragulla idi. Bunların yanısıra bir de kızı vardı: "meşhur ruhun çocuğu" Khi-dimme-azaga. Sümer ilahilerinde Temmuz'un kızkardeşi olarak geçen Belit-sheri ile özdeş olabilir. Bu aile Ea ve eşi Damkina'nın niteliklerinin sembolize edilmesiyle kurulmuş olabilir. Kral olarak Temmuz tanrılardan gelen bir teminat gibi düşünülmüş olabilir. Ea'nın insanlığa mısır yetiştirmeyi ve meyve ağaçlarını ekip biçmeyi öğreten insan formu olabilir. Her yıl ölen bir genç olarak da mısır ruhuydu. Kendisinden İncil'de Babilli ismiyle bahsedilir.

Hezekiel İsraillilerin çeşitli putperestlik uygulamalarını (güneşe ve "sürünen her şeye ve iğrenç yaratıklara" tapma gibi) ayrıntılı olarak verirken, "Efendinin evinin kuzeye kapısına" getirtildi ve orada Temmuz için ağlayan bir kadının oturduğunu gördü."[105]

Ağlama töreni tarımla ilgili ayinlerle bağlantılıydı. Mısır tanrıları ağlayan tanrılardı. Verimlileştiren gözyaşları dökerlerdi. Tohum ekiciler büyüyüp mısır olmasını sağlamak adına "ölmek için" toprağa tohum atarken, yüce matemli tanrıların acısını taklit ederlerdi. Bu eski gelenek, diğerleri gibi, İncil'in şiirsel betimlemelerine katkıda bulundular. Davut, "Gözyaşlarıyla ektiklerini, neşeyle biçecekler. Ağlayan ve değerli tohumu taşıyan şüphesiz ki neşeyle geri dönecek

---

([105]) H Hezekiel, viii.

ve beraberinde demetler de olacaktır," der.[106] Mısır'da İsis ve Nepthys'in rollerini oynayan rahibeler öldürülen mısır tanrısı Osiris için yas tutmuşlardı.

Tanrıların yüzlerinin huzurunda ağlıyorlardı tanrılar ve insanlar
Senin için de aynı zamanda, beni gördüklerinde!...
Tüm tanrıça kardeşlerin senin tarafında ve senin divanının arkasında,
Ağlayarak çağırıyorlar seni—ama sen kendi yatağına serilmişsin!...
Yaşam önümüzde, seni görmeyi arzuluyor.[107]

İnsanoğlunun bir tanrının ölümünden dolayı yaşanan evrensel acıyı paylaşmasının gerekli olduğuna inanılırdı. Eğer duyarsız kalırlarsa, tanrılar onları düşmanları gibi cezalandırırdı. Doğa tanrılarına tapanlar bu nedenle törensel uygulamalarını doğa olaylarına dayandırırlardı. "Olağan ayini ihmal eden inançlıların bir felaket yaşayacaklarına dair korkusu anlaşılabilir," demiştir Profesör Robertson Smith ve eklemiştir: "Tabi eğer tarımın gerekli işlerini yüce yaşamın bir parçasının şiddetli biçimde yok olmasını içerir şekilde görüyorlardıysa."[108] Ayinlerini gözlemleyerek, inançlılar tanrıların sevgisini ve işbirliğini kazanıyor ya da doğayı sihirli bir şekilde kontrol edebiliyorlardı.

Babil'in ölen tanrı Temmuz miti Yunan Adonis mitine benzemektedir. Ayrıca Osiris mitiyle de bağlantılıdır. Profesör Sayce'e göre, Temmuz Berosus tarafından Babil'in efsanevi çağlarından birinin hükümdarı olarak bahsedilen "Pantibibla çobanı Daonus veya Daos" ile özdeştir. Bu nedenle Temmuz'u iki ayrı karakter olarak işlemeliyiz; bir kral ve bir bereket tanrısı olarak.

([106]) Ağıtlar, cxxvi.

([107]) The Burden of Isis,J.T. Dennis (Wisdom of the East series), sf. 21, 22

([108]) Religion of the Semites, sf. 412, 414.

Mitin Adonis versiyonu kısaca özetlenebilir. Tanrı doğmadan evvel, kızgın babası tarafından takip edilen annesi kendisini bir ağaca dönüştürmüş. Adonis bu ağacın gövdesinden doğmuş. Afrodit çocuğu bir sandığın içine koyduktan sonra, onu Hades'in kraliçesi Persephone'nin bakımına vermiş. Persephone genç tanrıyı elinden bırakmayı istemiyormuş. Afrodit (İştar) Zeus'a (Anu) başvurmuş. Zeus Adonis'in yılın bir kısmını bir tanrıçayla diğer kısmını diğer tanrıçayla geçirmesine karar vermiş.

Adonis mitinin Homeros sonrası dönemlerde Yunanlılar tarafından dolaylı olarak Batılı Samiler aracılığıyla Babillilerden alınmış olduğu ileri sürülür. Bu teori yeterlilikler olmadan kabul edilemez. Temmuz mitinden farklı gelişen Frikya miti Attis'in ya da arkeolojik "Avlanma Dönemi"ne ait olan Kelt hikayesi "Diarmid ve domuz"un varlığını açıklayamıyor. Helen dönemi mitlerinin ait olduğu Yunan mitolojisinde ölen hasat tanrılarına dair izlere rastlanır. Örneğin uğurlarına yas tutulan Hyakinthos ve Erigone vardır. Bu nedenle Temmuz ayininin Helen dönemi öncesinde yaşamış Yunanlıların hasat tanrısına bağlı olabilme ihtimali de vardır. Mısırlı Osiris Temmuz'a benzer ama onun Mezopotamya kökeni henüz kanıtlanmamıştır. Temmuz, Attis ve Osiris ile Adonis ve Diarmid'in temsil ettiği tanrılar bilgi ve tarım kadar eski olan ve "Avlanma Dönemi"nde bile varlığını sürdüren bir mitin ana figürü olan eski bir bereket ve bitki örtüsü tanrısından gelişmiş olabilirler. Temmuz-Osiris hikayesinin farklı şekillerdeki izleri Akdeniz ve Kahverengi ırkın yaşadığı tüm bölgede (Sümer'den İngiltere Adalarına kadar) bulunabilir. Görünüşe göre, orijinal mit ağaç ve su ibadetine ve hayvanlara tapınmayla bağlantılıydı. Adonis bir ağaçtan doğmuştu. Osiris'in bedeni saklandığı sandığın çevresinde yetişmiş bir ağaçta gizlenmişti. Diarmid Finn tarafından aranırken kendisini bir ağaca saklamıştı. Temmuz, Osiris ve Adonis'in kanı toprağı verimlileştiren nehirlerin rengini kırmızıya döndürmüştü. Birçok hayvan ruhu bütün doğaya yayıldığı için zaman zaman farklı formlara bürünen hasat

tanrısıyla bağlantılıdır. Mısır'da Osiris'in ruhu Apis boğasına ve Mendes koçuna girmişti.

İlahilerde Temmuz'a "cennetin yüce boğası" denir. Popüler bir kurban ise "Tanrı Temmuz'un beyaz bir çocuğu" idi. Osiris'in de domuzla bağlantısı vardı. Herodot'a göre Mısırlılar her yıl onun için bir domuz kurban ederlerdi. Set dolunayda Delta bataklıklarında bir domuz avladığında, büyük ihtimalle domuz formundaki Osiris'i avlamıştı. Osiris'in insan vücudu kutsal ağaçtan İsis tarafından kurtarılmıştı. Mısırlı bir halk hikayesinin[109] kahramanı olan Bata'nın ruhunun çiçekten boğaya, boğadan ağaca göç etmesi gibi, Osiris'in ruhu da bir bedenden diğerine geçiyordu. Hasat tanrısının şeytan katili Set de bir domuz şekline sahipti. Batan ayı yiyerek yok eden ve Ra'nın gözünü kör eden siyah domuzdu.

Berosuslu Daos veya Kral Daonus Temmuz, uzun yaşamış kral karakterinde Babil'e 36.000 yıl boyunca hükümdarlık etmiştir. Öldüğünde, Hades'e veya Derinliğe gitmişti. Osiris de Mısırlıları yönettikten sonra Ölülerin Hakimi oldu.

Sümer ilahilerinde Temmuz yılın bir döneminde çoban veya tarımcı olarak dünyada yaşamış ve tanrıça İştar tarafından çok sevilmiş olan Adonis'e benzer bir tanrıdır. Öldüğünde Hades kraliçesi Eresh-ki-gal'in (Persephone) diyarına gitmiştir. Bir açıklamaya göre, ölümüne sebep olan değişken İştar'dı. Bu tanrıça, Babilli Herkül Gılgamış'ı elde etmeye çalışırken, Gılgamış onu azarladı:

Gençliğinin eşi Temmuz'un başına
Her sene bela olmuştun.

İngilizce'ye King tarafından çevrilmiştir.

([109]) Egyptian Myth and Legend, sf. 45.

Sümer ilahilerindeki göndermeler genç tanrının İştar'dan başka biri tarafından öldürüldüğünü açıklayan bir başka efsanenin de var olduğunu gösteriyor. Katil Set'e benzeyen bir şeytan olan ve güneşin zararlı etkisini simgeleyen Nin-shach olabilir. Bir savaş tanrısıydı ve Profesör Pinches'a göre adı "vahşi domuzların efendisi" anlamına geliyordu. Ama Temmuz'un katiliyle Adonis'i öldüren domuz arasında bağlantı kurmak için yeterli kanıt yoktur. İştar'ın masumiyeti genç aşığı için yas tutması gerçeğiyle vurgulanmıştır:

Kahramanım, lordum benim! Diyeceğim ki,
Yemek yiyemiyorum, su içemiyorum...
Aşağıdaki dünyanın yüceltilmiş tanrısı, ışıl ışıl yüzün sahibi
Senin yüzünden,
Aşağıdaki dünyanın yüceltilmiş tanrısı, güvercin sesin sahibi
Senin yüzünden.[110]

Bir efsaneye göre, Frikyalı Attis ölümüyle kutsal bir ağacın altında kendisini keserek tanışmıştı. Başka bir hikaye bir domuz tarafından öldürüldüğünü anlatır. Yunanlı Adonis de bir boğa tarafından öldürülmüştü. Bu hayvan fırtına ve savaş tanrısı olan ve Afrodit (İştar) tarafından sevilen Ares'in (Mars) bir formuydu. Aya ait özelliklere sahip bir sevgi tanrısı olan Kelt Diarmid de farklı isimlere sahip toprak ve hava "anası" gaddar bir cadının hayvanlarından biri olan "yeşil bir domuz" tarafından öldürülmüştü. Fingal hikayelerinin birinde bu hayvan;

Zehirli bir domuzdu ve öylesine kızgındı ki,
Gri kaşları bir domuz sürüsüne dönüşürdü.[111]

Diarmid Finn-mac-Coul'ün (Fingal) karısıyla kaçmıştı. Karısı kaçan eş Ares gibi düşmanını öldürmeyi planladı ve bunun üzerine

---

([110]) Langdon's Sumerian and Babylonian Psalms, sf. 319-321
([111]) Champbell's West Highland Tales, cilt. iii, sf. 74.

genç kahramanı domuzu avlamaya gönderdi. Finn bir gök gürültüsü tanrısı olarak kalkanına vurduğu bir çekiç taşıyordu. Vuruş darbeleri (İskandinavya) Lochlann'dan bile duyuluyordu. Temmuz gibi "parıldayan gözler ve yumuşak ses tanrısı" Diarmid de birçok güzelliğe sahipti. Öldüğünde, Finn dedi ki:

Hiçbir kız gözünü kaldıramayacak
Çünkü güzel yüzünün yapısı kayboldu...
Gözünde aceleci olmayan mavi!
Tutku ve güzellik lülelerinin ardında!
Dün gece tepeler yemyeşildi,
Bugün ise Diarmid'in kanıyla kırmızıya büründü.[112]

Temmuz ölmekte olan bitki örtüsüyle birlikte yok oldu. Diarmid tepeler mor rengin tonlarına bürünmeye başlayınca öldü.[113] Temmuz feryatları ayı 20 Haziran'dan 20 Temmuz'a kadar sürerdi. Bu süre zarfında sıcaklık ve kuruluk veba şeytanlarını ortaya çıkarırdı. Matemde olanlar şöyle söylerlerdi:

Gitti, gitti toprağın bağrına,
Ve orada sayısız ölüler vardı...
Insanlar acı içindeydi: gün içinde karanlıkta yalpalıyorlardı...
Senin yılının huzur getirmeyen ayında gittin.
Bir yolculuğa çıktın ki halkının sonunu getirdi.

Aşağıdaki parça tanrının öldürülmesine yapılan bir göndermeyi içerir:

([112]) West Highland Tales, cilt. iii, sf. 85, 86

([113]) Eğer Finn ve grubu İrlanda'da inanıldığı gibigerçekten askerdiyse, anılarıyla eski İberyalı tanrıların efsaneleriyle birleştirmiş olabilirler. Got Theodoric Dietrich von Bern olarak Donar veya Thunor (gök gürültüsü tanrısı Thor) ile özdeştir. İskoçyalı Finn ve takipçileri devdi. Diarmid "Diarmid'in oğulları" MacdDiarmidler yani Campbell klanının kralıydı.

Kutsal İştar, yılın ortasında tarlalar cansızlaşır...
Çoban, bilge olan, acıların adamını,neden öldürdüler?
Tapınağında, ıssız evinde,
Çocuk, bilginin efendisi oturmuyordu artık...
Çayırlarda yaşamın ruhu çürümekte.

"Annenin onu doğurduğu yerde kutsal bir sedirin altında" Temmuz için bir ağıt yakılmıştır. Tanrıyı Adonis ve Osiris gibi ağaca yapılan ibadetle birtleştiren bir göndermedir:

Bu ağıt bitkiler içindir: ilk feryat, "onlar üretilmedi."
Bu ağıt tahıllar içindir, saplar üretilmedi.
Bu ağıt yaşam yerleri, artık gelmeyen sürüler içindir.
Bu ağıt ölen evliler içindir, ölen çocuklar;
Kara kafalı insanlar artık yaratmıyor.

Ağıt ayrıca küçülmüş nehirler, balık havuzları, sazlıklar, ormanlar, düzlükler, bahçeler ve saray içindir. Çünkü tüm bunlar bereket tanrısı terk ettiği için acı çekmişti. Matemliler şöyle feryat eder:

Yeşilliğin doğuşu daha ne kadar engellenecek?
Yaprakların çıkması daha ne kadar zapt edilecek?

Temmuz nereye gitti? Gittiği yerden "toprağın bağrı" olarak bahsedilmişti. "İştar'ın Çöküşü"nün anlatıldığı Asurlu versiyonunda, ölüler arasındaki "karanlığın evinde" oturmaktadır. Orada "toz ve çamur onların besiniydi" ve "ışık hiç görünmüyordu." (Karanlık Babil Hades'i) Sümer ilahilerinden birinde Temmuz'un "selin üzerinde uzaklaştırıldığı" belirtilmiştir. Gönderme belki de "Ea'nın yeraltı evine" veya Babilli Nuh'un götürüldüğü Kutsanmış Ada'ya yapılmıştır. Orada Hades aşağıdaki "Adonis'in Bahçesi"ni güzelleştirmişti.

Aşağıdaki parça Damu'nun (Temmuz) bahçesinden bahseder:[114]

Damu gençliğinde uyuklardı orada...
Bahçe çiçeklerinin arasında uyuklardı; bahçe çiçeklerinin arasından
Atıldı...
Ilgınların arasında uyuklardı, tok olmamızı sağlayan
Üzüntülerle birlikte.

İlahilerde Temmuz öldürülmüş olsa da, Hades'ten geri dönmüştü. Görünüşe göre bir çocuk olarak geliyordu. Onun için ağıt yakılırken ona "çocuk, Lord Gishzida" veya "kahramanım Damu" denirdi. Ay karakterinde, Mısırlı Osiris her ay "son derece güzel bir çocuk" olarak görünürdü. Osiris boğası da bir ay çocuğuydu. Plutarkhos, "aydan düşen üretici bir ışık tarafından yaratılmıştı," der. Attis boğası kurban edildiğinde, ona inananlar kanıyla sırılsıklam oldular ve daha sonra süt içtiler. Bunun nedeni, bu ayinden sonra "gençliklerine tekrar kavuşup" çocuk olacak olmalarıydı. Eski Yunan tanrısı Eros (Cupid) oyunbaz bir oğlan çocuğu ya da yakışıklı bir genç olarak tasvir edilir. Başka bir bereket tanrısı olan ve Eros'a benzeyen İrlandalı Angus'a "her zaman genç" denirdi. Temmuz gibi uyuklar ve Bahar mevsiminde uyanırdı.

Çocuk tanrı Temmuz'un ilk Sümer Derinlik Cenneti'nden döndüğüne ve Vyasa veya Hint mitolojisinin diğer üst insanları gibi çok kısa bir süre içinde yetişkinliğe eriştiğine inanılıyordu. Bir Temmuz ilahisinin iki dizesi kısaca şöyle der:

Bebekliğinde yatardı batmış bir kayıkta.
Yetişkinliğinde yatardı gizlenmiş bir tahıl tanesinde.[115]

([114]) Yeseya Temmuz'un bahçedeki ibadetiyle bağlantılı olan sihirsel bir adeti kınar. Yeseya, xvii, 9, 11. Bu "Adonis Bahçesi" bir sonraki bölümde anlatılacaktır.

([115]) Alıntılar Sumerian and Babylonian Psalms'dan yapılmıştır. Çeviriyi Stephen Langdon, Ph.D. yapmıştır. (Paris and London, 1909), sf. 299-341.

"Kayık", genç tanrıyı elinden kaçırmamayı isteyen ama Zeus tarafından aşk ve bitki örtüsü tanrıçasına geri göndermeye zorlanan Hades kraliçesi Persephone'nin bakımına emanet ettiğinde Afrodit'in Adonis'i içinde gizlediği "sandık" olabilir. İştar'ın Temmuz'u bulmak için Hades'e inmesi ilahilerde güçlerini kullanamıyorken batmış kayıklarda olan anne tanrıçalara yapılan sembolik göndermeleri açıklayabilir. Kayığın ayla ve güneşle ilgili bir öneminin olması da muhtemeldir. Örneğin Mısırlı ay tanrısı Khonsu bir bereket tanrısı ve mısır ruhu olan Bahar güneşiyle bağdaştırılır. İnsanlara mısır yetiştirmeyi ve meyve ağacı ekip biçmeyi öğretmek için bir süre dünyada kalan Kral Osiris'in bir formuydu. Mısır efsanesinde Osiris mısır tohumlarını İsis'ten alır. Bu da gösterir ki Büyük Ana'ya inanan insanlar arasında tarımsal bir medeniyetin dişi bir kökene sahip olduğuna inanılıyordu. Benzer mitler su, güneş, ay ve yıldızlarla bağlantılı mısır tanrı ve tanrıçalarına adanmıştır.

Babil'de çok uzun zaman önce tarımla ilgili bir mit vardı. Mit çocukluğunda bir kayıktan kurtarılan yüce bir soya sahip bir kralla ilgiliydi. Akadlı Kral Sargon'un anısına oluşturulan bir efsane bu miti akla getirir:

"Ben Sargon'um, güçlü Akad Kralıyım. Annem
Bir rahibe, kardeşi dağda yaşayan babam bir yabancıydı.
Annem beni doğurduğunda, taşıdı beni
Gizli bir yere. Sazlardan yaptığı bir kayığa yatırdı beni,
Ve nehire yolladı beni...
Nehir beni Akki'ye su çekicisine götürdü. Su çekerken,
Beni de çekmişti. Akki su çekicisi eğitti beni
Oğlu gibi ve beni bahçıvanı yaptı. Bir bahçıvan olarak,
Tanrıça İştar tarafından seviliyordum."

Bu hikayenin Sargon tarafından anlatılmış olması mümkün değildir. Bunun diğer ülkelerde rastlanılan birçok çeşidi gibi, bu da Temmuz-Adonis mitinin bir çeşidinin üzerine kurulmuştur.

Gerçekten de başka yeni bir mit Sargon'un amacına ismiyle birleştirilince daha fazla ses getirecek eski bir mitin uyarlaması kadar uygun olamazdı. Tanrıça İştar'a ve Sargon'un bahçıvanlık yaptığı döneme yapılan göndermeler kralın tarıma önem veren bir lider olarak hatırlanmak istediğini akla getirir.

Yaygın Temmuz mitinin ilk şekillerinden biri de yeni bir medeniyet çağı başlatmak ve insanlara mısır yetiştirmeyi ve büyük birer savaşçı olmayı öğretmek için denizden gelen gizemli bir çocukla ilgili bir Cermen efsanesidir. Arkeolojik kanıtlara göre, kuzeyli halklar tarım bilgilerini ve tarımla ilgili mitlerini görüştükleri Akdeniz ırkının Neolitik temsilcilerinden almıştır. Cermen efsanesinin tarımın başlangıcından bahsetmiş olması şüphelidir. Çocuğun adı "Sheaf" veya "Sceaf'ın oğlu Scyld"i işaret eden "Scef" veya "Sceaf"tır. Scyld karışık bir soya sahip Danimarkalıların yani Scyldlerin lideriydi. Anglo-Sakson Beowulf şiirinde "Scyld" ismi kullanılmıştır. Ama Malmesbury'li William, Ethelward ve diğerleri Batılı Saksonların liderinin ismi olarak "Sceaf"e bağlı kalmışlardı.

Efsaneye göre, bir gün kıyıya doğru yaklaşan bir kayık görünmüş. Yelken veya kürekleri yokmuş. İçerisinde bir çocuk yatıyormuş. Başının altında bir tahıl demetinden yastık varmış. Çocuk zırh, hazine ve yangın matkabı da dahil olmak üzere birçok araçla çevriliymiş. Onu bulan insanlar tarafından büyütülmüş ve büyük bir savaşçı ve öğretmen olup kabileye liderlik etmiş. Beowulf'da Scyld yaşlı Beowulf'un babasıdır. Şiir kral "Demetlerin Scyld"ine yapılan bir göndermeyle başlar. Öldüğünde, bedeni, önceden yaptığı istek üzerine, akıntıya kapılan bir geminin içine konmuş:

Göğsünde onunla beraber selin gücüyle yolculuk edecek birçok değerli eşya vardı. Yas tutanlar yalnız başına denize açılanlar kadar çok hediye ve kabileye ait hazineyle donattılar onu. Başının üzerine altınla süslenmiş bir sancak koydular ve selin onu denize taşımasına

izin verdiler. Ruhları üzgün ve acılıydı. Bu yükü taşıyanlar insanlar, konsey başkanları ve göğün altındaki kahramanlar bunu dile getiremezdi.[116]

Sceaf veya Scyld Ynglinglerin kralı Yngve ile, deniz tanrısı Njord'un[117] oğlu olan hasat ve domuz tanrısı Frey ile ve Eddic "Lay of Hyndla"daki Hermod ile özdeştir:

> Bazılarına zenginliğinden, çocuklarına savaş şöhretinden
> Birçoğuna yetenek, insanlara akıl,
> Deniz yolcularına güzel rüzgarlar, ozanlara müzik hüneri,
> Savaşçılara güç verdi.

Temmuz da benzer şekilde "ülkenin kahraman lordu", "bilge kişi", "bilginin efendisi" ve "egemen, duaların lordu" idi.

Cermen tanrılarının gözcüsü "Rig" olarak bir süreliğine insanlar arasında yaşamış ve çocukları olmuştu. Oğlu Thrall Thrallların, diğer oğlu Churl köylülerin ve oğlu Jarl asillerin atasıydı.

Heimdal gibi Temmuz da bir koruyucuydu. Heimdal'ın devlerin ve canavarların saldırılarına karşı dünyayı ve göğü koruması gibi o da Gallu şeytanlarına karşı koruduğu sürülere izlerdi. Temmuz'un sürüleri, Profesör Pinches'a göre, "Yunan güneş tanrısı Helios'un sürülerini akla getirir. Bu sürüler güneşin aydınlattığı koyuna benzeyen bulutlardı. Zaten, ilk Sümerlerin "pösteki" için kullandıkları kelime 'gökyüzünün koyunları' anlamına gelir. Sümerce Temmuz ismi Dumu-zi ya da Dumuzida'dır. Bu kelime, 'dürüst ve sadık oğul' demektir. Şu anda bilinmeyen birçok efsane buna bağlı olabilir."[118]

([116]) Beowulf, J.R. Clark Hall tarafından çevrilmiştir. (London, 1911), sf. 9-11.

([117]) Frey'in Ynglinglerle olan bağlantısı için bkz. Morris ve Magnusson'un Heimskringla (Saga Library, cilt. iii), sf. 23-71

([118]) The Religion of Babylonia and Assyria, sf. 72.

Sümerler arasında ilahi söyleyenler şöyle ağıt yakardı:
Bir çoban gibi, Temmuz da koyun ve sığırların
Koruyucu yerini terk etmişti.
Evinden, ıssız bölgesinden, bilgeliğin oğlu,
Cennetin önemli boğası,
Kahraman yolunu çizmişti.[119]

Hint Avrupalı tanrı Agni gökyüzünün koruyucusu olarak Heimdal'a benzer özellikler taşır. Özellikle Mitra karakterinde Temmuz'a da benzer:

Agni suların oğulları, insanların kabileleri arasında doğru yolda ilerleyen Mitra'yı ortaya çıkarmıştı. Rigveda, iii, 5, 3.

Cennet'te ve dünyada aranan ve özlenen Agni tüm bitkilerdedir. Rigveda, i, 98.[120]

Mısırlı ay ve güneş tanrısı Khonsu gibi Temmuz da "iyileştirici" idi. Agni de "tüm hastalıkları yok ederdi." Temmuz "dolgun sesli" bir tanrıydı. Agni "bir boğa gibi kükrerdi." Devler ve şeytanlar tanrıların kalesine saldırmakla tehdit ettiklerinde Heimdal bir boru üflerdi. Temmuz bahar güneşi tanrısı olarak "genç bir savaşçıydı," der Jastrow ve ekler, "kış fırtınalarını hep bozguna uğratırdı."[121] Fırtınaları simgeleyen şey tabi ki şeytanlardı. "Kahraman lord" Temmuz bu sebeple Heimdal ve Agni gibi şeytan katiliydi. Bu tanrıların her biri insanlardan uzak olarak bereketin ve mısırın eski bahar tanrısından geliştirilmişlerdi. Cermen mitolojisinde Heimdal kral Scef'in savaşçı biçimiydi. Frey ise çocukken derinliklerden gelmiş olan tanrılaştırılmış bir tarımcıydı. Saxo'nun Danimarka'nın

---

([119]) Langdon'ın Sumerian and Babylonian Psalms, sf. 325, 339.

([120]) İngilizce'ye Profesör Oldenberg tarafından çevrilmiştir.

([121]) Osiris'e de "yağmuru vefırtınaları kaldırması ve geceleri verimlilik vermesi için" dua edilmiştir. Bir bahar güneşi tanrısı olarak şeytanları öldürür, ay tanrısı olarak bereket getirirdi.

mitsel tarihi ile ilgili yaptığı çalışmaya göre, Frey Frode olarak fırtına devi "uluyan hayvan" Beli tarafından esir alınmıştı. Cermen Hades'inde Beli'nin cadı kız kardeşi ona aşık olmuştu, tıpkı fırtına tanrısı Nergal'in eşi Eresh-ki-gal'in Babilli Hades'te Temmuz'a aşık olması gibi. Frode Temmuz gibi uygun bir zamanda dünyaya dönmüştü.

Antik Babil'de Temmuz mitinin çeşitli versiyonları vardı. Bunlardan birinde, tanrıça İştar gençlik aşkını aramak için Hades'i ziyaret eder. Efsanenin bu şeklinin bir kısmı "İştar'ın İnişi" diye bilinen ünlü bir Asur ilahisinde yaşamaya devam eder. Bu ilahi ilk olarak İngiliz Müzesi görevlisi George Smith tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. İçinde yazılı tabletler bulunan bir kutu Asur'dan Londra'ya yollanmıştı. Sabır ve yetenek sahibi Bay Smith bu tabletleri düzenledi ve deşifre etti. Hayal gücüne ve ilhama sahip bu antik edebiyat parçasını dünyaya sundu. İştar ölülerin ruhlarının kuş biçiminde var olmaya devam ettiği kasvetli Hades'e inerken tasvir edilmişti:

Bir kuş gibi ellerimi açıyorum.
Karanlığın evine, tanrı İrkalla'nın yuvasına iniyor iniyorum:
Dışından hiçbir çıkış olmayan eve,
Dönüşü olmayan bir yola:
Girişindeki ışığı yok edilen eve,
Toz ve çamurun yiyecek olduğu yere.
O yerin başkanları da tüylü kuşlar gibidir.
Işık asla görünmez, otururlar karanlıkta...
Kapıların ve aralıkların üzerinden dağılır toz.

Tanrıça Hades'in kapısına vardığında, kapıcıya şöyle bağırır:

Suların koruyucusu, aç kapını,
Aç kapıyı da girebileyim.
Gireceğim kapıyı açmazsan,
Kapıya vuracağım, kilitleri kıracağım,

Eşiği yıkıp kapılardan gireceğim;
Ölüleri yaşayanları yesinler diye uyandıracağım,
Yaşayanların üzerinde, ölüler sayıca fazlalaşacaklar.

Kapıcı önce orada Allatu denilen Hades Kraliçesi'ne sorması gerektiğini söyler. Allatu'ya Cennet'in Kraliçe'sinin geldiğini haber verir. Allatu'nun kalbi öfkeyle dolar ve İştar'ın ölmelerine sebep olduğu insanlardan bahseder:

Karılarından ayrılan güçlü adamlar için izin verin ağlayayım,
Kocalarının sarılışlarını kaybeden genç kızlar için ağlamama izin verin,
İzin verin tek oğlan için yas tutayım, o ki zamanından önce alınan.

Daha sonra bu sert karara karşı çıkar:

Git, koruyucu, aç kapıyı ona,
Eski kurallara göre büyüle önce;

Bu kural ise, "Onuna da buraya gelen diğerlerine davrandığın gibi davran" dır.

İştar farklı kapılardan girerken, takıları ve kıyafetleri çıkartılır. İlk kapıda tacı alınır, ikincisinde küpeleri, üçüncüde değerli taşlardan yapılmış kolyesi, dördüncü kapıda göğsündeki takılar, beşincide süslü kemeri[122], altıncıda ellerindeki ve ayaklarındaki bileklikler ve yedinci kapıda bedenini örten cüppesi alınır. İştar her kapıda ona neden böyle davranıldığını sorar. Kapıcı ise şöyle cevap verir: "Bu, Allatu'nun emridir."

Çok uzun bir süre indikten sonra Cennet Kraliçesi sonunda çıplak bir şekilde Hades Kraliçesi'nin huzurunda durmaktadır. İştar gururlu ve kibirlidir. Allatu ise hoş göremediği rakibini cezalandırmak istemektedir.

([122]) Afrodit'in aşka zorlayan kemerine benziyordu.

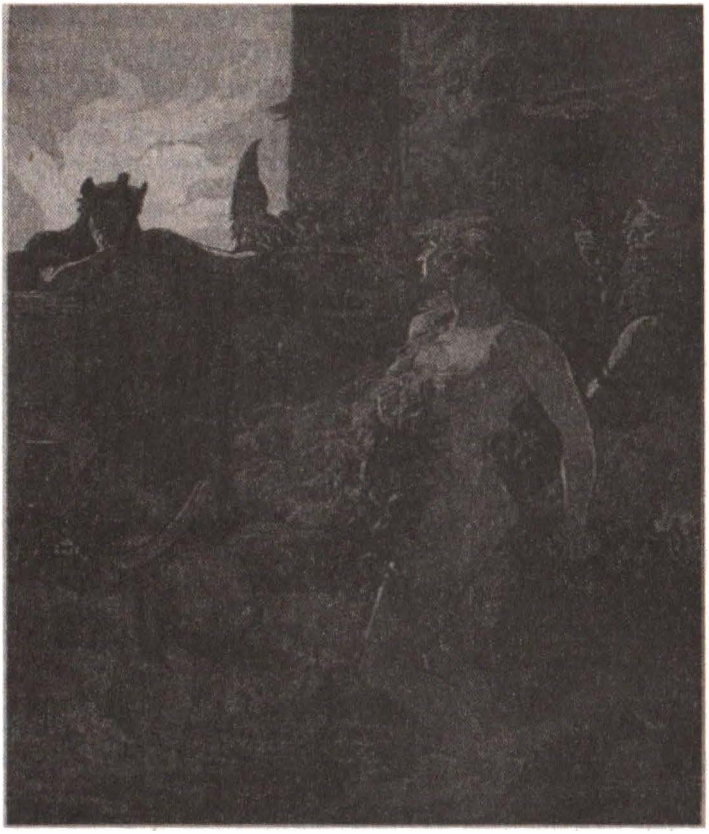

İŞTAR HADES'TE-*E. Wallcousins tarafından yapılan resimden*

E. Wallcousins tarafından yapılan resimdenVe veba şeytanı Namtar'a onun bütün bedenine hastalık yaymasını emreder. İştar'ın kaderinin etkisi toprak için oldukça tehlikeli olur: büyüme ve bereket sona erer.

Bu sırada tanrıların elçisi Pap-sukal güneş tanrısı Shamash'a gider ve neler olduğunu anlatır. Güneş tanrısı hemen ay babası

Sin'e ve derinliğin tanrısı Ea'ya danışır. Ea İştar'ı kurtarmak için bir aslan insan yaratır ve ona Nadashu-namir adıyla Hades'in yedi kapısını geçebilme gücü verir. Bu varlık onun mesajını ilettiğinde,

Allatu... Göğsüne vurdu; parmağını ısırdı,
Tekrar döndü istemediği ricaya.
Öfkelenerek Cennet Kraliçesi'nin kurtarıcısına lanet eder.
Seni büyük hapiste tutsak edebileyim.
Şehrin çöplerini sana yedireyim,
Şehrin lağımlarını sana içireyim,
Zindanın karanlığında yaşatayım,
Kazık senin koltuğun olsun,
Açlık ve susuzluk senin çocuklarını vursun.

Fakat yüce tanrıların kurallarına uymak zorunda kalır ve Namtar'a şöyle seslenir:

İştar'a yaşam sularını verin ve onu benim huzuruma getirin.

Bundan sonra Cennet Kraliçesi geçtiği kapılara çıkmaya başlar. Her kapıda girerken verdiği eşyaları geri alır. Namtar şöyle der:

Allatu'ya girişin için bir kefaret vermediğin için,
Tekrar geri dönmesi için,
Temmuz için, gençlik aşkın için.
Hayatının parlayan sularını onun üstüne dök...
Ona muhteşem kıyafetler giydir ve kristal bir yüzük tak.

İştar "Temmuz'un yarasına" hayıflanır ve göğsünü döver. Temmuz için fidye olarak alınan "Değerli göz taşlarını, nazar boncuklarını" istemez. Şiir İştar'ın ağıdıyla sonlanır:

Benim tek kardeşim Temmuz'um, benim için acı çekme.

Temmuz'un beni kristal bir yüzükle, zümrüt bir bileklikle[123] ve kendisiyle

---

([123]) Hindu kadınları kristal bir evlilik bilekliği takarlar. Kocaları öldüğünde o bilekliği kırarlar.

Güzelleştirdiği gün... Süsledi beni kendisiyle...
Erkek matemliler, kadın matemliler
Onu bir tabut sehpasına yerleştirin ve ölüyü beklemek için toplanın.[124]

Temmuz'a yazılan bir Sümer ağıtı bu hikayeye ışık tutar. İştar'ın Hades'e Temmuz'un sürülerinin bakımını yeniden üstlenmesi ve mutlu olması için yalvarmaya indiğini ama Temmuz'un reddettiğini veya cevap veremediğini anlatır.

Geri gönderdi evine eşini.

Daha sonra İştar ağıt törenini başlatır:

Aşık Cennet Kraliçesi karanlıktaki biri gibi oturmakta.[125]

Langdon, Asur versiyonunun dayandığı hikayeyi içeren bir ilahiyi (Temmuz II) de çevirmiştir. Hades'e inen tanrıça İştar değil, "kız kardeş" Belit-sheri'dir. Beraberinde birçok şeytan vardır: "Gallu şeytanı", "katil" gibi. Belit-sheri Temmuz'la "anlaşılmaz" bir sohbete başlar. Görünüşe göre, Temmuz dünyaya geri dönmeye söz verir.

...Yukarı geleceğim, bana kalsa seninle gelirim...
...Geri döneceğim, annemiz bizim geri dönmemize izin verir vermez...

Büyük olasılıkla iki tanrıça aslında Temmuz için ağıt yaktılar, tıpkı Mısırlı kız kardeşler İsis ve Nepthys'in Osiris için ağıt yaktığı gibi. İştar'dan "annem" olarak bahsedilmiştir. İsis farklı Mısır şarkılarında Osiris'in annesi, eşi, kız kardeşi ve kızı olarak yer almıştır. Bazı sözleri şöyledir: "Gel huzur içindeki karına, kalbi senin aşkın için çırpınıyor," "Ben senin karınım, yaratılmışım senin gibi, ablan olarak kardeşinin ruhu," "Gel bize bir bebek gibi," "Sen iki

---

([124]) The Chaldean Account of Genesis, George Smith.

([125]) Langdon'un Sumerian and Babylonian Psalms, sf. 329

tanrıçanın Boğasısın. Gelin bize, huzur içinde büyüyen çocuk gibi, efendimiz!"... "Boğa, İki ineğin İsis ve Nepthys'in babası"... "Gel bize iki dul tanrıçaya," "Çocuk, lordum, bedenin ilk yaratıcısı," "Baba Osiris."[126]

İştar ve Belit-sheri Temmuz için ağlarken, İsis ve Nepthys Osiris için ağlar.

Seni çağırıyorum ağlayarak—ama sen serilmişsin yatağına!

Tanrılar ve insanlar... Ağlıyorlar senin için, beni (İsis) gördüklerinde.

İşte! Göklere ulaşan ağıtlarımızla dua ediyoruz sana.

İsis ayrıca İnek Hathor (İştar) ile tanımlanır. "İnek kendi sesiyle senin için ağladı."[127]

Temmuz'un İştar tarafından terk edilmesi ve öldürülmesine yapılan göndermeleri açıklayan anne tanrıça karakterinin başka bir aşaması daha vardır. Jastrow, "İnsan içgüdüsünün veya beraberinde aşkı da getiren insan tutkusunun tanrıçasıdır İştar. Gılgamış birleştikten kısa bir süre sonra onun tutkusunun objelerini bırakarak yaklaşır ona," demiştir. İştar'ın tapınağında "genç kızlar İştar'ın kendilerine seçtiği geçici eşleri kabul ederlerdi."[128] Antik çağlarda tüm anne tanrıçalara yapılan ibadetlere iğrenç ve ahlaksız ayinler eşlik ederdi. Bu ayinlerden Eski Ahit'in farklı bölümlerinde kınayıcı bir şekilde bahsedilir, özellikle de İştar ve Mısırlı Hathor'la ilişkilendirilen Ashtoreth'e yapılan ibadetle bağlantılı bölümlerde.

([126]) The Burden of Isis,J.T. Dennis tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. (Wisdom of the East), sf. 24, 31, 32, 39, 45, 46, 49.

([127]) The Burden of Isis, sf. 22, 46.

([128])Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, sf. 137, ve Herodotus, book i, 199.

Belirli bir zaman içinde İştar Babil'in diğer tüm kadın tanrıçalarını, İsis'in Mısır'da yaptığı gibi gölgede bıraktı. Aslında Sami diline ait olan ismi çoğul hali aldı. "İştarate" adı tanrıçaların ortak ismi gibiydi. Fakat gökyüzü tanrısı Anu'nun kızı veya ay tanrısı Sin veya Nannar'ın kızı olarak bahsedilmesine rağmen, eski karakterinin izlerini koruyordu. Orijinal olarak evrenin ve yaşamın dişi bir kökene sahip olduğuna inananların ibadet ettiği önemli bir anne tanrıçaydı. İştar, Sümer şehri Nina ve Asur şehri Ninova'ya ismini veren balık tanrıça Nina ile de özdeştir. Kadın yaratıcının (Creatix) diğer formları "anne" Mama ya da Mami veya Ama, Aruru, Bau, Gula ve Zerpanitum'du. Bunların tümü "Koruyucu" ve iyileştiriciydi. Aynı zamanda Nin-sun ve Hades Kraliçesi Ereshki-gal veya Allatu gibi "Yok ediciydiler." Güçlü bir şekilde bireyselleştirilmiş tanrıların eşleri olmadan önce onlara belirsiz erkek formları, çocuk tanrılar gibi eşlik edenler vardı. Benzer şekilde Önemli Baba tanrıların da belirsiz bir şekilde tanımlanmış eşleri vardı. "Efendi" "Sami" Baal'e kendisinin dişi yansıması leydi Beltu eşlik ediyordu. Güneş tanrısı Shamash'ın eşi de karanlık Aa idi.

Daha önce de bahsedildiği üzere, bir Temmuz ilahisinde İştar'dan çocuk bereket tanrısının annesi olarak bahsedilir. Bir Mısır ilahisinde Osiris'in "annesi" gökyüzü tanrıçası Nut'un "yaşamı kendi vücudundan çıkardığı" belirtilmişti.[129] Bir Purana yorumcusuna göre, Vishnu'nun karısı olan Hintli tanrıça Sri veya Lakshmi Brahma'nın karısı olan bir kabile tanrıçası anne tanrıça Saraswati gibi "dünyanın annesi...ölümsüz ve çürümez" idi.[130]

Öte yandan, tanrılar her yıl ölebiliyordu. Sadece tanrıçalar ölümsüzdü. Indra'nın yaşlandığında öldüğü tahmin ediliyor. Ama karısı Indrani her zaman genç kalmıştı. Her "Brahma gününde" on dört İndra vardı. Bu, Hint Avrupalıların Büyük-Anne'ye tapan

---

([129]) The Burden of Isis, sf. 47.

([130]) Original Sanskrit Texts, J. Muir, London, 1890, cilt. i, sf. 67.

bölümleri arasında eski İndra fikrine yapılan bir göndermedir.[131] Mahabharata'da tanrı Shiva Mahadeva olarak İndra'ya buluştukları "Himavat'ın zirvelerinden birinde" bir taşı kaldırmasını ve huzurunda olan İndralara katılmasını emretmişti. "Ve İndra taşı kaldırarak kralların dağının göğsündeki bir mağaraya baktı. Mağaranın içinde kendisine benzer dört kişi daha vardı." Indra acı içinde, "Bunlar gibi mi olacağım?" dedi. Bu beş İndra "Yedi Uyuyanlar" gibi çağırılacakları zamanı bekledi. Sonunda beş Pandava savaşçısı olarak doğdular.[132]

Fingal hikayesinde "Gri Kaşlar" ve İngiliz hikayesinde "Kara Annis" denilen Mala Lith ile özdeş olan acımasız kara suratlı İskoç anne tanrıça Cailleach Bheur İrlanda şarkılarında ve efsanelerinde "Beareli Yaşlı Kadın" olarak yer alır. Profesör Kuno Meyer, "bu 'yaşlı kadın' (Cailleach) gençliğin yedi dönemine sahipti. Bu nedenle onunla yaşayan her erkek yaşlandıklarında öldü. Torunları ve torunlarının çocukları kabileleri ve ırkları oluşturdu," demiştir. Sonunda yaşlandığında "kuğu şarkısını" söylemeye başlamıştı. Aşağıdaki dizeler o şarkıdan alınmıştır:

Cezir hali geldi bana denize olduğu gibi!
Yaşlılık çökertti beni...
Zenginliktir
Evet, aşk gibi, ama erkeklerinki gibi değil:
Yaşadığımız zaman
Sevdiğimiz erkeklerdi...
Kollarım görüldüğünde
Kemikli ve zayıftı:
Önce okşarlardı,
Sonra görkemli kralları sararlardı...

([131]) Original Sanskrit Texts, cilt. i, sf. 44.

([132]) Adi Parva - Mahabharata (Roy'un çevirisi), sf. 553, 555.

Güneşte bile örtümü takmalıyım:
Beni yenileyecek zaman yakın artık.[133]

Arabasını kedilerin sürdüğü Alman anne tanrıça Freyja'nın da birçok aşığı vardı. İzlanda şiiri "Lokasenna"da Loki şöyle diyerek onunla alay eder:

Sessizlik, Freyja! Yeterince iyi tanıyorum seni,
Ve hiç de suçsuz bulunmadın;
Burada toplanmış elflerin ve tanrıların hepsi
Oldu senin sevgilin.

Ölümsüz gençlik elmalarının koruyucusu ve tanrıların yaşlanmasını engelleyen İdun'a da benzer şekilde itham edilmiştir:

Sessizlik, İdun! Yemin ederim, tüm kadınlar arsındaki
Sendin en oyunbazı;
Senin güzelce yıkanmış kollarına kim savurdu
Kardeşinin katilini.

Odin'in karısı Frigg ile de şöyle eğlenilmiştir:

Sessizlik, Frigg! Bir koca için tüm dünyanın eşi,
Ve her zaman hasrettin erkeklere![134]

Klasik mitolojideki tanrıçaların da benzer ünleri vardı. Afrodit'in (Venüs) birçok kutsal ve ölümlü aşığı vardı. Astarte ve Ashtoreth (İştar) ile yakından bağlantılıdır. Adonis (Temmuz) ile olan ilişkilerinden daha önce bahsedilmişti. Bu sevgi tanrılarının hepsi inatçı oldukları kadar zalimlerdi de. İştar Babilli kahraman Gılgamış'a kur yaparken, tüm girişimleri reddedildi. Gılgamış şöyle dedi:

Temmuz'a gençlik sevdana,
Her yıl acı çektirdin.

([133]) Ancient Irish Poetry, Kuna Meyer (London, 911), sf. 88-90

([134]) O. Bray'in The Elder Edda çevirilerinden. (part i), London, 1908

Muhteşem Allalu kuşunu da sevdin
Ama ona vurdun ve kanadını kırdın:
Şimdi ormanlarda "Kanadım" diye ağlıyor.

Yine benzer şekilde İştar'ı yılanı ve atı kandırmakla suçladı ve bilinmeyen mitlere gönderme yaptı:

Bir sürünün çobanını da sevdin,
Senin için sürekli şarap döken ve
Her gün senin için keçi yavrularını öldüren birini,
Ama sen ona vurdun ve bir leopara dönüştürdün,
Böylece onun kendi koyunu avlayabildi onu,
Ve kendi köpekleri parçalara ayırdı.[135]

Bu tanrıçalar her zaman onlara itici gelen veya bıktıkları insanları üzmeye meğillilerdi. Demeter (Ceres) Ascalaphus'u bir baykuşa ve Stellio'yu bir kertenkeleye dönüştürdü. Rhea (Ops) benziyordu:

Yedeklenen Kibele'ye
Yüzlerce tanrının annesine,

Attis'I (Adonis) seven oyunbaza. Artemis (Diana) aşığı Orion'u öldürmüş, Actaeon'u kendi köpeklerinin parçalayacağı bir geyiğe dönüştürmüş ve Calydon kralı Oeneus'un tarlalarını yok etmek için bir yabandomuzu göndererek sayısız ölüme sebep olmuştu. Kana susamış "annelere" sık sık insan kurban edilirdi. Artemis'in en ünlü kurbanı Agamemnon'un "kutsalcasına uzun ve bir o kadar güzel" kızıydı.[136] Agamemnon kutsal bir geyiği öldürmüştü. Tanrıça savaş donanması Truva'ya doğru yelken açmak üzereyken, ona bir fırtına dindirici gönderek cezalandırmış. Sonucunda kızının kurban edilmesi gerekiyormuş. Artemis bu şekilde kuzeyli rüzgar cadıları gibi meltemler satmıştı.

([135]) Babylonian Religion, L.W. King, sf. 160, 161

([136]) Tennyson'un A Dream of Fair Women.

Birbirinden ayrı uluslar arasında devamlı bir kültürel etkileşimin olduğunu ve bunun sonucunda "dini ödünç alımlar" gerçekleştiğini varsayarak farklı anne tanrıçalar arasındaki benzerliklerin sebebini fark etmek gelenekleşmiştir. Yunanistan büyük tanrıçalarını Babil dininin büyüsüne kapılan batılı Samilerden almış görülüyor. Fakat arkeolojik kanıtlar bu teoriyi kanıtlayamıyor. Dr. Farnell, "Mezopotamya tarihindeki en son araştırmalar M.Ö. ikinci milenyumda Ege'nin batı kıyıları ile Fırat vadisindeki güçler arasında doğrudan bir siyasi iletişimin olası olmadığı sonucuna kesinlik katmaktadır. Gerçekten de, gelişmeye başlayan eski Yunanlılar ile büyük Mezopotamya dünyası arasında güçlü ve muhtemelen bağımsız araya giren kültürler tabakası vardı," diye yazmıştır.[137]

Gerçek bağlantı ırksal gibi görünüyor. Sümerlerin, Arapların ve Avrupa'nın Akdenizli Neolitik kabileleri arasında tanrıça kültleri etkiliydi. Anne ibadeti dini sistemlerinin en baskın özelliğiydi. Bu nedenle Yunan tanrıçaları Helen dönemi öncesi kökenine, Keltler İberya kökenine, Mısırlılar Mısır Öncesi kökenine, Babilliler de Sümer kökenine sahiptiler. Öte yandan, filologlara göre Hint Avrupalı olarak tanımlanan kuzeyli dağlılar baba inananlarıydı. Vedic Hint Avrupalılar, Cermen halkları ve Hitit birliğindeki kabileler gibi baba tanrılara[138] tapıyordu. Dünya ruhları, Cermen elfleri gibi erkeklerdi. Babaya tapan halklar anneye tapan halkların bölgelerini istila ettiklerinde, güçlü bir şekilde bireyselleştirilmiş tanrılarını da tanıştırmış oldular. Ama yine de anne tanrıçaları yerlerinden almadılar. Dr. Farnell, "Hint Avrupalı Hellenler Atina'nın yüksek bir tepesine Zeus'u ve Poseidon'u yerleştirebildiler. Ama Atinalı insanların yerli ruhlarındaki ve merkez tapınakta Athena'nın üstünlüğünü deviremediler,"[139] yazmıştır. Mısır'da kendi kendini

---

([137]) Greece and Babylon, L.R. Farnell (Edinburgh, 1911), sf. 35.

([138]) Vedic Hint Avrupalılar sonrası "son istilaya" kadar tanrıçalar önem kazanmamıştı.

([139]) Greece and Babylon, sf. 96

yaratmış Ptah ile temsil edilen babaya tapanların inançları İsis'e, Mut'a, Neith'e ve diğerlerine hayran olan anneye tapanların inançlarıyla birleşti. Babil'de bu ırksal ve dini birleşme süreci tarihin şafağından önce oldukça gelişmişti. Zaten birçok forma girmiş olan Ea orijinal olarak "Derinliğin Kadını" Damkina'nın oğlu veya çocuk sevgilisi olmuş olabilir. Ea balık olarak, ana nehrin çocuğuydu.

Anneye tapanlar kadın tanrılar kadar erkek tanrıları da tanıyordu. Ama İlk Neden olarak büyük tanrıçayı görüyorlardı. İlkel tanrılar Mısır'da ve büyük ihtimalle Babil'de de dört çift gruba ayrılsa da, ilk çiftteki kadın erkekten daha güçlü şekilde tekleştirilmişti. Mısırlı Nu eşi Nut'tan, Babilli Apsu eşi Tiamat'tan daha belirsizdi. Gerçekten de, daha sonraki bir bölümde anlatacağımız Babil'in Yaradılış Tabletleri hikayesinde büyük ana Tiamat yöneten ruhtur. Apsu'dan daha güçlü ve daha acımasızdır ve ondan daha uzun süre yaşamıştır. Apsu'nun ölümünden sonra yavrularından biri olan Kingu'yu eşi yapar. Bu da gösterir ki İştar-Temmuz miti oldukça eski düşünce biçimlerinin etkisini yaşatmaktadır. Tiamat gibi İştar da büyük bir savaş kahramanıydı. "Tüm tanrıların üzerinde yükseltilmiş görkemli leydi" olarak hitap edilmiştir. Bu, inananların açısından boş bir pohpohlama değil, eski üstünlüğünün anısıydı.

Temmuz inancının Kudüs'e girmesinden daha önce bahsedilmişti. İştar, Cennet'in Kraliçesi olduğu için günaha düşen İsrailliler tarafından bir savaş ve bereket tanrısı olarak sevilmişti. Yeremya insanların tütsü yakmalarını ve "tanımadıkları" tanrılara hizmet etmelerini eleştirdiğinde, "ne onlar ne de babalarınız tanımıyor birbirlerini" dediğinde, şöyle cevapladılar: "Cennetin kraliçesi için tütsü yakmayı, üzerine içki dökmeyi kestiğimiz için, her şeyi istesek de silahla ve açlıkla tükendik." Bu uygulamalarda lider bir kadın olmuştu ama tüm suçu üstlenmeyi şöyle söyleyerek reddetti, "Cennetin kraliçesi için tütsü yaktığımızda ve üzerine içki döktüğümüzde, yiyecek pişirmeyi ve içki dökmeyi erkeklerimiz

olmadan mı yaptık?"[140] Burada bahsedilen törene yardım etmiş kocalar ve hatta çocuklar tanrıça ibadetine yapılan başka bir göndermede açığa çıktılar: "Çocuklar odun topladı, babaları ateşi yaktı ve kadınlar cennetin kraliçesine yiyecek pişirmek için, hamur yoğurdular."[141]

SİLİNDİR MÜHÜR İZLERİ -*Bir tanrıçaya tapan bir kadın figürü (İngiliz Müzesi)*

(140) Yeremya, xliv.

(141) Yeremya, vii, 18.

DOĞAN GÜNEŞ TANRISI, NEHİR TANRISI VE DİĞER TANRILARIN ÜZERİNDEKİ KANATLI İŞTAR.

GILGAMIŞ BOĞALARLA KAVGA HALİNDE

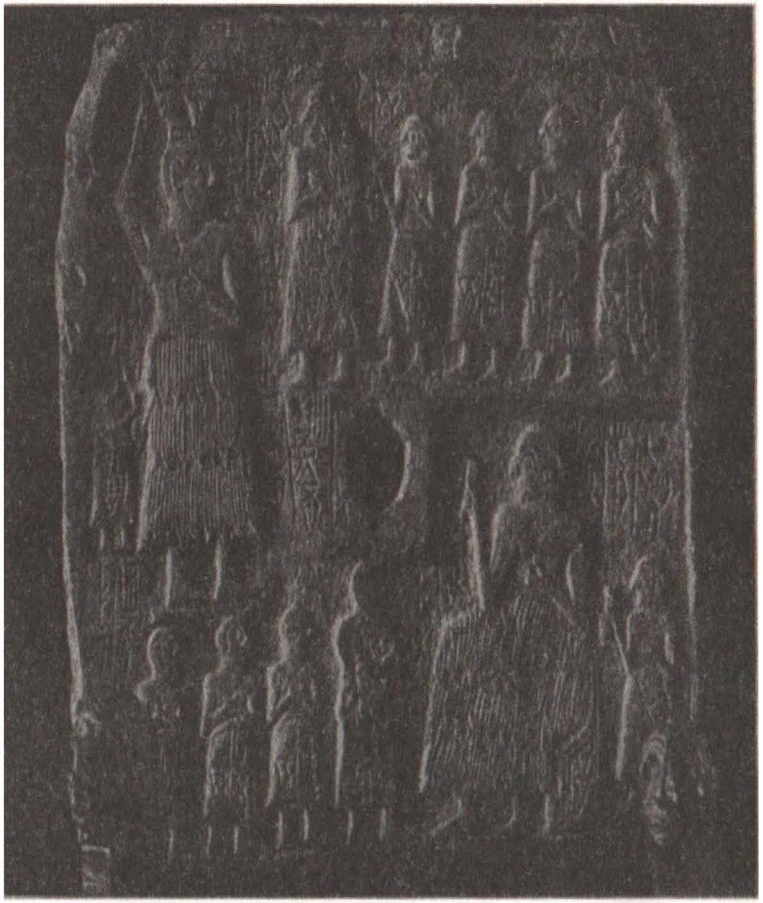

UR-NINA PLAKETİ-*Kireçtaşı. Louvre, Paris'te olan orijinalinden.*

Jastrow İsrailli kadınların Temmuz için ağladığını ve ana tanrıçaya yiyecekler sunduklarını, çünkü "tüm dini bedenlerde... **Kadınlar tutucu öğeyi temsil ederler;** erkekler tarafından terk **edildikten sonra aralarında dini ibadetleri** uygulamaya devam

ederler," diye belirtmiştir.[142] Yeremya kanıtı erkeklerin antik törenlerde işbirlikçi olduklarını gösterir. "Hayati kıvılcım" ile ateşleri yakarken bereket tanrısını taklit ediyorlardı. Öte yandan, kadınlar yiyecek temin ederken üretici hasat tanrıçasını temsil ediyorlardı. Hediyeler açısından, tanrıçayı yeni öğütülmüş ("hasadın ilk meyveleri") buğday ve arpadan yaptıkları çörekler sunuyorlardı. Mısır tanrısı bir çocuk olarak gelmesi sebebiyle, çocuklar da kutsal ateş için odun toplayarak töreni başlatırlardı. Kadınlar Temmuz için yas tutarken, bunu çok açık ve belirgin bir şekilde yaparlardı çünkü tanrının ölümüne Tanrıça İştar tarafından ağıtlar yakılmıştı. Bu nedenle "tutucu öğe" ile ilgili göstergeler halk dinlerinin eski uygulamalarına eklenmelidir. Bunlar Babil'deki resmi kült törenlerinden farklıdır. Çünkü Babil'de uygun tapınaklar ve organiz olmuş rahip ve rahibe grupları vardı. Ama resmi kült Filistin'de hiç kabul edilmemişti. Bir tanrıça için yapılan çörekler İbrahim'in Tanrısı'nın tapınağında değil, "Kudüs'ün caddelerinde" ve diğer şehirlerin sokaklarında sunulmuştu.[143]

Öyle görünüyor ki en açık sonuç, antik dönemlerde kadınların her yerde törensel Büyük Anne Tanrıça halk inancında önemli bir rol oynamalarıdır. Erkekler ise, kadınların yarattığı ve daha sonra "annesinin kocası" olarak kabul ettiği tanrılar rolünü oynarlar. Bu durum, ilk dinleri tapınakla sınırlı kalmayıp bunu günlük yaşam olaylarıyla bağdaştıran Akdeniz ırkının temsilcileri gibi tanrıçalara tapanlar arasında kadınların yüksek sosyal pozisyonunun sebebini de açıklıyor.

([142]) Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, sf. 348, 349.

([143]) Yeremya, vii, 17.

ALTINCI BÖLÜM

ŞEHİR DEVLETLERİ SÜMER VE AKAD SAVAŞLARI

Konular

Gelişen Medeniyet- Rahip krallar- Önemsiz Şehir Devletler- Babil'in Çevresi- Elamlılar- İncil'deki Susa Göndermeleri- Sümerlerin Mizacı- Kısmi Kaynaklar- Kish ve Opis Şehir Devletleri- Kraliçe Olan Esnaf- Tanrıça İbadeti- Nin-Girsu Olarak Temmuz- Büyük Lagaş Hanedanlığı- Ur- Nina ve Soyu- Napolyon'a Benzeyen Fatih- Sümer Sanatının Altın Çağı- Tarihteki İlk Reformcu- Yükselişi ve Düşüşü- Erech Hanedanlığı- Akadlı Sargon- Kraliyet Bahçıvanı- Hindistan'daki Sargon Miti- Büyük İmparatorluk- Toprakları Satın Alan Kral- Fatih Naram Sin- Yabancıların Korkunç Akını- Lagaş Tekrar Önem Kazanıyor- Tapınak Yapıcı Gudea- Ur Hanedanlığı- İsin Hanedanlığı- Kral Olan Diğer Bahçıvan- Babil'in Yükselişi- İnsanlaştırılan Tanrılar- Neden Sümerli Tanrılar Sakal Bırakıyorlar.

***

Babil medeniyetinin dramasını ortaya çıkartacak perde açıldığında, ilk perdeyi ve onun birçok muhteşem sahnesini kaçırdığımızı fark ederiz. Sümerler ve Akadlar gelir giderler. Ama her zaman onları ayırmak mümkün olmaz. Samilerin çoğu sakallarından, belirgin burunlarından ve uzun cüppelerinden tanınsa

da, bazıları kimliklerini tamamen kaybedecek kadar Sümerlileri taklit ederdi. Kuzeydeki Akadlar güneydekilerden daha fazla Samilerdir. Fakat zaman zaman bir şehrin yerli halkın ataları tarafından mı, yoksa daha sonraki yerleşimciler tarafından mı yönetildiğini söylemek zordur. Hanedanlıklar yükselir ve çökerler. Ve bazen Mısır'da olduğu gibi, parça parça olan hikâycnin gelişimi biz henüz durumu ve önemini anlamadan ani bir sahne değişimiyle kesilir.

Kesin olarak bildiğimiz şey medeniyetin çok geliştiğidir. Kuzeyde ve güneyde birçok düzenli ve bağımsız şehir devleti vardı. Ve şehirler birbirleriyle çok sık savaşmazdı. Bazen halkın arasından hırslı liderler yükselir, ateşli askeri seferler gerçekleştirir ve geniş bölgelerin hükümdarları olurlardı. Bir kural olarak, güçlü bir kralın hükümdarlığını kabul etmeye zorlanmış boyun eğdirilmiş diğer bir kralın yarı bağımsız bir devlette kalmasına yıllık bir tahıl vergisi vermesi koşuluyla izin verilirdi. Kanunlarının gücü devam eder ve fethedenlerin tanrıları kabul edilse de, şehir tanrıları yüceliklerini koruyordu. Kendisini bir Patesi (rahip kral) olarak isimlendirir, bunun anlamı "esas tanrının hizmetlisi"dir. Ama bağımsız bir kral da dindar bir Patesi olabildiği için, bir hükümdara bu unvan verildiğinde takip edilmez ve komşularından daha güçsüz hale gelir.

Tarih yazılmaya başlandığında, Akad'ın dahilindeki şehirler Babil şehirleri, Cutha, Kish, Akad ve Sippar'dı. Babil'in kuzeyi ise Samilerin Opis şehriydi. Sümer şehirleri arasında Eridu, Ur, Lagaş, Larsa, Erech, Shuruppak ve büyük olasılıkla "sınırda" olan Niffur vardı. Kuzeyde Asur hala oluşmaya devam ediyordu ve bilinmezlik içine gizlenmişti. Fırat üzerindeki Hit'in yukarı bölgesinde bilinmeyen ama Suriye kıyısına kadar yayılan geniş bir alan "Amorluların ülkesi" olarak biliniyordu. Duvarlarla çevrili kasabaların yeşil tarlalarla çevrelendiği ve sayısız kanalın gün

ışığında parladığı nehirler arasında uzanan balık şeklindeki Babil vadisi batıda kuru mevsim boyunca "taşların bedenleri lekelediği" ve dönemsel kum fırtınalarının dünyayı yok etmeye çalışan şeytanlar gibi "Şinar düzlüklerine" (Sümer) doğru kör edici büklümlerle yayıldığı Arap çölünün kasvetli bataklıklarıyla sınırlanıyordu. Doğuda ufuk çizgisi İran Tepeleriyle kesiliyordu. Güneydeki dağların arasında Sümerlerin kalıtımsal düşmanları olan kızgın Elamlılar yaşıyordu. Mısır'da gözleri olan Nübyeliler ve Libyalılar gibi Elamlılar da Sümer'in doğu sınırında saldırma ve yağmalama fırsatı arayarak geziniyorlardı.

Elamlıların başkenti kazıların Son Taş Devri'ne ait bağımsız bir medeniyetin izlerini ortaya çıkardığı Susa şehriydi. Eski Ahit'te Susa'dan "Nehemya'nın kelimeleri... Ben Şuşan sarayındaydım,"[144] diye bahsedilmektedir. Asurlu bir plan şehrin, batıdan gelebilecek Sümer saldırılarına karşı koruyan Shawur Nehrinin bir kıvrımı üzerinde stratejik bir konuma sahip olduğunu gösteriyor. Kuzey ve doğudan kıvrılan bir kanal daha vardı. Kısaca, Susa sularla çevrelenmiş bir şehirdi. Nehir ve kanal kıyıları güçlendirilmişti. Bunlarla şehrin yüksek duvarları arasında sık ağaç kümeleri vardı. Elam krallarının Esther, Haman ve Mordecai'nin son günlerinde Babil saraylarındaki ihtişamı taklit ettikleri gerçeği muhteşem saraya yapılan İncil'e ait göndermelerle ortaya çıkmıştır. Bu muhteşem sarayın "kaliteli ketenden iplerle asılmış beyaz, yeşil ve mavi duvar kumaşları, mordan gümüşe kadar her renkte yüzükleri ve mermer sütunları varmış. Yataklar altın ve gümüştenmiş. Döşemeler kırmızı, mavi, beyaz ve siyah mermerlerle yapılmış."[145] Elam'ın ötesinde düzlükler, platolar ve

---

([144]) Nehemya İ, 1.

([145]) Ester, i, 6.

Hint Avrupalıların dilini konuşan diğer halkların yanı sıra Medlerin yaşadığı yeşil stepler vardı. Kültürel etkileşimler farklı eski topluluklar arasında bahar rüzgârları gibi gidip gelmiştir.

İsmi neredeyse Julius Sezar kadar bilinen büyük Hammurabi'yle tanışmadan önce on yüzyıl boyunca Sümer ve Akad gelişmekte ve zenginleşmekteydi. Ama bu uzak dönemin önemli tarihi olayları hakkındaki bilgimiz parça parçadır. Sümerler sonraki Asurlular veya tarihe tutkun olan çağdaşları Mısırlılar gibi değillerdi. Yazılar oluşturulup taşa veya tabletlerle tuğlalara aktarıldığı dönemde, krallar kendi zaferlerini veya fetihlerini kutlamakta yerine dinle ilgili işleri kaydetmeyi genel bir kural olarak seçtiler. Gerçekten de, ortalama bir kral şöyle diyen Keats'inkine benzeyen bir yaradılışa sahipti:

Hero'nun gözyaşlarının
Gümüş akışı, İmogen'in baygınlığı,
Haydutların barınağındaki Güzel Pastorella,
İmparatorlukların ölüm günlerinden
Daha fazla şevkle düşünülecek şeylerdir.

Büyük İngiliz şairi duygusal olarak ne kadar şaireneyse, Sümer kralı da duygusal olarak o kadar dindardı. İştar'ın Temmuz için döktüğü gözyaşları ve ölmüş kocasına duyduğu aşk yüzünden indiği Hades'te esir alınan tanrıçanın çektiği acılar, kraliyet mensubuna ait kayıtçıyı siyasi devrimlerin ve sosyal değişimlerin anısından çok daha büyük ölçüde ilgilendirmişti.

Bir kural olarak, şehrin kayıtları bilinmeyen olayların fihristi olmuştu. Bu fihristte topuz başları, vazolar, tabletler, dikili taşlar ve

tek parça anıtlardan da bahsedilmişti. Sonuç olarak, günümüz kazıcıları ve öğrencilerin binalardaki tuğlaların ve kapılardaki taş oyukların üzerine kralların ve başka kişilerin isimlerini yazmaktan elde edilen alışkanlık için müteşekkir olmaları için geçerli bir sebep vardır. Bu kayıtlar karanlık dönemleri açıklarlar ve kıyaslamalı amaçlar için gereklidirler. Tarihi ipuçları yıl isimlerinin listelerinden elde edilebilir. Her şehir kralı büyük bir olayın kutlamasındaki bir yılı adlandırır. (Tahta çıkışı, yeni bir tapınağın veya şehir duvarının inşaatı veya rakip bir devletten gelen istilacı ordunun yenilgisi) Bazen de bir kral babasının adını resmi bir yazıt da verirdi. Yüzyıllar öncesinde özel bir tapınak kuran ve bunu dindar bir şekilde yenileyen bir atayla ilgili aydınlatıcı bir açıklama yapmış olan başka bir şey daha bulunabilir. Bu türde bir şeyin hesabı her zaman kesinlikle doğru olarak görülmez. Diğer kayıtlarla veya sözel kanıtlarla karşılaştırılmalı ve test edilmelidir. Tarihi olaylara yapılan her göndermeye de güvenilmemelidir. Çünkü büyük hükümdarların kahramanlıkları her zaman kalıcı ve birikmiş mitlerle bağlantısız değildir. Bu nedenle, Avrupa'daki Doğubilimciler tarafından sistemleştirilmiş ve elenmiş bilgi parçalarının bile gözden geçirilmesi gerektiği kabul edilmelidir. Bu büyüleyici döneme ışık tutan birçok ilginç ve önemli keşif Yahudi peygamberin laneti altındaki bu antik ve terk edilmiş ülkede yapılmış kalacaktır: "Ben Tanrı, Sodom'la Gomora'yı nasıl yıktımsa, Kildaniler'in yüce gururu, Krallıkların en güzeli olan Babil'i de öyle yıkacağım. Orada bir daha kimse yaşamayacak, kuşaklar boyu kimse oturmayacak, Bedeviler çadır kurmayacak, çobanlar sürülerini dinlendirmeyecek. Orası yabanıl hayvanlara barınak olacak, evler çakallarla dolacak, baykuşlar yuva yapacak, tekeler oynaşacak orada."[146]

Medeniyet iyice geliştikten sonra perde kalkar. Başlangıç olarak ilgimiz, Mısır zaten birleşmiş bir krallıkken, Giritliler Minos döneminin

---

([146]) Yeseya, xiii, 19-22

şafağındayken ve bronz kullanmaya başlanıyorken yani M.Ö. 3000- M.Ö. 2800 arasında Akad'a çekilir. Kish'de Sümer ve Akad öğeleri birleşmişti. Şehir güçlü ve bağımsız bir hükümetin merkeziydi. Belirsiz bir şekilde yıllar ve gölgede kalmış ateşli krallar geçtikten sonra, Kish'in Dicle'nin batı kıyısının kuzeyindeki Sami şehri Opis'in boyunduruğu altına girmiş olduğu görülür. Kish bu boyunduruğu atıp gençliğinin gücünü yeniden elde etmesine kadar bir yüzyıl geçmişti.

Kish şehri tanrıça ibadetinin eski merkezlerinden birisiydi. Büyük Ana esas yeri Lagaş'ta olan Sümerli Bau idi. Kish varlığını bu saygın leydi Kraliçe Azag-Bau'ya borçluydu. Anısının etrafında birçok sabit olmayan efsane toplanmış olsa da, kraliçenin önemli bir tarihi kişilik olduğu tahmin edilmektedir. Alçakgönüllülüğüyle ün salmıştı. Şarap işinin koruyucusu olarak popülarite ve nüfuz kazanmıştı. Mucizevi bir şekilde doğduğuna dair bir kanıt olmasa da, Kish kayıtları yüzyıl boyunca başarılı bir hükümdarlık yaptığını doğrular. Ondan sonra tahta geçen oğlu tahtta yirmi beş yıl kalmıştı. Bu hesaplamalar kesinlikle dikkate değerdir. Eğer Kraliçe Azag-Bau sadece yirmi yaşındayken Kish'i kurmuş ve bu şehrin sonraki hükümdarını elli yaşındayken doğurmuş ise, oğlu hükümdarlığa başladığında yetmiş yaşında yaşlı bir adam olmalıydı. Anne ve oğlun kurduğu hanedanlığın 586 yıl ayakta kaldığı, bu süre boyunca toplam sekiz hükümdarın yönettiği ve bu sekiz hükümdardan birinin üç yıl, ikisinin altışar yıl, diğer ikisinin ise on birer yıl yönettiği ortaya çıkınca, Kish tarihçisinin verdiği detaylara kesinlikle güvenilemeyeceği anlaşılır. Mısırlı Kraliçe Hatshepsut'un yükselişinden yaklaşık bin üç yüz yıl önce yükselen güçlü karakterli bu kadının anısı Sümerler ve Samiler siyasi üstünlüğü kazanmak için farklı devletlerde mücadele ettiği bir dönemde antik Kish'in şüpheli tarihini gölgede bırakmıştır.

Bu sırada Sümer şehri Lagaş da güçlü ve atılgan bir şekilde gelişmişti. Bir süreliğine Kish'in hükümdarlığını kabul etti ama sonunda bu boyunduruktan kurtuldu ve bağımsızlığını savundu.

Enerjik hükümdarların tahta çıkma çabaları Lagaş'ı Antik Babil'de bir metropolit olma konumuna yükseltti.

"Lagaş'ın Anası" Tanrıça Bau'ya diğer tanrılarla beraber tapılıyordu. Bu tanrılardan birisi güneşe ait özelliklere sahip, tarım ve savaş tanrısı Nin-Girsu idi. Nin-Girsu'nun unvanlarından biri Asurlu kanıtlara göre fırtına ve kış şeytanlarını öldürerek ülkeyi verimli hale getiren bahar tanrısı Temmuz'un bir diğer ismi olan En-Mersi idi. Nin-Girsu da İskandinavyalı hasat tanrısı Frey ve gökyüzü savaşçısı Heimdal gibi Temmuz'un geliştirilmiş biçimiydi. Bau, nitelikleri Samilerin İştar'ı tarafından özümsenmiş birkaç tanrıçadan biriydi. "Büyük Ana", yaratıcı (Creatrix), hasat tanrıçası ve insan ve hayvan yaşamının kaynağıydı. Hastalıkları geçiren ve yaşamı uzatan "Büyük" Gula ile özdeşti. Lagaş dini "Cennet Kraliçesi" ve "annesinin kocası" olan ölen tanrı oğluna olan inanca dayanıyordu.

Lagaş'ın ilk büyük ve göze çarpan hükümdarı, gücünü atalarının yaptığı başarılı askeri olaylara borçlu olan Ur-Nina'ydı. Kendisinin herhangi bir savaşta bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. Bu bağlamda kayıtları bulunmamaktadır ama onun hakkında savaşta iyi bir iş çıkarmaya hazır ve yetenekli olduğunu söyleyebiliriz. Kendi konumunu korumak için adımlar atmıştı. Bunlardan birisi Lagaş'ın çevresine ördüğü kalın bir duvardı. Yazıtları dindarlığını yansıtır. Tapınaklar yapmış ve eskilerini onarmıştı. Tanrılara adaklar adıyordu. Kanallar açarak ve tarımı geliştirerek devletin refahını ve dini grupların servetini arttırmıştı. Yerli tanrılara hizmet etmenin yanı sıra, Eridu'da Ea'yı ve Niffur'daki Enlil'i de kabul ediyordu. Fakat Erech'teki Anu'yu görmemezlikten geliyordu. Bu da Eridu ve Niffur'u hükümdarlığı altına aldığını gösteriyordu. Erech'i bağımsız bir şehir devleti olarak kabul etmek zorunda kalmıştı.

Lagaş'ın tanrıları arasında Ur-Nina'nın en çok sevdiği adını taşıyan tanrıça Nina'ydı. Bir su tanrısı olduğu ve belki Ea'nın kızı, "Derinliğin Temmuz'unun" kız kardeşi olan Belit-sheri ile özdeş

olduğu için, kanallardan biri ona ithaf edilmişti. Ayrıca içinde kralın özel emriyle yaptırılan büyük bir heykelinin olduğu yeni bir tapınakla onurlandırılmıştı. Mısırlı tanrıça "Mendes Anne" gibi, Nina'ya da balıkçıların patronu, mısır ruhu ve annelik tanrıçası olduğu için balık hediye ediliyordu. Zamanla İştar olarak tanımlanmaya başlandı.

Paris'teki Louvre Müzesi'nde korunan ünlü bir kireç taşı plakanın üst kısmında dindar kral Ur-Nina'nın tanrıça Nina veya tanrı Nin-Girsu'ya ithaf edilen bir tapınağın temel atma töreninde olduğu görülür. Yüzü ve kafası tıraşlıdır. Belirgin bir burnu vardır. Ağzının kapalı olması kararlılık göstergesidir. Boyun ve çene kıvrımlarında Bismarck özellikleri görülür. Beline kadar çıplaktır. Bileklerine kadar uzanan üç fırfırlı büzgülü bir etek giymiştir. Uzun başında ilk tuğlayı yapacağı kili taşıdığı bir örülmüş bir sepet vardır. Kralın önünde beş figür yer alır. En öndeki önemli kral dışındakilerden daha geniş resmedilerek onurlandırılmıştır. Görünüşe göre bu kişi, kraliyet prensesidir, çünkü saçları kesilmemiştir. Saçları veya omuz örtüsü kolunun üzerine düşmektedir. Prensesin ismi Lida'dır. Törende üstlendiği dikkat çekici rol onun tanrıça Nina'nın temsilcisi olduğunu gösterir. Beraberinde erkek kardeşleri ve bir kase taşıyıcı veya baş rahip olan Anita vardır. Bu törenin son kısmı veya başka bir törensel olay plakanın alt kısmında resmedilmiştir. Ur-Nina tahtında oturmaktadır. İlk bakışta şarap kadehini dudaklarına doğru götürmüş ve yaptığı işin başarısına kadeh kaldırıyor gibi görünse de, aslında yere içki dökmektedir. Prenses bu sahnede yoktur. Kralın yanındaki şeref yerini veliaht prens almıştır. Büyük ihtimalle bu durumda onurlandırılan tanrı Nin-Girsu'dur. Büyük olasılıkla kralın oğulları olan üç erkek figür veliaht prense eşlik eder. Kase taşıyıcı da tahtın arkasında görevlendirilmiştir.

Kutsal bir türbeye çivilensin diye ortasından delik açılmış olan bu plakanın üzerindeki yazıt Ur-Nina'nın inşa ettiği tapınakları işaret eder. Ur-Nina'nın refah hükümdarlığı sona erdikten sonra oğlu

Akurgal tahta geçti. Akurgal Lagaş'ın kuzey batısında uzanan, Shatt-el-Kai ve Shatt-el-Hai kanallarının arasındaki güçlü şehir Umma ile sorunlar yaşıyordu. Akıncılardan oluşan bir ordu bölgesini istila etti ve Akurgal geri çekilmek zorunda kaldı.

Ondan sonraki kral Napolyan'a benzer özellikleri olan Eannatum'du. Büyük hırsları olan askeri bir dehaydı. Fetihlerle küçük ama muhteşem bir imparatorluk kurmayı başarmıştı. Büyükbabası gibi, o da Lagaş'ı güçlendirmişti. Bundan sonra, başarılı seferler yaptı. Umma Lagaş'ta tedirginliğe yol açıyordu. Ama Eannatum bu düşman şehre saldırdı ve ele geçirdi. Verimli alanlarından bir parçayı kendisine aldı ve kendisine yıllık bir vergi ödenmesine karar verdi. Bir Elam ordusu dağlardan gelerek şehre saldırdı. Ama Ur-Nina'nın torunu bu kel yabancıları bozguna uğratarak sınırın ötesine sürdü. Daha sonra aralarında Erech ve Ur'un da olduğu birkaç şehir muzaffer Lagaş'ın boyunduruğu altına girmeye zorlandı. Hükümdarlığı Eridu'da çoktan tanındığı için, Eannatum'un Sümer'deki gücü oldukça yükseldi.

Kuzeydeki şehir Opis'in kralı Zuzu güçlü Sümerli fatihi devirmek ve bastırılmış, savaşla mahvolmuş şehre Samilerin hakimiyetini getirmek için bu durumun bir fırsat olduğunu düşündü. Büyük bir orduyla güneye doğru yürüdü. Ama yorulmak bilmez ve her zaman tedbirli Eannatum savaşa hazırdı. Opis'in askerlerini dağıttı ve gözü kara Zuzu'yu esir aldı.

Eannatum'un faaliyetleri savaş alanlarıyla sınırlı değildi. Lagaş'ta tarımsal konularda büyük gelişmelere imza attı. Büyük bir su deposu yaptırdı ve kanal sistemini geliştirdi. Kendi şehrinde ve Erech'teki tapınakları genişletti ve onardı. Sanatı destekleyen bir lider olarak, heykel çalışmalarını korudu. En iyi Sümer örnekleri onun hükümdarlığına aittir.

Eannatum'dan sonra tahta kardeşi 1. Enannatum çıktı. Yeni kral ağabeyinin askeri yeteneklerini almamıştı. Bu nedenle devletler

birliğinde huzursuzluk işaretleri vardı. Kısa bir süre sonra Umma'da isyan çıktı. Bu şehirden gelen bir ordu Eannatum'un üzerine geçirdiği bölgeyi zorla geri aldı. Yol işaretlerinin yerlerini değiştirerek egemen devletin üstünlüğüne meydan okudu. Lagaş ordusu Ummalıları yendi. Ama ordudakiler saldırgan eğilimlerini dengede tutmaktan başka bir şey yapmamıştı.

Sonraki kral Entemena tahta çıkar çıkmaz isyan ateşi tekrar tutuştu. Umma'nın rahip kralı (Patesi) kendi devletini Lagaş'ın baskısı altından kurtarmak istiyordu. Fakat ateşli genç hükümdarın gücünü hesaba katmamıştı. Entemena isyancıları büyük bir bozguna uğrattı ve duvarlarla çevrili şehre girerek rahip kralı öldürdü. Daha sonra Umma'daki ayaklanmanın közlerini yok etmek için girişimlerde bulundu. Kendi subaylarından birini Umma valisi olarak atadı. Bunun ardından birçok askeri başarı kazandı. Bu başarılardan biri Lagaş'ın üstünlüğünü bir kez daha kanıtlayan Opis ve Kish'in yağmalanmasıydı. Entemena barış zamanlarında şehri kuvvetlendirmekle ve sulama sistemini geliştirme çalışmasıyla uğraşıyordu. Sümer sanatının altın çağını yaşadı. Lagaş'ın nefis gümüş vazosu onun hükümdarlık dönemine aittir. Adak olarak verilen bu hediye kral tarafından Nin-Girsu tapınağına konmuştu. Nefis bir şekilde biçimlendirilmiş olup bakır bir altlığa sahiptir. Sembolik süsler arasında savaş ve bereket tanrısının bir formu olan aslan başlı kartal, Ana tanrıça tarafından sevilen aslan ve Astarte'nin dağ sürülerini akla getiren geyiklerle dağ keçileri vardır. İthaf edilen yazıda kraldan bir patesi (rahip kral) olarak bahsedilmiştir. Başrahibin ismi olan Dudu'nun verilmiş olması gerçeği atılgan bir rahipliğin büyüyen gücünün göstergesi sayılabilir. Yirmi dokuz yıllık parlak egemenlikten sonra kral öldü ve yerine oğlu 2. Enannatum geçti. Genç kral Ur-Nina soyunun son hükümdarıydı. Ardından belirsiz bir dönem geldi. Şehirde bir ayaklanma olduğu tahmin ediliyor. Bu ayaklanma Lagaş'ın düşmanlarına yaklaşan savaş için bekledikleri güç toplama fırsatını vermişti. Bazı yerlerde Elamlıların saldırısından bahsedilir. Bu saldırı

geri püskürtülmüş olsa da karışık siyasi durumların bir kanıtı olarak görülebilir.

Lagaş'ın tahtına kısa süreliğine bir iki tane rahip oturdu. Daha sonra tarihteki ilk reformcu ünlü Urukagina'nın gücü doğdu. Yönetime bir rahip kral olarak başladı ama sonra sadece kral olarak anılmaya başlandı. Rahiplerin de büyük bir bölümünün desteklediği büyük bir sosyal değişimin lideriydi. Urukagina yükselişinin nedenini tanrı Nin-Girsu'nun aracılığı olduğunu düşünüyordu. Nin-Girsu ile Nina'nın çocukları olan diğer tanrılar ataları tarafından kabule

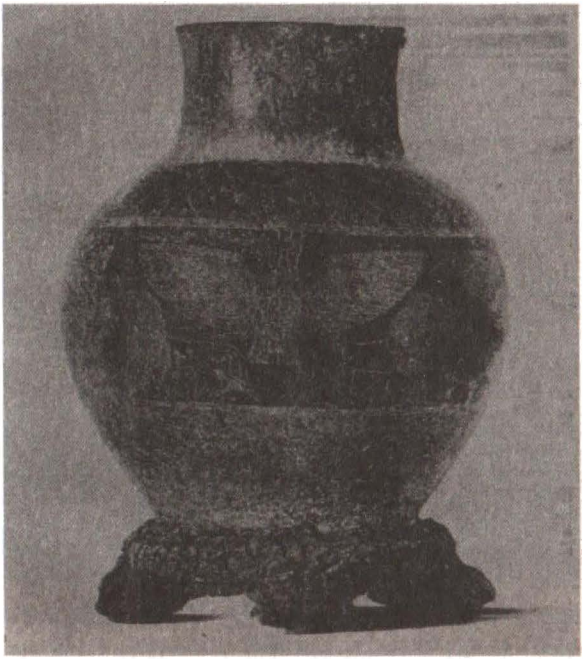

ENTEMENA'NIN TANRI NİN-GİRSU'YA ADADIĞI GÜMÜŞ VAZO-
Sümer metal işçiliğinin hala var olan en iyi örneğidir. "Découvertes en Chaldée" den alınan izinle kopyalanmıştır.(E. Letoux, Paris)

NARAM SIN DİKİLİTAŞI -*(Louvre, Paris)*

edilmişlerdi ve Lagaş'ın akılcı tabakasının özellikle de tarımla uğraşan sınıfının karşı oldukları yenilikleri yeni hükümdarın ortadan kaldırmasını desteklemiş olmaları muhtemeldir.

Mısır'ın dördüncü hanedanlığının Piramit Kralları olan Khufu ve torunları gibi, Lagaş'ın Ur-Nina hanedanlığındaki ateşli ve etkili kralları da halka baskı yapan ve zorba liderler olarak hatırlanmışlardı. Sağlam bir ordu ve birçok tapınak kurmak için tüccarlar ve tarımcılara yüksek miktarda vergiler uygulanmıştı. İşlenmiş toprağı genişletmek ve geliştirmek amacıyla kamu çalışmalarını geniş kapsamlı tutan her bir kral şehrin gücünü korumak ve bir metropolit olarak önemini sürdürmek için şehrin maliye gelirini arttırmaya çalışmıştı. Üst bir sınıf doğmuştu ve bunun sonucunda kültür ve medeniyet oldukça gelişmişti. Lagaş M.Ö. 2800 yıllarında modernleşmiş gibi görünüyor. Ama eski düzenin gelişiyle hiçbir zaman ciddi bir şekilde ilgilenilmemiş ağır sosyal sorunlar ortaya çıktı. Sosyal huzursuzluğun tüm göstergeleri Ur-Nina hanedanlığının demir eldivenli kralları tarafından bastırılmıştı.

Tüm halk sürekli artan vergilerin yükü altında ezilmekteydi. Sümer dile düşecek kadar yozlaşmış bir subay ordusu tarafından yönetiliyordu. Yönetimdekiler, Mısır'da olduğu gibi kraliyet denetçileri tarafından kısıtlanmıyorlardı. Urukagina'nın tabletlerinden birinde şöyle yazmaktadır: "Nin-Girsu'nun bölgesinde, denizin dibine kadar vergi toplayıcılar vardı." Sadece maliyenin ihtiyaçlarını gidermekle kalmıyor, doğrudan hırsızlıkla kendilerini de zenginleştiriyorlardı. Bu sırada rahipler de ücretlerini iki misline çıkartarak ve tapınağa gelen adakları kendilerine ayırarak onların izinden gidiyorlardı. Lagaş'ın mükemmel düzeni ona destek olmaları gerekenlerin sahtekarlıkları yüzünden bozulmaktaydı.

Reformlar gerekliydi ve belki geç bile kalınmıştı. Ama Lagaş'ın şanssızlığına Urukagina'nın halka çare bulma hevesi bağnazlık boyutuna gelmişti. Bu tehlikeli zamanlarda savunma amaçlı bir güç olarak etkinliğini onarmadan uygulama eşitliğini korumak için hükümet mekanizmasını yeniden düzenlemek yerine, sonuçlarını düşünmeden şiddetli ve devrim niteliğinde geniş kapsamlı sosyal değişiklikler yapmaya başladı. Vergiler ve tapınak ücretleri kesildi ve subay sayısı en aza indirildi. Toplum iyice düzensizleşmişti. Üst

sınıftan ve subaylar arasından seçilen askerlerle kurulan ordu neredeyse yok olmuştu. Böylece tüccarlar ve tarımcılar başlıca güvenliklerinin pahasına da olsa vergilemeden kurtulmuşlardı.

Urukagina'nın hedefleri ulaşılamayacak kadar yüksekti. Doğru düzgün bir hayat yaşayarak ve lüksten uzak durarak güven gerektiren görevlerde yer alan herkese örnek olmuştu. Oldukça dindar olduğu için birçok tapınak yaptırmış ve var olanları onarmıştı. Gerçekten inançlı olanların rahatı ve refahını arttırma arzusuyla tanrının görevlisi gibi davranıyordu. Kanunları kendisinden iki yüzyıl sonra Hammurabi tarafından sistemleştirilen kanunlara benziyordu. Ve tıpkı o kral gibi ihtiyacı olanların yardımcısı ve zayıfların koruyucusuydu. Krallığında adalet ve özgürlük kurmaya çalışıyordu. Fakat sosyal cenneti bir rüya gibi sonlandı çünkü Doğruluğun Güçle desteklenmesi gerektiğini fark edememişti.

Ani sosyal devrimini yaparken, Urukagina aynı zamanda farkında olmadan karışıklığa sebep olan güçleri ateşliyordu. Memnun olmayan ve işsiz subaylar ile Lagaş'ın askeri ve üst sınıflarının yozlaşmış temsilcileri şüphesiz başka yerde sığınacak bir yer arıyorlar ve Lagaş'ın hükmü altında olan devletlerde için için yanan isyan ruhunu kışkırtıyorlardı. Umma da eski günlerde yaşanılan baskıyı hatırlayarak Lagaş'ın demir elinin cesaretinin kırılmış olduğunu fark etmekte gecikmedi. Gayretli ve açık fikirli reformcu istilacılara karşı halkını korumaya çağırıldığında henüz yedi senedir tahttaydı. Fakat savaş için tamamen hazırsızlıktı. Umma'nın öfkeli güçleri Lagaş'ın görkemli şehrini silip süpürerek tek bir günde bu mükemmel şehrin gücünü yok etti. Fetihçilerin büyük tanrı Nin-Girsu'ya karşı işledikleri günahların hesabını vermek için çağırılacaklarına inanan bir rahip tarafından bırakılan dindar bir tabletteki yazıdan büyük felaketin yankıları yükselir. Rahip, yaşanan soygunlara ve katliama ağıt yakmıştı. Yazdıklarından anlaşılıyor ki tapınakların kutsal yerlerinde bile Ummalı akıncılar kan dökmüş, heykeller kırılmış, gümüşler ve değerli taşlar çalınmış, tahıl ambarları yağmalanmış, yetişen ürünler

mahvedilmiş ve birçok bina ateşe verilmişti. Bu vahşetin ve intikamın korku dolu sahneleri arasında büyük reformcu gözlerimizin önünde yok olur. Belki yanan bir tapınakta ölmüştü, belki kanlı kaplı caddelere serilmiş bedenlerin sahibi olan vatandaşlarıyla isimsiz bir mezarda bulunmuştu. Urukagina ile birlikte Lagaş'ın şanı da sonlandı. Şehir zaman içinde tekrar yapılsa da bir daha asla Sümer'in metropoliti olamadı.

Lagaş'ı yok eden kişi Umma'nın rahip kralı Lugal-zaggisi idi. Sümer tarihinde oldukça önemli bir figürdür. Bu kralı tanrı Nin-Girsu'ya karşı günahkar olarak gören bilinmeyen bir yazarın tabletlerinden şehir tanrıçasının Nidaba olduğunu anlıyoruz. Ayrıca askeri başarıları için güvendiği Niffurlu Enlil'e de inanıyordu. Ama Enlil en yüksekte tuttuğu tanrı değildi. Lugal-zaggisi'nin dualarını gökyüzü tanrısı Anu'ya götüren bir aracıydı. Şüphesiz Nin-Girsu Umma'daki hoş olmayan anılarla bağdaştırılan bir din bilimi kolunu temsil ediyordu. Lagaş'ın tapınaklarının yakılması ve yağmalanması bundan daha fazlasını ileri sürmektedir.

Lagaş'ın gücünü kırdıktan sonra Lugal-zaggisi gözlerini Samilerin etkisinin baskın olduğu düşman şehir Kish'e çevirdi. Ünlü Kraliçe Azag-Bau'nun soyunun son kralı olan Nanizak sadece üç senedir tahttayken Umma fatihinin kılıcıyla öldürüldü. Niffur'u da hâkimiyeti altına aldı ve güney şehirlerine de boyun eğdirdi.

Lugal-zaggisi başkent olarak Anu ve daha sonra İştar'la özdeşleştirilen kızı Nana'nın şehri olan antik Erech'i seçti. Anu'nun eşi Anatu idi ve bu çift Babil Yaradılış Hikâyesi'nde boy gösteren anne babaları Anshar ve Kishar gibi soyut tanrılar olmuşlardı. Nana'ya bitki örtüsü tanrıçası olarak tapılıyordu. Anu ile olan bağlantısı Eridu'da Belit-sheri ile Ea'nın arasındaki bağlantının aynısıydı. Anu ve Ea köken olarak aynıdır, ama biri göklerdeki suların tanrısı diğeri yeraltı sularının tanrısı olarak ayrılmıştı. Yine de ikisi de Anshar'ın formuydu. Bahar güneşinin ve ayın esas tanrısı, tanrıçanın aşığı Lagaş'taki Nin-Girsu gibi yaşlı tanrının yerine

geçerek daha önemli bir konuma ulaştı. Sami dilinde adı Shamash olan Sippar'daki güneş tanrısı Babbar, baş tanrı olarak yüceltilirken ay tanrısı Ur'da üstünlüğünü koruyordu. Bu özelleştirme sürecinin sebebi yerel olarak kurumlaştırmanın ve yabancı yerleşimcilerin etkisiydi. Bu konu önceki bir bölümde incelenmiştir.

Lugal-zaggasi kendisinden çeşitli şehir tanrılarının en sevdiği hükümdar olarak bahsederken, tüm Sümer'in hükümdarı gibi görünmektedir. İmparatorluğunun ne kadar geniş olduğunu kesin bir ifadeyle belirtemeyiz. Akad'ı yönettiği ve Suriye kıyılarına girdiği tahmin ediliyor. Çünkü bir yazıtta "Basra Körfezi'nden Dicle ile Fırat'a ve Akdeniz'e ulaşan bir yön çizdiği" belirtilmiştir. Belirli devletlerin birleşmesi merkezi gücün kuvvetine bağlıydı. Ondan sonra tahta çıkanlardan biri bağımsızlığını geri kazanmak için bir fırsat kollayan Kish'e saldırmayı gerekli görmüştü.

Kish kayıtlarına göre, Sümer ve Akad'ın Lugal-zaggisi'den sonraki hükümdarı ünlü 1. Sargon'du. Bir maceracı ve gaspçı olduğu, tahta çıkmasını dolaylı olarak Akadlı kralı tahtından indiren Lugal-zaggisi'ye borçlu olduğu düşünülüyor. Çağdaş yazıtlarla kısmen de olsa doğrulanmış kayıtlar, Sargon'un mucizevi olmayan bir şekilde doğduğunu gösteriyor. Bir önceki bölümde anısına bağlanan Temmuz benzeri mitinden bahsedilmişti. Annesi kendisini güneş tanrısı Shamash'a adamış bir bakire ve babası dağlardan gelmiş tanınmayan bir yabancıydı. Sargon güce yükselişini belki de Lugal-zaggisi'nin işgal ettiği Amorluların ülkesinden gelen yerleşimcilerin yardımlarına borçluydu.

Efsaneye göre, Sargon'un doğumu gizlenmişti. Doğduktan hemen sonra nehre bırakılan bir kayığa konulmuştu. Halktan biri tarafından büyütülerek Sami tanrıçası İştar yardımına gelene kadar gizlilik içinde yaşamıştı.

Benzer bir mit, bir Sanskrit destanı Mahabharata'daki Hector olan Hindistan'daki Karna'nın anısına adanmıştı. Kama'nın annesi Prenses Pritha güneş tanrısı Surya tarafından seviliyordu. Gizlilik

içinde oğlunu doğurduktan sonra onu hasır bir sandığa koydu ve sandığı bir dereye bıraktı. Sonunda sandık Ganj'a ulaştı. Bu nehir onu Anga kasabasına götürdü ve çocuk orada bir kadın tarafından kurtarıldı. Çocuğu bu kadınla bir arabacı olan kocası büyüttü. Zaman içinde Karna büyük bir savaşçı oldu ve Kaurava savaşçıları tarafından Anga Kralı olarak taç giydirildi.[147]

Akadlı Sargon (Sharrukin) bir kral olmadan önce Kishli savaş tanrısı Zamama'nın tapınağında çalışan bir bahçıvan ve gözcüydü. Bu tanrı daha sonra Ea'nın oğlu Marduk'la, Enlil'in oğlu Ninip'le ve Lagaşlı Nin-Girsu'yla özdeşleştirildi. Bu nedenle o da Temmuz'un geliştirilmiş birçok formundan (güneş, mısır, savaş tanrısı ve insanların aracısı) biriydi. Kish tanrıçası, şehrin efsanevi kurucusu Kraliçe Azag-Bau'nun ismiyle doğrulandığı üzere, Bau'nun bir formuydu.

Ne yazık ki Sargon'un hükümdarlığı hakkındaki bilgimiz yetersizdir. Seçkin bir general ve yetenekli bir lider olduğu konusunda şüphe yoktur. Sümer ve Akad ile "batıdaki ülke" veya "Amorlular ülkesi" denilen Amurru'nun da içinde olduğu bir imparatorluk kurmuştu. Elamlılar, fetihlerini doğuya doğru genişletmesi için ona bir fırsat vermişlerdi. Elamlılar Opis'e saldırmıştı ama Sargon onları geri püskürttü. Bir kereden fazla olmak üzere ülkelerine girdi ve sonunda hükmü altına aldı. Oraya Sümer kültürünü özümsemiş birçok Sami yerleşimcisi gitti.

Sargon'un hükümdarlığı sırasında Akad, Babil'inkini bastıran bir görkeme erişti. Bir kehanet metninde, kral "eşsiz ve yüceltilmiş biri" olarak övülüyordu. Kanıtlar, yaşlandığında tüm Babil devletlerinin ona karşı isyan çıkardığını ve Akad'ı kuşattığını gösteriyor. Fakat yaşlı savaşçı birleşmiş güçlere karşı ordusuna liderlik etmiş ve büyük bir zafer kazanmıştı.

([147]) Indian Myth and Legend, sf. 173-175 ve 192-194

1. Sargon'dan sonra tahta geçen Manishtusu, otuz iki şehir devletinden oluşan büyük bir birliğe boyun eğdirdi. Bu nedenle çok başarılı bir komutan olmalıydı. Hükmü altındaki şehirlerin yanındaki birkaç geniş araziyi satın alan kral olarak tanınıyor. Amacı bu arazilere isyan çıkarmaları, yerlerinden olan işçilerden daha az muhtemel olan Sami müttefiklerini yerleştirmekti. Yine de o işçiler için de başka bir yerde iş bulmuştu. Elamlılar tarafından diğer ganimetlerle birlikte götürülen ve Susa'da keşfedilen bir anıtta anlatılan bu işler bu kadar erken bir dönemde bile fetihçi bir kralın var olan toprak yasalarını gözettiğini göstermektedir. Ondan sonraki kral Urumush[148] da Elam ve başka yerlerde birçok başarı kazandı ama hayatı bir saray ayaklanması nedeniyle oldukça kısa sürdü.

Akad'ın daha sonraki bir dönemde tahta geçen kralı Naram Sin tarihte oldukça önemlidir. Kish kayıtlarına göre, Naram Sin Sargon'un oğullarından biriydi. Askeri ve idari zekâsını bu ünlü kişilikten miras almıştı. Hükümdarlığı döneminde sanat oldukça gelişti. Dönemin unutulmaz ürünlerinden biri, Naram Sin'in zaferlerinden birinin kutlamalarını yansıtan nefis şekilde yapılmış bir anıttır. Susa'da keşfedilen bu anıt, Babil taş işçiliğinin gün yüzüne çıkan en mükemmel örneklerinden birisidir.

Bir dağ halkıyla başarılı bir savaş yapılmıştı. Dikilitaş savaşçı kralın ordusunu dik bir inişten geçirip yıldızlarla çevrili büyük bir zirvenin tabanından dolaştırdığını göstermektedir. Düşmanları onun önünde kaçışmaktadır. Bir tanesi boğazına girmiş bir mızrağı kavramış şekilde yerde yatmaktadır. İki tanesi kayalıklardan düşerken, diğerleri merhamet için yalvarıyorlardır. Fethedilen bölgenin bir kısmının orman olduğunu göstermek için ağaçlar çizilmiştir. Naram Sin'in elinde bir savaş baltası vardır. Başlığı boynuzlarla süslenmiştir. Bu yapıtın tümü çok canlı durur. Disiplinli birliklerin askeri duruşları, karşı tarafın ordusundan geriye kalanların kaçarken sergilediği ümitsizlikle büyük bir zıtlık oluşturmaktadır.

([148]) Ya da Rimush.

Bu dönemde Babil'in kuzey doğusundaki Samileşmiş dağlılar, şehir devletlerinin en saldırgan karşıtları oldular. Bunlardan en önemli iki tanesi "Kutululer" veya Gutiumlar ile Lulubular'dı. Naram Sin'in büyük imparatorluğu Sümer ve Akad'ın tümünü, Amurru ve kuzey Filistin'i, Elam'ın bir kısmını ve kuzeyde bir bölgeyi kapsıyordu. Naram Sin Basra Körfezi'nden Arabistan'a da girmiş ve diorit taşının çıkarılmasını sağlamıştı. Dikilitaşlarından birinde Smi özelliklerine sahip sakallı bir adam olarak resmedilmiştir. Hayatı süresince tanrılaştırılmıştır. Bu da yabancı fikirlerin getirildiğinin bir göstergesidir. Çünkü Sümerler krallara ve atalarına tapmamışlardı.

Naram Sin soyunun son büyük kralıydı. Ölümünden hemen sonra Akad'ın gücü parçalandı ve Sümer şehri Erech yeniden imparatorluğun merkezi oldu. Ama zafer kısa süreliydi. Yirmi beş yılın ardından kuzeydoğuda bulunan dağlardan gelen kızgın Gutiumlular, Akadlar ve Sümerleri silip süpürdü. Babil'de dahil olmak üzere birçok şehri yağmalayıp yaktılar. Yaşananların izleri Yunan dönemine kadar Babil'den silinmedi. Bu dönemi, Mısır'ın Hiksos çağına benzer karanlık bir dönem takip etti ama nispeten kısa bir süreçti.

Sis dağıldığında, Lagaş şehri Gutiumların saldırılarına dayandıktan sonra bir kez daha öne çıktı. Ama parlak Ur-Nina hanedanlığı altında tuttuğu yerin önemini asla geri alamadı. Bu süreçte birçok lideri ağırlamış, bağımsızlığını devam ettirmişti. En hareketli ve en yetenekli rahip kralları arasında en ünlü olan Gudea idi. Sami Naram Sin'e zıt olarak sakalsızdı ve Sümerli özelliklerini taşıyordu. En sevdiği tanrı olan şehir tanrısı Nin-Girsu üç veya dört yüzyıl boyunca gizlilik içinde kaldıktan sonra kıskanç rakipleri üzerinde zafer kazanarak tekrar önem kazandı. Ticaret ve sanat da oldukça gelişti. Döneminin en özgün heykellerinden birinde Gudea bir mimar olarak tasvir edilmiştir. Dizlerinin üzerinde serili bir tapınak taslağıyla birleşmiş elleriyle saygılı bir şekilde oturuyordu. Başı, hayatının rüyasını gerçekleştirmekle ilgilenen

inşaatçıları izliyormuş gibi ileri bakıyordu. Tapınak Nin-Girsu'nun onuruna yaptırıldı. Kalıntıları özenli bir yapıya ve güzelliğe sahip olduğunu gösteriyor. Son günlerindeki Süleyman gibi Gudea da birçok uzak diyardan tapınağı için malzeme getirtmişti: Lübnan'dan sedir, Amurru'dan mermer, Arabistan'dan diyorit taşı, Elam'dan bakır getirtmişti. Lagaş kralı görünüşe göre geniş bir bölge üzerinde saygı duyulacak kadar güçlü veya zenginmiş.

Önem teşkil eden diğer bir şehir de parçalanmış Sümer devletleri arasındaki ay ibadetinin merkezi Ur'du. Gudea'nın ölümünden sonra, Ur kralları Lagaş, Niffur, Erech ve Larsa'yı boyunduruk altına aldılar. Ur'un Mısır'daki Thebes gibi geliştiği yüz yirmi yılda bu hanedanlık varlığını sürdürdü. Kralları kendilerine "Dört Bölgenin Kralları" diyorlardı. Urlu kral Dungi'nin hükümdarlığında Nannar inancı Enlil'in yuvası Niffur'da resmi olarak kabul edildi. Erech'te ise gökyüzü tanrısı Anu'nun başrahibi ay tanrısının başrahibi oldu. Görünüşe göre, ay ibadetiyle bağlantılı anaerkil fikirler yine önem kazanmaya başlıyordu. Çünkü kral kızlarından ikisini Elam ve Suriye'de fethedilen şehirlerin hükümdarları yapmıştı. Fatih Dungi, hükümdarlığının ikinci döneminde Eridu'ya başrahip olarak atandı. Bu, ilk Sümerlilerin dini düşüncelerinin yeniden doğuşuydu. Derinliğin tanrısı Ea uzun süredir gölgede kalmıştı ama Dungi'nin ölümünden birkaç sene önce onun adına Niffur'da bir tapınak yapıldı. Bu tapınakta Ea'ya Dagan ismiyle tapılıyordu. Hükümdarlığının sonuna kadar bu yorulmak bilmez büyük kral tapınaklar ve saraylar kurmuş, Sümer ve Akad'ın doğal kaynaklarını geliştirmişti. Reformları arasında ay tanrısından kutsal izin alınan ağırlık ölçülerinin kabul edilmesi de vardı. Ay tanrısından izin alınmasının sebebi, ölçücü ve insanların yaptığı işlerin yanı sıra insan yaşamının da düzenleyicisi olmasıydı.

Sümer ticareti ve yasalarıyla ilgili kayıtların birçoğu da bu çağa aittir. Bu kayıtlar daha sonra Fransız kazıcıların onları gün ışığına çıkarttığı Susa'ya taşınmıştı.

Dungi'nin ölümünden elli yıl sonra, Ur Hanedanlığı son kralının Elamlılar tarafından kaçırılmasından sonra sona erdi.

Bu dönemin sonrasında İbrahim Ur'dan ay tanrısının (Baal, "efendi") esas şehir tanrısı olduğu kuzey şehri Harran'a göç etti. Bazı Mısır bilimciler İbrahim'in M.Ö. 2000'den M.Ö. 1780'e kadar süren on ikinci Hanedanlık döneminde, bir süre Mısır'da kaldığına inanırlar. Yahudi lider bu nedenle İncil'deki (Sümer) Şinar kralı Amrafel[149] ile özdeş olan Hammurabi'yle aynı çağda yaşamış olabilirdi.

Ur'un egemenliğinin çöküşünden sonra ve Babil'in büyük kralı tahta çıkmadan önce, Sümer'deki güç merkezi 225 yıl boyunca on altı kralın liderlik ettiği İsin olmuştu. Kraliyet üyeleri arasında Ea ve Dagan, Sin, Enlil ve İştar kabul edilmişti ki, bu da Sümer dininin Samileşmiş formunun genel olarak kabul edildiğini gösteriyor. Güneş tanrısı Ninip ve bereket, hasat ve savaş tanrısı Nin-Girsu ile Sami dilinde adı Shamah olan ve tamamen gelişmiş ve Babbar'a benzeyen güneş tanrısı Akadlı Sippar ile özdeşti. Shamash nihayetinde adalet ve doğruluk tanrısı olarak geliştirildiği için, üstünlüğü, iyi yönetilen topluluklar sosyal durumlarını yansıtmak için dini inançlarını sistemli bir hale getirdiği bir dönemde daha da artmıştı.

İsin hanedanının ilk önemli kralı yaklaşık otuz iki yıl hükümdarlık yapan Ishbi-Urra'ydı. Ondan sonra tahta çıkanlar gibi, kendisine "Sümer ve Akad'ın Kralı" denmesini istemişti. Hükmü güneşe tapılan Sippar şehrine kadar yayılmıştı. Onun izlerine Eridu, Ur, Erech ve Niffur'da da rastlanmıştır. Buradan anlaşılıyor ki Ea, Sin, Anu ve Enlil'i de kabul etmişti. Bu dönemde ilk ulusal panteon şekillenmişti. Esas tanrı da Bel Enlil idi. Ama daha sonra Enlil'in yerine Babilli Marduk geçti.

([149]) Yaratılış, xiv.

M.Ö. 2200 yılından önce İsin'in egemenliğinde bir aralık oldu. Güneş tapınağını onardığı Larsa ile birleşen Ur'un kralı Gungunu Sümer ve Akad'ın hükümdarı olduğunu ilan etti. Ama İsin Ur-Ninip liderliğinde gücünü yeniden topladı. Ur-Ninip tanrı Ninip'in Bel Enlil'in oğlu olarak inanıldığı Niffur'dan gelmişti.

Bir Babil belgesine göre, Ur-Ninip'in torunlarından biri kendisinin yerine geçecek kişinin bahçıvanı Enlil-bani olmasını istemişti. Tacı bu tanınmayan kişinin başına koydu, tahttan çekilerek sarayda gizemli bir şekilde öldü.

İsmi "Enlil benim yaratıcımdır" anlamına gelen Enlil-bani'nin Akadlı Sargon gibi tahtı gasp eden birisi olması da olasıdır. Güce aniden yükselişini doğrulamak için mucizevi bir şekilde doğduğuyla ilgili bir mit de yaymış olabilir. Ama görünüşe göre gerçek, tahta büyük bir huzursuzluk döneminde sarayda çıkan ayaklanmanın lideri olarak geçmiş olmasıydı. Ama tartışılmaz sahiplik konumunda kalmasına izin verilmedi. Aya tapan ve Ur'la bağlantılı olan Sin-ikisha isimli düşmanı bu gaspçıyı yerinden etti ve kendisini kral yaptı. Altı ay gibi kısa bir süre devleti yönettikten sonra Enlil-bani tarafından düşürüldü. Enlil-bani düşmanını düşürmesini, ismini taşıdığı Niffur'un tanrısına bağlıyordu. İsin'i güçlendirerek konumunu korumak için adımlar atmış ve yirmi beş sene kadar yönetimde kalmış olsa da, ondan sonra tahta kendi varisi geçmedi. Ondan sonraki Kral Zambia oldu. Fakat onun hükümdarlığı da sadece üç yıl sürdü. Ondan sonraki iki kralın adı bilinmiyor. Bunlardan sonra Sin-magir geldi. Sin-magir de tahtı İsin'in son kralı Damik-ilishu'ya bıraktı.

Damik-ilishu'nun yirmi dört sene süren hükümdarlığının sonlarına doğru, devlet Elamlı Rim Sin'in yönettiği Larsa'nın yönetimi altına girdi. İsin daha sonra Babil Kralı Sin-muballit tarafından ele geçirildi. Sin-muballit büyük Hammurabi'nin babasıydı.

Daha sonra eski düzen diye bir şey kalmadı. Babil metropolit oldu. Sümer ve Akad isimleri kullanılmamaya başlandı. Nehirlerin arasında kalan bütün topraklara artık Babil deniyordu.[150] Farklı devletlerin kullandığı çeşitli hukuk sistemleri daha sonra Hammurabi tarafından sistemleştirildi. Hammurabi hükmü altına giren tüm şehirlere rahip kralların ve kralların yerlerini alacak valiler atadı. Temsilci özelliğinde yeni bir ulusal panteon kuruldu. Bu panteona Babil'in şehir tanrısı Marduk başkanlık ediyordu. Bu genç tanrının güce nasıl yükseldiği bir sonraki bölümde anlatılacak olan Babil Yaradılış efsanesiyle bağlantılıdır.[151] Bu miti eski mitlerin bazı parçalarıyla oluşturulurken, kutsal bölüm Marduk'un şehrinin kazandığı üstünlüğe verilmişti. Gelecek nesillerin bağlılığı da sadece güçlü kanunlarla değil, aynı zamanda farklı yönetim merkezlerindeki rahiplerin birleşmiş etkisiyle korunmuştu.

Burada bahsedilmesi gereken ilginç bir problem Akad'ın büyük bir güç olarak yükselmesinden sonra tanrıların heykelleştirilmiş temsilleriyle bağlantılı olarak ortaya çıkar. Sümerler saçlarını ve yüzlerini tarihi devrin başlangıcında tıraş ediyor olmalarına rağmen, uzun saçlı ve sakallı tanrılara tapıyorlardı.

Sümer tanrılarına hangi dönemde insan şekli verildiğini söylemek imkansızdır. 2. ve 3. bölümde gösterildiği gibi, tüm esas tanrı ve tanrıçaların insani özellikler almadan önce hayvan formları ve karmaşık canavar formları vardı. Mısırlı bir tanrının boğa postu giyen bir insan olarak tasvir edilmesinden önce gerçekten bir boğa olduğu gibi, Ea da balığın derisini giymeden önce balık şekline sahipti. Animist ve totem kökenli bu eski Sümerli hayvan ve canavar tanrılar insana ait özellikler aldıkları dönemden sonra, süsleme veya sihirli amaçlar için veya sadece sembol olarak kullanılan mitsel

---

([150]) Kassitler döneminde bu isim Karduniash idi.

([151]) Yaza Yaradılışın Yedi Tabletini ve diğer parçaları izler. Ayrıca Berosus'un verdiği kanıtlardan da yararlanılmıştır.

figürler olarak varlıklarını sürdürdüler. Kutsal bir başlık şekli, aralarında Nin-Girsu'yu sembolize eden uçan bir aslan başlı kartalın göründüğü iki boynuz eklenmiş bir kepti. Bu tanrının kayıp mitlerde yer alan aslan ve antilop formları da vardı. Bu hayvanlar İştar tarafından sevilen ve Gılgamış epiğinde geçen hayvanlardı. Benzer şekilde, kanatlı bir boğa Ur'un ay tanrısı Nannar veya Sin ile özdeşleştirilmişti. Çeşitli silindir mühürlerin üzerinde canavarlar ve şahlanmış vahşi hayvanlar vardır. Bunlar da açıkça görülüyor ki tartışan tanrılarla şeytanların simgeleriydi.

Bu bağlamda karşılaştırmalı bir çalışma için anlamlı bilgiler antik Mısır'dan sağlanmıştır. İlkel Memphite tanrısı Sokar sonuna kadar hayvan ve canavar formunda kalmıştı. Diğer tanrılar insan bedenleri ve kuş, yılan veya timsah kafalarıyla tasvir edilmişti. Böylece eski şeytani ve insani tanrılar arasında bir bağlantı oluşturulmuştu. Bunun Sümerli bir örneği de, Pan gibi bir keçi ayaklarına ve toynaklarına sahip olan tanrılaştırılmış Ea-bani'ydi.

İnsanlaştırılmış Sümer tanrılarının ilk temsilcileri Lagaş'ın yerleşim yeri Tello'dan gelen rölyeflerde görünmektedir. Eski tanrıların bu örnekleri Samiler gibi sakallı değillerdir. Aksine, dudaklarının üstü ve yanakları tıraşlıdır. Sadece çenelerinin üzerinde sakal vardır. İleri sürülen açıklama, Sümerlerin tıraş olmadan önce tanrılarına insan şekilleri vermiş olmaları ve Akdeniz ırkının karakteristik yüz kıllarının dini içgüdünün tutuculuğunun başka bir örneği olmasıdır. Mısır'da tanrıları temsil eden tıraşlı Firavunlar sahte çene üstü sakalı takarmış. Kraliçe Hatshepsut bile devlet olaylarında bir sakal bırakılmasını gerekli görürmüş. Ptah-Osiris Batlamyos dönemine kadar sakalını korumuştu.

Tanrılarını benzer şekildeki sakallarla tasvir ederken, ilk Sümerlerin yabancı halkların uygulamalarından etkilenmemiş olması muhtemeldir. Lagaş'ın rahip kralı Gudea'nın hükümdarlık dönemine kadar tanrılarını Samilere ait özelliklerden olan sarkan sakallı, favorili veya bıyıklı olarak yansıtmamışlardı. Ama o zamana kadar

eski geleneklerinin önemini tamamen unutmuşlardı. Lagaş'ın heykeltıraşları da Naram-Sin'in zaferinin nefis dikilitaşını üreten Akad sanat okulunun etkisi altında çalışıyorlardı ve sonunda Samilerin sakallı figür uygulamalarını benimsemişlerdi. Ne olursa olsun, eski döneme ait ilkel üretimler yerine Akad'ın sanatsal zaferlerini izlemiş ve öğrenmişlerdi. Bunun yanı sıra, Sami krallarının tanrılaştırıldığı ve Sami lordlarının etkiye ve üne sahip olduğu bir çağda yaşamışlardı.

İlk Sümerler döneminde Sami halkları çok fazla akla gelmiyordu. Tarımla uğraşan halkların tanrı modellerini dağlardan inip amaçlarına ulaşarak evlerine dönen yağmacılardan almış olmaları imkansızdı. Büyük ihtimalle onları "yabancı şeytanlar" olarak görüyorlardı. Yine de, odun, taş ve bakır getiren tüccarlar olarak gelen ve şehirlerde topluluklar oluşturan diğer Samilerin Sümer'in dini düşünceleri üzerinde etkileri olmuş olabilir. Örneğin tüm Babil'de kabul edilen tanrı Ramman kuzeydeki, Anadolu'daki ve Suriye'deki dağlı halkların tanrısıydı. Bu tanrı, Sümerlilerin yaşam biçimini benimsemiş ve yüzleriyle kafalarını kazıyan yerleşimciler tarafından tanıtılmış olabilir. Ama eski şehirler hiçbir zaman dış dünyadan tamamen uzak kalmış bir durumda var olamamış olsa da, bu şehirlerde yaşayanlar tanrılarını model alırken yabancı gruplar tarafından inanılan tanrıları düşünmemişlerdi. Medenileşmiş Sümerlerin, tanrılarını karmaşık canavarlardan insanlaşmış tanrılara dönüştürmelerinin sebebinin cahil göçebelerin öğretileri olduğuna inanmamız bekleniyorsa, saflığımız ölçülüyor demektir. Böyle bir varsayım, her ne olursa olsun, Antik Mısır kanıtlarıyla desteklenmemektedir.

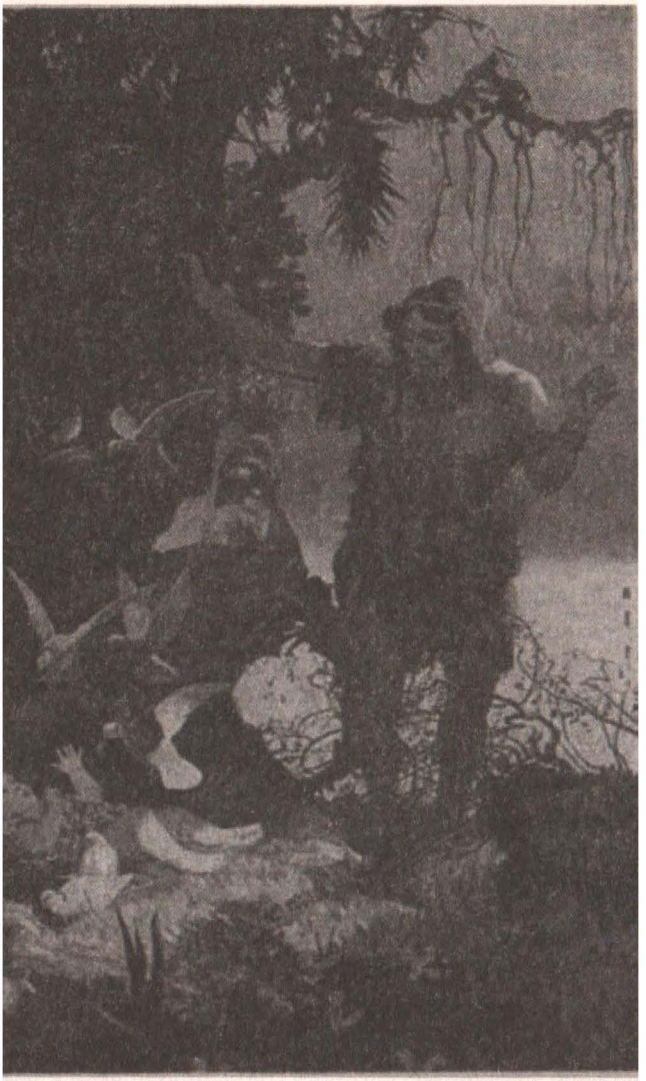

GUDEA HEYKELİ- *(Louvre, Paris)*

YEDİNCİ BÖLÜM

YARADILIŞ EFSANESİ: EJDER KATİLİ MARDUK

Konular

İlk Derinlerin Yaşlı Ruhları- Apsu ve Ejderha Tiamat- Cömert Tanrıları Yok Etme Planları- Ea Apsu ve Muminu'yu Yeniyor- Ejderhanın Nefretle Yaptığı Hazırlıklar- Anshar'ın Marduk'a Başvurması- Yüce Tanrıların Ziyafeti- Marduk'un Evren'in Hâkimi Olarak Yüceltilmesi- Ejderha Öldürülüyor ve Ev Sahibi Esir Alınıyor- Marduk Panteonu Yeniden Düzenliyor- İnsanların Yaradılışı- Arari olarak Marduk- Babilli Osiris- İnsanlığın Esas Amacı- İyinin ve Kötünün Kaynağı Olan Tiamat- Yılan veya Solucan Olarak Ejderha- Yaradılış Efsanesinin Halk Masalı- İngiliz Neolitik Efsaneleri- Alman ve Mısırlı Zıtlıkları- İncil'de Ejderhalara Yapılan Göndermeler- Baba ve Oğul Teması- Marduk ve Temmuz- Tektanrıcılık Eğilimi- Çift Cinsiyetli Tanrılar.

***

Başlangıçta tüm evren sadece denizden oluşuyormuş. Yukarıdaki gökyüzüne ve aşağıdaki yeryüzüne isim verilmemiş. Bunları yaratan kişi ilk Derinliğin babası Apsu imiş. Anneleri Kaos ruhu Tiamat'mış. Hiç çayır oluşturulmamış, görünürde hiç bataklık yokmuş. Tanrılar bir varlığa sahip değillermiş, kaderleri de henüz yazılmamış. Sonra sularda bir hareketlenme olmuş ve tanrılar ortaya çıkmış. İlk varlığa sahip olan birinci tanrı Lachmu ve tanrıça Lachamu'ymuş. Uzun çağlar geçtikten sonra, tanrı Anshar ve tanrıça Kishar yaratılmış. Bu tanrıların günleri arttığında ve genişlediğinde, onları gökyüzü tanrısı Anu ve eşi Anatu ile en bilge, en güçlü olan Ea izlemiş. Ama Ea'nın yanında bir eş yokmuş. Artık derinliğin tanrısı Ea "yeryüzünün efendisi" Enki'ymiş de ve ebedi eşi Damkina "yeryüzü leydisi" Gashan-ki'ymiş. Ea ile Damkina'nın oğlu efendi Bel zaman içinde insanoğlunu yaratmış.[152] Yüce tanrılar güç ve ün anlamında işte böyle belirlenmişler.

Apsu ve Tiamat kaosun derinliklerindeki kargaşanın arasında kalmışlar. Üzgünlermiş çünkü yüce tanrılardan olan çocukları evreni yönetmek ve onu düzene sokmak istiyormuş.[153] Apsu hâlâ güçlü ve ateşliymiş. Tiamat da fırtınalar yaratıyor ve kendini dövüyormuş. Amaçları ebedi kargaşada kötüyü oynamakmış.

Daha sonra Apsu danışmanı ve arzularını paylaştığı oğul Mummu'yu çağırmış ve şöyle demiş, "Sen Mummu, beni memnun eden Mummu, gel beraber Tiamat'a gidelim ve onunla konuşalım."

Böylece ikisi gitmiş ve yüce tanrıların amacının başarılı olmasını önlemek için ne yapılması gerektiğini danışmak adına, Kaos Ana'nın huzurunda yere eğilmişler.

Apsu ağzını açmış ve şöyle demiş, "Sen Tiamat, ışıldayan, tanrıların amaçları beni çok üzüyor. Ne gündüzleri rahat edebiliyor ne de geceleri uyuyabiliyorum. Onlara engel olup amaçlarını yok edeceğim. Acı ve matem getireceğim ki, böylece biz de onlar tarafından rahatsız edilmeyeceğiz."

Tiamat bu kelimeleri duymuş ve homurdanmış. Kızgınlıkla kalkarak fırtınalar kükretmiş. Öfkeli acısıyla bir lanet okumuş ve sonra Apsu'ya, "Amaçlarına ulaşmalarını önlemek ve onlar tarafından rahatsız edilmemek için ne yapacağız?" diye sormuş.

Danışman Mummu Apsu'ya dönerek cevap vermiş: "Tanrılar güçlü olsa da, onları yenebilirsiniz. Amaçları sağlam olsa da, onlara engel olabilirsiniz. Sonra gece ve gündüz rahat edebilirsiniz."

Apsu'nun yüzü ışıldamış Mummu'nun bunları söylediğini duyduğunda. Ama düşman olduğu tanrıların amaçları aklına gelince ürpermiş. Tiamat ile tanrıların her şeyi değiştirmelerine ağıt

---

([152]) Büyük Bel Niffur'lu Enlil'miş. Küçük Bel ise Babilli Marduk'muş. Damascius'a göre, büyük Bel Enki gibi niteliklerini paylaştığı Ea'dan önce yaratılmış.

([153]) Bu parça parça olan metinlerden alınmış bir anlamdır.

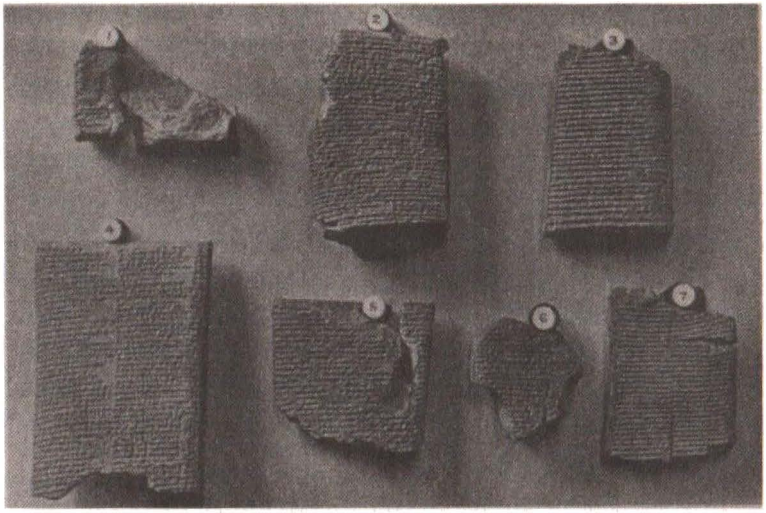

"YARADILIŞIN YEDİ TABLETİ"*Kouyunjik'teki (Ninova) Ashur-bani-pal Kütüphanesinden (Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.)*

yakmışlar. Tanrıların planları kalplerine korku salmış. Acı içinde Mummu'yla konuşarak kötülük planlamaya başlamışlar.

Daha sonra, her şeyi bilen Ea yaklaşmış. Kötülerin hep beraber planlar kurduğunu ve mırıldandıklarını görmüş. Büyü yaparak, Apsu ve Mummu'nun çöküşünü tamamlayarak onları esir almış.[154]

Tiamat'ın isteklerini paylaşan Kingu onu teselli edecek şeyler söylemiş: "Apsu ve Mummu yenildiler ve biz rahat olamayacağız. Siz onların intikamcısı, şiddetlisi olacaksınız."

Tiamat bu parlak ve kötü tanrının sözlerini dinlemiş ve şöyle yanıtlamış, "Benim kuvvetime güvenebilirsiniz. Öyleyse savaş başlasın."

---

(154) Hikayenin büyük bir kısmı bu noktada bekliyor.

Kaos ve derinliğin sahipleri bir araya gelmişler. Gece ve gündüz yüce tanrılara karşı komplolar tasarlamışlar. Öfke içinde savaşa hazırlanmışlar. Burunlarından soluyarak fırtınalar yaratmış ve hiç dinlenmemişler.

Her şeyin yaratıcısı Chuber Ana[155] karşı koyulamaz silahlar yapmış. Ayrıca on bir çeşit kötü canavar yaratmış. Bunlar sert azı dişleri olan ve gövdeleri kan yerine zehirle dolu dev yılanlar, azametli yapılarıyla onları gören herkesi korkuyla kaplayan ve darbelerinden kaçılamayan dehşet verici hırıldayan ejderhalar, engerek ve piton yılanları, Lachamular, kasırga canavarları, kudurmuş köpekler, akrep insanlar, fırtına yılanları, balık insanlar ve dağ koçlarıymış. Bunları korkunç silahlarla donatmıştı. Bu nedenle hiçbirinin savaştan korkusu yoktu.

Emirleri değiştirilmeyen ve sağlam olan Tiamat sonra yardımına gelen Kingu'yu tüm kötülük tanrılarının üstüne yükseltmiş. Savaşta orduyu yönetecek, önden gidecek ve savaşı başlatacak lider yapmış. Kingu'yu görkemli bir şekilde giydirerek onu yüksek bir yere oturtmuş ve şöyle demiş:

"Sizin emrinizin tüm tanrılarınkinden üstün olmasını sağladım. Onları siz yöneteceksiniz. Güçlü olun, benim seçilmiş kocam. Ve benim ismimin tüm yer ve gök ruhlarının üzerine yükselmesine izin verin."

Tiamat Kingu'ya kader tabletlerini vermiş. Onları göğsünün üzerine koyarak, "Sizin emirleriniz değiştirilemez. Sizin sözleriniz sabit kalacaktır," demiş.

Kingu işte böyle yüceltilmiş. Tanrıların yazgılarına karar vermek için Anu'nun kutsal gücüne el koymuş ve şöyle demiş, "Ateş

([155]) Tiamat'ın bir unvanıdır. Gırtlaksı ses anlamına gelir.

tanrısına engel olmak için bırakın ağzınız açık kalsın. Savaşta güçlü olun ve direnişi kırmayın."

Ea Tiamat'ın yaptıklarını öğrenmiş, güçlerini nasıl topladığını ve Apsu'nun intikamını almak için yüce tanrılara kötülük etmeye nasıl hazırlandığını. Bilge tanrı acı içinde kalmış. Günler boyu inlemiş. Daha sonra babası Anshar'ın huzuruna gitmiş ve "Anamız Tiamat gazabı içinde bize sırtını döndü. Kötü tanrıları yanına çekti. Sizin yarattıklarınız bile onun yanında," demiş.

Anshar, Ea'nın Tiamat'ın yaptığı hazırlıklarla ilgili konuşmalarını dinledikten sonra beline vurmuş ve dişlerini sıkmış. Huzursuzluğa kapılmış. Acı ve öfke içinde Ea'yı şöyle yanıtlamış, "Sen savaştan önce gideceksin. Mummu'yu bağlayacak, Apsu'nun cezasını vereceksin. Madem Kingu'da yüceltilmiş, Tiamat'a karşı gelecek kimse yok artık."[156]

Anshar oğlu Anu'yu huzuruna çağırmış ve ona, "Korkusuz güçlü oğlum, senin darbelerine karşı koyulamaz. Tiamat'a git ve onunla konuş ki öfkesi yatışsın, kalbine merhamet girsin. Ama eğer seni dinlemezse, benim adıma konuş, o zaman uzlaşabilir," demiş.

Anu Anshar'ım emirlerine uymuş. Yola çıkıp Tiamat'ın patikasından inmiş. Onu burnundan solurken ve hırıldarken bulmuş. O yüzden ona yaklaşmaya korkmuş ve geri dönmüş.

Daha sonra Ea gönderilmiş ama o da korkuya kapılıp geri dönmüş.[157]

Anshar daha sonra Ea'nın oğlu Marduk'u çağırmış ve şöyle demiş: "Yüreğimi ısıtan oğlum, savaşa gideceksin ve kimse sana karşı duramayacak."

Marduk bu sözleri duyduğuna sevinmiş. Anshar korkuyu kovsun diye Marduk'u öpmüş. Marduk da onun huzurunda

---

([156]) Burada da hikayeyi bölen bir boşluk vardır.

([157]) Bu, Ea'nın Kingu'yu yendiği ama Tiamat'a salınmadığı ilk ziyareti olabilir.

durarak, "Siz, tanrıların efendisi, sözlerinizi esirgemeyin. Arzu ettiğiniz şeyleri yapmam için gitmeme izin verin. Hangi insan savaşta size meydan okumuş ki?" demiş.

Anshar şöyle cevaplamış: "Hiç kimse bana meydan okuyamadı. Sadece bize savaş açmaya karar vermiş olan bu kadın, Tiamat'tır. Ama korkma, neşelen. Çünkü sen Tiamat'ın kafasına vuracaksın. Bilge tanrı, sen saf büyünle onu yeneceksin. Oyalanma hemen git. O seni yaralayamayacak. Geri geleceksin." Anshar'ın bu sözleri Marduk'u neşelendirmiş ve şöyle cevap vermiş, "Siz ki tanrıların efendisi, tanrıların yazgısı, eğer ben, intikamcı, Tiamat'a boyun eğdirip herkesi kurtaracaksam, büyüklüğümü tanrılar arasında ilan edin. Tüm yüce tanrıların neşe içinde Upshukinaku'da (Meclis Merkezi'nde) toplayın ki, sizinkiler gibi benim sözlerim de değişmez olsun ve yaptığım her şey hiçbir zaman değiştirilemesin. Sizin yerinize tanrıların kaderlerine ben karar vereyim."

Anshar daha sonra danışmanı Gaga'yı çağırmış ve "Benim isteklerimi paylaşan sen, benim kalbimdeki amacı anlayan sen, Lachmu ile Lachamu'ya git ve ekmek yiyip şarap içmek için tüm tanrıları benim huzuruma çağır. Hepsine sana anlattığım gibi, Tiamat'ın savaş hazırlıklarını, ejderhadan korkarak geri dönen Anu ve Ea'ya verdiğim emirleri, intikamcımız olarak Marduk'u seçmemi ve Marduk'un düşmanımızı yenebilecek kadar güçlü olmak için benim kader yazma gücümle donatılmak istediğini anlat," demiş.

Gaga Anshar'ın tüm emirlerini yerine getirmiş. Lachmu ve Lachamu'ya gidip huzurlarında mütevazi bir tavırla eğilmiş. Sonra doğrularak oğulları Anshar'ın dediklerini iletmiş ve şöyle eklemiş, "Acele ediniz ve Marduk için yazgınıza karar veriniz. Güçlü düşmanınızla karşılaşması için yola çıkmasına izin veriniz."

Lachmu ve Lachamu Gaga'nın söylediklerini dinledikten sonra, İgigiler (cennet ruhları) acı çekerken, ağıtlar yakmış ve şöyle

demişler: "Ne değişti de Tiamat kendi çocuklarına düşman oldu? Onun yaptıklarını anlayamıyoruz."

Tüm yüce tanrılar hazırlanıp Anshar'a gitmişler. Konsey odasına yerleşip birbirlerini öpmüşler. Sonra oturup ekmek yemeye ve susam şarabı içmeye başlamışlar. Neşelenip rahatladıklarında, Marduk'un kaderine karar vermişler.

Anshar'ın odasında intikamcıyı şereflendirmişler. Onu hepsinin üzerinde bir prens olarak yüceltmiş ve şöyle demişler: "Tüm yüce tanrılar arasında sen en yücesin. Emrin Anu'nun emri olsun. Bundan sonra, yükselme ve indirme gücüne sahip olacaksın. Hiçbir tanrı senin otoriteni tartışmayacak. Sen Marduk, intikamcımız, sana tüm Evren üzerinde hâkimiyet veriyoruz. Silahın her zaman karşı koyulamaz olacak. İsyan çıkaran tanrıları yok et ama sana güvenenlerin canlarını bağışla."

Bundan sonra tanrılar Marduk'un önüne bir örtü sermiş ve "Ağzını aç ve emir sözleri söyle ki bu örtü yok olsun. Tekrar söyle ve örtü geri gelsin," demişler.

Marduk, ağzını açıp bir şeyler mırıldandıktan sonra örtü yok olmuş ve tekrar konuşunca örtü geri gelmiş.

Tüm tanrılar neşe içinde eğilerek "Kral Marduk" diye bağırmışlar.

Sonra kraliyet asasını, tahtı ve nişanını ve bunların yanında düşmanlarını yeneceği karşı konulamaz silahı[158] Marduk'a vermişler: "Marduk artık gidip Tiamat'ı öldürebilirsin. Bırak onun kanını taşısın gizli yerlere rüzgârlar."

İşte Marduk'un yazgısına tanrılar böyle karar vermiş. Böylece refah ve huzur yolu onun için hazırlanmış. Savaşa da hazırmış artık. Başını eğerek ok kılıfını takmış ve omzuna da bir mızrak bağlamış. Sağ eline bir sopa alarak önüne bir yıldırım düşürmüş.

([158]) Şimşek mızrağı veya yıldırım oku.

Bedenini bu ateşle doldurmuş. Anu düşmanlarını yakalayacağı ve kaçışlarını önleyeceği bir ağ vermiş. Marduk daha sonra yedi rüzgarı yaratmış: kötülük rüzgârı, kontrol edilemeyen rüzgâr, kum fırtınası, girdap, dört katlı rüzgâr, yedi katlı rüzgâr ve eşsiz rüzgâr. Bu rüzgârların hepsi onun peşinden gitmiş. Sonra güçlü silahı yıldırım okunu kavramış ve düşmanları yenip ayaklarının altında çiğnemek için fırtına arabasına atlamış. Arabasını dört hızlı ve tehlikeli at sürüyormuş. Atların benekli ağızları ve köpek dişleri varmış. Marduk'un kafasının üzerinde bir ışık yanıyormuş. Üzerinde bir korku cüppesi varmış. Arabası hareket edince, tanrılar peşinden gitmişler. Yüce tanrılar bir araya gelerek onun izinden savaşa doğru yola çıkmışlar.

Marduk sonunda Tiamat'ın gizli mağarasına yaklaşmış. Onun eşi Kingu'ya bir şeyler söylediğini görmüş. Bir an için duraksamış. Onun peşinden gelen tanrılar tereddüt ettiğini görünce üzülmüşler.

Tiamat kafasını hiç çevirmeden söylenmeye devam ediyormuş. Sürekli lanet okuyormuş: "Sen Marduk, senin tanrıların lideri olarak ilerleyişinden korkmuyorum. Benim dostların burada toplandı ve senin dostlarından çok daha güçlüler."

Marduk kolunu kaldırıp korkunç yıldırım okunu kavramış ve isyankâr Tiamat'a şöyle demiş, "Sen kendi kendini yücelttin ve öfkeli kötü kalbinle nefret ettiğin yüce tanrılara ve babalarına savaş açmaya hazırlandın. Kingu'ya Anu'nun kader yazma gücünü verdin. Çünkü sen iyi olan şeylere ve günahkâr olanları sevmeye düşmansın. Bütün güçlerini bir araya topla ve silahlanarak savaşa gel."

Tiamat bu güçlü ve ağır sözleri duyduktan sonra çılgın biri gibi bağırmış ve küplere binmiş. Her yeri titremiş ve dudaklarından bir büyü dökülmüş. Tanrılar silahlarını kavramışlar.

Tiamat ve Marduk birbirleriyle çarpışmaya ilerlemişler. Savaş için hazırlanmışlar. Yüce tanrıların efendisi Anu'nun ona verdiği ağı sermiş. Ejderhayı tuzağa düşürmüş ve kaçmasını engellemiş. Tiamat on iki kilometre genişliğindeki ağzını açmış. Marduk ona

vurmak için kötülük rüzgârını çağırmış. Rüzgâra Tiamat'ın ağzının açık kalmasını sağlamasını emretmiş. Böylece asla kapatamayacakmış. Tüm fırtınalar ve kasırgalar savaş alanına gelerek Tiamat'ın bedenini kaplamış. Kalbi zayıflamış, zorlukla nefes alıyormuş. Sonunda yenilmiş. Daha sonra yüce tanrıların efendisi mızrağını, Tiamat'ın bedeninin alt kısmına fırlatmış. Mızrak kötü tanrıçanın içini parçalamış ve kalbini bölmüş. Tiamat işte böyle öldürülmüş.

Marduk ölü ejderhanın gövdesini devirerek üzerine oturmuş. Beraberindeki tüm kötü tanrılar dehşete kapılarak kaçmaya kalkışmışlar ama kaçamamışlar. Marduk büyük ağıyla hepsini yakalamış. Hepsi birden bağırmaya başlamış ve tüm dünya feryatlarıyla çınlamış. Yüce tanrıların efendisi kötü tanrıların silahlarını parçalamış ve tanrıları esir almış. Daha sonra Tiamat'ın yarattığı yaratıklara saldırarak onları güçlerinde ayırmış. Ayakları altına alıp çiğnemiş. Kingu'yu da diğerleriyle birlikte yakalamış ve kader tabletlerini almış. Onlara kendi mührünü basarak göğsüne koymuş.

İşte yüce tanrıların düşmanları intikamcı tarafından böyle yenilmiş. Anshar'ın emirleri yerine getirilmiş ve Ea'nın istekleri sonunda gerçek olmuş.

Marduk kötü tanrıları bağladığı ipleri sıkmış ve sonra Tiamat'a dönmüş. Ejderhanın gövdesine atlayarak kafatasını sopasıyla ikiye ayırmış. Damarlarını kesmiş ve kuzey rüzgarına onun kanını gizli yerlere götürmesini emretmiş. Yüce tanrılar bir araya gelerek zafer ve mutluluk çığlıkları atmışlar. Daha sonra İntikamcıya hediyeler vermiş, adaklar adamışlar.

Marduk ejderhanın ölü gövdesine bakarak bir süre dinlenmiş. Ku-pu'nun[159] vücudunu bölerek kurnaz bir plan yapmış.

MARDUK TİAMAT'A SALDIRMAK İÇİN YOLA ÇIKAR-*E. Wallcousins'in tablosundan.*

Yüce tanrıların efendisi ejderhanın gövdesini ikiye ayırmış. Bir tarafıyla gök kubbeyi sarmış ve oraya sabitlemiş, suların düşmesini engellemek için bir gözcü koymuş.[160] Diğer kısmıyla yeryüzünü yaratmış.[161] Daha sonra derinliklere Ea'nın evini, yüksek göklere Anu'nun evini kurmuş. Enlil'in yuvası havaymış.

Marduk bütün büyük tanrıları birçok yere göndermiş. Ayrıca onların görüntüleri olan Zodyak yıldızlarını da yaratmış ve hepsini sabitlemiş. Yılı ölçüp aylara bölmüş. On iki ayın her biri için üç yıl yapmış. Yıldızlı görüntüleri olan tanrılara yılın her bir gününün ayrı kontrolünü verdikten sonra, hiçbiri yanılmasın ve yanlış yola sapmasın diye yıldızların sınırlarını belirlemek için kendi yıldızı Jüpiter'in (Nibiru) konumunu belirlemiş. Kendisininkinin yanına Enlil ve Ea'nın konumunu yerleştirmiş. Her bir tarafta sürgülerini sağa ve sola doğru sabitlediği güçlü kapılar açmış. Zirveyi ise merkeze koymuş.

Marduk ay tanrısının geceleri hükmetmesine ve günleri ölçmesine her ay için ödüllendirilmesine karar vermiş. Yüce efendi ayın birçok evresini de belirledikten sonra, dolunay akşamında güneşin tam karşısında durmasını emretmiş.[162]

([159]) Otoriteler "Ku-pu"nun anlamı konusunda ortak bir karar veremezler. Jensen, "gövde, beden" olduğunu ileri sürer. Avrupalı ejderha hikayelerinde Siegfried öyküsünün kahramanları et isterler ve ejderhanın kalbini yerler. Daha sonra ejderhanın bilgeliği ve kurnazlığıyla donanırlar. Sigurd ve Siegfried kuşların dilini anlama kabiliyetine ulaşırlar. Kuşlar "Kader Tanrıçalarıdır" ve kahramanları daha sonra ne yapacakları konusunda yönlendirir. Görünüşe göre Marduk "kurnaz planını" Tiamat'ın gövdesinden bir parça yedikten sonra kurmuştur.

([160]) Gök kubbenin üstündeki sular.

([161]) Berasus'a göre.

Yayını (bir burç olarak) ve ağını göğe yerleştirmiş.

Artık altıncı tablete ulaşmış durumdayız. Altıncı tablet tanrıların Marduk'a söylediği sözlere gönderme yapılmasıyla başlar. Görünüşe göre Ea insanoğlunun yaratılması gerektiğine kalbinden inanmıştı. Tanrıların efendisi onun düşüncelerini okumuş ve şöyle demiş: "Kanımı dökeceğim ve kemik şekillendireceğim... Yeryüzünde yaşamaları için insanları yaratacağım. Böylece tanrılara tapılabilir ve onlar adına tapınaklar yapılabilir. Tanrıların yollarını değiştireceğim..."

Metnin geri kalanı parça parçadır ve birçok satır kayıptır. Fakat Berosus Belus'un (Bel Marduk'un) kafasını omuzlarından ayırdığını belirtmiştir. Kanı akmış ve tanrılar kanı toprakla karıştırarak ilk insanı ve birçok hayvanı yaratmışlar.

İnsanların yaradılışının başka bir versiyonunda anlatılanlara göre, Marduk "suların üzerine sazlar sermiş, toz yaratıp onu sazların yanına dökmüş... tanrıların istedikleri yerde yaşamalarını sağlasın diye, insanları yaratmış." Bir Sippar tanrısı ve "tanrıların leydisi" formlarından biri olan Tanrıça Aruru insanlık tohumunun yaratıcısı (Creatrix) olarak Marduk'la özdeşleştirilir. "Marduk yaratıkları ve canlıları yaratmış." Ayrıca Dicle ve Fırat nehirlerini, çimleri, sazları, bitki ve ağaçları, bataklıkları, inekleri ve keçileri de Marduk yaratmış.[163]

Yedinci tablette Marduk tanrılar (İgigiler) tarafından övülür. Onların tüm niteliklerini özümsediği için elli bir tane isme sahip olmuştur. Bundan sonra her tanrı Marduk'un bir formudur. Örneğin Bel Enlil lordluk ve egemenliğin Marduk'u, ay tanrısı Sin gece

---

([162]) Bu kısım tam olmamakla birlikte Babillilerin astronomi biliminde dikkate değer bir gelişim kaydettiğini göstermektedir. Bu bilgi, ayın ışığını güneşten aldığını bildiklerini ileri sürer.

([163]) Yaradılışın Yedi Tableti, L.W. King, sf. 134, 135.

hükümdarı olarak Marduk, Shamash hukuk ve kutsallığın tanrısı olarak Marduk, Nergal ise savaşın Marduk'udur. Tek tanrıcılığa eğilim, Babilli kuramcılar arasında en çok önem verilen şeydir.

Marduk ilk başta tarım ve bahçeciliğin başlatıcısı ve tahıl ve bitkilerin yaratıcısı olan Asari olarak selamlanmıştı. Ayrıca Anu, Bel ve Ea'nın kararlarını da yönlendirmişti. Ama tanrıları Tiamat ile Kingu'nun ellerinde ölmekten kurtardıktan sonra, "babalarından", yaşlı tanrılardan daha önemli hale geldi. Evreni bir düzene soktu ve her şeyi yeniden yarattı. Bu nedenle o, merhametli ve yardımsever "yaratıcı" Tutu'dur:

Tutu: Aga-azaga (şerefli taç) taçları daha şerefli hale getirebilir—

Ünlü büyünün efendisi ölüleri hayata döndürebilir;
Güçleri tükenmiş tanrılara merhamet eden
Düşmanı olan tanrılara yüklediği boyunduruğu ağır yaptı.
Ve onları kurtararak insanlığı yarattı.
"Merhametli olan," "Kurtuluşun yanında olanın,"
Sözleri unutulmasın ve yerleşsin,
Ellerinin yarattığı kara kafalı olanların ağzına.

İngilizce'ye Pinches tarafından çevrilmiştir.[164]

Aga-azag olarak Tutu'yu insanlar gökyüzüne çıkardı!
"Saf Büyünün Efendisi," "Ölülerin dirilticisi,"
"Esir tanrılara merhamet gösteren,"
"Tanrıların düşmanlarını soktuğu boyunduruğu kaldıran."
"Onların bahşediliciliği yüzünden insanları yaratan,"
"Merhametli olan, yaşam veren!"

([164]) The Religion of Babylonia and Assyria, T.G. Pinches, sf. 43.

Kahramanlıkları devam etsin ve asla düşmesin
Elleriyle yarattığı insanların ağzından.

İngilizce'ye King tarafından çevrilmiştir.[165]

Görünüşe göre Babil doktrini insanoğlunun sadece tanrılara tapması için değil, aynı zamanda Tiamat'ın peşinden gitmek ve ölmüş tanrıların kurtarılışını sağlamak için yaratıldığını ortaya koyar.

Bu asi meleklerin (tanrıların) dönmesini yasakladı;
Hizmetlerini durdurdu; düşmanları olan tanrılara nakletti.
Odalarında insanoğlunu yarattı.[166]

Kaos ejderhası Tiamat Büyük Ana'dır ve ikili bir karakteri vardır. İyilik kökenli olarak, tanrıların yaratıcısıdır. Yardımsever formu, ilk insanın annesi Fenikeli Baau ile özdeşleştirilen Sümer tanrıçası Bau olarak yaşamıştır. Bau'nun diğer bir ismi de gövdesinin yarısı kadın vücudu, diğer yarısı yılan olan Ma ve "tanrıça Ma'nın bir formu" olan Nintu idi ve "bir bebek emzirirken" tasvir edilmişti (4. bölüm). Mısırlı tanrıçalar Neheb-kau ve Uazit yılanlardı. Tanrıça İsis ve Nepthys de yılan formuna sahipti. Yılan bereketi simgelerdi. Ve eğer anne yılansa bu koruyucu anlamına gelirdi. Hindu üçlülüğünün koruyucusu Vishnu yer yılanının gövdesinde uyurdu. Yılan muskaları koruyucu ve bereket getiricidir.

Kötülük kökenli olarak Tiamat derinlik ve fırtına ile karakterize edilmiştir. Bu karakterde düzenin ve iyiliğin düşmanıydı ve dünyayı yok etmeye çalışıyordu.

İhtiraslı okyanusun, tehditkâr bulutlarla yüceltilmek için
Kabardığını, hiddetlendiğini ve köpüklendiğini
Gördüm.[167]

Tiamat deniz ejderhasıydı bu nedenle bir yılan veya su canavarıydı. "Ejderha" yani "dragon" kelimesi Yunan sözcüğü

([165]) Yaradılışın Yedi Tabledi, L.W. King,cilt. i, sf. 98, 99

([166]) Trans. Soc. Bib. Arch., iv, 251 - 2

([167]) Shakespeare - Julius Caesar, i, 3, 8.

"drakon"dan gelir. "Drakon," bir bakışıyla şimşek çaktıran "gören ve bakan" anlamına gelen yılan (serpent) demektir.

Çeşitli ülkelerde yılan veya solucan ölüleri kemiren yok edicidir. "Solucanlar onları yün gibi yiyecek,"[168] demiştir İsiah, simgesel olarak. Mısır, Babil, Yunan, Cermen, Hint ve diğer mitolojilerdeki dünyayı çevreleyen okyanusta yatar. İrlandalılar ona "morúach" derler ve Babilli Nintu gibi bir denizkızı formu verirler. İskoçça bir şiirde Tiamat, Finn-mac-Coul ve savaşçı yardımcıları tarafından öldürülen "Sarı Muilearteach" olarak boy gösterir.

Dalgaların üzerinde bağıra çağıra geldiği görüldü
Kıvrılmış, titreyen cesurun...
Yüzü kömürün parlaklığının mavi siyah rengindeydi,
Ve kılçık şeklindeki dişleri çürümüş kemik gibiydi.[169]

Yılan halk masallarında her zaman yer almıştır. Bir efsaneye göre, Büyük İskender cam bir kafesin içinde okyanusun derinliklerine indirildiğinde, yanından geçen büyük bir canavar görmüş. İki gün oturmuş ve "canavarın kuyruğunun ve diğer kısımlarının ortaya çıkmasını gözlemlemiş."[170] Argyllli bir dağlı da benzer bir deneyim yaşamış. Bir sabah bir kaya üzerinde balık avlamaya gitmiş. "Oraya vardıktan kısa bir süre sonra, bir yılanbalığının başının geçtiğini görmüş. Bir saat daha balık tutmaya devam etmiş. Yılanbalığı hala oradaymış. Evine gitmiş, bütün gün tarlada çalıştıktan sonra akşam tekrar o kayaya gitmiş. Yılanbalığını yine görmüş. Hava kararırken bir de bakmış ki kuyruğu kayboluyor."[171] Beowulf'ta Tiamat'ın denizdeki yavrularından "kişnemeler" olarak bahsedilir. Kahraman "gece olduğunda dalgaların üzerindeki deniz canavarlarını öldürmüş."

([168]) Yeseya, li, 8.

([169])Campbell- West Highland Tales, sf. 136.

([170]) The Life and Exploits of Alexander the Freat, E.A. Wallis Budge, sf. 284, 285.

([171]) Campbell7s West Highland Tales.

Kuyu ejderhaları da Babilli su canavarlarını akla getirir. Kudüs yakınlarında da bir tane "ejderha kuyusu" varmış.[172] Çin'den İrlanda'ya kadar nehirlerde ejderha veya kuyu ejderhalarından kaçmış tanrıçalar varmış. Rhone nehrinin şeytanına "drac" denirmiş. Sellerden de ejderha diye bahsedilirmiş ve Herkül tarafından öldürülen su yılanı Hydra da bu gruba aitmiş. Su, iyiliklerin olduğu kadar kötülüklerin de kaynağıymış. Sümerlere göre, okyanus özellikle canavarların yuvasıymış. Bu duruma Shakespeare'in Ferdinand'ı gibi bakıyorlarmış: Ferdinand denize atladığında şöyle der, "Cehennem bomboş çünkü bütün şeytanlar burada."[173]

Bu Babil Yaradılış hikayesinde yaygın Ejderha mitinin övülen bir çeşidini görüyoruz. Ne yazık ki, kuramlaştıran rahiplerin bu kadar fazla sembolizmle doldurduğu Sümerli sözlü versiyonunu elde etmek için hiçbir iz bulunamadı. Şüphesiz o da unutulmaz Perseus ve Andromeda efsanesi kadar büyük bir popülarite kazanmıştı. Yunanlı bilgeler Perseus ve Andromeda efsanesini mantıklı kılmaya çalıştılar. Şairler de bu efsanenin bazı kısımlarından yararlanarak onu kendi hayal güçlerine uygun halde geliştirdiler.

Kayıp Sümer hikayesi şöyle özetlenebilir: vahşi yerlerde veya okyanuslarda yaşayan Yaradılış efsanesinde tanrılar tarafından temsil edilen bir grup savaşçıya düşman olan bir canavar ailesi varmış. Kahraman kral Ea, insanların düşmanlarına savaş açmış, canavarların babası Apsu'yu ve oğlu Mummu'yu öldürmüş. Ama en güçlü şeytan hala hayattaymış. Bu şeytan ailesinin öldürülmesinin intikamını almak için yangın çıkaran Ana Tiamat'mış. Ona savaş açmak isteyen kahraman hazırlıklara başlamış. Önce kendisine özel silahlar yapmış. Canavarların kraliçesi sıradan yollarla alt edilemezmiş. Çünkü aşırı kurnazmış ve oğluyla kocası gibi kolay

(172) Nehemya, ii, 13.

(173) The Tempest, i, 2, 212.

yaralanabilir değilmiş. Ea'nın büyülerine rağmen, karşıt büyüler yaparak onu engelleyebiliyormuş. Sadece işbirliğiyle yenilebilirmiş. Pullarla kaplı derisiyle iyi bir şekilde korunan Tiamat'ın yenilebilmesi için silahın ya gövdesinin alt kısmına ya da ağzının içine doğrultulması gerekiyormuş. Yaşam merkezi ancak bu şekilde ciğeri parçalanabilirmiş. Bu bağlamda Marduk'un başarıya, onu takip eden rüzgarlara canavarın ağzını şişirterek ulaştığını ve böylece ölümcül darbeyi vurabildiğini ve aynı zamanda büyülü sözlerle kendisini büyülemesine engellediğini belirtmek gereklidir.

Anne canavarın kocasından ve oğlundan daha büyük ve daha güçlü olduğu türde hikâyeler İskoç folklorunda oldukça yaygındır. "Finn Büyük Adamların Krallığında" hikayesindeki maceraların anlatıldığı efsanede kahraman, bir gece dostlarını yok edici deniz canavarlarına karşı korumak için yola çıkar. Sahilde durarak, "ateşli fırınlardaki alevler ve hızlı bir yılan gibi yükselmekte olan denizi görür... Devasa bir canavar çıkar ve Finn'in olduğu yere bakar, şöyle der: 'Burada ne kadar da küçük bir nokta görüyorum?'" Peri köpeğinin yardımıyla Finn su canavarını öldürür. Ertesi gece daha büyük bir canavar ("baba") kıyıya gelir ve o da öldürülür. Ama Finn hala en güçlü düşmanıyla karşılaşmamıştır. "Sonraki gece büyük bir cadı gelir kıyıya. Ağzının önündeki dişi ailenin kadını olduğunu gösterir. 'Sen benim oğlumu ve kocamı öldürdün," der canavar." Finn bunu onayladıktan sonra hemen kavgaya tutuşurlar. Finn'in neredeyse yenileceği uzun süren bir mücadeleden sonra, cadı düşer, Finn de kafasını keser.[174]

"Meydan Okuyan Finlay"in hikâyesinin de benzer özellikleri vardır. Kahraman önce bir devi, sonra da devin babasını öldürür. Bunun üzerine, cadı gelir ve ona, "Bunu kurnazlıkla ve hilekârlıkla yapmış olsan da, dün gece kocamı, ondan önceki gece de oğlumu öldürdün," der. Çıplak kayanın üzerinde öfkeli bir güreş tutarlar.

([174]) Waifs and Strays of Celtic Tradition, cilt. iv, sf. 176.

Cadı sonunda yenilir ve hayatını bağışlaması için kahramana birçok hazine teklifinde bulunur. Hatta bu hazinelerin arasında "Yenemediği bir yaratığa veya bir adama asla verilmemiş" olduğunu söylediği "mağarasında olan altın bir kılıç" da vardır.[175] Benzer özelliklere sahip diğer İskoç hikâyelerinde kahraman bir ağaca tırmanır ve cadıya ağzını açtırtmak için bir şeyler söyler. Böylece silahını canavarın boğazına sokar.

Bir Anglo-Sakson destanı olan Beowulf'taki[176] Grendel hikâyesi de bunlara benzemektedir. Erkek bir su canavarı her gece Kral Hrothgar'ın büyük salonunda uyuyan savaşçıları avlamaya gider. Beowulf "Büyük Adamların Krallığında" Finn'in yaptığı gibi, deniz yoluyla Grendel'i öldürmeye gider. Bu insan yiyiciyle dövüşür ve onu ölümcül bir şekilde yaralar. Bunun üzerine görkemli şölenler yapılır. Ama eğlencenin yarıda kesilmesi gereklidir çünkü Grendel'in annesi "üzgün bir yolculuk yapıp oğlunun ölümünün intikamını almaya" karar vermiştir.

Anne canavar gecenin karanlığı iyice çöktükten sonra salona girer. "Asillerden birini hızla yakalar ve bataklığa, deniz altındaki mağarasına doğru," ilerler. Beowulf zırhını giyer ve doğru zaman gelince, sulara dalar. Sonunda canavarın gizli barınağını girer. Dövüşte "su eşi" oğlundan daha korkunç bir düşman olduğunu kanıtlar. Beowulf kocaman bir kılıcı eline geçirene dek onu öldüremez. "Değerli taşlarla süslenmiş" kılıç mağarada asılı duruyorken Beowulf onu fark etmiş ve ele geçirmiştir. Bu sihirli silahla anne canavarı öldürür. Canavarın zehirli kanı daha sonra "süslü kılıcı" eritir. Finn gibi, Beowulf da canavarlardan birinin kellesiyle evine döner.

Bu hikâyeyle ilgili ilginç bir nokta ise bu efsanenin Kuzey Alman Serüveni döngüsü içinde hiçbir çeşidinin ortaya çıkmamış olmasıdır.

([175]) Yayınlanmayan halk hikayelerinden alınmıştır.

([176]) Clark Hall tarafından çevrilen Beowulf, Londra, 1911, sf. 18.

Destanında kahraman Beowulf'u Siegfried ve Sigurd'la bağlayan öfkeli ejderhanın hikâyesine yer veren şair sanki bilmediği bir konuyu işlermiş gibi, anne canavarın azametinden kuşku duymuş gibi görünmektedir. Çünkü şöyle der: "(Grendel'in annesinin neden olduğu) Dehşet, kadının gücü kadar az değildi. Kadının savaş korkusu erkeklerle dövüşerek ölçülür."[177] Fakat daha sonraki hikâyedeki Amazonların iki cins arasından güçlü olan canavar olduğu ispatlanmıştır. Anne canavarın izleri İngiliz folklorunda de, özellikle de mitsel "Westminsterlı Uzun Meg" hakkındaki hikâyelerde görülür. Ben Jonson "Şanslı Adalar" eserindeki maskeli baloda bu mitten bahsetmiştir.

Westminsterlı Meg,
Turna kadar uzun,
Uzun bacakları,
Ve bir uçak gibi ayaklı,
İki tekerlek kadar geniş,
Bir çift topuklu Meg."

Meg'in birçok mezarı vardır. Bir tanesinin Westminster Manastırının dehlizlerinin güney tarafındaki büyük bir taşla işaretlendiği düşünülmektedir. Bu taş büyük olasılıkla vebadan ölmüş insanların defnedildiği çukuru işaret etmektedir. Meg'in bazı Yunanlı ve İrlandalı tanrı ve tanrıçalar gibi taşlaştırıldığı da söylenir. Penrith yakınlarında bulunan Salkeld'de taşlardan oluşmuş bir çembere "Uzun Meg ve Kızları" denir. Ünlü dev "Uzun Tom" gibi, "Dağlı Meg" de ismini ilk zamanların büyük silahlarına vermiştir. Tüm cadılar ve devler granit kaya parçaları, sert kil topları, halkalar ve diğer devasa mermilerin atıcıları olarak halk masallarında yer alırlar.

Grendel'in annesi ve Uzun Meg ile ilgili hikâyeler Kuzey İskoçya'da tekrar edilenlere benzer. Bunlar erkek devlerin dişi devlerden daha büyük olduğu ve (Siegfried'in yendiği Regin ve

---

([177]) Clark Hall tarafından çevrilen Beowulf, Londra, 1911, sf. 69.

Sigurd'un öldürdüğü Fafner gibi) ejderhanın erkek olduğu kendine özgü Alman efsaneleriyle zıtlık oluşturur. Bu nedenle kocalarından ve oğullarından daha güçlü olan dişi canavarların anlatıldığı İngiliz hikayelerinin Neolitik ve İberya kökenli olmaları, Akdeniz ırkının batı kanadının entelektüel yaşamının unutulmaz anıları olmaları olasıdır.

Mısır'da ejderhalar varlıklarını Heliopolis'in güneş kültünün gelişmiş mitolojisinde sürdürürler. Güneşe tapmanın sonradan geldiğine inanıldığı ve güneş tanrısı erkek olduğu için, gece şeytanı Apep'in Set'in kişileştirilmesi olduğunu öğrenmek şaşırtıcı olmaz. Bir Suriye ve Anadolu tanrısı olan Sutekh'le özdeşleştirilen bu tanrıya hanedanlık öncesi zamanda gerçekleşen ilk kabile mücadelelerinde yenilmiş bir kabile tarafından tapılmıştır. Yaşlı ve gözden düşmüş bir tanrı olduğu için, benzer bir süreç içinde fetihçilerin düşmanı olmuştur. On sekizinci hanedanlıkta, 2.Ramses'in Sutekh'i "ejderha katili" olarak boy gösterdiği için eski şanını geri kazanmıştır.[178] Fakat Mısır'da kutsal ve dişi bir savaş kahramanı olduğunu görmek Akdeniz düşünce biçimiyle uyumludur. Bu kahraman "Ra'nın Gözü" tanrıça Hathor-Sekhet idi.[179] Benzer şekilde Hindistan'da da Vedic sonrası tanrıçası Kali bir yok ediciyken Durga olarak kahramanların koruyucusudur.[180] Kali, Durga ve Hathor-Sekhet klasik savaş tanrıçalarıyla ve ayrıca ilkel Sümer halk dinindeki kızgın ve yaşlı "Büyük Ana" Tiamat'ın öne çıkan özelliklerini almış olan Babilli İştar'la bağlantılıdır.

Babil ejderha mitindeki orijinal kahramanın Ea olması da olasılıklar arasındadır. İncil'de Yehova'nın derinliğin canavarı karşısında kazandığı zafere yapılan göndermelerden bundan daha fazlası çıkartılabilir: "Sen Rahab'ı kesen ve ejderhayı yaralayan

---

([178]) Egyptian Myth and Legend, sf. 260, 261.

([179]) Egyptian Myth and Legend, sf. 8, 9.

([180]) Indian Myth and Legend, sf. xli, 149, 150.

değil misin?"[181] "Ejderhaların başlarını suların içinde sen parçaladın; büyük canavarların başlarını parçalara sen böldün ve el değmemiş doğada yaşayan insanlara et olarak onu verdin."[182] "O, gücüyle denizi böldü ve anlayışı sayesinde kibirliye (Rahab'a) vurdu. Ruhuyla gökleri süsledi: eli kıvrılmış yılanı oluşturdu (veya parçaladı)."[183] "Sen ki Rahab'ı parçalara ayırdın: düşmanlarını güçlü kollarınla dağıttın."[184] "İşte o gün Efendimiz acısıyla büyük ve güçlü kılıcıyla bükülmez yılanı, büyük canavarı cezalandıracak ve denizdeki ejderhayı öldürecek."[185]

Babil Yaradılış efsanesinde Ea'nın yerini ejderha katili olarak oğlu Marduk alır. Benzer şekilde Ninip de tanrıların şampiyonu olarak babası Enlil'in yerini almıştı. Dr. Langdon, "Diğer bir deyişle, sonraki din bilim, baba niteliklerini elde eden ve savaş tanrısı olan yeryüzü tanrısının oğlu kavramını geliştirmiştir. Karanlığın asi canavarlarına karşı durabilen, meclislerini dağlarda toplayan tanrılardan dünya hakimiyetini alan o oğuldur. Tanrılar ona Kader Tabletlerini sunarlar ve karar verme hakkını ona verirler," diye belirtmiştir. Bu gelişim "baba ve oğul fikrinin dünyanın yaratıcı ve aktif prensipleri olarak algılanmasını çalışırken oldukça büyük bir önem" taşımaktadır.[186] Hint mitolojisinde İndra, yıldırım atıcı babası Dyaus'un (Zeus'a benzeyen gökyüzü tanrısı) yerini alır. Andrew Lang bu mitin oldukça yaygın olduğunu belirtmiştir.[187] Babilli kuramcılar halkbiliminin anahtarı tarafından yönlendirilmişler midir?

([181]) Yeseya, li, 9.

([182]) Ağıtlar, lxxiv, 13, 14. Sami ejderhası da Mısırlılarınki gibi erkektir.

([183]) Eyüp, xxvi, 12, 13.

([184]) Ağıtlar, lxxxix, 10.

([185]) Yeseya, xxvii, 1.

([186]) Sumerian and Babylonian Psalms, sf. 204.

([187]) Custom and Myth, sf. 45.

Marduk danıştığı ve büyüler öğrendiği Ea'nın oğlu olarak "Derinliğin Temmuz'unun" kardeşi olmuştu. İştar'ın âşık olduğu genç çobanın yani ilkel mısır ruhunun ve atasının birçok formundan birinin Babil'in büyük tanrısında olduğunu kavramamız gerekiyor. Bahar güneşi tanrısı olarak, Temmuz yağmur ve fırtına şeytanlarını öldürmüş ve böylece hasat ve savaş tanrıçası için uygun bir eş olmuştu. Marduk bir şeytan katili olarak Temmuz'un geliştirilmiş hali olabilir. Babilli fetihçiler tarafından Bel'in ("Efendi"nin) konumuna ulaştırıldığında, Marduk Niffur'lu yaşlı Bel-Enlil'in yerine geçmişti. Rakip tanrıların tüm niteliklerini özümseyen ve bir dünya tanrısı olan Enlil artık;

Hasat tarlalarının efendisi... Yeşil çayırların lordu,

olmuştu. "Anunnaki'nin efendisi" veya "yer ruhlarının efendisi" olmuştu. İlk zamanlardaki tarımcılar mısır ruhunun beslenmesi adına kurban edilmek üzere esir almak için savaşa gittikleri için, Enlil bir savaş tanrısıydı ve bu sözlerle yüceltiliyordu:

Kibirli, düşman ülkelerin kibrini kırdın...

Seninle savaşa girmeyi kim göze alabilir?

Ayrıca "yaralayan boynuzların boğası... Boğa Enlil" diye hitap ediliyordu. Çünkü savaş tanrısı olduğu kadar bereket tanrısıydı da.[188]

Marduk'un isimlerinden biri olan Asari onu Mısırlı Temmuz Osiris'le bağlıyor. Osiris'in de yerini daha sonra oğlu Horus almıştı. Bir ejderha katili olarak, büyükbabasını öldüreceği önceden haber verilen Yunanlı kahraman Perseus'u akla getirir. Perseus da Temmuz ve Osiris'e benzer şekilde bir sandığın içinde denize bırakılmış ve Seriphos adasındaki bir balıkçı tarafından kurtarılmış.

([188]) İngilizce'ye Dr. Langdon tarafından çevrilmiştir. Sf. 199.

Bu kahraman daha sonra Tiamat'la bağlantılı olan şeytan grubu Gorgonlardan (yılan saçlı üç kötü kız kardeşten) biri olan Medusa'yı öldürmüş. Zaman içinde, Perseus evine dönmüş ve bir spor yarışması yapılırken yassı demir bir halkayla büyükbabasını öldürmüş. Enlil'in Marduk tarafından yerinden edilmesinin benzer özellikteki herhangi bir efsanevi onaya sahip olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Babil tanrısı ulusal panteonda en üstün rütbeye eriştiğinde o zamanın düşünce eğilimlerine uygun olarak ve politik nedenlerle tüm diğer tanrıları özümsemişti. Kanatlı ejderhayla dövüşürken, kendi fırtına kanatlarını çırparken ve Ramman'la özdeşleştirilmiş gök gürültüsü silahını taşırken tasvir edilmişti.

Marduk'un eşi Zer-panitum'a özellikle "Derinliğin leydisi" denirdi. Bu unvan onu Temmuz'un kız kardeşi Belit-sheri yani Damkina ile bağlantılı kılar. Damkina ayrıca İştar gibi gökyüzü tanrıçasıydı.

Zer-panitum kutsal kocasının soluk bir yansıması değildi. Bağımsız güçlere sahip keskin karakterli bir tanrıçaydı. Görünen o ki insanlık tohumunun yaratıcısı (creatrix) Aruru ile bağlantılıdır. Aruru ilk kadın ve ilk erkek meydana getirildiğinde Marduk'la özdeşti. Kökensel bağlamda ilkel ruh grubundaki annelerden biriydi. Bu nedenle İştar ve diğer önemli tanrıçalarla bağlantılıdır.

Tüm tanrıçaların İştar'ın formları olması gibi, tüm tanrılar da Marduk'un formlarıydı. Sin "gecenin aydınlatıcısı olan Marduk", Nergal "Savaş Marduk'u", Addu (Ramman) "Yağmurun Marduk'u" idi. Bu kimlik saptamalarının detaylı olarak anlatıldığı bir metni içeren önyazı "eski bir yazıtın kopyasıdır. Bu yazıt M.Ö. 2000'e ait olabilir. Bu dönem Yaum-ilu 'Yehova tanrıdır' isminin ve yapılan göndermelerle ilu kelimesinin tek bir büyük tanrı anlamına geldiğinin bulunduğu dönemdir. Ayrıca İbrahim'in Kildanlar'ın Ur'undaki bir Babilli olduğu dönemdir," diye belirtmiştir Profesör Pinches.[189]

([189]) The Religion of Babylonia and Assyria, T.G. Pinches, sf. 118, 119.

Bir ilahide Marduk'a şöyle hitap edilir:

Sizin gücünüzün huzurundan kim kaçabilir?
İradeniz ebedi bir gizemdir!
Gökte çayırlar yarattınız
Ve yerde
Denizi yönettiniz
Ve deniz sizin sözünüzü dinledi.
Fırtınaya emir verdiniz,
Ve fırtına dindi.
Fırat'ın akış yönüne
Emir verdiniz,
Ve Marduk'un isteği
Selleri yakaladı.
Efendimiz, siz kutsalsınız!
Kim size benzeyebilir?
Tanrıların arasında sadece siz
Onurlandırıldınız bir isim verilerek.

Marduk'a olan inancın temel özelliği olan tek tanrıcılık eğilimi daha önce Niffurlu Bel Enlil'e duyulan inançla gösterilmişti. Kitlelerin dinlerini etkilemese de, eski Babil dini fikrinin bilginlerinin ve düşünürlerinin, tanrılarıyla pazarlık yaparak pohpohlamaların yanı sıra adaklarla onların gönlünü almaya çalışanların ve Kudüs'teki kötü yola düşen insanlar gibi törenlerle tanrıların üzerinde sihirsel bir etki yaratmaya çalışanların ilkel çoktanrıcılığından çok daha fazla yükselmiş olduğunu kanıtlamaya yarar.

Çift cinsiyetli tanrıların tasarlanmasının sebebi, eğer babaya inananlarla anneye inanan halkların birleşmesi değilse, tektanrıcılık eğilimi olabilir. Ay tanrısı Nannar'a bazen hem anne hem baba olarak, İştar'a da hem tanrı hem tanrıça olarak hitap edilirdi. Mısır'da bir tapınak ilahisinde İsis'ten "Babası Osiris tarafından erkekleştirilen kadın" olarak bahsedilir. Nil tanrısı Hapi de kadın göğüslerine sahip bir erkek olarak tasvir edilmiştir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TANRILAŞTIRILMIŞ KAHRAMANLAR: ETHANA VE GILGAMIŞ

Konular

Tanrılar ve Kahramanlar ve "Yedi Uyuyanlar"- Etana, Gılgamış, Herkül'ün Araştırması- Doğum Bitkisi- Kartal Etana'yı Cennet'e Götürüyor- Hint Benzerlikleri- Nimrod'un, Büyük İskender'in ve İskoçyalı Kahramanın Uçuşları- Bir Tanrı olarak Kartal- Yaradılış, Ateş, Bereket ve Ölüm Tanrılarıyla Özdeşleştirilen Hint Kartalı- Kartal Romalı İmparatorun Ruhunu Cennete Taşıyor- Ateş ve Tarım Törenleri- Kuran'daki Nimrod ve John Barleycorn- Gılgamış ve Kartal- Sargon- Temmuz Bahçe Miti- Ea-bani Pan, Bast ve Nebukadnessar'la karşılaştırılıyor- Gılgamış ve Ea-bani'nin Kahramanlıkları- İştar'ın İntikamı- Gılgamış Öte Dünyaya Yolculuk Ediyor- Deniz Kızının Şarkısı- Babilli Nuh ve Yaşam Bitkisi- Cermen Benzerlikleri- Gılgamış Olarak Büyük İskender- Kuran'da Geçen Yaşam Suyu- Hintli Gılgamış ve Herkül- Farklı Mitolojilerdeki Dağ Tüneli- Yaygın Kültürel Etkileşimler.

***

Halk hikâyelerinin en eskilerinden bir tanesi uzak diyarları dolaşan bir kahramanı anlatır. Esir alınmış güzel bir kadını aramak veya acı çeken bir kişiyi rahatlatmak, hastalıkları iyileştirmek ya da yaşamı uzatmak için sihirli bir bitki ya da taş bulmak için yola çıkmış olabilir. Ama her zaman ejderhaların ve diğer canavarların

katili olmuştur. Dost canlısı bir ruh ya da bir ruh grubu "bilge bir kadının", bir büyücünün veya bir tanrının tavsiyelerine uygun olarak hareket eden kahramana yardım etmiş olabilir. Ruhlar genelde vahşi hayvanlar veya kuşlar olurdu ve kahramanı sırtlarında taşır, zaman zaman öğütler verir veya çağırıldıklarında hemen yardımına koşarlarmış.

Büyük bir ulusal kahraman başarıları sayesinde insanların hayal dünyasına girdiğinde, antik dönemin tüm efsaneleri ona bağlanırdı ve "hikâyedeki eski" gezgin şövalyelerle, devlerle veya tanrılarla özdeşleştirilirdi. Örneğin, İskoçya'da Eildon dağlarının kayalar atan devi Wallace adını taşır. Arthur'un yerindeki Edinburgh devine eski bir Kelt kralının adı verilmiştir.[190] Tom-na-hurich denilen perili bir tepede Acemi şair Thomas da "Yedi Uyuyanlar"ın başkanı olarak Finn'in (Fingal) yerini almıştır. Diğer kahramanlara benzer şekilde Napolyon Fransa'da, Skobeleff Rusya'da kalmıştır. Almanya'da Thunor (Thor) mitleri, Gotların (Dietrich) bulanık hikayeleriyle birbirine karışmıştır. Yunanistan, Mısır ve Arabistan'da da Büyük İskender antik dönemin efsanevi konularının çoğunu özümsemiş ve insanların belleklerinden diğer çağlardaki kahramanları silip o yere kendisi geçmiştir. Bu durum, bu kahramanların daha önce insan özellikleri verilmiş bereket ve büyüme ruhlarını yerlerinden etmelerine benzer. Bazı halk masalları ve bunların üzerine kurulan halk inançları Son Taş Devri sonlanmadan önce eskimiş gibi görünüyor.

Perseus, Herkül, Sigurd ve Siegfried ile bağlantılı Babilli iki ünlü ve oldukça önemli iki kahraman vardır. Bunlar Temmuz'a benzeyen iki efsanevi kral Etana ve Gılgamış'tır. Bir tanesi "Doğum Bitkisi"ni, diğeri "Yaşam Bitkisi"ni elde etmek için Yeraltı Dünyası'na yolculuk yapar. Bağlantılı oldukları efsaneler, diğer dünyanın ve

---

([190]) Arthur'un Kelt dilindeki "ayı" kelimesinden alındığı ileri sürülür. Eğer öyleyse, İskoç MacArthur klanının temsil ettiği Arthur kabilesinin "totemi" ayı olabilir.

yaradılışın sırlarını çözme amacıyla dini inançları sembolize eden ve sistemli hale getiren rahipler tarafından kullanılmış ve geliştirilmiştir. Etana yardımı veya yarı dev yarı kartal şeklindeki Hint Garuda gibi yılanların düşmanı olan dev bir kartalı korumuştur. Hint tanrı Vishnu'nun Garuda'ların sırtında gezmesi gibi, Etana da Babil Kartalının sırtında yolculuk etmişti. Ashur-banipal'in tablet kütüphanesinde korunan parça parça olan bir efsanede Asurlu kral Etana Doğum Bitkisini bulmak için Kartalın yardımını alır. Karısı anne olmak üzeredir ve sihirsel bir yardıma ihtiyacı vardır. Benzer bir inanç samandan yapılmış doğum kuşaklarının, yılan derilerinin ve kartal yuvalarında bulunan taşların Babil'de ve hatta ilk zamanlardan beri Avrupa'da kullanılmasına yol açmıştı.[191]

Bu olay nedeniyle Etana göğün en yüksek bölümüne yükselmek ister. Kartala yardım edip etmeyeceğini sorar. Kuş olumlu yanıt verir: "Sevin, dostum. Seni göğün en yükseğine taşımama izin ver. Başını bana yasla ve kollarını kanatlarımın üzerine koy. Bırak benim bedenim senin bedenin olsun." Etana büyük kuşun söylediklerini yerine getirir. Birlikte göğe yükselirler. İki saat uçtuktan sonra Kartal Etana'ya aşağıya bakmasını söyler. Etana bakar ve okyanusun yeryüzünü çevrelediğini ve yerin dağlık bir adaya benzediğini görür. Kartal uçmaya devam eder. İki saat daha geçtikten sonra Etana'dan yine aynı şeyi yapmasını, aşağıya bakmasını ister. Kahraman, bu kez de denizin toprağı saran bir kuşağa benzediğini görür. İki saat sonra Etana artık denizin sadece bir göl gibi göründüğü bir yüksekliğe ulaştıklarını fark eder. O an itibariyle Anu, Bel ve Ea'nın cennetine ulaşmış olduğunu anlar ve orada dinlenecek bir barınak bulurlar.

Hikâyenin bu kısmında metin parça parçadır. Hikayenin daha sonraki kısmında Etana'nın Kartal tarafından "Cennet Kraliçesi"

([191]) bkz. Brand's Popular Antiquities'deki "Lady in the Straw" inançları.

yüce ana tanrıça İştar'ın yuvasına götürüldüğü anlaşılıyor. İki saatlik aralıklarla tam üç kez Kartal Etana'dan gittikçe küçülen yeryüzüne doğru bakmasını ister. Daha sonra bir felaket yaşanır ve Kartal düşmeye başlar. Gittikçe daha yakınlaşırlar dünyaya ve en sonunda yere düşerler. Kartalın bedeni paramparça olur.

Hint Garuda kartalı[192] böyle bir son yaşamadı. Sadece bir olayda Vishnu onu tüm evrenden daha ağır olan sağ koluyla güçsüzleştirir ve tüylerinin çoğunun azalmasına neden olur. Ramayana ve Mahabharata'da anlatılan Rama'nın gezileri hikayesinde bu bağlamda Garuda'nın iki "oğluna" yapılan ilginç göndermeler vardır. Oğullardan biri Seylan'ın (Sri Lanka) şeytan kralı Ravana tarafından ölümcül bir şekilde yaralanır. Diğer kuş bunu kendisini sakat bulan Rama'ya anlatır: "Zamanın birinde biz iki kardeş birbirimizi geçmek isteğiyle, güneşe doğru uçuyorduk. Benim kanatlarım yandı ama kardeşiminkiler yanmadı. İşte şu anda bulunduğumuz bu büyük dağın zirvesine düştüm."[193]

Arabistanlı Müslümanların arasında da Etana hikâyesinin başka bir şekli yaygındır. Kuran'ın "El Fatiha" bölümünde Babilli bir kralın İbrahim'le "Efendisi ile ilgili" bir tartışmaya girdiği anlatılır. Yorumcular kralın daha sonra İbrani liderin ateşe düşmesine sebep olan Nemrut olduğunu düşünmektedirler. Nemrut "İbrahim'in tanrısını görmek için" göğe yükselebileceği bir kule yaptırır ve O'na (tanrıya) savaş açar ama kule devrilir. Ama o planını yapmaya devam eder. Hikayede, "dört devasa kuşun taşıdığı bir sandığın içinde göğe yükseldiği, ama sonra bir süre havada gezindikten sonra, çok hızlı bir şekilde bir dağın üzerine düştüğü ve dağın titremesine neden olduğu" anlatılmaktadır. Kuran'da "dağları

([192]) Etana gibi "anne kartal" Garuda da yılan katiliydi. (3.Bölüm)

([193]) Vana Parva - Mahábhárata sf. 818 ve Indian Myth and Legend, sf. 413.

titreten buluşlara" yapılan gönderme Nemrut'un boş girişimine yapılan bir ima olduğuna inanılmaktadır.[194]

Büyük İskender'in de bir kartalın sırtında uçtuğuna dair bir şöhreti vardır. Tarihte ona atfedilen mitler arasındaki bir mitte "yeryüzünün enini ve boyunu nasıl anladığı ve nasıl bildiği" ve aşması gereken dağlar ve denizlerle ilgili bilgiyi nasıl elde ettiği açıklanır. "Kendisini küçülterek bir kartalın sırtında havada uçmaya başlar ve göklerin en üst katmanına yükselerek orayı araştırır." Etana mitinin başka bir İskender versiyonu Arap efsanesi Nemrut'a benzer. "Karanlıklar Ülkesinde" İskender kartallardan daha büyük kuşları besler ve eğitirmiş. Daha sonra askerlerinden dördüne onları bağlamasını emretmiş. Adamlar "Yaşayanların Ülkesi"ne götürülmüş. Döndüklerinde İskender'e "gördükleri ve yaşadıkları her şeyi" anlatmışlar.[195]

Bir kuzey İskoçya hikâyesinde kahraman "bir kartal gibi büyük bir kuş" olan Cromhineach tarafından taşınır. Kahraman "kuşun onunla beraber bulutlara ulaştığını ve oradayken yerde mi gökte mi olduğunu bilemediğini" söyler. Kahraman ölür ama neler olduğunu anlayacak kadar bilinci açıktır. Bitkin bir halde olan kartal okyanusun ortasındaki bir adaya uçar ve kahramanı güneşli tarafa yatırır. Kahraman şöyle der: "Uyku kartalı esir aldı ve kartal uyuyakaldı. Ölmüş olmama rağmen güneş beni canlandırıyordu." Daha sonra kartal şifalı bir kuyuda yıkanır ve suya atladığında kahramanın üzerine düşerek onu hayata döndürür. "Her zamankinden çok daha güçlü ve daha aktif biri oldum," der kahraman.[196]

([194]) Kuran (tanınmış yorumcuların notlarıyla), İngilizce'ye çeviren George Sale, sf. 246

([195]) The Life and Exploits of Alexander the Great, E. Wallis Budge (London, 1896), sf. 277-8, 474-5.

([196]) Campbell's West Highland Tales, cilt. iii, sf. 251-4 (1892 bsk.).

Kartal birçok mitolojide yer almaktadır. Bir dönem bereket ve fırtına ile yıldırım tanrısı veya tanrıçası, Hades'e ruhları taşıyan tanrı ,ve çocuk getiricisi olarak tapıldığı da olmuştur. Ayrıca kraliyetin sembolüdür. Çünkü krallar yöneten tanrıları temsil ederlerdi. Temmuz'la özdeşleştirilen Lagaş tanrısı Nin-Girsu aslan başlı bir kartal olarak resmedilmiştir. Yunanlı gök ve hava tanrısı Zeus'un eşliğinde de bir kartal vardı. Hatta Zeus'un bile bir dönem kartal olabileceği de söylenir. Mısır'da kartalın yerini akbaba tanrıça Nekhebit almıştır. Yunanlılar bu tanrıçayı doğum tanrıçası Eilcithyia ile bağdaştırırlardı. "Eileithyia genellikle kralın üzerinden uçan bir akbaba olarak temsil edilirdi."[197]

Almanya ve Rusya'nın kraliyet birliklerinde resmedilen Hititlerin çift başlı kartalı krala dönüşen bir tanrıyı simgelemektedir. Babilli Etana kartalı gibi yılanları yok eden Hint mitolojisindeki dev kartal Garuda yumurtasından ateşten sıçrayan bir kıvılcım gibi çıkmıştı. Gözlerinden şimşekler çakıyor, sesiyle gök gürlüyordu. Bir ilahide bu kuş ateş tanrısı Agni'ye benzetilmiştir. Agni'nin özellikleri Temmuz'un, Mithra'nın, yaratıcı Brahma'nın, gök gürültüsü ve bereket tanrısı İndra'nın ve ruhları Hades'e taşıyan ölülerin tanrısı Yama'nın özelliklerine benzer. Ona ayrıca "Vishnu'nun at boyunlu şekli" de denir. İlahide Garuda'nın "yaşam kuşu, canlı ve canlı olmayan evrenin yönetici ruhu... Her şeyin yok edicisi, her şeyin yaratıcısı," olarak övülmesinden bahsedilir. "Güneşin öfkeyle tüm yaratıkları yakıp kavurması gibi" o da yakarmış.[198]

Kuşlar sadece uçuş hareketlerinden kehanetlerde bulunan kader tanrıları değil, aynı zamanda bereket ruhlarıydı da. Mahabharata'da çocuğu olmayan Hintli bilge Mandapala'nın bir oğlan dünyaya getirtene dek cennete girmesi yasaklanmıştı. "Bu durumu sürekli

---

([197]) Religion of the Ancient Egyptians, A. Wiedemann, sf. 141.

([198]) Adi Parva - Mahábárata (Garuda ilahisi), sf. 88, 89

düşünmekteydi" ve "sonunda tüm yaratıklar arasında sadece kartalların doğurganlıkla kutsandığını fark etti." O yüzden bir kuş oldu.

Bu nedenle Etana kartalının Roma'da kraliyet sembolü olduğunu görmek ilgi çekicidir. Tanrılaştırılmış Romalı İmparatorun balmumundan yapılmış resmi ölümünden sonra odun yığınının üzerinde eritildi ve imparatorun ruhunu cennete götürmesi için bir kartal uçuruldu. [199] Bu gelenek büyük olasılıkla mevsimsel ateş ibadetinin bir yadigarıydı. Ateş ibadeti eğer sihirsel ateş ve su törenleriyle bağdaştırılan eski bir Babil geleneği[200] değilse, gizemli Mitanni liderleri tarafından Anadolu'ya ve Kuzey ve Batı Suriye'ye sokulan bir adetti. İngiltere adalarında yaz ortasında yapılan ateş ve su festivalleri ile 1 Mayıs etkinliğiyle temsil edilir. Tarsus'un mitsel kurucusu Sandan, her yıl orada büyük bir şenlik ateşinin yakılmasıyla onurlandırılırdı. Sandan Herkül ile özdeşleştirilmişti. Ayrıca Moloch ve Melkarth'ın bir formuydu.[201] Adonis içinse kumru yakılırmış. 1 Mayıslardaki şenlik ateşlerinde bereket tanrısını temsil eden samanların yakılması bir bereket ritüeli olabilir ve samandan yapılan doğum kuşaklarının neden kullanıldığını açıklayabilir.

Kuran'ı yorumlayanlara göre, kurbanları Kutha'da her yıl yakılan şenlik ateşlerine atan Babilli kral Nemrut Temmuz ayının sekizinci gününde (Suriye takvimine göre ise 13 Temmuz'da) ölmüştür.[202] Nemrut'un beynine sivrisineklerin girdiği ve bunların

---

([199]) Herodian, iv, 2.

([200]) Bu bağlamda Nebuchadnezzar tarafından yapılan resim ilgi çekicidir. "Eğer her kim düşürülmez ve her kime tapılırsa" o kişinin "kızgın ocakta" yakılması gerektiğini söylemiştir. İbranilerden, Shadrach, Meshach ve Abednego bunun üzerine ateşe atılmıştır ama tanrı tarafından kurtarılmışlardır. Daniel, iii, 1-30.

([201]) Asurlu ve Fenikeli Herkül Raoul Rochette tarafından tartışılmıştır. Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres (Paris, 1848), sf. 178.

([202]) G. Sale- Kuran, sf. 246

zarın büyümesine neden oldukları anlatılmıştır. Kral çok acı çekmiş, bu nedenle acıyı dindirmek için başına tokmakla vurulmuş. Berosuslu Temmuz'un da bu gruba dahil olduğu diğer tarımcı krallar gibi, Nemrut da birkaç yüzyıl yaşamış olmasına rağmen, sonunda kurban edilerek yakılmış olma ihtimali de vardır. Nemrut'un kafasına vurulması Burns'ün "John Barleycorn" türküsünde kullandığı tarımla ilgili efsanedeki mısır ruhunun başına vurulmasını akla getirir. Burns'ün bu eseri İskoçya'da bile henüz tamamen yok olmamış yaygın eski geleneklerin nedenini şakayla karışık açıklıyor:[203]

Onu sırt üstü yatırdılar
Ve en ağır şekilde dövdüler;
Bir fırtınada dışarıya astılar
Ve döndürüp durdular.

Bir çukuru ağzına kadar
Doldurdular suyla,
Kaldırdılar John Barleycorn'u—
Suya atıp yüzdürdüler.

Kemiklerinin iliklerine kadar,
Kavurucu alevle sardılar etrafını,
Ama değirmenci en kötüsünü yaptı,
Ezdi onu iki taşın arasında.

Herkül de birçok mitsel maceranın ardından Oeta Dağı'na kurduğu odun yığınında kendi kendisini yakmış ve gök gürültüleri arasında Olimpos'a taşınmıştı.

Etana, Nemrut ve Sandan'la bağlantılı Babilli Herkül Gılgamış, Hindistan'da bereket, ateş ve ölüm tanrılarıyla özdeşleştirilen

---

([203]) Eddic bir şiir olan "Lokasenna"da Loki, tanrı Byggvir'e (Barley) şöyle hitap ediyor: "Sessizlik, Barleycorn!" The Elder Edda, Alive Bray çevirisiyle, sf. 262, 263.

kartalla bağdaştırılır. Aelian tarafından aktarılan bir efsaneye göre,[204] "Babil kalesinin nöbetçileri yere bir çocuk attılar, o çocuk ki gizlilik içinde doğmuş ve daha sonra Gılgamış olarak tanınmıştı." Bu Sargon-Temmuz mitinin başka bir versiyonuna benzer. Buna ek olarak, bereket getirmeleri ve mısır tanrısının beslenmesi için Melkarth ile Moloch adına "kaya çatlakları arasında"[205] yakılarak kurban edilen çocuklardan da bahseder. Ama Gılgamış o çocuklar gibi ölmemişti. "Keskin gözleri olan bir kartal çocuğun düştüğünü görmüş ve çocuk yere çarpmadan önce kuş onu sırtından yakalamış. Bir bahçeye taşımış ve onu yere yatırmış." İşte şimdi bu kısımda "Adonis'in Bahçesinde"ki bahçıvan Sargon'u ve çiçeklerin arasındaki Temmuz'u anımsıyoruz. Adonis'in bahçelerine kadınlar bakardı. Mısır ve benzeri ürünler sepetlere konur ve bir tanrı resmiyle beraber derelere atılırdı. Profesör Frazer, "Cahil insanlar üretmek istedikleri etkiyi taklit ederek gerçekten onu üreteceklerini sanırlardı. Su serpiştirerek yağmur yağdıracaklarını, ateş yakarak güneşi doğuracaklarını düşünürlerdi," demiştir.[206] Görünüşe göre Gılgamış, yılın bir kısmını dünyada diğer kısmını Hades'te geçiren (6. Bölüm) kış ve fırtına şeytanlarının katili Temmuz'un kahraman formuydu.

Gılgamış da efsanevi hikâyelerde Herkül gibi güçlü bir kahraman olarak boy gösterir. Oldukça eski bir tarihe ait olduğu için, aslında onu Büyük İskender veya Akadlı Sargon ile özdeşleştirmek imkânsızdır. Onun kahramanlıkları Sümer dönemine ait silindir mühürlerin üzerine resmedilmiştir. Bu resimlerde genelde, Herkül'ün Nemea vadisinde devasa bir aslanla güreştiği gibi o da

---

([204]) De Nat. Animal., xii, 21, ed. Didot, p. 210, quoted by Professor Budge in The Life and Exploits of Alexander the Great, p. 278, n.

([205]) Yeseya, lvii, 4 ve 5.

([206]) The Golden Bough (Adonis, Attis, Osiris vol.), "The Gardens of Adonis", sf. 194.

aslanla dövüşürken gösterilmiştir. Maceralarının hikâyeleri on iki kil tabletin üzerine yazılmıştır. Bu tabletler Asurlu imparator Ashurbanipal'in kütüphanesinde korunmuştu. Parçalanmış ilk tablette Gılgamış'tan dünyayı görmüş ve sırları gördüğü için bilge bir adam olarak bahsedilmiştir. Uzak diyarlara yolculuk etmiş ve gittiği yerlerde sel ve tanrıların yok ettiği ilkel ırkla ilgili olarak bilgilendirilmişti. Ayrıca yaşam bitkisini ele geçirmişti. Ama aslan düşmanı bir yılan kılığına girerek daha sonra bunu alıp götürmüştü.

Gılgamış "efendi" unvanıyla hükümdarlık ettiği Erech'le bütünleşmiştir. İştar'ın o şehirde büyük bir tapınağı varmış ama serveti oldukça azalmıştı. Şehrin güçlendirilmiş yerleri parçalanmış ve üç yıl boyunca Elamlıların kuşatması altında kalmıştı. Tanrılar sineklere dönüşmüş, kanatlı boğalar fare gibi olmuşlardı. İnsanlar vahşi hayvanlar gibi feryat ediyor, genç kızlar güvercinler gibi inliyormuş. Sonunda şehir halkı tanrıça Aruru'ya bir kurtarıcı yaratması için dua etmeye başlamış. Bel, Shamash ve İştar da halkın yardımına koşan tanrılardanmış.

Aruru ona tapanların feryatlarını duymuş. Ellerini suya daldırmış ve kilden bir savaşçı yaratmış. Ona "Ea benim yaratıcımdır," anlamına gelen Ea-bani adını vermiş. Bu sebeple Eridu'ya ait antik bir mitin bu hikayenin temelini oluşturuyor olması muhtemeldir.

Ea-bani silindir mühürlerin üzerine tanrı Pan'a benzeyen çok kıllı bir insan canavar şeklinde resmedilmiştir. Ceylanlarla beraber ot yer, vahşi hayvanlarla beraber su içermiş. Mısır tanrısıyla da karşılaştırılır, bu da onun Temmuz'un ilk formlarından biri olduğunu ve yarı hayvan yarı insan bereket tanrısı Mısırlı Bast'a benzeyen bir karakterde olduğunu gösterir. Erech'ten insan canavarını bulması için gönderilen bir avcı onu vahşi hayvan dostlarıyla dereden su içerken bulmuş. Ea-bani'nin tasviri Nebuchadnezzar'ın delirdiği zamanını hatırlatır. "İnsanların arasından sürülmüş ve hayvanlar

gibi ot yiyordu. Bedeni havadaki çiğ yüzünden ıslaktı. Kılları kartal tüylerine tırnakları kuş pençelerine dönmüştü."[207]

Avcının Ea-bani'yle dövüşmek gibi bir niyeti yokmuş. O yüzden onu güzel bir kadınla cezp etmeye karar verdi. Aşk Ea-bani'yi vahşi bir durumda tutan büyüyü bozdu ve çevresindeki vahşi yaratıklardan kurtuldu. Daha sonra kadın kendisiyle beraber Anu ve İştar'ın tapınaklarının bulunduğu ve güçlü Gılgamış'ın onun sarayında yaşadığı Erech'e gelmesini istemiş. Vahşi dostlarından ayrılan Ea-bani kendisini yalnız hissetmiş ve arkadaşlığın özlemini duymuş. O nedenle, kadınla beraber gitmeye karar vermiş. Avcıdan Gılgamış hakkında şeyler duyduktan sonra, tek bir dövüşle gücünü sınamayı teklif etmiş. Ama güneş tanrısı Shamash Ea-bani'yi uyarmak için kendisinin Gılgamış'ın koruyucusu olduğunu ve Gılgamış'ın Bel, Anu ve Ea tarafından her konuda bilgiyle donatıldığını söylemiş. Gılgamış'a gece gelen bir görüntüde Ea-bani'yi dostu olarak görüp görmeyeceği de danışılmış.

Şehir yaşamı Ea-bani'yi cezbetmemişti. Bu yüzden tekrar vahşi hayata dönmeyi istiyormuş. Shamash Gılgamış'ın dostu olarak kalması konusunda onu ikna etmiş ve onurlandırılıp yüksek bir mevkiye çıkartılacağına dair söz vermiş.

İki kahraman yakın arkadaş olmuşlar. Hikâyenin ileriki bölümlerinde Elam Kralı Chumbaba'ya[208] karşı savaş açmak için yola çıktıklarını görürüz. Yolculukları oldukça uzun ve tehlikeli geçmiş. Bu yolculuk sırasından geniş bir orman girmişler. Bu kadar fazla sayıda ve bu kadar kalın sedir ağaçları karşısında şaşkına dönmüşler. Kralın yaptırdığı büyük yolu, yüksek dağı ve tanrı tapınağını da görmüşler. Dağdaki ağaçlar çok güzelmiş ve birçok cezp edici ve güzel kokulu gölge yer varmış.

([207]) Daniel, iv, 33. Nebuchadnezzar'ın mısır ve bereket tanrısının insan temsilcisi olarak, Ea-bani gibi bir süre vahşi yerlerde yaşayarak tanrıyı taklit etmiş olması olasıdır.

([208]) Ch sesi gırtlaktan okunur.

Tam bu noktada hikâye kopar çünkü tablet zarar görmüştür. Hikâyenin devam ettiği yerde "Chumbaba'nın başından" bahşedilmektedir. Görünüşe göre. Chumbaba kahramanlar tarafından öldürülmüştü. Erech bu şekilde düşmanların baskısından kurtarılmıştı.

Gılgamış ve Ea-bani zengin ve mutlu olmuşlar. Ama tam da zafer anında bir gölge düşmüş. Gılgamış kraliyet görkemi içinde giyinmiş ve göz kamaştırıcı tacını takmış. Tüm insanlar ona hayranmış. Ama aniden İştar'ın ona âşık olduğu haberi patlak duyulmuş. İştar "onu o kadar çok seviyordu ki bu aşk onun sonu oldu." Kutsal kişiler veya şeytanlar tarafından sevilenler masallarda melankolik gezginlere veya "gece ağlayanlara" dönüşüyorlardı. Keats'in "La Belle Dame Sans Merci" ("Acımasız Güzel Kadın") eserindeki "perişan kişi" bu duruma bir örnektir.

Seni ne üzebilir, ey güçlü şövalye,
Yalnız dolaşıyorsun, solgunlaşmışsın?
Sazlar kurudu gölün kenarlarında
Ve artık kuşlar da ötmüyor.

* * * * *

Kırlarda bir bayana rastladım,
Bir perinin çocuğu gibi güzeller güzeli;
Saçları uzun mu uzun, ayakları zarif mi zarif,
Ve gözleri vahşi bakışlı.

* * * * *

O bayan bana zevkli tatlı kökler buldu,
Kudret helvası yedirdi, bal özü içirdi;
Ve eminim garip bir dilde dedi ki,
"Seni gerçekten seviyorum."

Uyurken aşığını öptükten sonra, peri kadın kaybolur. "Şövalye" öpücükten sonra şövalyelerin ve savaşçıların, önceki kurbanlarının

hayaletlerini gördüğü bir rüya görür. Hayaletler rüyada onu kaderi hakkında uyarırlar:

Akşam karanlığında kurumuş dudaklarını gördüm,
Korkunç bir uyarıyla açılmış ağızlarını;
Sonra uyandım ve kendimi buldum
Soğuk tepenin zirvesinde.

Tanrıça İştar Gılgamış'ın huzurunda "La Belle Dame Sans Merci" olarak görünmüş ve kibar bir şekilde şöyle demiş: "Gel bana Gılgamış, benim eşim ol. Gücünü bana hediye et. Benim kocam ol, ben de senin gelinin olayım. Lacivert taşından tekerlekleri olan ve değerli taşlarla süslü altından bir araban olsun. Arabanın atları güzel, beyaz ve güçlü olsun. Benim evime gel, güzel kokulu ağaçların arasından. Her kral ve her prens senin huzurunda eğilecek, senin Gılgamış, senin ayaklarını öpmek için. Bütün insanlar hükmün altına girecek."

Gılgamış İştar'ın aşığı olarak sürdüreceği kaderden korkmuş ve şöyle cevaplamış: "Sen hangi kocana şimdiye kadar sadık kaldın ki? Her yıl senin gençlik aşkın Temmuz senin yüzünden ağlar. Allala kuşunu da sevmiştin ama sonra kanatlarını kırdın. O da ormanlarda 'Ah benim kanatlarım!' diye dolaşmaya başladı. Aslan da sevmiştin bir kere ama sonra onu tuzağa düşürdün. Bir atı da sevdin ama sonra ondan yararlandın ve yüzlerce kilometreyi hızla koşmasına sebep oldun. Acı çektirdin. Annesi Silili'ye de baskı yaptın. Senin için çocuklarını kurban eden bir çobanı da sevdin. Sonra öyle bir vurdun ki ona bir çakala dönüştü. Kendi oğlu onu uzaklaştırdı ve kendi köpekleri parçaladı. Sana adaklar adayan Anu'nun bahçıvanı Ishullanu'yu da sevdin. Sonra ona da öyle bir vurdun ki bir daha hareket edemedi. İşte bak! Eğer beni de seversen, sonum sevmiş olduğun diğerlerinin sonuna benzeyecek."

Gılgamış'ın sözlerini duyan İştar'ın kalbi öfkeyle dolmuş. Derhal babası Anu'yu öfkeli bir boğa yaratması için ikna etmiş. Boğayı Erech'in efendisinin üzerine salmış.

Fakat Gılgamış ve Ea-bani bu canavarı öldürmüş.[209] Ama zaferleri kısa sürmüş. İştar Gılgamış'ı lanetlemiş. Ea-bani İştar'ı yenmiş ve boğaya yaptığını ona da yapmakla tehdit etmiş. Ama sonucunda o da İştar tarafından lanetlenmiş.

Gılgamış boğanın boynuzlarını Shamash'a armağan etmiş ve arkadaşıyla birlikte Erech'e dönmüş. Vardıklarında onları bekleyen büyük eğlencelerle karşılanmışlar. Şenlikten sonra kahramanlar hemen uyumuş. Ea-bani kötü kehanetler veren bir rüya görmüş. Kısa bir süre sonra da bir savaşta ölmüş. Gılgamış yasa bürünmüş. Hikayenin geriye kalan kısımlarından anlaşıldığına göre, Gılgamış bir hastalığa yakalandığı için bir yolculuğa çıkmaya karar vermiş. Ağlayarak, "Lütfen Ea-bani gibi ölmeme izin vermeyin. Çünkü onun ölümü çok korkunçtu. Gidip kendi atam Pir-napishtim'den yardım isteyeceğim," demiş. Pir-napishtim Babilli Nuh'tur ve Yunanlıların "Kutsanmışların Adası" dedikleri adada yaşamış olduğuna inanılırdı. Babil adası Yeraltı Dünyası'ndaki okyanusta yer alır.

Gılgamış sadece hastalığını iyileştirmek için Yaşam Suyunu ve Yaşam Bitkisini elde etmeyi umuyor, aynı zamanda gerçekten sevdiği dostu Ea-bani'nin yaşama geri döneceğini de umuyormuş.

Gılgamış yolculuğa çıkmış. Bir süre sonra bir kanyona ulaşmış. Engebeli yükseltilere bakarken vahşi aslanlar görmüş ve heyecandan titremiş. Ay tanrısına yalvarıp ona acımasını istemiş. Kutsal koruma altında, kahraman aslanların arasından geçip gitmiş. Kayalıkları geçtikten sonra kendisini muazzam Mashi dağının karşısında bulmuş. Buraya "Günbatımı Tepesi" denirmiş ve bu dağ yaşayanların ülkesiyle batıdaki ölülerin ülkesini ayırırmış. Dağın zirvesi cennete ulaşırken, temelleri Yeraltı Dünyası yani

---

([209]) Silindir bir mühür üzerinde kahramanların ikisinin de bir boğayla dövüştüğü görülür.

Aralu'daymış.[210] İçinden geçen bir tünel varmış ve o tünele bir kapıdan girilebilirmiş. Ama kapı kapalıymış. Her iki tarafında da korkunç görünümlü iki canavar varmış. Bu canavarlar başları bulutlara değen "akrep adam" ve karısıymış. Gılgamış onları görür görmez korkudan bayılmış. Fakat canavarlar ona zarar vermemişler çünkü onun bir tanrının oğlu olduğunu ve tanrılarınkine benzeyen bir vücudu olduğunu anlamışlar.

Gılgamış kendine geldiğinde, canavarların ona sevgiyle baktığını fark etmiş. Akrep deve hitap ederek, tanrıların konseyinde oturan ve kutsal özelliklere sahip atası Pir-napishtim'i ziyaret etmek istediğini söylemiş. Dev onu karşılaşabileceği tehlikeler hakkında uyarmış ve dağ geçidinin on beş kilometre uzunluğunda ve yolun oldukça karanlık olduğunu söylemiş. Fakat Gılgamış artık korkmadığı için her kötülükle karşılaşmaya hazırmış. Böylece, canavarların koruduğu kapıdan girerek karanlığın içine dalmış. Yirmi dört saat boyunca hiçbir şey görmeden ilerlemeye devam etmiş. Sonunda gözüne bir ışık huzmesi çarpmış. Adımlarını hızlandırarak korkunç tünelden çıkmış ve güneş ışınlarına kavuşmuş. Kendisini büyüleyici bir bahçede bulmuş. Bahçenin tam ortasındaki kutsal ve güzel ağaca doğru gitmiş. Parıldayan dallarında değerli taşlardan oluşan salkımlar asılıymış ve yaprakları da lacivert taşındanmış. Gözleri kamaşmış ama orada daha fazla oyalanmamış. Birbirinden güzel ağaçların arasından ilerleyerek sonunda bir kıyıya ulaşmış. Ölülerin Denizi'ne gittikçe yakınlaştığını fark etmiş. Girdiği ülke ismi Sabitu olan bir deniz leydisi tarafından yönetiliyormuş. Hacının yakınlaştığını gören Sabitu sarayına girmiş ve kapılarını kapatmış.

([210]) Büyük İskender mitsel yolculuklarının birinde dünyanın sonundaki dağa ulaşır. "Dağın zirvesi cennetin ilk katına, temeli dünyanın altındaki yedinci kata ulaşırmış" Budge.

Gılgamış girmesine izin verilmesi gerektiğini rica etmiş ve ricalarına kapıyı kıracağı yönündeki tehditler de karışmış. Sonunda Sabjtu görünmüş ve şöyle demiş:

Gılgamış, nereye gidiyorsun bu aceleyle?
Aradığın yaşamı bulamayacaksın.
Tanrılar yarattığında insanları
Onlar için ölümü sabitlediler.
Kendi elleriyle verdikleri yaşamı almak için.
Sen Gılgamış, haydi gel karnını doyur!
Gece ve gündüz neşeli ol,
Her gün şenlik yap,
Gece gündüz dans et ve neşe kat!
Temizle giysilerini,
Saçlarını yıka, sular da yıkan!

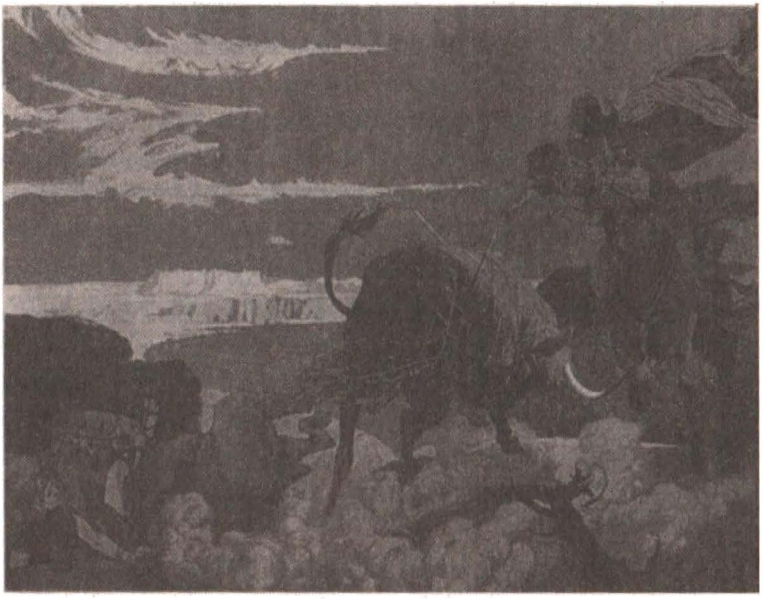

İŞTAR'IN BOĞASININ ÖLDÜRÜLMESİ-*E. Wallcousins'in Tablosundan.*

Ellerini tutan çocuğa bak neşeyle,
Ve kollarındaki kadınla mutlu ol![211]

Mısırlı "Harpçının Durumu"ndaki felsefe budur. Aşağıdaki alıntılar iki farklı versiyondan alınmıştır:

Bu adil prens nasıl da dinleniyor!
İyi kaderler olur,
Bedenler yok olur gider
Tanrılar ve nesiller
Yerlerini aldıklarından beri.

* * * * *

Arzunun peşinden gitmeyi senin için
Güzelleştir henüz yaşıyorken.
Başının üstüne reçine koy,
Ve üzerine en iyi kumaştan örtüler...
İyi günü kutla,
Ama orada yorulma...
Kalbindeki tahtın sahibi karın.
Oturuyor yanı başında.
Şarkı ve müzik koy önüne,
Tüm kötülüklerin arkasına,
Ve unutma sadece eğlen.[212]

Jastrow Babil şiirini aşağıdaki Ecclesiastes'ten alınan parçayla karşılaştırır:

Kendi yoluna git, ekmeğini neşeyle ye, şarabını sevinçli bir kalple iç... Örtülerin her zaman beyaz olsun, başından Meryem hiç eksik olmasın. Kendini beğendiğin günlerinde aşık olduğun karınla neşe içinde yaşamaya devam et. Çünkü o kendini beğendiğin günleri

---

([211]) Jastrow'un çevirisiyle., Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, sf. 374.

([212]) Development of Religion and Thought in Ancient egypt (1912), J.H. Breasted, sf. 183-5.

tanrı sana güneşin altında verdi. Senin kendini beğendiğin günlerin bu yaşamda senin payına düşen kısımdır. Ve senin güneşin altında aldıkların senin kendi emeğinle aldığın günlerdir.[213]

Jasrow, "Dindar İbrani görüşü kişinin kendisine uyguladığı doğru ve yanlış standartlarına göre hareket eden ve hükmü mezarın ötesinde olan sert ama adil bir Tanrı algısında yaşamsal bakış açısına bir çare buldular," diye eklemiştir. Vaizin son sözleri, "Tanrı'dan ve emirlerinden korkun," olmuştur.[214]

Hikayeye dönersek eğer, Gılgamış kaderci deniz leydisinin tavsiyesini kabul etmemiş. Atası Pir-napishtim'e nasıl ulaşabileceğini sormuş ve Ölüm Denizi'ni geçmeye hazır olduğunu ve eğer geçemezse acıdan öleceğini de belirtmiş.

Sabitu, "Gılgamış, bu büyük denizden hiçbir ölümlü geçemez. Onu geçen olsa bile yalnız başına Shamash'ı nasıl kurtarabilir? Bu yol tehlikelerle dolu. Sen Gılgamış, ölümün dalgalarına karşı nasıl savaşacaksın?" demiş.

Sonunda, deniz leydisi hacıya atası Pir-napishtim'e hizmet etmiş denizci Arad Ea'nın yardımını alabileceğini söylemiş.

Gılgamış kısa bir süre sonra Arad Ea'nın oturduğu yeri bulmuş ve onu denizden geçirmesine ikna etmiş. Arad Ea kayığı için bir dümen istemiş. Gılgamış hızla bir ağaçtan dümen yapmış. Dümen yerine oturtulunca, kayık suya indirilmiş ve yolculuk başlamış. Ölüm Denizi'nde ilerledikçe korkunç deneyimler yaşamışlar. Ama sonunda Pir-napishtim ve karısının yaşadığı "Kutsanmışlar Adası"na yaklaşmışlar. Gayretleriyle yorulmuş ve hastalıktan eriyip bitmiş olan Gılgamış kayıkta dinlenmek zorunda kalmış ve kıyıya çıkamamış.

Pir-napishtim Ölüm Denizi'ni geçmekte olan kayığı öngörmüş ve çok şaşırmış.

([213]) Ecclesiastes, ix, 7-9.

([214]) Ibid., xii, 13.

Hikâye tam bu kısmında ne yazık ki tekrar kesiliyor. Ama görünüşe göre Gılgamış çektiği acıları atasına anlatmış ve ölümden korktuğunu bu nedenle yazgısından kaçmak istediğini de eklemiş.

Pir-napishtim hacıya tüm insanların ölmek zorunda olduklarını hatırlatarak cevap vermiş. İnsanlar evler yapar, sözleşmeler mühürler, birbirleriyle kavga eder ve yere tohumlar atarmış ama sonunda ölürlermiş. Ve hiç kimse ölüm saatinin geldiğini de söyleyemezmiş. Kader tanrısı yaşam uzunluğunu ölçermiş: ölüm gününü belirler ama asla sırlarını açığa çıkarmazmış.

Sonra Gılgamış Pir-napishtim'e nasıl hâlâ hayatta olabildiğini sormuş. "Hiçbir değişim geçirmediniz. Benim olduğum gibisiniz siz de. Kalbinizi bana karşı kışkırtmayın ama tanrılar eşliğindeki kutsal yaşamı nasıl elde ettiğini açıklayınız," demiş.

Pir-napishtim bunun üzerine, torununa sonraki bölümde aktaracağımız tufan hikâyesini anlatmış. Tanrılar çok önceleri dünyayı yok etmeye karar vermişler. Ea bir rüyada Pir-napishtim'e nasıl kaçabildiğini itiraf etmiş. Bir gemi yapmış ve dalgalara çarpa çarpa sularda ilerlemiş. Dünya tamamen yok olduğunda, Bel onu bulmuş ve Ölüm Denizi'nin ortasındaki bu adaya getirmiş.

Gılgamış kayıkta atasının söylediklerini dinlemiş. Hikâye bittiğinde, Pir-napishtim sevgiyle şöyle demiş: "Gılgamış tanrılar arasında hangisi senin sağlığını geri verecek? Benim hayatım hakkında bilgiye sahipsin ve uğruna böyle çabaladığın yaşam sana verilmelidir. Bu nedenle sana söylediklerimi iyi dinle. Altı gün yedi gece boyunca yatmayacaksın. Acı içinde oturan biri gibi oturacaksın."[215]

Gılgamış kayıkta otururken, uyku kara bir fırtına bulutu gibi üzerine çökmüş.

([215]) Hint bir Rishni gibi ruhsal bir güç elde etme amacıyla bekleme ve dayanma cezası olabilir.

Pir-napishtim karısına da şöyle demiş: "Yaşamak isteyen kahramanı izle. Uyku kara bir fırtına bulutu gibi üzerine çökecek."

Karısı bu yalnız adama şöyle cevap vermiş: "Elinizi ona uzatın ki sağlığına tekrar kavuşabilsin ve kendi ülkesine geri dönebilsin. Girdiği güçlü kapıdan çıkma gücü veriniz ona."

Pir-napishtim karısına, "Çektiği acılar beni üzdü. Ona sihirli yemekten hazırla ve başının kenarına koy," demiş.

Gılgamış'ın uzandığı gün, yemek yedi sihirli işlemle hazırlanmış. Kadın o uykusundayken yemeği vermiş. Sonra Pir-napishtim Gılgamış'a dokunmuş ve yaşam dolu bir biçimde uyanmasını sağlamış.

Gılgamış Pir-napishtim'e, "Aniden uykuya yenik düştüm... Ama siz dokunarak beni uyandırdınız, siz bile... Olamaz! Bana büyü yapıldı. Benim hizmetlime ne yaptınız?" demiş.

Pir-napishtim Gılgamış'a sihirli yemekten yedirildiğini anlatmış. Daha sonra Arad Ea'ya Gılgamış'ı şifa kaynağına götürmesini emretmiş. Kaynakta Gılgamış'ın hastalıkla erimiş vücudu arınmış. Lekeli derisi soyulmuş ve Gılgamış bütünleşmiş.

Gılgamış iyileştikten sonra kendi ülkesine dönmeye hazırlanmış. Veda etmeden önce, Pir-napishtim ona sihirli bir bitkinin sırrını vermiş. Bu bitki yaşlananlara güç, gençlik veriyor ve yaşamı yeniliyormuş.

Arad Ea kahramanı bitkinin yetiştiği adaya götürmüş. Gılgamış onu bulduğunda o kadar çok sevinmiş ki bu bitkiyi kendi şehri Erech'e götüreceğini ve bitkiyi orada kullanarak gençliğine yeniden kavuşacağını söylemiş.

Böylece Gılgamış ve Arad Ea birlikte yola çıkmışlar. Bir su kuyusuna rastlayana dek hiç mola vermemişler. Kahraman su çekmek için kuyunun yanında durmuş.[216] O bu işle uğraşırken

---

([216]) Büyük olasılıkla içeceği yere dökme törenini gerçekleştirmek için.

şeytan Yer Aslanı bir yılan gibi sürünerek yaklaşmış ve sihirli yaşam bitkisini kapıp götürmüş. Korkuda dehşete kapılan Gılgamış bir lanet okumuş. Sonra yere çökerek acı içinde ağlamaya başlamış. Arad Ea'ya dönerek, "Neden sağlığıma kavuşturuldum ki? Yaşadığım için neden sevinmeliyim? Kendim için almam gereken faydalı şey Yer Aslanı'nın eline düştü," demiş.

İki yolcu kaldıkları yerden devam etmişler yolculuklarına. Zaman zaman ölüler için ağıtlar yakmak ve ziyafet vermek gibi dini eylemlerde bulunmuşlar. Sonunda Gılgamış Erech'e ulaşmış. Şehir duvarlarının yıkılmak üzere olduğunu görmüş. Çok uzak bir diyardayken gerçekleştirilen törenlerle ilgili konuşma yapmış.

Sonraki günlerde Gılgamış ruhu ölülerin ruhlarının tutsak edildiği Yeraltı Dünyası'nda olan kaybettiği dostu Ea-bani'nin yasını tutmuş. "Artık yıldırım oklarını atamayacaksın, savaş çığlığını da. Sevdiğin kadını artık öpemeyeceksin. Sevdiğin çocuğu öpemeyeceksin. Nefret ettiklerine vuramayacaksın," diye feryat etmiş.

Gılgamış anne tanrıçasına Ea-bani'yi kendisine bağışlaması için yalvarmış ama boşunaymış. Daha sonra tanrılara dönmüş ve Ea onu duymuş. Bunun üzerine, ölüm tanrısı Nergal mezarı açtırmış ve Ea-bani'nin ruhu ani bir rüzgar gibi yükselmiş.

Ölümden hâlâ korkan Gılgamış dostunun hayaletiyle konuşmaya başlamış: "Anlat bana dostum, anlat bana yaşadığın ülkeyi."

Ea-bani acı içinde cevaplamış: "Ne yazık! Sana bunu anlatamam dostum. Eğer sana her şeyi anlatırsam, oturur ağlarsın."

Gılgamış, "İzin ver oturup ağlayayım, ama lütfen ruhlar ülkesiyle ilgili her şeyi anlat bana," demiş.

Metin burada da kesiliyor. Ama Ea-bani'nin Yeraltı Dünyası'nı kötülük yapanların cezalandırıldığı, gençlerin de yaşlılar gibi olduğu, solucanların yediği ve her yerin tozla kaplı olduğu bir yer olarak tanımladığı anlaşılabilir. Ama gömülen savaşçının durumu

gömülmemiş olanın ve arkasında ona ağıt yakacak kimsesi olmayanın durumundan çok daha iyiymiş. Hayalet, "Savaşta öldürülen kişi bir divanın üzerine yatar ve saf su içer. Başucunda anne ve babası durur. Yanında da karısı oturur. Ruhu dünyaya uğramaz. Fakat bedeni gömülmemiş ve umursanmamış kişinin ruhu rahat etmez, yemek artıklarını yiyerek sokaklarda dolanır," demiş.

İşte Gılgamış hikayesi bize kalan bu şekliyle burada biter.

Gılgamış'ın Kutsanmışlar Adası'na yaptığı yolculuk Odin, Hermod, Svipdag, Hotherus ve diğerlerinin "Almanlara ait Hela"ya yaptıkları yolculuğu çağrıştırır. Düzyazı şeklindeki Edda'da anlatılanlara göre, Hermod Balder'i aramaya gittiğinde, dağlara ulaşana kadar dokuz gün dokuz gece boyunca karanlıkta ilerler. Gılgamış'ın Sabitu'yla karşılaşması gibi, Hermod da Gjöll nehrini geçtikten sonra "köprüyü koruyan" Modgudur'la karşılaşır. Bir Norveç şiirine göre, Svipdag Babilli kahraman gibi karşı konulamaz kılıcı bulmak için hangi yollardan gitmesi gerektiğini söyleyen ay tanrısı Gevar tarafından yönlendirilir. Saxo'nun "Kral Gewar" tarafından yönlendirilen Hother'i "olağandışı bir soğukla kuşatılmış" kasvetli dağlardan geçer.[217] Thorkill fırtınalı okyanustan geçerek daimi karanlığın bölgesine gider. Orada ölülerin hayaletleri iğrenç ve pis mağaralara hapsedilirmiş. Ana girişteki "kapı görevlileri yılların isiyle kapkara"dırlar.[218] Elder Edda'da Svipdag karşılaşabileceği tehlikelere karşı büyü yapar. Çünkü "insanların tahminlerinden çok daha güçlü denizleri" aşabilir. Ya da "sisli yolda yürürken" aniden geceye yakalanabilir.[219] Odin "Sisli Cehenneme" inerken, "cadı'nın mezarına" büyüler okur. Hayalet Balder ile ilgili sorularını cevaplamak için mezardan çıkar. Gılgamış'ın Ea-bani'nin hayaletiyle konuşması gibi Odin'de cadıya yönelerek, "Anlatın bana cehennemin haberlerini," der.

([217]) Saxo, iii, 71.

([218]) Ibid., viii, 291.

([219]) The Elder Edda, O. Bray, sf. 157. Ayrıca bkz. Teutonic Myth and Legend.

Büyük İskender'in mitsel hikâyelerinde, kahramanımız Yaşam Suyunu aramaktayken büyük Musas (Mashti) Dağ'ıyla karşılaşır. Bir şeytan onu durdurur ve şöyle der: "Siz kralım, bu dağı aşamazsınız. Çünkü bu dağın içinde anne yılana benzeyen bir tanrı var ve ona gelen herkesin geçmesini engellemiştir." Hikâyenin başka bir kısmında İskender ve ordusu karanlık bir yere varırlar. Orada "karanlık gece karanlığı gibi değil, günün ortasında çöken sis ve bulutların karanlığı gibidir." Bir hizmetçi Âdem'in Cennet'ten getirdiği parlak mücevher bir taşı onları aydınlatmak için kullanır. Kuyuyu bulurlar ve İskender "yaşam suyundan" içer ve hatta içinde yıkanır. Sonucunda güçlenir ve ne açlık hisseder ne susuzluk. Kuyudan çıktığında, "tüm vücudu ve giysileri mavimsi yeşile dönmüştür." Görünüşe göre doğaüstü varlıkların rengine bürünmüştür. Hindistanlı Rama da maviymiş. Maymun dostlarından bazıları da İngiltere ve İskoçya perileri gibi yeşilmiş. Bu şanslı adam sırrını korumuş. İsmi Matun'muş ama daha sonra "yeşil" anlamına gelen "El-Khidr" lakabını almış. Görünüşünün aniden değişmesini nasıl açıkladığına dair bir kanıt yoktur.[220] Ama anlatılanlara göre, Matun Yaşam Kuyusu'na ulaştığında, suya bıraktığı susuz kalmış balık yaşama dönmüş ve yüzüp gitmiş. Kuran'da da benzer bir hikâye vardır. Musa ve Yuşa iki denizin birleştiği bir yere gitmek için uzun süren bir yolculuk yapmışlar. "Yanlarına aldıkları balığı unutmuşlar, balık da özgür bir şekilde denize açılmış." Arap yorumcular Musa'nın insanların en akıllısı olduğu önerisini önce kabul ettiğini açıklarlar. Bir rüyasında "ondan daha fazla bilgili olan" Al Khedr'i ziyaret etmeye ve bir sepetin içine bir balık koymaya yönlendirilmiş. Deniz kıyısında Musa uyuyakalmış. Susuzluktan kavrulmuş balık da sepetten sıçrayarak denize düşmüş. Başka bir versiyonda ise, Yuşa'nın "yaşam

---

([220]) The Life and Exploits of Alexander the Great, E. Wallis Budge, sf. şl-167

kaynağında yıkanırken" balığa su sıçradığını ve balığın da hemen atladığını anlatılır.[221]

Fingal efsanelerinde de Yaşam Kuyusu'na rastlanır. Diarmid domuz tarafından ciddi şekilde yaralanınca, Finn'i çağırarak ona kuyudan su taşımasını istemiş:

Ellerinle bir yudum su ver bana, Finn,
Sen ki bana yardım eden oğlusun kralın,
Benim yaşamama yardım eden.

Campbell's West Highland Tales, cilt. iii, 80.

Yaşam bitkisi, çiçeği veya meyvesini arayış birçok halk masalının konusu olmuştur. Mahabharata'da Hindistan'ın Gılgamış'ı veya Herkül'ü Bhima, tanrı Kuvera'nın (Kubera) gölünü bulmak için kuzey doğudaki kutsal bölgelere yolculuk eder. Çünkü o gölde sağlık ve güç veren "en güzel ve doğaüstü nilüferler" yetişirmiş. Gılgamış'ın "ilk ırkı" yok eden Tufan'ın hikâyesini anlatan Pir-napishtim ile buluşması gibi, Bhima da Hanuman'la karşılaşır. Hanuman onu Evrenin Çağları ve periyodik olarak tufanlar nedeniyle yok olmuş ırklar hakkında bilgilendirir. Bhima nilüferli göle ulaştığında, şeytanlarla dövüşür. Yaralarını iyileştirmek ve güç toplamak için göle girer. "Bitki özüne benzer sulardan içtikçe enerjisi ve gücünü geri kazanmıştı."[222]

Herkül de benzer şekilde altın elmaları aramaya çıkar. Altın elmalar yetişir,

Eskiden ünlü olan batıdaki bahçelerde,
Şanslı tarlalarda, korularda ve çiçekli diyarlarda.

Bhima nilüferleri koruyan Yakshas'ı öldürür. Herkül de elmaların koruyucusu Ladon'u öldürür. Diğer kahramanlar da çeşitli şekillerdeki hazine koruyucularını öldürmüşlerdir.

([221]) Kuran, çeviren G. Sale, sf. 222, 223

([222]) Vana Parva - Mahábhárata (Roy'un çev.), sf. 435-60, ve Indian Myth and Legend, sf. 105-9

Babilli Gılhamış'ın dağ tünelinden geçerek bahçeye ve deniz kıyısına yaptığı yolculuk hikâyesiyle kahraman Hanuman'la ilgili Hint hikayesi arasında büyük benzerlikler vardır. Hemigon şeytan Seylan kralı Ravana'nın kaçırdığı Rama'nın karısı Sita'yı bulmaya çalışırken uzun bir mağaradan geçerek kadın bir münzevinin deniz kıyısındaki sarayına varır. Mahabharata'da verilen hikâyeye göre, Hanuman şunları anlatmış: "Size güzel haberler getirdim Rama. Janaka'nın kızı tarafımdan görüldü. Bir süre boyunca tüm güney bölgesindeki tepeleri, ormanları ve madenleri aradıktan sonra, çok yorulduk. Sonunda büyük bir mağara gördük ve bu geniş ine girdik. Karanlık ve derindi. Ağaçlarla kaplı ve solucanlarla istila edilmişti. Mağaranın içine uzun bir yol aldıktan sonra, güneşe kavuştuk ve güzel bir saray gördük. Burası Daitya (deniz şeytanı) Maya'nın eviydi. Orada sadelik içinde yaşayan münzevi bir kadın vardı. Bize çeşit çeşit yemekler ve içkiler verdi. Böyle güzelce ağırlandıktan sonra gücümüzü toplayarak kadının gösterdiği yoldan ilerledik. Sonunda parlak denizi ve kıyılarındaki Sahya, Malaya ve büyük Dardura dağlarını gördük. Malaya Dağı'nı aşarak engin okyanusa (ya da Varuna'nın evine) vardık. Onu görür görmez beynimizde acı hissettik. Hayatlarımıza geri dönme umudumuzu kaybettik. Sonra oturup orada açlıktan ölmeye karar verdik."

Şimdiye kadar Gılgamış'la benzer şeyler yaşayan Hanuman ve dostları daha sonra güneşe doğru uçmaya çalışırken kanatlarını yakan dev kartalı bulmuşlar. Etana kartalına benzeyen bu büyük kuş Sita'nın Ravana tarafından Lanka'ya (Seylan) götürüldüğünü açıklamış. Fakat hiç kimse tehlikeli okyanusu geçmeye cesaret edememiş. Sonunda kutsal babası rüzgar tanrısı Vayu'nun yardımını elde eden Hanuman denize atlamış ve karşılaştığı canavarları öldürerek yüzmüş. Güzel bayanın şeytanların kralı tarafından saklı tutulduğu yeri bulmuş.[223]

([223]) Vana Parva - Mahábhárata (Roy'un çev.), sf. 832, 833.

YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
Bilgi Merkezi Dn:.....

Birçok İngiliz hikâyesinde karanlık tünelle karşılaşan kahramanlar vardır. Cesur kahramanlar onu keşfetmeye çıkar ama geri dönmezler. İskoç versiyonlarında ise, maceracılar köpeklerle eşlik edilen gaydacılardır. Gaydanın sesi bir süreliğine duyulmaya devam eder ama sonra müzik aniden kesilir. Kısa bir süre sonra da köpek bedeninde tek bir kıl bile olmadan geri döner. Buradan anlaşılır ki köpek şeytanlarla boğuşmuştur.

Tünel bir kaleden deniz kıyısına, dağın bir tarafındaki mağaradan diğer tarafına veya deniz kıyısındaki bir inden uzak bir adaya uzanabilir

Bu yaygın tünel hikâyeleri insanlar Eski Taş Devri'nde mağarada yaşayanlar arasında ortaya çıkmış olabilir. O devirde derin mağaraların devler ve ejderhalar gibi insanların doğaüstü düşmanlarının yeraltında bulunan yuvalarına açılan kapılar olduğuna inanıyorlardı.

Babil'de rahipler tüm mitolojileri biçimlendiren malzemeden yararlanmış ve onun üzerine kendi öğretilerinin damgasını vurmuşlardı. Büyük İskender'in hikâyesi gibi sembolize edilen hikâyeler daha sonra daha uzak yerlere yayılmıştı. Böylece günümüzde bile birçok ülkede eski halk hikâyelerinin farklı uyarlamalarına rastlanabilir. Bu eski halk masalları kültürün çeşitli aşamalarını ve farklı dönemlerde doğrudan veya dolaylı olarak etkileşime geçmiş insan düşüncesini teşvik etmiş medeniyetleri temsil eder.

DOKUZUNCU BÖLÜM

TUFAN EFSANESİ, KUTSANMIŞLAR ADASI VE HADES

Konular

Babil'in Sel Hikayesi- Kutsanmışlar Adası'ndaki İki Ölümsüz- Eski ve Yeni Dünyalardaki Tufan Efsaneleri- Babil Kültürü Hindistan'a Nasıl Ulaştı- Kozmik Dönemler Teorisi- Gılgamış Hintli Yama'ya ve Pers Yimeh'e Benziyor- Varuna ve Mitra'yla Bağlantılıdır- Pers ve Cermen Mitolojilerinde Büyük Kış- Babil Mitolojisinin Hades'i Diğer Mitolojilerin Yeraltı Dünyalarıyla Karşılaştırılıyor- Nergal ve Ölüm Kraliçesi Efsanesi- Yeraltı Dünyası, yani Mezar- Neden Ölülerle birlikte Silahları veya Takıları da Gömülüyor- Japon ve Roma İnançları- Yontma Taş Devrine ait Defin Gelenekleri- "Mezarlarımız Evlerimizdir"- Babilli Cenaze Törenlerinin Önemi- Mısır ve Hindistan'daki Sonsuz Mutluluk Öğretisi- Neden Babil'de Bastırılmış- Ağır Defin Ücretleri- Çeşitli Defnetme Gelenekleri.

***

Pir-napishtim tarafından Gılgamış'a anlatılan Tufan hikâyesi şöyledir

"Duy beni Gılgamış, yüce tanrıların gizli işleriyle ilgili açıklama yapacağım. Bildiğin üzere, Shurippak şehri Fırat'ın kıyısındadır. Tanrılar işte oradaymış, hep birlikte meclis oluşturmuşlar. Baba

Anu, danışman ve savaşçı Bel, elçi Ninip ve vali Ennugi de oradaymış. Bilge efendi Ea da onların yanında bulunuyormuş. Kalplerinde tanrılar büyük bir tufan göndermeye hep birlikte anlaşmışlar.

"Ondan sonra Ea sazlardan yapılmış kulübedeki kutsal liderlerin amacını duyurmuş:[224] 'Ey sazlardan yapılmış kulübe, duy, Ey duvar, anla... Ey Umbra Tutu'nun oğlu Shurippak'ın adamları, evinizi yıkın ve bir gemi yapın; sahip olduğunuz her şeyi bırakın sadece hayatınızı kurtarın, her çeşit canlı tohumunu gemide koruyun. Yapacağınız geminin boyu ve eni orantılı olsun. Uzun derinliklerde yüzebilecek dayanıklılıkta olsun.

"Ea'nın emrini duydum ve anladım. Şöyle yanıtladım: 'Ey bilge efendi, madem bunları söylediniz ben de söylediklerini yapacağım. Çünkü sizin tavsiyeleriniz mükemmeldir. Fakat yapacaklarımı gençlere ve yaşlılara nasıl açıklayacağım?'

"Ea ağzını açtı ve bana, kuluna, dedi ki: '*Onlara söyleyeceğin şey şudur... Bana söylendi ki Bel benden nefret ediyormuş, bu nedenle onun bölgesinde Shurippak şehrinde daha fazla kalamazmışım. O yüzden Ea'nın bölgesine gidip onunla oturacağım... Bel sizin üzerinize bolca yağmur yağdıracak, böylece çok sayıda kuş ve balık elde edebilir, zengin bir hasat yapabilirsiniz. Ama Shamash Ramman'ın göklerden zarar yağdırmasının zamanını da belirlemiş.*"[225]

Ea daha sonra Pir-napishtim'e sığınacağı gemiyi nasıl yapacağını anlatmış. Parça parça olan metinden anlaşıldığı kadarıyla, bu geminin altı katlı bir güverte kamarasına ve her katta

---

([224]) Ea insanlar arasında en sevdiği olan Pir-napishtim'in içinde uyuduğu kulübeye seslenir. Mesajı bu adama bir rüyada iletilir.

([225]) Ea'nın konuşmasındaki ikinci cümle varsayıma dayanır, çünkü satırlar yıpranmıştır.

dokuz odaya ihtiyacı varmış. Başka bir rivayete göre, Ea büyük geminin taslağını kum üzerine çizmiş.

Pir-napishtim işe koyulmuş ve dibi düz bir gemi yapmış. 51 metre genişliğinde, 51 metre yüksekliğindeymiş. İçini katmanla, dışını ziftle kaplamış. Yedinci günün sonunda gemi hazırmış. Sonra Ea'nın diğer söylediklerini yapmış. Hikayesini Gılgamış'a anlatmaya devam ederken, şöyle demiş:

"Eşyalarımı, gümüşlerimi, altınlarımı ve her çeşit tohumumu bir araya topladım ve gemiye yükledim. Sonra tüm ailemi ve hizmetçilerimi, tarladaki hayvanlarımı, vahşi hayvanları ve çalışanları gemiye bindirdim.

"Tanrı Shamash zamanı belirledi ve şöyle dedi: 'Gecenin Efendisine yağmur yağdırtacağım ve yıkım getirteceğim. O zaman gemine gir ve kapını kapat'

"Belirlenen saatte Gecenin Efendisi söylendiğinden çok daha fazla yağmur yağdırdı. Tufanın başladığını gördüm ve yukarıya bakmaya korktum. Gemiye binip kapıyı kapattım. Denizci Buzur-Kurgala'yı kaptan yaptım ve gemiyi onun emri altına verdim.

"Gün doğarken gökte kara bir bulut olduğunu ve bulutun ortasında da Ramman'ın şimşekler çaktırdığını gördüm. Nebo ve Marduk öne geçtiler, temsilciler gibi tepeleri ve düzlükleri hızla geçtiler. Geminin ipleri gevşedi.

"Daha sonra fırtına tanrısı Ninip yaklaştı ve önünde bir kasırga patlattı. Tüm yer ruhları alevlenen meşaleleriyle sıçradılar ve her yer tutuştu. Gök gürültüsü tanrısı göğü silip süpürdü, güneş ışınlarını silerek yoğun bir karanlık getirdi. Yağmur bütün gün boyunca dinmedi. Her yer suyla kaplandı. Nehirler taştı; her yerde karmaşa vardı. İnsanlar karanlıkta sendeliyorlar, doğayla mücadele ediyorlardı. Göz gözü görmüyor, insanlar dostlarını tanıyamıyorlardı... Ruhlar yukarıdan bakarken yükselen seli gördüler ve korkuya kapılıp kaçıştılar. Anu'nun göğünde koruyucu çitlerin arkasına sindiler.

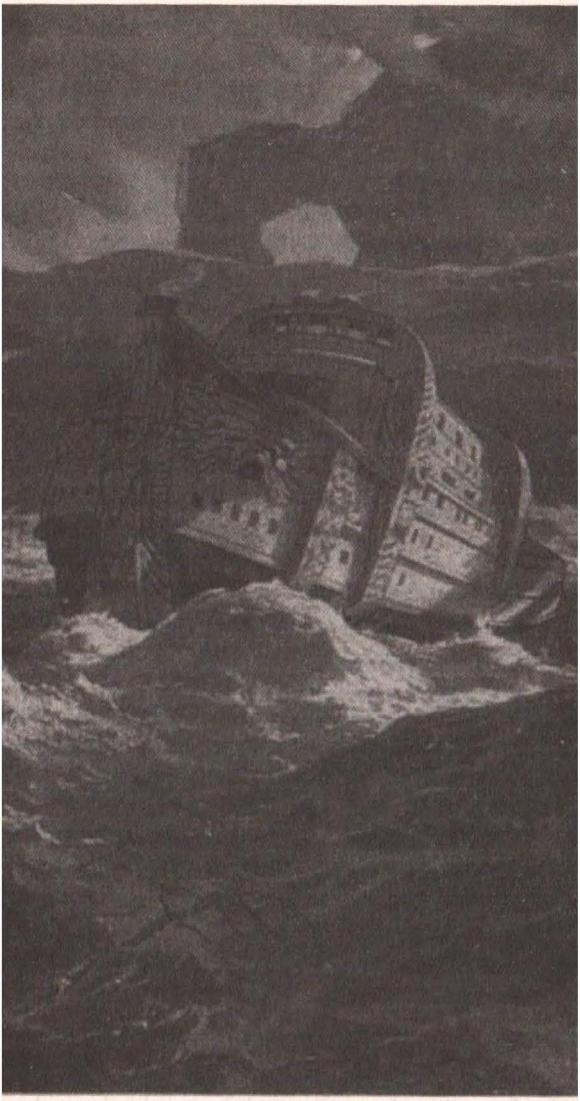

BABİL TUFANI- *E. Wallcousins'in Tablosundan*

"Bir süre sonra tanrıların leydisi İştar üzüntü içinde bağırdı: 'Yaşlı ırk yok oldu ve kile dönüştü. Çünkü ben tanrıların meclisinde kötülüğe izin verdim. Eyvah! İnsanlarımın ölmesine izin verdim. İnsanlara varlık vermiştim, şimdi neredeler? Balık yumurtaları gibi derinlere gizlendiler.'

"Yer ruhları İştar'la birlikte ağladılar. Ağızları kapalı oturdular ve hiç konuşmadılar. Sessizlik içinde yas tuttular.

"Bu şekilde altı gün geçti. Fırtına yavaş yavaş her yeri kaplayan sulara öfkelendi. Ama yedinci gün geldiğinde, rüzgâr geçti, girdap gibi dönen sular sakinleşti ve deniz çekildi. Fırtına dinmiş, yağmurun zararları durmuştu. İleriye bakıp sulara doğru seslendim. Ama bütün insanlık yok olmuş ve kile dönmüştü. Tarlaların olduğu yerde sadece bataklıklar görüyordum.

"Sonra geminin geniş penceresini açtım ve yüzüme güneş ışığı yayıldı. Gözlerim kamaştı, gözyaşlarına boğuldum. Baktığım her yerde su görüyordum.

"Sonunda kara görünmeye başladı. Gemi Nitsir ülkesine doğru ilerliyordu. Nitsir dağı geminin ilerlemesini engelledi. Altı gün geçmesine rağmen gemi hala sabit bir şekilde duruyordu. Yedinci gün bir güvercin yolladım. Kuş uçarak bir geçiş yolu aradı ama duracak başka bir yer bulamadı ve geri döndü. Daha sonra bir kırlangıç gönderdim ama o da güvercin gibi geri geldi. Ardından, bir kuzgun gönderdim. Suların çekildiğini gördü, bir şeyler yedi, boğuk boğuk öttü, çamurda yürümeye çalıştı ve geri dönmedi. Sonunda bütün hayvanları gökyüzünün havasına getirdim.

"Dağda bir adak adadım ve yere içki döktüm. Yığılmış sazlıkların üzerine yedili tütsülükler kurdum ve tütsü yerine sedir odunu kullandım. Tanrılar tatlı kokuyu duydu ve sinekler gibi adak adayanın çevresine doluştular.

"İştar (Sirtu) yakınlaştı. Tanrı Anu'nun isteği üzerine şekillendirdiği mücevherleri kaldırarak şunları söyledi: 'Ey! Tüm

tanrılar! Boynumdaki lacivert taşlarıyla asla unutmayacağıma yemin ediyorum! Bu günleri sonsuza kadar hatırlayacağım. Bel (Enlil) dışında tüm tanrılar adağa doğru gelin. Çünkü Bel benim tavsiyemi yok saydı ve insanlarımı yok eden büyük bir tufan gönderdi.'

"Ama Bel Enlil'de gelmişti ve gemiyi görünce durdu. Kalbinde tanrılara ve cennet ruhlarına karşı büyük bir öfke vardı. Kızgın bir şekilde şöyle dedi: "Yoksa biri kaçtı mı? Hiçbir insanoğlunun tufandan sağ çıkmayacağına karar verilmişti."

"Bel'in oğlu Ninip sordu: 'Bunu Ea dışında başka kim yapmış olabilir ki? Çünkü o her şeyi bilir.'

"Derinliğin tanrısı Ea ağzını açtı ve savaşçı Bel'e şöyle dedi: 'Ey savaşçı, siz tanrıların efendisisiniz. Ama benim tavsiyemi dinlemediniz ve tufana sebep oldunuz. Şimdi günahları için günahkârı ve kötülükleri için kötüyü cezalandırın. Ama merhametli olun ve tüm insanlığı yok etmeyin. Bir daha asla böyle bir sel yaşanmasın. Aslanın gelmesine ve insanların azalmasına izin verin. Bir daha asla böyle bir sel yaşanmasın. Leoparın gelmesine ve insanların azalmasına izin verin. Bir daha asla böyle bir sel yaşanmasın. Topraklara açlığın girmesine izin verin; veba tanrısı Ura'nın gelip insanları yakalamasına izin verin... Güçlü tanrıların gizli amacını ben açığa vermedim ama Atra-chasis'in (Pir-napishtim) tanrıların verdiği kararı bildiren bir rüya görmesine ben neden oldum.'

"Bel bu sözleri bir süre düşündükten sonra, yalnız başına gemiye girdi. Elimi tuttu ve benle eşime yolu gösterdi. Sonra eşime benim yanımda diz çöktürttü. Sonra aramızda durarak bizi kutsadı ve şunları söyledi: 'Geçmiş bir zamanda Pir-napishtim bir insandı. Bundan böyle Pir-napishtim ve karısı tanrıların hatta bizim bile üzerimizde olacaklar. Bırakın nehirlerin ötesinde bir yerde yaşasınlar.'

"Bunun üzerine Bel, beni nehirlerin ötesine götürdü."

Sel mitleri hem Eski Dünya hem de Yeni Dünya mitolojilerinin çoğunda vardır.

Yunanistan'ın mitsel Tunç Devri'nde yaşamış zalim ve hilekâr insanlar bir selle yok edilmişler. Zeus bir keresinde Hermes'e, "Şiddetli bir yağmur yağdıracağım, öyle ki dünyanın yaradılışından beri görülmemiş bir şey olacak ve tüm insan ırkı yok olacak. Çünkü onların günahlarından bıktım," demiş.

İnsan kılığındaki bu iki tanrıyı misafirperverlikle karşıladıkları için, yaşlı adam Deucalion ve karısı Pyrrha'nın canı bağışlanmış. Zeus ev sahibine meşe bir gemi yapmasını ve onu tıka basa yiyecekle doldurmasını istemiş. İşlerini bitirir bitirmez kadın ve adam kayığa binmiş ve kapıyı kapatmışlar. Zeus "derinlerdeki tüm su kaynaklarını patlatmış ve göğün pınarlarını açmış. Kırk gün kırk gece sürekli olarak yağmur yağmış." İnsanlar yok olmuş. Dağların zirvelerine çıkanlar bile kaçamamış. Yaşlı çiftin kayığı Parnas Dağı'nda durmuş. Sular çekildiğinde adamla karısı gemiden inmişler ve daha sonra bir dağ mağarasında yaşamaya başlamışlar.[226]

Hint mitolojisinde her bir Evren Çağı'nın sonunda dünya yok olur. Dört çağ vardır: Krita veya Muhteşem Çağ, Treta Çağı, Dwapara Çağı ve Kali veya Kötülük Çağı. Bunlar Yunan ve Kelt çağlarına denk gelmektedir.[227] Ayrıca Sanskrit edebiyatında üzerinde çok fazla kişi yaşadığı için yok olan dünyayla ilgili birçok referans vardır. Bir bilge, "Nüfus artışı korkunç bir hale geldiğinde Yeryüzü, aşırı bir yükün altında kaldığında, çok derinlere doğru batmış. Her yerinde çok büyük ağrılara maruz kalmış. Aşırı baskıyla duyularından mahrum kalmış. Sıkıntı içindeki Yeryüzü tanrıların,

---

([226]) The Muses' Pageant, W.M.L. Hutchinson, sf.5.

([227]) Indian Myth and Legend, sf. 107.

en başta geleni Narayana tarafından korunmaya çabalamış," diye aktarmıştır.[228]

Manu'nun sel hikayesi 2. Bölümde anlatılmıştı. Balık şekline girmiş olan tanrı onu bilgilendirir: "Dünyayı temizleme zamanı geldi... Sağlam ve geniş bir gemi yap ve içine uzun bir halat koy..." Sular yükseldiğinde boynuzlu balık gemiyi dalgalı denize doğru çeker. Sonunda gemi Himavat'ın zirvesinde karaya oturur. Manu'nun eşliğinde yedi bilge vardır.[229]

Kelt (İrlandalı) sel hikâyesinde, Nuh'un torunu Cessair'in gemide kendisine ait bir oda isteği reddedilir. Cessair de taptığı kişinin tavsiyesi üzerine dünyanın batıdaki sınırlarına kaçar.[230] Filosunda üç gemi vardır ama İrlanda'ya varılamadan iki tanesi batar. Cessair'in dışındaki diğer kurtulanlar, babası Bith ve iki adamla (Fintan ve Ladru) elli kadındır. Büyük bir yelkenin direğinde uyuyakalan Fintan dışındaki herkes ölür. Fintan ise Yunanistan'dan gelen dev Partholon'u görmek için yaşamaya çalışır.

Mısır mitolojisinde de bir tufan hikâyesi vardır. Güneş tanrısı Ra bir kral olarak yaşlanmaya başladıkça insanlar onun aleyhine sözler söylemeye başlamış. O da tanrıları çağırıp şöyle demiş: "Onlarla ilgili sizin ne diyeceğinizi öğrenmeden onları (insanları) öldürmeyeceğim." İlk suların tanrısı olan babası Nu tüm insanlığın tamamen yok edilmesini önermiş.

Ra'ya şöyle demiş: "İnsanların tepelere doğru kaçıştığını gör, kalpleri söyledikleri şey yüzünden korkuyla dolacak."

Ra'nın gözü tanrıça Hathor- Sekhet tepelerdeki insanları öldürmüş. Bunun üzerine Ra, insanlıktan geriye kalanları koruma isteğiyle tanrıçaya verilmek üzere büyük bir hediye hazırlamış.

([228]) Vana Parva - Mahábhárata 425.

([229]) Vlndian Myth and Legend, sf. 141.

([230]) Book of Leinster, ve Keating'in History of Ireland, sf. 150.

Hediye bitkiler ve insan kanı karışımıyla hazırlanmış bir mısır birasıymış. Gece boyunca bu içki topraklara dökülmüş. "Ertesi sabah tanrıça çıkmış gelmiş. Tarlaların suyla kaplandığını görmüş. Orada neşelenmiş. Bu nedenle içmiş, içtikçe keyiflenmiş. Sarhoş olmuş ve o nedenle insanların farkına varmamaya başlamış."[231]

Mısır mitinin Nil'in her yıl gerçekleşen taşkınından bahsettiği açıktır. "Bira"nın içindeki "insan kanı" öldürülmüş mısır tanrısının veya dünyevi temsilcisinin kanıymış. Kuzey ve Güney Amerika'nın sel efsaneleri de benzer şekilde yerel olguları yansıtıyor. Amerikalı Moğol kabileleri gibi bu efsanelerin de Asya kökenli olduğu gözden kaçmamaktadır. Hastings savaşı döneminde ortaya çıkan Meksika medeniyetinin Asya'dan herhangi bir kültürel unsur alıp almadığı hangisinin tartışmaya meydan vermeyecek kadar güvensiz olduğuyla ilgili bir sorudur. Çünkü ulaşılabilir bilgiler sağlam değildir.

Meksika tufanına "su güneşi" yol açmış. Su güneşi uzun zamandır buhar biçiminde dünyadan çektiği nemi aniden boşaltmış. Tüm yaşam yok olmuş.

Nahua kabilcleri arasında var olan bir sel efsanesi Pir-napishtim tarafından aktarılan Babil hikayesine çok benzer. Tanrı Titlacahuan, Nata isimli bir adama eşi Nena ile beraber yaklaşan tufandan kaçabilmesi için bir servi ağacını oyarak bir gemi yapmayı öğretir. Bu çift yıkımdan kurtulur. Gemide bir balık kurban ederler ve onları ziyaret eden tanrıyı kızdırırlar. Pir-napishtim'in büyük felaketten sağ çıktığını öğrendiğinde Bel'in gibi öfkelenir. Nata ve Nena'ya yanlarına sadece bir tane mısır koçanı almaları emredilmiştir. Bu da onların hasat ruhları olduklarını gösterir.

Brezilya'da esas tanrı Monan dünyayı ve dünyada yaşayan kötü insanları yakmak için büyük bir ateş gönderir. Alevleri söndürmek için bir büyücü o kadar fazla yağmur yağdırır ki her yere sel basar.

([231]) Religion of the Ancient Egyptians, A. Wiedemann, sf. 58.

Kaliforniya'lı yerlilerin de bir tane sel efsanesi vardır. Yerlilerin inancına göre ilk ırk oldukça önemsizmiş ve kuzeybatıda yer alan Athapascalı yerliler tufandan kaçabilen bir ailenin torunları olduklarını söylerlermiş. Aslında tufan mitleri "Yeni Dünya"da da oldukça yaygınmış.

Yaratılan ilk varlıkların yeryüzünde yaşamayı başaramadığına dair var olan Amerika inancını Babilliler de paylaşırdı. Berosus'a göre, ilk yaradılış başarısız olmuş çünkü hayvanlar ışığa dayanamamış ve ölmüşler.[232] İşte bu kısımda, Hint, Yunan ve Kelt mitolojisinde oldukça gelişmiş olan Dünya Çağları Öğretisi'nin tohumlarıyla karşılaşıyoruz.

İncil'deki sel hikayesi okuyuculara tanıdık gelebilir. Profesör Pinches, "Babilli hikayeyle karşılaştırılmak için iyi bir konu ortaya koyar. Çünkü tüm ana noktalarda ikisi de hemfikirdir. Ama birçok önemli detayda da birbirlerinden farklıdırlar," demiştir.[233]

Babil kültürünün sürüklenmesi sadece Filistin sahiline doğru batı yönünde değil, Fenikeliler döneminde Yunanistan'a doğru ve hatta doğuda Elam'dan İran ve Hindistan'a doğru da olmuştur. İlk Vedik ve Sümer mitolojileri arasındaki benzerliklerden bahsedilmişti. Hindistan'ın Hint-Avrupalı istilacılarının "yeni şarkıları" bestelendiğinde, Ea-Oannes ve Mitra'ya benzeyen gökyüzü ve okyanus tanrısı Varuna görkemliliğini yitirmekteydi. Diğer kültürel etkiler ise var olmaya devam ediyordu. Örneğin, Hint-Avrupalı kabilelerden bazıları ölülerini Varuna'nın "kilden evine" gömerlerdi. Ama diğerleri ölülerini yakar ve ateş tanrısı Agni'ye taparlardı. Vedik dönemin sonuna doğru, Hindistan'a akınlar yapılmaya başlandı. "En son gelenler" Evren Çağları ve Ruhların Göçü öğretileri de dahil olmak üzere yeni inançlar getirdiler. Tanrıçalar

---

([232]) Pinches'ın The Religion of Babylonia and Assyria, sf. 42.

([233]) Bu konuyla ilgili sorunlarL.W. King ve Pinches tarafından kendi eserlerinde farklı bakış açılarından tartışılmıştır.

da önem kazanmaya başladı ve Vedik tanrılar önemsizleşerek Brahma, Vishnu ve Shiva'ya bağlı hale geldiler. Bu "en son gelenler" Hindistan'a girmeden önce Babil fikirlerinden etkilenmişlerdi. Örneğin, Dünyanın Çağları ve Yugalar Öğretisinde zaman ve mekan ile ilgili Fırat çevresine ait fikirlerden sürekli bahsedilmiştir. Bu bağlamda uzmanlaşan Robert Brown "Brahma Gününün" Hindistan'da hesaplandığı sistemin Babil'de elde edilen astronomik sisteme yakından benzediğini ispatlamıştır. Görünüşe göre, kozmik dönemler teorisinin kökeni Babil'dedir.[234] Babil'e ait düşünce şekillerinin büyüsüne kapılan çeşitli yabancı halklar entelektüel kölelik pozisyonunda kalmadılar. Düşünce, dini ödünç alımlar tarafından tutulmamıştır aksine uyarlanarak gelişmiştir. Ölüm ve yaşamın sırlarıyla ilgili fikirlerin gelişimi Babil'in ayinsel ve sınırlayıcı papazlığının hüküm sürmediği yerlerde ivme kazanmıştır. Vedik ve Sümer mitolojilerinin atalarına ait birbirine zıt kavramlardan da birçok şey öğrenilebilir. Babilli Nuh Pir-napishtim ve yarı kutsal Gılgamış Vedik mitolojisinde ölülerin tanrısı Yama tarafından temsil edilmektedir. Yama "ilk insandı" ve Gılgamış gibi bir yolculuğa çıkarak Cennet'i bulmak için dağları denizleri aştı. Vedik ilahilerinde yakılmadan gömülen Hintli ölülerin yürüdüğü "Pitris (Babalar) Ülkesi"ne Cennete giden "yolun" kaşifi olarak övülür. Yama hiçbir zaman orijinal karakterini kaybetmedi. Destanlarda da gezgin olarak hitap edilir.[235]

Heybetli yükseltileri ayıran, birçok insan için yolu arayan ve bulan, Vivasvat'ın Oğlu, insanların toplayıcısı, Yama, Kral, ibadet kurbanlarıyla. Rigveda, x, 14, 1.[236] Güçlü Kral Yama'ya hediyeler verildi, hürmet edildi. Ölen ilk kişidir O. Ölümün hızla akan akıntısına cesaret gösteren ilk kişidir O. Cennete giden yolu ilk gösteren, bu

---

([234]) Primitive Constellations, cilt. i, sf. 334-5.

([235]) Indian Myth and Legend, bol. iii.

([236]) İngilizce'ye çeviren Profesör Macdonell'dir.

parlak yuvada başkalarını karşılayan ilk kişi O'dur. İngilizceye Sör M. Monier Williams tarafından çevrilmiştir.[237]

Yama ve kız kardeşi Yami ilk insan çiftiydi. İranlı Kutsal ikizler Yima ve Yimeh ile özdeştirler. Yima Mitra'ya (Mithra), Varuna Mitra'nın ikiz erkek kardeşine benzer. Ölüm tanrısıyla bağdaştırılan bağı taşırlar.[238]

"Babaların efendisi" anlamına gelen Pitripati de denilen Hintli Yama Ataların Cenneti'nde göğün ve derinliklerin tanrısı Varuna'nın yanında Mitra'nın yerini alır. Bir ağacın altında oturur, flüt çalarak ölümsüzlük veren Soma içkisini içer. Yama'nın soyundan gelenler Cennete vardığında, "lekesi çıkmış ve temizlenmiş" parlak formlara bürünürler.[239]

Profesör Moulton, "Iran mitolojisinde Yima kendi soyundan gelenlerin oluşturduğu topluluğu yönetir. Çünkü Adem'den daha uzun süre yaşamıştır. Onları ölümsüz kılmak için, yemeleri için şeytanlardan çalınan yasak yiyeceği verir. Peki, bu yasak yiyecek nedir? Yeniden oluşumda, Mithra insanlara ölü bedeninden insanların yaratıldığı ilk inek Ur-kuh'un yağını yedirerek ölümsüz yapacaktı. O yasak yiyeceği bu efsaneyle bağlayabilir miyiz?" demiştir.

Yima, "Ahura'nın iyi zamanını beklemek yerine kötü bir güç önerisi üzerine, kendisi ve insanlık adına ölümsüzlüğe küstahça tamah ettiği için" cezalandırılır. Profesör Moulton yeniden oluşturmaya çalıştığı bu hikayenin "Babil ile bir bağlantısı" olup olmadığını merak eder.

Babilli Pir-napishtim gibi Yima da yaradılış sırlarını açıklamıştır. Yüce tanrı Ahura tarafından "Yaradılışın Koruyucusu, Gözcüsü, Nöbetçisi" olarak seçilmiştir. Üç yüz yıl geçmiş—

---

(237) Indian Wisdom.

(238) "Varuna, silah olarak bağını taşıyan tanrı", Sabha Parva- Mahábhárata sf.29.

(239) Indian Myth and Legend, sf. 38-42.

Sonra toprak dolup taşmış,
Kuzu sürüleriyle, sığır sürüleriyle,
İnsanlarla, kuşlarla, köpeklerle,
Parlak ve ışıldayan ateşle,
Ama artık insanlar ve hayvanlar,
Üzerinde yaşayacak yer bulamaz olmuşlar.

İngilizce'ye Jackson tarafından çevrilmiştir.

Daha sonra yeryüzü altın bir okla yarıldı. Yima insanlar ve hayvanlar kötü bir kış mevsiminde sığınabilsinler diye bir barınak inşa etti. Profesör Moulton, "Bu tasvir Babil Sel Efsanesinin etkisini anlamamızı sağlar," demiştir.[240] Alman mitolojisinin "Fimbul kışı" da akla gelir. Odin İzlanda destanlarından birinde sorar:

Uzun korkunç kış yeryüzündeki insanlara vurduğunda
Hangi varlıklar sağ kalabilir?[241]

Başka bir şiir olan Voluspa'da, Valalar (Kadın kahinler) Kılıç Çağı, Balta Çağı, Rüzgar Çağı ve "dünya batmadan önce" gelecek olan bir Kurt Çağından bahsederler. Tanrılarla şeytanların savaşından sonra,

Güneş kararır, dünya denizde batar.
Zaman içinde, yeni bir dünya ortaya çıkar.
İkinci kez bir yükseliş görüyorum
Okyanustan dünya yükseliyor, yemyeşil;
Sular akmakta, uçan bir kartal
İse kayalıkların üzerinden inip
Yakalıyor balık.

Valalara göre, hayatta kalan tanrılar döndüğünde, "büyük yer yılanı Tiamat'tan" bahsedecekler. Tarlalar ekilecek ve (Temmuz

---

(240) Early Religious Poetry of Persia, J.H. Moulton, sf. 41 ve 154.
(241) The Elder Edda, O. Bray, sf. 55.

gibi) "Balder de gelecek."[242] Balder'in mısırla özdeşleştirilmesi Nahua kabilelerinin Nata'sı gibi onun da bir hasat ruhu olduğunu gösteriyor.

Bu sırada, tufan efsanelerinden ve bu efsanelerin tarımsal mitlerle olan bağlantılardan kaynaklanan birçok problemi bir yana bırakırsa, okuyucunun dikkati Babillilerin Öteki dünya kavrayışına yönelebilir.

Sel esnasında hayatını kurtarabilen Pir-napishtim Yunanlıların "Kutsanmışların Adası"na ve İrlandalıların "Gençlerin Ülkesi"ne benzeyen bir Cennet adasına sığınır. Bu cennet adası batı okyanusunda yer almaktadır ve İngiliz Avilion'uyla özdeştir:[243]

Avilion'un ada vadisinde,
Dolu, yağmur ya da kar yağmaz,
Rüzgar kuvvetli esmez sadece
Çayırlarda tatlı tatlı eser
Ve meyve bahçeleri üzerinde
Ve yaz deniziyle onurlandırılır çardakları.[244]

Fakat sadece iki insanın Babil'in cennet adasında yaşamasına izin verilmişti. Bu kişiler de Pir-napishtim ve karısıydı. Görünüşe göre, Gılgamış adada onlara katılmadı. Onun tanrıları Yunan ve Kelt tanrıları gibi kahramanları ve sevilen kişileri mutlu adalara yönlendirmiyordu. Babilli ölüler için Cennet yoktu. İnsanların hepsi Yeraltı Dünyası'nın kasvetli Hades'ine girmeye mahkumdular. Eyüp ümitsiz bir anında kaderine hayıflanırken, Hades'i "ölümün gölgesinin ve karanlığın ülkesi, karanlık bir yer, hatta karanlığın ve ölümün gölgesinin ta kendisi, düzensiz ve ışıksız," bir yer olarak tanımlanmış.[245]

([242]) The Elder Edda, O. Bray, sf. 291.

([243]) Celtic Myth and Legend, sf. 133

([244]) Tennyson'ın The Passing of Arthur.

([245]) Eyüp, x, 1-22.

Ölülerin kasvetli dünyası Yunanlıların Hades'ine, Cermenlerin Nifelhel'ine ve Hintlilerin "Put"una benzer. O dünya hakkında detaylı bir tanımlama yapılmamıştır. "İştar'ın İnişi" hikayesinde ve Gılgamış destanındaki imalar o yerin Mısırlıların gizli bölgelerine benzediğini gösterir. Mısırlılara ait gizli bölgelerde onları bıçaklayan şeytanlar ruhlara işkence eder, ateşe atar ve dışarıdaki karanlıkta soğuğa bırakırlarmış. Ruhlar soğukta dişlerini gıcırdatarak zehirli sürüngenlerden kaçmaya çalışırmış.

İştar da Temmuz'u bulmak için cesur bir şekilde Babil'in Yeraltı Dünyası'na girdiği zaman veba şeytanı Namtar'ın yaptığı işkencelere maruz kalmıştı. Şüphesiz diğer korkunç muameleler de onun için hazırda bekliyordu. Tıpkı "Skirnismal" şiirindeki dev kadını bereket ve hasat tanrısı Frey ile evlenmeyi reddettiği zaman yapmakla tehdit ettikleri işkencelere benziyordu:

İşkence yapacaklar troller sana sabahtan akşama
Jotun ırkının diyarında,
Buz devlerinin yuvalarında her gün sürüneceksin
Çaresizce, aşktan umudunu kesmişçesine;
Eğlenmek yerine boğulacaksın gözyaşlarına,
Ve yüzün sızlayacak ağlamaktan...
Delilik ve feryat etmek, kölelik ve hasret
Eşlik edecek gözyaşlarına.[246]

Aynı şekilde Hint mitolojisindeki cehennemin sakinleri de bitmek bilmeyen ve karmaşık işkenceler çekerlermiş.[247]

Babil'in Yeraltı Dünyası'nın Persephone'si Allatu diye de bilinen Eresh-ki-gal idi. Mısırlı Tel-el-Amarna "Mektupları"nın arasında bulunan bir mit bir keresinde Babilli tanrıların verdiği ziyafeti anlatır. Mite göre, bu şölene Eresh-ki-gal dışındaki bütün tanrılar katılmış.

([246]) TheElder Edda, O.Bray, sf. 150-1.

([247]) Indian Myth and Legend, sf. 326.

Kasvetli Yeraltı Dünyası'ndan ayrılamayacak bir durumdaymış. Bu nedenle elçisi veba şeytanı Namtar'ı kendi payını almaya göndermiş. Nergal dışında birçok tanrı Namtar'ı karşılamak için ayağa kalkarak onurlandırmış. Eresh-ki-gal bu küçümseyici davranışı öğrendiğinde, çok kızmış ve Nergal'in kendisine gönderilmesini talep etmiş. Böylece onu öldürebilirmiş. Fırtına tanrısı hemen Yeraltı Dünyasına gitmiş. Yanındaki azılı şeytanları Eresh-ki-gal'in kaçışını engellemek için çeşitli kapılara yerleştirmiş. Sonra cesur bir şekilde tanrıçaya doğru yürümüş, onu saçlarından tutarak tahtından indirmiş. Kısa süren bir mücadeleden sonra, Eresh-ki-gal yenik düştüğünü anlamış. Nergal kafasını kesmeye hazırlanırken o merhamet dilemiş ve şöyle demiş: "Lütfen beni öldürmeyiniz! Sizinle konuşmama izin veriniz."

Bu yalvarış Eresh-ki-gal'in kendi canını kurtarmayı istediğini kanıtlamış ve Nergal de onu affetmiş.

Eresh-ki-gal şöyle devam etmiş: "Benim kocam olunuz, ben de sizin karınız olayım. Geniş yeryüzünün egemenliğini ve bilgelik tabletini size veriyorum. Siz benim efendim olunuz, ben de sizin hanımınız olayım."

Nergal tanrıçayı öperek bu şartları kabul ettiğini göstermiş. Sevgiyle onun gözyaşlarını silerek, cevap vermiş: "Son zamanlarda benden talep ettiğiniz ne varsa şimdi alabilirsiniz."

Başka bir deyişle, Nergal onun kocası ve dengi olduktan sonra, onu istediği gibi onurlandıracağına dair söz vermiş.

"İştar'ın İnişi"nde Babil'in Yeraltı Dünyası'na Cuthah denmiştir. Bu şehrin birçok dindar ve akılcı inananın ölünce gömülmek istediği ünlü bir kabristanı vardı. Yerel tanrı güneşin ve kum fırtınasının yıkıcı gücünü temsil eden Nergal'di. Karanlık tarafları olan, intikamcı bir tanrıydı. Yanında her zaman fırtına, bitkinlik ve hastalık ruhlarıyla dolaşırdı. Saygı duyulan bir tanrıydı çünkü ondan çok korkulurdu.

Ea-bani'nin Gılgamış'a anlattığı gibi, yeraltındaki Cuthah'ta tozların ve karanlığın ortasındaki ölüleri solucanlar yermiş.

Bu Yeraltı Dünyasının mezarların üzerinde resmedilmiş olduğu da ortaya çıkmıştır. İlk zamanlarda insanlar ölülerin ruhlarının defnedildikleri yerlerin etrafında gezindiklerine inanırlarmış. Bu nedenle onları korumak için bu ruhlara "evler" yapılırmış. Bu durum, yaşayan insanların yer üstündeki evlerinde korunmalarıyla bir tutulurmuş.

İnsan hayaletlerinin düşmanları yer ruhlarıydı. Gerektiğinde şeytanlarla savaşabilmeleri için mezardaki ölülerin yanına silahlar konulurdu. Ölü bedenler de saldırıya karşı sihirli ve koruyucu süslerle büyülenirdi. Bu süsler genelde yaşarken taktıkları bilezikler, kolyeler ve küpelerdi. Ölülerin yüzleri bile boyanırdı. Bunun sebebi büyük olasılıkla boyanın kötü göze ve diğer kötücül etkilere karşı koruyucu bir kalkan olduğu fikriydi.

Bedenleri mezarlarında kaldığı sürece, ölülerin ruhlarının güvende olduğuna inanılırdı. Fakat onların da yiyeceğe ve içeceğe ihtiyacı olurdu. Bu nedenle cenaze törenlerinde yemek kapları ve içki şişeleri hazır bulunurdu. Düzenli aralıklarla ölülere yemek adakları yapılırdı. Yılda bir kez insanlar mezarlıkta eğlence düzenler, yemeği paylaşmaları için hayaletleri de davet ederlerdi. Babil'de bu geleneğe dair kanıtlar bulunurken, Mısır'da çok da eski bir adet değildir. Bazı Müslümanlar ve Mısır asıllı Hıristiyanlar mezarlıklarda gece boyunca süren buna benzer törenler düzenlemeye uzun süre devam etmişlerdir.

Japon mitolojisindeki "Yomi Ülkesi" de hayaletlerin hastalık ve ölüm şeytanlarına karıştığı bir yeraltı dünyası veya büyük bir mezarlıktır. Ruhlar oraya "Yomi geçidinden" geçerek ulaşırlar. Fakat Japon imparatorların cennete yükselme ve "Sonsuzluk Ülkesi"nde tanrılara katılma gibi ayrıcalıkları vardı.

Eski Romalılar arasında bu ilkel inanca göre, ölülerin ruhları "yeryüzüne iner orada dinlenir, zaman zaman zemindeki bazı boşluklardan geçerek yer üstüne çıkarmış."[248]

([248]) The Religion of Ancient Rome, Cyril Bailey, sf.50.

Bir Babil inancına göre, uygun bir şekilde gömülmeyen ölüler sokaklarda yiyecek arayarak, bazen çöpleri yiyip pis su içerek gezinirlermiş.

Cenaze törenlerinden önce, ölüler hayattayken yaşadıkları evlere gömülürmüş. Bu, günümüz bilim adamlarının ilkel ırklar ve yaşam şekilleriyle ilgili değerli bilgiler toplamalarını mümkün kılan bir gelenektir. Avrupa'nın Yontma Taş Devri'nde yaşamış mağara insanları ise mağaralarına gömülürlermiş. Bunlar daha sonra boşaltılır ve vahşi hayvanların yuvaları olurmuş. Uzun bir süre geçtikten sonra, boşaltılmış bir mağaraya yabancılar taşınırmış. Bazı özgün mağaraların insan kalıntılarını kapsayan katmanları geniş Buzul Çağı'nın bazı dönemlerini yansıtmaktadır.

Akdenizliler Avrupa'nın kuzeyine doğru ilerlerken, bu mağaraların bazılarını kullanmış ve mağaraların içine ölüleri için güzel mezarlar kazmışlardır. Bu şekilde bir "ev" içinde "ev" yaparak, bu insanlar bize eski bir gelenekle yeni bir gelenek arasındaki bağlantıyı sunmuşlardır. Görünüşe göre, Akdenizliler yerli geleneklerden ve inançlardan etkilenmişlerdi. Çünkü bazı bölgelerde Eski Taş Devri insanlarıyla karşılaşmış ve birleşmişti.

Eve defnetme töreninden Büyük İskender'in hayatının anlatıldığı bir uyarlamada da bahsedilmiştir. "Çift boynuzlu" kahraman Hindistan'a ulaştığında Brahmalılarla sohbet eder. İçlerinden birine "şöyle der: 'Aranızdan ölen birini gömmek için mezarlarınız yok mu?' Tercüman cevap verir. 'Erkekler, kadınlar, çocuklar büyür ve olgunluğa ulaşırlar. Yaşlanırlar ve onlardan biri öldüğünde biz onu yaşadığı yere gömeriz. Yani bizim mezarlarımız bizim evlerimizdir. Ve tanrımız bilir ki biz bunu tüm insanların sahip olduğu yemek şehvetinden daha fazla arzularız: bu mezarlarımızın karanlığında yaşayış şeklimizdir.'" İskender bu Brahmalılara hediye vermek isteyerek en çok neyi arzuladıklarını sorduğunda, cevapları, "Bize ölümsüzlük veriniz," olmuştur.[249]

([249]) The Life and exploits of Alexander the Great (Ethiopic version of the Pseudo Callisthenes), sf. 133.

Gılgamış destanında kasvetli kapanış bölümlerini daha iç açıcı hale getiren tek umut ışığı Ea-bani'nin ölülerin çektiği sıkıntıların katı defin ayinleri sayesinde hafiflediğini önermesi olmuştur. Bu noktada yorum yapan Profesör Jastrow şöyle der: "Ölüye sevgiyle özen gösterilerek yapılan uygun bir defin en azından huzur sağlar."

Öyle biri bir divanda dinlenir ve saf sudan içer;

Ama kim ki gölgesi yeryüzünde görünmez, benim gördüğüm ve senin göreceğin gibi,

Onun gölgesinin yeryüzünde yeri yoktur
Kimse onun gölgesini umursamaz...
Kapta kalan yiyecek artıklarını,
Sokaklara atılanları, o yer."[250]

Gılgamış destanı.

Ölülerin törenle defnedilmesi inancını yayarak, rahipler insanların üzerinde büyük bir güce sahip olur, yüksek miktarda maaş alırlardı.

Öte yandan, Mısır'da güneş kültünün öğretmenleri muskalar satar ve törenleri gerçekleştirmek için hediyeler kabul ederlerdi. Böylece seçilmiş inananlar Ra'nın güneş gemisine girebilirdi. Osiris rahipleri ise doğru ve dürüst yaşayanlara dünyada olduğu gibi yaşayıp çalışabilecekleri tarımsal bir Cennete gideceklerinin ama emekleri için çok daha fazlasını kazanacaklarının sözünü verirlerdi. Çünkü onlara göre, Öte dünyanın hasatları dünyadakinden çok daha fazlaydı.

Hindistan'daki kutsal kitaplarda birden fazla cennetten bahsedilir. Fakat hiçbir insan Sümerli Ea-Oannes'e benzeyen Varuna'nın Cenneti'ne girememiştir. Ölülerin ruhları Yama'nın Cenneti'nde huzur ve keyif bulurdu. Fakat bir bilgenin bir kahramana aktardığına göre, "kafalarını savaş alanına çevirmeden

---

([250]) Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, Morris Jastrow, sf. 358-9

can veren krallar -Odin'in Valhal'ını hatırlatan- İndra'nın evine gidermiş." Ölümsüzlüğe olan inancın Hindistan'a ait İndra ve Yama kültlerinin bir ilkesi olduğu anlaşılmaktadır.

Çeşitli Gılgamış destanlarının biri "birçok insan için yolu arayan ve bulan" Hintli Yama gibi, kahramanın Pir-napishtim'in adasına ulaşmasıyla biter. Yama'nın yönettiği Hint "Pitris (Atalar) Ülkesi" Mısırlı Osiris'in cennetiyle karşılaştırılabilir. Bu cennetin "her çeşit eğlenceli şeyle" ve ayrıca "tatlı, meyveli ve leziz yiyeceklerle, en güzel kokulu çiçek halkalarıyla, meyve dolu ağaçlarla" dolu olduğu söylenmiştir. Oraya "insanlar arasındaki tüm günahkarlar ve kış gündönümünde ölenler" gidermiş.[251] Bu da gösteriyor ki bu Cennet kıraç mevsimde ruhlar ülkesinde yaşayan Temmuz'a benzer tanrıyla bağlantılıdır.

Gılgamış Destanı'nda Temmuz efsanesinin kahraman formunda geliştirilmiş halini görürüz. İştar Hades'e indiğinde olduğu gibi, Erech Kralı yaşam suyuyla ıslanana dek dünyaya dönememiştir. Şüphesiz, bu nitelikteki bir olay orijinal Temmuz efsanesinde de gerçekleşmiştir. Tanrının hayatı, o geri dönmeden önce canlandırılmak zorundaydı. Yedi Uyuyanlardan biri gibi, Ea'nın evinde uyuyakaldı ve hilal kayığın içinde küçük bir çocuk olarak geri dönene dek uyanmadı.

Bir yandan Mısır'da, öte yandan Hindistan'da elde edilen Sonsuz Mutluluk doktrininin Babilliler arasında hiçbir zaman geliştirilmemiş olması dikkat çekicidir. Bu bağlamdaki bilgimiz akılcı dini metinlerden gelir. Çeşitli dönemlerde önem kazanan tek tanrıcılık eğilimlerinde etkilerine rastlanan büyük düşünürler belki de sadece dürüst ve iyi kalpli insanlar için bir Cennetin var olduğuna inanıyorlardı. Eğer gerçekten öyleyse, bu düşünürlerin öğretileri ücretli rahipler tarafından bastırılmış olmalıdır. Ölülerin ruhlarının

---

(251) The Mahábhárata (Sabha Parva), sf. 25-7.

karanlık bir Hades'e gönderildiği inancını yaymak bu rahipler için oldukça karlı bir durumdur. Bu Hades'te ölülerin çektiği acıların derecesi yaşarken bedenlerini ne için kullandıklarına göre değişirdi. Dini inançlara bağlı olarak yapılan bir cenaze töreni her zaman masraflı olmuştur. Bu durum, Lagaş'ın kötü kaderli rahip kralı Urukagina'nın yaptığı sosyal reformların kaydedildiği yazıtlardan ortaya çıkarılmıştır. Urukagina tahta çıktığında, defin ücretlerini yarıya indirmişti. King, "Sıradan bir defin durumunda, ölü kişi mezara yatırılınca, töreni yöneten rahip emeğinin karşılığı olarak yedi şişe şarap, dört yüz yirmi tane ekmek somunu, yüz yirmi koçan mısır, bir örtü, bir oğlak, bir yatak ve bir koltuk istermiş," diye belirtmiştir. Reformcu kral bu istekleri "üç şişe şarap, seksen somun ekmek, bir yatak, bir oğlak olarak değiştirmiş ve rahibin asistanının ücretini otuz koçan mısıra düşürmüştü."[252]

Babil dinindeki muhafazakâr öğe defin geleneklerinde de gösterilmiştir. Bu gelenekler Cilalı Taş Devri'nden sonra değişmiştir. Tarih öncesine ait Sümer mezarları Hanedan öncesi Mısır mezarlarına benzemektedir. Ölülerin bedenleri çömelme pozisyonuna sokulur ve sağ elin yanına "büyük bir bardak" konurdu. Diğer eşyalar baş tarafına yerleştirilirdi. Bu bağlamda belirtilmelidir ki, Pir-napishtim'in karısının Gılgamış'a hazırladığı sihirli yemek de Gılgamış uyuyakaldığında yanıbaşına konmuştu.

Ölü beden yüzük, kolye ve bilezik gibi çeşitli takılarla süslenirdi. Daha önce de belirtildiği gibi, bu takılar yaşayanlar için olduğu kadar ölüler için de bir muska görevi taşırdı. Bu muska geleneği İbrani öğretmenler tarafından ayıplanmıştır. Bir keresinde, Yakup ev halkına "ellerindeki tuhaf eşyaları ve taktıkları tüm küpeleri çıkarmalarını" emretmişti. Daha sonra bu takıları alarak bir meşe

---

([252]) A History of Sumer and Akkad, L.W. King, pp. 181-2.

ağacının altına gömmüştü.[253] Yakup'a göre, kişisel takılar ve süslerin putperestlik türünden önemleri vardı.

King, "Tipik mezar eşyaları grubu kaymaktaşından yapılan dört ayaklı paletlerden veya renk tabaklarından oluşurdu. Üzerlerinde kalmış olan renkler ise çoğunlukla siyah ve sarı veya pembe ve yeşildi," demiştir. Birçok Mısır mezarında yüz boyama için kullanılan paletler de bulunmuştur.

Tanrılar da yüzlerini tıpkı yaşayan ve ölü insanlar gibi boyatırlar ve muskalar takarlardı. Mısır tapınaklarındaki günlük ayinler arasındaki önemli bir tören de "tanrıya beyaz, yeşil ve kırmızı kuşaklar sarmak ve iki çeşit krem sürerek gözleri siyah ve yeşile boyamak" idi.[254] Mahabharata'da Hint Avrupalı Varuna'nın cenneti kelimelerle resmedilirken, tanrının "kutsal cüppeler giydiği ve kutsal takı ve mücevherlerle süslendiği" anlatılmıştır. Beraberindeki Adityalar ise "çiçek halkları takmış ve kutsal kokular sürünmüşler, yüzlerine güzel kokulu macunlar sürmüşlerdi."[255] Görünüşe göre, Babillilerin ve Mısırlıların yüz boyasına benzeyen "macun" koruyucu özelliklere sahipti. İskoç Pictler düşmanlarının silahlarına ve sihirli etkilere karşı bedenlerini korumak için kendilerini boyarlarmış. Boyanmış bir adamın kötü şansa karşı korunduğuna ve iyi şansa sahip olacağına inanılırdı.

Sümer mezarlarında silahların ve aletlerin de bulunması, ölülerin ruhlarının sadece düşmanlara karşı korunduklarına değil aynı zamanda kendileri için yiyecek temin ettiklerine olan inancı da doğrular. Cenaze töreninde verilen hediyeler arasında balık kancalarının da bulunması, ruhlardan balık yakalamaları ve böylece temiz yiyecekler elde etmeleri beklendiğini gösterir. Çünkü eğer

---

(253) Yaratılış, xxxv, 2-4.

(254) The Religion of Ancient Egypt, W.M. Flinders Petrie, sf. 72.

(255) Sabha Parva - Mahábhárata sf. 29.

yiyecek elde edemezlerse, İskoç Gunna gibi, ruhların yemek artıkları bulmak için yaşayanları rahatsız edeceklerine inanılırdı. İskoç Gunna,

Otururdu yalnız başına
Soğuk eski gri bir taşa,
Kemirip durardu bir kemiği
Belki de bizim attığımız bir kemiği.

Sümer mezarlarındaki bazı bedenler hasır örgüsüne sarılıdır. Bu gelenek sazların koruma ve sihirli etkileri uzaklaştırma gücü olduğuna inanıldığını gösterir. Babil'de büyü ayinleri kamıştan yapılmış kulübelerde gerçekleştirilirdi. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, tanrılar bir sel felaketi göndermeye karar verdiğinde, Ea Pir-napishtim'in içinde uyuduğu kamıştan yapılmış kulübeye seslenerek tanrıların amacını açığa çıkarır. Büyük ihtimalle ölülerin rüyalarında onlara saldırmaya hazırlanan şeytanların niyetlerini gördüklerine de inanılırdı. Suriye'de ölüyü koyun postuna sarmak bir gelenekti.[256] Rahipler ve tanrılar güç aldıkları hayvanların postlarına büründükleri için ölülerin de aynı şekilde sarıldıkları postlardan güç aldıkları düşünülürdü. Dağda yaşayan bir kahin bir boğanın postuna sarılarak gelecekle ilgili bilgilere ulaşsın diye gece boyunca bir derenin kenarında tutulurmuş. Bu, "Gölün Leydisi" eserinde Scott tarafından bahsedilen "ruhsal yankı" ayininin başka bir çeşididir.[257] Kutsal örtünmenin sihirsel etkisine olan inanç rahiplerin giydiği

---

([256]) Egyptian Myth and Legend, sf. 214.

([257]) 4. Kıta:-- Son akşam
Brian bir kehanette bulundu...
Atalarımıza gelecekteki savaşları gösteren
Ruhsal yankı seslendi;
Atalarımıza gelecekteki savaşları gösterdi.
Böylece öldürdüler Duncraggan'ın süt beyazı boğasını...

cüppelerin kaynağıdır. Davut Şaul'un neye niyetlendiğini ortaya çıkarmak istediğinde, "Efodu* buraya getiriniz," dedi. Daha sonra anladı ki düşmanı Keilah'a saldırmaya çoktan karar vermiş.[258] Elişa da İlyas'ın cüppesini aldığında, nebi olmuştur.[259]

Sümerlerin bedenleri kilden yapılan lahitlere konurdu. İlk yapılan lahitlerden biri küvet şeklindeydi. Sonra yapılanlar ise terlik şeklinde tabuta benzer muskalarla süslenmiş lahitlerdi. Sümerlerin küvet şeklindeki tabutlarıyla Mısırlıların oval kil tabutları arasında çok büyük benzerlikler vardır. İlk hanedanlığa ait mezarlar ve ahşap tabutlar üzerindeki bazı tasarımların doğrudan Babil örneklerine benzerliği vardır.[260]

Sümer'de hiç büyük mezar yoktu. Tabutlar genelde evlerin veya tapınakların, ya da şehir surlarının dışındaki hendeklerin altındaki tuğladan yapılmış kubbelere konurmuş. Lagaş'ın rahip kralı Eannatum'un dönemine ait olan "zafer dikilitaşının" üzerinde savaş alanındaki ölülerin tamamen çıplak olarak çiftler halinde yığıldığı tasvir edilmiştir. Üzerlerine toprak örtülmüş. Bu dikilitaş, toprak yığınının altına gömülmeye bir örnektir.

Herodot'a göre, Babilliler "ölülerini balın içine gömer ve Mısırlılar gibi cenaze ağıtları yakarlarmış."[261] Bedeni bu şekilde koruma geleneği eski bir gelenek gibi görünmüyor. Bu gelenek, son Asur döneminde Nil vadisindeki halklarla kültürel etkileşimden kaynaklanmaktadır. Kemikler bozulmadığı sürece, ruhun Yeraltı Dünyasında huzur içinde olduğuna inanılırdı. Bu eski inanç oldukça yaygındı. Hatta Shakespeare'in Stratford kilisesindeki mezar taşında bile ilginç dizelerde yankı bulmuştur:

(*) Efod: Eski İbrani rahiplerinin ayinlerde giydikleri kıyafet.

(258) 1 Samuel, xxiii, 9-11.

(259) 1 Krallar, xix, 19 ve 2 Kings, ii, 13-15.

(260) The Burial Customs of Ancient Egypt, John Garstang, sf. 28, 29 (London, 1907)

(261) Herod, book i, 198.

İyi dost, İsa için, sakın
Burada birikmiş tozları kazma;
Bu taşları temizleyen kişi kutsanır,
Kemiklerime dokunan lanetlenir.

Babil'de ölülerin ruhlarının dönüşünden çok korkulurdu. İştar bir seferinde korkunç bir tehditte bulundu: "Ölülerin yeniden doğmasını sağlayacağım, sonra yemek yiyip yaşamaya devam edebilecekler. Ölülerin sayısı yaşayanların sayısını geçecek." Yabancı bir ülke istila edildiğinde, mezarları açıp içindeki kemikleri dağıtmak yaygın bir gelenekti. Bu tür barbarlıklar meydana geldiğinde, incinen ruhların akrabalarını rahatsız edeceğine inanılırdı. Hayaletler her zaman yaşadıkları evleri ziyaret ederlermiş ve şeytanlar kadar kötü oldukları üşünülürmüş. Bu bağlamda savaşta öldürülen düşmanların bedenlerinin uygun bir şekilde defnedilmediğini, parçalanarak hayvanların yemesi için bırakıldığını öğrenmek oldukça önemlidir.

Ölüleri rahatsız eden şeytanlar yaşayanlara da saldırırlarmış. "Yaradılışın Cuthean Efsanesi"[262] olarak bahsedilen ve L. W. King tarafından Marduk ve ejderhanın mücadelesiyle bağlantısı olmadığı kanıtlanan[263] bir hikâye eski bir kralın "yüksekliklerin efendisi, Anunaki (yer ruhlarının) efendisi" tarafından yönlendirilen kötü ruhlara karşı açtığı savaşı anlatır. Doğaüstü savaşçılardan bazılarının bedenleri kuşlarınkine benzermiş. Diğerlerinin ise "kuzgun kafaları" varmış ve hepsi "Tiamat tarafından besleniyormuş."

Üç sene boyunca kral şeytanlara saldırmak için büyük ordular göndermiş. Ama "hiçbir asker geri dönememiş." Kral daha sonra ülkesini yıkımdan korumak için kendi gitmeye karar vermiş.

([262]) Records of the Past (old series), xi, sf. 109 ve (newseries), vol. i, sf. 149

([263]) L.W. King'in Yaradılışın Yedi Tableti.

Böylece savaş için hazırlanmaya başlamış ve tanrıların desteğini almak için pahalı dini törenler gerçekleştirmiş. Seferi başarılı olmuş çünkü doğaüstü güçlere sahip bir orduyla yola çıkmış. Yurda geri dönerken, Cuthah'taki Nergal tapınağına yerleştirilen tabletlere zaferini kaydetmiş.

Bu mit Nergal'in Eresh-ki-gal'e yaptığı baskının bir yankısı olabilir. Ya da Cuthah'la bağdaştırıldığı için, o şehrin kutsal mezarlığında cenazeyi desteklemek adına kurgulanmış olabilir. Bu kutsal mezarlık ölülere işkence yapan ve zaman zaman yaşayanlara da saldıran kötü şeytanların ünlü yaşlı kralı tarafından temizlendi.

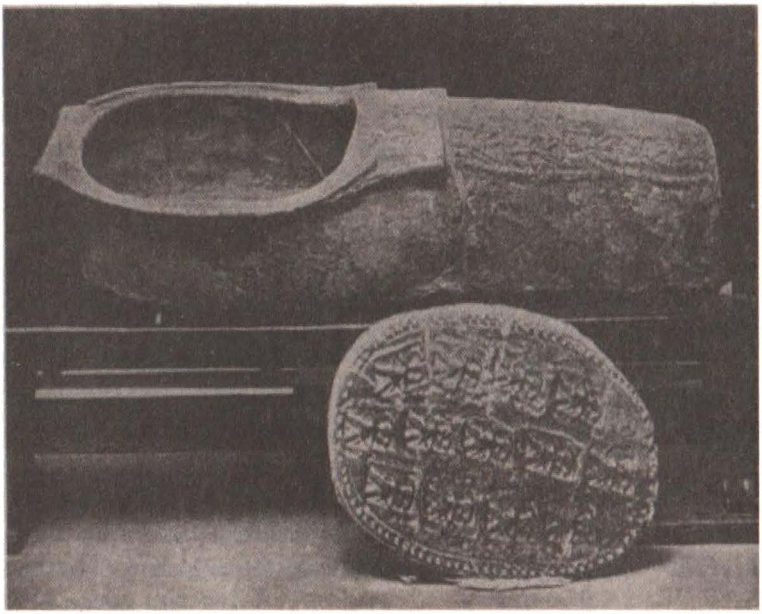

CAMLA KAPLANMIŞ TOPRAKTAN YAPILMIŞ TERLİK ŞEKLİNDEKİ TABUT- *(İngiliz Müzesi)*

ONUNCU BÖLÜM
BABİL YASALARI, ADETLERİ VE BİNALARI

Konular

Sümer Krallıklarının Çöküşü- Elamlılar ve Samilerin Üstünlük Kazanma Uğraşları- Babil'deki Duvarlar, Kapılar, Sokaklar ve Kanallar- Asma Bahçeler- Marduk'un Büyük Tapınağı- Hammurabi Kanunnamesi- Evlilik Pazarı- Kadınların Durumu- Evlilik Özgürlük Getiriyor- Vesta Rahibeleri- Söz verip Evlenmemek ve Boşanma- Çocukların Hakları- Kadın Meyhaneciler- Toprak Yasaları- Doktorlar Gözden Kayboluyor- Halk Tedavileri- Sihirli Büyülerle Kovulan Hastalık Ruhları- Solucan Efsanesi- "Demire Dokunma"- Şifalı Su- Şiir ve Müziğin Sihirsel Kökeni.

***

Babil'in yükselişi batı Asya tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır. Tesadüfen aynı dönemde Sümerlerin siyasi gücü tükendi. Bu gücü tüketen, İsin Hanedanlığının sonuna doğru güney bölgesini istila eden ve tüm vadiyi boyundurukları altına almayı başaran Elamlılardı. İki Elam kralı Warad-Sin ve kardeşi Rim-Sin üstünlük sağlamak adına Babil krallarıyla mücadele içine girdiler. Bir süreliğine Doğudan gelenler sanki Sümer ve Akad üzerinde askeri bir egemenlik kuracakmış gibi göründü. Ama Samiler Amorluların ülkesinden gelen aynı karışık halkın yeni yerleşimcileriyle

HAMMURABI DİKİLİTAŞI, KANUNNAMEYLE BİRLİKTE
(Louvre, Paris)

güçlendiler. Bir kez daha Arabistan nüfus fazlalığını Suriye'ye boşaltmıştı. Bunun sonucunda ortaya çıkan etnik rahatsızlıklar arttı. Bu göçe Amorluların veya Kenanlıların göçü denmiştir. Mezopotamya'yı ve Asur'u aşmıştı. Bu arada Babil'deki Hammurabi Hanedanlığının yükselişini garantileyen "takviye gücü" de sağlamıştır. Gerçekten de, orada ün kazanan hükümdar ailenin Kenanlı bir kökene sahip olduğuna inanılır.

Babil büyük bir şehir haline gelince kazandığı önemi sonuna kadar korudu. Uzun ve inişli çıkışlı tarihi boyunca birçok siyasi değişiklik gerçekleşti. Ama güneydeki onun dışında hiçbir şehir hiçbir zaman onun görkemine ve büyüklüğüne erişemedi. Tahta sahip olanların Amorlular veya Kassitler, Asurlular veya Kildaniler olup olmaması önemli olmasa da, her zaman Dicle-Fırat vadisinin en etkili yönetim merkezi olmuştur. Ama bazı Kassitli krallar Niffur'u tercih ettiklerini göstermişlerdi.

Babil'in ilk dönemleri çok fazla bilinmemektedir. Kish ve Umma, Lagaş ve Erech tarafından gölgede bırakılmıştı. Akad ün kazanmaya başladığında, henüz büyük bir köy gibiydi. Kraliyet bahçıvanı 1. Sargon, şehrin gelişimiyle ilgilenmiş gibi görünüyor. Çünkü hendeklerini temizlediği ve güçlendirilmesi gereken yerleri takviye ettiği kaydedilmiştir. Şehrin stratejik bir konumu vardı. Bu nedenle ticaret ve sanayi merkezi olduğu kadar bu konumundan dolayı da önem kazanmıştı. Ur Hanedanlığı gücünün zirvesine ulaştığında, Babil'de dikkate değer ölçüde zenginlik birikmişti. Kral Dungi özel olarak sevdiği Ea'nın Eridu'daki tapınağını zenginleştirmek için Babil'in ünlü "Üstün Baş Tapınağı" E-sagila'yı yağmaladı. Bu barbar saldırısı yüzyıllar boyu hatırlanmaya devam etti. Şehir tanrısına Dungi'nin yaşam süresini kısaltması için dua edildi.

Hiç şüphesiz, Hammurabi'nin Babil'i Yunan yazarların canlı bir şekilde tasvir ettiği sonraki şehre çok benziyordu. Herodot'a göre, şehir düzlük alanda tam bir kare şeklindeydi ve bir daire olarak yaklaşık 100 kilometre çapındaydı. Tarihçi, "Muhteşemlik

içinde böyle bir genişliğe sahip şehre başka hiçbir şehir yaklaşamaz," demiştir. Surları 26 metre kalınlığında ve 106 metre yüksekliğindeydi. Karenin her bir kenarının uzunluğu 25 kilometre uzunluğundaydı. Tüm şehir derin, geniş bir kanalla veya hendekle çevrelenmişti ve Fırat nehri bu şehrin içinden geçiyordu.

Herodot şöyle devam eder: "Kalıbın nasıl çıkarılıp da hendeğe dönüştüğünü ve duvarın nasıl örüldüğünü anlatmayı es geçmeyeceğim. Hendeği kazır kazımaz, çıkarılan topraktan tuğla yaptılar. Tuğlalar yeterli sayıya ulaştığında, bunları tuğla ocaklarında pişirdiler. Sonra inşa etmeye koyuldular. Önce hendeğin sınırlarını tuğlayla belirlediler ve sonra o sınırların üzerine duvarı örmeye başladılar. Tuğlaları birbirine tuttumak için sıcak katran kullandılar. Her otuzuncu tuğlada bir sazlardan oluşturdukları bir karışımı sürdüler. En üstte, duvar kenarları boyunca birbirine bakan tek odalar inşa ettiler. Aralarına bir at arabasının sığabileceği genişlikte aralar bıraktılar. Duvarın çevresine yüz tane pirinç kapı taktılar."[264] Tanrı Koreş'i çağırdığında, İsiah tarafından bahsedilen kapılar bunlardır:

> Kralların kuşaklarını gevşeteceğim, huzurunda iki kapı
> Açmak için ve kapılar kapalı olmayacak: ben senin önünden
> Gideceğim ve kıvrık yerleri düzelteceğim, pirinç kapıları
> Parçalayacağım, demir parmaklıkları keseceğim.[265]

Dış duvar şehrin ana savunmasıydı ama onun ardında bir iç duvar daha vardı. Iç duvar diğerinden daha inceydi ama sağlamlığı diğerine eşitti. Bunların dışında, şehrin her bir bölümünde bir hisar vardı. Kralın sarayı ve Bel Marduk'un tapınağı da surlarla çevriliydi.

Tüm ana caddeler kusursuz bir şekilde düzdü. Her biri bir kapıdan diğerine şehri bölerdi. Uzunlukları 25 kilometreydi. Bu

---

([264])Herodotus, book i, 179.

([265]) Yeseya, xlv, 1, 2.

caddelerin yarısını nehir keserdi. Nehri ise bir kayıkla geçmek gerekirdi. Dış duvarın her bir kenarında yirmi beşer tane kapı olduğu için, büyük caddeler toplamda elli taneydi. Ayrıca, altı yüz yetmiş altı tane meydan vardı. Meydanların her birinin çapı 3 kilometreydi. Herodot'un yazılarından evlerin üç veya dört katlı olduğunu çıkarıyoruz. Bu da apartman sisteminin bilindiğini gösteriyor. Q. Curtius'a göre, şehrin kapladığı alanın neredeyse yarısını meydanların içindeki bahçeler oluşturuyordu.

Yunan dönemlerinde, Babil 2. Nebuchadnezzar'ın yaptırdığı "yeni sarayın" asma veya teraslı bahçeleriyle ünlüydü. Bu bahçeler 250 metre çapında bir meydan genişliğindeydi. Su kemerlerinin üzerinde asılı duran büyük taş teraslar devasa bir merdiven gibi 100 metre yüksekliğindeydi. Tüm yapı 7 metre kalınlığındaki bir duvarla çevrelenmişti. Her terastaki kalıp katmanları o kadar derindi ki meyve ağaçları parlak Asya çiçekleri ve gür yeşillikler arasında yetişirdi. Bahçeleri sulamak için gereken su mekanik bir aletle nehirden en yüksek teras üzerindeki sarnıça çekilirdi. Topraktan su sızmasını engellemek için sazlıklar ve katran kullanılırdı. Lüks bir şekilde dekore edilmiş ve döşenmiş geniş daireler kemerler arasındaki boşluklara yapılmış ve çiçeklerle, sarmaşıklarla süslenmişti. Bir terastan diğerine geniş merdivenler yükselirdi.

Eski saray yaklaşık altı buçuk kilometre çapındaki bir meydan üzerine yapılmıştı. Savaş sahnelerinin ve kraliyet törenlerinin tasvir edildiği hafif kabartmalı heykellerle süslenmiş üç duvarla çevrelenmişti. İnsan kafalı kanatlı boğa heykelleri ana kapıyı koruyordu.

Şehrin başka bir mimari güzelliği de Yunanlıların "Jüpiter-Belus" olarak bildiği Bel Marduk tapınağı olan E-sagila idi. Bu tapınağı çevreleyen yüksek duvarın pirinç kapıları vardı. Herodot, "O bölgenin ortasında uzunluğu ve genişliği iki yüz metre olan duvarcılık sanatına ait bir kule vardı. Kulenin üzerinde ikinci ve onun üzerinde de üçüncü bir kule uzanırdı. Toplamda sekiz kule vardı. En üst

kısmın dışarıda kalan bir çıkıntısı ve tüm kuleleri çevreleyen bir yol vardı. Bir kişi merdivenin yarısını çıktığında dinlenecek koltuklarla karşılaşırdı. İnsanlar burada durur ve en tepeye gitmek için dinlenirlerdi. En üstteki kulede geniş bir tapınak vardı. Tapınağın içinde yanında altın bir masa bulunan süslü ve alışılmadık bir boyuta sahip bir divan vardı. Hiç heykel yoktu. Geceleri odada tanrı tarafından kendisi için diğer kadınlar arasından seçilmiş yerli bir kadından başka kimse kalmazdı," diye betimlemiştir.

"Amon'un karısı" da bu tanrının Mısır'daki Thebes'te bulunan tapınağında uyumuştur. Benzer bir geleneğe Likya'da da rastlanmıştır.

"Aynı bölgenin altında, içinde altından yapılmış oturan bir Jüpiter figürü olan ikinci bir tapınak vardır," diye devam etmiştir Herodot. "Figürün önünde geniş altın bir masa vardır. Taht ve tahtın temeli de altındır... Tapınağın dışında iki iki tane sunak vardır. Üzerinde sadece yavru hayvanların sunulduğu bir tanesi saf altındandır. Tamamen gelişmiş büyük hayvanların kurban edildiği diğer sunak ise daha büyük olmakla birlikte ortak kullanıma aittir. Kildanların tütsü yaktığı sunak da bahsedilen bu ikinci sunaktır. Koreş'in döneminde bu tapınakta altı metre uzunluğunda tamamen altından yapılmış bir insan figürü varmış... Bahsettiğim süslerin yanı sıra, bu kutsal bölgede sayısız özel adak da vardır."[266]

Şehir duvarı ve nehir kapıları her gece kapatılırdı. Babil kuşatıldığında bile insanlar kendilerine yiyecek sağlayabilecek konumdaydılar. Bahçeler ve küçük çiftlikler kanallarla sulanırdı. Kanallar Fırat nehrinin akışını da kontrol ederdi. Sel durumunda fazla suyu depolamak ve nehirdeki su çekildiğinde su tedariğini arttırmak için kasabanın biraz dışına büyük bir su bendi yapılmıştı.

Nehri kayıklarla ve gemilerle geçmek Hammurabi'nin zamanında başladı. Ama Yunanlılar şehri ziyaret etmeden çok önce

---

([266]) Herodotus, book i, 181-3.

bir köprü yapılmış. Öfkeli Sennacherib şehri öylesine onarılamaz bir şekilde yerle bir etmiş ki geriye kalan kalıntıların çoğu 2. Nebuchadnezzar dönemine aittir.[267]

Babil ve yönetimi altındaki bölgenin sosyal yaşamı hakkındaki bilgimiz Hammurabi'nin Kanunname'sinden gelmektedir. Bu Kanunname'nin neredeyse eksiksiz bir kopyası 1901 yılının sonlarında De Morgan keşif heyeti tarafından Susa'da bulundu. Bu yasalar siyah diroit bir dikilitaşın üzerine yazılmıştı. Kanunlara uyan eski bir halka ait olan bu önemli yadigar üç parçaya bölünmüştü. Ama bu parçalar birleştirildiğinde, yazının çok fazla zarar görmediği anlaşıldı. Bir tarafında yirmi sekiz sütun, diğerinde on altı sütun vardı. Orijinal olarak yaklaşık 4000 yazıt dizesi vardı ama 300 dizeden oluşan beş sütun dikilitaşı taşıyan akıncının ismine yer açmak amacıyla silinmişti. Ne yazık ki bu isim de hiç yazılmamıştı.

Şu anda Paris'teki Louvre Müzesi'nde bulunan dikilitaşın üst kısmında Kral Hammurabi sağ elini kaldırmış şekilde E-sagila'nın zirvesindeki tahtında oturan güneş tanrısı Shamash'ı selamlar. İki figür de sakallıdır. Tanrının başında koni şeklinde başlık ve sol omzunun üzerinden dökülen bir kaftan vardır. Kralın ise yuvarlak bir şapkası ve yere kadar uzanan dökümlü bir giysisi vardır.

Kanunname'den anlaşıldığı kadarıyla üç sosyal sınıf vardır. Biri toprak sahiplerinin, yüksek rütbeli subayların ve yöneticilerin olduğu aristokrasi, diğeri zengin tüccarların ve küçük toprak sahiplerinin olduğu özgür sınıf ve üçüncüsü ise kölelerin sınıfıdır. Zengin kişilere verilen para cezaları fakirlere verilenden daha fazladır. Davalar mahkemelerde görülürdü. Tanıkların doğruyu söylemeleri gerekliydi. "Tanrı huzurunda ne biliyorlarsa onu söylemek" zorundaydılar. Yalancı şahitler ağır cezalar alırdı. Eğer bir kişi büyük

---

([267]) History of Sumer and Akkad, L.W. King, sf. 37.

bir suçlamayla bağlantılı olarak sahte kanıt sunarsa ölüm cezası alırdı. Hakimlerle ilgilenen sert bir görevli de olurdu. Eğer bir kişi yetersiz 'kanıtla ama kendi isteyerek mahkum edilirse, o kişi cezalandırılır ve aşağılanırdı.

Hırsızlık korkunç bir suç olarak görülürdü ve cezası ölümdü. Mütevellilerin ve bilgili kişilerin izni olmadan kölelerden ve fakirlerden bir şeyler satın alanlar da hırsız olarak görülüyorlardı. Bazen suçlanan kişiye bir para cezası ödeyerek kurtulma şansı verilirdi. Kayıp eşyanın yerine konulması bir zorunluluktu. Yanlışlıkla kaybettiği bir malın sahibi eğer malını bu malı başka birinden aldığını söyleyen bir başka kişide bulursa, bu durum mahkemeye taşınırdı. Mahkemede satıcının hırsız olduğu kanıtlanır ve ölüm cezasına çarptırılırdı. Öte yandan, sözde alıcı da eğer kendi durumunu kanıtlayamazsa aynı muameleyi görürdü. Bir haydut tarafından çalınan malın telafisini tapınak yapardı. Şehir içinde bir haydut tarafından öldürülen bir kişinin varisleri için telafi yerel yönetim tarafından yapılmak zorundaydı.

Kadınların konumuyla bağlantılı yasalar özel ilgiyi hak ediyor. Bu konuyla ilgili ilk anlatılması gereken şey belki de açık arttırmayla evlilik geleneğidir. Herodot bu adeti şöyle anlatmıştır: "Yılda bir kez her köyde evlilik yaşına gelmiş olan genç kızlar bir yere toplanırdı. Erkekler ise kızların etrafında bir çember oluştururdu. Sonra bir müjdeci gelir, kızları teker teker çağırır ve satışa sunardı. Müjdeci en güzel kızla başlardı. Yüksek bir meblağ karşılığında bu en güzel kız erkeklerden birine satıldığında, müjdeci ondan sonraki en güzel kızı satışa sunardı. Kızların hepsi eş olmak için satılırlardı. Evlenmek isteyen en zengin Babilliler en güzel genç kızı alabilmek için birbirlerine de para teklif ederlerdi. Güzelliği çok da umursamayan daha alçakgönüllü eş arayanlar daha evcimen genç kızları satın alırlardı. Gelenek olduğu üzere, tüm güzel kızları sattıktan sonra müjdeci en çirkin kızı çağırır ve onu erkeklere sunardı. Çok az bir ücret ödeyerek o kızı kimin alacağını sorardı. En az parayı teklif eden erkek o kızı alırdı. Evlilik çeyizleri güzel

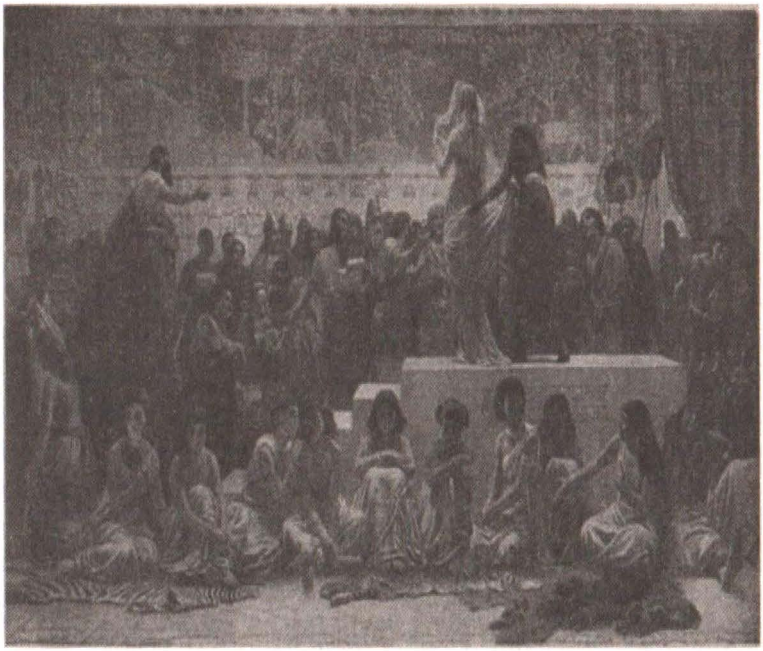

BABİL EVLİLİK PAZARI- *Edwin Long'un tablosundan. (Royal Holloway College)*

genç kızlar için ödenen parayla karşılanırdı. Yani daha güzel kızların çeyizleri çirkin olanlardan daha çoktu. Hiç kimsenin kızını kendi seçtiği kişiyle evlendirmesine izin verilmezdi. Ayrıca, hiç kimsenin, eşi olması için gerçek ve dürüst bir kefil bulmadan satın aldığı genç kızı götürmesine de izin yoktu. Eğer anlaşamadıkları ortaya çıkarsa, para geri ödenebilirdi. Evlenmeyi isteyen herkes en uzak köylerdekiler bile gelir, kadınlar için para öderdi."[268]

Bu gelenekten başka yazarlar da bahsetmiştir ama hangi dönemde Babil'de yaygınlaştığını ve bu geleneği kimin getirdiğini

---

([268]) Herodotus, book i, 196

kesin olarak söylemek imkansızdır. Herodot bunun "Enetilerin Hint Avrupalı Kabilesi"nde de var olduğunu fark etmişti. Bu kabile Truva'nın düşüşünden sonra Antenor ile birlikte İtalya'ya girmesiyle ünlüydü ve sonraki zamanların Venediklileri oldukları düşünülürdü. Fakat etnik kanıt çok belirsizdir. "Baba hakkı" ve "Anne hakkı" prensiplerinin karışımını ortaya çıkaran Hammurabi Yasalarında geleneğe doğrudan bir referans yapılmamıştır. Bir kız babasının kararlarına uymak zorundaydı. Baba uygun gördüğü şekilde kızı kontrol edebilirdi. Kız her zaman ailenin bir ferdi olarak kalırdı. Evlendikten sonra evlendiği kişinin karısı olarak değil babasının kızı olarak tanınmaya devam ederdi. Ama evlilik bir kadına özgürlük ve vatandaşlık hakkı kazandırırdı. Babanın kızı üzerindeki gücü ve yetkisi asla kocasına geçemezdi.

Bir babanın kızı için uygun bir eş seçme hakkı vardı. Kız da babasının izni olmadan evlenemezdi. Bu yasanın "aşk yarışmalarını" önleyememesi, özgür bir kadının erkek bir köleyle evliliği konusunun Kanunname'de bir hüküm olarak geçmesi gerçeğinden ortaya çıkar. Eğer özgür bir kadınla evlenen kölenin eşi ölürse, kendisine kalan tüm mallar köle sahibine geçerdi.

Bir çift arasında nişan yapıldığında, kızın babası "çeyiz ücretini" belirlerdi. Çeyiz parası evlilik anlaşması yapılmadan ödenirdi. Çeyiz parası genç çifte yeni yaşamlarında başlangıç yapmalarını kolaylaştırmak için geri verilebilirdi. Nişan ve düğün arasındaki süre içinde, erkek "başka bir kadına bakarsa" ve kayınpederine "senin kızınla evlenmeyeceğim" derse, evlilik sözünü bozduğu için "çeyiz parasını" geri alamazdı.

Genç bir kız bekârlık yemini ederek ve güneş tanrısının tapınağına bağlanan vesta rahibesi olarak sınırlı da olsa özgürlük elde edebilirdi. Hayatını tamamen inzivaya çekilerek yaşaması gerekmiyordu. Eğer babasının mal varlığından kendi payını alırsa, belirli iş alanlarında yatırımlar yapabilirdi. Örneğin, bir şarap dükkanı açmasına izin verilmezdi. Eğer böyle bir işe girişirse, kazık üstünde

yakılırdı. Bu yeminleri ettikten sonra, ölene kadar bunların dışına çıkmaması gerekiyordu. Eğer evlenirse, evli bir kadının yasal statüsüne erişeceği ve bu pozisyonun ayrıcalıklarından yararlanacağı için kocasının evlilikle ilgili ritüellerini reddedebilirdi. Ama Sara'nın İbrahim'e yaptığı gibi, kocası için onun çocuğunu taşıyabilecek nikahsız bir eşe izin verebilirdi. Bu rahibeler, İştar'ın ve tanınmayan diğer aşk tanrıçalarının tapınaklarıyla özdeşleştirilen ahlaksız kadınlarla karıştırılmamalıdır.

Evli bir kadının kazandığı özgürlüğün yasal sınırları vardı. Örneğin, kadın dul kalırsa, bir hakimin izni olmadan tekrar evlenemezdi. İzni almak için ise, atacağı adımla ilgili iyi bir neden ileri sürmesi gerekiyordu. Evlilik yasasının ihlali durumunda uygulanan cezalar oldukça ağırdı. Zinanın cezası ölümdü. Zina yapan her iki taraf da birbirine bağlanarak nehre atılırdı. Bir mahkûmun karısı yoksulluk yüzünden başka bir adamla yaşamaya başlarsa, suçsuz bulunur ve cezası bittikten sonra kocasına geri dönebilirdi. Ama böyle bir durumun temelinde yoksulluk yoksa eğer, kadın suçlu bulunur ve günahkâr kadın boğulurdu. Bir düşman tarafından esir alınan bir askerin karısı eğer oğlu varsa ve çocuk küçükse kocasının malvarlığının üçte birini devralırdı. Geriye kalan mallar emanet altında tutulurdu ve eğer asker geri dönebilirse, tüm mal varlığını tekrar kendi üstüne alabilirdi.

Boşanmak zor bir şey değildi. Bir eş karısını çocuğu olmadığı için veya başka bir kadına âşık olduğu için geri gönderebilirdi. Huy uyuşmazlığı da ayrılmak için yeterli bir sebep olarak görülürdü. Bir kadın kocasından nefret edebilir ve ondan ayrılmayı isteyebilirdi. Yasa, "Eğer kadın dikkatliyse ve suçsuzsa, kocası onu ihmal ediyorsa, evlilik anlaşmasının feshedilmesini sağlayabilir," diyordu. Ama kadının başka bir aşığı olduğu ortaya çıkarsa ve görevlerini ihmal etmekle suçlanırsa, ölüm cezasına çarptırılabilirdi.

Evli bir kadının kendisine ait mal varlığı olurdu. Evlilik çeyizini genelde kadın kullanırdı. Bu nedenle, kocasından boşanırsa, çeyizini

geri alma ve babasının evine dönme hakkına sahipti. Babasından nafaka isteyebilirdi.

Bir kadının sadece tek bir eşi olabilirdi ama bir erkek birden fazla kadınla evlenebilirdi. Eğer ilk karısından çocuğu olmamışsa, ikinci bir eş veya nikahsız bir eş alabilirdi. Ama Kanunnameye göre, bu "nikahsız eş, nikahlı eşle bir tutulamazdı." İkinci bir evliliğin yasa tarafından kabul edilen diğer bir nedeni de ilk eşin sağlık durumuydu. Bu tür durumlarda erkek hasta karısını boşayamazdı. Yaşadığı sürece karısını evinde bakmak zorundaydı.

Çocuklar anne babalarının varisleriydi. Ama eğer bir adam yaşarken mal varlığını karısına hediye eder ve bunu "mühürlü bir tablet" üzerinde onaylarsa, çocuklar hak iddia edemezdi. Dul kadının çocukları arasından seçtiğine mal varlığını bırakma yetkisi vardı. Ama mallarının hiçbir kısmını kardeşlerine bırakamazdı. Sıradan durumlarda ilk evlilikten olma çocuklar ikinci evlilikten olan çocuklarla babanın mal varlığını eşit şekilde paylaşırlardı. Eğer bir köle kadının işvereninden çocukları olduysa, çocukların miras hakkı babanın onları yasal olarak kabul edip etmemesine bağlıydı. Eğer genç adam suç işlemişse bir baba oğlunu yasal olarak reddedebilirdi.

Bir vesta bakiresinin yasal hakları detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Eğer bekarlık yemini ettiğinde babasından çeyiz almamışsa, babasının ölümünden sonra kardeşinin payının üçte biri üzerinde hak iddia edebilirdi. İstediği herkese mal varlığından pay verebilirdi. Ama eğer vasiyet bırakmadan ölürse, varisleri kardeşleri olurdu. Eğer malvarlığı babasının ona bıraktığı bahçeler veya tarlalardan oluşuyorsa, yasal varislerini mirastan mahrum edemezdi. Kadın hayattayken, tarlalarını veya bahçelerini kira ödemek koşuluyla kardeşleri işleyebilirdi.

Vesta bakireleri ve evli kadınlar iftiracılara karşı da korunurlardı. Onlara haksız bir şekilde "parmak uzatan" kim olursa olsun, hâkim karşısına çıkartılırdı. Hakim onlara verdiği ceza alınlarının

damgalanması olurdu. Bu nedenle, antik Babil'de masum bir kadınla ilgili kötü niyetli veya yersiz ifadeler kullanan adamları diğerlerinden ayırmak oldukça kolaydı. Kadınlara saldıranlara kurbanın sınıfına göre karar verilirdi. Ama tecavüze karşı köleler bile korunurdu.

İçki ticareti kadınların tekelindeymiş gibi görünüyor. Çünkü erkek şarap tüccarlarından hiç bahsedilmemiştir. Kadın meyhaneciler işlerini dürüst bir şekilde yapmak ve yasal bir ödeme aracını kabul etmek zorundaydılar. Eğer mısırı reddeder ve yerine gümüş isterlerse, kadınlara dava açılır ve suya atılırlardı. Bazen de suya sokulup çıkarılırlardı. İsyankârların kendi evinde buluşmalarına izin vermekten suçlanan bir kadın ölümle cezalandırılırdı.

Toprak yasaları katı ve titizlik isteyen kurallardı. Bir kiracı kiraladığı alanı düzgün şekilde işlemezse cezalandırılırdı. Ödenen kira ürünle orantılıydı ama kira oranı bir bölgenin ortalama kazancına göre sabitlenmeliydi. Böylece dikkatsiz veya beceriksiz bir kiracı ihmalinin veya yeteneksizliğinin bedelini ödemek zorunda kalırdı. Bir tarlanın boş kalmasına müsaade eden kişiye verilen ceza tarlayı çapalaması, tohum ekmesi ve toprak sahibine teslim etmesiydi. Bu ceza işlemek için anlaştığı üzerinde hak iddia edilmemiş toprağı kiralayan kişiye bile verilebilirdi. Kira ödendikten sonra eğer tarlaya sel basarsa, selin açtığı zararları çiftçi öderdi. Ama bu durum ürün kaldırıldıktan önce yaşanırsa, toprak sahibinin payı zarar görmemiş üründen kazanılan miktara göre orantılanırdı. Ürün kıtlığına eğer kiracının ihmali yol açmamışsa kötü hasatlar için ödenek verilirdi. Tarla fırtına tanrısının verdiği hasarlara bile maruz kalsa, ödenek parası için faiz istenemezdi. Parayı veren kişi riskleri parayı alanlarla paylaşmak zorundaydı. Setlerini ihmal eden kiracılar yasal zorunluluklarından muaf tutulmazdı. Tüm mal varlıkları ödünç para aldıkları kişilere geri ödeme yapmak için satılırdı.

Çalışkan kişiler dikkatsiz kişilere karşı korunurdu. Su kaynağını kontrol etmeyi ihmal edenler ve sulama kanallarını açıp taşkınlara

neden olarak komşularının ürünlerine zarar verenler, ortaya çıkan masrafları karşılamak zorundaydılar. Koyunlarının komşusunun otlağında dolaşmasına izin veren bir kiracı hasat zamanında koyunların otladığı ot miktarı kadar ağır bir para cezası ödemek zorundaydı. Bu ödeme mısırla da yapılabilirdi. Bahçıvanlar için de oldukça katı yasalar vardı. Tüm iş anlaşmaları kanunnamenin koşullarına göre yapılmalıydı. Her anlaşma bir kil tablet üzerine kayıt edilmek zorundaydı. Sahtekâr bir kiracı veya tüccar eğer hâkim aleyhine bir karar vermişse, tartışılan miktarın altı katını ödemek durumundaydı.

Babil'de göze göz dişe diş yasası da gözlenmiştir. Özgür bir adamın gözüne zarar veren bir kişinin de gözüne zarar verilirdi. Eğer bir kemik kırdıysa, onun da bir kemiği kırılırdı. Bir köle yaralandığında da ceza uygulanırdı. Bir beyefendiye vuran halktan bir kişi altmış kere kırbaçlanırdı. Babasına vuran bir oğlun elleri kesilirdi. Efendisinin oğluna saldıran bir kölenin kulakları kesilirdi.

Babil'de doktorlar kendi mesleklerinin oldukça riskli olduğunu düşünmüş olmalılar. Çünkü günümüzde "bir meslek hatası" olarak bilinen bir durum yaşanırsa o doktor affedilmezdi. Eğer metal bir bıçakla hasta üzerinde bir yara açar ve ondan sonra hasta ölürse veya bir ameliyattan sonra hasta kör olursa, doktorun elleri kesilmeliydi. Bir doktorun ellerinde bir köle ölürse doktor tarafından o kölenin sahibine yeni biri verilmeliydi. Eğer bir köle kör olursa, doktor kölenin sahibine bir insanın piyasa değerinin yarısını ödemek zorundaydı. Mesleki ücretler hastanın sınıfına göre değişirdi. Asiller bir kırığı düzelten veya hastalığı yok eden bir doktora beş gümüş, halktan kişiler üç gümüş, köleler içinse sahipleri iki gümüş verirlerdi. Evcil hayvanların tedavisi için de belirlenmiş bir ücret tarifesi vardı. Yaralanmış bir eşeği veya öküzü tedavi eden talihsiz bir doktor eğer hayvan ölürse ücretinin dörtte birini hayvanın sahibine vermek zorundaydı. Ölmek üzere olan bir hayvan sahibi çiftçi bir doktorun hizmetini almak için oldukça tedirgin hissetmiş olmalıdır.

Hammurabi Kanunnamesi'nin bu kısmını inceledikten sonra, Herodot'un Babillilerin hekimlere sahip olmadığını belirtmiş olmasına şaşırmayız. Herodot, "Bir adam hastalandığında, onu halk meydanına yatırırlardı ve oradan geçenler eğer kendileri adamın hastalığını geçirmişse veya o hastalığı geçiren bir tanıdıkları varsa, adamın yanına gelerek ona tavsiyelerde bulunurlardı. Kendilerine görc hastalığa iyi gelecek şeyleri yapmasını tembih ederlerdi. Hiç kimsenin hasta adama hastalığının ne olduğunu sormadan geçip gitmesine izin verilmezdi," diye anlatmıştır. Eğer Ashur-banipal'in Asur kütüphanesinde bulunan mektuplar olmasaydı, Hammurabi'nin sağlık mesleğini var olmamasına rağmen yasalarla belirlediğini düşünebilirsiniz. O mektuplar yetenekli hekimlerin ün kazandıklarını kanıtlamaktadır. Tabi bu hekimlerin sayısının fazla olması beklenemez. Babil'de karşılaştıkları tehlikeler bir süre sonra o ülkede yok olmalarının nedeni olabilir.

Şüphesiz hastalar sokaklarda güneş ışığına ve temiz havaya maruz kalmaktan yararlanabiliyorlardı. Ayrıca gelip geçenlerin önerdiği kocakarı ilaçlarının bazıları da belki işlerine yarıyordu. Halk tedavilerinin papirüs üzerine yazıldığı Mısır'da "ilaçlar" kural gereği oldukça iğrenç olsa da, oldukça etkili tedaviler de bile sık sık amonyak verilirdi. Başka yerlerde de özellikle diğer halklardan uzakta yaşamış halklarda muhteşem halk tedavileri örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu halklar halk tedavilerini eski gelenekleriyle birleştirmişlerdir. Kuzey İskoçya'da bu ilginç konuyu araştıran bir tıp adamı, "insanların basit gözlemlerinin bizim şu anki bilgilerimizin başlangıç noktası olduğunu" ortaya çıkarmıştır. Ödem ve kalp rahatsızlıkları için, "dağlar kadar eski" olmakla bilinen yüksükotu, katırtırnağı ve ardıç meyvesi "günümüzde bilimsel cephaneliğimizin en güvenilir ilaçlarıdır." Eski halkların bu tür keşifleri üzerinde "ancak son zamanlarda durulabilmiştir." Hazımsızlık için bulunan eski tedaviler hâlâ kullanılır. "Özellikle verem gibi göğüs hastalıkları tedavisi için yararlı olan çam katranı suyunun günümüzde sonsuz sayıda taklidi vardır." Bu su aynı zamanda, "cilt hastalıklarına en

iyi gelen kürdü." Katranı antiseptik olarak da kullanan Babil topraklarının şimdiki sakinleri büyük olasılıkla antik bir halk geleneğini sürdürüyorlar.

Burada yazılarından alıntılar yaptığımız bu tıp adamı şunları da eklemiştir: "Tüm mesele şöyle özetlenebilir; çok önemli olan sağlık konuları hakkında atalarımızın basit doğa çalışmalarına, daha sonradan ortaya çıkan bilimsel çalışmalardan çok daha fazlasını borçluyuz."[269]

Sokaklarda halk tedavilerinin sayımını yapan hastaların bu gelenekleri hakkında yorum yapan Herodot bunun Babillilerin en akıllıca uygulamalarından biri olduğunu söylemiştir. Herodot'un, yaşadığı çağda oldukça fazla rağbet gören bu tedavilerle ilgili daha fazla detaya girememiş olması üzücüdür. Verebileceği bilgiler karşılaştırma amaçlı olarak çok yararlı olabilirdi.

Kil tabletlerden çıkarılabildiği kadarıyla, telkinle tedaviler de bilinmiyor değildi ve bu alanda çok fazla şarlatanlık yaşanmıştı. Nerede şerefli bir meslekte ilerlemeye engel olan katı kısıtlamalar sonucunda cerrahlık düşerse orada büyü mantar gibi bitiyordu. Aslında, büyü işçileri de oldukça ünlüydü. Onların yaptıklarına çoğu zaman tolerans gösterilirdi. Hammurabi Kanunnamesinde büyü işleriyle alakalı sadece iki tane paragraf vardır. Paragraflarda şu tür kanunlar yazılıydı: eğer bir kişi başka birine lanet okursa ve lanet haklı bulunmamışsa, bu suçu işleyen kişi ölümle cezalandırılırdı. Bir büyünün yasal olarak mı yoksa yasadışı bir şekilde mi yapıldığının ortaya çıkarılması zorunluluğu da vardı. Kurbanın kendisini kutsal nehire atması beklenirdi. Eğer nehir o kişiyi kıyıdan uzaklaştırırsa, cezasını hak etmiş kabul edilir ve "büyüyü yapan" kurbanın evine teslim edilirdi. Eğer nehre atlayan kişi yüzebilirse

---

([269]) Home Life of the Highlanders (Dr. Cameron Gillies on Medical Knowledge,) sf. 85 Glasgow, 1911

masum kabul edilirdi ve ölüm cezasına çarptırılan "büyüyü yapanın" evini alabilme hakkı vardı. Ünlü Kanunname bu eski batıl inançlardan ilginç bir derlemeyle açılır ve sonra mahkemelerdeki haksız yasama ve yalan yere yemin durumunda verilen cezalar hakkında ayrıntılara girerek çağdaş bir izlenim bırakır.

Babil'in sokak köşelerinde toplanan ve sessizce tedavi olmak için yalvaran fakir hastalar kötü ruhlar tarafından ele geçirildiklerine inanırlardı. Hastalık mikropları canlı hayallerle insan bedeninden beslenen görünmez şeytanlar olarak tasvir edilirdi. Bir hasta hastalığı yüzünden günden güne zayıflaşıyor, güçsüzleşiyor ve kansızlaşıyorsa, acımasız bir vampirin hastanın damarlarını emdiğine ve etini kemirdiğine inanılırdı. Bu nedenle vampir ancak sihirsel bir törenle veya bir büyüyle kovulmak zorundaydı. Şeytan ya uzaklaştırılır ya da kaçırılırdı.

Bir büyücünün ilk önce hangi özel şeytanın kötülük yaptığına karar vermesi gerekliydi. Sonra onun niteliklerini ve saldırı yöntemlerini ayrıntılı olarak anlatarak veya isimlendirerek şeytanın dikkatini ve itaatini zorlamalıydı. Bunun ardından, şeytan da onun gibi bulutlara uçsun diye bir kuzgun uçurarak veya adına yiyip beslenebileceği bir kurban keserek şeytanın bir sonraki hareketinin ne olacağını ileri sürerdi. Başka bir popüler yöntem de hastanın balmumundan bir heykelini yapmak ve hastalık şeytanının bu heykelin içine girmesini sağlamaktı. Eğer bu başarılabilirse, heykel nehre atılır veya yakılırdı.

Zaman zaman törenlere de oldukça etkili bir tedavi dahil edilirdi. Diş ağrısının sihirsel tedavisi de uygulanmıştır. Büyücü diş ağrısı şeytanını "solucan" olarak tanımlardı. Sonra onun hikâyesini naklederdi: Anu göğü yarattıktan sonra, gök yeri yaratmış, yer nehirleri yaratmış, nehirler kanalları kanallar bataklıkları ve son olarak bataklıklar da "solucanları" yaratmış.

Bilginin bu şekilde sergilenmesi solucanı dinlemeye zorlardı ve hiç şüphesiz hasta da tedirginliğini ne derece kanıtladığını gösterebilmektedir. Büyücü şöyle devam ederdi:

Solucan gelmiş ve Shamash'ın huzurunda ağlamış,
Ea'nın önünde gözyaşlarını tutamamış:
"Yiyebilmem için ne vereceksiniz,
Karnımı neyle doyuracağım?"

Tanrılardan biri cevap vermiş: "Sana kuru kemikler ve kokulu tahtalar vereceğim." Ama aç solucan karşı çıkmış:

"O kuru kemikler benim ne işime yarayacak?
İzin verin dişlerin arasından içeyim;
Ve beni dişetine yapıştırın
Ki dişin kanıyla besleneyim,
Dişetlerinden güçlerini emeyim—
Sonra kapılarını sürgüsünü kaldırayım."

Büyücü "solucan" için yemek verir ve reçeteye şöyle yazar: "Birayla sa-kil-bir bitkisini ve yağı birbiriyle karıştırın; bu karışımı dişe sürün ve büyüyü tekrar edin." Bu karışımın acıyı dindirdiğine şüphe yoktur. Büyücü büyüsünü açıklamayı bitirdiğinde hasta da memnun bir şekilde gülümserdi:

"Bunu söylemen gerekli, Solucan!
Ea yumruk gücüyle seni ezsin."[270]

Baş ağrıları da hastanın başına nemli örtülerin sarılmasıyla ve kokulu tahtaların hastanın yanında yakılmasıyla iyileştirilirdi. Kendisine çok fazla inanılan büyücü bu sırada mistik bir büyü mırıldanırdı. İki ırmağın birleştiği yerden iyileştirici su alınırdı ve ayinle hastaya serpilirdi. Hâlâ uzak bölgelerde işlerini yapmaya devam eden kötü göz (nazar) şifacıları "üzerinden ölülerin ve yaşayanların geçtiği"[271] köprülerin altından akan sudan çekerdi ve büyüler mırıldanarak hastaları arındırırdı.

([270])The Devils and Spirits of Babylon, vol. i, sf. lxiii.

([271]) Bir ucunda mezarlık olan köprüler.

Babilliler baş ağrısından çok korkarlardı çünkü baş ağrısı hummanın ilk belirtisiydi. Baş ağrısına neden olan şeytanların kana susamış ve aşırı derecede korkunç olduğuna inanılırdı. Büyülere göre, bu görünmez insanlık düşmanları Nergal'in soyundandı. Hiçbir ev onlara karşı koruma sağlayamazdı. Anahtar deliklerinden ve kapı ve pencerelerin çatlaklarından girebilirlerdi. Yılanlar gibi sürünebilir, fareler gibi kötü kokarlardı. Aç köpekler gibi sarkık dilleri vardı.

Büyücüler yaptıkları büyülerle şeytanları defederlerdi. Eğer bir hasta "cennet metali" "(meteorit) demire dokunursa" rahatlayabilirdi. Kutsal su da kötülüğü kovardı. Hastanın yüzünden su damlarsa, ateş ruhu da gitmiş olurdu. Bir adak olarak bir hasta yerine domuz sunulursa, kötü ruhun ayrılması ve onun yerini kibar bir ruhun alması emredilirdi. Bu, Babillilerin iyi şans getiren ruhlar tarafından korunduklarına duydukları inancın bir göstergesidir.

Kil tabletlerin üzerine yazılıp kütüphanelerde saklanan sayısız büyü tıbbi bilginin gelişimi üzerine ışık tutmaz. Çünkü gerçek halk tedavilerinin çok da önemli olmadığı düşünülürdü. Ama bu ölçülü karışımlar özel ilgiyi hak eder. Çünkü bunlar, şiirin nasıl ortaya çıktığını ve eski insanlar arasında nasıl yaygın bir ilgi alanı olduğunu gösterir. Dini danslar gibi, ilk şiirler de sihirsel amaçlar için kullanılırdı. Önceleri edebi anlamda ilham aldıklarına yani ruhlar tarafından ele geçirildiklerine inanılan kadınlar ve erkekler tarafından yazılırdı şiirler. İlkel insanlar "ruhu" yaşamın havası olan ve rüzgarla bir tutulan "nefesle" özdeşleştirirdi. Şair ruhlu büyücü bir dağın zirvesindeki ormanların arasında veya bir kıyıda bulunan kutsal bir noktada oturup bir "ruhu" içine çeker ve böylece ilham alırdı. Burns'ün söylediği gibi:

İlham perisi, hayır şair onu hiç bulamamıştı,
Ta ki yalnız başına dolaşmayı öğrenene kadar,
Dolambaçlı yollardan aşağıya koşarak,
Ve çok fazla düşünmeden:

Tatlı tatlı dolaşıp düşünmeye başladığında
Kalbin hissettiği şarkı dudaklardan döküldü!

Belki de ozan, Hippocrene denilen bir kaynaktan sihirli suyu veya aydan damlayan bal özünü içerek ilham almış da olabilir.

Eski şair sadece şarkı söyleme aşkı yüzünden şarkı söylemezdi: "Sanat sanat içindir" konusuyla ilgili bir bilgisi yoktu çünkü. Şarkı söylemedeki amacı pratik bir amaçtı. Dünyada her zaman insanlar üzerinde etkili olduklarına inanılan sayısız ruh grubu yaşıyordu. Ruhlar acıya neden olurdu. Kurbanlarını öldürürler, kötü şans getirirlerdi. Ama aynı zamanda iyinin veya "uğurun" da kaynağıydılar. İnsanlar ruhlara duygusal olarak önem verirlerdi. Onları duygularıyla çağırırlardı. Ruhların saldırılarını duygularıyla atlatabiliyorlardı. İnsanların duygularına da vezinli büyüler aracılığıyla ritmik ifadeler verilirdi.

Şiirsel betimlemelerin de sihirsel bir önemi vardı. Eğer bir okyanus ejderhayla karşılaştırılırsa, bunun nedeni okyanusta yaşayan bir fırtına ejderhasının var olduğuna inanmaktı. Rüzgârın fısıldadığı söylenirse bu bir ruhun rüzgâra fısıldadığı anlamına geliyordu.

Aşk şiirleri genç bir kızın kalbine sahip olmak, kalbini yaralamak veya kalbini "Apsaraların (perilerin) özlemiyle" doldurmak için aşk tanrısını teşvik eden büyülerdi. Yergiler kötü ruhlara bir kurbanı yaralamayı hatırlatıyordu. Mezar taşlarının üzerine yazılan kahramanlıkla ilgili dizeler savaş tanrısına ithaf edilirdi. Böylece cesur bir şekilde ölmüş kişiyi Odin'in Valhal'ına veya İndra'nın Swarga'sına taşıyarak onu ödüllendirmesi istenirdi.

Benzer şekilde müziğin de, ruhların seslerinin bir taklidi olarak sihirsel bir kökeni vardı. Taklitleri yapılan sesler örneğin kuşların ötmesi, rüzgârın esmesi, gök gürültüsü ve dalgaların kıyıya çarpma sesleriydi. Bu nedenle, tanrı Pan kaval çalar, İndra gök gürültüsü borusunu üfler, Thor çekicini bir davul tokmağı gibi kullanırdı.

Neptün "kaplamalı borusuyla" deniz derinliğinin sesini taklit ederdi. Kelt tanrı Dagda ahşap arpını tıngırdatırdı. Keltlerin bahar ve aşk tanrısı Angus altın telleri olan gümüş bir arpla ormandan çıkagelir, ahenkle şarkı söyleyen kuşları, derenin şırıldamasını, fısıldayan rüzgarı ve dikenli otların hışırtılarını taklit ederdi.

Kendi ruh hallerine göre şarkı söyleyen ve kendi ruh hallerinin değişkenliğini okuyucu ve dinleyicilerinin üzerine atan günümüz şairleri ve şarkıcıları ruh hallerinin onları ele geçirmiş olan ruhlar tarafından değiştiğine inanan eski büyücülerin temsilcileridirler.

R. C. Thompson'ın çevirilerini yaptığı Babil büyülerinden alıntılar, bu büyülerin şiirsel özelliklerini göstermeye yarayacaktır:—

Buz gibi ateş topraklara yayıldı.
Ateş insanlar üzerinde rüzgâr gibi patlak verdi.
İnsanları dövdü ve gururlarını kırdı.
Baş ağrısı gökteki yıldızlar gibi çöle uzandı ve hiç övünmedi;
Baştaki ağrı ve hızla alçalan bir bulut gibi titremek insanları şaşkına çevirdi.
Korkunç bir kum fırtınası gibi seyreden baş ağrısını kimse bilmezdi.
Baş ağrısı çölde ilerledi, rüzgâr gibi esti,
Şimşek gibi çaktı, aşağıda ve yukarıda gevşedi,
Tanrısından korkmayanı bir sazlık gibi kesti...
Dağların ortasında yeryüzüne indi.
Baş ağrısı... Aceleci bir cadı-şeytan,
Huzur bırakmıyor, uyku vermiyor...
Şekli girdaba benziyor.
Görüntüsü aynı kararan gök gibi,
Yüzü ise ormanın derin gölgesine benziyor.
Hastalık... Parmakları bir rüzgar ipi gibi kırıyor...
Yıldız gibi parlıyordu, çiğ gibi geldi.

Bu gibi tarihin ilk şairlerinin sanat prensipleri yoktu. Tabi ki onların düşüncelerini rahatsız edecek eleştirmenler de yoktu. Birçok şarkıcı bir eleştirmen çıkıp ona bir şey söyleyemeden şarkı söylemiş ve ölmüştür. Antik dönemler bu nedenle şairlerin Altın Çağı'dır. Kendi kendilerinin eleştirmeniydiler sadece. "Önemsiz" veya tanınmayan şairler bile toplumun nüfuzlu insanları arasında kabul edilirdi.

ONBİRİNCİ BÖLÜM
BABİL'İN ALTIN ÇAĞI

Konular

Güneş Tanrısının Yükselişi- Amorlular ve Elamlılar Üstünlük Mücadelesinde- Hammurabi'nin Fetihçi Ataları- Yok Edilen Sümer Şehirleri- Yaygın Irk Hareketleri- Fenikelilerin Basra Körfezi'nden Göç Etmesi- İbrahim ve Lut'un Yolculukları- İncil'de Hititlere ve Amorlulara yapılan Göndermeler- Dört Kralın Beş Kralla Yaptığı Savaşlar- Amrafel, Aryok ve Tidal- Hammurabi'nin İhtişamlı Hükümdarlığı- Yıkılan Elam Gücü- Babil'in Büyük Komutanı ve Devletadamı- Ticaret, Tarım ve Eğitimde Gelişmeler- Antik Bir Okul- İş ve Kişisel Mektuplaşmalar- Bir Aşk Mektubu- Posta Sistemi- Hammurabi'den Sonra Tahta Çıkanlar- İlk Kassitler- Sealand Hanedanlığı- Hititlerin Babil'e Yaptıkları Akın ve Hiksosların Mısır Saldırısı

***

Güneşe tapma en gelişmiş haliyle, İsin Hanedanlığının düşüşünden sonraki karanlık dönemde önem kazanmıştır. Bunun sebebi büyük olasılıkla Sümerli güneş putunun yeri olan Larsa'nın ve Akadlı güneş putunun yeri olan Sippar'ın egemenliğine neden olan değişmiş siyasi koşullardı. Larsa Elamlı fetihçilerin başkenti olarak seçilmişti. Düşmanları Amorlular ise otoritelerini Sippar'da kurmuşlardı.

Sami dilinde ismi Shamash olan Sippar'ın güneş tanrısı Babbar Amorluların ilk başarılarıyla itibar kazanmıştır. Çünkü Amorlular Babbar'ın bakımı altındaydılar. Kraliyet ailesi daha sonra Marduk'un şehri Babil'de ona duyulan inançla çok ilgilendiler. Babil'de bir güneş tapınağı kuruldu ve Shamash doğruluk ve yasanın soyut tanrısı olarak kabul edildi. Bu tanrı iyi düzenlenmiş ve sıkı bir şekilde yönetilen toplulukların ideallerini yansıtıyordu.

Amorlu ilk kral Sumu-abum'du. Hakkında, Sippar'da hükümdarlık yaptığından başka bir şey bilinmemektedir. Ondan sonra yerine tanrılaştırılan kral Sumu-la-ilu geçti. Tahta çıkışından sonra Sumu-la-ilu Sippar'dan Babil'e taşındı ve ellinci yılında bu şehrin büyük duvarını yeniden yaptırdı. Muhteşem Hammurabi dönemi ya da Babil'in ilk Hanedanlığı bu iki kralla başladı ve üç yüz yıl varlığını sürdürdü. Sumu-abum dışında Babil'in tüm kralları aynı ailenin üyeleriydi ve bu ailede taht babadan oğla geçiyordu.

Sumu-la-ilu büyük bir komutan ve fatihti. Asur'un yükselen şehir devletleri de İmparatorluğu dahilindeydi ve toprakları güneyde antik Lagaş'a kadar uzanıyordu.

Dini ve siyasi nedenlerle ilgi çeken bir özelliği de bu kralın Kish'le olan bağlantısıydı. Kish şehri Amorlu kralların ailesinin kalesiymiş. Ama Amorlu krallardan bazıları kendi bağımsızlıklarını ilan edecek kadar güçlü oldukları için, Üçüncü Kish Hanedanlığını kurmuşlardı. Yerel tanrı Temmuz'a benzeyen ve Babilli Marduk'la özdeşleştirilen Zamama idi. Ama uğruna bir tapınak kurulan ay tanrısı Nannar'a da önem verilmişti. Bu durum güneş inancının Samiler arasında Araplar arasında olduğu kadar yaygın olmadığını gösterir. Belki de ay tapınağı etkili Ur Hanedanlığından kalmıştı.

Sumu-la-ilu Kish'e saldırdı ve ele geçirdi ama kralı Bunutakhtunila'yı öldürmedi, kölesi yaptı. Sumu-la-ilu'nun derebeyliği altında, Kish'in sonraki hükümdarı Immerum halkın Shamash'a duyduğu inanca ün kazandırdı. Siyaset ve din her zaman yan yanaydı.

Sumu-la-ilu Sippar'ın savunma yerlerini güçlendirdi, Cuthah tapınağını ve duvarı yeniledi ve Babil'de Marduk ile eşi Zerpanitum'a duyulan inancı destekledi. Kesinlikle hanedanlığındaki en güçlü karakterlerden biriydi. Oğlu Zabium'un hükümdarlığı da kısa ama başarılıydı. Çünkü Babil'in gücünü arttırmakta ve hükmü altındaki şehirlerin birleşimini sağlamakta babasının politikasını izlemişti. Marduk'un tapınağı E-sagila'yı genişletti, Kish'teki Zamama tapınağını yeniledi ve güneş tanrısının Sippar'da bulunan tapınağına kendisinin altından heykelini koydu. Onun oğlu Apil-Sin Babil'i yeni bir duvarla çevreledi, İştar adına bir tapınak kurdu ve Shamash'a altın ve gümüş tahtlar sundu. Bu sırada Borsippa'yı güçlendirdi, Cuthah'taki Nergal tapınağını yeniledi ve kanallar açtırdı.

Apil-sin'den sonraki kral oğlu Sin-muballit (Hammurabi'nin babası) idi. Sin-muballit kendisini Babil tarafından kontrol edilen bölgeyi güçlendirmeye ve genişletmeye adadı. Bu amaçlar adına şehir takviyeleri kurdu ve sulama sistemini geliştirdi. Shamash'ı mücevherlerle süslenmiş altın bir sunak ve bir mabetle onurlandırdı. Sumu-la-ilu gibi büyük bir komutandı. Özellikle Amorluların topraklarının batısında ve Sümer'de var olan Elam üstünlüğünü alt etmekle uğraştı.

Daha sonra, kısa bir süre için, Rim-Anum isimli önemli bir kral Kish'ten Larsa'ya uzanan bir imparatorluk kurdu ama bu kral hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Onun ardından Larsa'da Ur'u yönettiğini iddia eden birçok kral ortaya çıktı. Larsa ile bağlantılı olan Elamlı bir ad taşıyan ilk kral Shimti-Shilkhak'ın oğlu, Warad-Sin ve Rim-Sin'in babası Kudur-Mabug idi.

Sin-muballit İsin'i bu Elamlı kralların birinden almıştı. Büyük olasılıkla Elamlılar da bu olay yaşanmadan önce Sin-muballit'in komuta ettiği Ur ordusunun liderleri arasındaydı. Elamlıları ülkeden sürmekte başarılı olamadı ve onlarla bir barış anlaşmasına veya müttefik olmaya imza attı.

Bu dengesiz çağla ilgili tarihi problemler üzerinde oldukça fazla belirsizlik vardır. Kayıtlar yetersizdir çünkü krallar kendileri için kötü sonuçlanan savaşları anma taraftarı değillerdi. Başarılarıyla ilgili parça halindeki kayıtlar ise bunların kalıcı olarak nelere yol açtığı konusunda detay verecek kadar yeterli değildir. Kesin olarak bildiğimiz tek şey orta Babil'i perişan eden büyük ve korkunç bir mücadelenin belki bir yüzyıl gibi önemli bir süre için devam ettiğiydi. Orada kazı yapanların topladığı kanıtlara bakarsak, en az beş şehir yakılarak yok edilmişti. Bu şehirler, Lagaş, Umma, Shurruppak, Kisurra ve Adab idi. Gudea ve akrabaları sayesinde ihtişamını geri kazanan Lagaş antik kenti, daha sonra Larsa yükselince tamamen yok oldu ve M.Ö. ikinci yüzyıla kadar yıkıntılar arasında kaldı. Ama Selefkiler döneminde tekrar yaşanır hale geldi. Tello'daki kalıntılardan ve diğer şehirlerin yanmış kalıntılarından antik Sümer medeniyetine ait birçok şey çıkarılmıştır.

Babil'deki rakip kralların ortak bir düşmana karşı birleşmeleri ve Batı Topraklarını istila etmeleri bu fırtınalı dönemde gerçekleşti. O topraklara huzursuzluk hâkimdi. Batı Asya'nın siyasi görünümünü değiştiren büyük etnik karışıklıklar yaşanmaktaydı. Arap halklarının Filistin ve Suriye'ye göç etmesine ek olarak Elam'ın kuzeyinden batısına kadar uzanan geniş bölgede de huzursuzluklar vardı. Aslında, Elamlıların güney Babil'e göç etmesi Media ve İran platosundaki halkların güneye doğru göç etmesiyle bağlantılı olabilir.

Bu göçlerin bitki kıtlığına yol açan değişen iklim koşullarından kaynaklandığına inanılmaktadır. Bu "Kuru Devir"in sonucunda kırsal kesimde yaşayan insanlar "taze ormanlar ve yeni otlakların" olduğu yerlere gitmek zorunda kaldılar. Bu ırk hareketleri yerleşik bölgelere doğru ilerleyince sayısız kesişme yaşandı.İnsan dalgaları gibi gelen göç eden kişiler yerleşik bir düzende yaşayanları dalgalı denizin ortasındaki küçük adalar durumunda bıraktılar.

Elamlıların Babil'in güneyine yerleşmesi orada yaşayanları göç etmeye itti. Birçok topluluk kendi yaşam alışkanlıklarına uygun yerlere taşındı. Örneğin, tarımla uğraşanlar tarımsal alanda gelişebilir bölgeleri seçmişlerdi. Kırsal topluluklar vadi ve yeşil tepelere, denizciler yabancı denizlerin kıyılarına gitti.

Kuzey Babil ve Asur toprakla uğraşanlara cazip gelmişti. Ama denizcilerin göç yönü farklı bir rota çizdi. O zamanlarda Fenikeliler "Yukarıdaki Deniz"e doğru göç etmeye başlamıştır. Onlara ait kayıtlara göre, ırklarının beşiği Basra Körfezi'nin kuzey kıyısıdır. Bildiğimiz kadarıyla, Akdeniz'de görünmeye başlamaları M.Ö. 2000 yıllarına denk gelmektedir. Akdeniz'e gittikten sonra, deniz tüccarları olarak Eski Giritli denizcilerle aralarında bir çekişme başladı. Bunların dışında, kırsal göçebeler kuzeye doğru Mezopotamya ve Kenan'a doğru ilerlediler. Terah, İbrahim ve Lot'un gezilerini anlatan İncil hikâyelerinden daha fazla detay öğrenilebilir. Yanlarına "çadırlar, koyunlar ve sığırlar" alarak eşleri, aileleri ve hizmetçileriyle beraber Sümer Şehri Ur'dan kuzeydeki Harran'a göç etmiş ve "orada yaşamışlar." Terah'ın ölümünden sonra, kabile Kenan'a doğru yola çıkmış ve belirli bir bölgeye yerleşemeden güneye doğru ilerlemişler. Sonunda "karaya kıtlık gelince" göçebe aile bir süreliğine Mısır'a sığınmayı gerekli görmüş. Daha sonra da orada kalmaya karar vermiş, oldukça zenginleşmişler. Koyun ve sığır sayıları o kadar artmış ki, Kenan'a döndüklerinde yaşam koşulları gelişmiş olsa da "oraya sığamayacaklarını" fark etmişler. Bunun sonucunda "İbrahim'in sürüsünün çobanıyla, Lot'un sürüsünün çobanı arasında bir kavga çıkmış."

Bu tür kırsal toplulukların yerleşmesine izin verilen bölgeler oldukça sınırlı olmalıydı, çünkü kayıtlarda "Kenanlıların ve Perizlilerin o topraklarda yaşadığı" birden fazla kez belirtilmiştir. Kavgadan sonra, iki kardeş birbirlerinden ayrılmayı gerekli görmüş.

Lut Ürdün'deki Sodom'a doğru gitmeye karar vermiş. İbrahim de daha sonra Hebron bölgesindeki Amorlu Mamre'nin tarlalarına gitmiş.[272] Mamre ve kardeşleri Eşkol ve Aner ile Yahudi kral ortak koruma amaçlı bir birlik kurmuş.[273]

O dönemde Filistin'de bulunan diğer kabileler arasında Horiteler, Rephaimler, Zuzimler, Zamzummimler ve Emimler de vardı. Bu kabileler büyük olasılıkla daha eski halkların temsilcileriydi. Amorlular gibi, Hititler de "sonradan gelenler" veya akıncılardı. İbrahim Hebron'da bir defin mağarasını satıl aldığı kişi Hititli Zohar'ın oğlu Ephron'du.[274] Bu aydınlatıcı açıklama Hititlerin M.Ö. 2000 yıllarında büyümesiyle ilgili bildiklerimizle uyumludur. "Hattiler" veya "Khattiler" tüm Suriye'de askeri aristokrasiler kurmuş ve müttefiklikler oluşturarak nüfuzlarını arttırmışlardı. Yerleşimcilerinin çoğu mal mülk sahipleri veya yerli halktan kadınlarla evlenen tüccarlardı. 1. bölümde aktarıldığı üzre, Hitit birliğinin geniş burunlu Armenoid bölümü belirsiz bir şekilde Sami olarak bilinen ırksal karışıma katkıda bulunmuştur. İbrahim'in ortaklık kurduğu bu Amorlular grubu hala bazı Yahudilerde gözlemlenebilen Armenoid özelliklerini taşıyorlardı. Bu bağlamda Hezekiel'in Kudüs'ün etnik gruplarıyla ilgili bildirisi önemlidir: "Sizin doğumunuz ve doğuşunuz Kenan topraklarında olmuştur; babanız Amorludur ve anneniz Hititlidir."[275]

Batı Topraklarının Babil birliği ve Elamlı savaş lordlarının saldırısına uğraması İbrahim'in Hebron'da kaldığı dönemde gerçekleşti. Bu olayı anlatan İncil hikayesi önemlidir ve uzun zaman Avrupalı bilginlerin ilgisini çekmiştir:

([272]) Yaratılış, xii and xiii.

([273]) Yaratılış, xiv, 13.

([274]) Ibid., xxiii.

([275]) H Hezekiel, xvi, 3.

"Bu arada Şinar (Sümer) Kralı Amrafel, Ellasar (Larsa) Kralı Aryok, Elam Kralı Kedorlaomer ve Goyim Kralı Tidal, Sodom Kralı Bera'ya, Gomora Kralı Birşa'ya, Adma Kralı Şinav'a, Sevoyim Kralı Şemever'e ve Bala yani Soar Kralı'na karşı savaş açtı. Bu son beş kral bugün Lut Gölü olan Siddim Vadisi'nde güçlerini birleştirmişti. Bu krallar on iki yıl Kedorlaomer'in egemenliği altında yaşamış, on üçüncü yıl ona başkaldırmışlardı."[276] Anlaşılıyor ki, Elamlılar güney Babil'e girdikten sonra Suriye'nin bir kısmını da fethetmişler.

Kedorlaomer ve müttefikleri Rephaimleri, Zuzimleri, Emimleri, Horiteleri ve diğerlerini bozguna uğrattı ve Sodom ile Gomora'yı yağmaladıktan sonra Lut ve "mallarını" götürdü. Bu felaketi öğrenen İbrahim gerilla savaşlarına alışık olan üç yüz on sekiz adam topladı. Daha sonra Yahudi Dan kabilesine verilen bölgeye doğru geri çekilen muzaffer orduya gece saldırısı düzenledi. Sürpriz yapıldı: İbrahim düşmanı "mahvetti" ve "onları Hobah'a kadar kovaladı. Tüm malları, kardeşi Lut'u, kadınları ve topluluğu geri aldı."[277]

Hammurabi'nin Amrafel olarak tanımlanması genel olarak kabul edilir. Önce İngilizce'de "Khammurabi" diye okunmasını sağlayan gırtlaktan çıkarılan "h" sesi ciddi bir zorluk oluşturuyordu. Ama zaman içinde bir tablette karşılaşılan "Ammurapi" şekli yaygınlaştı. İsmin son haline gırtlaktan çıkarılan değil, daha yumuşak bir "h" sesinin kullanılmasıyla ulaşıldı. İncil'de geçen Amrafel'deki "l", "Ammurapi-ilu", "tanrı Hammurabi" anlamını verir. Ama bu değişimin batılıların alışık olduğu fonetik koşullardan veya alfabetik bir işaretin değişmesinden kaynaklandığı da tartışılır. Kudur-Mabug da denilen Kedorlaomer birçok yerel isme sahipti. Oğullarından biri ya Warad-Sin ya da Rim-Sin ismini Sami dilinde değiştirerek

---

([276]) Yaratılış, xiv, 1-4.

([277]) Ibid., 5-24.

Eri-Aku yapmıştı. Bu değişim yazıtlarla da görülür. "Ulusların kralı Tidal" tanımlanamamıştır. "Gutium Kralı" olduğu önerisi sadece bir tahmindir. Son iki tabletin tarihi temellere dayalı efsaneler gibi okunan parça parça yazıtları vardı. Tabletlerden biri Kudur-lahmal'dan (Kedorlaomer) bahsederken, diğeri "Kudur-lahgumal" şeklini verip ona "Elam topraklarının kralı" olarak hitap etmektedir. Eri-Eaku (Eri-aku) ve Tudhula'dan (Tidal) da bahsedilir. Babil'e de saldırılar yapılmıştı. Şehir ve büyük E-sagila tapınağı istila edilmişti. Elamlıların bir dönem "Babil'de egemenlik kurdukları" ileri sürülür. Bu ilginç tabletler Profesör Pinches tarafından yayımlanmıştır.

İncil hikâyesinde Kenan'a yapılan seferin dört liderinden "krallar" olarak bahsedildiği gerçeği problem yaratmaz. Bir derebeyinin altında hüküm süren prensler ve diğer hükümdarlardan "krallar" olarak bahsedilmiş olabilir. Yukarıda bahsettiğimiz tabletlerin bir tanesinin üzerinde ismi belirlenememiş bir lider, "Ben bir kralın oğlu olan kralım," diye yazmıştır. Elam kralı Kudur-Mabug yaşadığı sürece oğlu Warad-Sin'e (Eri-aku: Aryok) "Larsa Kralı" olarak hitap etmişti. Suriye ve Filistin saldırısıyla ilgili olan İncil hikayesiyle bağlantılı olarak belirtilmelidir ki, Kudur-Mabug kendisini de "Amurruların (Amorluların) gözetmeni" olarak görmüştü.

Filistin'de Elamlılar tarafından fethedilmesine dair bir kanıt bulunamamıştır. Ayrıca orada kazı yapan ekipler Lugal-zaggizi'nin imparatorluğunu Akdeniz kıyılarına kadar genişlettiğine dair iddiasını doğrulayacak bir şey bulamamışlardır. Bu ve bunun gibi diğer doğulu fetihçilerin bıraktığı kalıntılar büyük olasılıkla Mısırlılar ve Hititler tarafından yok edilmiştir.

Hammurabi tahta geçtiğinde Elam kralının veya Larsa'daki oğlunun derebeyliğini kabul etmek zorunda kaldı. Sin-muballit İsin'i ele geçirse de, Babilli savaş lordunun ölümünden sonra bu şehir kardeşi Warad-Sin'den sonra tahta geçen ve bir süreliğine Larsa,

Erech, Niffur ve Lagaş'ı boyunduruğu altına alan Rim-Sin tarafından geri alındı.

Hammurabi ancak hükümdarlığının otuz birinci yılında güçlü rakibine karşı üstünlük kazanabildi. Babil'in yükselen gücünü yok etme amaçlı bir Elam akınını geri püskürttükten sonra, "Rim-Sin"i bozguna uğrattı ve gücünü azalttı. Bundan sonraki yirmi yıl boyunca bu bastırılmış kral karanlık içinde yaşadı. Ama sonra Hammurabi'den sonra tahta geçen oğlu Samsu-iluna'ya karşı bir ordu toplayıp saldırı düzenledi. Fakat isyan çıkaran Emutbalum, Erech ve Isin şehirlerini fethetme yolundaki yeni kral onu bozguna uğrattı ve canını bağışlamadı. Böylece Elam gücünün için için yanan közü Babil'de tamamen sönmüş oldu.

Bir devlet adamı ve komutan olan Hammurabi antik çağın en büyük insanlarından biridir. Batı Asya'da hüküm süren ondan daha ünlü olan hiç kimse yoktur. Askeri başarılarıyla o da çok gurur duyardı. Ama tanrıların bir kulu, adil bir hükümdar, halkının babası ve "barış getiren bir çoban" olarak hatırlanmak isterdi. Kanunnamesinin giriş kısmında "kraliyetin yükünden" bahseder ve hükmü altındakiler güvende olsunlar diye "düşmanı yok ettiğini" ve "fethedilen yerlerde düşmanı yönettiğini" bildirir. Gerçekten de, halkının refahını sağlama endişesi en belirgin özelliğidir. Giriş kısmında ayrıca, "Sümer ve Akad halklarını bağrıma bastım," demiştir. "Benim korumamla, kardeşlerinin yanına barış içinde gittiler. Bilgeliğimle onları destekledim." Yasaların yazılı olduğu dikilitaşını "güçlülerin zayıfları ezmemesi", "dul ve yetimleri teselli etmek", ve "yaralılara yardım etmek" için dikmişti. "Şehrin nazik kralı olarak ben yüce bir kralım,"[278] diye belirtmişti.

Hammurabi sadece yasa koyucu değil aynı zamanda yasaları uygulayan bir yöneticiydi de. Yüce yargıçlık görevi ona aitti ve

---

([278]) Babylonian and Assyrian Laws, Contracts, and Letters, C.H.W. Johns, sf. 392.

vatandaşları doğrudan ona başvurabiliyorlardı. Hiçbir dava onun için önemsiz değildi. En aciz insan bile eğer sıkıntısı kral a iletilirse adaletin sağlanacağını biliyordu. Hammurabi asillere ve halka eşit davranırdı. Kimseyi birbirinden ayırmazdı. Rüşvetçi hakimleri cezalandırır, vatandaşları haksız valilere karşı korur, tefecilerin işlerini insafsız talepleri durdurabilmek için inceler ve vergi toplayanların işlerini nasıl yaptığını gözlerdi.

Takdire şayan bir siyasi düzen altındaki adil yönetimin avantajlarını kullanan halkının kalbini kazandı. Ayrıca kendisini dini hoşgörünün örnek bir savunucusu olarak değerli kıldı. Farklı toplulukların inandığı farklı tanrılara saygı duyar, soyulan tapınakları yeniler, cömertçe bağışlar yapardı. Böyle yaparak sadece o toplulukların dini düzenlerini kurmaları için gerekli olan fırsatı ve inanç özgürlüğünü vermedi, aynı zamanda vatandaşlarının maddi refahını da arttırdı. Çünkü tapınaklar kültür merkezleri ve rahipler de gençlerin öğretmeniydi. Kazı yapan gruplar Sippar'da Hammurabi Hanedanlığı dönemine ait bir okulun izlerini keşfetmişlerdir. Öğrenciler okuma yazmayı öğrenir, aritmetik ve ölçme dersleri görürler, coğrafya çalışırlardı. Birçok profesyonel kâtip olmasına rağmen, kadın ve erkeklerin de dikkate değer bir kısmı özel veya iş mektupları yazabiliyorlardı. O zamanlarda da şimdi olduğu gibi bir oğul para sıkıntısı çektiğinde babasına nerede olursa olsun mektup yazardı. Örneğin, bir oğul konakladığı yerde yediği yemeklerin kalitesinden şikâyet etmek için babasına uzun bir mektup yazmıştı. Aşıklar özellikle sağlıklarıyla ilgilendikleri unutkan bayanlara hitap ederlerdi. Dört bin yıl önce yaşamış biri, "Nasıl olduğunuzu bana bildiriniz," diye yazmış. "Sizinle buluşabilmek için Babil'e gittim. Ama buluşamadık ve ben bu duruma çok üzüldüm. Neden gittiğinizi bana bildiriniz ve hatta geliniz lütfen, böylece ben de mutlu olabileyim. Beni hatırlayarak her zaman sağlığınıza dikkat edin." Rica mektupları yazanlar bile mevcuttu. Bir keresinde bu grubun temsilcilerinden biri hapishaneden işverenine mektup yazmış. Yakalandığına duyduğu şaşkınlığı belirtmiş ve masum olduğunu savunarak kendisine

sunulmayan küçük lüksler için duygusal bir talepte bulunmuş. Mektubun sonuna, kendisine gönderilen son malların eline hiçbir geçmediğini de eklemiş.

Mektuplar genelde elçiler tarafından ulaştırılırdı ama bir çeşit posta sistemi de vardı. Mektup taşıyıcıları yük taşıyan hayvanların yardımı olmadan görevlerini yerine getiremezlerdi. Babil'de, Mısır'da kullanılan papirüs ve mürekkep kullanılmıyordu. Babil mektupları yastığa benzeyen küçük tuğlalardı. Köşeli alfabetik işaretler yumuşak kilden yapılmış tabletlerin üzerine çivi şeklindeki taş kalemle kazınır ve tabletler sonra fırınlanırdı. Mektuplar daha sonra fırınlanmış kil zarfların içine konur, damgalanır veya mühürle delinmiş çuval bezine sarılırdı. Eğer bir festival varsa, iyi niyet ifadelerinin gönderilmesi için uygun bir zaman olduğu için, Babil sokakları ve anayolları posta trafiğiyle tıkanırdı. Daha güçlü olan postacılar ağır ve büyük mektup paketlerinin dağıtımını yapmak için gece gündüz çalışırdı. Kapıdan kapıya dağıtımların zorlukları vardı. Herksin bir kapısı olmayabiliyordu veya bazı evlere uzun bir merdivenle ulaşılabiliyordu.

Kral Hammurabi her gün onlarca mektupla ilgilenmek zorundaydı. Krallığındaki tüm valilerden raporlar, başvuru amaçlı yasal belgeler ve akrabaların gönderdiği kişisel mektuplar alıyordu. Detaylara özel ilgi gösterirdi. Bu nedenle Babil'in en meşgul adamlarından biriydi. Her gün E-sagila'da Marduk'a dua ettikten sonra evine gelerek katiplerine mektuplar yazdırır, memurlarıyla görüşmeler yapar, yasal başvuruları dinler ve kendisine ait mallarla ilgili raporları değerlendirirdi. Tasvir edildiği heykellerde tipik bir iş adamı gibi görünür: "kraliyetin yükünü" hisseden bir yüz ifadesiyle, zeki, kararlı ve mütevazı ama görevlerini incelikle yapmaya her zaman hazır. Detayları hemen fark etmesi hayal gücünü gerektiren büyük girişimleri algılama gücüne eş değerdi. Elam sınırlarından Akdeniz kıyılarına uzanan topraklardaki şehirleri eşit haklar ve barış sunan, ticareti geliştiren ve vatandaşlara doğru düşünmeyi

ve doğru yaşamayı gösteren evrensel bir Kanunnameyle onları bir arada tutmak onun ne kadar zeki bir lider olduğunu gösterir.

Hammurabi eğer bir fethi adil ve iyi düzenlenmiş bir siyasi sistem ve insanların maddi, ticari ve manevi refahını bir bütün olarak sağlayan siyasi ölçüler sistemi izlemiyorsa gerekli olmadığını fark etmişti. Bu nedenle dikkatini her bölgenin doğal kaynaklarını genişletmeye verdi. Tarım gelişsin diye sulama kanalları ağını tüm ülkeye yaydı: Bu kanallar ticarete de yaradı. Çünkü kanallar yolculuklar ve mal taşıma için de kullanılıyordu. Bu çalışmalarının sonucunda, Babil İmparatorluğun sadece yönetici merkezi değil, ticaret merkezi de yani Batı Asya'nın Londra'sı oldu. Sonraki zamanlarda daha fazla arttırılamayan bir zenginliğe ulaştı. Ayrıca, Babil'in şöhretini ve nüfuzunu kıskanan düşman devletlerin çabalarına rağmen, bu güzel şehir asla önemli pozisyonunu kaybetmedi. Babil'in Altın Çağı olan bu dönemde Hammurabi geniş bir kanal ve damar ağıyla iş yaşamının iyi kalpli yöneticisi ve geliştiricisi olarak diğer Mezopotamya şehirlerinde her zaman örnek gösterilmiştir. Hammurabi döneminden Hıristiyanlık döneminin başlangıcına kadar geçen iki bin yıl boyunca Babil şehri birçok politik değişimin ortasında Batı Asya'nın kültür ve ticaret merkezi olmaya devam etti. Babil'in muhteşemliğine hayran kalan ve antikliğine saygı duyan Yunanlı bir bilgeden başka hiç kimse, Babil'i ondan daha güzel bir şekilde yüceltememiştir.

Hammurabi'nin hükümdarlığı başarılı olduğu kadar uzundu da. Hammurabi'nin tahta ne zaman çıktığı konusunda belirli bir bilgi yoktur. Bazıları M.Ö. 2123 derken, diğerleri M.Ö. 2000'den sonra olduğunu söylemektedir. Ama kırk üç sene gibi uzun bir dönem boyunca Babil'in kaderini kontrol etmiş olduğu kesindir.

Kanunnamenin girişinde hükümdarlığının askeri başarılarından da bahsedilmektedir. Rim-Sin'in evi "Larsa'dan öcünü aldığında" oradaki güneş tanrısı tapınağını yenilediği anlatılır. Çeşitli antik merkezlere de tapınaklar yapılmıştır. Böylece bu kültürel birlikler

HAMMURABI GÜNEŞ TANRISINDAN "KANUNNAMEYİ" ALIYOR
(Louvre, Paris)

SAVAŞ ALANINDA ATLAR- *Mermer tabakada Ashur-natsir-pal ve ordusunun kuşatılmış bir şehre doğru ilerlediği görülüyor. (İngiliz Müzesi)*

boyunduruğu altındaki yerlilerin refahına katkıda bulunmuştur. Tapınaklar kurarak Niffur'da Enlil'i, Eridu'da tanrı Ea'yı, Ur'da tanrı Sin'i, Erech'te tanrı Anu'yu ve tanrıca Nana'yı (İştar), Kish'te tanrı Zamama ve tanrıça Ma-ma'yı, Cuthah'ta tanrı Nergal'i ve Lagaş'ta tanrı Nin-Girsu'yu onurlandırdı. Adab ve Akad'da geniş meydanlar ve diğer merkezlerde de dini ve kamu eserleri yaptırdı. Asur'daki dev Ashur heykelini onardı ve Ninova'nın kanal sistemini geliştirdi.

Lagaş ve Adab Hammurabi'nin hükümdarlığı döneminde tamamen boşaltılmamıştı. Ama kalıntıları arasında saldırgan ve yağmacı Elamlılarla mücadele sırasındaki düşüşünden sonra yükselmelerini kanıtlayan bir gösterge yoktur.

Hammurabi Kanunnamenin giriş kısmında kendisinden "dört bölgenin tamamında sadakati emreden bir kral" olarak bahseder. Ona bir seferinde Carlyle'ın boşu boşuna yaygara kopardığı yardımsever bir diktatör de denirdi. Ama bu sıfat genel olarak kabul edilen doğulu bir diktatör anlamında değildir. Alman bir yazar

onun diktatörlüğünün Ataerkil bir mutlakıyetçilik şekli olduğunu yazmıştır. Büyük kralın kaydettiği üzere, "Marduk beni insanları yöneteyim diye gönderip hüküm verme yetkisi verdiğinde her yere adalet ve doğruluk götürdüm. Herkesin zenginleşmesini sağladım."[279] Bu uzun yaşamının anahtar sözüydü. Kendisini Kader'in gök tanrısı Anu'nun kararlarını uygulatan "doğruluğun tanrısı" Marduk'un herkesin hükümdarının dünyadaki temsilcisi olarak görüyordu.

Hammurabi'den sonraki kral Samsu-iluna ünlü babası kadar uzun bir süre hükümdarlık yapmış ve benzer şekilde dindar ve faal bir yaşam sürmüştür. Tahta çıkar çıkmaz kargaşa ipleri çözüldü. Ama Samsu-iluna en korkunç rakibi Elam kralı Rim-Sin'in ordusunu yendi ve kralı öldürdü. Hükümdarlığı sırasında Bir Kassit saldırısı geri püskürtüldü. Belirsiz ırksal özellikleri olan ilk Kassitler Hammurabi hayattayken ülkeye yerleşmeye başlamışlardı. Bazı yazarlar Kassitlerin Hititlerle, bazıları da İranlılarla bağlantılı olduğunu ileri sürer. Irk bilimciler bir kural olarak Kassitleri Babil ve Media arasına yerleşen Cossaeilerle özdeşleştirir. Hititler bir yüzyıl sonra güneye akın ettiler. Saldıran Kassitlerin Elam'ı devirdiği ve Rim-Sin'in ordusunun bir kısmını oluşturdukları da söylenir. Yerleşik koşullar sağlandıktan sonra, birçoğu Babil'de kaldı ve orada ataları gibi tarımla ilgilenmeye başladı. Bu bağlamda hoş karşılanmış olabilirler. Çünkü devam eden kültür yayılımı ve ticaret gelişimi nedeniyle kırsal işler yetersiz seviyedeydi. Çiftçilerin bitmek bilmeyen bir şikâyeti vardı: "Hasat gerçekten bol, ama işçi az."[280] Johns, "Çoğunlukla ev hizmetçileri olarak çalışan kölelere rağmen, antik Babil'de serbest emek talebi çok fazlaydı. İşçi alımıyla ilgili sayısız sözleşmeden bu sonuç çıkarılıyor... Bir kural olarak, hasat

---

(279) Babylonian and Assyrian Laws, Contracts, and Letters, sf. 390.

(280) Matthew, ix, 37.

için işçi kiralanabilir ve hasattan sonra salınırdı. Ama hizmet şartlarının farklı olduğu birçok örnek de yaşanmıştır. Örneğin alınan işçiler bir ay, altı ay veya bir yıl kadar çalıştırılabiliyorlardı... Hasat işi diğer işlerden daha değerliydi. Çünkü önemli olduğu için yetenek ve uğraş gerektiriyordu," demiştir. Bir çiftlik çalışanı işe alındığında kapora olarak bir akçe alıyordu. Ama eğer işe gelmez veya geç gelirse, cezalandırılıyordu.[281]

Rim-Sin ve yandaşlarının Babil'in güneyinde yarattıkları siyasi ayaklanmalar o kadar zorluydu ki, Samsu-iluna Erech ve Ur'u ancak hükümdarlığının on yedinci yılında yeniden ele geçirebilmişti. Cezalandırılması gereken diğer şehirler arasında rakip bir kralın yönetim kurmaya çalıştığı antik Akad'da vardı. Bundan sonraki birkaç yıl boyunca yeni takviyelendirmeler yapıldı, tapınaklarda anıtlar dikildi ve kanallar temizlendi. Hükümdarlığının son zamanlarında Samsu-iluna birden fazla kez saldırgan Amorlularla uğraşmak zorunda kaldı.

İmparatorluk için en büyük tehlike daha sonraları gizemli Keldaniler tarafından yönetilen Sealand'deki Bit-Jakin'de kurulan yeni bir krallık tarafından ortaya çıkarıldı. Hammurabi rejimine karşı olan çeşitli "varlıklı beyefendiler" ve asi Elam Sümer grupları da bir tehdit oluşturuyordu. Rim-Sin'in çöküşünden sonra bu devletin başına Ilu-ma-ilu isminde güçlü bir kral geçti. Samsu-iluna bu rakibine karşı en az iki saldırı düzenledi. Ama çok da başarılı olamadı. Sonunda bu bataklık ülkenin zor karakterinden dolayı verdiği önemli kayıplarla geri çekilmek zorunda kaldı.

Samsu-iluna'dan sonraki Babil kralı Abeshu Sealandliler sorununu yok etmeye çalıştı ve Dicle kanalına set çekerek onlara saldırmayı mümkün hale getirdi. Zafer kazandı ama kurnaz Ilu-ma-ilu kaçmayı başardı ve altmış yıllık hükümdarlıktan sonra tahta

---

([281]) Johns'un Babylonian and Assyrian Laws, sf. 371-2.

oğlu Kiannib geçti. Hakkında çok az şey bilinen Sealand hanedanlığı üç buçuk yüzyıl boyunca varlığını sürdürdü. Sonraki krallarından bazıları boyunduruklarını Babil'in bir kısmına kadar genişlettiler ama Hammurabi'nin torunları hükümdarlık yaptığı sürece Sealand hanedanlığının gücü sınırlıydı.

Abeshu'nun yirmi sekiz yıl süren yönetimi boyunca her zaman yetenekli bir devlet adamı ve komutan olduğu anlaşılır. Lukhaia denilen yeni bir şehir kurdu ve bir Kassit saldırısını püskürttü.

Abeshu'nun ölümünden sonra tahta geçen oğlu Ammiditana zengin ve düzen içinde bir imparatorluk miras almıştı. Yönetiminin ilk on beş yılı boyunca sadece tapınakların güzelleştirilmesi ve diğer dini işlerle ilgilendi. Arkeolojiye düşkün bir sanat patronuydu. Sumu-la-ilu gibi atalarına taptığını gösteren özellikler sergilerdi. Anısına Nin-Girsu'nun aslan başlı kartalıyla süslenen ünlü gümüş vazonun adandığı Lagaş'ın dini kralı Entemena bir tanrının itibarına yükseldi. Ammiditana da kendisine adak adansın diye kendi heykelini diktirdi. Ayrıca birçok resmini de yaptırdı. Büyükbabası "savaşçı kral" Samsu-iluna'nın tahta yükselişinin yüzüncü yılını Kish'te bir heykelini dikerek törenlerle kutladı. Hükümdarlığının sonlarına doğru bir Sümer isyanını bastırdı. İsin olduğu düşünülen bir şehri ele geçirmek zorunda kaldı. Ama bu olaya verilen siyasi önemden bahsedilen bir kanıt yoktur. Ammiditana'nın oğlu Ammizaduga bilindiği kadarıyla yirmi yıl tahtta kaldı. Sonra yerine yirmi beş yıl hükümdarlık yapan Samsuditana geçti. Ammiditana gibi bu iki kral da tanrılara benzer resimlerini yaptırdılar. Amaçları kendilerine tapılmasıydı. Bunların dışında, tarımı ve ticareti geliştirdiler ve kanallarla fazla ilgilenerek ve ekilebilir arazileri genişleterek vergilerden gelen geliri arttırdılar.

Fakat parlak Hammurabi Hanedanlığının günleri sona ermek üzereydi. M.Ö. 1788'de devrilen Mısır'ın On ikinci Hanedanlığından bir yüzyıl daha fazla varlığını korudu. Ahammurabi ve Amenemhet krallarından bazıları aynı dönemde

yaşamışlardır. Ama birbirleriyle iletişime geçtiklerine dair bir kanıt bulunmamıştır. Mısır'ın ticaret yaptığı Suriye'yi istila etmesi Hammurabi'den iki yüzyıl sonraya denk gelir. Hititlerin ve Amorlu müttefiklerinin etkisi Mezopotamya ile Mısır'ın Delta sınırı arasındaki bölgeye hâkim oldu. Bu bağlamda "Khattilerden" veya "Hattilerden" Mısır'da ilk defa On ikinci Hanedanlık zamanında Babil'de ise Hammurabi döneminde bahsedilmiş olması oldukça önemlidir. M.Ö. 1800'lerde bir Hitit akını Hammurabi ailesinin Babil'deki son kralının devrilmesiyle sonuçlandı. Mısır'ın Hiksos istilası M.Ö. 1788'den sonra gerçekleşmiştir.

ONİKİNCİ BÖLÜM

HİTİTLERİN, MİTANNİLERİN, KASSİTLERİN, HİKSOSLARIN VE ASURLULARIN YÜKSELİŞİ

Konular

Dağlıların Savaş Tanrısı- Hitit Medeniyetinin İlk Çağları- "Geniş Yüzlülerin" Tarihöncesi Hareketleri- Babil ve Mısır Kayıtları- Hititler ve Moğollar- İncil'de Kenan'daki Hititlere Yapılan Göndermeler- Yakup'un Annesi ve Gelinleri- Yüce Baba ve Yüce Anne Kültleri- Mitolojide Tarih- Mitanni Krallığı ve Aristokrasisi- Hiksos Sorunu- Savaş zamanında Atlar- Hititler ve Mitanniler- Kassitler ve Mitanniler- Asya'daki Hiksos İmparatorluğu- Kassitler Sealand Hanedanlığını Deviriyor- Mısır'ın Suriye Seferi- Gelişmekte Olan Asur- Yaradılışın Kökeni- Marduk Olarak Nimrod- Asur'un İlk Fetihçileri- Mitanni Derebeyleri- Tell-el-Amarna Mektupları- Mitannilerin Çöküşü- Hitit ve Asur İmparatorluklarının Yükselişi- Mısır Karanlıkta- Asur ve Babil Rekabeti.

***

Hammurabi Hanedanlığı Mısır'ın On ikinci Hanedanlığı gibi ağır bir düşüş dönemine girdiğinde, tarihi kayıtlardaki boşluklar çekicinin sesi kuzeydeki dağlarda çınlayan gök gürültüsü tanrısının yankılarıyla dolduruldu. Bu tanrı her yıl Batı Asya'ya bitki örtüsü kuruduğunda, meyveler ağaçlardan düştükten sonra gelir, bolluk ve bereket mevsimini başlatmak için beraberinde fırtınalar ve kara bulutlar getirirdi. Bu nedenle Hıristiyan döneminden önceki ikinci

bin yılda antik dünyanın üzerine doğacak olan yeni bir çağın habercisi ve savaş ataklarının efendisi olarak dağlardan indi.

Bu tanrı Hititlerin, kuzeyli Amorluların, Mitannialıların ve Kassitlerin tanrısıydı. Hint-Avrupalıları İran platolarından Punjab'ın yeşil vadisine doğru yönlendirdi. Ona tapanlar onun resmini boyunduruğunun kabul edildiği Anadolu'daki Kapadokya'nın sarkık kayalıklarına müteşekkir ellerle kazıdılar. Bir resminde kısa kollu, saçaklı entari giymiş bir şekilde boğa üzerinde oturmaktadır. Koni şeklinde bir başlık takmaktadır. Bir elinde aydınlığın sembolü diğerinde üçgen oku vardır. Başka bir resimde de arpa demetleri ve üzüm salkımları taşımaktadır. En bilinen tasviri ise sakallı ve kaslı bir dağcı olarak resmedildiği figürdür. Bu resimde ağır bir gök gürültüsü çekici ve üç dişli gladyatör mızrağı ile silahlanmıştır. Aynı zamanda kemerinden sarkan bir çift kenarlı kılıcı da vardır. Yanında ise başında süs takılı bir antilop veya bir keçi hoplamaktadır. Bu tanrı, Kuzey Avrupa'nın tok sözlü ve sert Thor'u, Himalayalar'ın İndra'sı, Frikya'nın Tarku'su, Ermenistan ve kuzey Mezopotamya'nın Teshup'u, Kilikya'nın Herkül'ü, Amurru ve Asur'un Adad'ı veya Hadad'ı ve ilk zamanlarda değişik şekillerde Akad'ı ve Sümer'i etkileyen Ramman'a özdeştir. Hititler arasındaki ismi belirsizdir. Ama 2. Ramses döneminde Sutekh (Set) ile tanımlanmıştır. Güney Avrupa'ya Zeus olarak girmiş ve Ege ile Girit'in tanrılarının "efendisi" olmuştur.

M.Ö. 1800 dolaylarında Babil'e giren ve Hammurabi Hanedanlığının son kralını deviren Hititler ya güçlü ve birleşmiş güçler topluluğu ya da yağmacı akıncılardı. Ama Marduk ve Zerpanitum'u kaçırmış olsalar bile, bu putlar erime kabına konulmayıp aksine siyasi nedenlerle alıkoyulduğu için onları düzenli birleşmiş bir güç topluluğu olarak görebiliriz.

Bu ilk Hititler "bir sis halkıydı." Antik çağ tarihinde onlardan birçok kez bahsedilmiştir. Ama bahislerinin geçtiği olayların çoğunda

kısa süre içinde kuzeydeki dağların arkasında gözden kaybolmuşlardır. Bunun nedeni, farklı dönemlerde çeşitli kabileleri bir arada tutabilen büyük liderlerin çıkmış olması ve liderlerin varlıklarını Batı Asya'da hissettirmiş olmalarıdır. Ama düzen biir kere bozulunca, iç karışıklıklar veya dış bir gücün etkisi sebebiyle antik çağın olaylarındaki siyasi olarak önemsiz bir konuma düştüler. M.Ö. 1800 dolaylarında Hitit birliği büyük bir imparatorluğun hayalini kuran ve bu nedenle fetih peşinde koşan hırslı bir kral tarafından yönetiliyordu. Sonraki zamanlarda çekiçli tanrıya tapan kuzeyliler hakkında bildiklerimize göre, onlara Hattiler veya Khattiler denildiği dönemde bu ismi taşıyan kabile Anadolu ve kuzey Suriye'ye hâkim olan güçtü. Hattiler şimdiki Ermenilerin ataları olan Armenoid tipiyle veya geniş suratlı Alpli dağcıların özellikleriyle tarif ediliyorlardı. Eski başkentleri M.Ö. altıncı yüzyılda son Lidya Kralı Croesus tarafından yok edilen Pteria'daki Boghaz-Köi idi. Bu şehir, Kapadokya'nın rüzgârlı ovalarında, muhteşem kırsal bir bölgede yer alıyordu. Şehrin çevresinde yüksek dağlar ve dar nehir yarıkları vardı.

Hitit medeniyeti oldukça eskidir. Sakje-Geuzi'de bulunan bozulmamış yapay bir toprak yığınında yapılan kazılar M.Ö. 3000'de önce oluşmaya başlayan ve aralıksız devam eden bir kültüre ait kanıtlar ortaya çıkarmıştır.[282] Daha alt katmanlarda Pumpelly keşif ekibi tarafından Türkistan'da, De Morgan ekibi tarafından Elam başkenti Susa'da, Schliemann ekibi tarafından Balkan yarımadasında, Petrie ekibi tarafından Mısır'daki bir ilk Hanedanlık lahdinde, Evans ekibi tarafından Girit'te bulunan boyalı kumaş modellerindekilere benzeyen siyah geometrik şekilli sarı çömlek işi eşyalar bulunmuştur. Bu ilginç kalıntılar sonunda Hitit'in askeri aristokrasini kuran kırsal kesimde yaşayan geniş yüzlü insanların batıya doğru göçü nedeniyle birbirine bağlantılı olabilir.

---

(282) The Land of the Hittites, John garstang, sf. 312 ve 315

Profesör Elliot Smith'e göre, geniş suratlı yabancılar tarihin başlangıcında Anadolu'dan Mısır'a geldiler. Orada Akdenizli yerli kabilelerle karıştılar. Yaygın bir kafatası yapısına o dönemde ulaşıldı. Bu tipe Giza tipi denirdi ve Profesör Elliot Smith tarafından Mısır'dan Punjab'a kadar olan bölgede gözlenmişti.[283]

İlk hanedanlıklar döneminde, yabancı özelliklere sahip bu kafatası tipi Delta ve piramit işçilerinin şehri Memphis bölgesindeki insanlara aitti. Memphite tanrısı Ptah akıncı geniş yüzlüler tarafından Mısır'a tanıştırılmıştı. Bu tanrı İndra gibi bir dünya zanaatçısıydı ve bu nedenle kısa boylu zanaatkârlarla özdeşleştirilmişti. Bakır gökyüzünü şekillendirdiği için çeşitli gök gürültüsü tanrılarıyla bağlantılıdır. Mısır'da gök gürültülü fırtınalar Nil Nehri'ne bağlı olan yiyecek tedarikiyle bağdaştırılamayacak kadar az yaşanırdı. Ptah saf Mısır özelliklerini Nil'in yeryüzü, bitki örtüsü ve sel tanrısı Osiris-Seb ile birleştikten sonra almıştı. Daha sonra bir şeytan olan ama sonunda On dokuzuncu hanedanlık döneminde büyük bir tanrı olarak tekrar yüceltilen antik tanrı Set (Sutekh) de tarih öncesi Hattilerle bağlantıya sahiptir.

Ramses kıralların mumyalarında yabancı özellikler saptayan Profesör Elliot Smith Cilalı Taş Devri'nin sonunda Anadolu'dan Avrupa'ya ve Delta'dan Mısır'a giren geniş yüzlü halkların "aynı Asya kökenine ait iki kolu" temsil ettiğine ikna olmuştur.[284] Böyle bir otoritenin fikri kolayca kenara atılamaz.

Hititlere verilen bir başka isim olan Kheta'ya yapılan ilk Mısır referansı, On ikinci Hanedanlığının M.Ö. 2000 dolaylarında yönetime geçen ilk Amenemhet'inin hükümdarlığı dönemine aittir. Maspero'nun[285] da dâhil olduğu bazı otoriteler Hattilere yapılan

---

(283) The Ancient Egyptian, sf. 106.

(284) The Ancient Egyptians, sf. 130.

(285) Struggle of the Nations (1896), sf. 19.

Babilli Book of Omens (Kehanetler Kitabı) kitabında bulunan göndermenin Akadlı Sargon ve Naram-Sin'in çağında yapıldığı fikrindedirler. Ama Sayce Hammurabi çağında yapıldığını savunmaktadır. Diğerleri ise Kutu halkını (Gutium) Khetalar veya Hattilerle bağlantılandırır. Sayce İncil'de geçen Tidal'ın bir Hitit kralı olduğunu ileri sürmüştür. Profesör Sayce, "Dr. Pinches tarafından yayınlanan Babilli Kedorlaomer hikâycsine ait parçalarda Tidal ismi Tudkhul olarak yazılmıştır. Tudkhul Umman Manda veya Kuzey Ulusları Kralı olarak tarif edilmiştir. Ondan sonra bu halkın ismi Hitit olmuştur. 2. Ramses'in Hititlere yaptığı seferlerin anlatımlarında kralın adı Tidal olarak geçmekte ve Boghaz-Köili Hitit krallarından biri daha çiviyazısıyla Dud-khaliya olarak yazılan aynı adı taşımaktadır," demiştir.[286]

Hititler arasında rastlanan ırk tiplerinden biri de saçlarını atkuyruğu yapan insanlardı. Bu saç süslemeleri bazı Kapadokya heykellerinin ve 2. Ramses'in kuzey Suriye seferinin tasvir edildiği Thebes'te bulunan resimlerdeki Hitit savaşçılarının üzerinde de görünür. Akadlı Naram-Sin'in taş anıtında bu savaş lordunun yendiği dağlıların da atkuyruklu olduğunu fark etmek şaşırtıcı değildir. Yarım kaftanları Hitit tanrılarının kısa saçaklı ceketlerine değil, ünlü antik bir Hitit kamasının gümüş kabartmalarına resmedilen kral Tarku-dimme gibi yüce kişilerin ceketlerinin üzerine giydikleri uzun yarım yeleklere benzerdi. Naram-Sin Akadlı Sargon'un Akdeniz'e kadar uzanan imparatorluğunu miras almıştı. Eğer düşmanları Kapadokya'nın yerlileri değildiyse, başka bir dağlık ve ormanlık bölgenin Hititli atkuyruklu tipine sahip kişilerdi.

Bu atkuyruklu insanların Moğollar olduğu da ileri sürülmüştür. Ama çıkık elmacık kemiklerine ve çekik gözlere her ne kadar sık rastlansa da, Hititli atkuyruklu savaşçılar kuzey doğu Asya'nın

---

(286) The Land of the Hittites, J. Garstang, sf. 324.

küçük burunlu gerçek Moğollarıyla karıştırılmamalıdır. Mısırlı heykeltıraşların eserlerinde Hititli savaşçılar uzun ve belirgin burunludur. Bu da onların güçlü Armenoid özellikleri taşıdıklarını kanıtlar.

Hitit birliğindeki diğer kabileler arasında Akdeniz ırkından gelen Kuzey Afrikalı yerleşimciler de vardı. Bu halk özellikle de çiftçiler Kenanlılar olarak gösterilmiştir. Çünkü Filistinli Hititlerden İncil'de de Kenanlılar olarak bahsedilir. İshak'ın en büyük oğlu Esav kırk yaşındayken, "Hititli Beeri'nin kızı Yudit ve Hititli Elon'un kızı Basemat'la evlendi."[287] Hititli kadınlar kendilerini diğer ülkelerden gelen yerleşimcilerden ve yerli halktan daha üstün görüyorlardı. Çünkü Hezekiel Kudüs'ün annesinin bir Hititli olduğunu söylerken şöyle dedi: "Siz kocasını ve çocuklarını seven annenizin kızısınız."[288] Esav'ın evliliği "İshak ve Rebeka'ya acı getirdi."[287] Yahudi anne en sevdiği oğlu Yakup'un ondan üstün ve sıkıntılı geliniyle aynı ırktan gelenlerin cazibesinin kurbanı olmasından korkuyordu. İshak'a şöyle demişti: "Heth'in kızları yüzünden hayatımdan bıktım. Eğer Yakup Heth'in kızlarından birini eş olarak alırsa, hayatım bir daha nasıl güzel olabilir?"[289] İshak Yakup'u çağırdı "ve ona şunları söyledi: Kenanlı kızlardan biriyle evlenmeyeceksin. Hazırlan ve Padan-aram'a annenin babası Bethuel'in evine git; annenin ağabeyi Laban'ın kızlarından biriyle evlen."[290] Bu alıntılardan iki sonuç çıkarılabilir: Yahudiler, Hititleri Kenanlılarla birleşmiş bir şekilde "yerli" olarak görüyorlardı, çünkü ırklar birbirine karışmış durumdaydı. Bunun yanı sıra, üzüntülü Rebekah Yakup'un karısının veya karılarının Sümerlerden gelen ve İbrahim'in akrabası olan Mezopotamya'daki akrabaları arasından seçimini yapmıştır.[291]

([287]) Yaratılış, xxvi, 34, 35

([288]) H Hezekiel, xvi, 45.

([289]) Yaratılış, xxvii, 46.

([290]) Yaratılış, xxviii, 1,2.

([291]) Yaratılış, xxiv.

Antik Ur'un vatandaşlarının torunları arasında Sümerli gururunu görmek şaşırtıcı değildir.

Hitit mitolojisi de Anadolu'daki ırksal karışımla ilgili kanıtlar sunar. Verimli tarım arazilerinde ve büyük Avrupa-Asya'nın kıyılarının çevresindeki yerli halk arasında Akdeniz ırkı da vardı. Büyük Anne tanrıçaya ilk zamanlardan beri tapılırdı. Bu nedenle çeşitli yerel isimler almıştır. Bu tanrıçaya Pontus'taki Comana'da yunanlılar tarafından Ma ismi verilmişti. Bu isim Sümerli Mama (kadın yaratıcı) veya Mamitum (kader tanrıçası) kadar eskidir. Ermenistan'da Anaitis ismiyle, Kilikya'da Ate, Frikya'da Attis'in annesi Kibele biliniyordu. Kibele Temmuz'un annesi ve karısı olarak İştar'la, Adonis'in annesi ve karısı olarak Afrodit'le, Osiris'in annesi ve karısı olarak İsis ile bağlantılıdır. Büyük Anne'ye Fenike'de Astarte denirdi. İştar'ın bir formuydu ve İncil'de geçen Ashtoreth'le bağlantılıdır. Suriye şehri Hierapolis'te Atargatis ismini taşırdı. Atargatis "Sakallı Afrodit" gibi çift cinsiyetli bir tanrıydı. Göze çarpan nitelikleri temsil ettikleri devletlerin politikasını veya tarihini yansıtan değiştirilmiş anne tanrıçalardan bazıları İmparatorluk döneminde yarı yabancı Ramses kralları tarafından antik anne tanrıçalarının ülkesi Mısır'a götürüldü. Bu krallar arasında lüks düşkünü Kadesh ve savaşçı Anthat'ta vardı. Akdeniz ırkının ilk temsilcileri tarafından sömürgeleşmiş her bölgede tanrıça kültü ün kazanmıştır. Tanrılar ve insanların büyük kadın yaratıcının soyundan geldiğine inanılırdı. Bu inanç Danaann halkının ve Danann tanrılarının tanrıça Danu'nun çocuklarına ev sahipliği yapan İrlanda'ya kadar olan bütün bölgeyi kapsar.

Hattiler'in (geniş yüzlü insanların kurduğu askeri aristokrasi) panteonundaki esas tanrı "Cennetin efendisi" yaratıcı Büyük Baba yani Baal idi. Sutekh, Tarku, Adad veya Ramman gibi Baal de gök gürültüsü, yağmur, bereket ve savaş tanrısıydı. Zaman içinde güneşle ilgili sıfatlar da almıştır. Boghaz-Köi'de bulunan ünlü bir heykelde Büyük Anne ve Büyük Baba'nın bahar evliliği tasvir

edilmiştir. Bu, tanrı kültünün tanrıça kültüyle birleşiminden sonuçlanan yerel bir inanç birleşimini yansıtmaktadır. Hatti kabilesi Hitit birliğindeki hakim taraf olduğu sürece, onların boyunduruğunu simgeleyen Büyük Baba sayesinde egemenlik koruma altındaydı. Ama zaman içinde Hattilerin gücü azalmaya başlayınca, baş tanrıları da "sınırlar içindeki dindeki üstün gücünü kaybetti," diye belirtmiştir Dr. Garnstag. "Ama Büyük Anne tüm ülkenin tanrıçası olarak varlığını sürdürdü."[292]

Anadolu ve Kuzey Suriye'nin Hitit birliğinin yanı sıra, kuzey Mezopotamya'da başka bir büyük güç doğuyordu. Bu Mitanni Krallığıydı. Dolaylı kaynaklardan alınan bilgiler dışında bu krallıkla ilgili çok az şey bilinmektedir. Winckler Mitanni krallığının doğudan göç eden Hatti halkının ilk temsilcileri tarafından kurulduğuna inanmaktadır.

Hititlerle bağlantısı şu kanıta dayanmaktadır: Mitanni liderlerinin tanrılarından biri Anadolu'nun Thor'u Tarku'yla özdeşleştirilen Teshup idi. M.Ö. 1800'de Babil'e giren ve E-sagila'yı ateşe verip Marduk ile eşi Zerpanitum'u kaçıran istilacılara Hattiler denmektedir. Bu tanrıların figürleri daha sonra Khani'den geri alınmıştır.

Krallarından birinin iki Mısırlı Firavun'a gönderdiği mektuplardan ve Mitanni'yle ilgili daha fazla bilgi edinebiliyoruz: Mitannilerin askeri aristokrasisinde Hint-Avrupalı bir dil konuşuluyordu. Krallarının isimlerinden de bu anlaşılabiliyor; Saushatar, Artatama, Sutarna, Artashshumara, Tushratta ve Mattiuza. Bu kralların taptıkları tanrılar ise Mitra, Varuna, Indra ve Nasatyau idi. Bu tanrılar Vedik Hint Avrupalılar tarafından Hindistan'a da götürüldüler.

([292])The Syrian Goddess, John Garstang (London, 1913), sf. 17-8.

Mitanni kabilesine Kharri denirdi.[293] Mitanni "nehir toprakları" anlamına gelir. Yunanlılar Kapadokya'da yaşayan Mitannilerin torunlarına "Mattienoi" derlerdi. Dr. Haddon, "Onlar büyük olasılıkla şimdiki Kürtlerin atalarıdır," diye belirtmiştir.[294] Dikkat çekici şekilde uzun kafalı ve eski Hint Avrupalılar ile Galyalılar gibi konukseverlerdi.

Mitannilerin kuzey Mezopotamya'ya Hint Avrupalıların Hindistan'a yaptığı saldırılar ortak bir kültür merkezinden yapılan iki ayrı göç yönünü temsil etmektedir. Bu halkların ayrı grupları iletişime geçtikleri diğer halklarla birbirine karıştı. Hint Avrupalı dilinde konuşan kabileler korkunç Hitit akınından hemen sonra kuzey Babil'i ele geçiren Kassitlerle bir tutulur. Onların doğudaki Elam dağlarından geldiğine inanılmaktadır.

Bir süreliğine, Mitanniler Asur'un Ninova ve Ashur'un da içinde olduğu bir kısmının ve Kapadokya bölgesinin bir bölümünün hakimiydiler. Harran ve Kadesh şehirlerini de işgal ettiler. Askeri başarılarını süvari sınıfına borçluydular. Hammurabi'den sonraki Kassit Hanedanlığı döneminde Babil'de at kullanmak da yaygınlaştı. Atlara orada "Doğunun eşeği" denmekteydi ki bu da Kassitlerle Mitannilerin nereden geldiklerini göstermektedir.

M.Ö. ikinci binyılda Mitannilerin batıya doğru ilerlemesi Kassitlerin Babil'i fethetmesinden ve Hiksosların Mısır'a saldırmasından önce başlamış olabilir. Mezopotamya ve Suriye'de Hititlerle ve Amorlularla olan ilişkileri belirsizdir. Belki de bir süreliğine Hititleri de yönetmişlerdi. Ne olursa olsun, 3. Thotmes uzun süren Suriye seferi sırasında Hiksos kalesine saldırdığında, yaptıkları doğrudan o sırada en azılı düşmanları olan Naharinalı Mitannilerin elindeki Orontes'teki Kadesh'e karşıydı.[295]

([293]) Bazı filologlar Kharri'nin Arya" ile özdeş olduğunu savunurlar.

([294]) The Wanderings of Peoples, sf. 21.

([295]) Breasted'in History of Egypt, sf. 219-20.

Mısırlılar atlarla Hiksos döneminde tanıştı. Aslında Hiksos fethinin başarılı olmasının sebebi at kullanılmasıydı. Pumpelly keşif ekibinin kanıtlarına göre atlar Türkistan'da evcilleştirilmiş. Oraya da at kurban eden Hint Avrupalılar ve Sibiryalı Buryatların at kurban eden ataları tarafından götürülmüş olabilir.

Mitanniler eğer M.Ö. 1800lü yıllarda Hititlerin yöneticileri değillerdiyse, o zaman bu iki halk Kassitlerin askeri müttefikleriydi. ? Bazı yazarlar Kassitlerin Mitannilerden geldiğini düşünür. Diğer bir görüş ise, Mitannilerin Elam dağlarından Babil' giren Kassitlerin Hint Avrupalı müttefikleri olduğu ve daha sonra (Hiksosluların Mısır fethinden) önce Kapadokya'nın bir kısmını ve Mezopotamya'tı fethettikleridir. Bu soruna üçüncü bir çözüm ise Mitannili Hititlerin Hint Avrupalı liderlerinin kuzey Babil'in derebeyleri olduğu ve bu liderlerin aynı zamanda Mısır'a yapılan Hiksos saldırısını da yönettikleridir. Bu istilayı Hitit ve Amorlu müttefiklerinin yardımıyla başarabilmişlerdi. Babil'in hakkında bilgili olduğumuz Kassitli ilk kralı Gandash'tı. Eski Akad unvanı olan "dört bölgenin kralı" ve ilk olarak Ur Hanedanlığının hakimleri tarafından kullanılan bir unvan olan "Sümer ve Akad kralı" ismini almıştı. Gandash'ın başkent olarak Niffur'u seçmesi savaş ve fırtına tanrısı Shuqamuna'nın kuzeyli çekiç tanrılarıyla birçok ortak özelliği bulunan Bel Enlil'le özdeşleştirildiğini gösterir. On altı yıl ülkeyi yönettikten sonra Gandash'ın yerine oğlu Büyük Agum geçti. Tahtta yirmi iki sene kalan Büyük Agum'un torununun oğlunun adı da 2. Agum idi. 2. Agun döneminde Marduk ve eşi Zerpanitum'un heykelleri Babil şehrine geri getirildi. Güneş tanrısı Shamash'ın kehanetine cevap olarak büyük tanrıyı ve eşini uzak Mitanni (Khani) bölgesinden geri getirdiğini kaydetti. Yani Babil Marduk'tan yaklaşık iki yüzyıl mahrum edilmişti. Hitit Mitanni akınının tarihi M.Ö. 1800lü yıllara, Kassitli Gandash'ın yükselişi ise M.Ö. 1700lü yıllara dayanır. Gandash ile 2. Agum'un hükümdarlıkları arasında en az bir yüzyıl geçmişti. Belirtilmelidir ki bu hesaplamalar bir Babil ilahisinde

anlatılanlarla birbirine uymamaktadır. İlahide Marduk'un Hattilerin ülkesinde yirmi dört sene kaldığı belirtiliyor. Babil'deki Hammurabi Hanedanlığının düşüşünden sonraki dönem Mısır'ın Hiksos dönemi kadar karanlıktır.

Kassitli kral 2. Agum Babil'in tanrısı Marduk'u geri almak için savaş açıp açmadığını kaydetmemiştir. Ama eğer Mitanni kralının müttefiki olsaydı, bu tanrının nakli sıradan bir diplomatik işlem olurdu. Kassitler M.Ö. 1700-M.Ö.1600 arasında kuzey Babil'e tamamen yerleşene kadar Hint Avrupalı askeri aristokrasi Mitannili Hititlerin yerine geçmemiştir. Bu durum Marduk'un Hattiler tarafından getirildiği ve Khani ülkesinden geri döndüğü gibi ifadeleri açıklar.

Mısır'ın bize sağladığı kanıt bu bağlamda oldukça anlamlıdır. O ülkede ikinci bie Hiksos Hanedanlığı daha vardı. Sonraki hükümdarlar Kassitlerin "Babillileşmesi" gibi "Mısırlılaşmış"lardı. Ama seçkin ve somurtkan Mısırlılar onlardan her zaman "barbarlar" ve "Asyalılar" diye bahsetmişlerdi. Heliopolis'in güneş tanrısını kabul ettiler ama aynı zamanda güneşe ait özellikleri olan gökyüzü ve gök gürültüsü tanrısı olan Sutekh'e duyulan inancı da yücelttiler. 2. Ramses Sutekh'i Hititlerin Baal'iyle eş tutmuştu. Mitanniler Baal özellikleri taşıyan ve Batı Hititlerlerin Tarku'su ile İndra'yla özdeşleştirilen Teshup adlı bir tanrıyı tanımışlardı. Ian veya Khian isimli Hiksos krallarından biri ya bir derebeyi ya da Asya'da büyük bir imparatorluk kuran bir derebeyinin müttefikiydi. İsmine Girit'teki Knossos'tan tutun da Dicle'nin geçtiği Bağdat'a kadarki bölgede bulunan kalıntılarda sık sık rastlanmıştır. Görünüşe göre, hükümdarlığı sırasında Asya'nın geniş bir kısmına barış hakimdi ve ticaret de birbirinden uzak medeniyet merkezleri arasında oldukça canlı bir şekilde yapılıyordu. Hiksos terimi bu bağlamda oldukça anlamlıdır. Breasted'a göre, bu terim "ülkelerin hakimleri" anlamına gelir. Hititlere ait hiyeroglifler okunup Mezopotamya iyice araştırılınca, Mitannilerin, Hititlerin, Hiksosların ve Kassitlerin M.Ö. 1800 ile M.Ö. 1500 yılları arasındaki ilişkileri üzerine ışık tutulabilir.

Kassitler Babil'e yaklaşık altı yüzyıl varlığını sürdüren ve Karduniash denilen askeri bir aristokrasi kurdular. 2. Agum tamamen Babillileşen kralların birincisiydi. Hala Kassit savaş tanrısı Shuqamuna'yı kabul etse de, heykelini "Khani"den geri getirttiği Marduk'u yeniden yüceltti ve E-sagila'yı altınlar, mücevherler, nadir bulunan ahşaplar, freskler ve çinilerle süsledi. Ayrıca rahipleri de yeniden görevlendirdi ve maaş bağladı. 2. Agum'dan sonra tahta çıkan Burnaburiash döneminde ise Sealand Hanedanlığı sonlandı.

Kassitler döneminde Elam ve Babil arasındaki ilişki hakkında çok fazla şey bilinmemektedir. Kassitli istilacılar Mitannili Hititlerin akınının hemen ardından Dicle'yi geçtilerse eğer, Elam'ın büyük bir kısmını daha önceden geçmiş olmalıydılar. Ama sağlam konuma sahip Susa bir süre saldırılarına dayanmış olabilir. Önceleri Kassitler sadece kuzey Babil'e yerleşmişlerdi. Bu sırada antik Sümer bölgesi Hammurabi Hanedanlığının son yıllarında yavaş yavaş kuvvetini geri kazanmış olan Sealand gücünün hakimiyeti altındaydı. Şüphesiz birçok kuzey Babilli mülteci Sealand ordusuna girmişti.

Elamlılar veya belki de Elamlı Kassitler güney Babil'e sık sık saldırı düzenlediler. Sonunda Sealand kralı Ea-gamil yerinde durmayan düşmanların gücünü kırmak için Elam'ı işgal etti. Ya orada Babil'den gelen bir orduyla karşılaştı ya da ülkesi onun yokluğunda istilaya uğradı. Burnaburiash'in oğlu prens Ulamburiash Ea-gamil'i bozguna uğrattı ve Hammurabi'nin oğlu Samsu-la-ilu'nun düşmanı Ilu-ma-ilu tarafından kurulan Sealand Hanedanlığının sonunu getirdi. Ulamburiash Babil'de keşfedilen bir topuzun başında da "Sealand'in kralı" olarak resmedilmiştir. Büyük olasılıkla başkentte babasının yerine geçmişti. Bütün Babil bu şekilde Kassit boyunduruğu altına girdi.

Ulamburiash'ın torunlarından biri 3. Agum Sealand'e saldırmayı gerekli gördü. Sealand'de ayaklanmalar çıktı. Kassit egemenliği dönemi boyunca Sealand her zaman huzursuzluk merkezi oldu.

Uzun süren karanlık bir sürecin ardından Mısır'daki Hiksos gücünün kırıldığı döneme yani M.Ö. 1580lere ulaşıyoruz. O zamanın büyük Batı Asya krallıkları Hititler, Mitanniler, Asurlular ve Babilliler (Kassitler) idi. M.Ö. 1577 ile M.Ö. 1501 yılları arasında Mısır'ın 1. Thothmes'i Suriye'deki hakimiyetini geliştirdi. Yıllar sonra da, 3. Thothmes Mısır'ın egemenliğini uzun bir fetih savaşının ardından Fırat ve Akdeniz kıyılarından Anadolu'nun kuzey sınırlarına kadar genişletti. M.Ö. 1447 yılında da öldü.

Profesör Flinders Petrie, "Bu dönemde, Suriye medeniyeti Mısır medeniyetine eşit, hatta ondan daha üstündü," demiştir. Sadece Suriye'nin şehirlerindeki "lüks ve zenginlik" değil, aynı zamanda "teknik işler de Mısırlıların şehirlerindekinin ötesindeydi." Suriyeli askerlerin daha sonra Mısır'da da üretilmeye başlanan pullu zırh takımları ve altınla gümüşle süslenmiş at arabaları vardı. Bu at arabalarına Mısırlılar çok değer verirdi. Bir at arabası ele geçirdiklerinde onu kraliyet için ayırırlardı. Nil yöresinden gelen savaşçıların ele geçirdiği şehirlerden alınan "altın ve gümüş vazoların bitmek bilmez zenginliğinde zevk ve yetenekte onlardan üstün olmasa da, onlara eşit olan bir halkın işaretini görüyoruz," diye eklemiştir Petrie.[296] Bu nedenle Firavunlar Suriye'den vergi alırken, bu paranın Mısır'a yetenekli işçiler tarafından getirilmesini isterlerdi. "Mısırlıların Suriyelilerin tüm güzel ve pahalı ürünlerini öğrenmeye düşkünlüğü işçilerin köleler de dahil olmak üzere diğer herkesten daha çok talep edildiğini göstermektedir."[297]

3. Trothmes'in yazıştığı krallardan biri Asur kralıydı. Mısır'ın Kuzey Mezopotamya'daki düşmanları Hititler ve Mitanniler ile onların müttefikleriydi. Bunlar aynı zamanda Asur'un da düşmanlarıydı. Ama Mezopotamya'da Mısır tarafından yaratılan yeni durumu anlatmamız için ilk önce bir dönemliğine Batı Asya'nın

---

([296]) A History of Egypt, W.M. Flinders Petrie, vol. ii, sf. 146.

([297]) A History of Egypt, W.M. Flinders Petrie, vol. ii, sf. 147.

ve sonunda da Nil'in hakim gücü olmak kaderinde olan Asur'un yükselişini izlememiz gerekiyor.

Asurluların şehir grupları Dicle'nin kuzey kıyılarında yetişmişti. Aşağıdaki iki devletin kökeniyle ilgili İncil'e ait referanslar dikkat çeker:

Şimdi bunlar Nuh'un oğullarının nesilleridir: Shem, Ham ve Japheth... Ham'in oğulları: Cush, and Mizraim ve Phut ve Kenan... ve Cush Nimrod'un babasıdır; dünyada güçlü biri olmaya başladı. Efendinin huzurunda güçlü bir avcıydı; bu nedenle denir ki Even da Nimrod gibi Efendinin huzurunda güçlü bir avcıdır. Ve onun krallığının başlangıcı Şinar topraklarındaki Babil, Erech, Akad ve Calneh idi. Bu ülkeden çıkıp gitti Asshur ve kurdu Ninova'yı ve Rehobot şehrini ve Calah'ı, ve Ninova ile Calah arasına Resen'i: hepsi birbirinden güzeldir. Shem'in çocukları: Elam ve Asshur... (Genesis, x, 1-22) Asur toprakları... ve Nimrod toprakları bu sebepten giriştedir. (Micah, v, 6).

Sümerli Babillilerin Cushlular ve Hamitler olduğu, bu nedenle Akdeniz ırkının ilk Mısırlılarına ırksal olarak benzer oldukları gözlemlenecektir. Bu, son etnolojik çıkarımların ilginç bir doğrulamasıdır.

Şinar'daki Babil kralı Nimrod sonunda Babil'in ulusal tanrısıyla özdeşleştirilen tanrılaştırılmış bir kraldı. Profesör Pinches Nimrod'un isminin Marduk'un isminin bir bir başka versiyonu olduğunu göstermiştir.[298] Sümerler Marduk'a Amaruduk veya Amarudu derlerdi. Filologların aşina olduğu bir süreçle "uk" eki atıldı ve isim Marad olarak kaldı. İbraniler "ni" eklediler ve "ni-marad" demeye başladılar.

Ninova'yı kurmak için Nimrod'un ülkesine giden Asshur, Shem'in oğullarından biriydi. Asur'un kolonilerinin kurulması

---

[298] The Old Testament in the Light of the Historical Records and Legendsof Assyria and Babylonia, sf. 126.

Samilerin Akad'da siyasi üstünlük sağlamasından sonra gerçekleşmiştir. Asshur tanrılaştırılmış bir kraldı ve hatta Asshur şehrinin tanrısı oldu. Bu nedenle şehrin adı Asur'dur.

Herodot'a göre, Ninova kral Ninus ve kraliçe Semiramis tarafından kurulmuştur. Bu bayan, Pliny'nin Atargatis ile özdeşleştirdiği balık tanrıça Derceto'nun kızı olmakla ünlüydü. Semiramis aslına saygıdeğer Asurlu bir kraliçeydi. Tanrılaştırıldı ve Derceto'nun prototipi olan tanrıça Nina'nın yerini aldı. Büyük olasılıkla Ea'nın eşi Damkina'nın bir formu olan Nina Sümer şehri Nina'nın büyük annesiydi. Bu şehirde ve Lagaş'ta Nina adına balık adakları yapılıyordu. İştar tarafından özümsenen annelik tanrıçalarından biriydi. Yunanlı Ninus ismi Nina'nın isminin erkek hali olarak düşünülür. Nina'nın çift cinsiyetli bir tanrıça olma ihtimali de yüksektir. Ninova Nina ve Lagaş'tan gelmiş koloniciler tarafından fethedilmiş ya da kurulmuş ve balık tanrıçanın adını almıştır.

Ulusal tanrı Ashur dışında Asur'un tüm tanrıları Babil'den getirilmişti.[299] Ashur'un Hint Avrupalılarla ve İranlı Ahuralarla özdeş olduğu teorisi herkes tarafından kabul edilmez. Başka bir teoriye göre Asshur'un şehir tanrısı olan ve şehre ismini veren bir kahramandır. Ama bu teorideki tek sorun isminin ilk halinin Ashir olmasıdır. Asshur, Asur'un ilk başkentiydi. Şehir tanrısı bu sebeple ulusal tanrı olmuş olabilir.

3. Thothmes'in kuzey Suriye'de Mitannilerle savaşmasından yaklaşık bin yıl önce Hint Avrupa dilini konuşan halklardan biri Asur şehirlerinde yaşamış olabilirdi. Johns bu bağlamda Asur kayıtlarına göre Asshur'un ilk liderlerinden olan Ushpia, Kikia ve Adasi isimlerinin "ne Sami diline ne de Sümer diline" ait olduğuna dikkat çekmiştir. Ninova tanrıçasının eski bir ismi de Hititli Mitannili çekiç tanrısı Teshup'un eşi Shaushkash ile karşılaştırılan Shaushka

---

([299])Anu'yla olan bağlantısı 14. bölümde anlatılacaktır.

idi. Johns'a göre, birçok Mitanni ismi aslında Elam kökenli olduğu için, Elam halkı ile Asur'un ilk fetihçileri arasında etnik bir bağ vardı.[300] Sami öncesi Elamlılar tarih öncesi dönemde Hint Avrupalı dilini konuşan bir halk tarafından fethedilen Sümerler veya Basklar gibi bitişken bir dil mi konuşuyorlardı?

Johns Asur'un Sami öncesi dönemlerde Mitannilerin, Hint Avrupalı askeri aristokrasilerinin hâkimiyeti altında olduğunu ileri sürmektedir. Asur M.Ö. 2000li yıllarda Babil'deki Hammurabi Hanedanlığına ün kazandıran Amorluların göçüyle Samileşmişti.

Sami diline ait isimlere sahip olan birçok kral Hammurabi döneminde ve sonrasında Asur'u yönetmiştir. Ama Kassitler zamanına kadar hiçbiri Batı Asya'da ün kazanamamıştır. Daha sonra da, Asshur kralı Ashur-bel-nish-eshu Kassitlilerin lideri 1. Kara-indash ile eşit koşullarda baş edebilecek kadar güçlendi. Hatta onunla bir sınır anlaşması bile yaptı. Mısır'daki 3. Trothmes ile aynı dönemde yaşamışlardı.

3. Thothmes Mısır'ın Suriye ve Filistin'deki üstünlüğünü sağlama aldıktan sonra, Asur'u bağımsız bir güç olarak tanıdı ve Asur krallarına kendisine ortak düşmanlarına karşı topraklarını koruma konusunda yardım etmeleri için altın verdi. Samimi bir ilişki sağlamak için Asur'dan Mısır'a da hediyeler gönderilmekteydi.

Durum Mitannilerin kralı Saushatar için oldukça tehlikeliydi. Mısır yüzünden Suriye'deki vergi ödeyen şehirlerden mahrum kaldığı için maliyesi oldukça zayıf bir duruma düştü. Sağlam bir ordu kurması gerekiyordu. Çünkü Mısır Mitannilerin bölgesine el uzatmak için hiçbir girişim yapmasa da, Hititler kuzey doğu sınırında geziniyor ve Kapadokya'yı geri alabilme fırsatını bekliyorlardı. Doğuda ise Asur tehlikeli bir rakip olmaktaydı. Kendisi artık Mısır'a

---

([300]) Ancient Assyria, C.H.W. Johns, sf. 11 (London, 1912)

vergi ödemek zorunda kalmıştı ve Mısır da düşmanına maddi destek sağlıyordu. Bu nedenle gecikmeden harekete geçmeliydi. Asur gücü zayıflatılmalıydı çünkü Mitanni maliyesi için Asur'un gelirlerini almak gerekiyordu. Saushatar bu sebeple 3. Trothmes'in hükümdarlığının sonlarına doğru Asur'a saldırdı.

Bu saldırıyla ilgili o zamana ait kayıtlar arasında bir şey bulunamamıştır. Ama daha sonraki bir döneme ait olan referanslardan Asshur şehrinin ele geçirilip yağmalandığını ve kralı Ashur-nadin-akhe'nin Mısır'la yazışmayı ve hediye alış verişini sonlandırdığını anlıyoruz. Ninova'nın da Asshur gibi düşürüldüğünü Saushatar'ın (Tushratta) soyundan gelen birinin Thebes'te yaşayan ve 3. Thothmes'in (3.Amenhotep) soyundan gelen birine Ninovalı İştar'ın (Shaushka) bir resmini gönderebilmiş olmasından anlaşılıyor. Yüzyıl gibi bir süre boyunca birbiri ardına tahta çıkan beş Mitannili kral Asur'un derebeyliğini yaptılar.

Bu olaylarla ilgili bilgimiz Tell-el-Amarna mektuplarından ve Profesör Hugo Winckler tarafından Kapadokya'daki Boghaaz-Köi'de bulunan tabletlerden gelmektedir.

Tell-el-Amarna mektupları On sekizinci Hanedanlığın ünlü Mısır Firavunu Akhenaton'un sarayının kalıntıları arasında bulunmuştur. 1887 yılının kış mevsiminde Mısırlı bir kadın bahçesi için toprak kazarken kendisini Akhenaton'un içinde resmi yazışmaları sakladığı dış ofisinin tavanında buldu. "Mektuplar" fırınlanmış kil tabletlerin üzerinde Babil-Asur diline ait alfabetik işaretlerin çiviyazısıyla yazılmıştı. Babil-Asur dili Hiksos döneminden sonra batı Asya'da birçok ülkenin kullandığı uluslararası diplomasi diliydi.

Her zaman bir servet kazanmak ve çalışmayı bırakmak için antikalarını satmaya hevesli olan Mısırlı yerliler, tabletlerin bazı örneklerini satışa sundular. Bir veya iki tanesi Paris'e gönderildi. Ama Paris'e gelen eserlerin sahte olduğu bildirildi. Sonucunda bir süreliğine üzerinde yazılar bulunan kilden eserler satılabilir bir ürün

olmaktan çıkarıldı. Değerleri anlaşılmadan önce yerliler onları çuvala koyuyordu ki bu da, eserlerin zarar görmesine veya tamamen mahvolmasına neden oluyordu. Sonunda, bu tür tabletlerin çoğu İngiliz Müzesi'ne ve Berlin Museum'a ulaştı. Diğerleri de Kahire, St. Petersburg ve Paris'teki müzelere gönderildi. Yazılar deşifre edilince, Mitanni yeniden keşfedildi ve Mısır'ın içişleri ile Asya'daki çeşitli krallıklarla olan ilişkilerinin üzerine muazzam bir ışık tutulmuş oldu. Bunların yanı sıra Mısırlıların yaşamları hakkında da bilgi edinilebildi.

Mektuplar 3. Amenhotep'in, 3. Thothmes'in ve oğlu "hayalperest kral" Ahkenaton'un hükümdarlıklarını kapsıyordu. Ayrıca Babil, Asur, Mitanni, Kıbrıs, Hitit krallarından ve Fenike ile Kenan prenslerinden gelen haberleri de içeriyordu. 3. Amenhotep'den Babil kralı Kallima-Sin'e gönderilen iki mektubun kopyası da korunmuştu. Bir tanesinde Firavunun yalancılar diyerek rezil ettiği Babilli büyükelçilerin ifadeleri yer alıyordu. Kallima-Sin kızını Mısır'ın kraliyet haremine göndermişti ve iyi olup olmadığını merak etmişti. Ayrıca tapınağını büyütmek için "altın" istiyordu. Yirmi altın gönderilince, aldığı miktarın az olduğundan ve altınların sahte olduğundan da yakınıyordu. Altınları ocağa attığını ve sadece beş tanesinin erimediğini söylüyordu. Karşılığında Ahkenaton'a iki tane emaye ve haremdeki kızı için de mücevherler göndermişti.

Ashur kralı Ashur-uballit Akhenaton'a atlar, at arabaları ve mücevher bir mühür hediye ettiğini ima eden bir mektup yazmıştı. Sarayının inşası için altın da istemişti. "Sizin ülkenizde kum tanesi kadar sonsuz altın vardır," yazmıştı. Atası Ashur-nadin-akhe döneminden beri Asur'dan Mısır'a hiçbir büyükelçinin gitmediğini ima eden bilgilendirici bir ifadede bulunmuştu. Buradan Ashur-uballit Asur'un bir kısmını Mitannilerin boyunduruğundan kurtarmış olduğu sonucu çıkarılabilir.

Mitannilerin o dönemdeki kralı Tushratta idi. Hem kuzeni 3. Amenhotep ile hem de damadı Ahkenaton'la yazışmıştı. 3. Amenhotep'le yazışmalarında Tushratta krallığının Hititler

tarafından işgal edildiğini ama tanrıları Teshup'un onları eline teslim ettiğini ve öldürdüğünü anlatmıştır. "Hiçbir Hititli istilacı evine geri dönemedi," diye belirtmişti. Amenhetop'a ele geçirilen ganimetlerden birkaç at arabası ve at ile bir erkek ve kız çocuğu göndermişti. Mısırlı Firavunun karılarından biri olan kız kardeşi Gilu-khipa'ya altın takılar ve bir kavanoz yağ hediye etmişti. Başka bir mektupta ise Tushratta çok sayıda altın istemişti. Önceki olaylarda yeterli kadar altın alamadığından yakınmış ve Mısır altınlarının bazılarının bakırla karıştırıldığını ima etmişti. Asurlu kral gibi o da Mısır'da altından bol bir şey olmadığını belirtmişti. Firavuna gönderdiği hediyeler arasında değerli taşlar, altın takılar, at arabaları, atlar ve köle kadınlar vardı. Bu hediyeler belki de ödenmesi gereken vergilerdi. 3. Amenhotep'in hastalığı sırasında Tushratta Ninova'nın İştar resmini Mısır'a göndermiş ve kendisine babası Sutarna tarafından gönderildiğinden bahsetmişti.

Akhenaton tahta çıktığında Tushratta ona, Mitanni ve Mısır kralları arasında üç nesildir süren dostluğun devam etmesini dilediğini belirten ve Akhenaton'un annesi "seçkin Kraliçe Tiy"e iltifatlar ettiği bir mektup yazmıştı. Kraliçe Tiy'in Mısır'ın dış politikasını şekillendirmekte oldukça fazla etkisi vardı. Tushratta'nın Firavunlarla uzun süren yazışmalarında modern tarihçiler için krallığı hakkında çok sayıda önemli bilgi sağlayan ifadeler kullanmıştır.

Tell-el-Amarna döneminin ilk kısmı boyunca Mitanniler Batı Asya'nın en güçlü krallığıydı. Bu nedenle, büyük Mısır Firavunlarının karıları ve anneleri olmaları için Mitanni krallığını yönetenlerin kızları seçiliyorlardı. Ama bu krallığın sayısız düşmanı her zaman onun düşüşünü gerçekleştirmeyi planlıyordu. Düşmanları arasındaki en önemli ve en tehlikeli olanlar Hititler ile Asurlulardı.

Kuzey Suriye'de Hititlerin yükselişi oldukça ani oldu. Anadolu'da büyük bir fatih doğdu: 1. Hattusil'den sonra tahta geçen ve iki yüzyıl boyunca varlığını sürdüren güçlü Hitit imparatorluğunu kuran Subbi-luliuma. Aktifliğiyle göze çarpan güçlü bir ordunun

başında Kapadokya'yı silip süpürerek Mitannilere ve Mısır'ın müttefiki olan tampon devletlere saldırdı. Birçok şehri düşürdü ve sonunda Mitanni'yi işgal etti. Ama savaşta Tushratta ile karşılaşıp karşılaşmadığı bilinmemektedir. Çok sayıda Mitanni, Hitit topraklarına götürüldü. Bu topraklarda daha sonra Yunanlılarla karşılaşacaklardı ve hatta o topraklarda yaşayan Mitannilerin Ermenilerin kalıtımsal düşmanları olan Kürtler tarafından temsil edildiklerine inanılacaktı.

Takip eden çatışmada Tushratta Subbi-luliuma tarafından kabul edilen 2. Sutarna tarafından öldürüldü. Veliaht Mattiuza Babil'e kaçtı ve orada koruma buldu ama yardım alabilecek durumda değildi. Sonunda Hitit imparatoru kuzey Suriye üzerindeki hâkimiyetini sağlama alınca, 2. Sutarna'yı görevden aldı ve küçülen Mitanni krallığının tahtına kulu olarak Mattiuza'yı oturttu.

Bu sırada Asya'daki Mısır imparatorluğu parçalanmıştı. Hayalperest kral Akhenaton Tell-el-Amarna'daki sarayında ölmek üzereyken, Khabiri kabilesi Mısır'a vergi ödeyen Kenan şehirlerini fethetmekteydi. Ayrıca, Hitit kralı Amorluların ilan edilen derebeyi olmuştu.

Asur'un yıldızı da yükseliyordu. Akhenaton'la mektuplaşmış olan Kralı Ashur-uballit Hitit kralı Subbi-luliuma gibi başarılı bir devlet adamı ve generaldi ve benzer şekilde büyük bir imparatorluğun temellerini attı. Subbi-luliuma Tushratta'nın bölgelerini işgal ettikten önce ya da sonra Mitannileri Ninova'dan çıkardı ve daha sonra kuzey batıda Mitannilerin Shubari kabilelerinin üstesinden gelmeyi başardı. Sonucunda, büyüyen imparatorluğuna geniş topraklar eklemiş oldu.

Daha önce de Asur-Babil sınırını güneye doğru itmişti. Aslında Babil için öylesine zorlu bir rakip olmuştu ki kızı Babil'in Kassitli kralı Karakhardash'ın karısı oldu. Zaman içinde, torunu Kadashman-Kharbe Babil tahtına yükseldi. Bu genç kral batıya doğru giden ticaret yollarını kapatan ve tüccarlarla kralların

elçilerinin arabalarını yağmalayan Suti'yi bastırmakta büyükbabasıyla birlik oldu.

Tell-el-Amarna mektuplarında bu haydutlarından da bahsedilmiştir. Ashur-uballit Akhenaton'a şunları yazmıştı: "Topraklar (Asur ve Mısır) uzaktır. Bu nedenle elçilerimizin geçmesine izin verin. Sizin elçileriniz de size mektup ulaştırmakta gecikiyorlar. Çünkü eğer Sutiler yollarını kesmemiş olsaydı, şimdi ölmüş olacaklardı. Onları göndermiş olsaydım, Sutiler yollarını kesmek için engel koyarlardı. Bu yüzden onları alıkoyuyorum. Ama elçilerim bu nedenden ötürü gecikmeyecekler."[301]

Ashur-uballit'in torunu Babil sınırlarını Amurru'ya kadar genişletti ve oraya kuyular kazıp tüccarları korumak için hisarlar dikti. Kassit aristokrasisi ona karşı oldukça nefret doluydu. Çünkü azılı düşmanları Asurlularla çok yakındı. Ashur-uballit'in torununun hükümdarlığı oldukça kısa sürdü çünkü isyan ateşi alevlendi ve genç yaşında sarayında öldürüldü. Kassitler bunun ardından kralları olarak daha sonraları "hiç kimsenin oğlu" olarak anılan Nazibugash adındaki mütavazi bir adamı seçtiler. Ashur-uballit bu kral değişimini Babil'in iç işlerine karışmak için uygun bir olay olarak gördü. Güçlü bir orduyla aniden başkentte ortaya çıktı ve Kassitler o kadar şaşırdı ki hiçbir şey yapamadılar. Bu nedenle kralları Nazibugash öldürüldü. Ashur-uballit Babil tahtına torununun küçük yaştaki oğlu 2. Kurigalzu'yu oturttu. Kurigalzu elli beş yıl boyunca tahtta kaldı.

Ashur-uballit torununun oğlunu tahta yükselttikten kısa bir süre sonra öldü. Yerine oğlu Bel-nirari geçti. Bel-nirari, Asur imparatorluğunu güçlendirme ve sınırlarını genişletme politikasını devam ettirdi. Uzun yıllar boyunca yeğeni 2. Kurigalzu'yla ilişkileri oldukça iyiydi ama sonunda tartışmalı bir bölge yüzünden karşı karşıya geldiler. Kanlı bir savaş yaşandı. Babilliler savaşta çok acı

([301]) The Tell-el-Amarna Letters, Hugo Winckler, sf. 31.

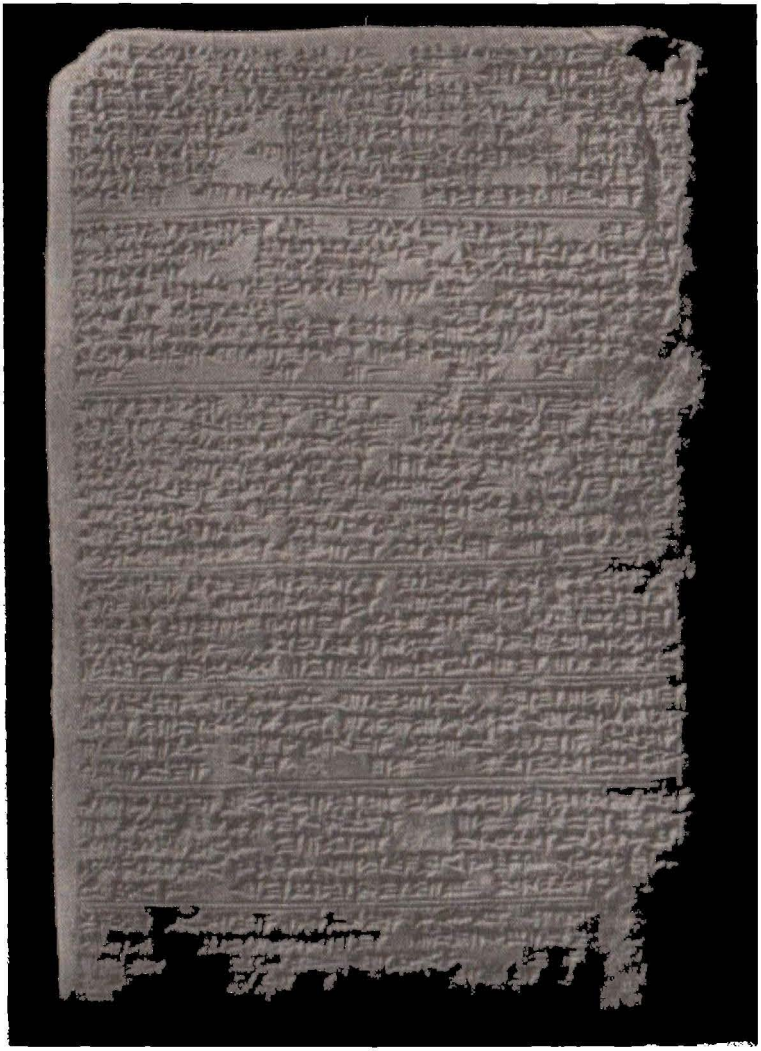

MITANNI KRALI TUSHRATTA'NIN MISIR KRALI 3. AMENHOTEP'E GÖNDERDİĞİ MEKTUP- *Tell-el-Amarna tabletlerinden biridir. Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.*

TANRI NINIP VE BAŞKA BİR TANRI- *Mermer tabaka. Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.*

çektiler ve bozguna uğratıldılar. Daha sonra bir barış antlaşması imzalandı. Bu antlaşma Asurluların sınırlarını "Mitannilerin sınırından Babil'e kadar" genişletti. Gelecek mücadelesi Mezopotamya'yı ele geçirmek için daha doğrusu ticaret yollarının kontrolüne sahip olmak için yapılacaktı.

İşte Asur küçük bir devletken kısa bir süre içinde Babil'in rakibi olan bir ülke haline dönüştü. Bu zaman içinde On dokuzuncu hanedanlığının başındaki Mısır, Suriye'de kaybettiği imparatorluğu geri kazanmaya çalışıyor; Hitit imparatorluğu ise kuzeyde müttefikler kazanıyordu.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ASTROLOJİ VE ASTRONOMİ

Konular

Kültür ve Batıl İnanç- İlkel Yıldız Mitleri- Natüralizm, Totemizm ve Animizm- İnsan Hayaletleri, Devler ve Vahşi Hayvan Olarak Yıldızlar- Takımyıldızları ve Gezegenler Olarak Tanrılar- Babil ve Mısır Mistisizmi- Osiris, Temmuz ve Marduk- Çift Cinsiyetli Tanrılar İştar ve İsis- Babilli Gezegen Tanrıları- Temmuz'un Formları ve Tanrıların Hayaletleri Olarak Gezegenler- Burçlar- "Dört bir Taraf"- Babil, Hindistan, Yunanistan ve İrlanda'daki Kozmik Dönemler- Babil Hesaplama Sistemi ve Yuga Sistemindeki Yeri- Astroloji- Kitlelerin İnançları- Gökbiliminin Yükselişi- Otoritelerin Karşıt Fikirleri- Yunanistan ve Babil- Önceden Söylenen Tutulmalar- Ahaz'ın İkiliği- Gökyüzü ve Hava Kehanetleri- İncil'de Takımyıldızlarına Yapılan Göndermeler- Günümüzdeki Geçmiş.

***

Savaş ganimetleri ve boyunduruk altındaki devletlerden alınan vergilerle zengin olan yaşlı imparatorluk kurucuları sadece kişisel hırslarını tatmin edip çalışkan tüccar ve işçiler için koruma sağlamamış, aynı zamanda kültürü geliştirip araştırmalara katkıda bulunmuştur. Bir fatih ülkesine kucak dolusu hazinelerle döndüyse, tapınaklara birçok hediye verirdi. Başarılarının ibadetinin ödülleri olduğuna ve savaşların kendi adına savaş tanrı ve tanrıçaları

tarafından kazanıldığına inanırdı. Bu nedenle düşmanlarının inandığı tanrıdan daha güçlü olduğu kanıtlanan kendi tanrılarının gözünden düşmemeye çalışırdı. Bunun yanı sıra, ülkede bulunmadığı sefere çıktığı dönemlerde veya yönetim işlerine gömüldüğünde dini ayinlerin devam etmesi için hazırlık yapma zorundaydı. Ayin yapmaya devam ederse su, toprak, hava ve mısır tanrıları kurban törenleriyle yüceltilir veya sihirsel bir kontrol altında tutulabilirdi. Tabii bu nedenle güçlü ve düzenli devletlere rahipler bağışlandı.

Servet birikiminin ve görevi sadece entelektüel aktiviteleri geliştirmek olan boş zamanı olan bir sınıfın oluşmasının sonucunda Babil'de de böyle bir rahipler sınıfı doğdu. Kültür gerçekten de tapınak faaliyetlerinin bir yan ürünüydü. Gelenekler ve büyünün ham maddeleriyle tecrit edilen düşüncenin fırınlarından akan saf altın gibi akıyordu kültür.

Şüphesiz Antik Babil'de üst sınıfa ait entelektüel kişiler tapınaklara çekilirken, daha kaba saba olanlar dışarıda yapılacak faaliyetleri özellikle de askeri bir yaşamı tercih ediyordu.[302] Babil medeniyetinin kalıcı zaferleri ya rahipler tarafından ya da rahiplerin etkisi sonucunda başarılmıştır. Bu antik ülkenin rahipleri gramerci, katip, matematikçi ve felsefeciydiler. Gençlerin öğretmenleri ve sanatların koruyucularıydılar. Tapınakları entelektüel aktivitelerin merkezleri olduğu için, Sümer dili insanların günlük konuşma dili olmaktan çıktıktan yüzyıllar sonrasında bile kültür dili olarak kalmıştı.

Sanatın gelişiminden, tüm sanatların kökeninin büyüye dayalı uygulamalar olma ihtimalinden ve iş yaşamını tapınak merkezli yapmanın halk eğitiminin gelişimini gerektirmesinden bahsetmiştik. Şimdi rahiplerin anlaşılması daha zor bilim dallarına yaptıkları

([302]) Beddoe, "Eski manastırların mezarlıklarında güzel bir şekilde gelişmiş kafataslarının ne sıklıkta bulunduğunu ve Galton'un din adamlarının bekarlık yeminlerinin en iyi soyun sonunu getirdiği için Orta Çağlarda bu sürecin durdurulduğuna dair tahmininin ne kadar da mantıklı olduğunu belirtmemiz gereklidir," demiştir. The Anthropological History of Europe, sf. 161 (1912).

katkılardan bahsedeceğiz. Hindistan'daki Brahmalılar arasındaki ayinlerle tapınan kişiler kendilerini sunakların ölçülmesi ve yapılmasıyla ilgili işlere adarlardı. Dünyayı Mısırlı piramit mimarlarının cebir bilgisine bıraktılar. Onlar da geometri biliminin temelini atmak zorunda kalarak kraliyete ait mumyaları korumak için büyük mezarlar yaptılar. Astroloji çalışmalarının üzerinde duran Babilli rahipler önemli gökbilimciler (astronomlar) oldular çünkü gökyüzündeki objelerin hareketlerini gözlemlemenin ve doğru bir şekilde kaydetmenin gerekli olduğuna inanıyorlardı.

Hakkında bilgi sahibi olduğumuz ilk zamanlardan itibaren Sümerlerin dini inançlarının belirsiz yıldız grupları vardı. Ama bu, mitlerinin yıldız mitleri olduğu anlamına gelmemektedir. Takımyıldızlarına "koç", "boğa", "aslan" veya "akrep" diyen bir halk bunu yıldız grupları hayvanların şekline benzediği için değil, hayvanların dini yaşamla daha evvelden beri bir bağlantıları olmasıydı.

Aynı zamanda yıldızların gizemi ilkel insanların akıllarını hep karıştırmıştır. Tüm korkularıyla gelen gece hayal güçlerini kendilerini daha güvenli hissettikleri gündüz vaktinden çok daha güçlü bir şekilde cezp ederdi. En çok korktukları şeyle daha çok ilgilenirlerdi. Kaderlerini düşünerek karanlıkta düşünceye yatarak yıldızlarla yaşamlarını etkileyen güçleri örneğin atalarının hayaletlerini, totemleri ve yemek veya açlık getiren ruhları birleştirdiler. Çocukların ateşte türlü şekiller görmesi gibi, ilkel insanlar da yıldızlı gökyüzünde insan yaşamının yansımasını görürlerdi. İlkel insanların düşüncelerine göre, kudretli ay parlak ve hareket eden sayısız gök cisminin yaratıcısıydı. Babil'de ay hem yıldızların hem de güneşin babası olarak görülürdü. Zaten aya tapma güneşe tapmadan daha eski bir ibadetti.

Yıldızlarla ilgili ilkel düşünceler dünyanın çeşitli yerlerinde de olsa birbirine benzemekteydi. Ama yerel mitolojilerdeki önemleri öncelikle yerel doğa olaylarına dayanıyordu. Örneğin yazın mavi

gecelerinde yıldızların gözden kaybolduğu veya kışın bulutlarla gizlendiği kuzeydeki Avrasya bozkırlarında yaşayan insanlar yıldızlardan Babilliler kadar etkilenmezlerdi. Çünkü Babil'de yılın büyük bir kısmında gökyüzü kuru ve saydam olduğu için yıldızlar karanlıkta parlardı. Yıldızlarla ilgili mitlerin ayrıntılı sisteminin gelişimi sadece insanlarının medeniyet seviyesine ulaştığı bir ülkede mümkündü. İnsanlar gözlem yapmak ve kayıtlar derlemek için gerekli boş zamana ve güvenliğe sahiplerdi. Bu nedenle Babil'in gökbiliminin beşiği olduğuna şaşırmamamız gerekir. Ama bilim kanıtlanmaya çabalanan teoriyi yok edince, uzun çağlar boyunca eski inançların enkazında bastırıldı. Bu yüzden yıldızlarla ilgili Babil mitlerini ortaya çıkaran insanların bakış açısına makul bir mesafede yaklaşmaya çalışmak için o mitlerden bahsetmemiz gerekmektedir.

Babil dini düşüncesi oldukça karmaşık bir karakterdeydi. Bu düşüncenin gelişimi harmanlaşmış gelenekler tarafından her zaman engellenmişti. Dicle-Fırat vadisinin ilk yerleşimcileri Yontma Taş Devri'nde yaşamış atalarından miras aldıkları ilkel inançları da beraberlerinde getirmişlerdi. Dünya üzerindeki çeşitli halkların özellikle kültürün alt basamaklarındakilerin var olan dini inançlarına dikkat edilirse, medeniyetin yükseldiği Mısır veya Babil'in geliştirilmiş öğretilerinin hiçbir zaman ilkel özelliklerinden tamamen sıyrılmadığı ortaya çıkar.

Vahşi halklar arasında dini düşüncelerin iki seviyesi vardı: Natüralizm (Doğacılık) ve Animizm (Canlıcılık). Natüralizmde her şeyde açığa çıkabilen belirsiz bir özel bir şahsa veya şeye bağlı olmayan bir gücün dünyayı ve insanoğlunun yaşamını kontrol ettiğine inanılır. Hindistan'daki Chota Nagpur'un ormanlarında yaşayanların diniyle ilgilenen Risley dini bilincin bu dönemi hakkında bir açıklama sunar: "Çoğu durumda korkup yatıştırmaya çalıştıkları belirsiz bir şey kelimenin tam manasıyla bir kişi değildir. Eğer bu

durumu olumlu koşullarda ifade etmek gerekirse, dinlerinin temelinde yatan fikir birçok güç değil tek bir güçtü."[303]

Natüralizmin izlerine Sümer'de "Spritüel Zi yaşamı açığa çıkarandır... yaşamın açığa vurulmasını deneyen harekettir,"[304] inancında ortaya çıkar. Natüralizmde, hareket eden her şeyin "kendi gücü" vardır. Nehir tıpkı bir kaynak gibi canlı bir şeydir. Bir tepeden düşen bir kaya kendi uyumu içinde düşer. Ağaç inler çünkü rüzgar onun acı çekmesine neden olur. Cansız objelerin bilinçli bir varlığı olduğu inancı Hint-Avrupalıların dininde de bulunur. Hindistan destanı Mahabharata'nın Nala hikayesinde kederli eş Damayanti kayıp kocasını ararken bir dağa seslenir:

"Tüm bu dağların kralı, sana kralın adamlarından birini soracağım;
Cennete doğru yükselen zirvelerinle Dağların şerefli Prensi...
Bu karanlık ve korkunç ormanda Nala'yı gördün mü?
Neden cevap vermiyorsun, Ey Dağ?"
Benzer şekilde Asoka ağacına da seslenir:
"Nishadha'nın kralını gördün mü, benim tek aşkımı gördün mü?
Bana cevap ver Güzel Asoka, cevap ver ki acılı halimden kurtulayım..."
Bir ağaca oturdu ve etrafında bakınmaya başladı...[305]

İlkel insanlar dağlara, nehirlere veya okyanusa isimler verdiğinde, onlara daha derin bir anlam ve önem yüklemiş olurlardı. Gökyüzüne ilk Hint Avrupalı halkların dilinde "dyeus", Sümer dilinde ise "ana" denirdi ve bu kelimelerin anlamı bilinçli bir varlığı ve "kendi gücü" olan bir şey idi. Bu bağlamda uzak dönemlerde yaşamış atalarımız mobilya parçalarıyla konuşan, sohbet eden veya taşları cezalandıran hayalci çocuklara benzemektedir.

([303]) Census of India, vol. I, par i, sf. 352.

([304]) Hibbert Lectures, Profesör Sayce, sf. 328

([305]) TheStoryof Nala, Monier Williams, sf. 68-9 ve 77.

İlk gelişim evresinde yaygın olan totem inançlarının kökenleri vardı. Aileler veya kabileler dağlardan, ağaçlardan veya vahşi hayvanlardan geldiklerine inanıyorlardı.

Bir fare doğuran dağ hakkındaki Ezop masalında Totemizm etkisi olabilir. Totemizmin etkisi hanedanlık öncesi çömleklerinde görünen Mısır gemilerinin sancakları üzerindeki dağ sembollerinde veya Cermen mitolojisinin kara cücelerinde görülebilir.[306]

Adonis bir ağaçtan doğmuştu. İlkel inanca göre annesi basit bir ağaçtı. Hürmete layık İrlanda mısır tanrısı Dagda bir meşe ağacıydı. Aslında, Sümer, Vedic Hindistan, Cermen ve diğer mitolojilerde "dünya ağacı" fikri Totemizmin bir ürünüydü.

Vahşi hayvanların insanların diğer formları olduğuna ve birçok peri masalında olduğu gibi bu hayvanların da prens ve prenseslerle evlenebileceğine inanılıyordu. Damayanti ağaç ve dağ dışında bir kaplana da hitap eder:

Ona korkmadan yaklaştım.
"Sen hayvanların kralısın, bu ormanın hepsi senin;...
Sen, hayvanlar kralı, eğer Nala'yı gördüysen, teselli et beni."[307]

Bir kabile totteminin kabile bölgesinin tümü üzerinde etkisi vardı. Herodot, Mısır'da timsahın bir bölgede kutsal sayıldığı ama başka bir ülkede avlanıldığından bahsetmiştir. Totem hayvanları öldürüldüğünde kabileler birbiriyle çatışırdı. Kartallar ve yılanlar arasındaki çatışmalarla ilgili Babil ve Hint mitleri kartal kabileleriyle yılan kabileleri arasındaki savaşların hikayelerinden oluşturulmuş olabilir. Totem hayvanları tabulaştırılmıştı. Mısır'ın Set domuzu ve İrlanda, İskoçya ve Galler'in şeytan domuzu kurban törenlerinin dışında asla yenmezdi. Ailelerin kuğulardan geldiği için kuğular veya fok balıklarından geldikleri için Foklar ismini aldıkları

(306) The Elder Edda

(307) The Storyof Nala, Manier Williams, sf. 67.

düşünülürdü. Örneğin, kuzey İskoçyalı "Mac Codrum" soy isminin anlamı "fokun oğlu", Campbell soy isminin anlamı "domuzun oğulları"dır. Bu isim ataları Diarmid tarafından domuzun öldürülmesini hatırlatan totem domuzunun başındaki hassas yerle ilgili olabilir. Bay Garstang, Suriyeli Tanrıça eserinde Adonis'i öldüren domuzun totem kökenli olduğuna inandığını belirtir. Yılda bir kez bir hayvan totemi kurban edildiğinde ve kabilenin gücü artsın diye yendiğinde, hayvanın postunu üzerine giyen rahibin o hayvandan bazı sihirsel güçler aldığına inanılırdı. Totemle bir tutulmasının yanı sıra, gelecekten haber ve totem gibi talimatlar verirdi. Ea da bir balık derisine bürünerek tasvir edilmişti.

İnsan gelişiminin başka bir evresi olan animizm (canlıcılık) de kendine özgü düşünce biçimleri üretmiştir. İnsanlar, ruhların dünyaya üşüştüğüne, rüzgârın sarstığı bir ağacın içinde bir ruhun inlediğine, uğuldayan rüzgârın görünmez bir ruh olduğuna, kaynaklarda, nehirlerde, vadilerde, tepelerde, okyanusta ve tüm hayvanların içinde ruhlar olduğuna ve kötü bir ruhun bir insanı ele geçirip onun doğasını değiştirebileceğine inanırlardı. Güneş ve ay ruhların yuvaları veya yüce ruhların gökyüzünün denizine açılabildiği gemileriydi. Yıldızlar da birer ruhtu, "cennetin ev sahipleriydi." Bu ruhlar yedili veya üçlü gruplar şeklinde de olabilirlerdi, bireysel de var olabilirlerdi.

Bazı ruhlar insanlara hediyeler verse de, kışın gelen yeşil çimen ruhları veya altınları gizli ve yasaklı bölgelere saklanan kara yer elfleri gibi bazı mevsimlerde veya bazı bölgelerde oldukça kötü ve kinci olabiliyorlardı. Mısırlı Khnumu veya Hintli Rhibus gibi olan bazı ruhlar yaradılış ve bitki örtüsünün zanaatkârlarıydı. Ot saplarını ve mısır koçanlarını şekillendiriyor ama mevsimsel değişim zamanlarında fırtına atlarına binip nehirlerin ve göllerin taşmasına sebep oluyorlardı. İnsanlar hizmetlerini sağlama almak için onlarla sürekli bir pazarlık halindeydiler. Onları kızdırmamaya veya koruyucu büyülerle saldırılarına karşı hazırlanmaya çalışıyorlar ve

bunun için "kurtulma törenleri" yapıyorlardı. Ölülerin hayaletleri ya da ruhları da duruma göre zararlı veya yararlı olabiliyorlar, Kader temsilcileri gibi yaşayanları yaralayabiliyorlardı.

Atalara yani hayaletlere tapma Animizm evresinde ortaya çıkmıştır. Ama atalara tapınmanın izlerine yıldızlara yapılan ibadetlerde, kralların tanrılaştırılmasında veya krallara duyulan dini inançta rastlansa da, bu inanç çeşidi Babil ve Çin'de gelişmemişti. Mısırlı Firavun Unas kendinden önce gelenleri yiyerek Orion takımyıldızı ve güneş tanrısı olmuştu. [308] Bir kabilenin kendi totem hayvanını yemesi gibi o da kendi tanrısı yemiş ve "cennetin boğası" olmuştu.

Dağ totemleri olduğu kadar yıldız totemleri de vardı. Mısırlı bir geminin sancağında görülen St. Andrew haç işareti bir yıldızı simgeliyor olabilirdi. Babilli tanrıça İştar bir yıldız olarak sembolize edilmiştir ve "dünya ana" olmuştur. Birçok ilkel düşünce akımı eski mitolojilerin aşınmış taşlarını biçimlendirmiştir.

Dünya üzerinde bulunan çeşitli ülkelerde yıldızların ölen güçlü insanların hayaletleri olduğu inancı yaygındı. Örneğin, devlerin, kralların, prens veya prenseslerin, tanrıların sevdiği dindar insanların veya tapılan hayvanların. Bunlara ait birkaç örnek verilebilir. Cermen tanrıları dev Thjasse'yi öldürdüklerinde, gökyüzünde Sirius olarak belirmişti. Hindistan'da yarı kutsal krallar olan "yedi Rishi"nin hayaleti eskiden "yedi ayı" denilen Büyük Ayı takımyıldızını ortaya çıkarmıştı. Yedi Rishi'nin eşleri Süreyya takımyıldızını (Boğa burcu) oluşturmuşlardı. Yunanistan'da ise Süreyya takımyıldızını oluşturan yıldızlar Atlas ve Pleione'nin yedi kızının hayaletiydi. Avustralya'da ise bu yıldızların bir kraliçe ve altı hizmetçi olduğuna inanılırdı. Bu ülkelerde bu takımyıldızındaki "kayıp yıldız"ı açıklayacak hikâyeler ortaya atılmıştır ki bu da ilkel

---

(308) Egyptian Myth and Legend, sf. 168

insanların düşünülenin aksine gökyüzündeki cisimleri daima gözlemlediklerini gösterir. Arkadyalılar Zeus tarafından bir ayıya dönüştürülen bir prensesin soyundan geldiklerine inanırlardı. Ayı şeklindeyken Artemis tarafından öldürülmüş ve gökyüzünün "Büyük Ayı"sı olmuştu. Mısırlı İsis, Nil nehrinin yükselme döneminde doğan Sirius yıldızıydı. Ölen Osiris için döktüğü ilk gözyaşı "damla gecesinde" nehre düşmüştü. Bunu izleyen su taşkını ise fazla yiyecek sağlanmasına neden olmuştu. Bu nedenle yıldız sadece her şeyin Yüce Anası olarak değil, aynı zamanda her şeyin sağlayıcısıydı da.

En parlak yıldızların en yüce ve en etkili yıldızlar olduğu düşünülürdü. Babil'de tüm gezegenler büyük tanrılarla özdeşleştirilirdi. Örneğin, Jüpiter Marduk'tu. İştar'ın göksel şekillerinden biri ise Venüs'tü. Marduk "Ea'nın balığı" (balık burcuyla) da bağlantılıydı. Yani Ea'ya duyulan inancın yıldızlarla ilgili çağrışımları da vardı. Takımyıldızları gezegenler tanımlanmadan önce öğrenilmişti.

Tanrılara göksel şekiller verildiğinde ilkel inançlar tuhaf bir şekilde birbirine karıştırılırdı. 3. bölümde anlattığımız üzere, tanrılar her yıl ölürdü. Mısırlı rahipler Herodot'a Osiris'in mezarını ve onun yıldızını göstermişler. Tanrıların basit vahşi devler olduğuna inanılan ülkelerde "dev mezarları" da vardır. Bir tanrı birden fazla şekle bürünebilirdi. Indra gibi bir böcek şeklini alıp bir bitkinin içine saklanabilir veya Gılgamış destanındaki tanrılar gibi yılan veya fare olabilirlerdi. Bir tanrının çeşitli formların hepsine birden aynı anda bürünebileceği teorisi, o tanrının Natüralizm evresindeyken kişisel bir tanrı fikrini kabul eden insanlar tarafından ortaya çıkarıldığını ileri sürer. Örneğin Mısır'daki Osiris her ay güzel bir çocuk olarak gelen ve zayıflayan "yaşlı ay" olarak şeytan Set tarafından yenen aydı; her sene gençliğinin baharından öldürülen genç bir tanrıydı; İsis'in hem babası, hem kocası hem de oğluydu; insanları yöneten ve ölülerin yargıcı olan bir kraldı; yeryüzü ruhuydu; çift cinsiyetli

Nil ruhuydu; bahar güneşiydi; Memphis'in Apis boğası, Mendes'in koçuydu; hükmeden Firavundu. Üç parçadan oluşan (Khepara, Ra ve Tum) Ra ile birleşiminde her gün yaşlı bir adam olarak ölürdü. Geceleri ise hayaleti orion takımyıldızı olarak gökyüzünde belirirdi. Temmuz'a benzeyen Osiris'e İsis ilahilerinden birinde şöyle seslenilir:

Güçlü Orion senden gelişir geceleri gökyüzünde parlar,
Günün sabahına kadar!
Sirius dönemi yaklaşırken küçük Osiris'e bakan
Kişi benim İsis,
Onu bakmayı bırakmayacağım, çünkü yaşayan Osiris'ten gelişen
Her ne olursa olsun saygıdeğerdir.
Senden çıkan şeyler tanrılara ve insanlara ve sürüngenlere ve hayvanlara yaşam verir,
Orada senin sayende yaşıyorlar.
Odandan çık ve bize gel ruhun yeni yaşamlara gebe kalınca,
Senin ruhun için tanrıların ve insanların yaşamasını sağlayan adak üstüne adak adanınca.[309]

Bu parça bazı tanrıları "güneş tanrısı", "ay tanrısı", "gökyüzü tanrısı" veya "yeryüzü tanrısı" olarak basitçe sınıflandırmanın ne kadar tehlikeli olduğunu vurgulamaktadır. Bir tanrı aynı anda hem güneş hem de ay tanrısı, hem hava hem yer tanrısı veya aynı anda hem ölü hem canlı, hem doğmamış hem çok yaşlı olabilirdi. Babil ve Mısır rahipleri somut ve mantıklı tanımlara yirminci yüzyıl eleştirmenleri ve yorumcuları kadar alışık değillerdi. Eski inançların basit açıklamaları bazen sadece çok basit oldukları için oldukça imkansızdı. Babil ve Mısır'daki dini düşüncenin şaşırtıcı karmaşıklığı da her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun

---

([309]) The Burden of Isis, Dennis, sf. 24.

yanı sıra, yüzyıllardır biriken fikirleri özümsemiş özel bir kültün öğretilerinin rahipler için bile oldukça kafa karıştırıcı ve belirsiz olduğu da unutulmamalıdır. İnsan zekâsı bu öğretileri kabul etse de tamamen anlayamadığı için bu bağlamda mistik oldukları düşünülebilir. Örneğin, bir tanrıya aynı anda hem tekil hem çoğul olarak hitap edilebilirdi. Çünkü bir grup animistik ruhtan gelişmiş olabilirdi. Bu durum bir Babil tabletinden alınmış şu anlamlı sözden çıkarılabilir; "Güçlü, Yedi kişi, hepiniz birinin içinde, tek." Çevirmen L.W. King bu cümleyi şöyle yorumluyor: "Bu isim hiç şüphesiz birbirine yakından bağlı tanrıların oluşturduğu bir gruba verilmiştir. Çoğul olarak hitap edilmiş olsa da, aynı cümle içinde tek bir kişiliği oluşturdukları düşünülebilir."[310]

Mısırlı Osiris gibi Babilli Marduk da, oldukça karmaşık bir tanrıydı. Derinliklerin tanrısı Ea'nın oğluydu; ilk insanoğulları kanının toprağa karıştırılmasıyla şekillenebilsin diye kafasının kesilmesini emredince insan yaşamını yaratmak için öldü; "yaşamın havasını" veren rüzgâr tanrısıydı; gök gürültüsü ve gökyüzü tanrısıydı; Temmuz karakterinde bahar güneşiydi; her gün doğan güneş ve gezegenlerden Jüpiter, Merkür ve Sharru oydu; farklı mevsimlerde farklı göksel çağrışımlara sahipti. Tanrıça İştar ocak ve Şubat aylarında ortaya çıkan su kanalı yıldızı İku (Kapella) idi. Marduk ise Mayıs ve Haziran aylarındaki İku'ydu. Baş tanrıyı farklı dönemlerde veya aynı anda farklı yıldızlarla tanımlamak için geliştirilen bu ilginç sistem tektanrıcılığa ait baş tanrının başka tanrılarla tanımlanmasıyla birbirine karıştırılmamalıdır. Marduk kendi formlarını İştar'la değişirdi ve benzer şekilde birçok forma sahipti. Örneğin İştar sadece bir gökcismiyle bağlantılı olduğu dönemde bile değişime maruz kalabilirdi. Bir tablette yazılanlara göre, Venüs gezegeni olarak "gün doğumunda bir kadın gün

---

(310) Babylonian Magiç and Sorcery, sf. 117.

batımında bir erkek"[311] idi. Yani anne ve baba tanrıların birleştiği Ur'lu çift cinsiyetli tanrı Nannar veya Mısırlı İsis gibiydi. Ünlü bir ilahide Nannar'a şöyle hitap edilmiştir:

Baba Nannar, Efendi, Tanrı Sin, tanrılar arasındaki hükümdar...
Her şeyi yaratan ana vücut...
Merhametli, cana yakın Baba, tüm topraklardaki yaşamı elinde tutan.

Mısırlı İsis ilahilerinden biri şöyledir, Osiris'e seslenilir:

Tanrıların görüntüsünde yalnızca kendisini yaratan ufkun hanımı,
İsis geliyor üzerine...

Horus'un huzurunda intikam almış, babası Osiris tarafından erkek yapılan o kadın.[312]

Osiris-Sokar gibi Marduk da "birçok varlığı olan bir lord" ve "insanlığın tanımadığı gizemli olandı.[313] Bir insan aklı için "kendisinden büyük olanı tanımak" imkansızdı.

Esas Babilli tanrıların gezegenlerle tam olarak hangi dönemde özdeşleştirildiğine karar vermemize yardımcı olan kanıtlar bulunmamaktadır. Ama Marduk'un göksel bir şekilde yükselmesi büyük olasılıkla Babil'in şehir tanrısı Marduk'un Enlil'in yerine geçerek panteonun başkanı olmasından sonra gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Hammurabi döneminden önce Dicle-Fırat vadisinde yıldızları gözleyenler ana gezegenlerin ve yıldızların hareketlerine aşinaydılar ve bu hareketleri İsis'in Batlamyos döneminden önce Sirius'la tanımlandığı Mısır'da olduğu gibi mevsimsel değişimlere bağlıyorlardı. Horus hem güneşle hem de Satürn, Jüpiter ve Mars ile özdeşleştirilmişti.[314] İlkel Avustralyalıların da yıldız mitleri vardır. (İkizler burcundaki) Castor ve Pollux adlı yıldızların iki genç adam

---

([311]) Babylonian and Assyrian Religion, T.G. Pinches, sf. 100.

([312]) The Burden of Isis,J.T.Dennis, sf. 49.

([313]) Ibid., sf. 52.

([314]) Religion of the Ancient Egyptians, A. Wiedemann, sf. 30.

olduğunu düşünürler. Afrikalı Bushmen kabilesi ise bu yıldızların iki genç kız olduğunu ileri sürer. Tarih öncesi Sümerlerin gerçekten çok başarılı gökbilimciler olduğunu zannetmek bir yanlış olabilir. Büyük olasılıkla "çok da doğru gözlemler yapabilen insanlar" değillerdi.[315]

Babilliler ilk zamanlardan itibaren yıldızları yedişer gruplara ayırırlardı. Bu sihirli rakamın önemi yeryüzünde yaşayanlara öfkelenen ve derinliklerden yükselen yedi şeytanın oluşturduğu grupla vurgulanmıştır. Belki de yedi sayısının kutsallığı Orion, Ayılar ve Süreyya Takımyıldızlarıyla ortaya konmuştur. Bu takımyıldızlarından her biri "tek" diye hitap edilen "Yedi katlı" tanrı olabilir. Her ne olursa olsun, diğer yıldızların yedili gruplarda toplanması gerçekleşti. Burçlar kuşağından daha eski olan Yedi Tikshi'den, yedi Lumashi'den ve yedi Mashi'den bahsedilmiştir. Yani bu gruplar çeşitli takımyıldızlarından seçilmiştir. Beş gezegen tanımlandığında, ay ve güneşle özdeşleştirilip Hammurabi panteonunun baş tanrılarıyla birbirine bağlandı. İngiliz Müzesi'ndeki iki dilli bir liste yedi parçalı gezegen gruplarını şu sırada verir:

Ay, Sin.
Güneş, Shamash.
Jüpiter, Marduk.
Venüs, İştar.
Satürn, Ninip.
Merkür, Nebo.
Mars, Nergal.

Ayın eski bir ismi Aa veya Ai idi. Bu isimler Mısır dilindeki Aah veya Ah'ı çağrıştırır. Sümerli ay 'ölçen' Aku'ydu. Aku bu bağlamda bir kader tanrısı olarak insanların yaşamını ölçen ve mimarların, matematikçilerin ve kâtiplerin tanrısı olan Mısırlı Thoth'a benzer. Ay güneşin annesi-babası veya eşiydi ve erkek, kadın veya çift cinsiyetliydi.

---

(315) Vedic Index, Macdonell & Keith, vol. i, sf. 423.

"Işığın boğası" olan Jüpiter de güneşe ait özelliklere sahipti. Ayrıca yıldızların çobanıydı ki bu unvanı Orion olan Temmuz'la ve Temmuz'un gelişmiş bir formu olan Nin-Girsu'yla paylaşmıştır.

İştar'ın Venüs'le özdeşleştirilmesi ilgi çekicidir. Bu gezegen en parlak evresindeyken ışınlarına tanrıçanın sakalları denirdi. Çünkü o çift cinsiyetli bir tanrı olduğu aşikâr olan "sakallı Afrodit" idi. Astrologlar parlak Venüs'ün şanslı ve parlamayan Venüs'ün şanssız olduğunu düşünürlerdi.

Satürn Ninip olarak da bilinen Nirig idi. Nirig'in yerine daha sonra büyük Bel Enlil geçmiş ve onun oğlu olarak görülmüştü. Onun hikayesi henüz keşfedilmedi ama yapılan göndermelerden tıpkı Dyaus'un İndra tarafından, Satürn'ün Jüpiter tarafından öldürülmesi gibi, oğlu tarafından öldürülen yaşlı bir tanrı hakkındaki yaygın bir mitin farklı bir uyarlaması olduğuna inanılır. İki Horus'un (Büyük Horus ve Osiris'in ölümünden sonra ortaya çıkan Horus) varlığını açıklayan kayıp Mısır mitine benzer. Bu bağlamda Mısır'da Satürn gezegeninin Her-Ka yani "Boğa Horus" olması dikkat çekicidir. Ninip de boğayla tanımlanmıştı. Her iki tanrı da Temmuz gibi bahar güneşiyle bağlantılıydı ve düşmanlarını korkunç şekilde öldüren katillerdi. Ninip bir fırtına gibi Babil'e öfkeyle saldırmış, Horus da Nil bölgesini silip süpürmüş ve Set'in takipçilerini öldürmüştü. Kutsal tohum ekicisi olarak Ninip Horus'un Osiris'ten gelişmesi gibi Temmuz'dan gelişmiş olabilir. Her biri aynı anda baba ve oğuldu. Yılın farklı mevsimlerinde aynı tanrının farklı şekilleriydi. Daha yaşlı olan tanrının yerine oğlu (bahar) geçer ve bu oğul da yaşlandığında kendi oğlu onu öldürürdü. Satürn gezegeni olarak, Ninip yaşlı bir tanrının hayaleti, Bel'in oğlu olarak baharın güneş ve savaş tanrısı, büyük vahşi boğa ve bereket tanrısıydı. Bunların yanı sıra, Rimmon'la özdeşleştirilen bir hayvan olan "vahşi domuzların efendisi" Ber idi.[316]

([316]) Religion of the Ancient Babylonians, Sayce, sf. 153.

Merkür'le tanımlanan Nebo (Nabu) Borsippa tanrısıydı. Jüpiter'le bağlantılı Mısırlı Horus'un Her-ap-sheta yani "Gizli olan şeyleri ileten Horus" olması gibi, Nebo da Tanrıların elçisi ve "sözcüsüydü."[317] Nebo'nun orijinal karakteri bilinmemektedir. Borsippa'nın kutsal lideri olarak yüceltildiğinde gelişmiş bir medeniyet içinde yaşayan halkın gelişmiş bir tanrısıydı. Hammurabi onu görmezden gelse de, Marduk'a benzetilirdi. Büyük olasılıkla Marduk'la ortak özellikleri çoktu. Aslında Marduk, Merkür gezegeniyle de özdeşleştirilmişti. Yunanlı Hermes gibi Nebo da tanrıların elçisi ve insanların öğreticisiydi. Jastrow onu "Ea'nın bir kopyası" olduğunu ileri sürer: "Ea gibi, o da bilgeliğin kendisi ve kaynağıdır. Yazma sanatı (yani tüm edebiyat) özellikle onunla özdeşleştirilir. İsminin yaygın bir şekli de onun "taş kalem tanrısı" olduğunu belirtir."[318] Ea'nın bir örneği olan Temmuz'un gelişmiş bir formu olduğu da düşünülür. Profesör Pinches, Nebo'nun isimlerinden biri olan Mermer'in Ramman'ın Sami diline ait olmayan bir ismi olduğunu ileri sürer.[319] Temmuz da bahar ve savaş tanrısı karakterinde Ramman'a benzer. Marduk'un Jüpiter olarak Babil'deki Nebo'nun yerine Satürn olarak geçtiği düşünülür.

Mars tanrısı, Yeraltı Dünyası'na inerek daha sonra eşi olan Eresh-ki-gal'e (Persephone) boyun eğdiren Cuthah'ın baş tanrısı[320] Nergal'di. Profesör Pinches, Nergal'in "adı 'muhteşem yaşam yerinin efendisi" anlamına gelir, ki bu anlam eşi Eresh-ki-gal'in isminin anlamına paraleldir," demiştir.[321] Erech'te güneşin zararlı etkilerini sembolize eder ve salgın hastalık şeytanlarıyla eşlik edilirdi. Mars kötülük, veba ve ölüm gezegeniydi. Bu gezegenin hayvan

---

(317) Religion of the Ancient Egyptians, A. Wiedemann, sf. 30.

(318) Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, sf. 95.

(319) Babylonian and Assyrian Religion sf. 63 ve 83

(320) Krallar, xvii, 30.

(321) Babylonian and Assyrian Religion, sf. 80

formu kurttu. Mısır'da ona Herdesher yani "Kızıl Horus" denirdi. Yunanistan'da Adonis'i (Temmuz) öldürmek için domuz şekline bürünen savaş tanrısı Ares'le özdeşleştirilirdi.

Nergal şeytan katili ve bereket tanrısı olarak Temmuz'la bağlantılı Hint Avrupalı Agni gibi bir ateş tanrısıydı da. Mitin bir başka uyarlamasında Yeraltı Dünyası'na ölülerin efendisi olmak için bir fatih olarak girmesiyle ünlü Temmuz'un özelleştirilmiş bir formu da olabilir Nergal. Eğer öyleyse, Nergal hem katildi hem katledilen.

Gezegenlerle tanımlanan çeşitli Babil tanrılarının karakterleri düzenli bir panteonun üyeleri olarak tarif edilmişti. Ama bu gelişme gerçekleşmeden önce, bazı önemli gökcisimleri veya belki de tüm gezegenler tek bir tanrının görüntüleri sayılırdı. Bu tanrı da Ea'nın veya ikiz tanrılar Ea ve Anu'nun ilkel formu Temmuz'du. Temmuz ilahilerde geçen "yedi katlı" olabilir. Çok eski bir dönemde yıldızlar Chota Nagpur'un ormanlarında yaşayanların gönlünü almaya çalıştıkları gücün (Dünya ruhunun) görüntüleriydi. Niteliklerini simgeledikleri Temmuz'a atfedilen kabul edilmiş gezegen tanrıların taşıdığı benzerlikler daha fazlasını ortaya çıkarabilir. Güneşin, Jüpiter'in, Satürn'ün ve Mars'ın Horus'un görüntüleri olduğu fikri de buna katkı sağlar. Temmuz ve Horus Natüralizm evresinde kabul edilmiş gücün veya Dünya ruhunun kişileştirilmiş halleri olabilir.

Animistik düşünce tarzının etkisi gezegenlerin ve yıldızların oğulları tarafından ayağı kaydırılan tanrıların hayaletleri olduğu inancında hissedilir. Bu oğullar babaları gibiydi. "Annelerinin kocaları" olurlardı. Bu fikir Hint Avrupalıların Manu yasalarında ebedileştirilmiştir. Bu yasalarda "kocanın, karısının hamile kalmasından sonra, tekrar bir cenin olduğu ve karısı tarafından tekrar doğurulduğu" anlayışı ortaya konmuştu.[322] Tanrılar her sene

---

([322]) Indian Myth and Legend, sf. 13.

ölürdü ama ölüm sadece bir değişimdi. "Geniş gereklilik çemberinde" geçirdikleri süreçte kazandıkları ayrı formlarda kalırlardı. Horus farklı gezegenler olarak ve şahin, güneş tanrısı ve Osiris'in oğlu olarak hatırlanırdı. Temmuz da bahar tanrısı, çocuk, genç, savaşçı, bereket tanrısı, ölüm lordu ve gezegenlerin tümü olarak akıllarda kalmıştı.

Yıldızlar aynı zamanda her yıl ölen tanrıların da hayaletleriydi. Güneş yaşlı bir adam gibi akşamları gözden kaybolduğunda, Orion olarak gökte tekrar belirirdi veya Babil'de yıldızların arasında sürünün çobanı Marduk'un gezegeni Jüpiter olarak, Anadolu'da ise Attis olarak ortaya çıkardı. Yıldızlar sürüsü gündüzleri görünmez olan gökcisimler grubuydu. Yani "göklerin ev sahipleri" olan yöneten güçlerin temsilcilerinin hayaletleri veya görüntüleriydi.

Gezegenler yılın farklı aylarını yönetirdi. Sin (ay) üçüncü ayla bağlantılıydı, aynı zamanda takvimi de kontrol eden oydu. Ninip (Satürn) dördüncü ayla, İştar (Venüs) altıncı ayla, Shamash (güneş) yedinci ayla, Marduk (Jüpiter) sekizinci ayla, Nergaal (mars) dokuzuncu ayla ve tanrıların elçisi Nebo (Merkür) onuncu ayla bağlantılıydı.

Her ay aynı zamanda bir burç grubu tarafından da kontrol edilirdi. Babil'in Yaradılış Miti'nde Marduk'un Evren'i düzene oturtma işine giriştiğinde "bütün yüce tanrıları farklı yerlere" yerleştirdiğinden ve "tanrıların görüntülerini yani Zodyak[323] yıldızlarını yaratıp, hepsini sabitleştirdiğinden" bahsedilir.

Burçlar kuşağımızın kökeni Babil'de yatmaktadır. Yunanlılar'a Hititler ve Fenikeliler tarafından geçmiştir. Profesör Sayce, "Hititlerin Babil medeniyetinden, dininden ve sanatından etkilendiği bir dönem yaşanmıştır. Babil ve Mısır'ın zamanla yıpranmış medeniyetlerini Mısır'ın en uzak sınırına taşımışlar ve orada bunu Avrupa tarihinin gri şafağında Batı'ya devretmişlerdir. Yunan

---

([323]) Bu ismin kökeni Yunanlı bir hayvanın adıdır.

kalıntıları Mykenae yöneticilerinin Lidya'dan gelmiş olduğunu ve yanlarında Anadolu'nun hazinelerini ve medeniyetini getirdiklerini kanıtlar. Bu kanıt modern araştırmalarla da doğrulanmıştır. Yunanistan'ın tarih öncesi kültürüne ait bazı öğeler Mısır ve Fenike'den alınmışken, bazı öğelerin kaynağı ise Anadolu'dur. Ve Anadolu'nun kültürü de Hititlere aittir," demiştir.[324]

Babilli ilk gökbilimciler doğal olarak dünyanın güneş etrafında döndüğünü bilmiyorlardı. Güneşin gökyüzünde kuşlar gibi uçtuğunu veya bir gemi gibi yüzdüğüne inanıyorlardı.[325] Güneşin hareketlerini incelerken her zaman geniş bir yoldan batıdan doğuya doğru ilerlediğini, yıl içinde bu yolun bir kenarından diğerine geçtiğini gözlemlediler. Bu yola Zodyak (burçlar kuşağı)- gökyüzüne ait "gereklilik çemberi"- denmektedir. Güneşin izlediği yolun ortası ekliptiktir. Babilli bilimciler ekliptiki on iki eşit parçaya böldüler ve her birinde takımyıldızlarını oluşturan yıldızları gruplaştırdılar. İşte bu gruplara burç denir. Böylece her ayın kendine ait bir burcu veya takımyıldızı vardır.

Sol taraftaki resimde tüylerle kuşanmış okçuların tasvir edildiğini görüyoruz. Sağdaki kanatlı tekerlek Babil'deki bir "sınır taşının" üzerinde yer almaktadır.

Burçlar kuşağının günümüzde aldığı isimleri çocuklar bile biliyor. Bu burç isimleriyle ilgili şöyle bir kıta vardır:Koç, Boğa, eşsiz İkizler,

Ve ondan sonra Yengeç ve ışıldayan Aslan.
Başak ve Terazi;
Akrep, Yay ve Oğlak,
Ve sonra su kovasını taşıyan adam Kova,
Ve parıldayan[326] kuyruğuyla Balık.

Bir sonraki sayfada bulunan tablo burç işaretlerimizin veya isimlerinin antik Babil'den alındığını göstermektedir.

([324])The Hittites, sf. 116, 119, 120, 272.
([325])Indian Myth and Legend, sf. 14, 36, 37.
([326]) Veya Altın.

TANRILARIN ASTRONOMİK İŞARETLERİ- *1. Nebuchadnezzar tarafından Ritti-Marduk'a verilen ayrıcalıkların tasvir edildiği bir taş heykel (İngiliz Müzesi)*

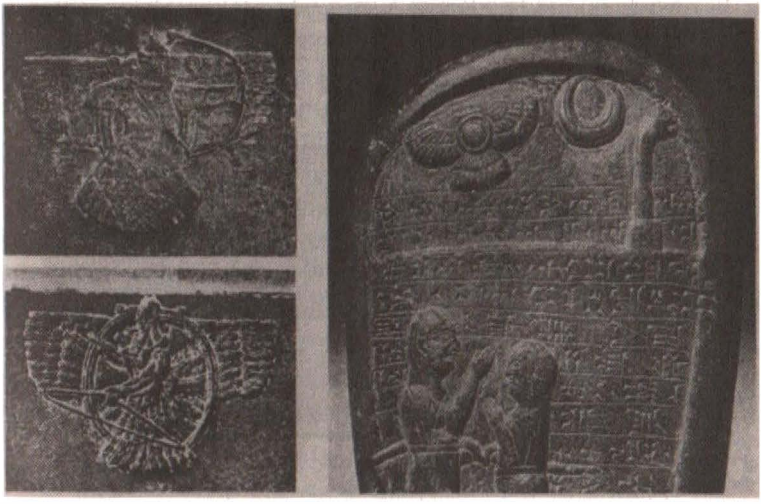

ASHUR SEMBOLLERİ- *Sol taraftaki resimde tüylerle kuşanmış okcuların tasvir edildiğini görüyoruz. Sağdaki kanatlı tekerlek Babil'deki bir "sınır taşının" üzerinde yer almaktadır.*

Gökyüzündeki bölgeler de üç veya daha fazla kısma bölünmüştü. Üç "alan" Ea, Anu ve Bel'in oluşturduğu eski üçlüye ayrılmıştı. Zodyak'a ait "yol" bu "alanlar" arasından geçerdi. Ea'nın alanı batıdaydı ve Amorluların ülkesi Amurru'yla bağdaştırılırdı. Anu'nun alanı güneydeydi ve Elam'la bağdaştırılmıştı. Bel'in merkezdeki alanı Akkad topraklarıyla özdeşleştirilmişti. Akkad'ın hükümdarları kendilerine "dört bir tarafın kralları" dediğinde, gönderme üç kutsal alanla ve Gutium'la[327] (kuzeydoğu) bağlantılı ülkelere yapılmış olurdu. Peki ya Gutium da İskandinavya'da kuzeydoğunun Thor'un savaş açtığı devlerle özdeşleştirilmesi gibi şeytanlarla mı özdeşleştirilmişti?

Babil Yaradılış destanında Marduk'un burçlar kuşağını sabitledikten sonra her bir ay için üç yıldız yaptığı anlatılır. Ulaşabildiği bilgiler yettiğince Babil'in astronomik sorunlarıyla detaylı bir şekilde uğraşan Bay Robert Brown üç takımyıldızının önde gelen yıldızlarının 1. merkezi veya burçlara ait takımyıldızları, 2. kuzeydeki takımyıldızları ve 3. güneydeki takımyıldızları olarak gruplandırıldığı fikrindedir. Böylece elimizde otuz altı tane takımyıldızı bulunan bir şema oluşuyor. "On iki burcun yanında Zodyak dışından on iki tane yıldız bulunmaktadır." Bay Brown bu bağlamda Babil gökbilimi ve astrolojisinin özetini çıkarmış Diodorus'tan alıntılar yapar. Diodorus "beş gezegene Yorumcu dendiğini ve bunlara bağımlı olan ve aynı zamanda 'Meclis Tanrıları' ismi verilmiş otuz tane yıldız olduğunu... Bu 'Tanrıların' başkanlarının sayısının on iki olduğunu ve her birine bir ay ve burçlar kuşağının on iki tanesinden birinin verildiğini," söylemişti. Güneş, ay ve gezegenler kendi rotalarını bu on iki yıldızın çevresinde çiziyorlardı. "Burçlar çemberiyle yarısı kuzeyde yarısı güneyde olan yirmi dört yıldızın sınırlarını çiziyorlardı."[328] Brown bahsedilen

---

([327]) Son referans Asur'adır. Bu ilkel inançlar ortaya çıktığında Asur Krallığı henüz yoktu.

([328]) Primitive Constellations, R. Bronwn, jun., vol. ii, sf. 1..

Takım yıldızları (Burçlar)	**Güneşin Giriş tarihi (Parantez içindekiler Babil aylarıdır)**	**Babil dilindeki anlamı**
Aries (Koç)	20 Mart (Nisan* = Mart-April)	Emekçi veya Elçi
Taurus (Boğa)	20 Nisan (Iyyar = Nisan-Mayıs)	Kutsal bir figür ve "göklerin boğası"
Gemini (İkizler)	21 Mayıs (Sivan = Mayıs-Haziran)	Sadık Çoban ve diz dize kafa kafaya yan yana duran ikizler
Cancer (Yengeç)	21 Haziran (Temmuz = Haziran-Temmuz)	Yengeç veya akrep
Leo (Aslan)	22 Temmuz (Ab = Temmuz-Ağustos)	Büyük köpek (aslan)
Virgo (Başak)	23 Ağustos (Elul = Ağustos- Eylül)	İştar, mısır koçanı
Libra (Terazi)	23 Eylül (Tisri = Eylül-Ekim)	Denge
Scorpio (Akrep)	23 Ekim (Marcheswan = Ekim-Kasım)	Karanlığın akrebi
Sagittarius (Yay)	22 Kasım (Chisleu = Kasım-Aralık)	Oklu bir adam veya oklu at bacaklı insan veya ok sembolü
Capricornus (Oğlak)	21 Aralık (Tebet = Aralık- Ocak)	Ea'nın keçi balığı
Aquarius (Kova)	19 Ocak Sebat = Ocak- Şubat)	Su kovalı tanrı Capricornus (Oğlak)
Pisces (Balık)	18 Şubat (Adar = Şubat-Mart)	Su yolundaki balık kuyrukları

(*)Nisan ayı Babil dilinde de aynı ismi taşımaktadır.

otuz yıldızın "Yedi eski ay Zodyaklarının anne babası Fırat'ın Ay Zodyak'ını oluşturduğunu" göstermektedir.

Bir ayla bağlantılı üç takımyıldızının her birinin sembolik bir önemi vardı: kendi aylarının özelliklerini yansıtırlardı. Örneğin, yağmurlu bir mevsimde gök gürültüsü tanrısı Ramman'ın ayına kova burcu, kuzeyde balık burcu ve güneyde "At" takımyıldızı hakimdi. Hindistan'da yağmur ve bereket törenlerinde siyah bir at kurban edilirdi. Büyüme, salgın hastalık ve kavurucu sıcaklığın ayları simgelenirdi. "Büyükayı" "at arabası", "Samanyolu" "en yüksekteki bulutların nehri" idi.

Babillilerin astronomiyle ilgili bilgileri tarafından ortaya çıkan birçok sorudan biri de Kozmik dönemler veya Evrenin Çağları teorisidir. Hint, Yunan ve İrlanda mitolojilerinde dört Çağ vardır: Gümüş (beyaz), Altın (sarı), Bronz (kırmızı) ve Demir (siyah). Bay Brown "Hintlilerin Yuga sistemi veya dünyanın çağları teorisi bize Fırat şemasını hatırlatan birçok özellik sunmaktadır," demiştir. Babil'in tufandan önceki döneme ait tam on kralı vardı. Bu krallar oldukça uzun dönem hükümdarlık yapmakla (toplamda 432,000 yıl) ünlüdürler. Bu rakam Hintlilerin 4.320.000 (432,000 x 10) olan Maha-yuga sistemini akla getirir. Görünen o ki Babillilerin ve Hintlilerin hesaplama sistemlerinin ortak bir kökeni vardı. İki ülkede de zaman ve uzay ölçülerine 10 ve 6 rakamlarının kullanılmasıyla varılmıştır.

İlkel insanlar sayı saymaya başladığında, doğal olarak okula giden her çocuğun yaptığı bir yöntem benimsedi; parmaklarını kullanmak. İki tane beş ona on sayısını verdi ve on rakamından sonra yirmiye ilerledi ve yirmiden yüze ve ötesine. Ölçümler yaparken elleri, kolları ve ayaklarından yararlanıyorlardı. Hala "feet" (ayak) ve yarda gibi standartlarla ölçüler yapılmaktadır. Hatta örgü sanatıyla uğraşanlar hala cilalı taş devrine ait çanak çömleklerin üzerinde bulunan desenleri yapıyor ve bazen yaptıkları el emeği işleri parmak uzunluğuyla, parmak kalınlığıyla veya

karışlarıyla ölçüyorlar. Karış ölçüsü ilkel dönemlerden beri oldukça önemli bir ölçü birimidir.

Ilkel insanlar hesaplamalarda gelişme kaydettikçe, kendi anatomilerindeki on ayak parmağı ve on el parmağının dışındaki diğer detaylar gözlerine ilişmeye başladı. Örneğin, parmaklarının üç kısma, sadece başparmaklarının iki kısma sahip olduğunu gözlemlediler.[329] Dört parmağını üçle çarpınca 12 sayısını, 12yi üçle çarpınca da 36 sayısını elde etti. Görünüşe göre 6 rakamı oldukça ilgilerini çekti. Bedenlerinin 6 kısma ayrıldığını fark ettiler: iki kol, iki bacak, kafa, gövde toplamda 6 sayısını veriyordu ayrıca iki göz, iki kulak, ağız ve burun da toplamda altıydı. 6 sayısını 10 parmaklarıyla çarptıklarında 60'ı, 60'ı ikiyle çarptıklarında ise 120 sayısını elde ettiler. Babil aritmetiğinde 6 ve 60 sayıları oldukça önemli rakamlardır.

Bir Babilli mitsel bir dönemin uzunluğunu sabitlemeye çalışırken en önemli ilk hesaplamasında 120 sayısını elde etti. Zodyak'ı ölçmeye kalkıştığında zaman ve uzayı 120 derecede sabitleyerek eşitledi. İlk Zodyak şeması tabletlerdeki "Otuz yıldız" ile bağdaştırılan otuz ay çemberini içeren Sümerlilerin ay Zodyak şemasıdır. Otuz yıldızdan esas olanlar on iki taneydi. Bu sistemde yıl kış gündönümüyle başlıyordu. Hewitt, Hintli Dravidialıların her yıl düzenledikleri şenliğin kış festivalinden sonraki ilk dolunayla başladığını göstermiştir. Brown ise Dravidialıların aya ve güneşe ait aylarının Babil takımyıldızlarının isimlerini aldığı gerçeğini vurgulamıştır.[330] Profesör Max Mailer, "Ay kronolojisi güneş kronolojisinden önce yaşanmıştır," diye belirtmiştir.[331] Daha sonra

---

([329]) Hindistan'da "Parmak sayma" (kaur guna) mantraların tekrarlaması veya dua etmekle özdeşleştirilir.

([330]) Primiti ve Constellations, R. Brown, jun., vol. ii, sf. 61; ve Early History of Northern India, J.F.Hewitt. sf. 551-2.

([331]) Rigveda - Samhita, vol. iv (1892), sf. 67.

ortaya çıkan Samilere ait Babil sisteminde on iki güneş çemberi ve otuz altı takımyıldızı vardı.

Her derece altmış dakikaya, her dakika altmış saniyeye bölündü. Gündüzün on iki saat, gece on iki saatti.

Hindistan'da Babil hesaplama sistemi Brahma döneminde gelişti. İlkel matematikçiler tarafından kullanan dört parmağı temsil eden dört Çağ toplamda 12.000 yıl yapıyordu ve bu döneme bir Maha-Yuga deniyordu. Bu 432.000 yıla yani Babillilere göre 100 ile çarpılmış 120 "saroi"ye denk geliyordu. Bu uzunlukta bir dönemin on katı bir "Brahma gününü" veriyordu.

Brahmalılar tanrının her gününün ölümler için bir yıl olduğunu açıklamışlardı. 360 günle çarpılınca 12,000 kutsal yıl ortaya çıkar ki bu da 4.320.000 insan yılı demektir. Bu Maha-yuga 1000 ile çarpılınca "Brahma gününü" 4.320.000.000 insan yılı olarak verir.

Babil'in etkisi tüm bu hesaplamalarda hissedilmektedir. Vedik döneminde "Yuga" "bir nesil" anlamına geliyordu. Dört Çağ hakkında bu tür bir bilgi yoktur. "Kali", "Dvapara", "Treta" ve "Krita" zar atışlarının isimleri olarak ortaya çıkmıştır.[332] Yuga sistemi Hindistan'da"son gelenlerin" ardından gelişmiştir.[333]

Indian Myth and Legend[334] (Hint Mit ve Efsaneleri) eserinde Hint ve İrlanda çağları aynı renk sıralamasına sahiptir: 1. Beyaz veya Gümüş, 2. Kırmızı veya Bronz, 3. Sarı veya Altın, 4. Siyah veya Demir. Yunan sıralaması ise 1. Altın, 2. Gümüş, 3. Bronz, 4. Demir'dir.

Babilliler yedi gezegene şu renkleri vermişlerdi: ay gümüş, güneş altın, Mars kırmızı, Satürn siyah, Jüpiter turuncu, Venüs sarı ve Merkür maviydi.

([332]) Vedic Index, Macdonell & Keith, vol. ii, sf. 192.

([333]) Indian Myth and Legend.

([334]) Sf. 107.

Tufan öncesi dönemde hükümdarlık yapmış olan on kral gökyüzüyle ilgili özelliklerinden ötürü öneme sahiplerdi ve "ekliptik içindeki yıldızların bazılarını ayıran uzaklıklarla"[335] uyum içinde olan hükümdarlık dönemleri oldukça uzundu. Bu nedenle gezegenler gökyüzündeki bölgelerin "dört bir yanıyla" ve yeryüzünün dört bir tarafıyla eşit olan mitsel dönemlerle bağlantılıdır.

Gezegenlerden üç tanesi değişim habercisiydi. "Dilbat" olan Venüs sözcüydü. Jüpiter ve Merkür'e ise "ışığın sesi" ve "doğan güneşin kahramanları" denirdi. Jüpiter sabahyıldızı olarak büyük olasılıkla "Altın Çağ"ın habercisiydi. Bu gezegen "bronz yıldız" olarak da ifade edilirdi. Mars ise "bronz balık taşının yıldızı" idi. Lacivert taşlı gezegen Merkür ölü güneşin hayaleti ve şeytani yaşlı tanrı olan siyah Satürn'le bağlantılı olabilir. Mısır'da Ra yaşlandığında saç rengi lacivert taşının rengini almıştı ama Mısırbilimciler bunu siyah olarak tercüme ettiler.[336] Merkür'ün nadir ama düzenli görünümleri gezegenin yinelenen bir Çağ ile olan bağlantısını göstermiş olabilir. Akşam yıldızı olan Venüs ay veya gümüş çağın habercisi olarak görülürdü. Sakallı bir tanrıça olarak uğurlu olduğu düşünülürdü. Aynı zamanda mevsimsel bir haberci olduğu için Marduk'la yer değiştirirlerdi.

Jüpiter'in uğurlu bir gezegen olarak güneşle, tehlikeli bir gezegen olarak Mars'la, Venüs'ün ayla, Merkür'ün Satürn'le bağlantılı olmasının sonucunda Altın, Gümüş, Bronz ve Demir çağlarını gösteren dört renk sıralamasını geride bıraktık. Efsanevi çağların Yunanlılara göre sıralamasının güneşle ilgili bir önemi vardı. Çünkü başlangıç "altın" dönemdi. Öte yandan, Hint ve İrlanda sistemleri ise Gümüş veya beyaz ay dönemiyle başlar. Hindistan'da Beyaz Çağ (Treta Yuga) mükemmel insanların çağıydı. Yunanistan'da

---

([115]) Primitive Constellatian, R. Brown, jun., vol. i, 1. 333.

([116]) Religion of the Ancient Egyptians, A. Wiedemann, sf. 58.

Altın Çağ tanrılar gibi yaşamış insanların çağıydı. Yani her iki durumda da ilk çağlar "Mükemmel" çağlardı. Yunanistan'ın Bronz Çağı kötü şöhretli savaşçıların ve insan katledenlerin çağıydı. Babil'de bronz gezegen Mars savaş ve salgın hastalık tanrısı yok edici Nergal'in sembolüydü. Jüpiter de Tiamat'ı öldüren Marduk gibi yok ediciydi. Hindistan'da Siyah Çağ kötülük çağıdır. Babil'de de Satürn siyahtır ve bu gezegenin tanrısı Ninip Mısırlı şeytan Set'in kara domuzunu hatırlatan tehlikeli domuzdu. Yunanlı Cronos kendi çocuklarını bile öldürecek kadar tehlikeliydi. Yaşlı (Eski) tanrıların tümünün insanların hayaletleri gibi şeytani özellikleri vardı.

Babilli ay zodyakı Hindistan'a güneşe tapma ve güneş zodyakı gelişmeden önce girdiği için, uzun bir tarihe sahip olduğu belli olan Yuga doktrinin tohumlarının da o tarihlerde girdiği düşünülür. Öte yandan, Yunanistan Babil'in etkisi altına çok daha sonraki bir dönemde girmiştir. Mısır'da güneş tanrısı Ra tufandan önce hükümdarlık etmiş bir kraldı ve onun ardından tahta Osiris geçmişti. Osiris bazen kırmızı bazen siyah renkli olarak resmedilen Set tarafından öldürülmüştü. Bir Horus Çağı da yaşanmıştı.

İrlanda çağ sistemi Anadolu'dan Alp veya Armenoid halklarının yaşadığı dağlardan Avrupa'ya yapılan kültürel bir göç olduğunu ileri sürer. Galya kültürü bazı açılardan Hint kültürüne benzer. Örneğin Galyalılar da Hint-Avrupalılar da Ruhların Göçü öğretisine inanırlar ve "suttee"* geleneğini uygularlardı. Romalılar Galya'yı işgal ettikten sonra, İrlanda Galyalı bilginlerin sığınağı oldu. Tabii yanlarında inançlarını ve geleneklerini de getirdiler ve parlak bir kültürün temellerini orada attılar. Bu kültür son Pagan, ilk Hıristiyan dönemlerde Yeşil Ada'ya ışıltı kazandırdı.

Asya kültürünü Avrupa'ya yaymakta Hint Avrupa dilini konuşan Mitanni halkının üstlendiği rol dikkate değer olabilir ama onların

---

(*) Kadının ölen kocasıyla beraber yakılması

etkisi ve göçleri konusunda yeterli bilgiye sahip değiliz. Ayrıca kuzey İskoçya ve İskandinavya'ya kadar girmiş olan ölülerini yakan Bronz Çağı istilacılarıyla Mitannileri bağlantılı yapacak kanıt da yetersizdir. Öte yandan, Hititlerin Babillilerin gezegen sistemlerini benimseyip onu Yunanlılar da dahil tüm Avrupalılara aktarmış oldukları da kesindir. Ninip, Marduk, Nergal, İştar ve Nebo gezegenlerine Yunanlılar kendi tanrılarının isimlerini verdiler; Kronos, Zeus, Ares, Afrodit ve Hermes. Romalılar ise Saturnus, Jüpiter, Mars, Venüs ve Mercurius dediler. Bu eşitliklerin gelişigüzel yapıldığı da unutulmamalıdır. Ninip bir baba olarak Kronos ve Saturnus'a benziyordu ama aynı zamanda bir oğuldu da; Mısırlı Horus'tu. Marduk da benzer şekilde karmaşık bir karakterdi. Ea, Anu, Enlil ve Temmuz'un birleşimiydi. Babil'in Amor hanedanlığı tarafından yüceltilince, Amurru formunda "dağların efendisi" olan gök gürültüsü tanrısı Adad-Ramman'ın niteliklerini elde etti. Hammurabi döneminde Amurru özel isim olarak oldukça popülerdi. Ayrıca Herkül'le de bağlantılıydı. Bu nedenle yabancı tanrıların Yunanlı ve Romalı tanrılarla tanımlanmaları fazla abartılmamalıdır. Galyalı katır tanrısı Mulla bir şekilde Mars'a benziyor olabilir ama Mars-Mulla olmakla Mars-Nergal olmak birbirinden çok farklıdır. Benzer şekilde Mısırlı "Jüpiter-Amon" ile Babilli "Jüpiter-Marduk" arasındaki farklar benzerliklerinden daha fazladır.

Babil astrolojisindeki temel kavram gökcisimlerinin ruh veya tanrıların, dünyanın ve insanlığın üzerinde büyük bir etkiye sahip kader tanrısı olarak tanınmasıdır. Bunlar henüz isimleri konmamışken bile gruplar halinde inanılan cisimlerdi. "Güçlü, Yedi kişi, hepiniz birinin içinde, tek," diye hitap edilen grup yedi yıldızdan oluşan bir takımyıldızı olabilir.[337] Profesör Sayce, tanımlanan ve isimlendirilen yıldızlara ve gezegenlere tapma "kültürlü ve bilinçli insanların ötesine yayılmamış, sonuna kadar yapay bir sistem olarak

---

([337]) Temmuz Nin - Girsu olarak "yedili" Orion ile bağdaştırılırdı.

kalmıştı," demiştir. "İnsanların çoğu yıldızlara bir bütün olarak taparlardı, ama sadece bir bütün olarak taparlardı, tek tek değil."[338] Kitleler eski animistik inançları sürdürdüler, tıpkı Helen dönemi öncesi Yunanlılar gibi. Herodot, "Pelasglar önceden tanrılara fark gözetmeden her şeyi sunarlardı. Tanrıları bir isim veya bir soy isimle ayırmazlardı. Çünkü o zamana dek ne isim ne de soy isme aşinaydılar. Onlara sadece tanrı derlerdi," diye yazmıştır.[339] En eski tanrılar kendilerine ait bir ismi olmayanlardır. Onlara sadece ya "Kader tanrıları" ya da "Yedili" denirdi. İskoçya'nın ilkel dev tanrılarına "Fomorialılar" denir ve İrlanda'da da olduğu gibi hiçbirinin kendi özel ismi yoktu. Aileler ve kabileler Kader tanrıları veya vahşi hayvanlar veya kuşlar olarak görünen isimsiz tanrılar tarafından yönetilirdi.

Babil'e ait gökcisimleriyle ilgili ilahilerde yıldız ruhları tanrılarla özdeşleştirilir. Bu ruhlar Kader tanrılarının kararlarını bildirirler. "Siz parlak yıldızlar, Kötülükleri yok etmeniz için Anu yarattı sizleri... Sizin emrinizle insanoğlu yaratıldı! Size söz verilsin ki sizler büyük tanrıların kalmasına izin verin! Size düşüncemi söyleyeyim, benim kararımı verin!"[340]

Hindistan'daki bulgular takımyıldızlarının, özellikle de parlak yıldızların gezegenlerden önce tanımlandığını göstermektedir. Vedik edebiyatında takımyıldızlarına isim verildiği halde, tek bir gezegenle ilgili bir göndermeye rastlanamaz. Babilli tanrılar gökcisimleriyle özdeşleştirilmeden önce, yıldızların insan yaşamı üzerinde etkiye sahip oldukları inancı vardı. Örneğin, Hindistan'a ait "Orman Kitapları"nın birinde "Nakshatra Rohini altında doğan" bir adamdan bahsedilir.[341] "Nakshatras" Rigveda'daki yıldızlar ve Brahma

---

([338]) Babylonian and Assyrian Life, sf. 61, 62

([339]) Herodotus - Egypt and Scythia (London, 1886), sf. 49

([340]) Babylonian Magiç and Sorcery, L.W. King (London, 1896), sf. 43 ve 115

([341]) Vedic Index, Macdonell & Keith, vol. ii, sf. 229.

kompozisyonlarındaki "ay evleridir."[342] "Rohini yani 'kırmızı' dikkat çekici bir şekilde kırmızı bir yıldızın adıdır ve Hyades* grubunu sembolize eder."[343] Bu gönderme M.Ö. 600 veya M.Ö. 800lü yıllara ait olabilir.

Plutarkhos'un Babil astrolojisinin prensipleriyle ilgili bulguları Yunanistan'dan gelmiştir. "Doğumu kontrol eden tanrılar dedikleri gezegenlere saygı duyan Keldaniler iki gezegenin (Venüs ve Jüpiter) lütufkar, iki gezegenin (Mars ve Satürn) zararlı, üç gezegenin (Güneş, Ay ve Merkür) ılımlı ve bir tanesinin genel olduğunu belirtirler," diye yazmıştır. Bay Brown bunu şöyle yorumlamıştır: "Üç gezegene ılımlı diyen bir astrologun demek istediği bu gezegenlerin iyilere karşı lütufkar, kötülere karşı zararlı olduğudur."[344]

Jastrow'un bu konuyla ilgili görüşleri oldukça tartışmalıdır. Babil astrolojisinin sadece ulusal olaylarla ilgilendiğini ve "bireyin hangi koşullar altında doğduğuyla" ilgilenmediğini ve ayrıca "bireyi bekleyen kaderi" öngörmediğini düşünmektedir. Yunanlıların Babil astrolojisini değiştirip ona kendi dinlerinin de bir özelliği olan bireycilik ruhu aşıladıklarını ve astrolojiye kişisel bir değer kazandıran ilk halkın Yunanlılar olduğuna inanmaktadır.

Jastrow aynı zamanda astronomi biliminin Yunanlılarla başladığı düşüncesini de korur. "Büyük İskender'in yaşadığı dönemden birkaç yüzyıl önce Yunanlılar gökyüzü çalışmalarına ve incelemelerine başlamışlardı. Bunun sebebi gelecekten haber almak veya vermek değildi. Evrenin sırlarını çözmelerine yardım edebilecek entelektüel bir disiplin olarak bilimsellik ruhuyla teşvik

---

([342]) Ibid vol. i, sf. 409, 410.

(*) Yunan mitolojisinde Atlas'ın yedi kızıdır.

([343]) Ibid col. i, sf. 415.

([344]) Primitive Constellations, vol. i, sf. 343.

edilmişlerdi," demiştir. Günümüzdeki Japonlar gibi bazı şeyleri diğer medeniyetlerden borç almakta başarılı olan Yunanlıların "bilimsellik ruhlarını" olduğundan fazla önemsemek de mümkündür. Astronominin Yunanistan'da da başka yerlerde olduğu gibi mütavazi bir başlangıca sahip olması daha olasıdır. Andrew Lang bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: "Yıldızların kadınlar ve erkekler olduğu fikrinin en garip örneğine Aristophanes'in Pax adlı eserinde rastlanır. Bu komedyadaki Trygaeus cennete bir gezi düzenlemiştir. Döndüğünde onu bir köle karşılar ve sorar, 'Öyleyse öldüğümüzde yıldızlara dönüştüğümüz doğru değil mi?' Cevap, 'Kesinlikle' olur ve Trygaeus parmağıyla İyonyalı Chios'un daha az önce başkalaşım geçirerek dönüştüğü yıldızı işaret eder." Bay Lang şunu da ekler: "Aristophanes bu popüler Yunan batıl inancıyla dalga geçmiştir." Eskimolar, İranlılar, Hint-Avrupalılar, Almanlar ve Yeni Zelandalıların da buna benzer batıl inançları vardı.[345]

Jastrow Yunanlıların "Evrenle ilgili bilimsel görüşlerini Doğu'ya aktardıklarını" söyleyerek fikirlerini açıklamaya devam eder. "Yunanlılar astronomi, tıp ve diğer birçok bilim dalında Doğu'nun öğretmenleri oldular. Gün-tün eşitliği zamanının gerilemesi yasasını keşfeden kişi de Yunanlı gökbilimci Hipparchus'tur. Bu önemli teorisini M.Ö. 130 yılında açıklamıştır."[346] Hiç şüphesiz yunanlılar astronomi biliminin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Ama diğer otoritelerin de belirttiği gibi astronomiyle tanışmaları, astronominin Asurlular ve Babilliler tarafından bir bilim dalı olarak gelişmesinden sonra gerçekleşmiştir.

Jastrow, "Yunan bilimi Babilli gökbilimcilere gelişmiş astronomik hesaplama yöntemleri verdikten sonra, Yunanlılar bunun karşılığında

---

([345]) Custom and Myth, sf. 133.

([346]) Dr. Alfred Jeremias eski Babillilerin Gün-tün eşitliği zamanının gerilemesi yasasına bu dönemden önceki bir tarihten beri aşina olduğuna dair oldukça güçlü kanıtlar sunmaktadır. Das Alter der Babylonischen Astronomie (Hinrichs, Leipzig, 1908), sf. 47.

Babillilerden ekliptik içindeki takımyıldızlarının isimlerini almışlardır," demiştir.[347] Bu istemeden yapılan bir itiraftır, çünkü Yunanlılar Babillilerden isimlerden çok daha fazlasını almışlardır.

Jastrow'un hipotezi kesinlikle ilginçtir özellikle de ünlü bir Doğu dilleri ve tarihi uzmanı biri olduğu düşünülünce. Ama Jastrow'un fikirleri genelde kabul edilmemektedir. Asur en görkemli halindeyken, Dicle ve Fırat bölgesinde yaşayan gökbilimcilerin kaydettiği ani gelişme daha önceki nesillerde yaşamış astrologların biriktirdiği bilgileri inceleyen önemli yerli bilim adamlarının yaptığı keşifler sayesinde olmuştur. Yunanlıların gezegenleri henüz tanımlayamadan ve Hititlerle Fenikelilerin çevresinde olmalarına rağmen Babillilerin isimlendirdiği takımyıldızlarına aşina olmadan önce çok fazla gelişme kaydettiklerine inanmak zordur. Kesin olarak bilinen şey Yunan bilimi duyulmadan yüzyıllar öncesinde Babil'de birçok bilim adamı olduğudur. Profesör Goodspeed, Sümerler döneminde "geleceğe dair kehanetlerde bulunmak amacıyla geometri bağlantıları ve şekilleri geleceğe dair kehanetlerde bulunmak amacıyla kullanılıyordu. Gökyüzünün haritası çıkarılmıştı. Ve hareketlerinin insanların kaderleri üzerindeki etkisini çözmek için gökcisimlerinin rotaları saptanmıştı," diye belirtmiştir.[348]

Hipparchus doğmadan birkaç yüzyıl önce Asurlu kralların saraylarında ay veya güneş tutulmalarında gelecekten (doğruluklarının derecesi değişen) haberler veren resmi gökbilimciler vardı. Yaklaşan tutulmaların raporlarını kral adına göndermeleri için çeşitli gözlemevlerine talimat verilirdi. Babil gözlemevinden Ninova'ya gönderilen resmi dokümanlardan birinin çevirisi Profesör Harper tarafından yayımlanmıştır. Bu cümleler o çeviriden alınmıştır: "Efendimiz Kral'ın bahsettiği ay tutulması

([147]) Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, sf. 207.
([148]) A History of the Babylonians and Assyrians, sf. 93.

için Akad, Borsippa ve Niffur şehirlerine gözcülerimiz atanmıştır. Ay tutulmasını Akad şehrinde kendimiz gözlemledik... Efendimiz Kral'ın güneş tutulmasını da gözlememi emrettiği yerde tutulmanın gerçekleşip gerçekleşmediğini izledim. Gözlerimiz önünde olan her şeyi Efendimiz Kral'a şimdi bildiriyorum. Gerçekleşen olay bir ay tutulmasıydı... Tutulmanın tamamı Suriye üzerinde yaşandı. Gölge Amorluların ülkesine, Hititlerin ülkesine ve Kaldinilerin ülkesinin bir kısmına düştü." Profesör Sayce bunu şöyle yorumlamaktadır: "Bu mektuptan anlıyoruz ki Kuzey Babil'de en az üç tane gözlemevi varmış: Biri Akad'da, biri Niffur'da diğeri de Babil'den görünebilen Borsippa'daymış. Borsippa da zaten bir akademi de bulunduğu için üç gözlemevinden birinin buraya kurulması oldukça doğaldır."[349]

Ninova'daki gökbilimciler tutulmaları önceden görmeye başlamadan önce, bilim adamı olarak dikkate değer ölçüde gelişim kaydetmişlerdi. Bilgilerin onların emirleri altında olması neredeyse iki bin yıl sürmüştür. Bay Brown burçlar kuşağının M.Ö. 2084 yılında sabitlendiğini hesaplamıştır.[350] Bu yıldız grupları şu anda ilk gökbilimcilerin gözlemledikleri konumlarında değillerdir. Çünkü dönen dünya bir topaç gibi sallanır ve bunun sonucunda kutup her zaman gökyüzündeki belirli bir noktayı göstermez. Ekliptik ve ekvatorun imgesel çizgilerinin kesişme noktası her sene elli saniye oranında doğuya doğru kayar. Belli bir zaman sonra kutup Babillilerin takımyıldızlarını isimlendirdiği zaman bulunduğu noktaya geçecektir. Yani bu dünya eğrisinin bulunduğu dönemi hesaplayarak M.Ö. 2084 tarihine varılacaktır.

Dünyanın sallanma sürecinin bir sonucu olarak, günümüzdeki "burçlar kuşağı" takımyıldızlarıyla uyuşmamaktadır. Örneğin Mart

---

([349]) Babylonians and Assyrians: Life and Customs, sf. 219, 220.

([350]) Primitive Constellations, vol. ii, sf. 147.

ayında güneş ekvatoru geçtikten sonra Koç burcuna girilir ama bu bölümde verilen tabloda gösterildiği üzere, takımyıldızına ayın 20'sine kadar ulaşılmaz.

Goodspeed, "ekliptikin sınırları on iki bölgeyle çizildiğinde" ve burçlar kuşağı isimlendirildiğinde, "üç yüz altmış beş gün biliniyordu. Ama ortalama bir yılın her biri otuz günden oluşan on iki aydan oluştuğu tahmin edilmişti.[351] Ortalama bir yılın bir güneş yılıyla eşitlenmesi uygun zamanlarda takvime bir ay eklemekle gerçekleştiriliyordu... Bir ay yedi günlük haftalara bölünmüştü... Babilliler zamanı ölçmek için su saati ve güneş saatini icat etmişlerdi.," demiştir.[352]

Ahaz'ın* güneş saati büyük olasılıkla Babillilerin tasarımıydı. Gölge "on derece geriye gittiğinde" (2 Kings, xx, II) "ülkede yapılan bir olayı soruşturmaları için" (2 Chron. xxxii, 31) Babil'den elçiler gönderilirdi. Bu olayla kralın hastalığının bağlantılı olduğuna inanılırdı. Astronomik hesaplamalara göre, M.Ö. 689 yılının 11 Ocak günü saat sabah 11.30 civarında Kudüs'ten görülebilen kısmi bir güneş tutulması yaşanmıştır. Güneşin üst kısmı karanlığa girdiğinde, güneş saatinin üzerine düşen gölge tuhaf bir şekilde etkilenmişti.

Babilli astrologlar uluslararası kehanetlerle bireyleri etkileyen kehanetlerden daha fazla ilgilenirlerdi. Sadece yıldızları değil aynı zamanda gezegenlerinden biri olan ayı da gözlemler ve bulutlar ve rüzgarla ilgili notlar alırlardı.

Gökyüzü parçalarının çeşitli ülkelere atfedilmesi gibi, ay da aynı amaçla dört parçaya bölünmüştü. Üst kısmı kuzeydeki Gutium'a, alt kısmı güneydeki Akad ve Babil'e, doğu tarafı Elam'a ve batı kısmı Amurru'ya atfedilmişti. Yarımay (hilal) da aynı şekilde dörde

---

([151]) Hint - Avrupalıların bir ay yılı 360 gündü. (Vedic Index, ii, 158).

([152]) A History of the Babylonians and Assyrians, sf. 94

(*) Yahuda kralı.

bölünmüştü. Astrologlar güneye bakan hilalin sağ ucunu batıya, sol ucunu doğuya tahsis etmişlerdi. Bunun yanı sıra, bazı günler ve bazı aylar da farklı bölgelerle bağlantılıydı. Bu sebeplerle ay astrolojisi oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Ay Amurru'yla bağlantılı olan özel evredeyken karardığında, bu bölgenin şansının düşüşte olduğuna inanılırdı. Eğer Babil evresindeyken parlak bir şekilde ışıldıyorsa, batıda savaş açmak için oldukça uygun bir zaman olduğu düşünülürdü. Tutulmalara çok fazla önem verilirdi ki bunun sonucunda eski gökbilimciler sonunda tutulma zamanlarını önceden tahmin etmeyi başarabildiler.

Dört taraftaki çeşitli devletlerin kaderleri de benzer şekilde gezegenlerden etkilenmişti. Örneğin, Venüs Anu'nun alanında parlak bir şekilde doğduğunda, bu Elamlılar için başarı anlamına gelirdi. Eğer soluksa, şanssızlık demekti. Gezegenlerin uğurlu veya uğursuz oldukları zamanlarda takımyıldızların konumlarının ne olduğuyla da çok ilgilenilirdi. Hiçbir kral "uğursuz yıldızların boyunduruğu" altında sefere çıkmaya cesaret edemezdi.

İncil'de yıldızlara yapılan göndermelerde iyi bilinen Babil takımyıldızlarından da bahsedilir:

Süreyya burcunun tatlı etkisini tutamaz mısın veya Orion'un iplerini gevşetemez misin? On iki burcu mevsiminde getiremez misin? Ya da Arkturus'u oğullarıyla yönlendiremez misin? Cennetin fermanını biliyor musun? Oradaki egemenliği yeryüzünde kuramaz mısın? Eyüp, xxxviii, 31-33. Arkturus'u, Orion'u ve Süreyya Burcu'nu ve güneyin dairelerini yaratan. Eyüp, ix, 9. Yedi yıldızı ve Orion'u yaratanı ve ölümün gölgesini gündüze çevireni ve günü geceyle karartanı bul. Amos, v, 8.

Eski Babil'de ortaya çıkarak doğuya ve batıya yayılan astroloji bilimi yok olmamıştır. Hala astrolojiye inanan birçok insan vardır. Ama yine de bu sayının Shakespeare Malvolio'ya şu parçayı okuttuğu:

Kendi yıldızlarımda sizden üstünüm; ama büyüklükten korkmayın: bazıları büyük doğar, bazıları büyüklüğe sonradan ulaşır ve bazılarına da bahşedilir büyüklük. Kader tanrılarınız açınca ellerini...[353]

Veya Byron'ın şu dizeleri yazdığı:

Siz yıldızlar! Cennetin şiirleri olan!
Parlak yapraklarınızda okuyabilseydik eğer
İnsanların ve krallıkların kaderini,
Büyük olma arzumuz affedilebilirdi,
Kaderlerimiz ölümlü durumlarından sıyrılır,
Sizinle akraba olmak isterdi...[354]

Zamanki kadar çok olmadığını düşünüyorum.

Bizim ciddi gökbilimcilerimiz artık astrolog değiller ama hala bazı takımyıldızları için Babillilerin onlara verdikleri isimleri kullanırlar. Saatlerimize her baktığımızda, bize dakikaları ve saniyeleri verebilmek için parmaklarını sayarak 10 ile 6'yı çarpan ve zamanın iki kurşuni ayağıyla 6'yı çarparak geceyle gündüzü on iki saate bölen eski matematikçileri hatırlayabiliriz. Geçmiş şimdide yaşamaktadır aslında.

([353]) On İkinci Gece, 2. perde, sahne 5.

([354]) Childe Harold, canto iii, v, 88.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ASUR'UN ULUSAL TANRISI ASHUR

Konular

Ashur'un Kökeni- Anshar ve Anu Olarak Ashur- Gökyüzü Tanrısının Hayvan Formları- Gök Dağı'nın Üzerindeki Yıldız Tanrısı Olarak Anshar- Dünya Tanrısının ve Dünya Tepesinin Sembolleri- Burçların Dansı ve Keçi Adamların Dansı- Keçi Tanrılar ve Boğa Tanrılar- Tanrıların Sembolleri- Kanatlı Tekerlek- Güneşin Ruhu Olarak İnsan Figürü- Herkül ve Gılgamış Olarak Ashur- Kültlerle Ayrıştırılan Tanrılar- Savaş ve Bereket Tanrıları- Ashur'un Ağaç ve Hayvan Formları- Nisroch Olarak Ashur- Tekerlekteki Yıldırım Simgesi- Hezekiel'in Yaşam Tekerleğine Göndermesi- Hindistan Tekerleği- Shamash ve Ahura-mazda'nın Tekerlekleri- Hititli Kanatlı Daire- Güneş Tekerleği Mevsimsel Değişimlere Yol Açıyor- Güneş Tanrısını Teşvik Eden Şenlik ateşleri- Tanrıların ve Kralların Yakılması- Sihirli Halka ve Diğer İskoç sembolleri- Ashur'un Yaşam Tekerleği ve Kartal Kanatları- Kral ve Ashur- Asur Ay, Ateş ve Yıldız Tanrılarıyla Özdeşleştiriliyor. Hititlerin ve Perslerin Etkisi.

***

Asur'un yükselmesi daha önce başkent Asshur'un şehir tanrısı olan ulusal tanrı Ashur'un tanınmasını sağladı. Karmaşık ve oldukça mistik bir tanrıydı. Kökeniyle ilgili problemin çözümü de

zordu. Dilbilimciler isminin nasıl türetildiği konusunda hemfikir değillerdi. Osiris'in ismiyle ilgilenirken sunulan görüşler gibi, bu konuyla ilgili de birbirinden çok farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Bazıları Ashur'a ccoğrafi bir anlam yükler ve orijinal şeklinin Aushar yani "su bölgesi" olduğunu iddia eder. Bazıları "Kutsal", "Cömert", ya da "Merhametli" gibi sıfatları kullanır. Diğerleri ise Ashur'u sadece Anshar isminin diyalektik bir şekli olduğunu düşünmektedir. Anshar, Babil'in Yaradılış mitinin Asurlu bir uyarlamasında Anu, Ea ve Enlil'in babası ve "cennetin ev sahibi" olan tanrıdır.

Tanımlayıcı bir yer isminin geliştirilmiş bir formu olan Ashur eğer soyut bir güneş tanrısı olarak görülüyorduysa Anu ve Ea gibi Natüralizm veya Animizme dayanan kendisine ait bir tarihi vardı. Kesinlikle yerli olan karakterinin başka yerde geçerli olmayan bazı düşünce biçimleri tarafından üretildiğini zannetmemeliyiz. Asshur'a yerleşen sömürgeciler hiç şüphesiz inançlarını kültürel bir bölgeden getirmişlerdi. Kalıcı evler yapmaya, "su bölgesini" kurutup işlemeye başlamadan önce, ya tek bir tanrıyı tanıyor ya da ağaçları, tepeleri, nehirleri, hayvanları, güneşi, ayı ve yıldızları Evren'in "Kendi Gücünün" göstergeleri olarak görüyorlardı. Örneğin, Ninova'ya yerleşenler Sümerli Nina şehrinin baş tanrıçası Nina tarafından korunduklarına inanıyorlardı. Bu tanrıçaya Lagaş'ta da inanıldığı ve Büyük Anne'nin birçok formundan biri olduğu için antik çağlarda tanrıların anlamlarının coğrafi değil kabileye ait olduğu düşünülür.

Ashur Anshar'dır fikri kabul edilirse, Sümerlerden alındığı da ileri sürülebilir. İncil'de yapılan bir göndermeye göre, "Bu ülkenin dışına (Şinar) gitti Asshur ve Ninova'yı kurdu."[355] (Delitzsch ve Jastrow'a göre Ashir'le de özdeş olan)[356]Asshur veya Ashur bir kavme kendi ismini veren bir kahraman olabilir. Eski bir tanrının

---

([355]) Yaratılış, x, 11.

([356]) Ancient Assyria, C.H.W. Johns (Cambridge, 1912), sf. 12-13.

vücut bulması olarak görülen Gılgamış veya Etana gibi tanrılaştırılmış bir kraldı. Anshar Anu'nun ilk veya göksel formlarından biri olduğu için Sümer şehrinin kökeni anne tanrıçalara duyulan inancın da önemli olduğu Erech olabilir.

Damscius Anshar'ın adını "Assôros" olarak açıkladı. Bu gerçek Ashur'un bu tanrıyla olan bağlantısını belirtmektedir. Bu yazar Babillilerin "yeri ve göğü yaratan ve eşi Apason (Apsu) ile oğlunun adı Moymis (Mummu) olan Tauthe'yi (Tiawath veya Tiamat) meydana getiren Sige'yi"[357] önemsemediklerini belirtmiştir. Bunlardan başka bir nesil ortaya çıkmıştır: Lache ve Lachos (Lachmu ve Lachamu). Bunların ardından Kissare ve Assôros (Kishar ve Anshar) ailesi gelmiştir. "Bu aileden de Anos (Anu), lllillos (Enlil) ve Aos (Ea) yaratılmıştır. Aos ve Dauke'den (Dawkina veya Damkina) Demiurge dedikleri Belos (Bel Marduk) doğmuştur."[358] (Demiurge, daha yüce varlıkların kararlarını gerçekleştiren dünya zanaatkarıdır.)

Eski Mısır tanrıları grubunun ikinci çifti olan Lachmu ve Lachamu üretici ve destekleyici güç olarak karanlığı sembolize etmektedir. Anshar gece gökyüzünün, oğlu Anu ise gündüz gökyüzünün kişileştirilmesiydi. Anshar'ın ruhunun Nannar (Sin) gibi ayın veya bir yıldızın içinde olduğunda ya da ay ve yıldızların onun göstergeleri olduğuna inanılmaktaydı. Aynı zamanda Anu'nun ruhu da güneşin içinde veya gökteydi. Ya da güneş, gök kubbe ve rüzgar bu "kendi gücün" farklı halleriydi.

Eğer Ashur Anshar ile Anu'nun özelliklerini birleştirdiyse, ilk mistik karakteri açıklanabilir. Hintli Brahma gibi, o da en yüce formundaykcn gelişmiş Natüralizmin "dünya ruhunun" veya "öz gücün" sembolü ya da kişileşmiş hali olabilirdi. Başka bir deyişle,

---

(357) İsmi Zi'den türetilen Sümerli Ziku, yaşamın spiritüel esansı, evren'in "kendi gücü"

(358) Peri Archon, cxxv.

tek bir kişi içinde hem yaratıcı, hem koruyucu hem de yıkıcı özellikleri toplanmış su, toprak, hava, gök tanrısı, güneş, ay, yıldız, ateş ve şimşek tanrısı ve özü incir ağacı olan orman tanrısı olabilirdi. Su, toprak, hava, gök, güneş ve ayla özdeşleştirilen ve koç şekline sahip olan Mısır'ın Thebes'li tanrısı Amon "gizli olandı" ve eski sekiz tanrıdan birinin gelişmiş formuydu. Piramit metinlerinde o ve eşi dördüncü çifttir. Amon özel kılınmış güneş tanrısı Ra'yla birleştiğinde, Yaratıcı sıfatıyla Ennead'ın tepesine çıkarıldı. Jastrow, "Yaratıcı evresinin Ashur'a verildiği Asur Yaradılış mitine dair kanıtlarımız vardır," demiştir.[359]

Yaradılış hakkında tek bir olay henüz algılanmadan önce; ilk halklar eski tanrıların belirsiz evrelerde yaşadığı "öz güç" tarafından yayılan maddenin sonsuzluğunu anladılar. Bu tanrılar gerçekten de tek tek tapılamayacak kadar belirsizlerdi. Gönlü alınan "öz güç" formları ağaçlar, nehirler, tepeler veya hayvanlardı. Bir önceki bölümde gösterdiğimiz üzere, bir kabile çevresinde baskın olan bir hayvana veya doğal bir cisme tapardı. Hayvan yiyecek sağlamanın kaynağı veya yiyecek bulmalarını sağlayandı. Bu nedenle, Evren'in öz gücünü en fazla ilgilendikleri belirli bir hayvanla özdeşleştirirlerdi. Bir kabile gökyüzünün ruhlarını boğayla bir diğeri keçiyle özdeşleştirmişti. Hindistan'da Dyaus bir boğa, eşi toprak ana Prithivi ise bir inekti. Mısırlı gökyüzü tanrıçası Hathor bir inekti. Diğer tanrıçalarla su aygırı, yılan, kedi veya akbaba ile tasvir edilirdi. Güneş tanrısı Ra kediyle, eşekle, boğayla, koçla ve timsahla tarif edilirdi. Yerel tanrıların çeşitli hayvan formlarını özümsemişti. Babil ve Hindistan'daki kartal, Mısır'daki akbaba, şahin ve gizemli Anka kuşu güneş, ateş, rüzgar ve şimşekle özdeşleştirilmişti. Tanrı Ashur'la bağdaştırılan hayvanlar boğa, kartal ve aslandı. Ya diğer tanrıların niteliklerini benimsemişti ya da hayvanların göstergeleri olduğu "Öz Gücü" sembolize ederdi.

([359]) Religion of Babylonia and Assyria, sf. 197.

Yaradılış mitinin ilk tohumu gecenin gündüze, suyun toprağa gebe olduğu fikridir. Karanlığın ve ölümün içinden aydınlık ve yaşam gelir. Hayat da bir devinimdir. Başlangıçtan beri var olan sular bulanıklaştığında, yaşam olmaya başladı. Karmaşanın ardından düzen ve organizasyon gelir. Bu süreç içinde sabit ve kontrol eden bir güç ile bir grup tanrının sıralanması fikri de vardır. Babilli astrologlar Yaradılış mitini geliştirmeye çalışırken, sabit bir küre olan Kutup yıldızını gece göğünün sabit ve kontrol eden ruhu olarak tanımladılar. Anshar Shakespeare'in Sezar'ı gibi şunları söylemiş gibidir:

Koca gök kubbede Doğru bir şekilde sabitlenmiş ve dayanıklı niteliklerine sahip bir eşi benzeri daha olmayan kuzey yıldızı gibi istikrarlıyım. Gökler sayısız kıvılcımla boyalıdır; hepsi ateştir ve her biri ışıldar; ama ondan başka kimse yoktur onun yerini doldurabilecek.[360]

Babilli gökbilimcilerin "Küçük Ayı" ("Aşağıdaki Araba) dedikleri Ursa Minor takımyıldızı kutup yıldızıyla bağdaştırıldı. Atlar tanınmaya başlamadan önce arabalar vardı. Lagaş'ın bir rahip kralı eşeklerin çektiği bir arabaya sahipti.

Yeri değişmeyen Kutup yıldızına "Ilu Sar", "tanrı Shar" veya "yüksekteki yıldız" ya da "en yüksek Shar" anlamına gelen Anshar denirdi. Gök kubbenin zirvesinde yer alıyor gibi görünürdü. Bu nedenle tanrı Shar Babillilerin Olympos'u olan Gökyüzü dağında otururdu. Yerine Babil'de daha genç bir tanrı olan Marduk'un Merkür veya güneş olarak, Asur'da Ashur'un güneş veya Orion olarak geçtiği yaşlı bir tanrının hayaletiydi. Ama baba ve oğul aynıydı. Tek'in "öz gücün" evreleriydiler.

Tanrılaştırılmış bir hükümdar bir tanrının vücut bulmasıydı. Ölümünden sonra Mısırlı Unas'ın yaptığı gibi o tanrıyla birleşirdi.

---

(360) Julius Caesar, act iii, scene I.

Bir halka adını veren kahraman Asshur Osiris'in vücut bulduğu Horus gibi birçok evresi ve şekli olan evrensel Ashur'la birleşmiş olabilir.

Yeseya genç bir tanrının yaşlı bir tanrının yerine geçmesi, kralların kutsallığıyla ilgili Fırat-Dicle mitlerine ve Gökyüzü dağının zirvesinin Anshar'ın simgesi olan "kuzey yıldızıyla" taçlandırıldığı fikrine aşinaydı. Babil sembolizminden yararlanarak şöyle belirtmişti: "Bu hikayeyi Babil kralına zıt olarak devam ettirmelisin. Söyle zalim nasıl da yarıda bırakmış! Altın şehir yarım bırakılmış! Sen Lucifer sabahın oğlu, cennetten nasıl düştün! Nasıl yeri azaltarak ulusları zayıflattın! Çünkü kalbinden söyledin ki cennete yükseleceğim, tahtımı Tanrının yıldızlarının üzerine yükselteceğim; topluluğun dağında oturacağım, bulutların üzerine çıkacağım; en Yüce gibi yüksekte olacağım."[361] Kral ateş tanrısı ve sabahyıldızı olan Lucifer'la özdeşleştirildi. Kutup veya kuzey yıldızı olan Babası tanrı Shar'ın dağdaki tahtına oturmayı arzulayan genç bir kraldı.

Babillilerin bir Gökyüzü dağı düşüncesi yeryüzünün dıştaki bir okyanus tarafından çevrelenmiş bir dağ olduğu inancının kökeni olabilirdi. Hindistan'da bu dağ "yeryüzünü taşıyan" "dünyanın omurgası" Meru Dağı'dır. İndra'nın Valhal'ı veya "büyük Brahma şehri" tarafından yükseltiliyordu. Cermen mitolojisinde gökyüzü "Veraldar nagli"[362] yani "dünyanın çivisi" denilen kutup yıldızının çevresinde dönerken yeryüzü "dünya ağacı" tarafından taşınmaktadır. Mısır'ın "ded" muskası dünya tanrısı olan Osiris'in omurgasını simgelerdi. "Ded" "sert, kurulmuş" anlamına gelir.[363] Cenaze törenlerinde tabut mezarın içindeki Batı Dağını (ölülerin diyarını) simgeleyen "küçük bir kum yığının üzerine" konurdu.[364]

([361]) Yeseya, xiv, 4-14

([362]) Eddubrott, ii.

([363]) Religion of the Ancient Egyptians, A. Wiedemann, sf. 289-90

([364]) Ibid., sf. 236. Atlas'ın da batıda olduğuna inanılırdı.

Babil'deki tapınak kuleleri "dünya tepesinin" sembolleriydi. Babil'de "kutsal tepe" Du-azaga Marduk'un tapınağı E-sagila yani "Yüksektekilerin Tapınağı" idi. "Dağın tapınağı veya evi" denilen E-kur Bel-Enlil'in Niffur'daki tapınağıydı. Erech'te tanrıça İştar'ın tapınağı tanrıçayı Anu ile özdeşleştiren E-anna idi. Anu "ana" yani "cennet" kelimesinden türemiştir. İştar da "cennetin Kraliçesidir."

Gökyüzü dağının zirvesinde yer alan Polaris (kutup yıldızı) "gece sürüsünün en kutsalı" olan kutsal keçiyle özdeşleştirilmişti.[365] Ursa Minor ("Küçük Ayı" takımyıldızı) Profesör Sayce'nin de bahsettiği "altı başlı keçi" idi.[366] Altı gök keçisinin veya keçi adamın esas keçi adamın veya Anshar'ın etrafında dans ettiğine inanılırdı. Platon'un diyaloglarında bile takımyıldızlarının "dans eder gibi hareket ettikleri" inancı yer almaktadır. Dans sihirli veya dini bir uygulama olarak başlamıştır. İlk gökbilimciler kendi halklarına ait dans adetlerinin gökyüzünde hareketleri ritmik olan takımyıldızları tarafından yansıtıldığını görmüşlerdi. Şüphesiz, İsiah'nın aklında Babillilerin keçi tanrılarının dansıyla ilgili inancı vardı, şunları söylerken: "Onların evleri kederli yaratıklarla dolacak ve baykuşlar (hayaletler) orada yaşamaya başlayacak. Yarı insan yarı keçi olan kır tanrıları (keçi adamlar) orada dans edecekler."[367] Diğer bir deyişle, "ıssız evler" dışında dini dansları gerçekleştirecek hiç kimse kalmayacaktı. Sadece yıldızlar Polaris'in (kutup yıldızı) çevresinde dans ederken görünecekler.

Temmuz da Anshar ve Lagaş'lı Nin-Girsu gibi gece göğünün nöbetçisi olarak bir keçiydi. "En Mersi'nin (Nin-Girsu) beyaz bir oğlağı"na Sümerlilerin yaptığı bir gönderme Sami diline "Temmuz'un beyaz bir oğlağı" olarak çevrilmişti. Marduk da keçiyle tasvir edilirdi. Hastalıklarını ve günahlarını alıp götürmesi için

---

([365]) Primitive Constellations, val. ii, sf. 184.

([366]) ACuneiform Inscriptions of Western Asia, xxx, II.

([367]) Yeseya, xiii, 21.

Marduk'a dua eden Babilliler bir keçi salar ve çöle sürerlerdi. İlk gökbilimcilerin incelediği değil, günümüzdeki kutup yıldızı* Arapça'da Al-Jedy yani "oğlak" anlamına gelir. Hindistan'da keçi Agni ve Varuna'yla bağlantılıydı. Cenaze törenlerinde tanrılara bir ruhun cennete girmek üzere olduğunu bildirmek için keçi kesilirdi. Sümerli su, toprak ve cennet lordu Ea "keçi balık" olarak sembolize edilirdi. Cermen bereket ve gök gürültüsü tanrısı Thor'un keçilerin çektiği bir arabası vardı. Kutsal Sümer keçisinin alnında Mısır Apis boğasının alnında bulunan üçgen sembolün aynısı vardır.

Ashur "cennetin keçisi" değil, Sümerli Nannar (Sin) ve Bel Enlil gibi "cennetin boğasıydı." Bir boğa olarak gökyüzüne hakim olan hayvandı ve Anshar gibi "altı meclis tanrısıyla" kendisini özdeşleştirmişti.

Farklı merkezlerde ve farklı dönemlerde "yüce kişi" olarak yüceltilen diğer tanrılar arasında Anu, Bel Enlil, Ea, Marduk, Nergal ve Shamash vardı. Bu saydığımız tanrılardan ilk üçünün simgesi bir koltuk veya sunak üzerindeki sarıktı. Sarık "dünya dağını" temsil ederdi. "Dünyanın omurgası" olan Ea yanında çömelmiş bir "keçi balık" olan bir tahtın üzerinde koçbaşlı bir sütunla simgelenmekteydi. Marduk'un sütunun ucu bir mızrak başı gibiydi ve onun ucunda da taç takmış bir aslan başı vardı. Bu sütunlar büyük olasılıkla sütuna tapma ve dolayısıyla ağaca tapma ibadetine aitti. Güneş tanrısı Shamash'ın sembolü üzerinden su akan bir daireydi. Işınları tıpkı Mısırlı güneş tanrısı Ra'nınkiler gibi "bereket getiren gözyaşlarıydı." Mısırlı şahin tanrısı Horus kanatlı güneş dairesiyle simgelenirdi.

Ashur'u anlatmaya başlamadan önce diğer tanrılar ve sembolleriyle ilgili bu detayları toplamak gereklidir. Ashur'un sembolleri incelenmelidir çünkü onlar bu tanrının kökeni ve karakteriyle ilgili bilgilerimizin kaynaklarındandır. Bunlar 1. her iki

(*) Dünya batıya doğru kaydığı için farklı yıldızlardır.

tarafından da ışınların dalgalandığı boynuzlu ve kanatlı bir daire, 2. bir savaşçıyı bir ok atmak için yayı gerdiğinde çevreleyen kanatlarından tutulmuş bir daire veya bir tekerlek, 3. ikinci şıktaki aynı daire; ama savaşçının yayı sol elindedir, sağ eli ise ona tapanları kutsayacakmış gibi kalkmıştır. Bu semboller mühür silindirlerden alınmıştır.

"Dünyanın sütununu" temsil eden bir Asur sancağının dairesinde boynuzlu bir boğa başı vardır. Dairenin üst kısmında bir savaşçı vardır. Dalgalanan su izleri V şeklindedir. Bu şeklin iki yanında da birer tane boğa bulunmaktadır. Ayrıca iki tane daha kafa vardır; biri aslanın diğeri bir insanın kafası. Ağızları açıktır ki bu da fırtınaları, güneşin zararlı gücünü veya Dicle-Fırat'ın kaynaklarını simgelemektedir.

Jastrow kanatlı dairenin "bir güneş tanrısı olan Ashur'un en saf ve en gerçek sembolü" olduğunu düşünmektedir. Bu sembole "çıkan ışınlarıyla bir güneş dairesi" der ve ekler: "Yay ve oka sahip olan savaşçı bu sembole sonradan eklenmiştir ki bu da Asur imparatorluğunun askeri ruhunu yansıtan bir manevi anlam kaybıdır."[368]

Ra'nın güneş gemisinin üzerindeki güneş simgesi benzer şekilde güneşin ruhu olarak görülen bir insan figürünü çevrelemektedir: tanrının yaşamı "güneş yumurtasının" içindeydi. Hintli bir bilimsel incelemede şöyle açıklanmıştır: "Artık güneşin ötesindeki insanlar ve sağ gözün içindeki insanlar gerçekten de ölümden (Ruh) başka bir şey değillerdir. Ayakları kalbe takılmışken ayaklarını çıkararak ileriye atılıyor ve o ileri atıldığında o adam ölüyor; ölen kişi hakkında şunu diyorlar, 'o adam kesildi' (yaşamı veya yaşam bağı koparıldı)."[369] İnsan figürü ne Mısır'da ne de Hindistan'da "manevi

---

([368]) Apects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, sf. 120.

([369]) Satapatha Brahmana pat iv, 1897, sf. 371. (Sacred Books of the East.)

anlam kaybı" sürecini göstermemektedir. Horus'un kanatlı dairesi aydınlık ve bereket sembolü olduğu kadar bir yıkım ve savaş sembolüydü de. Horus bu sıfatları bir efsanede Set'i ve takipçilerini öldürebilmek için almıştı.[370] Ama tabi ki, aynı semboller herkesi aynı şeyleri düşünmeye itmez. Blake'in de dediği gibi:

Diğerlerine önemsiz görünen bir şey beni gülücüklere ve gözyaşlarına boğar... İç gözümle bu gri saçlı yaşlı bir adamsa, dış gözümle yolumdaki önemsiz bir şeydir.

Gerçekten de kanatlı daire Asurlu bir rahip için başka, Blake'in "çift görü" dediği özelliğe sahip olmayan biri için başka bir anlama gelmektedir.

Kesin görünen tek şey okçunun "kanatlar" veya "ışınlar" kadar güneşe ait olduğudur. Babil ve Asur'da güneş ilk zamanlardan beri diğer özelliklerinin yanı sıra bir yok ediciydi de. Dolayısıyla Marduk gibi Ashur'un da evrelerinden birinde Herkül'e veya prototipi Gılgamış'a benzediğini fark etmek şaşırtıcı değildir. Gılgamış'ın efsanevi başarılarından biri üç şeytan kuşu öldürmesiydi. Bu kuşlar, Herkül'ün altıncı görevini yerine getirirken avladığı kuşlarla özdeş olabilir.[371] Yunanlıların Hipparcho-Batlamyus yıldız listesinde Herkül "Diz çöken" takımyıldızıydı. Babil ve Asur gökbiliminde ise (Gılgamış ve Marduk gibi) o da "Sarru" yani "kral" idi. Yay burcunu oluşturan yıldızlar "Kartal", "Akbaba" ve "Kuğu" takımyıldızlarına zıt uçludur. Fenike gökbiliminde Akbaba Herkül'ün müzisyen Linos'u öldürdüğü silah olan "Kanun" (Lyra) idi. Herkül Apollo'dan aldığı güneşten bir ok kullanırdı. Çeşitli mitolojilerde ok güneş, ay ve atmosfer tanrılarıyla özdeşleştirilir ve aynı zamanda şimşek, yağmur, bereket ve açlık, hastalık, savaş ve ölümün de sembolüdür. Yunanlılar tarafından Minerva'yla kıyaslanan Libyalı yeşil yüzlü tanrıça Neith bir elinde iki ok ve bir

---

([370]) Egyptian Myth and Legend, sf. 165.

([371]) Classic Myth and Legend, sf. 105.

yay tutar.[372] Eğer bir mızrakla silahlanmış ve keçi derisinden yapılmış bir zırh ve miğferle korunan Athena (Minerva) hakkındaki bilgimiz de Ashur hakkındaki bilgimiz kadar az olsaydı, onun sadece bir savaş tanrıçası olduğu düşünülürdü. Asur sancağının üzerindeki güneş dairesinde bulunan okçu Ashur'u büyük olasılıkla insanların tanrısı olarak temsil etmekteydi. Öyle bir tanrı ki Marduk'a benzer, Temmuz'un özelliklerini taşır ve bu nedenle Ninip, Nergal ve Shamash gibi diğer yerli tanrılarla bağlantılıdır. Aynı zamanda, bu yerel tanrılarla yaşlı tanrılardan Anu, Bel Enlil ve Ea'nın özellikleri paylaşırdı.

Asurluların inandığı diğer bütün tanrılar Babil kökenliydi. Yerel bir Babil tanrısını diğerlerinden ne kadar farklıysa Ashur da bu tanrılardan o kadar farklıydı. Ashur Asur deneyimlerini ve isteklerini yansıtıyordu. Ama Ashur'un karakterindeki yüce ruhsal özelliğin Asurluların etkilendiği yabancı halkların inançlarından mı yoksa doktrinleri "yeni bir ülkede" daha kolay kabul edilen gelişmiş Babilli düşünürlerin öğretilerinden mi kaynaklandığına karar vermek zordur. Babil'de de zaman zaman yeni kültler oluşturulurdu ve bu kültler siyasi bir güç kazandıklarında, kendi şehir devletlerinin dinine seçkin bir nitelik verirlerdi. Siyasi destek kazanamayan ve belirsizlik içinde yurtlarında kalan diğerleri ise etkilerini uzaklara yayabilirlerdi. Örneğin, Budizm Hindistan'da da ortaya çıkmıştı ama şimdi misyonerlerin aracılığıyla ulaştığı diğer ülkelerde de Budizm inancına rastlayabiliyoruz. Ana yurdunda Brahmacılığın geri dönüşüyle bastırıldı. Siyasi nüfuzun sonucunda aniden önem kazanan gelişmiş bir kült örneğine Mısır'da rastlarız. Tamamen gelişmiş Aton dini benimsenmiş ve Akhenaton tarafından ulusal din olarak kabul edilmişti. Dini özgürlükten yararlanmak ve inançlarını yaymak için yeni bölgeler arayan kültlerin göçlere sebep olması Vedik dönemin

---

([372])Meith'in busözde "mekiği" bir yıldırım oku olabilir. Ok ve yay bereket tanrıçası olduğu için savaş tanrıçası da olan bir şimşek tanrıçasını akla getirir.

sonunda Hindistan'a Brahmacılığın temellerini atan "sonradan gelenlerin" yaptığı akınla örneklendirilebilir. "Merkezi Bölge" denilen "Brahmacıların ve sonraki Samhitaların ortaya çıktığı" Madhyadesa'ya yerleşmişlerdi. Bu merkezden ülkenin dört bir yanına misyonerler gönderildi ve Brahmacılık ülke genelinde yayıldı.[373]

Bu nedenle, Ashur kültü gelişimi sırasında Babil'den gelen ilerici düşünürlerin öğretilerinden etkilenmiştir. İran Mithraizini de büyük ve antik kültürel bölgeden yayılan misyonerlik çabalarının bir ürünüdür. Mitra, daha önce de belirtildiği gibi, Babilli güneş ve bereket tanrısının isimlerinden biriydi. Ashur başlangıçta bir savaş ve güneş tanrısı olamazdı. Bir şehir devletin tanrısı olarak tarımcılar, zanaatkârlar ve tüccarlar tarafından tapılan bir tanrı olmalıydı. Bereket, kültür, ticaret ve adalet tanrısı olarak kabul edilmiş olmalıydı. Ulusal bir tanrı olarak bile sadece kültürlü ve hükmeden sınıfa değil bütüne hitap etmiş olmalıydı. Niffur'lu Bel Enlil "dünya tanrısı" ve savaş tanrısıydı ama aynı zamanda yerli bir mısır tanrısı olarak da görülürdü.

Ashur Asur'un görkemini yansıtıyordu ama aynı zamanda bu görkemin kökenini ve gelişimini de yansıtıyordu. Ürünü olduğu bir medeniyetin tarımsal bir temeli vardı. Bu, Asur'un doğal kaynaklarının gelişimiyle başlamıştı. Bu durumu İbrani peygamber de fark etmiş ve şöyle demiş: "Asur'a bak! Lübnan'da bir sedir ağacıydı... Sular ağacı besledi, Derin su kaynakları büyüttü. Akarsular dikili olduğu yerin çevresine akıyor, Kanalları kırdaki bütün ağaçlara erişiyordu. Kırdaki bütün ağaçlardan daha çok büyüdü. Bol su verildiği için Dal budak saldı, dalları uzadı. Gökteki kuşlar dallarına yuva yaptı, Yabanıl hayvanlar dalları altında yavruladı, Büyük uluslar gölgesinde yaşadı. Güzellikte eşsizdi. Dalları giderek uzadı, Çünkü kökleri bol su alıyordu. Tanrı'nın

---

([373]) Vedic Index, Macdonell & Keith, vol. ii, sf. 125-6, ve vol. i, 168-9.

bahçesindeki sedir ağaçlarından hiçbiri Onunla boy ölçüşemezdi, Selvi ağaçları dalları kadar bile değildi. Çınarlar onun dallarıyla boy ölçüşemezdi. Tanrı'nın bahçesindeki ağaçların hiçbiri Onun kadar güzel değildi."[374]

Eski başkent Asshur tüccarlarıyla ünlüydü. İncil'de Sur şehriyle ticaret yapan şehirlerden biri olarak bahsedilmiştir: Sur şehrine "her şeyi mavi nakışlı örtülere sararak sedir ağacından yapılmış güzel bir şekilde süslenmiş sandıkların içinde"[375] gönderirlerdi.

Askeri olarak oldukça güçlü olduğu için Asur'un isminden bile korkulurdu. Kral Hezekiya'ya seslenen İsiah şöyle demişti: "İşte, Asur krallarının bütün ülkeleri yok ederek onlara ne yaptığını duydunuz."[376] Aynı kahin İsrail'in nasıl acı çekeceğine dair kehanette bulunurken açıkladı: "Hey Asurlu, öfkemin direği, onların ellerindeki şey benim kızgınlığımdır. Onu ikiyüzlü bir ulusa karşı göndereceğim. Öfkemin insanlarına karşı göndereceğim ve ganimetleri alma, kurbanı alma ve sokakların çamurunda onları ezme yetkisi vereceğim."[377]

Asur medeniyetinin bu üç evresinde yansıtılan Asur'u bulma beklentisi içindeyiz. Eğer en başında onu bereket tanrısı olarak kabul edersek, diğer nitelikleri aynı anda dahil olamaz. Bir bereket tanrısı mısır ve su tanrısıdır. Bir nehir "yaratıcıdır" ve Ashur bu nedenle "sulak alan" (kanallar veya "bitkilerinin çevresinden geçen nehirler) ile yakından bağlantılıdır. Çağlayarak akan su dalgaları veya verimlileştiren gözyaşları güneş dairelerinde görünür. Bir mısır tanrısı olarak, bir savaş tanrısıydı. Temmuz'un ilk yaptığı şey kış ve fırtına şeytanlarını öldürmekti, tıpkı Hindistan'daki İndra'nın kuraklık şeytanlarını veya İskandinavya'daki Thor'un buz devlerini

---

([374]) H Hezekiel, xxxi, 3-8.

([375]) H Hezekiel, xxvii, 11.

([376]) Yeseya, xxxvii, 11.

([377]) Ibid., x, 5,6.

KUTSAL BİR AĞACIN YANINDA DİZ ÇÖKMÜŞ KANATLI TANRILAR.
Mermer tabaka Nimroud sarayından alınmıştır. Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.

yok ettiği gibi. Mısır tanrısı insan kurbanlarla beslenmek zorundaydı. Bu sebeple insanlar kurban elde etmek için yabancılara karşı savaş açarlardı. Tanrı insanlarıyla bir anlaşma yaptığı için, ticaret tanrısı da oluyordu. Onlara yiyecek sağlıyor, karşılığında adaklarla besleniyordu.

Hezekiel'in Asur'u güçlü bir ağaçla karşılaştırmasında mitolojik bir referans vardır. İbrani kahinler şiirsel tasvirleri için doğrudan gönderme yaptıkları halkların karakteristik inançlarını kullanmışlardır. Yeseya'nın bahsettiği "baykuşlar", "keçi adamlar" ve "ejderhalar" Babil mitolojisinden alınmıştır. Dolayısıyla Asur kestane ve köknar ağacından büyük olan bir sedir ağacıyla karşılaştırılırken dallarına yuva yapan kuşlardan, onların altında yavrularını dünyaya getiren hayvanlardan ve ağacın görkemli olmasının kaynağı olarak "suların bolluğundan" bahsedilmesinden anlıyoruz ki Ashur'u sembollerinin yansıttığı Asur dini ağaçlara, kuşlara, hayvanlara ve suya duyulan inancı da içermektedir. Asur ağacı simgesi ("dünya ağacı") "öfkemin direği... Ellerindeki şey"

KARTAL BAŞLI KANATLI TANRI (ASHUR)- *Mermer tabaka. İngiliz Müzesi*

yani' Ashur'un sembolü olan savaş sancağı olarak metinde geçmektedir. Temmuz ve Osiris de mısır tanrısı olduğu kadar ağaç tanrısıydı da.

Ashur karmaşık bir tanrı olduğu için, onun simgelerini antik şehirlerin kalıntılarında bulunan Asur mitolojisinden geriye kalanlara önem vermeden okumaya çalışmak yararlıdır. Bunlar ya Ashur'un niteliklerini yansıtır ya da ortaya çıktığı maddeyi oluşturur.

Seneler önce Layard'ın işaret ettiği durum, Asurluların gelenekselleşen kutsal bir ağaca sahip olmalarıydı. "Süslü bir yazı gibi doğan kıvrık dalları ve dalların ucunda güzel çiçekleri olan şık bir işaretti. Tarif edilen figürlerden biri[378] hayranlıkla bu işarete doğru döner, açıkça görünür ki bu kutsal bir amblemdir. Bu işaretin içindeki Doğu'da çok uzun zaman önce evrensel olarak hayranlık duyulmuş ve Perslilerin dini sistemlerinde imparatorluklarının çöküşüne kadar korunmuş kutsal ağacı veya yaşam ağacını fark ettim... Çiçekler yedi taç yapraktan oluşuyordu."[379]

Bu ağaç bir sütuna benzer. Ucunda yıldızlara benzeyen halka sembolleri takılı boğa boynuzları vardır. En yüksekteki boynuz çiftinin ortasında geniş bir halka vardır. Ama sadece kısmen bir hilalmiş gibi görünür. Bu üçlü "yedi parçalı" tasarımlarıyla "tek birinin içinde yedili" tanrının sembolü olabilir. Bu kesinlikle "direk" ve "şey" denilen Asur ağacıdır.

Hangi efsanevi hayvanlar bu ağacı bir sığınak yaptı? Layard "oymalı duvarların üzerinde bulunan dört yaratık bir insan, bir aslan, bir öküz ve bir kartaldı," demiştir.[380]

Sümer'de tanrılara insan şekli verilirdi. Ama bu aşamaya varılmadan önce, ay tanrısı Nannar'ı (Sin), Ninip'i ve Enlil'i boğa simgelerdi. Nergal ise bir kabileye ait güneş tanrısı olarak aslanla

---

([378])Bir elinde sepet diğer elinde köknar kozalağı taşıyan kanatlı bir insan figürü

([379]) Layard'ın Nineveh (1856), sf. 44.

([380]) Ibid., sf. 309.

sembolize edilirdi. Kartal fırtınayı ve güneşin bir evresini simgeleyen ve bereket tanrısı olan Zu kuşu tarafından temsil edilirdi. Lagaş'ın gümüş vazosunun üzerinde aslan ve kartal birleştirilmiş ve aslan başlı bir kartal olarak çizilmiştir. Bu Nin-Girsu'nun (Temmuz) bir formudur ve vahşi keçiler, aslanlar ve boğalarla bağdaştırılmıştır. Nin-Girsu'ya adanan bir gürz başında bir aslan bir boğayı öldürürken tasvir edilmiştir. Bunun kaynağı bir halk masalında Zu kuşunun yılanları öldürmesidir. Bu resim kimilerine göre totem tanrılarının savaşlarını, kimilerine göre ise güneşin yağmur bulutlarıyla savaşını anlatıyordu. Bir bereket tanrısı hayvanının diğerini öldürmesinin açıklaması ne olursa olsun, bu çatışmanın yiyecek tedarik etmeyi sağlama almak için yapılan kurban fikriyle bağdaştırılmış olması kesindir.

Asur'da çeşitli ilkel tanrılar kanatlı bir boğa, insan başlı kanatlı bir boğa, insan başlı kanatlı bir aslan, kanatlı bir insan, aslan başlı bir tanrı, insan bedenli kartal pençeli olarak ve kartal başlı ve tüylü, insan vücutlu, kanatlı olarak birleştirilirdi. Genelde de bir ellerinde üzerinde kutsal ağaca tapan iki kanatlı insanın olduğu metal bir sepet, diğerinde de köknar kozalağı olurdu.[381]

Layard kartal başlı tanrının Nisroch olduğunu savunur. "Nisr kelimesi tüm Sami dillerinde kartalı simgeler."[382] İncil'de de bu tanrıdan bahsedilmiştir: "Asur kralı, Sennacherib... Tanrısı Nisroch'un evinde ibadet ediyordu."[383] Profesör Pinches Nisroch'un aslındaAshur olduğuna emindir ama "ni"nin "Ashur"a eklendiğini de düşünür. Dinsiz tanrıların isimleri bu şekilde "tanınmaz ve büyük olasılıkla da saçma bir hale getirilmiştir... Dindar ve tutucu dudaklar lekeleme korkusu duymadan onları telaffuz

---

([381]) Köknar kozalağı Attis ve Mithra'ya sunulurdu. Ashur'la bağlantısı büyük Asur tanrısının mısır, ağaç ve bereket tanrılarına benzediğini göstermektedir.

([382]) Nineveh, sf. 47..

([383]) Yeseya, xxxvii, 37-38

edebilirlerdi."[384] Aynı zamanda "Nisr" teorisi de bu sürecin başka bir evresini sunmaktadır. Dinsiz tanrıların isimlerini bütün İbrani öğretmenler aynı şekilde ele almıyorlardı. Örneğin, Abed-nebo Abed-nego olmuştur.

Kartal güneş ve atmosfere ait niteliklere sahip bir tanrı olarak Sümer ve Asur mitolojilerinde önem kazandığı için, Ashur sembolünün yaşam, bereket ve yıkımın kanatlı sembolü olması olasıdır. Bu sembolün güneş tutulmasını ve o esnadaki güneş ışınlarını temsil ettiği fikri zoraki bir fikre benziyor. Çünkü tutulmalar felaketler ve tanrıların gazabının göstergeleriydi.[385] Bu görüş, "ışınların" neden kanatlar gibi yanlamasına ve kuyruk gibi aşağıya doğru uzandığını, "ışınların" neden ikili olması gerektiğini veya dairenin üzerinde neden gelenekselleşmiş boynuzlar olduğunu kesinlikle açıklayamıyor. Dairenin içindeki beş küçük halkanın güneş tutulmasıyla nasıl bağlantılı olabileceğini çözmek zordur.

Tüylerle örtünmüş bir okçunun göründüğü diğer sembollerin birinde okçunun fırlatmaya hazırlandığı okun üçlü çatala benzer bir şekle sahip olması önemlidir. Bu kesinlikle bir yıldırım simgesidir.

Hezekiel "Chebar nehrinin kıyısında" Tel-abib'de İsrailli esirlere gelecekten haber verirken, Asur sembolizminden yararlanmıştır. Büyük olasılıkla Babil'de Asur şehirlerinden kaçan rahiplerle görüşmüştü.

Bu önemli kahin "dört yüzlü" (bir insan yüzü, bir aslan yüzü, bir öküz yüzü ve bir kartal yüzü) "canlı dört yaratığa" ilginç göndermeler de bulunmuştur: "Dört yanlarında, kanatların altında

---

([384]) The Old Testament in the Light of the Historical Records and Legends of Assyria and Babylonia, sf. 129-30.

([385]) Asur'da M.Ö. 763 yılının 15 Haziran günü yaşanan güneş tutulmasının ardından iç savaş patlak vermiştir.

insan elleri vardı. Dördünün de yüzleri, kanatları vardı... Kanatları yukarıya doğru açılmıştı. Her yaratığın iki kanadı yanda öbür yaratıkların kanadına değiyor, iki kanatla da bedenlerini örtüyordu... Canlı yaratıkların görünüşü yanan ateş közleri ya da meşale gibiydi... Yaratıklar şimşek çakar gibi hızla ileri geri gidip geliyorlardı."[386]

Başka bir yerde de Mısır'da bulunmuş ve ahlaksız bir yaşamı benimsemiş olan Aholah ve Aholibah isimli kız kardeşlerden bahseder Hezekiel. Abolibah "Asurlulara çok düşkünken duvara oyulmuş insan resimlerini -bellerine kuşak, başlarına geniş sarık bağlamış kırmızı renkli Kildani resimlerini- gördü."[387] Asur tapınaklarının ve saraylarının duvarlarındaki kırmızı rengin izleri kazı yapan ekipler tarfaından gözlemlenmiştir. Kanatlı tanrılar da büyük olasılıkla kırmızıyla boyanmıştı.

Hezekiel "halka" ve "tekerlek" gibi simgelerden de bahsetmiştir. Öngörüsünde, "dört yüzlü canlı yaratıkların yanında toprağın üzerinde duran bir tekerlek" görmüş. "Tekerleklerin görünüşü ve yapısı şöyleydi: Sarı yakut gibi parlıyorlardı ve dördü de birbirine benziyordu. Görünüşleri ve yapılışları iç içe girmiş bir tekerlek gibiydi... Tekerleklerin kenarı yüksek ve korkunçtu; hepsi çepeçevre gözlerle doluydu. Canlı yaratıklar hareket edince, yanlarındaki tekerlekler de hareket ediyordu; yaratıklar yerden yükseldikçe, tekerlekler de onlarla birlikte yükseliyordu. Ruhları onları nereye yönlendirirse oraya gidiyorlardı. Tekerlekler de onlarla birlikte yükseliyordu. Çünkü yaratıkların ruhu tekerleklerdeydi. Yaratıklar hareket ettiğinde onlar da hareket ediyor, yaratıklar durduğunda onlar da duruyor, yaratıklar yerden yükseldiğinde onlar da yükseliyordu. Çünkü yaratıkların ruhu tekerleklerdeydi...[388]

([386]) Hezekiel, i, 4-14.

([387]) Hezekiel, xxiii, 1-15.

([388]) Mısırlı tanrının ruhu da güneş dairesinin veya güneş yumurtasının içindeydi.

Kubbeye benzer, billur gibi parlak ve korkunç bir şey canlı yaratıkların başları üzerine yayılmıştı... Yaratıklar hareket edince, kanatlarının çıkardığı sesi duydum. Gürül gürül akan suların çağıltısını, Her Şeye Gücü Yeten'in sesini, bir ordunun gürültüsünü ansıtıyordu. Durunca kanatlarını indiriyorlardı..."[389]

Meleklerin başka bir tasviri de şöyledir: "sırtları, elleri, kanatları - ve dördünün de tekerlekleri çepeçevre gözlerle doluydu. Tekerleklere "Dönen tekerlekler" dendiğini duydum ve melekler yükseldi."[390]

Tekerlek (veya çember) bir hayat sembolüydü. Bu çemberim çevrelediği tüyle örtülü Asurlu figür savaş ve bereket tanrısıydı. Çatal uçlu oku bir yıldırım simgesine benziyordu. Hezekiel'in göndermeleri bu bağlamda oldukça anlamlıdır. Melekler "koşup geri döndüklerinde" "şimşek çakması gibi görünüyorlarmış." "Kanatlarının sesi" "deniz dalgalarının sesine" benziyormuş. Bedenleri "kömür ateşi" gibiymiş. Bereket tanrıları ateşle, şimşekle ve suyla özdeşleştirilirdi. Hindistanlı Agni, Anadolulu Sandan ve Fenikeli Melkarth oldukça gelişmiş ateş ve bereket tanrılarıydı. Ateş kültü Sümerlerde de temsil edilmiştir.

Hint destanı Mahabharata'da yuvarlak halka veya tekerlek tanrıların varlıklarının bağlı olduğu ölümsüzlük içeceği Soma'yı[391] korur. Kartal dev Garuda onu çalmaya çalışır. Silahlanan tanrılar yaşam veren içeceği korumak için toplanırlar. Garuda "kanatlarının çıkardığı kasırgayla kalkan tozla dünyayı karartarak" yaklaşır. "Bu toz bulutuna kapılan" tanrılar bayılırlar. Daha sonra Garuda ateşli bir şekle bürünür ve "kara bulutlar kütlesi" gibi görünür. Sonunda bedeni "güneş ışınları" gibi altın renkli ve parlak bir hal alır. Soma ateşle korunur. Ama kuşların "birçok nehirden içtiği" sularla

---

([389]) Hezekiel, i, 15-28.

([390]) Hezekiel, x, 11-5.

([391]) "Amrita" da denir.

söndürülür. Garuda Soma'nın üzerinde "keskin kenarlı çelik bir tekerleğin döndüğünü" fark eder. "Korkunç bir şekle ve ateşli güneşin parlaklığına sahip olan bu cisim tanrılar tarafından Soma'yı çalmaya çalışanları parçalamak için üretilmiştir." Garuda "tekerleğin parmaklıkları arasından" geçer. "Gözlerinden ateş çıkan ağzıyla ateşi emen hareketli ve oldukça parlak iki yılanla" mücadele etmek zorunda kalır. Yılanları öldürür... Ama tanrılar daha sonra çalınan Soma'yı geri alacaklardır.

Garuda dönen ve bumerang gibi atana geri dönen başka bir tekerlek olan diski taşıyan tanrı Vishnu'nun aracı olur. "Vishnu kuşun arabasının bayrak direğine konmasını sağlar ve der: 'Bu şekilde benim üstümde olsan da orada oturacaksın.'"[392]

Pers tanrısı Ahura Mazda heykellerde kralın üzerinde kanatlı bir tekerleğin içinde uçarken tasvir edilmiştir. Bir elinde bir halka tutarken diğerini ona tapanları kutsarmışçasına kaldırmıştır.

Babilli güneş tanrısı Shamash, cennet tanrıçası İştar ve diğer Babilli tanrılar halkalar taşırdı. Mısırlı tanrılar da yaşam sembolü olan halka şeklindeki haçı taşırlardı. Shamash önünde bir güneş çemberi olan bir sütunun tuttuğu büyük bir çadırın içinde tahtında otururken resmedilmiştir. Tekerleğin parmaklıkları bir yıldız simgesiyle oluşturulmuştur.

Hitit yazıtlarında ilginç kanatlı amblemler vardır. Bir tanesinin "orta kısmı bir çemberin altındaki iki hilalden oluşuyordu. Amblemin üzerinde kutsallık simgesi ve Profesör Sayce'nin tanrı Sandes'in ismi olarak yorumladığı yazılar vardı." Başka bir örnekte "kanatlı amblemin merkezi bir rozete benziyordu. Yanında da tuhaf bir cisim vardı." Üstünde, Sandes isminden sonra iki nokta vardı ve bir insan kolu hayranlık içinde kıvrılmıştı..." Profesör Garstang burada

---

([392])Mahabharata (Adi Parva), xxxiii-iv.

"kayalıklar ve tepelerde Boghaz-Keui[393] yakınlarında heykeller olabileceğini kanıtlayan" kutsal yerlerle ilgileniyordu. Orada daha yeni bir dini sembolizmin temelini oluşturan dağ kültlerinden veya dağ tanrılarının kültlerinden geriye kalan izlere rastlanabilirdi. Tanrının kim olduğunu söylemek imkansızdır ama "bir zamanlar Sandes ile özdeşleştirilirdi."[394] Tanrıya "bir rahip tarafından kullanılan bir isimle hitap ediliyor" da olabilirdi. Belki rahip kralın tanrının vücut bulmuş hali olduğuna inanılıyordu.

Sandes veya Sandan Babilli Temmuz'la bağlantılı "Attis'in prototipi"[395] olan Tarsuslu Sandon ile özdeştir. Sandon'un hayvan simgesi aslandı ve bereket ve gök gürültüsü tanrılarının sembolü olan "çift balta" taşırdı. Profesör Frazer Altın Dal'da onun Herkül ve Melkhart'la bağlantılı olduğunu ileri sürer.[396]

Yaşlı tanrıların yerine geçen genç tanrıların hepsi bereket, savaş, yıldırım, ateş ve güneş tanrısıydı. Dolayısıyla Ashur'un derinliklerin tanrısı Ea'nın oğlu Marduk gibi köken olarak Temmuz'un bir formu olması muhtemeldir. Ruhu mevsimsel değişimlerin gerçekleştiği zamanlarda dönen güneş tekerleğinin içindeydi. İskoçya'da 1 Mayıs sabahında doğan güneşin üç kez döndüğüne inanılırdı. Genç tanrı bahar güneşi ve ateş tanrısıydı. Onu güçlendirmek için büyük şenlik ateşleri yakılırdı. Bir kurtarma töreni olarak eski yıl yakılmış olurdu. Başka bir deyişle eski (yaşlı) tanrı da yakılırdı ki gençliğini yenileyebilsin. Melkarth Sur şehrinde yakılmıştı. Herkül kendisini bir dağın zirvesinde yakmış ve ruhu cennete bir kartal şeklinde yükselmişti.

Bu şiddet içerikli ayinler Babil ve Asur'da da bilinmiyor değildi. İncil'de geçen bir hikayeye göre Nebuchadnezzar "Babil ili olan

---

([393]) "Geçit yeri"

([394]) The Land of the Hittites, J. Garstang, sf. 178.

([395]) SIbid., sf. 173.

([396]) Adonis, Attis, Osiris, bölüm. v ve vi.

Dura'nın düzlüklerine diktirdiği altından bir put yaptırdığında", emir verdi: "Ey insanlar, uluslar, diller... Kornet, flüt, arp, trombon, santur, kanun sesi duyduğunuzda, eğilin ve altın puta tapın." "Babil vilayetinin işlerini yöneten" bazı Yahudiler özellikle "Shadrach, Meshach ve Abed-nego" o puta tapmayı reddettiler. Ama "normalden yedi kat fazla ısıtılan yanan bir fırına" atılarak cezalandırıldılar. Ama fırından çıktıklarında hiç yaralanmamışlardı.[397]

Kuran'da İbrahim'in Keldani tanrıların putlarını yok ettiği anlatılır. "En büyük put hariç diğer hepsini parçalamıştı; böylece suçu o en büyük puta atabileceklerdi."[398] Yorumculara göre Keldaniler o sırada "yurtdışında büyük bir festival kutlamasındaydılar." Suçluyu cezalandırmak için Nimrod Cuthah'ta büyük bir odun yığını yaptırdı. "Daha sonra İbrahim'i bağladılar ve onu odun yığının ortasına atarak ateşi yaktılar. Ama İbrahim yardımına gelen melek Cebrail tarafından kurtarıldı." Doğulu Hıristiyanlar İbrahim'in Nimrod'un ateşinden kaçışını anmak için Suriye takvimindeki 25 Ocak tarihini belirlemişlerdi.[399]

Babillilerin ateş töreni bahar mevsiminde yapılırdı ve güneş tanrısı için insanlar kurban edilirdi. Tanrıların vücut bulduğu gerçek kralların fedekarlıklarını ebedileştirmek için sahte bir kral bile yakılmış olabilir. Yeseya Asur'da kralların kurban törenlerinde yakılmalarından bahsetmiştir.[400]

Ninova ve Asur İmparatorluğu düşmek üzereyken efsanevi kral Tarsus'u kurmakla meşhur Sardanapalus kendisini ve beraberinde karılarını, haremdeki kadınları ve harem ağalarını yaktı. Yedi gün

---

([397]) Daniel, iii, 1-26.

([398]) İbrahim'in diğer putları yok ettikten sonra Ball'in boynuna balta astığı hikayesi Yahudi kökenlidir.

([399]) Kuran, George Sale, sf. 245-6.

([400]) Yeseya, xxx, 31-3.

İsrail'i yöneten Zimri "kralın evini içinde kendisi de varken ateşe verdi."[401] Başka bir yenik kral Şaul ölümünden sonra yakıldı ve kemikleri "Jabesh'teki meşe ağacının altına gömüldü."[402] Avrupa'da meşe ağacı Jüpiter ve Thor da dahil bereket ve yıldırım tanrılarıyla özdeşleştirilirdi. Şaul'ü yakma töreniyle özellikle ilgilenilmelidir. Tutucu Yahuda kralı Asa öldükten sonra "şifacıların hazırladıkları baharatlarının kokusuyla dolu bir odada yatırılmıştı. Ve daha sonra yakılma töreni muazzam olmuştu." (2 Tarihler, xvi, 14) "İsrail krallarının yolundan yürüyen" dinsiz Yahuda kralı Yehoram "tedavi edilemeyen bir hastalıktan ölmüştü ve halkı onun için bir yakılma töreni bile yapmamıştı." (2 Tarihler, xxi, 18, 19)

Komşu halkların inançlarını karşılaştırmalı incelemesiyle ve Asur heykellerinin sunduğu kanıtlarla ortaya çıkan sonuç Ashur'un ona tapanların kurbanları ve ateşleriyle oldukça geliştirilmiş ve şeytanlarla mücadelelerinde yardım edilmiş bir bereket tanrısı olduğudur.

Simgelerinden birçok şey çıkarmak mümkündür. Bunlar İskoçya'daki kayalıkların üzerinde bulunanlardan daha karmaşık veya belirsiz değildir: "kırık" okla hilal; çift halkalı üçlü çatal, iki hilalle bağlı tekerlekler, ortasında bir nokta bulunan çember, noktalı üçgen, iki küçük halkalı büyük daire, sözde "ayna" ve buna benzer birçok şey. Oldukça gelişmiş sembolizm sihirli inançlar ve uygulamalar kadar manevi anlam kazandırma sürecinin bir göstergesi olmayabilir. Asurlu kanatlı dairenin üçlü çatal uçlu oku olan kuş tüyleriyle örtülü okçuyu çevreleyen tekerlekten daha spirütel bir nitelikte olduğunu kanıtlayan bir şey yoktur.

Tanrının evleri çeşitli sembollerle temsil edilmiştir. Bahar ateşleri yakıldığında, tanrı "tıpkı bir kartal gibi yaşamını yenilerdi." Sembolü

([401]) 1 Krallar, xvi, 18.

([402]) 1 Samuel, xxxi, 12, 13 ve 1 Tarihler, x, 11, 12.

büyük olasılıkla yaşam sembolü olarak görülen kartal kanatlı güneş tekerleği veya dairesiydi. Tanrı dünyaya yaşam ve ışık getirirdi. Ürünlerin yetişmesini sağlar, ona inananlara yardım ederdi. Ama bu tanrı aynı zamanda karanlık ve fırtına şeytanlarını öldüren tanrıydı da. Hititli kanatlı daire boğanın sırtında oturan yıldırım tanrısı Sandes veya Sandon idi. Yıldırım tanrısı aynı zamanda savaş tanrısı anlamına geldiği için, Asur'da yay ve yıldırım okuyla "okçu Ashur" olarak temsil edilmesi karakterine uymaktadır. Asur sancağının çemberinin üzerindeki aslan ve boğa, savaş tanrısı Ashur'un sembolleri olarak "okçu" ile birlikte yer alır. Ama bunlar aynı zamanda bereket tanrısı Ashur'un da sembolleridir.

Tanrının yaşamı veya ruhu halkanın veya tekerleğin içindeydi, tıpkı Mısırlı ve Hintli tanrıların yaşamının "yumurtanın" içinde olması gibi. Yaygın bir sembol olan "dairenin içindeki nokta" "yumurtanın" içindeki tohumu simgeliyor olabilir. Asur'da da Hindistan'da olduğu gibi kitlelerin ilkel inançları ve sembolleri rahipler arasındaki şüpheci düşünürler tarafından ruhsallaştırılmış olabilir. Ama Asurlu düşünürleri Upanishadları üreten Brahmacılarla aynı seviyeye oturtacak edebi bir kanıtımız yoktur.

Ashur adına tapınaklar yaptırıldı ama Cennet kraliçesi gibi onun için de her yerde ibadet edilebilirdi. Profesör Pinches'ın dediği gibi "tapınağa ihtiyacı olmadığı için," Kudüs sokaklarında adaklar kabul edebiliyordu. Bunun sebebinin gelişmiş bir tanrı olması mı yoksa halkın dininin bir ürünü olması mı bilinmemektedir. Önemli bir gerçek vardır ki Asur kralı Ashur adına ibadet etmeye Babil kralının Marduk için ibadet etmesinden daha düşkündü. Bunun nedeni de Ashur'un Asur kralında vücut bulduğuna duyulan inanç olabilir. Ashur seferlerinde krala eşlik ediyordu: o fetheden savaş tanrılarıydı. Kral neredeyse Ashur da oradaydı. Onun için hiçbir put yapılmadı ama sembolleri daima yukarıda taşındı.

Bazen diğer tanrıların tapınaklarında da Ashur için ibadet edilirdi. İlginç bir yazıtta Harranlı ay tanrısı Nannar (Sin) ile

özdeşleştirilmiştir. Asur Kralı Esarhaddon'un bu şehirde taç taktığına inanılır. Profesör Pinches, "Yazar açıkça görülüyor ki 'büyük ve asil Asnapper' Assur-ban-apli'ye hitap etmektedir," demiştir:

"Efendimiz kralın babası Mısır'a gittiğinde, Harran'ın ganni'sinde sedir tapınağında taç giydi. Tanrı Sin kutsal sancağın üzerinde kaldı. Başında iki taç vardı. Tanrı Nusku onun yanında duruyordu. Efendimiz kralın babası içeri girdi ve Sin rahibi tacı başına yerleştirdi ve şöyle dedi: 'Sen gideceksin ve ortadaki toprakları ele geçireceksin.' Gitti ve Mısır topraklarını ele geçirdi. Ashur ve Sin'e teslim edilmeyen toprakların geri kalanını kralların efendisi ele geçirecek."[403]

Ashur ve Sin bu metinde birbirlerine eşit gösterilmişlerdir. Asur'da önem kazanan tanrıların elçisi Nusku da Onlarla özdeşleştirilmiştir. Krallar ara sıra ona da dua ederlerdi. Ea'nın oğlu olarak Marduk'la derinlerin tanrısı arasında elçilik yapardı. Bel Enlil'in de oğullarından biriydi ve Anu gibi "cennetin ev sahipleri" İgigi'lerin koruyucusu ve lideriydi. Profesçr Pinches Sümerli ateş tanrısı Gibil'le veya ateş tanrısının kardeşiyle özdeşleştirileceğini ve ayrıca ateş ile güneşin kişileştirilmiş hali olduğunu ileri sürer. Harran'da ay tanrısına eşlik ederdi ve bu nedenle ay ışığını sembolize ederdi. Profesör Pinches bir yazıtta "Nirig veya Enreshtu ile özdeşleştirildiğini" eklemiştir.[404] Babilliler ve Asurlular ateşi ve ışığı nem ve bereketle birleştirmişti.

Ashur'un karakterinin yıldız evresinden geçmiş olması da olasıdır. Anshar'ın Yunanca'sı "Assoros" bu bağlamda oldukça anlamlıdır. Jastrow Anshar karakterinin Ashur için kullanımının M.Ö. 8. yüzyıla kadar gerçekleşmediğini ileri sürmüştür.

([403]) The Old Testament in the Light of the Historical Records and Legends of Assyria and Babylonia, sf. 201-2.

([404]) Babylonian and Assyrian Religion, sf. 57-8.

"Dilbilimsel olarak, Ashi'in Ashur'a dönüşümü neden sayılabilir ama Anshar'ın Ashur'a veya Ashir'e dönüşümü sayılamaz. Bu nedenle, eğitimli bir katibin yazdığı Ashur'un etimolojisini isim üzerinde oynanan bir oyuna bağlamalıyız," demiştir.[405] Öte yandan, bize gelişigüzel gelen şey antik Asur'da makul veya geleneksel bir şekilde doğrulanmış olabilir. Profesör Pinches güneş tanrısı olarak Ashur'un Marduk'a benzediğini savunur. "Marduk'la bağlantısı tanrılardan birinin adı olan Asari ile kelime benzerliğinden kaynaklanıyor olabilir."[406] Asari olarak Marduk bir Nil tanrısı olarak Asar-hapi adını taşıyan Mısırlı Osiris'le karşılaştırılır. Osiris Temmuz'a benzemekle beraber bir mısır tanrısı ve yaşayan ve öl insanların hakimiydi. Ayrıca güneş, ay, su ve bitki örtüsüyle de özdeşleştirilmişti. eğer onun Temmuz, Osiris ve Attis ile aynı kökene sahip olduğunu düşünürsek, Ashur'u sürekli "sulak alan" anlamına gelen Aushar'la, "yükseklik tanrısı" Anshar'la ve Ninova'yı kurmuş ve bir kavme ismini vermiş kral Asshur'la bağlayabiliriz.

Ashur'un Ashuritu veya Beltu denilen bir eşi vardı. Ninova'lı İştar'la bağdaştırılmıştı. Tarihi metinlerde kraliyet tanrısı olan Ashur'un ismi hep yalnız başına geçmektedir. Hititli Yüce Baba gibi yaşamın kaynağı olarak görülüyor olabilirdi. Ashur'un baba tanrı (Baal) olarak geliştirilmesinin sebebi ilk Asur dönemindeki kuzeyli dağlıların etkisi olabilir. Hitit yazıtları okunduğunda Ashur'la ilgili sorular cevaplandırılabilir. Kültürel etkileşimin diğer bir olası kaynağı da Perslerdir. Yüce tanrı Ahura-Mazda Ashur gibi kanatlı bir çemberin veya tekerleğin içinde kralın başının üzerinde uçarken

---

([405]) Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, sf. 121.

([406]) Babylonian and Assyrian Religion, sf. 86.

resmedilmiştir. Pers mitolojisinde Kutsal ağaç figürü de vardır. Asurlu ilk kralların isimleri Sami ve Sümer diline ait değildi. Temsil ettikleri etnik öğelerin dini kültürü Asshur'un şehir tanrısının gelişimine katkıda bulunmuş olduğunu düşünmek oldukça makuldür.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM
ÜSTÜNLÜK VE TİCARETLE İLGİLİ ANLAŞMAZLIKLAR

Konular

Modern Babil- Tarih tekerrür Ediyor- Mezopotamya'daki Babil Ticaret Yolu- Suriye'deki Mısır Egemenliği- Mitanni ve Babil- Kervanları Yağmalayan Haydutlar- Arabistan Çölün Ticaret Yolu Açılır- Asur ve Elam'ın Babille Mücadelesi- Asur İmparatorluğunun Hızlı Büyümesi- Hititler Batı Ticaret Yollarını Kontrol Ediyor- Mısır'ın On Dokuzuncu Hanedanlığının Fetihleri- 2.Ramses'in Seferleri- Mısırlılar ile Hititler Müttefik Oluyor- Babil'in Asur Korkuları- Şalmanezer'in Zaferleri- Mezopotamya'daki Asur Hakimiyeti- Babil'in Fethi- Büyük bir Kralın Çöküşü- Asur'da İç Savaş- İmparatorluk Parçalanıyor- Babillilerle Elamlıların Savaşları- Babil'in Yeniden Güç Kazanması- Asur ve Elam'ın Saldırıları- Kassit Hanedanlığının Sonu- Babil'le Asur Karşı Karşıya Geliyor.

***

Yirminci yüzyıl Babil'i de dünyanın önde gelen buğday üreticisi ülkelerinden biriydi. Fırat Nehri'nin sularının yayılımını kontrol altına almak için büyük bir baraj inşasıyla toprak kazandırma projesi başlatıldı. Zaman içinde geniş bir ölçüde geliştirilerek eski kanallardan bile tüm bölgenin verimlileşmesi amacıyla yararlanılabilirdi. Babil kültürünün eski merkezlerinin kalıntılarının yanında yeni şehirler kurulabilirdi.

Tarımın yeniden canlandırılmasıyla ticaret de canlandırılabilir. Antik ticaret rotaları yeniden açılabilir ve hızlı trenlerle taşıma sağlanabilir. Bu bağlamda çalışmalar yapıldı geçtiğimiz yüzyılda. Yeni bir çağdaki Babil'in eşiğinden geçen ilk modern ticari ana yol Anadolu, Kuzey Suriye, Mezopotamya ve Bağdat'a giden Alman demiryoluydu. Hammurabi'nin ülkesini Avrupa'yla yakınlaştırmıştır. Dünya "Yunanistan'ın şeref, büyüklüğün Roma'nın" olduğuna dair bir şey bilmeden uzun yüzyıllar önce birçok rakip krallığın dikkatini çeken bazı problemler bu yolla çözülebilir.

Bu ani ve çarpıcı değişimler tarihin kendi kendisini tekrar etmesine sebep oluyor. Bir kez daha büyük dünya güçleri Batı Asya'daki şahsi "etki katmanlarını" hakkındaki endişelerini açığa vuruyorlar. Saldırgan Elamlıların ve Kassitlerin muzaffer Perslilerle takip edildiği doğuda Rusya ve İngiltere İran bölgesinin koruyucuları olarak ortaya attılar kendilerini. İngiltere'nin etkisi Basra Körfezi'nde daha da üstündü. Hitit topraklarının kontrolü Türkiye'deyken, Rusya Ermenistan dağlarında belli belirsiz bir dev gibi görünüyordu. Türkiye Almanya'nın Bağdat demiryoluyla aşılan Mezopotamya ve Suriye'de de hakim bir güçtü. Fransa Suriye'de demiryolları inşa ediyordu. Amacı "Filistinlilerin eski yolunu" kontrol etmekti. İngiltere Akdeniz'deki Kıbrıs'ı işgal etmiş ve parlak On sekizinci Hanedanlık döneminde etkisini Anadolu sınırlarına kadar genişletmiş Mısır'ın antik topraklarının kaderine hükmediyordu. Yüzyıllar sonra Bir kez daha, Babil ve çevresindeki ticaret gelişimine bağlı problemler uluslararası politikaları etkiliyordu.[407]

Modern kazı ekipleri tarafından bir araya getirilmeye çalışılan antik rakip devletlerin tarihi bizim için oldukça önemlidir. Asur'un nasıl önem ve güç kazandığını gördük. Mısır "Batı topraklarında" üstünleşince Asur da büyük bir güç oldu. Kassit yönetimi altındaki

---

([407]) Yazar 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında yaşamış olduğu için durumu bu şekilde aktarmıştır.

Babil'in siyasi nüfuzu Mezopotamya'da düşmüştü ama kültürel etkileri hala hissediliyordu. Çünkü dili ve yazısı tüccarlar ve diplomatlar arasında kullanılmaya devam ediyordu.

Firavun Akhenaton döneminin başında Mezopotamya'daki egemen güç Mitannilerdi. Mısır'ın müttefiki olarak Kuzey Suriye sınırlarında tampon bir bölge oluşturuyordu. Hitit birliğinin Anadolu'dan güneye doğru ve saldırgan Asur'un batıya doğru yayılmasını engelliyordu. Ayrıca hala "Amorluların toprakları" üzerinde hak iddia eden Babil'in isteklerini da kontrol altında tutuyordu. Mitanniler güçlü bir krallık olmayı sürdürdükleri sürece Mısır'ın Suriye'deki varlığı kolayca kontrol edilebiliyordu. Mısırlı tüccarlara ayrıcalıklı davranılıyordu. Ama Mitanniler güçten düştüğünde ve bölgeleri Asurlularla Hititler arasında paylaştırıldığında, Mısır'ın Kuzey Suriye İmparatorluğu da parçalandı. Bunu batı Asya ulusları arasında "Amorluların topraklarında" siyasi üstünlük sağlamak için çıkan büyük bir mücadele izledi.

Babil batı kervan yolunun kontrolünü kaybettiği için ciddi şekilde yara almıştı. Kassit döneminin öncesinde etkisi Mezopotamya ve Suriye merkezinde fazlaydı. Akadlı Sargon ve Naram-Sin döneminden Hammurabi çağının sonuna kadar Babil tüccarları Fırat kıyılarıyla Akdeniz kıyısı arasındaki önemsiz krallardan ve haydutlardan korkmamıştı. Babil şehri Batı Asya'nın ticari merkezi olarak zenginlik ve güç kazandı.

Arabistan çölünün geniş ve tehlikeli arazileriyle Delta sınırından ayrılan Babil Mısır'la dolaylı bir yoldan ticaret yapıyordu. Kervan yolu Fırat'ın batı kıyısından kuzeye doğru Harran'a sonra güneye doğru Filistin'e giderdi. Uzun ve dolambaçlı bir yoldu ama mümkün olan tek yoldu.

İlk Kassit döneminde Babil'den gelen kervanlar Mitanniler tarafından kontrol edilen bir bölgeden geçmek zorundaydılar. Bu nedenle Mitanniler ağır görevler yükleyebiliyor ve hazinelerini Babil altınıyla dolduruyorlardı. Mitannilerin etkisi güney Mezopotamya'da

azalınca bile bu durum gelişmedi. Tüccarların karşılaştığı zorluklar o sırada arttı çünkü kervan yolları Tell-el-Amarna mektuplarında bahsedilen "Sutili" yağmacılarla doluydu. Bu haydutlar tüm büyük güçlere meydan okuyorlardı ve zamanla o kadar güçlendiler ki bir kraldan diğerine gönderilen elçiler ayırt edilmeden soyuluyor ve hatta öldürülüyorlardı. Güçlü devletlerarasında savaş çıkınca, korunmasız bırakılan bölgelerdeki kasabaları yağmalayıp hayvanları çaldılar.

Sutiler Arami soyundan gelen Araplardı. "Üçüncü Sami Göçü" olarak bilinen şey bu dönem sırasında yaşanmıştı. Göçebeler Babil ve Asur için sorun yaratıyor, Mezopotamya ve Suriye'ye giriyor ve Mitannilerin gücünü baltalıyorlardı. Ta ki Asurların ve Hititlerin saldırılarına dayanma güçleri tükenene kadar.

Farklı kişiler çeşitli dönemlerde Arami kabilelerden sadece Sutiler olarak değil aynı zamanda "Achlame", "Arimiler" ve "Khabiriler" olarak da bahsetmişlerdir. Ama sonunda kısaca Suriyeli denmiştir. Yakup'un onların soyundan geldiğinin düşünülmesine rağmen, "Suriyeli" ismi altında İbranilerin can düşmanları olmuşlardır. İncil'deki bir gönderme şöyledir: "Ölmeye hazır olan bir Suriyeli benim babamdı (atamdı) ve Mısır'a gitti, orada birkaç kişiyle beraber büyük, güçlü ve kalabalık bir ulus oluşturdu."[408]

Babil'in Kassitli krallarından biri tüccarlara koruma sağlamak için bir girişimde bulundu: Arabistan ile Mezopotamya arasındaki haydutları yok etti ve Mısır'a ulaşmak için Arap çölünden geçen yeni bir kervan yolu açtı. Bahsettiğimiz kral Asurlu Ashur-uballit'in torunu Kadashman-Kharbe idi. Seçkin ve güçlü akrabalarıyla güçlerini birleştirerek Sutilere ağır bir darbe indirecekti. Daha sonra kervanlar hiç durmak zorunda kalmadan geçebilsinler diye kuyular kazdıracak ve bir dizi takviyelendirmeler yapacaktı. Böylece

---

([408]) Deuteronomy, xxvi, 5.

Harran üzerinden geçerken girmek zorunda kaldıkları yerlerin önemsiz krallarının vergilerinden kurtulmuş olacaklardı.

Bu cesur planın başarısız olacağı belliydi aslında. Babilli Kassitler yetersiz bir ilgi gösterdiler. Kadashman-Kharbe ve Ashur-uballit arasındaki anlaşmanın özelliklerini gösterebilecek bir kanıt yoktur. Ama şu kesindir ki, Anlaşmanın dahilinde Babil'in Mezopotamya üzerinde hak iddia etmekten çekilmesi ve o bölgedeki Asur egemenliğinin kabul edilmesi de vardı. Kassitlerin Kadashman-Kharbe'yi öldürmelerinin, "hiç kimsenin oğlu" olarak bilinen hak iddia edeni kısa bir süreliğine tahta geçirmelerinin sebebi onun bilinenAsur yanlısı eğilimleri olabilir.

Kadashman-Kharbe'den sonra yerine geçenler Asur'da tehlikeli ve vicdansız bir rakiple karşılaştılar ve Mezopotamya egemenliği için mücadeleye yenidenn başladılar. Arap çölünden geçen ticaret yolu kapatılmak zorundaydı. Açık tutulması için büyük bir güç gerekiyordu. Bunun ardından Asur'un her yeni fethinin kapsamına Babil'le savaş da dahil oldu. Çünkü Babil kuzeyli rakibinin gücünü azaltmak için her zaman uygun bir fırsat bekler durumdaydı.

Fakat Asur Babil'in kendisini koruma gereği duyduğu tek güç değildi. Doğu sınırındaki Elamlılar da sınırlarını genişletmeye çalışıyorlardı. Ana kervan yolları Susa'dan Anadolu'ya, Babil'den Fenike kıyısına doğruydu. Elam'ın Babil'i fethetme isteği duymasının sebebi ticaretinin Asur gücünün artmasıyla aksamasıydı. Kassitlerin gücü azalmaya başladığı için, uluslararası politikanın en büyük sorunlarından biri eski Sümer ve Akad topraklarına kimin egemen olacağıydı; Elamlılar mı yoksa Asurlular mı?

Ashur-uballit'in Asur topraklarını genişletme politikasını oğlu Bel-nirari devam ettirdi. Torunu Arik-den-ilu birçok başarılı sefer gerçekleştirdi ve Harran'a kadar girdi. Daha sonra Asshur'a gönderilecek olan birçok koyun ve sığır sürüsü ele geçirdi ve bir keresinde de 250.000 kişiyi esir aldı.

Bu sırada Babil Elamlılarla savaşıyordu. Elam Kralı Khur-batila Kadashman-Kharbe'nin soyundan gelen 3. Kurigalzu'ya meydan okuyordu bir mektubunda: "Buraya gel, seninle savaşacağım." Babilli kral bu meydan okumayı kabul etti ve rakibinin topraklarını işgal ederek büyük bir zafer kazandı. Birlikleri tarafından terk edilen Elamlı kral esir alındı. Kendi bölgesinin bir kısmını vermeye ve Babil'e yıllık vergi ödemeye razı olana kadar serbest bırakılmadı.

Başarısıyla coşan Kassitli kral, 1.Adad-nirari öldükten sonra yerine Arik-den-ilu geçtiğinde Asur'u işgal etti. Ama Asurluların Elamlılardan daha güçlü olduğunu fark etti. Bu nedenle yenilgiye uğradı. Oğlu Na'zi-mar-ut'tash[409] da Asur'un artan gücünü durdurmaya yönelik birçok başarısız girişimde bulundu.

Bu sürekli yinelenen çatışmaların kaynağı aslında Mezopotamya sorunuydu. Asur yavaş yavaş batıya doğru genişliyor ve kervan yollarının kontrolünü ve uluslarının batıdaki itibarını geri almak isteyen Babilli tüccarlarla devlet adamlarının hayallerini kırıyordu.

Asurlu 1.Adad-nirari babası gibi Harran civarına yerleşen Arami Sutilere saldırmıştı. Eski Mitanni krallığının bir kısmını da ele geçirmişti. Bunun sonucunda kuzey Mezopotamya'nın bir kısmını egemenliği altına aldı. Na'zi-mar-ut'tash'ı yendikten sonra, Asur ve Babil etki seviyesinin sınırlarını kendi ülkesinin çıkarlarına göre belirledi.

Adad-nirari ülkesinde etkili bir politika uyguluyordu. Büyük bir baraj ve iskele duvarı inşa ederek Asshur şehir devletinin kaynaklarını geliştirmişti. Ayrıca, tanrı Ashur'un tapınağını genişleterek Asur kültürünün gelişimine ve rahiplerin zenginliğine katkı sağladı. Ölmeden önce, "dünya kralı" anlamına gelen "Shar Kishshate" unvanını aldı. Hükümdarlığı otuz yıl sürmüş ve M.Ö. 1300'lü yıllarda sonlanmıştı.

([409]) İsmin içindeki u harfi o diye okunur.

Şalmanezer tahta çıktıktan kısa bir süre sonra ülkesinde büyük bir deprem oldu. Deprem yüzünden İştar'ın Ninova'daki tapınağı ve Ashur'un Asshur'daki tapınağı yıkıldı.

Bu felaketler genç kralı ümitsizliğe düşürmedi. Aksine, fetihlerden oluşan bir kariyere adım atmaya teşvik etti. Hazineyi ve köleleri korumaya ve gecikmeden tapınakları yeniden inşa etmeye başlamaya da karar verdi. Mısırlı 3. Thothmes gibi yorulmak bilmez bir fatih oldu. Onun rehberliğinde Asur Batı Asya'nın en güçlü ulusu haline geldi. Ölmeden önce, ordularından o kadar çok korkuluyordu ki Mısırlılar ve Asurlular Suriye'deki egemenlik mücadelelerini bitirdiler ve ortak düşmanlarına karşı müttefik olmaya karar verdiler.

Bu noktada, kral Subbi-luliuma hükümdarlığında yaşanan Hitit açılımı ve Mısır gücünün Akhenaton hükümdarlığında azaldığı dönemden sonra kuzey Suriye ve Filistin'in tarihine kısaca bakmamız gerekir. Mitannileriin batıdaki toprakları ve Kuzey Suriye'nin büyük bir kısmı Hititler tarafından sömürgeleşmişti.[410] Müttefikleri Amorlular Mısır'ın kısıtlı etkiye sahip olduğu güney Filistin sınırlarında tampon bir devlet oluşturdular. Mitanniler hüküm altındaki bir kral tarafından yönetiliyordu. Asurlular kralın kuzeybatıdaki bölgenin alınmasını engellemesini bekliyorlardı.

Subbi-luliuma'dan sonra Hitit tahtına oğlu Mursil geçti. Kral Mursil'i Mısırlılar "Meraser" veya "Maurasar" olarak tanıyorlardı. Bu kralın hükümdarlığının büyük bir kısmı barış ve zenginlik içinde geçti. Müttefikleri sınırlarını koruyordu. Mursil de kendisini imparatorluğunu Anadolu ve Kuzey Suriye'de güçlendirmeye adadı. Boghaz Köi'de büyük bir saray yaptırdı. Mısır, Asur ve Babil kraliyet saraylarının ihtişamını taklit etmeye çalışıyordu.

([410]) Kuzey Suriye'deki önemli şehirler bu dönemdeki Hititlerden önce de vardı. Bu genişleme medeniyeti değiştirmedi amam işgal ve kontrol bölgesini genişletti.

Bu dönemde Hitit imparatorluğu gücünün zirvesine ulaşmaktaydı. Babil ve Mısır'ın kervan yollarını kontrol ediyordu ve hükümdarları sadece bu ülkelerle sıcak diplomatik ilişkiler içinde değil aynı zamanda onların iç işlerine de karışıyorlardı. 1. Ramses On dokuzuncu hanedanlığın başında Mısır tahtına çıktığında, Hititlerle bir anlaşma imzaladı. Daha sonraki bir dönemde ise Kral Mursil'in ikinci oğlu 2. Hattusil'i temsil eden bir Hitit elçisi Babil'de tahta kimin geçeceğine dair bir tartışmaya karıştı.

Kral Mursil'in hükümdarlığının son yılları 1. Ramses'in hükümdarlığı altında gücünü toplayan Mısır'ın askeri seferleriyle mücadele etmekle geçti. 1. Ramses'in oğlu ve güçlü On dokuzuncu Hanedanlığın üçüncü firavunu 1. Seti Suriye'nin güneyine saldırarak Hitit kralının etkisizliğinden yararlandı. Ama önce Amorlularla savaşmak zorundaydı. Amorluları başarılı bir şekilde bozguna uğrattıktan sonra Tunip'e kadar ilerledi ve bir süreliğine Filistin'in kontrolünü Mısır'a kazandıran Hitit ordusuna karşı zafer kazandı.

Mursil ölünce, Hitit tahtına oğlu Mutallu geçti. Mısırlılar bu krala "Metella" veya "Mautinel" diyorlardı. Coşkulu ve saldırgan bir kraldı. Amorluları Mısır'la müttefikliklerini bozmaya ve kendisini derebeyi olarak tanımaya zorladı. Bunun sonucunda, 2. Ramses Mısır tahtına çıktığında, babasının Asya'daki topraklarını geri kazanma görevini üstlenmek durumunda kaldı.

Ramses'in Filistin kıyısında gerçekleştirdiği ilk işler başarılı oldu. Beşinci yılında büyük bir orduyla kuzeye doğru ilerledi. Amacı 3. Thothmes'in başarılarını taklit etmek ve güçlü bir fatih olarak ün kazanmaktı. Ama rakibinin gücünü hafife almıştı. Bu yüzden felaketten zar zor kaçabildi. Umarsızca ilerlemeye devam ederken, Kadesh şehrinde aniden kendisini kurnaz kral Mutallu liderliğindeki Hitit ordusuyla kuşatılmış buldu. Ramses'in ordusunun bir bölümü hala sağlamken, diğer bölümü düşmanlar tarafından kaçırılmıştı. Ramses bu tehlikeli konumdan nehir kenarındaki Hitit askerlerine

karşı cesaret gerektiren bir saldırı düzenleyerek kurtulabildi. Karmaşa içindeki askerleri şehre sığınmayı denedi ama firavun onlara orada saldırmaktan kaçındı.

Ramses yurduna geri dönerken büyük bir zafer kazanmakla övünüyor olsa da, bu sefer aslında büyük bir başarısızlığa dönüşmüştü. Mısır için kuzeydeki bölgeleri geri kazanamamıştı. Bundan sonra, kendisini Fenike çevresinde ve kuzey Filistin'de itibarını korumaya adadı. Toplamda yirmi yıl gibi bir sürede yapılan Asya askeri seferleri beklenmedik ve çarpıcı bir şekilde sonlandı. Hitit kralı Mutallu savaşta öldü ve yerine kardeşi 2. Hattusil (Khetasar) geçti. 2. Hattusil büyük Ramses'le barış anlaşması yaptı.

Bu ilginç belgenin Mısır'daki bir kopyasına Theban tapınağının duvarlarında okunabilir. Ama bazı ayrıntıları eksiktir. Örneğin, Suriye'deki Mısır sınırlarından hiç bahsedilmemişti. Bu nedenle Ramses'in seferlerinin başarı derecesini tahmin etmek imkansızdır. Yine de, Profesör Hugo Winckler'ın Boghaz Köi'de keşfettiği bir tablet mektubu tarafından anlaşmanın kapsamına ışık tutulmuştur. 2. Hattusil'in Babil Kralı'na hitap ettiği bir mektubun kopyasıydı. Hitit kralı şöyle yazmıştı: "Mısır Kralı ile bir antlaşma yaptığımı ve artık kardeş gibi olduğumuzu kardeşime bildiririm. Biz artık kardeşiz ve ortak dostlarımızla beraber ortak bir düşmana karşı birleşiriz."[411] Bahsedilen ortak düşman Asurlulardan başka kimse olamazdı. Hitit kralının mektubu Babilli Kadashman-turgu'ya 2. Ramses ve Hattusil'le ortaklık kurmasını tavsiye ediyordu.

Asurlu 1.Şalmanezer kararlı bir kuzey-batı genişleme politikası izliyordu. Doğudaki Hitit devletlerine cesur bir hücum yaptı ve tanrı Ashur için hazine sağladığı Malatya'yı fethetti. Hatta Ermenistan sınırlarındaki Hitit hükmü altındaki yerlere koloniler

---

(411) "Garstang- The Land of the Hittites, sf. 349.

kurdu. Şalmanezer'in ikinci seferi Hitit yönetimi altındaki eski Mitannilerin bölgesine yapıldı. Tushratta'nın soyundan gelen ve derebeyine bağlı kral Sattuari Hititlerin ve Aramilerin yardımıyla Asurlulara direnmeye çalıştı. Ama müttefiklerinin orduları mücadele esnasında kaçıştı. Muzaffer Şalmanezer daha sonra Fırat üzerindeki Karkamış'a kadar girmeyi başardı.

Bu şekilde Mitanni topraklarının tümünü sağlama alan Asurlu fatih Harran çevresindeki bölgeyi huzursuz eden Arami ordularına da saldırdı ve kendisini derebeyi olarak kabul etmeye zorladı.

Şalmanezer işte bu şekilde kuzey Mezopotamya'nın ve daha sonra Babil'in Harran' varan kervan yolunun kontrolünü ele geçirdi. Bunun sonucunda, Hititlerin itibarı Babil'de oldukça azaldı. Bir nesil boyunca Hititler Babilli tüccarlara zorla ağır vergiler ödetmişlerdi. Winckler Boghaz Köi tabletlerinin arasında Babil kralının gönderdiği bazı mektupları buldu. Kral Amorlu haydutların yaptığı soygunlardan şikayetçiydi ve cezalandırılıp kontrol altında tutulmalarını rica ediyordu. Böyle bir görüşme, ödeme yapmak yerine var olan anlaşmayı tamamlamak zorunda olduğunun göstergesidir.

Şalmanezer antik başkent Asshur'un genişlemiş imparatorluğunun yönetimi için uygun olmadığını düşündü. Bu nedenle, İncil'de Calah olarak geçen Kalkhi'de (Nimrud) büyük bir şehir kurdu. Bu şehir stratejik olarak verimli otlakların ortasında yer alıyordu. Buraya parlak kraliyetine yakışır bir saray kurdu.

Şalmanezer'den sonra tahta oğlu 1.Tukulti-Ninip geçti. 1.Tukulti-Ninip Eski İmparatorluğun Asurlu krallarının en güçlüsüdür. Kuzeyde ve doğuda önemli fetihler yaparak Asur nüfuzunu Mezopotamya'da genişletti ve güçlendirdi. Hitit bölgesine girerek kırktan fazla kralı hükmü altına aldı ve yıllık vergi ödemeye zorladı. Hititlerle beraber ona karşı komplolar hazırlayan Babilli kralla mücadele içine girmesi kaçınılmazdı. Winckler tarafından Boghaz-Köi'de bulunan tabletlerden biri bu bağlamda oldukça

önemlidir. Hattusil Babil'in genç kralına "düşmanın topraklarına girmesini ve yağmalamasını" tavsiye ediyordu. Görünüşe göre Hattusil Babilli sadık dostunu "kedi patisi" gibi davranmaya ikna ederek Asurlu fatihin dikkatinden kurtulma istiyordu.

Babil'in 2. Kashtiliash'ının rakibinin gücünü azaltmak amacıyla Asur'a saldırıp saldırmadığı bilinmemektedir. Her ne olduysa, bu iki ülke arasında savaş patlak verdi ve Tukulti-Ninip savaşta karşı koyulamaz olduğunu kanıtladı. Babil'e girdi ve Kashtiliash sadece yenmekle kalmayıp onu yakalayarak Asshur'a götürdü. Kashtiliash orada zincirlenmiş bir şekilde tanrı Ashur'a sunuldu.

Babil şehri ele geçirildi, surları yıkıldı ve Babillilerin çoğu kılıçtan geçirildi. Tukulti-Ninip bir fetih savaşı açmıştı. "Yüce olanın tapınağı" E-sagila'yı yağmaladı ve tanrı Marduk'un altın heykelini Asur'a götürdü. (Heykel on altı yıl orada kalmıştır.) Basra Körfezine kadar tüm Babil topraklarını kontrolüne aldı ve genel valiler aracılığıyla yönetti.

Ama Tukulti-Ninip kendi ülkesinde fazla sevilen bir hükümdar değildi. Babil'i tercih ederek ve yeni bir şehir kurarak ulusal hassasiyetleri incitmişti. Yeni şehre büyük bir saray ve Ashur için bir tapınak yaptırdı. Yeni şehre kendi ismini Kar-Tukulti-Ninip adını verdi.[412]

Babil'in fethinden yedi yıl sonra Asur ve Babil'de imparatora karşı ayaklanmalar baş gösterdi. Kendi oğlu 1. Ashur-natsir-pal'in liderlik ettiği ordu tarafından kuşatma altına alınıp ele geçirilen sarayında öldürüldü. Tahta 1. Ashur-natsir-pal geçti. Bu sırada Babil soyluları Asur askerlerini şehirlerinden kovdular ve tahta Kassitli prens Adad-shum-utsur'u geçirdiler.

Tukulti-Ninip'in otuz yıl süren hükümdarlığının sonlarında Ermenistan sınırlarından ve Basra körfezinden Dicle ve Fırat

---

([412]) ""Tukulti - Ninip Kasabası"

vadisinin tümünü ele geçiren eski Asur İmparatorluğu bu şekilde kısa bir süre içinde parçalandı. Bunun ardından yaşanan yıllar karanlıktır. Bu karanlık dönemde Asur düşmanları tarafından istila edilmiş ve önemsiz devletlere bölünmüştür.

Elamlılar Asur hükmünün son yıllarında Babil'e hakim olan anarşi durumundan yararlanmakta gecikmediler. Eski Sümer'in bir kısmını istila ettiler ve Niffur'u ele geçirdiler. Orada birçok kişiyi öldürüp birçok kişiyi de esir aldılar. Daha sonra İsin'i yağmaladılar. Ama Babil kralı ülkesini Asurlulardan temizledikten sonra, Elamlılara saldırdı ve onları sınırın ötesine sürdü.

Asurlu baba katili 1.Ashur-natsir-pal'in hükümdarlığıyla ilgili bir şey bilinmemektedir. Ondan sonra tahta geçenler Ninip-Tukulti-Ashur ve Adad-shum-lishir idi. Ya birbiri ardına tahta geçmiş ya da baba ve oğul olarak aynı anda ülkeyi yönetmişlerdir. Kısa bir süre sonra bunların yerine başka iki kral geçti: 3.Ashur-nirari ve Nabu-dan.

Ninip-Tukulti-Ashur'un neden görevden alındığı belli değildir. Belki Babil kralı Adad-shum-utsur'un müttefikiydi ve bu nedenle sevilmiyordu. Bir keresinde Babil'e Marduk'un heykelini götürdü ama geri dönmedi. Belki isyan çıkaranlardan kaçmıştı. Asurluların ileri gelenlerinden biri belki de 3. Ashur-nirari, Adad-shum-utsur'dan onu geri göndermesini istedi. Babil kralı bu ricayı reddetti ve yeni kralları resmi olarak kabul etmedi.

Kısa bir süre sonra, tahtı gasp eden başka biri Bel-kudur-utsur BabillilereAsurlu askerlerden oluşan bir orduyla saldırdı ve savaşta öldürüldü. Onun yerine Ninip-apil-esharia geçti. Bu kral askerlerini Asshur'a geri götürdü. Şehir Babil ordusu tarafından kuşatıldı ama ele geçirilmedi.

Otuz yıl süren Adad-shum-utsur'un hükümdarlığında Babil eski ihtişamının büyük çoğunluğunu geri kazandı. Elam'ı kontrol altında tutuyor ve iç savaş yüzünden hareketsiz kalanAsur üzerinde etkisini koruyordu. Bir kez daha Mezopotamya'ya sahip olmuştu ve Harran

ile Fenike'ye giden kervan yollarının kontrolünü ele geçirmişti. Hititler ve Suriyelilerle olan ilişkileri samimi bir hal almıştı. Bir sonraki kral Meli-shipak Asur unvanlarından olan "dünya kralı" anlamına gelen "Shar Kishshati" adını aldı ve on beş yıl süren başarılı bir hükümdarlık dönemi geçirdi. Meli-shipak'tan sonra tahta 1.Marduk-aplu-iddin geçti ve on üç yıl boyunca Babil'in kaderine hükmetti. Ondan sonra Kassit hanedanlığı sona erdi. Kral Zamama-shum-iddin bir senelik bir hükümdarlığıyla onu takip etti. Bu süre içinde krallığı kral 1.Ashur-dan yönetimindeki Asurlular tarafından kuzeyden, doğudan ise Elamlılar tarafından saldırıya uğradı. Birkaç şehir ele geçirilip yağmalandı. Asshur ve Susa'ya çok fazla ganimet götürüldü.

Zamama-shum-iddin'den sonra tahta Bel-shum-iddin geçti. Ama üç yıl sonra İsinli bir kral tarafından görevden alındı. İşte Babil'in 576 yıl dokuz ay ayakta kalan Kassit Hanedanlığı bu şekilde sonlandı.

Kassit Hanedanlığı döneminde Babil'e Karduniash denirdi. Bu isim aslında yabancı liderlerin egemenlik kazandığı nehir ağızlarındaki bölgelere verilmişti. Görünüşe göre bu liderler nüfus içinde Sami olmayanlar tarafından desteklenmiş ve Babil şehri ile tanrı Marduk'un siyasi üstünlüğüne karşı isyan çıkarmışlardı. Bu bağlamda ilk Kassit krallarının başkent olarak Niffur'u seçtikleri ve Enlil'e duyulan inancı geliştirdikleri gerçeği önemlidir. Güneş tanrıları Sachi Shamash'ta ortaya çıkmıştı. Zaman içinde, krallar Hammurabi'yi örnek alarak Marduk'u yücelttiler.

Kassit dili halktan insanların arasında konuşuluyordu ama yazıtlarda hiç kullanılmamıştı. İlk dönemde yabancı liderler tamamen Babilileşmişti. Bu krallar toplamda neredeyse altı yüzyıl boyunca hüküm sürdükleri için, sevildikleri düşünülebilir. Dağdaki topraklarının ve doğudaki ilk yerleşim alanlarının Asurlular tarafından yönetilmesine izin vermişlerdi. Ama Babil'e yerleştikten sonra o topraklarla bağlantıları az da olsa devam etmişti.

Babil Kassitlerin yönetimi altında dünya gücü olamamış olsa da, endüstriyel, tarımsal ve ticari alanlarda oldukça zenginleşmişti. Batı Asya'nın tümünde diplomasi ve ticaret dili olarak Babil dili kullanılıyordu. Babil şehri de antik dünyanın en önemli ticari merkeziydi. Tüccarları çok uzak ülkelerle bile ticaret yapabiliyorlardı. Cama mavi rengi vermek için kullanılan kobaltı Çin'den ithal ediyorlardı. Kervanlarıyla batıya gelen Çinli tüccarlarla sık sık karşılaşıyorlardı. Mermer ve kireç taşı ticareti Elamlılarla yapılıyordu. Mısır Nubian madenlerinden çıkarılan altın tedarikinin ana kaynağıydı. Bu değerli metal karşılığında Babilliler Nilli tüccarlara lacivert taşı, emaye ve atlar, arabalar veriyorlardı. Kassitler çok iyi at yetiştiricileriydiler. Babil vilayeti Namar'da yetiştirilen savaş atları çok talep görüyordu. Kassitler ayrıca hayvan ticaretini de geliştirdiler. Sığır yetiştirme Basra körfezinin çevresindeki bataklık alanlarda ve Arabistan çölünün sınırlarındaki geniş bozkırlarda yapılırdı. Tarım da gelişmişti. Mısır'da olduğu gibi Babil'de de ulusal ve ticari zenginliğin temelini oluşturuyordu.

Kısaca, Kassitler döneminde Karduniash'ta zenginlik birikmişti. Marduk ve Zerpanitum'un putları Asur'dan Babil'e geri getirildiğinde altınla ve değerli taşlarla süslenmiş örtülerle giydirildi. E-sagila da paha biçilemez sanat eserleriyle dekore edildi.

Asur, kültürünü aldığı ana yurt Babil'den çok farklıydı. Ayrı bir krallık olarak farklı şekillerde gelişmek zorundaydı. Aslında, komşu devletlerin birliği olmadan bir dünya gücü olarak var olamadı. Öte yandan, Babil tıpkı Mısır gibi kendini uzak tutarak yalnız başına gelişti. Çünkü zengin killi toprakları kuru mevsimlerde sulanabildiği sürece kendi kendini besleyebiliyor ve geniş bir nüfusa sahip olabiliyordu.

Bağdat'ın kuzeyindeki bölge güneyine göre farklı bir coğrafi yapıdaydı ve bu nedenle büyük ve bağımsız bir medeniyetin doğuşuna ve gelişimine uygun değildi. Asur'un tarımsal amaçlara uygun alanları oldukça kısıtlıydı. Gerçek Asurlular göçebe, kırsal

ve avcı kabilelerdi. Zaten tarımla da, Sümer ve Akad krallarına birlikleri için müteşekkir olan şehir devletleri kuran Babil'den Dicle kıyılarına gelen koloniciler sayesinde tanışmışlardı.

Hammurabi döneminden sonra, Asur yağmacı bir güç olarak yükseldi. İstikrarını fethedip boyunduruğu altına aldığı üretici ülkelere borçluydu. Hiçbir zaman kalabalık bir köylü sınıfı olmadı. Çünkü kralların politikası imparatorluğun sınırlarındaki bölgelere sadık vatandaşlarını göndererek koloniler kurmak ve (ordunun kontrolü altında olduğu için) yurdun merkezine gelen yabancıları yerleştirmekti. Bu şekilde yapay bir imparatorluk kurdular ki kritik dönemlerde oldukça fazla sıkıntılar yaşadılar. Çünkü gerçek vatanseverliğin özü olan ülke sevgisi ve yerli geleneklerle birbirine bağlı bir halkın ilerici ve destekleyici gücünden mahrumdu. Milli duyguları hissedenler sadece rahipler ve askeri aristokrasiydi. Köle ve cahil yabancılar sadece günlük işleriyle ilgilenir ve kendi anavatanlarının hasretini çekerlerdi.

Asur sağlam bir ordu kurmak zorundaydı. Ordusu yerel halkı ilk esir alan haydutlar grubundan doğmuş ve sonunda güçlerini komşu ülkelerde sergilemişti. Ordunun başarıları Asur'u güçlendirdi. Fetihçi krallar yabancı şehirlerin yağmalanmasıyla zengin ganimetler topluyorlardı. Hakimiyetleri altına giren devletlerden de yıllık vergiler toplayarak gittikçe zenginleştiler. Babil'e her zaman aç gözlerle bakmışlardı. Amaçları verimli ve zengin bir devleti fethetmek olan ilk Asur imparatorları kuzeybatıda askeri operasyonlar gerçekleştirdi ve Mezopotamya'ya girmeye çalıştı. İstenen ülkenin ticaret yollarının kontrolünü ele geçirmekten daha kesin bir etkisizleştirme yöntemi yoktu.

Babil savaşta bozguna uğradığında Asur'dan daha az acı çekti. Doğal kaynakları sayesinde yaralarını iyileştirebiliyordu. Yerel nüfus da o kadar vatanseverdi ki yüzyıllar süren yabancı yönetimler bile içlerindeki milli duyguları yok edemedi. Babil'i fetheden kişi Babilli olmak zorundaydı. Amorlular ve Kassitler de yerel nüfusun düşünce ve yaşam biçimlerini benimsemek zorundaydı. Mısırlılar

gibi, Babilliler de her zaman fetihçileri entelektüel olarak fethetmeyi başarmışlardı.

Öte yandan, Asur İmparatorluğu paralı askerlerden oluşan ordusu birbiri ardına gelen felaketler yaşadıktan sonra, sazlardan yapılmış ev gibi çöktü. Krallar askerlerine ve rahiplerine ödeme yapmak için onlara bağlı devletlerden aldıkları vergilere güveniyorlardı. Dolayısıyla, onlara bağlı olan vasallar isyan çıkardığında, ulusal bir iflas yaşadılar.

Asur'un bir dünya gücü olarak yazdığı tarih üç döneme bölünmüştür: 1. Eski İmparatorluk, 2. Orta İmparatorluk, 3. Yeni veya Son İmparatorluk.

Eski İmparatorluğun Ashur-uballit döneminden ihtişamla genişlediği ama aniden parçalandığı Tukulti-Ninip hükümdarlığına kadar gelişimini ve yükselişini inceledik. Ondan sonra, Eski imparatorluğun ikinci dönemine kadar Asur'da tarımsal kaynaklara sahip ticaret merkezi olan sadece birkaç şehir devlet kaldı. Bu şehir devletlerden en cesur olan Asshur'du. Bir Ashur lideri gelirlerini koruyarak paralı askerlerden oluşan güçlü bir ordu kurma amacıyla yeterli sermayeye hakim olunca, eski imparatorluğun kalıntılarından yeni bir imparatorluk kurmaya girişti. İlk aşamalarında bu süreç oldukça yavaş ve zahmetli bir şekilde işliyordu. Yerli Asurluların askeri işleri benimsemesi gerekiyordu. Askerler de haydut çetelerinde eğitilmeliydi. Bu sırada Babil barışçıl insan ilişkilerini geliştirerek güç kazandı. Asur ise savaş sanatını geliştirerek güçlendi.

ONALTINCI BÖLÜM

İMPARATORLUKLARI PARÇALAYAN IRK HAREKETLERİ

Konular

Üçüncü Sami Göçü- Acheanlıların Yunanistan Fethi- Girit'in Düşüşü- Saldırgan Kabileler- Anadolu'daki Avrupalılar- Muskilerin Hititleri Devirmesi- Mısır'a Denizden Yapılan Saldırılar- Homeros Çağı- Filistin'deki İsrailliler ve Filistinliler- Filistinlilerin Kültürü- Babil'in 1. Nebukadnessar'ı- Elamlılara ve Hititlere Açılan Savaş- Mezopotamya ve Suriye'deki Fetihler- Asurlular ve Babilliler Savaşta- Asur'un 1.Tiglat-pileser'i- Başarılı Fetihleri- Muski Gücü Kırılıyor- Mezopotamya'da Av- Deniz Canavarının Öldürülmesi- Asur ve Babil'in Düşüşe geçmesi- Hitit Medeniyetinin Yeniden Canlanması- Tarihte Önemli Bir Dönem- İbranilerin Derebeyleri Filistinliler- Davut ve Şaul'ün Krallığı- Süleyman'ın Mısır ve Fenike'yle İlişkileri- Hindistan'la Deniz Ticareti- Arami Fethi- Kildaniler- Mısır Kralı Yahuda'yı ve İsrail'i Yağmalıyor- Irk Hareketlerinin Tarihi Önemi.

***

Asur'un önem kazanıp aniden çöküşe geçtiği dönemde antik dünyada büyük değişimler yaşanıyordu. Bunların sebebi çoğunlukla Asya'nın ve Avrupa'nın bozkırlarında yaşayan kırsal kesimin göçleri ve yerleşik kabilelerin yer değiştirmesiydi. Büyük Güçlerin askeri operasyonları da rahatsız edici bir faktördü. Çünkü

bu güçler sadece kendi etki alanlarının ötesine ilerlemiyor aynı zamanda önemsiz devletlerin ortak bir düşmana karşı birleşmesine ve geniş çaplı fetihler başarmak için hırslanmalarına neden oluyordu.

Mısır'ın son kralları 3.Amenhotep ve Ahkenaton olan Onsekizinci Hanedanlığının sonlarına doğru, iki göç hareketi yaşanıyordu. Arami halkı artan gruplarla Arabistan'dan Suriye'ye girmeye başlamıştı. Ve Avrupa'da dağlardan gelen savaşçı kırsal kesim güneydoğu kıyılarına yerleşiyor ve Çanakkale boğazından geçerek Hititlerin topraklarına yayılıyorlardı. Bu ırk hareketleri antik dünyanın tarihini şekillendirmede dikkate değer bir rol oynamıştır.

Üçüncü Sami göçü veya Arami göçü zaman içinde zayıflayan çeşitli devleti çiğnedi. Bu durumu kontrol etmeye çalışan büyük güçlerin çabalarına rağmen, sonunda tüm Suriye'yi ve Mezopotamya'nın bir kısmını da bastırdı. İşte o dönemde geniş bir alanda yaşayan karışık insan toplulukları arasında Arami dili kullanılmaya başlandı ve Hıristiyan devrinin yedinci yüzyılında başlayan Arabistan'dan başlayan Müslüman göçü veya Dördüncü Sami göçüne kadar yerine başka dil geçmedi.*

Suriye Arami akınının ilk şokunu atlatırken, "at yetiştiricileri" ve "insan çobanı" olan Achaeanların son dalgası Yunanistan'ın fethini başarmış ve Giritli Kral Minos'un hanedanlığının devrilmesine katkı sağlamıştı. Profesör Ridgeway birkaç yüzyıl boyunca güneye doğru süzülen bu kavmi uzun boylu, sarı saçlı ve gri gözlü Keltlerle[413] özdeşleştirir. Dr. Haddon ise Keltlerin "Alp ve kuzey halklarının soyundan gelen karma halkların" temsilcileri

---

(*) Dördüncü Sami Göçü Suriye'den kuzeye doğru Anadolu'ya, doğudan Mezopotamya'dan geçerek İran ve Hindistan'a,batıda Mısır'dan Fas'a ve İspanya'ya uzanmıştır.

([413]) Encyclopaedia Britannica "Keltler" makalesi, yedinci baskı.

olduklarına inanmaktadır.[414] Öte yandan profesör Sergi'yi takip eden Bay Hawes Achaeanların "yerli halka (Akdenizli-Pelasg) göre daha açık bir ten rengine sahip olduğunu ama sarışın olmadıklarını" ileri sürer.[415] İlk Achaeanlar kaba ve cahil barbarlarmış ama son Achaeanlar bilinmeyen bir medeniyet merkezinden gelmişler ve hatta bronz silahların yanı sıra demir de kullanıyorlarmış.

Mısırlılar ilk Giritlilere "Keftiu" derlerdi. İlk Giritliler Akdeniz ve Karadeniz'de ticaret yaparlardı. 3.Amenhotep'in hükümdarlığından sonra Firavunların yazıtlarında onlardan hiç bahsedilmemiş olması oldukça ilginçtir. Onların yerine ismi geçen halklar; Sardunya'ya ismini vermiş Mikenler ve Shardanalar, Homeros'un Danaolarıyla özdeşleştirilen Danunalar, Achaeanlar ve korsan Likyalılarla aynı soydan gelmiş olabilecek Turshalar ve Shakalshalar'dı.

2.Ramses Kadesh'te ünlü savaşını gerçekleştirirken, Hitit kralının müttefikleri arasında Arabistan'dan gelen Aramiler ve Dardanuiler ile Masalar gibi diğer paralı askerler vardı. Zaman içinde Hitit birliği göç eden Avrupalılar yüzünden dağıldı. Muskiler[416] Asurlularla sorunlar yaşadılar. Muskiler Frikyalıların atalarıydı.

2.Ramses'in oğlu Firavun Meneptah kıtlık döneminde hububat yardımı yaptığı Hititlerle olan müttefikliğinde çok da çıkarlı olmadı. Etkilerini yitirdikleri Suriye'ye saldırmayı gerekli gördü. Ayrıca Anadolu'da bir mevki elde etmek için Delta bölgesindeki korsan istilacıları da yenmek zorundaydı. Meneptah Suriye'de Kenan'a sefer yapmaya başlamış olan İsraillilerle savaştı.

---

(414) The Wanderings of Peoples, sf. 41.

(415) Crete, the Forerunner of Greece, sf. 146.

(416) Moosh'kee.

Kassit Hanedanlığı sonlanmadan önce, Mısırlı 3.Ramses ülkesini Avrupalıların denizden ve karadan yaptıkları saldırının tehlikelerinden kurtardı. Delta kıyısına bir donanma yerleştirdi ve Fenike'den Mısır sınırına bastıran gücü durdurdu. Bu olaylar Homeros çağının başında gerçekleşti. Bunların ardından Truva kuşatıldı. Yunanlılara göre bu olay M.Ö. 1194'te gerçekleşmiştir.

3.Ramses'in engellediği kara akıncıları Girit'ten gelen Filistinlilerdi.[417] Mısır'ın itibarı azaldığında bu topluluk Kenan kıyılarına yerleşti. O zaman bu ülkeye Filistin denmeye başlandı, "Filistinlilerin Ülkesi." Bu sırada Mısır'dan Fenike'ye giden kara ticaret rotası "Filistinlilerin yolu" olarak tanınmaya başladı. Eski Ahit'in okuyucuları Filistinlilerle İbraniler arasındaki çatışmalara aşinadır. Profesör Macalister, "İbranilerin ülkenin kültürüne yaptıkları tek katkının basit çöl gelenekleri ve dini düzenleriydi. Öte yandan, antik dünyanın en önemli sanat ülkelerinden birinde yetişmiş olan Filistinliler ırklarının sanatsal içgüdülerini beraberlerinde getirmişlerdi. Gerilemiş olabilirdi bu yetenekleri ama yine de o topraklarda karşılaştıklarından oldukça üstündü. Gezer'de bulunan mezarlarında güzel mücevherler ve takılar vardı. Aslında Filistinliler Filistin toprağını işgal eden tek kültürlü ve sanatçı ırktı, en azından klasik Yunan etkisi güçleninceye kadar. Fellahların sıkıcı yaşamlarının geçtiği toprakların yukarısındaki ülkede yaşam kalitesini arttıran her şey bu insanların sayesinde gerçekleşmişti... Modern köylerin köylüleri... hala 'Fenish' denen güçlü ırkın Filistin'e yerleştiği eski muhteşem günleri anlatırlar," demiştir.[418]

Babil'deki Kassit hanedanlığı M.Ö. 1140 civarında yok olduğunda, Filistin'de Amorluların yerine Filistinliler ve İsrailli

---

([417]) "İsrail'i Mısır topraklarından Filistinliler'i Girit'ten yetiştirmedim mi?" Amos, viii, 7.

([418]) A History of Civilization in Palestine, sf. 58.

kabileler geçti. Aramiler Suriye ve Mezopotamya'da fetihlerine devam ediyorlardı. Muskiler Hititlerin derebeyi oldular. Eski imparatorluğun ikinci döneminin başında Asur güçlenmeye başladı. Mısır ise zayıf bir kral olan 8.Ramses tarafından yönetiliyordu. Rahiplerin elinde bir kukla olan bu kral On sekizinci hanedanlık Firavunlarının zengin mezarlarını profesyonel hırsızların yağmalarından korumayı bile başaramıyordu.

Antik Sümer şehri İsin'de yeni bir hanedanlık olan Pashe hanedanlığı kurulmuştu. İlk kralları son Kassitli krallarla aynı dönemde yaşamışlar ve Babil bölgesine zarar veren ve sonunda atlarıyla ünlü Namar ilini ele geçiren Elamlılarla savaşmışlardı. 1.Ashur-dan hükümdarlığındaki Asurlular sadece kaybedilmiş toprakları yeniden fethetmekle kalmıyor, aynı zamanda, Babil'i işgal edip yağmaları kendi ülkelerine götürüyorlardı. Ashur-dan sondan ikinci Kassit kralına büyük bir yenilgi yaşattı.

Pashe Hanedanlığının 1. Nebukadnessar üç yıl sonra Babil tahtına geçti. Kendi soyundaki en güçlü ve en farklı kraldı. Ayrıca başarılı bir komutan ve akıllı bir devlet adamıydı da. İsminin anlamı şuydu: "Tanrı Nebo sınırlarımı korusun." İlk görevi Elamlıları ülkeden sürmek ve Marduk'un heykelini onlardan geri almaktı. İlk önce planları ters gitti. Ama mevsim yaz olduğu için sıcaklık bunaltıcı bir hal aldığı halde, seferini gerçekleştirmekte ısrar etti. Elamlılar geri çekilmek zorunda kaldı. Nebukadnessar onların güç kaynağına giderek Ula kıyılarında bozguna uğrattı. Daha sonra Elam'ı istila etti ve zengin ganimetlerle geri döndü. Namar ili geri alındı ve Nebukadnessar'ın savaş arkadaşı olan il valisi Ritti Marduk ailesinin mallarını geri aldı ve vergilerden kurtuldu. Elam'a yapılan ikinci akınla Marduk'un heykeli geri alındı. Kassitler ve Lullumeli dağlılara da önem verdi ve onlara yeni kralın gücüne saygı duymayı öğretti.

Ülkesini Elamlıların boyunduruğundan kurtarıp Asurluları sınırın ötesine sürdükten sonra Nebukadnessar Mezopotamya'ya yerleşmeye başlayan Hititlerle mücadele içine girdi. Büyük olasılıkla

istilacılar kuzey Asur'da hakim olmaya başlayan Muskilerle birlikte hareket ediyorlardı. Ticaret rotasının kontrolünü elde etmekle memnun olmamışlardı. Kuşatıp ele geçirdikleri ticaret merkezi Babil'de kalıcı olmaya çalışıyorlardı. Bu olay hala İsin'i yöneten Nebukadnessar'ın üçüncü yılında gerçekleşti. Güçlü birlikler toplayarak kuzeye doğru harekete geçti ve Hititleri yendi. Büyük ihtimalle "Batı toprakları" denilen Amorluların topraklarını fethetmesi ve Akdeniz kıyısına inmesi de bu döneme denk gelir. Bu bölgedeki Mısır gücü çoktan tükenmişti.

Mezopotamya'nın ele geçirilmesi Babil için bir zafer işaretiydi. Kaçınılmaz olsa da, bu durum Nebukadnessar'ı birkaç yıl sonra Ashur-dan'ın torunu ve ünlü 1. Tiglat-pileser'in babası olan Asur kralı 1.Ashur-resh-ishi ile anlaşmazlığa düşürdü. Kuzeyli kral toprakları Nebukadnessar tarafından fethedilen Lullume ve Akhlami dağ kabilelerini bastırmakla ilgilenmekteydi. Daha sonra Babil sınırını geçti. Nebukadnessar geri püskürttü ve Zanki sınır kalesini kuşatma altına aldı. Ama Asur kralı saldıran tarafın konumunu tehlikeye düşüren ani ve başarılı bir hücum gerçekleştirdi. Ama Babilli savaş lordu kuşatılan yeri ateşe vererek sağlam bir şekilde geri çekilebilmeyi başardı.

Bir süre sonra Nebukadnessar kuzeye başka bir ordu daha gönderdi ama büyük bir yenilgiye uğradı. Ordu Komutanı Karashtu düşmanın ellerine düştü.

Nebukadnessar yaklaşık yirmi yıl hükümdarlık yaptı. Bu süre içinde, Kassitler tarafından kaldırılan derebeylik sistemini yeniden kurarak soylular birliğini sağlama almayı başardı. "Eski sınır taşlarını ve sınırlarını yeniden kazanan kişi" ve "ülkesinin güneşi" ifadeleriyle kendisini överdi. Aynı zamanda, halkın eski tanrıçası İştar'a duyulan inancı geliştirdi ve Marduk'un putunu geri alarak, sarayını taşıdığı Babil'in desteğini kazandı.

Nebukadnessar'dan sonra tahta oğlu Ellil-nadin-apil geçti. Sadece birkaç sene krallık yapan Ellil-nadin-apil hakkında çok şey bilinmemektedir. Onun torunu Marduk-nadin-akhe Asurlu 1. Tiglat-

pileser ile anlaşmazlığa düştü ve bu nedenle ciddi zararlar gördü. Alınan yaralar bir yüzyıldan uzun sürede iyileştirilebildi.

1. Tiglat-pileser yazıtlarının birinde önemle belirtmişti: "Düşmanın ayağını ülkemden uzak tuttum." Tahta o geçtiğinde kuzey Asur Muskilerler müttefikleri Hititler ve Shubariler tarafından tehdit ediliyordu. 1.Şalmanezer'in bastırdığı Kashiari dağ kabileleri elli yıl önce Asur boyunduruğundan kurtulmuştu. Kralları ise görünüşe göre Muskilere bağlıydı.

Tiglat-pileser ilk önce Shubariler ve Hititlerden oluşturduğu bir güçle Mitanni'yi işgal etti. Ondan sonra Muskilerin ve müttefiklerinin büyük ordusu Asur gücüne büyük bir darbe indirme amacıyla güneye ilerledi. Asur'un bağımsız bir güç olarak var olması bu hareketle tehlikeye düştü. Tiglat-pileser de aslında bu duruma eş değerdeydi. Kashiari dağları arasında istilacıları şaşırttı ve onlara büyük bir mağlubiyet yaşattı. 14.000 kişiyi öldürdü ve 6000 kişiyi esir aldı. Esir aldıklarını Asshur'a götürdü. Aslında, saldıran orduyu tamamen yok etmesine karşın ordunun ağırlığını da hakim oldu. Daha sonra, birkaç şehri ele geçirdi ve imparatorluğunu Kashiari dağlarının ötesine Mitanni topraklarına kadar genişletti.

İkinci seferinin yönü Mitanni bölgesine çevrilmişti. Çünkü Mitanni bölgesi onun yokluğunda 4000 güçlü Hititli asker tarafından işgal edilmişti. Hedef bölgeye yaklaştıkça saldırganlar teslim oluyorlardı. O da bu teslim olan kişileri dayanıklı ordusuna kattı.

Daha sonra kuzeye doğru yapılan seferler Ermenistan'daki Van Gölü'nün kıyılarına Asur egemenliği getirdi. Tiglat-pileser orada yirmi üç önemsiz kral ele geçirmişti. Bu krallar birlik yeminini edip yıllık vergi ödemeyi kabul ettikten sonra serbest bırakıldılar.

Dördüncü yılında fatih Aramilerin Fırat'ı geçtiğini ve Hititlerden temizlenen Mitanni'yi ele geçirdiğini öğrendi. Hızlı bir şekilde harekete geçerek Aramileri hazırlıksız yakaladı. Aramiler karmaşa

halinde kaçıştılar. Kral daha sonra Karkamış'a girdi ve şehri yağmaladı. Ordusu hayvan derilerinden yapılan sallarla Fırat'ı aştı ve Bishru dağının çevresindeki altı şehri yağmalayıp yok etti.

Bu bölgede operasyonuna devam ederken, Tiglat-pileser uzun süren bir ava çıktı. Av deneyimini şöyle kaydetmişti: "Harran topraklarında on fil, Khabour kıyılarında on boğa öldürdüm. Dört fili canlı olarak yanıma aldım. Fillerle öldürdüğüm hayvanların derilerini, dişlerini Asshur şehrime götürdüm."[419] Ayrıca 920 aslan ve bir o kadar da öküz öldürdüğünü de iddia etmişti. Ondan daha sonra yaşamış olan bir kral onun Fenike kıyılarına indiğini ve denizde "nakhiru" denilen bir deniz canavarını öldürdüğünü belirterek onu övmüştür. Aynı av hikayesine göre, ismi verilmemiş olan Arvad'daki Mısır Kralı ona bir su aygırı göndermişti. Bu hikayenin doğruluğu tartışılabilir. Çünkü o dönemde Mısır'ın itibarı o kadar alçalmıştı ki elçileri Fenike krallarının hakaretlerine maruz kalıyorlardı.

Tiglat-pileser'in fetihleri Mezopotamya sorununu bir kez daha o alandaki etki seviyesi düşen Babil'de gündeme getirdi. 1. Nebukadnessar'ın torunu Marduk-nadin-akhe Tiglat-pileser'e karşı "at arabalarına çeki düzen vermiş" ve ilk çatışmada başarı kazanmıştı. Ama daha sonra Akad ülkesinde yenilgiye uğradı. Asur ordusu bunun üzerine Babil ve Sippar da dahil olmak üzere birkaç şehri ele geçirdi.

Bu şekilde Asur İmparatorluğu bir kez daha baskın bir dünya gücü oldu. Toprakları Hitit topraklarından Babil'in kalbine kadar uzanıyordu. Savaşçı krallarının ele geçirdiği ganimetlerle şehirler zenginlik içinde yüzüyordu. Devlet hazinesi ise egemenlik altındaki devletlerin ödediği vergilerle doluydu. Şehirlerin surları güçlendirildi, tapınaklar yapıldı ve rahiplere önemli hediyeler verildi. Sanatçılar ve zanaatkarlar Eski İmparatorluğun solmuş ihtişamını yenilmekle

---

([419]) İngilizce'ye Pinches tarafından çevrilmiştir.

meşgullerdi. Her yerde binlerce köle ihmal edilmiş toprakları verimlileştirmek için uğraşıyorlardı. Kanallar onarıldı ve yeniden açıldı. Hafriyatlar ve Ashur'un iskele duvarı güçlendirildi. Ana duvar baştan yapıldı ve toprak siperiyle derin bir kale hendeğiyle korunması sağlandı. Kraliyet sarayı genişletilip yeniden dekore edildi.

Bu sırada Babil iç savaş ve istilalarla mahvolmuş bir haldeydi. Aramiler birden fazla kez saldırmışlar ve birçok şehri yağmalamışlardı. Daha sonra tahta yaklaşık on yıl hükümdarlık edecek olan Adad-aplu-iddina geçti. 1. Tiglat-pileser'in oğlu Asur kralı Ashur-bel-kala tarafından resmi olarak tanındı. Ashur-bel-kala Babil kralının kızıyla evlendi ve çeyiz olarak krala Sippar ile Babil'i geri verdi. Ashur-bel-kala baba olamadan öldü ve yerine kardeşi Shamshi-Adad geçti.

Bu dönemin ardından karanlık bir süre yaşandı. Babil'de yarım yüzyıldan kısa bir zaman içinde iki güçsüz hanedanlık kurulup yıkıldı. Bunlardan sonra altı yıl Elamlıların Hanedanlığı altında geçti. Sonra Sekizince Hanedanlık dönemi başladı. Bu da elli yıl kadar varlığını korudu. Bu hanedanlığın ilk kralları aşırı derecede zayıftı ve yönetimleri ise belirsiz. Dördüncü kral Nabu-mukin-apli yönetiminde Aramiler sürekli ülkeye saldırı düzenlediler. Nabu-mukin-apli'den sonraki iki üç kralın adı bilinmemektedir.

1. Tiglat-pileser'in Hititlerin kuzey Suriye'deki varlığını ele geçirmesinden yüz elli yıl sonra, Eski Asur İmparatorluğu ikinci ve sonuncu döneminin sonuna gelmişti. Lüks seven ve tembel kralların yönetiminde yavaş yavaş gerçekleşen bir çöküş yaşamıştı. Sonunda Ashur'un otoritesinin olmadığı zamanlarda isyan çıkarmaya hazır olan ve sorun çıkaran dağ kabilelerinin dört bir yandan yaptığı saldırılara dayanamamaya başladı.

M.Ö. 950 yılından sonra Asur'un son otoritesinden kurtulan Kuzey Suriyeli Hititler güçlerini yeniden kazandılar ve tamamen bağımsız olmanın ve zenginliğin tadını çıkardılar. Kapadokya'daki

soydaşları daha önceki bir dönemde 1.Tiglat-pileser'in elinde çok çeken Muskilerin boyunduruğundan kurtarmışlardı kendilerini. Bu dönemdeki Hitit binaları ve kaya heykelleri "Hatti" medeniyetinin dayanıklı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ancak hiyeroglifler okunmadan Frikyalılar öncesi dönem hakkında detaylı bilgilere ulaşılamaz. Bu bilgiler çok önemlidir aslında çünkü kültürel etkileşimin gelgiti o sırada eski dünyadan yeni dünyaya yani eski Girit ve Miken medeniyetlerinin kalıntılarından ortaya çıkan Yunanistan'a geçişini yaşamıştı.

Filistin'in büyük bir kısmının Filistinliler tarafından fethedilmesi kuzeyde Hitit gücünün yeniden kurulmasıyla bağlantılı olabilir. Ün kazanmaya başlayan Kilikya devletinin müttefikleri olarak güneye doğru ilerlemiş olabilirler. Bir süre için "Vaat edilmiş Toprakların" yerlilerini yerlerinden etmiş olan İbranilerin derebeyi oldular ve demir silahlarla donandılar. Gerçekten de bu metali köşeli bir hale sokarak sadece kendilerine bağlı olanların kullanmasına izin verdiler. İncil'deki hikayeye göre, "Bütün İsrail ülkesinde bir tek demirci yoktu. Filistinliler, "İbraniler kılıç, mızrak yapmasın" demişlerdi. Bu nedenle bütün İsrailliler saban demirlerini, kazma, balta ve oraklarını3 biletmek için Filistliler'e gitmek zorundaydılar."[420] Profesör Macalister, "Batı'yı dünden gelen, yenilikleri ve ilerlemeci medeniyeti yüzünden yeni ve tuhaf olarak, Doğu'yu ise eski ve değişmeyen geleneklerin simgesi olarak görmeye meyilliyiz. Ama Batı Kutsal Toprakların kıyılarında Doğu'yla tanıştığında, geçmişin büyüleyici geleneklerini sunan Batı, geleceği dört gözle bekleyen ise Doğu idi. Filistinliler Girit'in yok olan ihtişamından geriye kalanlardandı. İbranilerin anlatabilecekleri bir geçmişleri yoktu ve onaylanmış bir kutsal sözleşmeyle kendilerine ait bir miras gibi gördükleri vaat edilmiş kutsal topraklara giriyorlardı," demiştir.[421]

([420]) ! Samuel, xiii, 19.

([421]) A History of Civilization in Palestine, sf. 54.

Şaul kuzey Filistin'de Filistinlilere karşı başlatılan isyanın lideriydi ve daha sonra İsrail krallığının yöneticisi oldu. Daha sonra Yahuda'yı Filistinlilerin boyunduruğundan kurtaran Davut Şaul'ün ardından İsrail kralı oldu ve Kudüs'ü başkent olarak seçti. Ayrıca Edom ve Moab'ı fethetti ama Ammon'a boyun eğdirme girişiminde başarısız oldu. Filistinliler o sırada deniz kenarındaki sınırlı bir bölgede yaşamak zorunda kaldılar. Orada Samilerle birleştiler ve sonunda kimliklerini yitirdiler. Ünlü Süleyman'ın yönetimi altında birleşik İbrani krallığı ihtişamının zirvesine çıktı ve diğer uluslar arasında en önemli krallık oldu.

Eğer Filistinliler Hititlerin desteğini kabul etseydi, İbraniler de Mısır'la birlik oluştururdu. İki yüz elli yıl boyunca Delta sınırından Suriye'ye geçen bir Mısır ordusu olmadı. Firavunların ülkesi bu dönemde anarşi bulutuyla kararmıştı. Korsan ve haydut grupları kıyılarına rahatça ayak basabilmişti. Sonunda Sheshonk (Shishak) isimli Libyalı bir komutan tahtı Tanite hanedanlığından alabildi. O, Süleyman'ın "yakınlık duyduğu"[422] ve kendisine Gezer şehrini hediye eden[423] bir firavundu. Süleyman daha önce de Sheshonk'un kızlarından biriyle evlenmişti.

Fenike de gelişiyordu. Mısır'ın, Hititlerin ve Asur'un müdahalelerinden kurtulan Sur şehri ve Sidon bağımsız şehir devletler olarak yüksek bir güç elde etti. Davut ve Süleyman'ın hükümdarlıkları döneminde, Sur şehri en etkili Fenike gücüydü. Kralları Abibaal ve oğlu Hiram "Sidonyalıların Kralları" olmuşlardı ve hükümlerini Kıbrıs'a kadar genişletmişlerdi. İbranilerle Fenikeliler arasındaki ilişki oldukça samimiydi. Hatta daha sonra iki güç birleşti.

Sur Kralı Hiram, Süleyman'ın babası Davut'un yerine kral olarak meshedildiğini duyunca, elçilerini Süleyman'a gönderdi. Çünkü

([422]) 1 Krallar, iii, 1.

([423]) Ibid., ix, 16.

Davut'la hep dostça geçinmişti. Süleyman Hiram'a şu haberi gönderdi: "Bildiğin gibi, babam Davut çevresindeki savaşlar yüzünden Tanrısı Tanrı'bin adına bir tapınak yapamadı. Bu savaşlarda Tanrı, Davut'un düşmanlarını onun ayakları altına serdi. Oysa şimdi Tanrım Tanrı her yönden bana rahatlık verdi. Ne bir düşmanım var, ne de kötü bir olay. Tanrı, babam Davut'a, 'Tahtına oturtacağım oğlun benim adıma bir tapınak yapacak' diye söz verdi. Ben de Tanrım Tanrı'bin adına bir tapınak yapmaya karar verdim. "Şimdi bana Lübnan'dan sedir ağaçları kesmeleri için adamlarına buyruk ver. Benim adamlarım da seninkilerle birlikte çalışsın. Adamların için istediğin ücreti vereceğim. Aramızda Sidonyalılar kadar ağaç kesmede usta adamlar olmadığını biliyorsun." Hiram, Süleyman'dan bu haberi alınca çok sevindi ve "Bugün, o büyük ulusu yönetmek üzere Davut'a bilge bir oğul veren TANRI'ya övgüler olsun!" dedi. Sonra Hiram Süleyman'a şu haberi gönderdi: "Gönderdiğin haberi aldım. Sedir ve selvi ağaçlarıyla ilgili bütün dileklerini yerine getireceğim. Adamlarım tomrukları Lübnan'dan denize indirecekler, ben de onları sallar halinde bağlatıp belirteceğin yere kadar yüzdüreceğim. Orada adamlarım onları çözer, sen de alıp götürürsün. Sarayımın yiyecek gereksinimini karşılamakla, sen de benim dileğimi yerine getirmiş olursun." Hiram Süleyman'a istediği kadar sedir ve selvi tomruğu sağladı. Süleyman her yıl Hiram'a sarayının yiyecek gereksinimi olarak yirmi bin ölçek buğday, yirmi kor saf zeytinyağı verirdi. Tanrı, verdiği söz uyarınca, Süleyman'a bilgelik verdi. Süleyman'la Hiram arasında barış vardı. Aralarında bir antlaşma yaptılar.[424]

Hiram ayrıca tapınak ve Süleyman'ın sarayının inşaatında yardımcı olmak için yetenekli işçiler göndermiş. Bunların arasında ünlü adaşı "Naphtali kabilesindeki bir dulun oğlu" da varmış. Bu kişi babası gibi "Sur şehrindenmiş ve pirinçle ilgili her işi yapabilme yeteneğine sahip"miş.[425]

([424]) Indian Myth and Legend, sf. 83-4

([425]) Ibid., vii, 14.

ASUR KRALI ASLAN AVLARKEN

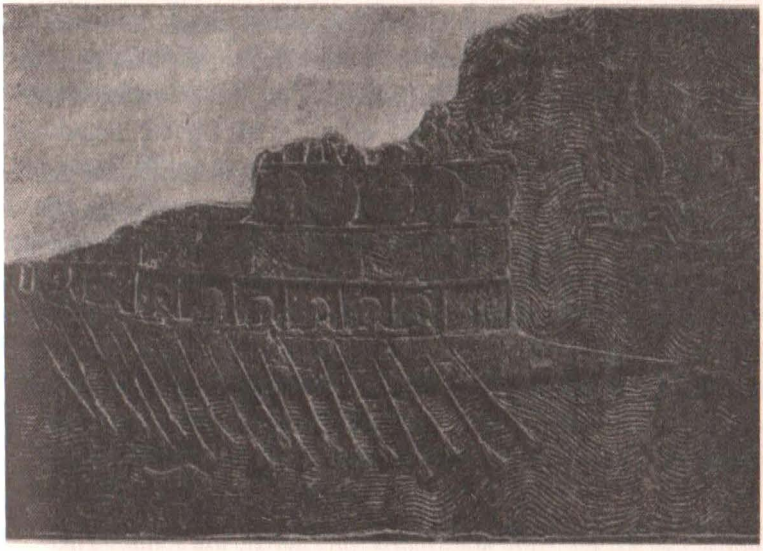

SUR ŞEHRİNE AİT KADIRGA DENİZE İNDİRİLİRKEN- *Mermer tabaka. Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.*

Süleyman Kildanlarla iyi ilişkiler kurmuş olmalıydı ki Basra körfezinde Fenikeli denizcilerden oluşan bir ticaret gemisi filosu vardı. Hikayeye göre, "Üç yılda bir Tharshish donanması gelir, altın, gümüş, fildişi, maymun ve tavus kuşu getirirmiş."[426] Hint Okyanusu'na genişleyen Endüs'ün "birikmiş suları" anlamına gelen Sanskritçe bir kelime olan "Samudra" isminin verildiği Brahmacı dönemde, görünüşe göre Süleyman tavus kuşu diyarı Hindistan'la da ticaret yapıyordu.[427]

Üçüncü Sami Göçü'nde yer alan Aramiler Asur ve Babil'in zayıflamasından yararlanmakta gecikmediler. Tüm Suriye'yi istila ettiler ve Mezopotamya'ya girdiler. Böylece batıya giden tüm ticaret yollarının kontrolünü ele geçirdiler. Zaman zaman Babil'e de saldırdılar. Çok sayıda Arami tıpkı Hammurabi döneminin öncesinde yaşanan İkinci Sami göçünde Amorluların yaptığı gibi oraya yerleşti.

Aramiler Suriye'de birçok küçük devlet kurdular. Asur'un Eski İmparatorluğu çöktükten sonra dikkate değer ölçüde siyasi değer kazanan önemli bir ticaret merkezi olan Şam'da güçlenmeye başladılar.

Aynı dönemde Kildanlar da Babil'de ün kazandılar. (Kaldu, Sealand) Kildan krallığı Arabistan ile Elam arasındaki Basra Körfezi'nin başındaki kıyıları kaplıyordu. Daha önce Gördüğümüz üzere, Hammurabi döneminde bu bölgede önemli bir hanedanlık yükselmişti. Babil'in birden fazla kralı Sealand gücünü yok ettiğini kaydetmiş olsa da, Kassit dönemi boyunca o güç var olmaya devam etti. Bu bilinmeyen krallık birçok farklı etnik öğeyi kucaklamıştı. Bunun karşılığında ise, Sümerlerin, Elamlıların, Kassitlerin ve Arapların askeri aristokrasileri tarafından kontrol edilmişti.

([426]) Ibid., x, 22-3

([427]) Indian Myth and Legend, sf. 83-4

Kassitlerin çöküşünden sonra, büyük olasılıkla Arami göçü nedeniyle tamamen Samileşti. Fırat nehrinin batısındaki bozkırlarda yer alan Antik Sümer şehri Ur da Sealand krallığına dahil edildi ve dolayısıyla daha sonraki zamanlarda o şehre "Kildanların Ur'u" dendi.

Süleyman Yahuda ve İsrail'i yönetirken, Babil birçok küçük devlete bölündü. 1. Nebukadnessar'ın derebeylik sistemi merkezi gücü zayıflatmıştı. Bunun sonucunda da önemsiz krallar saldırganların akınlarına direnememeye başlamışlardı. Aramilerin, Elamlıların ve Kildanların askeri aristokrasileri vadinin çeşitli kısımlarına hükmediyor ve egemenlik için mücadele ediyordu.

Asur kendisini toparlamaya başladığında, Babil'in bağımsızlığını koruduğunu ileri sürerek o topraklar üzerinde hak iddia etti. Kildanlar da bir süreliğine bu iddiaya karşı koymak için Elamlılarla birleşti. Ama gelecek Kassitler gibi eski yerlilerin kurtarıcıları olan Kildanların elindeydi. Asur sonunda tamamen yok olduğunda, Babil'in eski şanını canlandırdılar ve Batı Asya'nın bilginleri ve öğretmenleri oldukları için Sümerlilerin ayağını kaydırdılar. Kildanlar Suriye'de ve hatta Yunanistan'da "doğunun bilge adamları" olarak ün kazandılar ve astrolog olarak tanındılar.

İbrani krallığının itibarı Süleyman'ın ölümünden sonra hızla düştü. Firavun Sheshonk İsrail'i Yahuda'dan ayıran isyanı büyüttü. Ve uygun bir fırsat ortaya çıkar çıkmaz, Suriye ile Filistin'e saldırdı. Daha önce 2.Ramses'in boyunduruğu altında olmuş bir bölgede tekrar Mısır egemenliğini kurdu. Tükenmiş olan hazinesini zengin ganimetlerle ve vergilerle doldurdu. Yine de, Fenike bağımsızlığını sürdürmeyi başarabildi. Ama Asurlular tekrar batıya doğru ilerlemeye başlamadan önce, Sidon Sur Şehri'nin hakimiyetinden kurtuldu ve bağımsız bir devlet oldu.

Bu bölümde altı çizilen olaylardan antik dünyanın kırsal kesimin bozkırlardan yaptığı periyodik göçlerden ne kadar çok etkilendiğini anlıyoruz. Bu insan gelgitleri karşı konulamayan bir şeydi. Geldikleri

yön bir süreliğine başka yöne kaydırılabilirdi ama eninde sonunda göç edenler kararlılık ve sayılarıyla her engeli aşarlardı. Asur ve Mısır'daki büyük imparatorlar ülkelerini sınırlarını güçlendirerek ve etki seviyelerini arttırarak "Bedevi tehlikesinden" korumaya çalışırlardı. Ama insan seli bu engeller karşısında ertelenebilen ama önlenemeyen mücadele için daha fazla güç topluyordu.

Bu göçlerin nedeni doğal sebeplerdi. Huzurlu koşullar altında hızlı nüfus artışı ve yiyecek yetersizliğine yol açan iklimsel değişimler göçleri tetikliyordu. Bir göç başlar başlamaz, bir şekilde yola çıkanlar kalabalıklaşırdı ve kalabalık farklı rotalara ayrılabilirdi. Ama tüm bunlar insanlık için cazibeli olan yerlere doğru birleşiyordu. Zengin ve iyi yönetilen devletler her zaman barbar halkların akınına uğrama tehlikesindeydi. Medeniyetin meyveleri onları cezp ediyordu; fetih ödülüne gelişen çiftlikleri ve refah şehirleriyle Babil ve Mısır'da hemen kavuşurlardı. Vahşi topraklara o zaman medeniyet merkezlerinden gelen koloniciler yerleşiyordu. Çünkü göç eden kırsal halklar gelişmemiş bölgelerde yeni topluluklar kurmaya yetecek deneyime ve inisiyatife sahip değillerdi. Oldukça medenileşmiş insanlar toprağı eker, barbarlarsa biçerlerdi.

Göçlerin tarihi felaketler olduğu veya insan ırkının genel gelişimini geciktirdiği sonucunu çıkarmamalıyız. Zaman içinde barbarlar medenileşiyor ve yerleştikleri yerlerdeki insanlarla kaynaşıyorlardı. Hatta hareketsiz ve zayıflamış topluluklara insan etkinliklerinin her alanında teşvik edici olan yeni ve canlı bir atmosfer sunuyorlardı. Örneğin Kassitlerin Babil'deki etkisi birleştirici ve güçlendirici olmuştu. Sümer ve Akadları unutulmamış antik rekabetlere dayalı geleneksel bir politikaya bağlayan geçmişin kelepçelerinden kurtarmışlardı. Düşündükleri şey aslında gelecekti. Çölde seyahat etme deneyimi olan göçebeler ticareti geliştirdiler. Ticaretin canlanması eski kültür merkezlerinde yeni zenginlik alanları açtı ve diğer devletlerle ilişkilerini yakınlaştırdı. Yunanistan'ın yükselişi Achaeanlarla diğer kırsal savaşçı halkların yerli Pelasglarla birleşmesinden kaynaklanmıştı. Antik Miken medeniyetini yaratan

öğeleri kışkırtan ilk devletlere Doğu'nun kültürel etkileri sokuldu. Bu sırada bozkırlardan gelen fetihçiler organizasyon, basit ve idareli yaşama şekilleri ve değerli erdemleri için yeteneklerini geliştirdiler. Ayrıca, Yunanistan'ın entelektüel, fiziksel ve ahlaki yaşamı üzerinde derin bir etki bıraktılar.

ONYEDİNCİ BÖLÜM
ASUR TARİHİNDE İBRANİLER

Konular

Asur Gücünün Yeniden Ortaya Çıkması- Surite Kapadokyalı Hititler- Arami Devleti Şam- Mezopotamya'da Korku Krallığı- 3. Ashur-natsir-pal'in Barbarlıkları- Babil ve Kildan'a Boyun Eğdiriliyor- Kalkhi Vadisi'ne Bakış- İbrani Krallıklar Yahuda ve İsrail- Rakip Krallar ve Savaşları- Yahuda'nın Şam'ın Hakimiyeti Altına Girmesi- Ahav ve Fenikeli Jezebel- Kahinlere Yapılan Eziyetler- İsrailliler Asurlularla Savaşıyor- Babil Derebeyi Şalmanezer- Jehu'nun İsrail'de, Hazael'in Şam'da Çıkardığı Ayaklanma- Şalmanezer Hazael'i Yeniyor- Jehu Şalmanezer'e Vergi Ödüyor- İsrail'deki Altın Dana İnancıyla Bastırılan Baal İbadeti- Yahudalı Kraliçe Atalya- Çocuk Kral Yoaş'ın Taç Giymesi- Suriye ve Filistin'e Egemen Olan Şam- Asur'daki İç Savaşlar- 7.Shamshi-Adad'ın Zaferleri- Babil Bir Asur Vilayeti Oluyor.

***

Yedi Uyuyanlar Efsanesi'nin İskoç versiyonlarından birinde, eski günlerin sihirli uykusunda sarılı yatan büyük kahramanların olduğu mağaraya bir çoban girer ve tavanda asılı boruya iki kez şiddetle üfler. Uyuyanlar gözlerini açarlar ve dirseklerinin üzerinde dururlar. Daha sonra çoban, tıpkı bir rüzgâr gibi gelip giden uyarıcı bir ses duyar: "Eğer boru bir kez daha üflenirse, dünya tamamen bozguna uğratılacaktır". Bu sesten ve kahramanların gaddar görünüşünden

korkan çoban hızlıca ardındaki kapıyı kilitleyerek geri çekilir ve anahtarı denize fırlatır. Hikaye şöyle devam eder: "Eğer olur da biri anahtarı bulur, kapıyı açarsa ve boruyu yalnızca bir kez üflerse Fin ve tüm Fean'ler ortaya çıkacaktır. Ve bu da Alban'da mükemmel bir gün olacaktır"[428] Karanlık bir yüzyılın geçmesinden sonra, Asurların milli kahramanları, kuzey ve batı dağlarının ortasında- Suriye'de Rimmon veya Adad, Ermenistan'da Teshup ve batı Hititler'de Tarkus olan fırtına tanrısının tekrar tekrar boruyu öttürmesiyle adeta uyandırılmışlardı. "Dünyayı bozguna uğratmak" için ortaya çıkan büyük krallar Ashur-natsir-pal, Şalmanezer, Shamash-Adad, Ashur-dan, Adad-nirari ve Ashur-nirari gibi benzer isimleri aldılar. Orta İmparatorluk dönemi boyunca Suriye'nin eski şanını arttırdılar ve eski gücüne kavuşturdular.

Suriye Kapadokyalı Hititleri bir kez daha güçlü ve zengin olarak büyüdüler, fakat Subbiluliuma gibi hiçbir büyük lider Asurluların hırslı ve agresif savaş tanrılarından karmaşık insanları korumak amacıyla çeşitli eyaletleri bir imparatorlukta birleştirmek için ortaya çıkmamıştır. Bu krallığın başkenti Hamth'da ve bir diğeri de Fırat nehrinde Karkamış'taydı.

Tabol krallığı Kilikya (Khilakku)'da gelişti ve Tarsus, Tinana ve Coman(Kammanu) gibi şehir eyaletlerini dahil etmekteydi. Daha batıda Trakyalı-Frikyalı Muski'nin sömürgesi bulunmaktaydı. Van Gölü sahillerinin etrafındaki kabileler kendi haklarından vazgeçmeyerek direndiler ve etki alanlarını genişlettiler. Urartu eyaletinin önemi artmaktaydı ve Nairi kabileleri Van Gölü'nün güneydoğu sahillerinin etrafına yayılmışlardı. Asurların kuzey sınırı, ortak düşmana karşı birleşik faaliyet göstermiş olsalar, daha da karşı konulmaz olabilecekti, ancak etraflıca sarılınca yok edilmeye meyilli olan tepe eyaletlerindeki gruplar tarafından devamlı tehdit ediliyordu.

([428]) Finn and His Warrior Band, sf. 245.

Bazı Süryani krallıklar Mezopotamya ve Suriye boyunca ortaya çıkmışlardır. Bunlardan en etkili olanı Şam (Damascus) eyaleti idi, ki buranın kralı da İsrail'in İbrani krallıklarının ve M.Ö. 885 dolaylarında 3.Ashur-natsir-pal Asur tahtına çıktığında Yahuda'nın derebeyi idi.

Asurlardan gruplar yüksek derecede kültür kazandılar ve esnaf-sanatkârlar oldular. Bunun yanında büyük oranda yalnızca Babil'in içine değil, aynı zamanda Asurlar ile Hitit hâkimiyetinde olan kuzey Suriye bölgesine de yayıldılar. Nesiller boyu çöl savaşlarına alışkın, korkusuz savaşçılardı. Ordularının çoğunluğu hazır piyade erinden oluşan mükemmel hareket kabiliyeti vardı ve savaş arabası sürücüleri ile üniformalı Asur kuvvetlerince kolayca etkisiz hale getirilemezlerdi. Hakikaten Süryanilere karşı faaliyetlere eşlik eden kalıcı bir başarı Asurların daimi ordusuna süvari sınırının dahil edilmesinden sonra olmuştur.

İki etkin Asurlu hükümdar olan 3. Adad-nirari ve 2.Tuktelti-Ninip (M.Ö 890-885)'in ardından 3.Ashur-natsir-pal[429] gelmiştir. İlki kuzey Suriye'yi yağma etmiş ve görünüşte Akdeniz kıyılarına kadar girmiştir. Sonuç olarak Babil ile çatışmaya girmiş, fakat o krallık ile eninde sonunda bir birleşme oluşturmuştur. Oğlu Tukulti-Ninip, güney Mezopotamya'da faaliyette bulunmuş ve Sippar'ı ele geçirmiştir. Kuzeydeyken babası gibi Asurlarda harika işler çıkarmasına rağmen, görünen o ki sarayını Ninova'ya transfer etmiş ki bu da Asurların bir kez daha kuzey Mezopotamya'da ve Ermenistan'a doğru olan bölgelerde büyük bir güç olacağının kesin belirtisidir. 2.Tukulti- Ninip'in oğlu 3.Ashur-natsir-pal Mezopotamya ve kuzey Suriye'de hakiki bir terör hâkimiyeti başlamıştır. İsyancı kabilelerle baş etme metotları oldukça vahşi özelliklere sahipti. Önderlerin diri bir şekilde derileri yüzülmüş ve onların şehirlerini talan ettiğinde, yalnızca mücadele eden erkekler değil, kadınlar ve

---

([429]) Ashur-na'sir-pal de denir.

çocuklar da ya kesilmişler ya da kazığa bağlanıp yakılmışlardı. Bu yüzden, birden fazla olayda ehemmiyetsiz eyaletlerin krallarının sömürgelerini istila eder etmez ona direnmeden boyun eğdiklerini keşfetmek şaşırtıcı değildir.

İlk yılında Van Gölü ile Yukarı Dicle pınarları arasındaki dağlık bölgeyi istila etmiştir. Nishtun hükümdarının esir düşen, diri diri derisinin yüzüldüğü isyancı oğlu Bubu sürgün edilmişti. Babası gibi Ashur-natsir-pal da gücü zayıflayan Muski'lere karşı mücadele etmiştir. Daha sonra Küçük Asya sınırlarından güneye doğru ve kuzey Mezopotamya'da bir isyanı bastırmıştır.

Akhiababa adlı bir tahta talip bir Suriyeli, Khabar ve Balikh nehirleri ile çevrelenen Fırat'ın doğusundaki bir bölge olan Suru'ya yerleşmiştir. Bit-Adini'nin komşu Suriyeli eyaletinden gelmişti ve görülecektir ki, Asurlara karşı güçlü bir konfederasyon oluşturmaya hazırlanıyordu.

Ashur-natsir-pal Suru'ya yaklaştığında, nüfusun bir kısmı onu hoş karşılamıştır. Şehre ayakbastı ve pek çok takipçisini ele geçirmiştir. Barbarlığı ile bunları bertaraf edebilmiştir. Kimisinin diri diri derisi yüzüldü ve bazıları kazıklara oturtulurken, diğerleri de kralın bu kararına hiçbir itiraza tahammülü olmadığını Süryanilere hatırlatmak için diktiği bir direğe kazıklanırlardı.

Tahta talip Akhibaba birkaç destekçi ile Ninova'ya gönderilmişti ve derileri yüzüldükten sonra şehrin duvarlarına çivilenirlerdi. Bir diğer isyan, Dicle ile Van Gölü kıyılarının güneybatısında ortaya çıkmıştır. Nairi kabileleri ve hatta bazı Asurlu memurlar tarafından desteklenmiştir. İsyancılara karşı korkunç misillemeler yapılmıştır. Kinabu şehri ele geçirildiğinde 3000'den fazla esir canlı canlı yakılırken, sadakatsiz yönetici de kırbaçlanmıştı. Damdamusa şehri ateşe verilmişti. Daha sonra Tela'ya saldırılmıştır. Ashur-natsir-pal'ın bu faaliyetlere dair kendi açıklamaları şöyledir:—

Tello'nun şehri çok güçlüydü, etrafı üç duvar ile sarılıydı. Oranın sakinleri güçlü duvarlarına ve kalabalık askerlerine güveniyordu,

bu nedenle ayaklarıma kapanmadılar veya boyun eğmediler. Savaş ve katliam ile şehre hücüm ettim ve ele geçirdim. Savaşta 3000 savaşçıyı vahşice öldürdüm. Ganimetleri ile mallarını, davarlarını, koyunlarını götürüp ateşte yaktım. Askerlerinin çoğunu canlı ele geçirdim; kiminin el ve bacaklarını kopardım, diğerlerinin burunlarını, kulaklarını, kollarını ve çoğu askerin gözlerini oydum. Canlılarından bir sütun ile kafalarından sütun diktim şehirlerinin yakınlarındaki ağaçların yükseklerine kafalarını astım. Oğulları ve kızları ateşe verip yaktım ve ben orayı imha ettim. [430]

Asurlu savaş tanrısı daha sonra birkaç Nairi kralını, onu derebeyi olarak tanımaları için mecbur etmiştir. Suriye-Kapadokyalı Hititlerinden o kadar çok korkmuştu ki,

Onların topraklarına yaklaştığında mücadele etmeksizin teslim olarak ona vergi verdiler.

Yıllar boyu büyük fatih, dolayısıyla kendisini topraklarını genişletmek ve isyancı kabileleri baskı altına almak ile meşgul olmuştur. Onun askeri karargahları Kalkhi'deydi, ki burası da sarayın taşındığı yer idi. Orada çoğunluğunu Asur ordusundan topladığı binlerce esiri tanzim etmiştir.

Asurlu koloniler stratejik amaçlar nedeniyle çeşitli bölgelerde kurulmuştur ve memurlar, ehemmiyetsiz kralları kuzeydeki şehir eyaletlerine yerleştirmiştir. Mezopotamya'daki Asurlar Ashur-natsir-pal'ın başına çok dert açmışlardı. Suru'ya etkili bir biçimde el koymasına rağmen güney kabileleri olan Sukhi'ler, Babil'in müteffikleri olarak Mezopotamya'da isyanlar çıkarttılar. Bir olayda Ashur-natsir-pal bu bölge arasında güneye doğru yayıldı ve birleşmiş Babil ile Sukhi Suriyeli güçlerine karşı saldırdı.

Babilliler batı ticaret rotasının kontrolünü tekrar ele geçirmek için meraklı olan Nabu-aplu-iddin'in erkek kardeşi Zabdanu

---

(430) A History of the Babylonians and Assyrians, G.S. Goodspeed, sf. 197.

tarafından komuta ediliyordu. Ne var ki Asurlu savaş tanrısı çok güçlü bir rakip olduğunu göstermişti. O kadar eksiksiz bir zafer elde etti ki 3000 takipçisi ile beraber Babil generalini de esir almıştı. Kashshi (Babil'deki) ve Kildan'daki insanlar "terör" ile felakete uğratılmışlardı ve daha yüksek vergi ödemeye rıza göstermek zorunda kalmışlardı.

Ashur-natsir-pal bir yüzyılın çeyreği kadar hükümdarlık etmiştir, fakat onun savaşları o dönemin yarısından daha az yer işgal etmiştir. İmparatorluğu boyunca barış sağlanır sağlanmaz büyük oranda ganimet biriktirdiğinden kendisi, başarılarını kaydettiği ve muhteşem bir saray inşa ettiği Kalkhi şehrinin yeniden inşası ile meşgül olmuştur. Aynı zamanda Ninova'daki kutsal sarayı yeniden dekore etmiş ve büyütmüştür ve dikkatinin çoğunu tapınaklara adamıştır.

Koloni eyaletlerinden vergi akmaktaydı. Kuzeydeki dağ ve vadi kabileleri, şarap, mısır, koyun, davar ve atlar ile Mezopotamya Süryanileri ile Suriye-Kapadokyalı Hititlerinden gelen, savaş aletleri, zengin dekorlu eşyalar, zırhlar ile olduğu kadar, gümüş, altın, bakır, kurşun, mücevher ve fildişinin bolca tedarikini sağlamıştır. Sanatçı ve sanatkârlara da Asurlu köleler sağlamıştır. Bu dönemin sanatında Fenikeli etkisinin izleri mevcuttur.

Ashur-natsir-pal'in Kalkhi'deki muhteşem sarayın kazısı, eski şehrin bulunduğu, baharda ortaya çıktığından, yeşillikli düzlüğün canlı betimlemesini yapan Layard tarafından yapılmıştır.

"Jasif" olarak bilinen, çayırlı arazileri "ünlüdür" yazmış "zengin ve lüks yeşillikleri için". Sessizlik olduğu zamanlarda Türk otoritelerinin ve Paşa'nın hayvanlarının beslendiği yere süvarilerin atları ile Mosol'un sakinleri otlatmak için gönderiliyor buraya... Her renkte çiçekler çayırları kaplıyor; kuzey iklimlerindeki gibi ince ince çimler çimler üzerine dağılmış değil de, o kadar kalın demetler topluyor ki, tüm düzlük pek çok rengin parçalı bir bütünü gibi görünüyordu. Köpekler, avdan döndüklerinden, en son yollarını aralarından deştikleri çiçeklere göre, mavi, sarı ya da boyalılardan

yayıldılar... Geceleyin, günlük işlerden sonra, çadırımın kapısında sıklıkla otururdum, kendimi bu gibi manzaraların duygulara verdiği tüm bu sakinliğe ve huzura teslim ederek... Güneş batarken nehri çölden ayıran alçak tepelere doğru... Taşlı yanları bile düzlüğün yeşillikli örtüsüyle rekabet etmek için mücadele ediyordu... Uzaklaşan ışınları giderek geri çekiliyordu, tıpkı manzaradan gelen ışığın berrak bir duvağı gibi. Sade bulutsuz gökyüzünün üzerinde son akşamın parlaklığı vardı.

Bu mesafede ve Zab'ın ötesinde bir başka kutsal kalıntı olan Keshat, gecenin karartısının içinde belli belirsiz bir şekilde yükseldi. Daha da uzak ve daha da belirsiz Arbela'nın eski şehrine yukarıdan bakan yalnız bir tepe vardı ve karlı tepeleri batan güneş ışınlarını bağrına basan Kürt dağları halen alacakaranlık ile mücadele etmekteydi.

Kuzuların melemeleri ve davarların sesleri, ilk solukta, çadırların arasında gezen ve otlatmaktan dönen hayvan sürüleri geri döndükçe sesleri daha da yükseldi. Kızlar babalarının davarlarını aramak için çimenlik alanların üzerinden aceleyle geçiyorlardı ya da hatırlarında kalan ağıllarına yalnız dönenlerden süt sağmak için çömeliyorlardı. Bazıları kafalarında ya da omuzlarında yeniden doldurdukları testileri taşıyarak nehirden geliyorlardı, diğerleri de erkekleriyle aynı zarafet ile vagonlarında dimdik şekilde, otlaklarda kestikleri uzun ağır çim yüklerini taşıyorlardı."[431]

kuzular, işlemeli kıyafetleri, fildişi, mücevher, gümüş, altın ve pek çok ülkenin mallarıyla geri dönerken, binlerce esir orada resmi binalar inşa etmek için toplanmıştı, ki eninde sonunda bu binalar çürümeye yüz tutmuş ve kayan kumlara gömülmüştü.

Layard imparatorun sarayını kazımış ve diğer antik hazinelerin de aralarında olduğu, birçok düşük kabartma ve ulu kanatlı insan kafalı aslanları Londra'ya göndermiştir.

---

(431) Discoveries at Nineveh, Sir A.H. Layard (London, 1856), sf. 55, 56.

Dönemin Asurlu yontucuları teknik yetenekleri Sümer ve Akad sanatının hayal gücünden eksiktir, ancak enerji dolu, asil, etkili, güçlü ve hayat doludurlar. Asurlunun büyüklüğünün ruhunu yansıtırlar ve ne var ki bunun materyalist bir temeli vardı. Asurlu sanatı "güzellikten bir şey" yaratmaya gayret etmektense dış şekli tasvir ederek ifade buldular ve bu da "sonsuza dek bir neşe" idi.

Ashur-natsir-pal öldüğünde, arkasından askeri faaliyetleri hükümdarlığının tamamına yayılan oğlu 3.Şalmanezer (M.Ö 860-825) gelmiştir. Meşhur siyah dikilitaşında 32'den fazla seferi kaydedilmiştir. İbraniler ile direkt temasta olan ilk Asurlu kral Şalmanezer olduğundan, burada, İncil'de kayıtlı olduğu üzere, İsrail ile Yahuda'nın bölünmüş krallıklarının tarihini gözden geçirmek ilginç olacaktır; bunun nedeni ise, uluslar arası politikalara ve hükümdarlığının ilk kısmında Suriye ile Mezopotamya'da Şalmanezer'in karşılaştığı duruma tuttuğu ışıktır.

Süleyman öldükten sonra, oğlu Rehavam'ın krallığı Yahuda, Bnejamin, Moab ve Edom ile sınırlı kalmıştı. İsrail'in "on kabileleri" isyan çıkarmışlardı ve başkenti Tirzah[432] olan Jerobeam tarafından hükmediliyordu. "Rehavam'la Yarovam arasında sürekli savaş vardı."[433]

İbranileri Davut ve Süleyman altında birleştiren dini organizasyon dolayısıyla sağlamıştı. Yarovam Kenanlıların dinini kurmuş ve "tanrılar ile sıvılaşmış suretleri" yapmıştır. Putperestliği nedeniyle Ahijah kâhini tarafından kınanmıştı, "TANRI İsrail halkını cezalandıracak. İsrail halkı suda sallanan bir kamışa dönecek. TANRI onları atalarına vermiş olduğu bu iyi topraklardan söküp Fırat Irmağı'nın ötelerine dağıtacak. Yarovam'ın işlediği ve İsrail

---

([432]) "Sen çok güzelsin, Ey Aşkım, Tirzah gibi, Yeruşalem gibi güzel." Solomon's Song, vi, 4

([433]) 2 Tarihler, xii, 15.

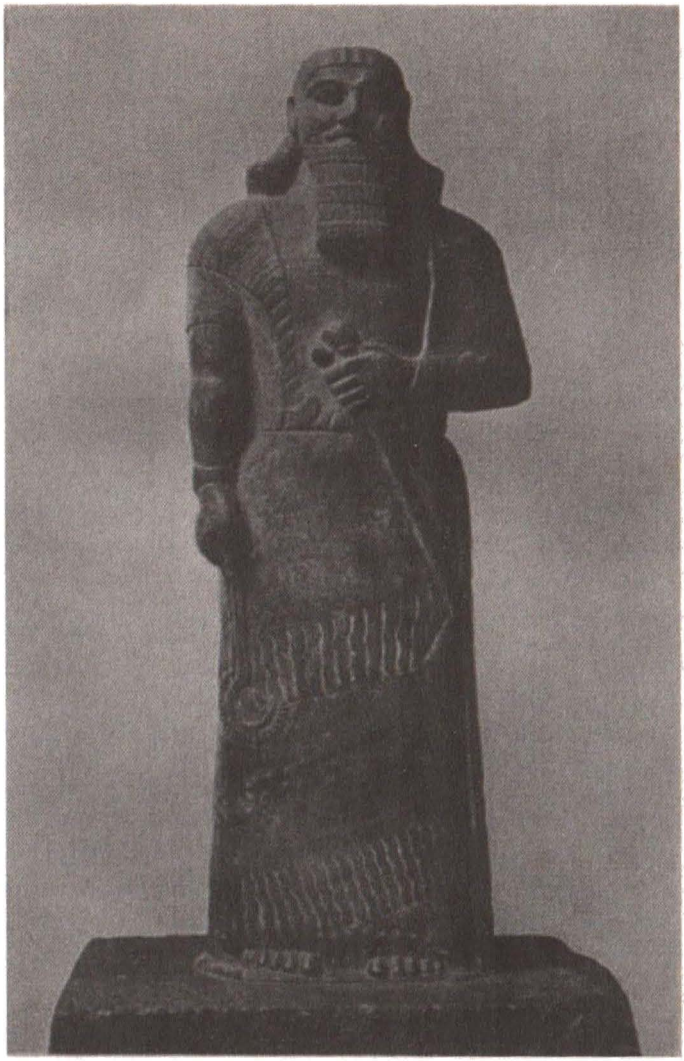

YAZITLARIYLA ASHUR-NETSİR-PAL'İN HEYKELİ - *Nimroud S.W sarayından.Şu an İngiliz Müzesinde*

ŞALMANEZER'İN SİYAH DİKİLİTAŞININ YAN TARAFINDAKİ DETAYLAR- *1- İsrail kralı Jehu'nun armağan taşıyıcıları 2- Haraç olarak verilen hayvanlar 3-Kese ve şalları ile armağan taşıyıcılar. (İngiliz Müzesi)*

halkını sürüklediği günahlar yüzünden TANRI İsrail'i terk edecek."[434]

Yahuda'da Rehavam aynı şekilde "Tanrı'nın gözetiminde fenalık etmiştir; onun failleri de "onlara yüksek yerler, suretler ve ağaçlar inşa etmişlerdir tüm yüksek tepelere ve her bir yeşil ağacın altına."[435] Mısırlı Firavun Shishak (Sheshonk)'un yağmalanmasından sonra ne var ki Rehavam pişman olmuştur ve "burnu sürttüğünde, Tanrı'nın gazabından geri çekildi ve onu tastamam yok etmemişti: aynı zamanda Yahuda'da her şey yolunda gitti."[436]

Rehavam'ın arkasından, 2.Ramses'in Hitit ordusu tarafından çevrelendiği gibi çevrelenmesinin ardından o kralı savaşta yenerek Yarovam'ın gücünü tahrip eden oğlu Aviya geçmiştir. "İsrailliler Yahudalılar'ın önünden kaçtı. Tanrı onları Yahudalılar'ın eline teslim etti. Aviya'yla ordusu İsrailliler'i bozguna uğrattı. İsrailliler'den beş yüz bin seçme asker öldürüldü. Böylece İsrailliler yenilgiye uğradı, Yahudalılar'sa zafer kazandı. Çünkü Yahudalılar atalarının Tanrısı RAB'be güvenmişlerdi. Aviya Yarovam'ı kovaladı. Yarovam'a ait Beyt-El, Yeşana, Efron kentleriyle çevrelerindeki köyleri ele geçirdi. Aviya'nın krallığı döneminde Yarovam bir daha eski gücünü toparlayamadı. Sonunda Tanrı onu cezalandırdı, Yarovam öldü."[437]

Ere Yarovam öldü, ancak, "Aviya atalarıyla uyudu ve onu Davut'un şehrine gömdüler: ve oğlu Asa onun yerine hükümdarlık etti. Onun günlerinde topraklar on yıl boyunca sakindi. Ve Asa, iyi ve Tanrı'nın gözünde doğru olanı yaptı. Bu nedenle tuhaf tanrıların

---

([434]) 1 Krallar, xiv, 1-20.

([435])Ibid., 21-3.

([436]) 2 Tarihler, xii, 1-12.

([437]) 2 Tarihler, xiii, 1-20.

ve yüksek yerlerin mihraplarını alıp götürdü ve suretleri kırdı, ağaçları da kesti. Ve Yahuda'ya atalarının Tanrı Baba'larını araştırmalarını ve emir ile kuralları yerine getirmelerini emretti. Aynı zamanda Yahuda'nın şehirlerinin tümünden yüksek yerleri ve suretleri götürdü: ve krallık onun karşısında suskundu. Ve Yahuda'da duvarlı şehirler inşa etti: dolayısıyla toprak dinlendi ve o yıllarda hiç savaş olmadı; çünkü Tanrı ona da istirahat verdi."[438]

Asa'nın hükümdarlığının ikinci senesinde Yarovam öldü ve ardından "Tanrı'nın gözetiminde fenalık işleyen ve babasının izinde yürüyen ve günahlarıyla İsrail'e de işleten"[439] oğlu Nadab yerini almıştır. Nadab Filistinlilere karşı savaşmış ve Baasha ona isyan edip onu öldürdüğünde Gibbethon'u kuşatıyordu. Böylelikle İsrail Krallığının Birinci Hanedanlığı sona ermiştir.

Baasha kral ilan edilmişti ve Yahuda'ya karşı faaliyet göstermek için ilerlemiştir. Asa'ya karşı başarılı bir şekilde savaştığından, Kudüs'ün kuzeyine birkaç mil uzaklıkta olan Ramah'ı güçlendirmek için ilerlemiştir ve "Yahuda kralı Asa'ya gelmek ya da oradan gitmeye izin vermeyebileceğini"[440] göstermiştir.

İsrail şimdi bu zamanda 1.Ashur-natsir-pal'in hükümdarlığı sırasında Asurlu orduların gelişimine direnen ve görünüşte kuzey Mezopotamya krallarının isyanlarını destekleyen Şam'ın güçlü Süryani eyaletinin müttefiklerinden biriydi.

Yahuda sözde Mısır kolonisiydi, ne var ki Mısır iç sorunlar nedeniyle güçsüzleşmiş ve dolayısıyla ya Yahuda'daki otoritesini teyit edememiş ya da İsraillilerin gelişine direnen krala yardım edememişlerdi.

Tehlike saatinde Yahuda, Şam kralı için destek aramıştı. "Asa tanrının evindeki hazineye bırakılan tüm gümüş ve altınları aldı ve

---

([438]) Ibid., xiv, 1-6.

([439]) 1 Krallar, xv, 25-6.

([440]) 1 Krallar, xv, 16-7.

kralın evindeki hazineleri ve onları kölelerinin ellerine dağıttı: ve Kral Asa onları Tbarimon'un, Hezion'un oğlu, Şam'da yaşayan Suriye kralı Ben Hadad'a gönderdi şöyle dedi. Ben ve sen arasında bir ittifak var ve benim babam ile senin baban arasında: bak, ben sana gümüş ve altından bir hediye gönderdim: gel ve İsrail kralı Baasha ile ittifakını ayır ki o da benden ayrılsın."[441]

Ben-hadah daveti isteyerek kabul etti. İsrail'e karşı savaştı ve Baasha Ramah'taki sağlamlaştırma binalarını terk etmek zorunda kaldı. "O zaman kral Asa tüm Yahuda genelinde bir bildiri hazırladı, hiçbiri ayrı tutulmamıştı: ve kral Asa onlarla Benjamin'in Geba'sı ile Mizpah'ı inşa etti."[442]

Yahuda ve İsrail böylece Şam'ın kolonisi oldular ve o şehrin kralını tüm münakaşalarda hakem olarak kabul etmek zorunda kaldılar.

24 yıl kadar hükümdarlık ettikten sonra, İsrail'in Baasha'so M.Ö. 886'da öldü ve ardından "Asa'nın 20. Ve 6. Yılında" tahta geçen oğlu Elah yerine geçmiştir. Savaş arabası sürücülerinin yarısının kaptanı olan kölesi Zimri" tarafından "Trizah'taki evinin kahyası Arza'nın evinde sarhoş olana kadar içerken"[443] öldürüldüğünde bir yıldan fazla yönetmişti. Böylelikle İsrail Krallığının 2. Hanedanlığı sona ermiştir.

Zimri'nin isyanı kısa süreliydi. Yalnızca "Tirzah'ta yedi gün" hükümdarlık yapmıştır. Ordu "Filistinlilere ait olan Gibethon'a karşı ordugah kurmuştu. Ve ordugahtakiler, Zimri'nin komplo kurduğunu ve kralı katlettiğini, niçin tüm İsrail'in ordunun kaptanı Omri'yi o gün kral yaptığını söylerken duymuşlardır. Ve Omri Gibbethon'dan tüm İsrail yanına Tirzah'ı kuşatmıştır. Ve Zimri şehrin alındığını

---

(441) Ibid., 18-9.

(442) Ibid., 20-2

(443) 1 Krallar, xvi, 9-10.

görünce, onun kralın evinin sarayına gitmesi ve kralın evini onun üzerine yakması ve öldürmesi vuku bulmuştur.[444]

Omri'nin tahta geçişi Tibni adlı bir rahip tarafından tartışılmıştır. "Fakat Omri'yi takip eden insanlar Ginath'ın oğlu Tibni'yi takip eden insanlara karşı üstün geldiler: dolayısıyla Tibni öldü ve Omri hükümdar oldu."[445]

Altı yıllık hükümdarlığının kapanışına doğru sarayının Tirzah'tan taşındığı Samiriye'nin kurucusuydu. Ondan sonra yerine Yahuda kralı Asa'nın "30. ve 8. Yılında tanrının gözetiminde fenalık işleyen oğlu Ahav gelmiştir. Baba ve oğul o kadar kötü ün yapmışlardı ki kahin Micah o günün günahkârlarına açıklama yaptı: "Kral Omri'nin buyruklarına, Ahav soyunun kötü adetlerine uyduğunuz, Onların törelerini izlediğiniz için sizi utanca boğacağım, yıkıma uğratacağım. Halkım olarak aşağılanmaya dayanmak zorunda kalacaksınız."[446]

Ahav sonuç itibariyle Şam'ın kölesi olduğu kadar Sidon'un da müttefiki idi; çünkü o adı çıkmış, o şehrin eyaletinin kralının kızı olan prenses Jezebel ile evliydi. Aynı zamanda Fenikeli tanrı Baal'in tapıcısı olmuştur ki onun için Samiriye'de bir tapınak dikmişti. "ve Ahav ağaçlar yaptı ve İsrail'in Tanrı Babasını daha çok kışkırtmak için fazlasını yaptı ve bu yaptıkları ondan önceki İsrail krallarından çok daha fazlaydı."[447] "Tanrı'yı oldukça korkutan" Obadiah, Ahav'ın evinin yöneticisiydi ancak sözünü sakınmayan düşmanı kötü namlı kraliçe Jezebel olan kâhin İlyas, iki dağ mağarasında Obadiah tarafından saklanan yüzlerce kahin gibi bir serseriydi.[448]

Ahav o kadar güçlü bir kral olmuştu ki, Şam'ın 2.Ben-hadad'ı onunla çatışmak istedi ve Samiriye'ye karşı yürüdü. Ahav'ın Ben-hadad'a gönderdiği ünlü mesaj bu olay üzerine gerçekleşmiştir:

---

(444) Ibid., 15-8.

(445) Ibid., 21-8.

(446) Mika, vi, 16.

(447) 1 Krallar, xvi, 29-33.

(448) Ibid., xviii, 1-4.

"Onun zırhıyla kibrine ulaşmasına izin vermeyin çünkü onu çıkartmalı". Ve İsrail onun peşine düştü: ve Suriye'nin kralı Ben-hadad bir atlı ile kaçtı. Ve İsrail'in kralları dışarı çıktılar ve atlar ile sürücülere darbe indirdiler ve vahşetle Asurları katlettiler". Ben-hadad, danışmanları tarafından yenilgisinin İsrail'in tanrılarının "tepelerin tanrıları olduğuna ve bu yüzden bizlerden daha güçlü olduklarına" inandırılmıştı. Şunu da eklemişlerdi: "onlarla düzlükte savaşalım ve kesinlikle onlardan daha güçlü olacağız". Takip eden yılda Ben-hadad Aphek'te İsraillilere karşı savaştı fakat yine yenilmişti. Daha sonra Ahav ile bir "akit yapmayı" gerekli bulmuştur.[449]

M.Ö. 854'te Asurların 3.Şalmanezer Süryani Suriyelilerine karşı askeri faaliyetler ile meşguldü. İki yıl önce ehemmiyetsiz eyaletlerin güçlü konfederasyonun lideri, kuzey Mezopotamya'daki Bit Adini kralı Akhuni'nin gücünü kırmıştı. Sonrasında Asurlu kralı güneybatıya dönerek Hitit eyaleti Hamath ile Süryani eyaleti Şam'a saldırmıştır. Suriye'deki çeşitli rakip krallıklar ona karşı birleştiler ve müttefikten oluşan 70.000'lik ordu Orontes üzerinde Qarqar'da gelişimine karşı engel olmaya teşebbüs ettiler. Şalmanezer bu olayda zafer elde ettiyse de, onun için herhangi bir avantajı yoktu; çünkü bunu sürdüremeyecekti. Suriyeli müttefiklerin arasında Şam'ın Bir-idri(2.Ben-hadad) ile İsrail'in Ahav'ı vardı.("Sir'ilites'lerin topraklarının Akhabbu'su). Diğerlerininse 10.000 adamdan oluşan gücü vardı komutalarında.

Ahav'ın hükümdarlığından 4 yıl sonra, Asa Kudüs'te öldü ve oğlu Yehoşafat Kudüs'ün kralı oldu. "Ve babası Asa'nın tüm yollarından yürüdü ve hiç ayrılmadı, yüz çevirmedi ki bu da Tanrının gözünde doğru olan idi: bununla beraber yüksek yerler alınıp götürülmemişti; çünkü insanlar yüksek yerlerde tütsüler yaktılar ve adak adadılar."[450]

([449]) 1 Krallar, xx.

([450]) Ibid, xxii, 43.

İsrail ve Yahuda arasında bu döneme dair hiç kayıt bulunmamaktadır ancak iki krallığın toplandığı ve İsrail'in güç konusunda üstün geldiği açıktır. Yehoşafat "Ahav ile akraba oldu" ve birkaç yıl sonrasında misafirperverlikle karşılandığı Samiriye'yi ziyaret etti.[451]

İki kral birleştiler. Görünüşte İsrail ile Yahuda Asurlar tarafından sürekli korunan Şam'ın boyunduruğunu atmak istiyordu. İncil'de İsrail'in "Suriye kralının ellerinden"[452] aldığı Gilead'de Romoth'a saldırmak için bir sefer düzenledikleri ve kuvvetlere katıldıkları kayıtlıdır.

Ardından gelen savaşta(M.Ö.853) Ahav ölümcül olarak yaralanmıştı "ve güneş battığı zamanda o öldü". Onun yerine, Şam'ın hükümdarlığına geçen oğlu Ahazya gelmiştir. İki yıl hükümdarlıktan sonra ardında Joram gelmiştir.

Yehoşafat Şam ile tekrar bir çatışmaya girmedi. Kendisini krallığın gelişimine adadı ve Süleyman döneminde gelişen Basra körfezindeki ticaret yeniden canlandırmak için girişimde bulundu. "altın almak için Ofir'e gitmek üzere ticaret gemileri yaptırdı. Ancak gemiler oraya gidemeden Esyon-Gever'de parçalandı." Ahazya ona denizciler teklif etti- büyük olasılıkla Fenikeli—fakat reddedilmişlerdi.[453]Görünüşte Yehoşafat Kildanlar ile yakın ticari ilişkiler içindeydi ki onlar da Babil kralının bölgesine saldırıyorlardı ve kralın gücünü tehdit ediyorlardı. Yehoram Yehoşafat'tan sonra hükümdar olmuş ve sekiz yıl kalmıştır. M.Ö. 854'te Orontes üzerinde Qarqar'da Suriyeli müttefikleri defettikten sonra Asurların 2.Şalmanezer, Babil'e saldırmayı gerekli gördü.

---

(451) 2 Tarihler, xviii, 1-2.

(452) 1 Krallar, xxii and 2 Tarihler, xviii.

(453) 1 Krallar, xxii, 48-9.

Kısa süre sonra tahta çıktı ve o krallığın Nabu-aplu-iddin'i ile bir ittifak oluşturdu ve dolayısıyla Mezopotamya'da hak talep eden rakip ile korkusuzca kuzey batıda sorunsuzca faaliyet gösterebilmiştir. Nabu-aplu-iddin öldüğünde, iki oğlu Marduk-bel-usate taht için rakiplerdi. İlki, hak sahibi varis Şalmanezer'den yardım istemiştir ve o kral derhal güney krallığında kendi otoritesini teyit etmek için acele etmiştir. M.Ö. 851'de Süryani bir ordu tarafından yenilgiye uğratılmış ve öldürülmüştür. Marduk-zakir-shum sonrasında Babil'e Asurların tebaası olarak hükmetmiştir ve onun derebeyi olan Şalmanezer, Babil, Borsippa ve Cutah'ın tanrılarına tekliflerde bulundu. Kildanlar daha sonra boyun eğdiler ve aylık vergi vermek mecburiyetinde bırakıldılar.

Takip eden sene Şalmanezer kuzey Mezopotamya'ya bir sefer düzenlemek ve o sorunlu bölgedeki taze isyanı bastırmak zorundaydı. Fakat batı müttefikleri kısa zamanda yine güç topladılar ve M.Ö. 846'da büyük bir ordu ile geri dönmeyi gerekli buldu, ancak düşmanlar firar etmesine rağmen bir başarı elde edememiştir. Çeşitli batı krallıkları, Şam da dahil, İsrail, Sur şehri ve Sidon fethedilmemiş olarak kaldılar ve ona karşı birleşmeyi sürdürdüler.

Ne var ki Asurlu müttefiklerin direnen gücü, Asurlu elçiler tarafından düzenlenmiş olabilen iç isyanlar nedeniyle oldukça zayıflatılmıştır. Edom Yahuda'nın boyunduruğundan kurtuldu ve bağımsız oldu. İsrail'in büyük prensesi Atalya ile evlenen Yehoram ölmüştü. Onun yerine geçen oğlu Ahazya kuzeni ile derebeyi İsrail'in Kral Joram'ı ile ona Şam'ın kralından Ramoth-gilead'ı ele geçirmekte eşlik etmek için güçlere katılmıştır. Joram şehrin sahibi oldu fakat yaralanmıştı ve tedavi olmak için Jezreel'e dönmüştü.[454] İsrail Omri Hanedanlığının son kralıydı. Kahin Elişa, Ramoth-gilead'de olan askeri lider Jehuya bir kutu yağ ile uğursuz

---

([454]) 1 Krallar, viii, 1-15.

bir mesaj gönderdi "Ve Tanrı dedi ki, seni İsrail'in üzerine kral seçtim ve sen de efendin Ahav'ın evini yok etmelisin, böylelikle Jezebel'in elinde olan Tanrı'nın tüm kölelerin kanı ile benim kölelerim olan kahinlerin kanından intikamımı alabilirim... Ve köpekler Jezreel payında Jezebel'i yenmeli ve onu gömecek hiç kimse olmamalıdır". Jehu "Joram'a komplo kurdu" ve daha sonra bir muhafız eşliğinde "bir savaş arabasına bindi ve Jezreel'e gitti", böylelikle tahttan indireceği krala karşı isyanı ilk duyuran olabilecekti.

Jezreel'in tepesindeki gözcü Jehu ve yanındakilerin yaklaştığını gördü ve "Barış mı" diye sormak için iki kez haberci gönderen Joram'a haber verdi. İki mesajdan da yanıt gelmedi ve gözcü İsrail'in sanal kralını şöyle bilgilendirdi, "Onların üzerine adil geldi ve bir daha gelmedi, çok kızgın kullandığından Nimshi'nin oğlu gibi kullanıyordu Jeho da".

Meşhur sürücüyle tanışmak için Kral Joram kendisi çıktı fakat onun bir düşman olarak geldiğini keşfedince kaçmak için geri döndü. Sonra Jehu yayını gerdi ve Joram'ı kalbinden vurdu. Ahazya kendisini Samiriye'de saklamak için çabaladı fakat o da katledilmişti. Jezebel büyük haremin camından aşağıya fırlatılmış ve Jehu'nun süvarisinin ayaklarının altında ezilmişti, vücuduysa köpekler tarafından yenmişti.[455]

Joram'ın Romoth-gilead'de savaştığı Asur kralı Hazael idi. Yatağında hasta yatan 2.Ben-hadad'yi kalın bir kumaş parçasıyla boğarak suda öldürmüştü. Daha sonra kendisini Şam'ın Süryani eyaletinin yöneticisi ilan etti. Kâhin Elişa öncesinde onun karşısında "İsrail'in çocuklarına yapacağın fenalığı biliyorum, onların mevkilerini yakacaksın ve genç adamları kılıç ile katledeceksin ve çocuklu kadınları kesecek, çocuklarını ezeceksin"[456] diyerek ağlamıştı.

([455]) 2 Krallar, ix and 2 Tarihler, xxii.

([456]) 2 Krallar, viii, 1-15.

Ashur fethi için vakit gelmiş görünüyordu. M.Ö. 843'te 3.Şalmanezer 16. Kez Fırat'tan Suriye'ye geçmişti.

İlk hedefi buyur edildiği Aeppo idi. Orada yerel Thor Hadad'a tekliflerde bulundu ve aniden güneye doğru yürüdü. Hazael ilerleyen Asurlara karşı gelmek için çıktı ve Hermon dağı civarında onlarla bir çatışmaya girdi. "Onunla savaştım", demiş Şalmanezer "ve yenilgisini gerçekleştirdim; kılıçla 1600 savaşçı katlettim ve 1121 savaş sürücüsü ile 470 atını ele geçirdim. Hayatını kurtarmak için kaçtı". Hazael Asurların kuşattığı ancak ele geçirmekte başarısız olduğu Şan duvarları içerisine sığındı.

Şalmanezer'in askerleri bu sırada sayısızca şehri harap ettiler ve yaktılar ve büyük bir ganimet elde ettiler. "O günlerde" der Şalmanezer "Omri(Khumri)'nin oğlu Yaua(Jehu)'dan, Sidion'lardan ve Sur'lulardan vergi aldım. Aşağıdaki Jehu'nun armağanının detayını veren düşük kabartmanın Profesör Pinches tarafından çevirisidir.

Khumrri'nin oğlu Yaua'nın armağanı: gümüş, altın, altın bardak, altın vazolar, altın kaplar, altın kovalar, kurşun, kralın eli için değnek ile hükümdarlık asası aldım.[457]

Bilgin çevirmen şunu eklemektedir, "Yaua isminin Asurlu yapısının sonundaki okunmayan aleph'in o zamanlar sesli okunması dikkate değerdir, dolayısıyla İbraniler ona muhtemelen Yahua(Jehua) "demişlerdir".

Şalmanezer Şam'a tekrar saldırmadı. Bu nedenle etki alanı kuzey Suriye ile sınırlıydı. Topraklarını Anadolu'ya doğru genişletmeyi çok daha karlı bulmuştur. Birkaç yıl, kuzey batı karavan yolunun kontrolünün güvenliği ile meşgül oldu ve Kilikya'yı baskı altına alana kadar ve Malatia ile Tabal Hitit krallıklarının istilasına kadar dinlenmedi.

([457]) The Old Testament in the Light of the Historical Records and Legends of Assyria and Babylonia, sf. 337.

Şam'ın Hazel'i kendisini bu sırada Asurların belirsiz hükümdarlığını kolayca tanıyan sadakatsiz müttefiklerinden intikam almaya adadı. "O günlerde Tanrı İsrail'i yarıda bıraktı: ve Hazael İsrail'in tüm sahillerinde onları yok etti; Ürdün'ün doğusu, Gilead ve Godites'in tüm toprakları, Reubenites, Manassites ve Arnon nehrinden gelen Aroer'den hatta Bashan'ı."[458] İsrail böylelikle tamamen Şam'ın hükmü altında oldu.

Öyle görünüyor ki Jehu İsrail ile Yahuda'yı tek bir krallıkta birleştirme arzusunu gerçekleştirmek istiyordu. İsyanı Ortodoks İbranileri tarafından desteklendi ve açıkça Davut'un tanrısına tekrar tapınmayı kurmak amacıyla kuzey krallığında reformlar başlatarak iyi bir başlangıç yaptı. Baal'in kahinlerine zulmetti ancak kısa zamanda günahkar oldu ve Fenikeli dinini sonlandırmasına rağmen "Dan'daki altın buzağılara" tapmaya başladı... İsrail'e günah işleten Yarovam'ın günahlarından ayrılmadı."[459]

Anlaşılan, "Cennet Kraliçesinin" eski mezhebinden putperestlerinin desteğini sağlamayı gerekli bulmuştur. Yahuda'nın tacına, Jehu'nun kollarında oğlu öldükten sonra İsrailli anne Atalya tarafından el konulmuştu.[460] "Tüm tohumlarına kadar Yahuda'nın büyük evini" yok etmek için çabaladı. Fakat başka bir kadın onun korkunç planının tamamlanmasına engel oldu. Bu da, genç prens Yoaş'ı saklayan ve "Tanrının evinde" "onunla bakıcısını yatak odasına koyan" Ahazya'ın kız kardeşi ve rahip Yehoyada'nın karısı, Jehoshabeath idi.

Orada Yoaş 6 yıl boyunca kesin korumaya alınmıştı.[461] Zamanla Jehoia da Yahuda'nın Baal'a[462] tapan kraliçesine karşı bir isyan

---

([458]) 2 Krallar, x, 32-3

([459]) Ibid., 1-31.

([460]) 2 Krallar, xi, 1-3.

([461]) 2 Tarihler, xxii, 10-12.

([462]) 2 Tarihler, xxiii, 1-17.

düzenledi. Büyük muhafız alayının kaptanları ile ordunun bir kısmının desteğini sağladıktan sonra, tapınaktan 7 yaşındaki prens "kralın oğlu" Yoaş'ı çıkardı ve "tacı ona taktı ve yemin ettirerek onu kral yaptı". Yehoyada ve oğulları "Tanrı kralı kurtar" diyerek onu seçti.

"Şimdi Atalya insanların koşarken ve kralı överkenki seslerini duyunca Tanrının evindeki insanlara geldi: ve baktı ve kral girişteki sütunda dikiliyordu ve kralın yanındaki prensler ile borazanlar: o topraklardaki tüm insanlar neşclendi ve borazanları öttürdü, aynı zamanda müzik aleti çalan ve övmek için şarkı söylemesi eğitilmiş şarkıcılar. Sonra Atalya kıyafetlerini yırttı ve ihanet, ihanet, dedi.

"Daha sonra rahip Yehoyada, sorumluluk verilen kalabalıkların kaptanlarını getirtti ve onlara, onu dışarıda tüm alanlarda: ve onu her kim takip ederse kılıç ile katledilsin. Çünkü rahip dedi ki, onu Tanrının evinde katletmeyin. Bu yüzden ellerini onun üzerine sürdüler ve kralın evindeki at geçidine geldiğinde, onu orada katlettiler. İsrail'in Jehu öldüğünde yerine Jehoahaz geçmişti. "Tanrı İsrail'e karşı ateş püskürüyordu ve onları tüm günleriyle Hazael'in oğlu Ben –hadad'ın eline vermişti". O zaman Jehoahaz pişman olmuştu. O "Tanrıya yalvardı ve tanrı ona kulak verdi; çünkü İsrail'deki baskıyı görmüştü ve Suriye kralı onları bastırıyordu. Ve tanrı İsrail'e bir kurtarıcı verdi ki Suriyelilerin elinden kurtulsunlar."[463]

"Kurtarıcı" gösterileceği üzere, Asurlulardı. Yalnızca İsrail değil aynı zamanda Kral Yoaş yönetiminde Yahuda, Edom, Filistinliler ve Ammonites'ler de Şam'ın hükümdarlığını kabul etmek zorundaydılar.

3.Şalmanezer büyük ve güçlü bir imparatorluğu katletti ve hudutlarında isyanları bastırmak için generallerini devamlı çalıştırdı. Hititleri baskı altına aldıktan sonra, Tabal kralı Kati ona kızını

([463]) 2 Tarihler, xiii, 1-5.

gönderdi ki o da büyük hareme kabul edildi. Medes kabileleri onun kontrolüne geçti: Nairi ve Uratu kabileleri onun askerleriyle kuzey sınırlarında tıpkı Hindistan'ın huduttaki kabilelerin İngiliz bölükleriyle yaptığı gibi savaşmaya devam ettiler.

Urartu krallığı gittikçe daha da güçleniyordu. M.Ö. 829'da büyük imparatorluk iç savaşın çıkmasıyla temellerine kadar sarsılmıştı. İsyan partisi açıkça prens Shamshi- Adad'ın tahtında yerini almak isteyen Şalmanezer'in oğlu Ashur-danin-apli tarafından yönetiliyordu.

Çok meşhur bir kahramandı ve birçok önemli Asur şehirlerin, Ninova, Asshur, Arbela, Imgurbelve Dal-balat ve sömürgeleri de dâhil desteğini almıştır. Sahalmaneser Kakhi ve kuzey Mezopotamya bölgelerini geri aldı ve görünen o ki ordunun da büyük bir çoğunluğu ona sadık kaldı.

Dört yıl süren iç savaşın ardından Şalmanezer öldü. Varisi olarak seçilen 7.Shamshi-Adad tahta çıkmak için iki yıl mücadele etmeye devam etti.

Nihayet yeni kral, krallıktaki isyanların son korlarını söndürdüğünde, boşlukta Asur bağlılığından kurtulan bölgelerin yeniden fethedilmesini üzerine almak zorunda kaldı. Kuzeyde Urartu daha da agresifleşmiş, Suriyeliler açıkça küstahlaşmış, Medes'ler de çarpıcı baskınları yönetiyor ve Babiller, Kildanlar, Elamlılar ve Süryanilerle yeni yöneticiye karşı durmak için işbirliği yapıyordu. Medes ve Nairi kabilelerini baskı altına alıp pek çok şehri yakıp büyük vergiler toplarken binlerce esri alınmış ve fatihe hizmet için mecbur edilmişlerdi.

Kuzeyde gücünü kabul ettirdikten sonra, Shamshi-Adad o zaman ilgisini Babil'e çevirdi. Güneye doğru giderken pek çok kasabayı baskı altına aldı. İlk Babil güçlerinin müttefik kuvvetlerinin üstüne Akkad Dur-papsukal'a gitti ve 13.000'i öldürüp 3.000 esir ile büyük bir zafer kazandı.

Daha sonra Babil kralı Marduk-balatsu-ikbi onunla Babiller, Kildanlar, Elamlılar ve Süryani karışımı güçleriyle beraber karşılaşmak için ilerlemiş fakat Daban kanalı kıyılarında vahşi bir savaşta yenilmişti. Babil kampı ele geçirilmişti ve Asurlar tarafından ele geçirilen esirler 5000 üniformalı, 200 atlı ve 100 savaş sürücüsünü dahil ediyordu.

Shamshi-Adad tamamen baskı altına aldığı Babil Kildan'daki beş seferin tümünü yönetti ve Basra körfezinin kıyılarına kadar girdi. Sonunda yeni kral Marduk-balatsu-ikbi'nin varisi Bau-akh-iddina'yı esir aldı ve onu Asurlara nakletti ve derebeyi olarak Babil, Borsippa ve Cuthah'taki eski toprakları gözden çıkardı. O dönem sırasında ne var ki Asur Sarayı üzerine uyguladığı etki o kadar büyüktü ki iki imparatorluğun büyüklüğünün çöküşüne yardımcı olmuştur.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM
SEMİRAMİS ÇAĞI

Konular

Gerçek Semiramis Kraliçe Sammu-rammat- "Anneye Tapanlar" Arasında "Anne Hakkı"- Sammu-rammat'la Kraliçe Tiy'le Karşılaştırılıyor- Tanrıça Kültlerinin Popülerliği- Tapınak İbadeti ve Bireysel İbadet- Asur'da Babil Kültürünün Etkisi- Shamash İnancındaki Etik Eğilim- Nebo Dini Ayaklanması- Mısır'da Aton İsyanı- Asur Kraliyet Kütüphanesi- Asur'daki Babilli Balık Tanrıça- Semiramis ve Shakuntala Hikayeleri- Sahte Kral ve Kraliçe- Asur, Fenike ve Kıbrıs'ın Güvercin Tanrıçaları- İştar'ın Güvercin Formu- Valentine Günü İnancı- Giritlilerin, Hititlerin ve Mısırlıların Kutsal Güvercinleri- Büyük Britanya ve İrlanda'daki Güvercin İnancı- Farklı Hayvanlarla Özdeşleştirilen Tanrılar- Totem Teorisi- Eski Tanrıça Kültlerinin Ortak Yanları- Tarımsal İnançların Etkisi- Ea'nın Bir Formu Olan Nebo- Aşk Tanrıçası ve Arabulucu Olan Eşi Tashmit- Ünlü Anne Tanrıların Gelenekleri- İsrail'in Kurtarıcısı 4. Adad-nirari- Urartu İmparatorluğunun Büyümesi- Ünlü kralları- Asur'un Orta İmparatorluk Hanedanlığının Düşüşü.

***

Mezopotamya tarihinin en ilginç figürlerinden biri Asurlu Orta İmparatorluk dönemi sırasında göze çarpmıştır. O da, Asurlu bir yöneticinin Babilli eşi olan ünlü Sammu-rammat idi. Akkad'ın

Sargon'u, Büyük İskender ile Dietrich Von Bern gibi, başarı ve etkisinden ötürü popüler hayal gücünde derin bir iz bıraktı ve bu krallar geleneksel olarak savaş ve bereket tanrıları ile özdeşleştirildiler ve o da hafızasına insanoğlunun kaderini yöneten aşk ve savaş ana tanrıçasına ilişkin mitleri yerleştirdi. Yunan Edebiyatının efsanevi karakteri olarak, Asur kraliçesi Derceto'nun kızı olmasıyla, Askalon'un balık ve güvercin tanrıçası ile dünyadan kuş şekliyle ayrılmasıyla bilinmektedir.

Sammu-rammat'ın 6.Shamshi Adad'ın veya oğlu 4.Adad-nirari olup olmadığı kesin değildir. Önceki krallık Babil'i Asur bölgesi konumuna indirgemeden önce kral ile bir barış antlaşması imzalamıştı ve aile müttefikleriyle kabul edilmesini önermişti. Bu antlaşma saray hazineleri ile Asurlara nakledilen Kral Bau-akh-iddina tarafından tanınmamıştı.

Sonuç itibariyle Sammu-rammat Babil'in büyük prensesi olduğundan evliliğinin Asurlu derebeylerin Babil tahtına intikalini yasallaştırma amacıyla düzenlendiği olası gözükmektedir. "Anne hakkı" prensibi Büyük Anne'ye tapınmanın resmi olmasa da domestik din olarak sürdürüldüğü ülkelerde oldukça popülerdi. Büyük hanımefendilerin oğulları ya da eşleri olarak yöneten Mısırlı Pharaohlar(despot hükümdar) az değildir. Kadın veraset çizgisi de(sistem) Hitiler arasında gözlemlenmiştir. 2.Hattusil evlendiğinde kızın Amor kralı Putakhi'ye verdiğinde ittifak anlaşmasına bir madde ekledi, "Amor üzerinde egemenliğin etkisi oğlana ve kızının soyundan gelenlere ebediyen ait olmalıdır."[464]

Kraliçe veya kraliçe-anne olarak Sammu-rammat, Asurlarda tıpkı kocası 3.Amenhotep yaşarken Mısır'ın kraliçesi Tiy ile oğlunun hükümdarlığının başlangıç bölümündeki 4.Amenhotep (Akhenaton) gibi göze çarpan bir konum işgal etti. Tell-el-Amarna mektupları Tiy'in Mısırlı "Yabancı Ofisindeki" etkisine tanıklık eder

---

([464]) The Land of the Hittites, J. Garstang, sf. 354.

ve biliyoruz ki evde o kocasıyla birleşik bir yöneticiydi ve halk törenlerinde onunla beraber yer alıyordu. Hükümdarlıkları sırasında anne tanrıça Mut içim bir tapınak dikilmişti yanı başına gizemli dini törenler ile bağlantılı "Aton'un yelkenli teknesinin" yüzdüğü büyük göl yer almaktaydı. Akhenaton'un dini isyanının başlamasının ardından, Mut'a tapınma yarıda bırakılmıştı ve Tiy emekli olmuştu. Akhenaton'un zamanında tanrıça Mut'un akbaba sembolü yontulmuş hükümdarlık figürlerinin üzerinde görülmemiştir.

Tiy rejimi dönemi sırasında Aton tanrısının Mut ile ne bağlantısı bulunduğu açık değildir. İlk olarak Aton'un BüyükAnne tanrıçasının oğlu olarak yükseldiğine dair hiçbir kanıt yoktur, yine de bu mümkün görünmektedir.

Mısır'ın Tiy'i gibi, Asurlu kraliçesi Sammu-rammat da sosyal ve dini yenilikler ile ilişkilidir. Resmi yazıtlarda büyük eşiyle birlikte eşit koşullarda anılan ilk ve tek Asurlu büyük hanımefendi odur. Nebo tanrısına bir ithafında, tanrılığı "Asur topraklarının kralı Adad-nirari'nin hayatının, onun tanrısını ve sarayın dişsi ve onun hanımefendisi Sammu-rammat'ın hayatının"[465] korunması olarak tanımlamıştır.

4.Adad-nirari'nin hükümdarlığı sırasında, Asurlu Sarayı Babil kültür ve geleneklerini yaymıştı. Kral yalnızca birini Şalmanezer'in soyundan olduğunu belirtmemiş, aynı zamanda daha öncesinden, bizce bilinmeyen, Be-kap-kapu'dan Hammurabi'nin büyük büyük babası Babil hükümdarı o zaman "Sulili" (örneğin Sumu-la-ilu) de soyundan olduğunu iddia etmiş.

Bel-kap-kapu Asurların derebeyi olmasıyla ünlüydü. Görünüşte Adad-nirari Asur ile Babil tahtlarının meşru varisi olarak değerlendirilmeyi arzulamıştı. İkinci ülke üzerindeki talebinin önemli bir temeli olmalıydı. Eski büyük ailesinin pensesinin oğlu olduğunu varsaymak çok olmayacaktır. Dolayısıyla Sammu-rammat onun

---

([465]) The Old Testament in the Light of the Historical Records and Legends of Assyria and Babylonia, T.G. Pinches, sf. 343.

annesi olabilir. Mitolojik anlamda onun "eşi" olarak adlandırılabilirdi; çünkü kral "annesinin kocası" olmuştu.

Eğer durum öyleyse, büyük ikili muhtemelen eski tanrıça mezhebinin yüksek rahip ve rahibesi olarak göründüler—Büyük Anne ile babanın yerini alan oğlunun vücut bulması.

Büyük Anne'ye tapınma batı Asya yerlilerinin popüler diniydi ve buna Küçük Asya'dan bölgeler, Mısır ile güney ve batı Avrupa da dahildir. Görünen o ki, Akdeniz ırkının temsili topluluklar arasında da uygulanan tarımsal ayinler ile yakından ilişkilidir. Babil ile Asurlarda tanrıça mezhebinin insanları tanrı mezhebinin insanları ile kaynaştılar fakat eski anne tanrıçalığının çoğunu içine çeken İştar tarafından elde edilen şöhret, Dicle-Fırat derelerinin ilk yerleşenlerinin soyları arasındaki antik dini törenler ile çok eski düşünce alışkanlıklarının devam ettiğini açığa vurmaktadır.

Marduk'un hayat arkadaşı Zerpanitum belirsiz bir tanrı değildi fakat ilahi kocası kadar çok etkisi olan bir tanrıçaydı. Aruru olarak insanın yaradılışında onunla birlikte yer aldı. Küçük Asya'da anne tanrıçaya, Hatti üstünlüğünün dönemi sırasındaki baba tanrı tarafından gölge düşürülmüştü fakat tarımsal vadilerde ve sahil boyunca olan ilk insanlar baba-tanrıya tapanlar onun boyunduruğundan kurtulunca ona tapınma tekrar tazelendi.

Bu bağlamda resmi dinin her zaman popüler inançların tam bir yansıması olmadığı fark edilmelidir. Tüm büyük Antik medeniyetlerde bu, askeri aristokrasinin inançları ile katlettikleri büyük karışık fikirli toplulukların arasındaki değişmez bir uzlaşı idi. Tapınak tapınması, dolayısıyla politik bir duruşa sahipti; diğer şeylerin yanında, yöneten sınıfların pozisyonunun güçlendirilmesi niyeti vardı. Ancak eski tanrılara da halen tapılabiliyordu ve tapılıyordu da; duruma göre evlerde, çayırlarda, ağaç topluluklarında ve dağ tepelerinde.

Yeremya, Filistin sakinleri arasında anne tanrıçaya tapınmanın halk uygulamaları ile bağlantılı devam ettiğini açığa vurmuştur. Kurban edilen ateşler yaktılar ve kekler pişirilip "Cennet Kraliçesine" Kudüs caddeleri ile diğer şehirlerde sunulurdu. Babil ve Mısır'da domestik din uygulamalarının yerini hiçbir zaman yöneticilerin göze çarpan konumda olduğu tapınak törenleri almamıştır. Bu nedenle, tapınmanın sürdürülen şekilleri ile eskiyi dirilterek gaspçıların popüler bir çekicilik sağlamak her zaman mümkündü.

Gördüğümüz üzere, İsrail'in Jehu, Fenikeli Baal tapınmasını kaldırdıktan sonra, altın buzağının mezhebinin resmen tanınmasıyla güçlü bir devamlılık sağladı.

Sammu-rammat'ın sunduğu çeşitli yenilikleri detaylarıyla yahut samimi bir bilgiyle ya da 4.Adad-nirari (M.Ö. 810-782) ve babasının hükümdarlıkları ile övüldüğünü sunabilmek mümkün değildir. Tell-el-Amarna "mektupları" gibi belgelerden hiçbir keşif yapılmamıştır ki bu dönemin enteresan politika ve sosyal hayatına ışık tutardı. Fakat Asurların Babil kültürüyle kaplandığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır.

Büyük yazıtlar ordunun zaferlerini kayıt eder fakat diri diri katledilen küçük ulusların kahramanları ile odun yığınında oğulları ve kızları yakılan Ashur-natsir-pal'in vakayinamelerini kirleten barbarlık detaylarını atlar.

Düzen ve kanun aşığı Babilli Shamash'ın soyut tanrılığının coşkusunda etik bir meyil ortaya çıkar ve bu da krala zeka ve ilham verir ve insanoğlunun kaderini takdir ederdi. O Ashur ile eşit koşullarda kabul edilmektedir.

Borsippa tanrısı Nebo'ya 4.Adad-nirari hükümdarlığı döneminde verilen ün oldukça önemlidir. Sonraki karakterinde kültürün ve zekanın tanrısı ile katiplerin, artistlerin efendisi ve tanrı(ça)ların zeki danışmanı olarak ortaya çıkar savaş-sever Asurlardansa dini

etikler ile yakından ilişkilendirilmiş güney krallığının entelektüel hayatını sembolize etmekteydi.

Nebo için Kalkhi'de büyük bir tapınak dikilmişti ve içinde onun dört heykeli yerleştirilmişti ki bunların ikisi şu anda İngiltere müzesindedir. Bunlardan birinden bir parça yazıt kesilmişti ki bundan da Adad-nirari'yi ve sarayın prensesi Sammu-rammat'ı koruması için çağıran ve övülen zeki tanrılığını metheden ve şu şekilde sonlanan bir alıntı yaptık" Daha sonra kim gelirse, bırakın Nebo'ya güvensin, başka hiçbir tanrıya değil".

Asur şehrindeki Asurlu rahipler tıpkı Akhenaton'un yeni başkenti Tell-el-Amorma'da Teb ve ulusal tanrıya Aton'a tapmak için sırtını döndüğündeki rahipler gibi Kalkhi'deki bu dini isyandan yola çıkarak derin bir harekete geçmiş olmalıydılar. Bu ani Babil kültür akımının 2.Şalmanezer'in hükümdarlığı kadar erken bir zamanda Asurlara akmaya başladığı görülecekti ve belki de bunun sebebi Babil lehinde eğilimleri nedeniyle soylular ile rahipler ona karşı isyan etmişlerdi. Şalmanezer Kalkhi'de büyük bir kütüphane kurmuştu ki burada güney krallığının edebiyatı stokluydu. 4.Adad-nirari'nin hükümdarlığı sırasında bu koleksiyon büyütülmüştü. Bunu izleyen eklemeler de varisleri tarafından yapılmıştı, özellikle de Orta İmparatorluğun son kralı olan 4.Ashur-nirari tarafından 3.Şalmanezer'in oğlu Shamsi-Adad'ın yazıtlarının, onun atalarından ayıran edebi özellikleri vardı ve belki de bu kuzeye doğru göç eden Babilli bilginlerce uygulanan etkinin nedenini açıklayabilir.

Adad-nirari'nin hükümdarlığına aynı zamanda "Ashur ile Babil'in Eş Zamanlı Tarihi"nin önemli derlemesine aittir, ki bu da iki krallığın ilişkilerine değinir ve çağdaş olaylardan, yöneticilerden bahseder.

Semiramis'in efsaneleri, Sammu-rammat'ın anne tapınmasının yeniden canlanması ile Kraliçe Tiy gibi ilişkilendirilmiştir.

Daha önce belirttiğimiz gibi Balık tanrıçası Derceto'nun kızı olarak gelenekten ayrılmıştı. Pliny o tanrıyı Hieropolis'in Atargatis'i

ile özdeşleştirmiştir. Babil'de balık tanrıçası, Damkina'nın gelişmiş şekli, Eridu'n Ea'sının eşi Nina idi. Nebo heykelindeki yazıtta tanrı ona "Nudimmud'un oğlu" (Ea) olarak değinmiştir. Nina adını Ninova'ya veren tanrıçaydı ve Nebo'nun Semiramis dönemi sırasında onun oğlu olarak değerlendirilmesi olasıdır.

Semiramis'in doğum hikâyesi açıkçası oldukça eskidir. Avrupa boyunca "Ormandaki Kızlar" masalı olarak var olmuş gözükmektedir. Dikkati çeken benzeri karşılaştırmalı araştırma amacı için ilk değinilen Hint Shakuntala efsanesidir.

Shakuntala, Viswamirta, Menaka ve Apsara(semavi peri) kâhinlerinin kızıydı. Menaka onu kutsal dere Mallini'nin yanında doğurmuştur. "Ve o yeni doğan bebeği o derenin kıyısına bıraktı ve gitti. İnsanlardan yoksun olan ama aslanları, kaplanları ve akbabası bol o ormanda yatan yeni doğmuş bebeğe bakarken, onu zarardan korumak için etrafına oturdular".

"Bir bilge çocuğu buldu ve evlat edindi. "Çünkü" dedi "etrafı Shakuntas(kuşlar) ile sarılıydı, dolayısıyla adı benim tarafımdan Shakuntala (kuştan korunan) konmuştur."[467]

Benzer şekilde Semiramis doğduğunda Semavi annesi tarafından bırakılmıştı. Güvercinler tarafından korunmuştu ve Asurlu Sammu-rammat adının "Summat" , yani güvercinden geldiğine ve "güvercin tanrıçası onu sevdi" anlamını ifade ettiğine inanılmaktadır. Büyük çobanların başı Simmas, çocuğu buldu ve evlat edindi, Shakuntala gibi çok güzeldi "mükemmel simetri"nin "tatlı gülüşlerin" ve "kusursuz özelliklerin" kızı, öylc ki ona da Kral Dushyanta aşık olmuş ve onunla Gandharva modasıyla evlenmiştir."[468]

Semiramis, Ninova'nın yöneticisi Onnes'in ve iddiaya göre kurucusu olan generallerden Kral Nihus'un karısı olmuştur.

([467]) Nat. Hist., v, 19 and Strabo xvi, 1-27.

([468]) The Mahabharata: Adi Parva, sections lxxi and lxxii (Roy's translation, pp. 213-216, and Indian Myth and Legend, sf. 157.

Bactria'ya seferde eşlik etti ve söylenene göre şehrin asıl alınacağı konusunda kralı yönlendirmiş. Ninus Semiramis'e ve ondan vazgeçmeyi reddedip kendini asan Onnes'e aşık oldu. O zaman sarışın fahişe kralın eşi olmuştu.

Hikaye, Semiramis'in kolayca etkilenen Kral Ninus'un üzerine uyguladığı etkinin, onu beş gün boyunca Asur kraliçesi yapmasına ikna edecek kadar çok olmasıyla devam eder. O zaman tahta çıktı ve entarilerle donatıldı. İlk gününde büyük bir ziyafet verdi ve ikincisinde Ninus'u hapse attırdı veya onu ölüme mahkum etti. Böylelikle imparatorluğu kendisi için güvenli hale getirdi. Kırk yılı aşkın süre hükümdarlık yaptı.

Porfesör Frazer efsanenin krallığın sahte bir kral ile kraliçenin atandığı beş gün boyunca terk etme geleneğinin hatırası olarak görmeye meyillidir. Semiramis anne tanrıçayı oynamış ve rahip kral onu ulu aşığı olarak vahşice bir ölümü tatmıştır. "Semiramis'in Batı Asya'nın tamamından ortaya çıkan tepeciklerin diri diri gömdüğü âşıklarının olduğu mezarlıklar olduğu söylenmekteydi... Bu gelenek efsanevi Semiramis ile Babil tanrıçası İştar veya Astorte'nin kimliklerinin en kesin belirtileridir."[469]

Gördüğümüz üzere, İştar ve diğer anne tanrıçaların pek çok aşığı vardı ki onları tıpkı La Belle Dmae sans Merci gibi terk etmişlerdi.

Asur kraliçesi olarak, Semiramis'in dağlık bölgelerden yol kat edip birçok bina inşa ettiği söylenmekteydi. Efsanenin bir versiyonuna göre Babil şehrini kurmuştur. Heredot, ne var ki, bu bağlamda der ki, "Semiramis tacı beş nesil boyunca tuttu ondan sonra gelen prenses (Nitocris)'den önce... Setler kurdu görülmeye değer Babil'e yakın bir düzlükte Fırat'ı kontrol etmek için ve o zamana kadar bu dere tüm tüm ülkeye taşıp su basardı.[470]

([469]) The Golden Bough (The Scapegoat), sf. 369 (3rd edition).

([470]) Herodotus, i, 184.

"Asya'da güçlü çalışmaları ile ünlü kraliçeyi özleştiren Lucian, bazı rivayetlere göre Libanus'taki Afrodit eski tapınağının yapıcı olarak bilinmekte olduğunu ifade eder, ne var ki diğerleri bunu Cinyras veya Deukalion olduğuna inanmıştır.[471] Birçok Orta yerler onun adını almış ve eski Ermeni kaynaklarına göre, resmi adı "Shamiramagerd" olan Van'ın kurucusuydu. Strabo, Batı Asya'daki bilinmez dağların adını Seramis'ten aldığını söylemektedir.[472] Elbet, Dicle–Fırat vadisindeki büyük çalışmaların çoğu, Darius'un ünlü yazıtları da dahil, Babil ve Asurların efsanevi kraliçesine ün katmıştır.[473] Bir fatih, müteahhit, yönetici olarak Mısır'ın ünlü Sesotris geleneğine rakipti.

Semiramis'in tüm askeri seferleri, Hindistan'ı istilası dışında, başarılı olmuştur. Punjab'da yenilmiş olması gerekiyordu. Bu felaketi yaşadıktan sonra, o öldü ya da oğlu Ninyas'ın hatırına tacını terk etti. Efsanenin en eski haline göre bir güvercine dönüştürülmüş ve o şekilde cennete uçmuştur. Ölümünden sonra, Heredot'un dediğine göre Askolon'dan Fenikeli koloniciler tarafından kurulan eski Paphos'ta tapınağı bulunan Kıbrıs'taki "Ağaçların Güvercinlerinin Hanımı" gibi bir güvercin tanrıçası olarak tapınılmıştı.[474] Balık ve güvercinler, denizkızı şeklinde olan Derceto(Attar)[475] için kutsaldı. "Gördüm," der Lucian "Fenike'de Deceto'nun suretini. Muhteşem bir görüntüydü o. Bir yarısı kadınken baldırdan aşağıya uzanan kısım bir balığın kuyruğu ile sonlanmakta."[476]

Derceto'nun, kendisini çaresizce göle bırakın bir kadın olması gerekiyordu. Öldükten sonra bir tanrıça olarak sevilmiş ve ona

---

([471]) De dea Syria, 9-14.

([472]) Strabo, xvi, 1, 2.

([473]) Diodorus Siculus, ii, 3.

([474]) Herodotus, i, 105.

([475]) Diodorus Siculus, ii, 4.

([476]) De dea Syria, 14.

tapanlar kurbanlık dışında balık yemekten kaçınmışlardı. Tapınağında bir balığın altından sureti asılmıştı. Derceto ile aynı olan Atargatis, kutsal balıkların Fırat'ta bulup kıyıya fırlattığı yumurtadan doğmuş olduğu efsanenin başka halinde ünlenmiştir. Yunan Afrodit o denizin köpüğünden doğmuş ve deniz kabuğunda yüzmüştür. Hesiod'a göre,

Sürüklenen dalgalar,
İlahi Cythera'ya doğurdu:
Dalgalarla sarılmış Kıbrıs'a geldi o zaman,
Ve ortaya cazibeli bir tanrıça çıktı
Korkunç güzelliğe sahip. Hassas ayaklarının
Kumlara bastığı yerde yeşil otlardan çiçeklerin fışkırdığı
Afrodit tanrıları ve ölümlüler isim verdiler
Köpükten doğan tanrıçaya ve ismi bilinir
Çiçekten çemberlerle Ctherea olarak
Bu yüzden Cytherea'nın çiçekli kıyısına dokundu;
Ve Cypris Kıbrıs kıyısında
Yüksek dalga yığınlarının ortasında.

İngilizce'ye Elton tarafından çevrilmiştir.

Afrodit için kutsal olan hayvanlar serçe, güvercin, kuğu, kırlangıç ve ağaçkakanları dahil etmekteydi.[477] Nisan ayı boyunca yönetti ve onun için menekşe, gül, gelincik ve elma kutsaldı.

Bazı yazarlar Semiramis'i, karakterinde bir güvercin tanrıçası olarak, Media ile eski İranlı anne tanrıça Anaitis ile ilgi kurmaktadır ve onun balık tanrıçası Derceto veya Atargatis ile özdeşleşmesini keyfi kabul etmektedir. Güvercin kesinlikle Babil ve Asur dini sanatında(resminde) ünlü bir kuş değildi, ancak Profesör Pinches İştar tarafından çevrilen ilahilerin birinde der ki, "Yalnız bir güvercin gibi dinlenirim". Bir diğerinde tapan, İştar'ın kalbinde ağlayarak

(477) Ağaçkakanla birleştirilen bu küçük kuş korktuğu zaman boynunu tuhaf bir şekilde kıvırır. Bu hareket güzel kızların cilvelerini temsil ediyor olabilir.

dokunmaya çalışır, "Güvercin gibi sızlanırım". Sümerli bir ilahi yazarı bir tanrıçayı, düşman tarafından ele geçirildikten sonra matem tutmasını sağlar.(Isin'in bir parçası olan Larak'ı yöneten Gula).

Larak'ın tapınağı, benim tapınağım E-aste
Bel Enlil'in verdiği şehir Larak
Aşağısı tuhaflığa dönüşmüş, yukarısı tuhaflığa
Müzikte feryatlarla benim oturduğum mesken yabancıya teslim
Haince ele geçirdikleri güvercin sığınakları, tuzağa düşürdükleri güvercinler
Uçmalarına sebep oldu (Enlil) kuzgunlar.[478]

Meğer Babil'de tapınak ve hane güvercinleri mevcutmuş. Mısırlıların modern zamanlardaki gibi hane güvercinlikleri varmış.

Lane birçok kasabadaki büyük kumru evlerine atıfta bulunmaktadır. Eski desenlere sahipler, "çamur, çanak, çömlek, tuğlalı kulübelerin çatılarına inşa edilmişler... Kumru çiftlerinin her biri topraktan yapılmış ayrı bir yeri işgal eder.[479] Belki de güvercin, resmidense domestik dinde görünür bir şekilde şişmekte ve özel bir mevsimsel öneme sahip idi. Öyle görünüyor ki İştar'ın güvercin bir şekli v ardı. Gılgamış destanında "harika bir Allalu kuşu" nu sevmiş olduğu (Sayce'ye göre "parlak renkli ağaç kumrusu") ve sonrasında kanatlarını kırarak onu yaraladığı söylenmektedir.[480]

Aynı zamanda aslan ile atı da sevdi, bu yüzden de bu hayvanların şeklini almış olmalı. "Şehri yağmalanan" Bau tanrıçası, Sümerli bir ilahide figan eder:

Bir güvercinin oturduğu mekana giderkenki gibi, ne kadar takip
Edecekler, beni de oturduğum meskene
Mabedime... Beni takip ettikleri kutsal yere

([478]) Langdon's Sumerian and Babylonian Psalms, sf. 133, 135.

([479]) Introduction to Lane's Manners and Customs of the Modern egyptians.

([480]) Bir Sümer ilahisinde Temmuz'dan "kumru gibi sesli evet kumru gibi," diye nitelendirilmiştir. Bir kumru şekline de sahip olabilir.

Benim dinlenme yerime, marifetinin yıktığı Isin şehrimin tuğla duvarları
Benim mabedim, Galmah tapınağımın mihrabı, senin marifetin yıktı.

İngilizce'ye London tarafından çevrilmiştir.

Burada tanrıçanın duvarlarında dinlenen ve mihrapta yuvalarını yapan güvercinler ile özdeşleştirildiği görülüyor. Sümerli şairler şiirlerini pitoresk betimleme ile süslemiyorlardı; çünkü onların tasvirleri katı gerçeklerdi; sihirli büyülerin tasviri gibi dinsel veya sihirsel önemleri vardı ve tapanları tanrıçayı çeşitli sıfatları, şekilleri v.s söyleyerek çağırırdı.

Sümerli ilahilerin tanrıçaların güvercinleri olduğu kadar kuzgunlara da bulundukları atıflar da özel ilgiyi hak ediyor.

Asya ve Avrupa boyunca kuzgunlar kötü alamet kuşları kabul edilmektedir. İskoçya'da halen ölümden sonra kuzgun ve güvercinlerin görünüşlerine dair ilginç halk inanışları mevcuttur. Büyük sihirbaz Michael Scott ölüm döşeğindeyken arkadaşlarına vücudunun bir tepeciğe yerleştirmelerini söylemiştir. "Üç kuzgun ve üç güvercin ona uçarken görülecektir. Eğer ki ilk gelen kuzgunlarsa vücut yakılacaktı, fakat güvercinlerse Hıristiyan cenazesi olacaktı. İlk gelenler kuzgunlardı fakat acelelerinden hedeflerinden öteye uçtular. Böylece Michael için uzun zamandır yatak hazırlayan şeytan hayal kırıklığına uğramıştı.[481]

Hindistan mitolojisinde kaos canavarı Purusha öncelikle kendisini bölmüştü. "Böylece karı ve koca üretilmişti". Bu çift o zaman çeşitli hayvan şekillerini aldılar ve bu yüzden "yaşayan her çift ne olursa olsun karıncaya indirgendiler."[482]

Pek çok ülkenin halk hikâyelerindeki tanrıçalar ve periler bazen kuş şekillerini aldılar. Nola hikayesinde sevgi mesajları taşıyan kuğular olarak ortaya çıkan Dmayanti'ye "Ezeller" görünürdü.[483]

([481]) Campbell- Superstitions of the Scottish Highlands, sf. 288.

([482]) Indian Myth and Legend, sf. 95.

([483]) Ibid., qq. 329-30.

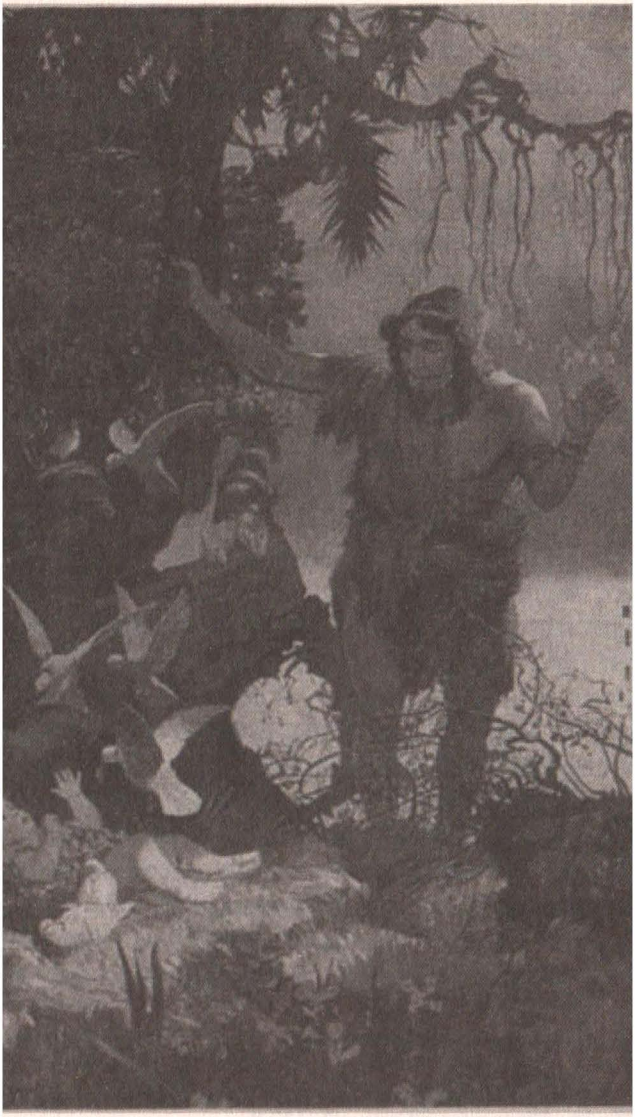

BEBEK SEMİRAMİS'İ BULUR- *(E. Wallcousins resminden)*

Hint Avrupalıların inancına göre kuşlar" doğurganlık ile kutsanmıştı". Babilli Etana kralı ile Mısırlı akbaba, daha önce belirtildiği gibi, bereket tanrı(ça)larıydı. Avrupa boyunca "Eceller" olan kuşlar popüler bir inanca göre Valentine (Sevgililer) gününde şubatta eşleşiyorlardı. Eski geleneğin bir başka şekline şair Gay değinmektedir—

Son Valentine, şefkatli kuşların günü
Cıvıl cıvıl oynaşmaları bulduğumda
Erkenden kalktım
İlkini gözetledim ve gördüğümüz ilki salındı
Kadere rağmen gerçek aşkımız olsun.

Güvercin, görünen o ki, Akdeniz ırkından kabilelerce çeşitli bölgelerde kutsal bir kuştu. Miken'deki büyük mezarlıklarda bulunan tapınak modellerinin tepesinde güvercin çiftleri bulunuyor ki, bu da Mısır'ın Isis ve Nepthys'i ile Babil'in İştar ve Belitsher'i gibi ikiz tanrıçaları anımsatmaktadır. Bir görüşe göre güvercinler ve yılanlar "hava ve toprak ilke olan bağlantısı" nedeniyle Girit'in anne tanrıçası ile ilişkilendiriliyordu. Karakteri farklı bir şekilde hayırsever ve barışçı olmasına rağmen, yine de Vahşi yaratıkların Hanımı olarak daha korkunç bir görünüşü vardı; öyle ki aslanların onun arkadaşı olduğu kıymetli taşları olan kazılarda sıklıkla resmedilmiştir.[484] Bu anne tanrıçanın sıfat ve sembollerinden bahsetmişken, Profesör Burrows der ki: "Yılan olarak, dünyanın çatlaklarından gelerek, yeraltındaki ağaç veya sütunların yerleşimini gösterir."[485] Profesör Robertson Smith Samiler arasında güvercinin büyük kutsallığı olduunu ifade etmiştir.[486]

Hitit heykellerinde resmedilmiş ve muhtemelen Küçük Asya'daki tanrıça mezhebi ile bağlantılıydı. Mısır'ın bir güvercin

(484) Crete, the Forerunner of Greece, C.H. and H.B. Hawes, sf. 139.
(485) The Discoveries inCrete, sfl. 137-8.
(486) Religion of the Semites, sf. 294.

tanrıçası yoktu, aşıklar tarafından kuşa seslenilirdi---

Sesini duyuyorum, ah kaplumbağa güvercin

Alacakaranlık tamamen kızarık
Aşk ile ben yorgunum, aşk ile
Ah nereye gitsem ki?[487]

Belirtildiği gibi, kumrular Mısır'da halen kutsal kuşlar olarak değerlendiriliyor ve Brand onunla bağlantılı ilginç halk inanışlarını kaydetmiştir. Bazı bölgelerde hiç kimsenin kumru tüylerini içeren yatakta ölmeyeceği düşüncesi yaygınlaştı". Herhangi bir hasta veya ölmek üzere olan, yatıyorsa, eğer kumru tüyleri üzerine yatarlarsa, hiçbir zaman ölmeyecek ve zayıf düşecek ancak acı içinde olacak" diye yazmıştır bir muhabir. Vahşi kuşların farklı çeşitte tüyleri hakkındaki benzer hurafeler[488] başka bölgelerde hüküm sürmüştür. Brace Yorkshire, Lancashire, Berbyshire ile bazı Galler ve İrlanda ülkelerinde ilginç inancın izini sürünüştür.[489] Halen İskoç Yüksek Tepeleri'nin bazı kısımlarından ayrılmamıştır. "Kanlı Bahçıvan" eski türküsünde beyaz güvercin genç bir adama annesi tarafından öldürülen sevdiği hanımın ruhu olarak görünür. Kuşu ilk olarak göğsünde tünemiş olarak ve sonra "bir mersin ağacında otururken" görmüş.[490]

Güvercin yalnızca Semiramis'in değil, aynı zamanda Fenikeli balık tanrıçası Deceto'nun annesinin de sembolüydü. Balık ve kuş arasındaki bağlantıya yıldız gibi bir mana verilmiş olabilir. "Yoksul Robin'in Almanak'ında 1757 için St. Valentine uyağı şöyle başlar:—

Bu ay parlak Phoebus Pisces'e girer
Genç kızların öpücüklerden yığını olacak,
Güneş, oraya her gelişimde
Valentine günü daha da yakalıyor

([487]) Egyptian Myth and Legend, sf. 59.

([488]) Hasat tanrıçasının formlarından biri olan kaz da dahildir.

([489]) Brand's Popular Antiquities, vol. ii, 230-1 ve vol. iii, 232.

([490]) Ibid., vol. iii, 217. Aşk büyüleri için menekşe kullanılırdı.

Ve hem erkekler hem genç kızlar yatıyor
Onlardan birini Valentine olarak seçmek için

Gördüğümüz üzere kuşlar tarafından örnek verilmişti. "Almanak" şairi şüphesiz eski bir astrolojik inancı şiirleştirmişti: bahar güneş balıklarının işaretine geldiğinde, aşk tanrıçası kuş şeklinde geriye döndü.

Totemik teorisinin savunucuları diğer taraftan güvercinlerin yılan tanrıçaları ve doğurganlığın balık tanrıları ile ilişkilendirilmesinin çeşitli hayvan totemleri olan kabilelerin birleşmesinde olduğuna inanılabilir. "Pelew Adalıları" diyor Profesör Frazer, "ki atalarının ruhları belli hayvan türlerinin içinde yaşadığına, ki bununla bağlantılı olarak onlara zarar vermediler ve kutsal saydılar. Bu nedenle bir adam yılanları öldürmezdi, bir başkası da kumrulara zarar vermezdi ve bu böyle giderdi; fakat herkes onun komlularının kutsal hayvanlarını öldürüp yemeye hazırdı."[491] Mısırlıların benzer gelenekleri olduğunu Heredot'un kutsal hayvanlarla ilgili bizlere anlattıklarından anlaşılmaktadır: "Teb ve Moeris gölüne yakın yaşayanlar timsaha dinen saygı duyuyorlar. Bu hayvanları kutsal saymaktan uzak olan Elephantine'de veya ona yakın yaşayanlar, onları yemeğin bir kısmı olarak kullanırlar... Hipopotam Papremis bölgesinde kutsal addedilmektedir fakat Mısır'ın başka hiçbir bölgesinde değildir... Kızartıp kaynatırlar... Kuşlar ve balıklar... Kutsal amaçlar için saklananların dışında."[492]

Totemik hayvanlar kabilelerin ve ailelerin kaderlerini kontrol ederdi. "Grose bizlere der ki" diyor Brand, "ölümün genel duyurularının yanında, pek çok ailenin özel uyarıları ve duyuruları vardır: Bazıları bir kuşun belirmesinden ve diğerleri beyaz giyimli uzunca bir kadının figüründen... Pennant İskoçya'daki büyük ailelerin çoğunun onlara gelecek olaylar hakkında uyarılar veren

---

([491]) The Golden Bough (Spirits of the Corn and of tha Wild), vol. ii, sf. 293.
([492]) Herodotus, ii, 69, 71, ve 77.

cin ve dâhileri mevcuttu."[493] Dolayısıyla kumruyu uzaklaştıran kabilelerin üyeleri onu tıpkı bir Mısırlı aşk şairi gibi çağırdılar ve onun uyarılarından alametler aldılar yahut "Kanlı Bahçıvan" türküsündeki aşık gibi ölülerin ruhu olarak görüneni gördüler. Aynı zamanda kurbanlık dışında kumruyu öldürmekten kaçındılar ve ölüm döşeğinde kumru tüyleri içeren yatakta acılar çektiler, böylelikle "tabu" kırılmıştı.

Balık, yılan, kedi tanrıçalarının veya kuş tanrıçalarının özelleşmesinin biraz açıklamasını yapmak gereklidir. İştar gibi bereket ve kader tanrıçalarının sıfatlarını alan Afrodit yakın temasa getirilen kabileler veya bölgelerde baskın olan pek çok hayvan sembolünü kendisine iliştirirken, aşk büyüsü olarak veya aşk iksirinin yapımı için kullanılan gelincik, gül ve menekşe de ona kutsanmıştı. İnsana ait özellikler taşıyan tanrı(ça)lar halk dininin çiçekleri ve sembolleriyle dekore edilmişti.

Burada toplanan karşılaştırmalı delilden efsanevi Semiramis'in Media veya İran kökünün bir bakıma sınırlı olduğu görülecektir. Güvercinin Girit'te kesin olduğu gibi, Kıbrıs'ta Asur ve Babil etkisinin batıya doğru Fenike ile Hitit kanallarına etkisinin yayıldığı uzun yüzyıllar önce ulaştırıldığı muhtemeldir. Bir başka bağlamda Sör Arthur Evans, Girit ile Sami inançların benzerliğinin "daha ziyade şu anda herhangi bir yandan alınan ödünçtense karanlık olan uzak ortak elemente" işaret ettiğini gösterir.

Semiramis efsanelerinden ve Asur Orta İmparatorluğu döneminin diğer yarısındaki yazıtlardan elde edilen delillerden, "anne tapınmasının" rönesansında yer alan sosyal ve politik değişikliklerinin kolaylaştırdığı çıkartılabilir. İlk başta Babil'in etkisi bu bağlamda kuvvetli bir şekilde hissedilmiş olmalıydı. Adadnirari'nin Babillerin desteğini, eski büyük ailelerinden birinin

---

([493]) Brand's Popular Antiquities, vol. iii, sf. 227.

soyunda olduğunu ilan ederek almayı gerekli görmesi, onun yalnızca Güney krallığının bilginleri tarafından takınılan tavırla değil, aynı zamanda iyi ürün almak için Cennet Kraliçesi'ne kek pişireceği, eski Sümer ve Akad mallarıyla ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci olarak Asurlara bile Nebo'nun ve eşinin kitleyi cezp etmesi olasılıksız değildir. O ülke yabancı nüfus sayesinde oldukça kalabalıklaştı ve bu yabancıların çoğu "anneye tapınmanın" yaygın olduğu bölgelerden gelmişlerdi ve Ashur'a geleneksel hiçbir saygıları yoktu fakat o korkulan tanrı(ça) adına işgal eden ve yöneten askeri aristokrasisini düşmanca değerlendiriyorlardı. Belki de Babil'de güneş tanrısının mabetlerini yıkan Ermenilerin de etkisi Akdeniz ırkının eski dinini yeniden canlandırmıştı.

Jehu'nun Ashtoreth mezhebini yeni kuran İsrail'deki dini isyanı, Şam'ın yönetimi altına girince meydana geldi ve tanrıça mezhebinin başka yerindeki politik hâkimiyeti ile bağlantısız olmayabilir.

Kalkhi'de Adad-nirari'nin yükselttiği Nebo, Barsippa'nın yerel bir tanrısından daha fazlaydı. Jastrow der ki "En tatmin edici görüş, onu Eha'nın sureti olarak değerlendirmektir. Ea gibi zekânın kaynağı ve şekliydi... Nebo'ya kadar geriye izlenen zekânın bir kısmını oluşturan cennetlerin çalışması ile Barsippa'daki okul mabedi Babil'in astronomik ve astrolojik bilgi için temel merkezlerinden biri oldu... Nebo gibi Ea da aynı zamanda alanların sulaması ile ve onların tabi bereketi ile ilişkilendirilmişti. Bir ilahi onu kanalları ve setleri dolduran olarak ve alanları koruyan, ekinleri olgunlaştıran olarak över." Nebo, bazen babası olarak bahsedilen Marduk ile bağlantılıdır. Jastrow Nebo ile Marduk arasındaki yakın ortaklığın "sonuç olarak baba Marduk'un bazı sıfatlarının Nebo'ya tanrılık olarak geçişi[495] olduğunu varsaymaktadır, tıpkı Ea'nın kendi oğlu Marduk'a özelliklerini geçirmesi gibi."[496]

([495]) The Discoveries in Crete, sf. 134.

([496]) Aspects of Religious Belief and Practice in Babylonia and Assyria, sf. 94.

"Kaydedici" veya "katip" olarak tanrıların arasında Nebo, aşk ve bereketin bahar güneşi ve ay tanrısı olan Khonso ve Osiris ile bağlantılı olan Mısır tanrısı Thoh'a benzemektedir. Borsippa'da tıpkı Babil'deki Marduk gibi Temmuz özelliklerini beyan etmiştir. Hatta Nebo'nun, "Annesinin kocası" olan, eski tanrıçanın oğlu ve yeni çağın Temmuz'u olduğu anlaşılıyor. Eğer Nebo'nun Büyük Anne'ye Tapma ile bağlantısı olmasaydı, kraliçe Sammu-ramımat ve kral Adad-nirari'ye değinen heykelindeki yazıtın eşit koşullarda oluşması gerçekleşmezdi.

Nebo'nun Asurlu eşine Tashmit olarak hitap ediliyordu. Bu "aşk ve niyaz tanrıçasının" bir ay anlamı vardı. Bir duanın Nannar(Sin) ve İştar ile ilişkili çağrısı şöyle devam eder:

Ayın tutulmasının fenalığında... Gerçekleşen,
Güçlerin, belirtilerin fenalığında, fena ve iyi olmayan,
Ki bunlar benim sarayımda ve topraklarımdalar,
(Ben) onlara doğru döndüm!
Nabu (Nebo)'dan önce senin eşin, senin tanrın, prens, Esagila'nın
İlk doğanı, benim için şefaat et!
Haykırışıma kulak verirsin dilerim ağzındaki bir sözünle;
Esnememi kaldırsın ve benim niyazımı öğrensin dilerim

Bir başka duada Damkina'ye benzer şekilde hitap ediliyor:

Ey Damkina, tüm tanrıların güçlü kraliçesi
Ey Ea'nın eşi sen cesursun
Ey Ir-nina, tüm tanrıların güçlü kraliçesi...
Siz Abyss'de oturanlar, Ey cennetin ve dünyanın hanımı!
Ayın tutulmasındaki fenalıkta...

Bau benzer bağlantıda şu şekilde de dua etmiştir, "parlak cennetlerde oturan güçlü hanım", örneğin, "Cennetin Kraliçesi."[497]

([497]) Babylonian Magiç and Sorcery, L.W. King, sf. 6-7 ve 26-7.

Jastrow'a göre adı "İtaat"i veya Sayce'ye göre "Duyma"yı simgeleyen Tashmit, eşi Nebo'ya tapanların dualarını taşırdı. Isis Osiris'e şefaat ettiğinden, o da Nebo'ya şefaat etmiş insanoğlunun iyiliği namına. Fakat bu onun ilahi çiftten en az etkili olan olduğunu göstermiyordu. Bir tanrıça pek çok kısımda yer alırdı: Öncelikle bir anne, kız evlat, tanrının eşi, bir tanrının kölesi veya "tüm tanrıların güçlü kraliçesi"ydi.

Belirtildiği üzere Büyük Anne, sonsuz ve yıkılmayan olarak değerlendiriliyordu, çünkü tanrılar ölüyordu; babayı izleyen oğul, dolayısıyla o tek olarak kaldı. Bu yüzden de Semiramis popüler hafızada krallar ve tanrıların unutulmasından sonra yaygın efsanelerde kraliçe tanrı olarak varlığını sürdürmüştür. Ona arazilerde gününün en güç işleri yüklenmişti ki orada yerliler ilk Büyük Anne'ye Damkina, Nina, Bou, İştar veya Tashmit olarak tapmışlardı. Çünkü tanrıçanın eskiden İlk Gaye ve dişi yaratıcı ve Hades'in kraliçesi Eresh-ki-gal'in kocası Nergal gibi, kocası olduğu için ona hükmeden yönetici tanrının onu sahip olduğu güçlerle kuşattığına inanılıyordu.

İyi belirlenmiş tanrıçaların çoğalması kısmen Büyük Anne'nin sıfatlarını sembolize etme eğilimine ve kısmen de büyük "Hanım"ın büyüklüğünü vurgulayan tapanları tarafından elde edilen politik etkiyi ve yerel fenomeni yansıttığı özel bölgedeki gelişiminden ötürüydü. Zamanla ünlü bir tanrıça hakkındaki efsaneler başka tanrıçalara bağlanıyordu ve Afrodit ile Derceto'da birden fazla derenin, düzlüğün, orman ve dağların yerel "hanım"ın geleneklerini içine alan anne tanrıçalar vardır. Diğer yandan Semiramis eski ile yenidünya arasında eski kültürü ve onu alan bölgelerden yayılan ülke arasında bağlantı olarak var oldu. Mezhebin yüksek rahibesi olarak adını verdiği tanrıça kuş ile özdeşleştirildi, tıpkı Gılgamış ile Etana'nın eski Sümerlilerin atası veya ilkel kültü-kahramanı ile ilişkilendirildiği gibi ve Sargon Temmuz ile de özdeşleştirildi. Şüphesiz Semiramis'in ünü özellikle Kraliçe Sammu-rammat olarak Orta

imparatorluk dönemi sırasında Ashur tanrısının topraklarını rahatsız eden dini yeniliklerle yakın ilişkisi nedeniyle vurgulanmıştı.

Sammu-rammat'ın oğlu veya eşi 4.Adad-nirari başarılı ve etkin bir askerdi. İsrail'in "kurtarıcısı" olan Asur kralıydı. Çeşitli seferlerinin detaylı bir açıklamasının yapılması mümkün olmasa da Eponim(yer adı) vakayinamesinde var olan bunların listesinden Asur İmparatorluğu onun atalarında daha geniş bir büyüklük dahil ettiği mevcuttur. Kuzeydoğu'da Media ve diğer kabilelerin üstesinden gelmiş ve İran platosunun büyük bir kısmını almıştır; Edom'u da vergi vermeye mecbur bırakmış ve Babil'de Sealand'deki Kildanların gücünü sınırlandırarak hâkimiyet kurmuştur.

Kuzeyde iddia ettiğine göre Nairi insanlarının geniş topraklarına hakim olmuştu. Aynı zamanda Hititler üzerinde üstünlüğünü de doğrulamıştır.

Şam'ın büyük Şalmanezer'in saldırısına direnen ve daha sonra bastırılan Süryani eyaleti gördüğümüz üzere İsrail ve Yahuda krallıkları tamamıyla Adad-nirari tarafından zor kullanarak yenilmişlerdi. Eski kral Hazael hudutları boyunca Asur gücü kuvvetlendirilip artarken ölmüştür. İncil'e ilişkin 3.Ben-hadad[498] ile benzer olduğuna inanılan oğlu Mari onun yerini almıştır.

Yeni kralın tahta geçmesinden kısa zaman sonra 4.Adad-nirari ona karşı büyük bir ordu sürdü. Suriyeli yönetici görünen o ki gafil avlanmıştı ve muhtemelen onun krallığı önceden isyancılar tarafından yönetilen isyanların üç yenilgisinde zarar görmüşlerdi.[499] Her halükârda Mari, Asur gelişimine direnmek için bir orduyu bir arada toplamamıştı ve Şam duvarlarının ardına sığınmıştı. Bu güçlü sağlamlaştırılmış şehir yakından kuşatılmıştı ve Mari'nin Adad-nirari'yi onun derebeyi olarak değerlendirmesi ve boyun eğmesi nihayet gerçekleşmişti.

([498]) 2 Krallar, xiii, 3.

([499]) 2 Krallar, xiii, 14-25.

Barışın bedeline 23.000 gümüş, 20.000 altın, 3.000 bakır ve 5.000 demir ile fildişi süslemeler ve eşya, işlemeli materyaller ile "sayılamayacak kadar" mallar dahildi. Dolayısıyla "tanrı İsrail'e bir kurtarıcı verdi ki Suriyelilerin boyunduruğundan çıksınlar ve İsrail'in çocukları önceki gibi çadırlarında oturdular". Asur kralı tarafından Şam'ın fethine dair bu önemli referansı bir tanesi daha takip etmektedir ki, bu da dönemin dini olaylarına ışık tutar. "Bununla beraber İsrail'e günah işleten Yarovam'ın evindeki günahlardan ayrılmadılar fakat içine yürüdüler: ve orada Samiriye'nin içinde de ağaçlar topluluğu duruyordu."[500] Ashtoreth ve onun altın buzağısı ululaştırılmaya devam edildi ve güvercinler yerel Adonis'e kurban edildi.

Adad-nirari'nin Şam'dan öteye ilerleyip ilerlemediği kesin değildir. Muhtemelen o şehrin kralına sadakati borç bilen tüm eyaletten insanlar derhal onların koruyucusu Asur'un gönüllü kulları oluverdiler.

Sur şehri, Sidon Omri toprağı (İsrail), Edom ve Palastu'dan Adad-nirari tarafından kabul edilen ganimetler belki de onun hükümdarlığının resmi tasdiki olarak hediye edildi ve amaç onu direkt olarak Asur kontrolü altına almaktı; böylelikle Şam'ın onlardan intikam alması önlenebilecekti.

Sıradaki kral 4.Şalmanezer (M.Ö. 781-772) hakkında yetersiz kanıtlar kalmıştır. Ne var ki bunlar Urartu yazıtları ile doldurulmuştur. Adad-nirari kuzeyde Urartu krallığını alt etmesiyle övünse de, görünen o ki bir müddet kuzeye doğru büyümelerini sınırlandırmak dışında fazla bir şey yapamamıştır.

Urartular birkaç kralın imparatorluklarına dahil ettiği kuzey ve doğudaki yüksek tepelerin kabilelerini fetihle birleştiren Mittaniler gibi bir askeri aristokrasisiydi.[501] Asur kültürünün elementlerini elde

---

([500]) 3 Krallar, xiii, 5, 6.

([501]) Urartu halkının "Hatti soyundan" geldiğine inanılır.

ettiler ve kendi dilleri için Asur yazısını kullandılar. Tanrılarının adı Khaldis idi ve uluslarına Khaldia diyorlardı. Ashur-natsir-pal'in hükümdarlığı sırasında kontrol alanları Araxes nehrinin kıyıları ile sınırlandırılmıştı fakat Van gölü kıyılarında üstün olana dek güney batıya yönelen etkin kralların veraseti altında giderek büyütülmüştü. İlk krallarından üçü Lutipris, Sharduris ve Arane idi.

Shamsi-Adad'ın hükümdarlığı sırasında Asurlular o zamanlar "Nairi'nin Ushpina (Ishpuinus Sharduris oğlu)"sı tarafından Urartular ile çatışmaya girdiler. Urartu krallığı hızla genişledi ve Asur bölgesine komşu oldular. Batıda Hint-Ayrupalı Mannai olarak bilinen Medes'in kuzey düşmanları kabileleler vardı.

4.Adad-nirari Urartulara karşı savaş açtığında onların kralı Ishpuinis'in oğlu Menuas idi. Menuas mükemmel bir savaş tanrısıydı ve Asurlara karşı eşit koşullarda dayanıklılığını ölçebilmiştir. Ataları tarafından kontrol edilen bölgeyi neredeyse iki katına çıkarmıştı. Adad-nirari rakibini kuzeye doğru sürmeye gayret etti fakat Asshur sınırları boyunca Fırat'tan Aşağı Zab'a kadar Menuas Adad-nirair'nin karakol mevkilerini güneye doğru çekilmek için zorlamıştır. Kısaca Asurlar kendilerininkini tutamamışlardı.

Krallığını güneye doğru genişlettikten sonra Menuas Hitit bölgesini işgal etti, Malatia'yı baskı altına aldı ve kralını vergi vermeye zorladı. Aynı zamanda Mannai ile diğer kabileleri de fethetti. Kuzey ve kuzey batıya doğru, Asur kadar büyük hale gelen kayda değer bir bölge ekledi krallığına.

Menaus'ın başkenti ulusal tanrıdan sonra Khaldinas[502] denilen yer Dhuspas (Van) ve Turushpa'nın şehriydi. Bir yüzyıl boyunca Urartu yönetiminin koltuğu idi. Menuas tarafından dikilen binalar ve onun varisleri daha sonra Asur'un kraliçesi Sammu-rammat

---

([502]) Yeseya, x, 9.

olarak büyük Urartu fatihi ile akran olan Semiramis gelenekleriyle birleştiler.

Benzer şekilde Hitit tanrısının temsili heykeli Herodot tarafından Mısır kralı Sesostris'in bir hatırası olarak değinilmiştir. Dhuspas'taki en kuvvetli sağlamlaştırma, Van gölünü siper eden dağlık bir çıkıntı üzerine dikilen kaleydi. Orada küçük bir garnizon uzun bir kuşatmaya direnebilirdi. Şehrin su tedariki yer altı sularına su kemerinin inşa edilmesiyle sağlanmıştı. Menuas, Kalkhi'deki Asur kralınınkine rakip olan muhteşem bir saray inşa etti ve burayı çeşitli seferlerde topladığı zengin ganimetler ile döşedi.

Ağaçların aşığıydı ve çokça dikmişti ve şaşalı Asya çiçekleri açan bahçeler sergiledi. Saray güzel Van gölünün güney batı kıyısında asil bir tepe ve vadi manzarasına hâkimdi. Menuas'ın yerine Adad-nirari'si hayattayken tahta çıkan oğlu Argistis geçmiştir. Hükümdarlığının ilk döneminde Araxes deresinin ötesinde kuzeye doğru askeri seferler düzenledi.

Daha sonra Asurlar ile çatışmaya girdi ve kuzey sınırlarına daha çok toprak kattı. İsyan çıkartan Mannaileri de baskı altına aldı. Üç yıl boyunca (M.Ö. 781-778) 4.Şalmanezer'in generali Urartular ile sürekli savaştı ve yine M.Ö.746 ve 774'te o gücün güneye yayılmasını önlemek için girişimde bulundu. Birden fazla kez Asurlar yenilmişti ve geri çekilmeye zorlanmıştı. Asurlar kuzeydeki rakiplerini kontrol edememe yeteneksizliği sebebiyle prestijlerini ciddi zarara uğratmışlardı. Şam isyan etti ve bu isyanın bastırılması gerekiyordu ve Kuzey Suriye bundan oldukça rahatsızdı. Hadrach kralın hükümdarlığının son yılında ziyaret edilmişti. 3.Ashur'dan (M.Ö.771-763) Asur tahtını büyük bir huzursuzluk dönemi sırasında işgal etti. Urartulara saldırmamıştı. Ordusu onun doğu ve güney sınırlarına müdahale etmek zorunda kalmıştı. M.Ö. 765'te büyük bir veba ortaya çıktı ve bu yıl Hadrach'ın tekrar icabına bakılması gerekti. 15 Haziran M.Ö. 763'te tam bir güneş tutulması gerçekleşmişti ve bu olayı takiben Asur'da rahip kökenli bir isyan

başladı. Kralın oğlu Adad-nirari de bunun içindeydi fakat bir süre babasıyla yer değiştirip değiştirmediği kesin değildir. M.Ö. 758'de Ashur yine Suriye'de ortaya çıkan iç savaş sırasındaki isyanları bastırma çabaları göstermiştir.

5.Adad-nirari M.Ö. 763'te tahta çıktı. Diğer şehirler ve Asur'daki isyanlarla baş etmek zorundaydı. Hükümdarlığının büyük bir kısmında görünen o ki, Asur sınırları içerisinde otoritesini kurma gayretleriyle tamamen meşguldü. Suriye bölgeleri bağımsızlıklarını geri aldılar.

Varisi 4.Ashur-nirari'nin (M.Ö.753-746) ilk dört yılı sırasında ordu Asur'u hiç terk etmemişti. Namri M.Ö.749-748'de ziyaret edilmişti fakat Urartulara karşı veya Asur düşüşü döneminde aktif hale gelen Süryaniler ile savaşıp savaşmadığı kesin değildir. M.Ö. 746'da Kalkhi şehrinde bir isyan çıktı ve kral tahtı terk etmek zorunda kaldı. Daha sonrasında öldü... Belki de suikasta uğramıştı... Ve oğullarından hiçbiri tahta çıkmadı.

Bir yıl öncesinde Yunanlılar tarafından Nabonassar olarak bilinen Nabu-nafsir, Babil'in kralı olmuştu.

4.Ashur-nirari görünen o ki bir bakıma Mısır'ın ünlü Akhenaton karakterinde bir kraldı—savaşın hiçbir çekiciliğinin olmadığı bir idealist. Yabancı topraklarında ardı sıra isyanlar çıkarken ordusunu memlekette tutmuştur. Meğer barış anlaşmaları ile Asur'u saldırıya karşı koruma hayalleri varmış. Birini Mezopotamya kralı Agusi'nin Mati-ilu ile düzenlemiş ki o da, Asur derebeyinin onayı olmaksızın savaşa gitmeyeceğine yemin etmişti ve benzer bir karakterin bizlere ulaşmayan belgelerinin olması muhtemeldir. Boş zamanlarında çalışkan kral kendisini arayışlarla meşgul etmiştir ve büyük kütüphaneye eklemeler yapmıştır.. Sonunda hayal kırıklığı yaşayan askerleri generallerden birini değerli bir lider olarak gördü ve o da tahtı devralıp büyük isim olan Tiglat-pileser'i almıştır.

4.Ashur-nirari Asur Orta İmparatorluğunun son kralıydı. Yüksek karakterde saygıya değer, zarafet sahibi bir adam olmuş olabilir; ne var ki yırtıcı bir eyalet için uygun olmayan bir yöneticiydi.

ONDOKUZUNCU BÖLÜM
ASUR'UN EN GÖRKEMLİ ÇAĞI

Konular

İncil'deki Pul 4.Tiglat-pileser- Babil Seferi- Kuzey Suriye'de Urartu Arzusu- İki Kralın Savaşı ve Sharduris'in Kaçışı- Suriye Kapadokyalı Devletlerin Fethi- Jehu'dan Menahem'e Kadar İbrani Tarihi- Asur'un Egemenliği Altındaki İsrail- Urartuların Gücü Kırılıyor- Ahaz'ın Asur'a Başvurması- Şam ve İsrail Bastırılıyor- Babil Asur'la Birleşiyor- Şalmanezer ve Yoşea- Sargon "On Kayıp Kabileyi" Sınırdışı Ediyor- Babil Kralı Marduk Baladan- Mısırlı Müttefikler Ordusu Bozguna Uğruyor- Ahaz ve Yeseya- Sınır Seferleri- Marduk Baladan Yönetimi Devriliyor- Sennacherib ve Hitit Devletleri- Marduk Baladan'ın İkinci ve Son Hükümdarlığı- Ezekiya ve Sennacherib- Asur Ordusunun Yok edilmesi- Babil'in Yağmalanması- Esarhaddon- İkinci Bir Semiramis- Elamlıların, Cimmerialıların, İskitlerin ve Medeslerin Saldırıları- Sidon'un Yağmalanması- Menaşe ve Yeseya'nın Kaderi- Esarhaddon Mısır'ın Güneyini Fethediyor- Asurlu Asillerin İsyanı- Ashurbanipal.

***

Bu bölümde Asur medeniyetinin son ve en parlak dönemini yani İncil'in Şalmanezer'i, güçlü fatih 4. Tiglat-pileser'ın yükseldiği Yeni veya Üçüncü İmparatorluk dönemi inceleyeceğiz. Bunun dışında İncil'de geçen Ahaz, Hezekiya, İsiah ve puta tapan Menaşe gibi ünlü isimlerle de tanışacağız.

4. Ashur-nirari'nin yerine geçen 4. Tiglat-pileser'i Babilliler bir aşağılama terimi olan ve "vahşi hayvan" anlamına gelen Pulu ismiyle tanırdı. İncil'de ismi Pul, Tiglat-pilneser ve Tiglat-pileser olarak geçmektedir.[503] Asur tahtına M.Ö. 745 yılının Nisan ayının sonunda çıktı ve M.Ö. 727 yılına kadar tahtta kaldı. Kökeni hakkında bilgimiz yoktur ama kraliyet soyundan gelmediği ileri sürülür. Babil öncesine ait eğilimlerde yaşayan Ashur-nirari'ye karşı başlatılan isyanın lideri olduğu düşünülür. Bu bağlamda yeni kralın Ashur kültünün sabit bir takipçisi olduğunu belirtmemiz gerekir. Bu nedenle Ashur'un diğer takipçileri tarafından desteklenmişti.

Tiglat-pileser, karakterinde Asur devletinin yeniden düzenlenmesi ve askeri itibarının yeniden kazandırılması için gerekli olan devlet adamlığı ve komutanlık niteliklerini eşit ölçüde barındırıyordu. Hükümdarlığının başlangıcında sosyal hoşnutsuzluk ve acı vardı. Milli hazine isyan eden vilayetlerin vergi ödememesi yüzünden tükenmiş durumdaydı. Ticaret durmuş ve iş alanları da oldukça zayıflamıştı. Yağmacı Arami grupları batı sınırından ülkeyi tehdit ediyorlardı ve hatta kuzey Babil'in bir kısmına istila etmişlerdi. Suriye'deki yeni siyasi birlikler kuzeybatı bölgelerini huzursuz ediyordu. Artık güçlü olan Urartu krallığı ise Kapadokya'daki devletler için tehlike oluşturuyordu. Çünkü krallığın liderleri Asur'un kalıntıları üzerinde yeni ve büyük bir imparatorluk kurmayı arzuluyorlardı.

Tiglat-pileser öncelikle dikkatini Babil'e verdi ve Aramilerin Akad'daki direnişini kırdı. Kendisine bağlı olan Nabonassar tarafından hoş karşılandı. Babil, Sippar, Cuthah ve Niffur şehirlerinde kurbanlar adadı. Sippar daha önce Aramilerin işgali altındaydı.

Tiglat-pileser Kildan'a saldırmadı ama başkenti Sarrabanu'yu düşürdü ve Kral Nabu-ushabshi'yi kazığa oturttu. Kendisini "Sümer

---

([503]) 2 Krallar, xv, 19 ve 29; 2 Chronicles, xxviii, 20.

ve Akad'ın Kralı" ve "Dört bir yanın Kralı" ilanı etti. Elam ve Media gibi sınır devletlerini ziyaret etti ve kontrolü altına aldı.

Aramilerden ve diğer akıncılardan kurtulduktan sonra Asurlu kral, en güçlü rakibi Urartularla uğraşmak zorundaydı. 1.Argistis'in yerine Ashur-nirari'nin oldukça güvendiği Kuzey Mezopotamyalı kral Mati-ilu of Agusi ile birlik oluşturan 3. Sharduris geçmişti. Bundan uzun zaman önce Sharduris Malatya'dan güneye doğru inmiş ve Karkamış da dahil olmak üzere tüm kuzey Suriyeli Hitit devletlerini onun egemenliğini tanımaya zorlamıştı. Daha sonra Urartu ve Asur arasında Kapadokya'daki devletlerin egemenliği için bir mücadele yaşandı.

Bu sırada Tiglat-pileser'in ünü bilinmiyordu. Eğer Urartulara saldırısı başarısız olursa, itibarı hem kendi yurdunda hem de yurt dışında yok olacaktı. Ve Sharduris kuzey Suriye'yi hâkimiyeti altına aldıktan sonra Asur'u istila edip müttefikliğe zorlayabilirdi.

Tiglat-pileser'in önünde iki seçenek vardı. Ya dağları aşıp Urartulara saldıracak ya da rakibine Asur'un etkisinin tamamen kaybolduğu kuzey Suriye'de darbe indirecekti. İkinci seçenek ona daha uygun ve mantıklı gibi geldi. Çünkü eğer istilacıları topraklardan sürmeyi başarırsa, aynı anda isyankâr Hitit devletlerini de müttefikliğe zorlamış olacaktı.

M.Ö. 743 yılının baharında Tiglat-pileser ordusunu Fırat'tan geçirdi ve hiçbir direnişle karşılaşmadan Arpad'a ulaştı. Şehir Urartu hâkimiyetini kabul eden Mati-ilu krallığına ait olmasına rağmen kapılarını Tiglat-pileser'e açtı. Yabancı askerler öldürüldü. Sharduris peygamberin sözlerini söyleyebilirdi: "Arpad'ın kralı nerede? Arpad'ın tanrıları nerede?"[504]

Tiglat-pileser Arpad'dan ayrıldıktan sonra, Asurlulara arkadan saldırmak için güneye ilerleyen Sharduris ile buluşmaya gitti. Tiglat-

([504]) 2 Krallar, xviii, 34 ve xix, 13.

pileser Fırat'ı geçti ve kuzeye doğru ilerleyerek Qummukh'ta Urartu ordusuna beklenmedik bir saldırıda bulundu. Bunu şiddetli bir çatışma izledi. Bu çarpışmanın en etkileyici olaylarından biri rakip kralların birbirleriyle dövüşmesiydi. Savaşın gidişatı Asur lehineydi. Akşam olmak üzereyken Urartuların süvarileri kargaşa halindeydi. Kral Sharduris'i yakalama girişiminde bulunuldu ama o arabasının üzerinden ata atlayarak hızla kaçtı. Asurlu bir süvari birliği karanlıkta peşine düştüler. "Fırat Köprüsü"ne ulaşılmadan heyecanlı gece takibi kesilmedi.

Tiglat-pileser sayıca kendi ordusundan üstün bir orduya karşı ezici bir galibiyet kazandı. 70.000'den fazla düşman ya öldürüldü ya da esir alındı. Urartuların karargâhları, atları ve takipçileri muzaffer Asurluların eline geçti. Tiglat-pileser kral çadırını ve tahtını Ashur adına ateşe verdi ve Sharduris'in yatağını Ninova tanrıçasının tapınağına götürdü. Ninova'ya kuzeyli rakibine karşı yeni bir sefer planı yapmak için dönmüştü.

Urartulara vurulan darbeye rağmen, Asur kuzey Suriye'nin hâkimiyetine hemen kavuşamadı. Hilekâr Mati-ilu ya Sharduris'in gücünü tekrar kazanıp kuzey Suriye'ye tekrar saldıracağı ya da o bölgede kendisinin bir imparatorluk kurabileceği umudunu taşıyordu. Tiglat-pileser bu nedenle tekrar batıya ilerlemek zorunda kaldı. Üç yıl boyunca coşkulu bir direnişle karşılaştığı "batı topraklarına" birçok sefer gerçekleştirdi. M.Ö. 740 yılında Arpad alındı ve Mati-ilu öldürüldü. İki yıl sonra Kullani ve Hamath düştü ve onların yönettiği bölgeler Asur imparatorluğuna dahil edildi. Bu şehirleri kraliyet memurları yönetmeye başladı.

İbraniler bir kez daha Asurlularla bağlantıya geçti. Jehu Hanedanlığı bu sıralarda sona erdirilmişti. Bu hanedanlığın çöküşü Orta İmparatorluğun son yıllarında Asur'da yaşanan olaylarla bağlantılıdır.

Asur tarafından desteklenen İsrail kralları güçlenmiş ve kibirlenmişlerdi. Jehu'nun torunu Jehoash Şam'la yapılan

savaşlarda başarılı olmuştu. Yahuda'da Yoaş'ın oğlu istikrarsız Amaziah Edom üzerinde baskı kuracak kadar güçlüydü. Zaferle heyecanlanmış bir şekilde İsrail kralıyla ilişkilerini yeniden düzenlemeye karar verdi. Bunun üzerine, Jehoash'a bir mektup gönderdi. Mektupta siyasi ilişkilerine dair bir teklif yapılmıştı. Teklif bir öneri veya meydan okumayla bitirilmişti: "Gelin yüz yüze görüşelim." Buna verilen cevap oldukça küçümseyici bir dildeydi.

İsrail Kralı Jehoash Yahuda kralı Amaziah'a şöyle dedi: "Lübnan'daki devedikeni Lübnan'daki sedir ağacına gönderildi, ben derim ki kızınızı oğluma eş olarak verin: Ve Lübnan'daki vahşi hayvan tarafından ele geçirildikten sonra devedikenine bastı. Gerçekten de Edom'u yıktınız ve kalbiniz sizi göklere çıkardı: bu durumun şerefi yurdunuzda geciktirildi. Neden sizin zararınıza olacak bir şeye burnunuzu sokuyorsunuz? Mahvolmak mı ya da Yahuda ile beraber mahvolmak mı istiyorsunuz?" Ama Amaziah oralı olmadı. Bu nedenle İsrail kralı Jehoash gidip Yahuda kralı Amaziah'la Yahuda'ya ait olan Beth-shemesh'te (güneş tanrısı Shamash'ın şehri) görüştü. Ve Yahuda'ya İsrail huzurunda en kötüsünü yaşadı. Ve bütün herkesi çadırlarına geri soktular.

Daha sonra Jehoash, Kudüs duvarının büyük bir kısmını yıktı ve tapınakla sarayı yağmaladı. Samiriye'deki yurduna zengin ganimetler ve rehinelerle döndü.[505] Yahuda işte böyle İsrail'e bağlı bir devlet olarak kaldı.

Jehoash'ın oğlu Yarovam'ın hükümdarlığı uzun süreli ve refah içindeydi. M.Ö. 773 civarında Asur'la işbirliği yapıp Şam ile Hamath'ı fethetti. İsrail'in Jehu Hanedanlığının son kralı olan oğlu Zachariah M.Ö. 740 yılında Yahuda kralı Amaziah'ın oğlu Araziah'ın hükümdarlığının son yıllarında tahta çıktı. Bundan altı ay sonra Shallum tarafından öldürüldü. Tahtı gasp eden bu isim

---

([505]) 2 Krallar, xiv, 1-14.

Samiriye'de sadece bir ay yönetimde kalabildi. "Çünkü Gadi'nin oğlu Menahem Tirzah'a gitti ve Samiriye'ye geldi ve Samiriye'deki Jabesh'in oğlu Shallum'un yönetimi yıktı, onu öldürdü ve tahta kendisi geçti."[506]

Tiglat-pileser vergi ödeyen "Samiriyelilerin şehrindeki Menihimme (Menahem)" ile uğraşırken Orta Suriye'de başarılı bir şekilde harekâtına devam ediyordu. Menahem'in yani tahtı gasp eden kişinin direnmesi mümkün değildi. Çünkü Menahem zaten Asurlu fatihi karşılamaya hazırdı, böylece bir müttefiklik oluşturarak kendi konumunu sağlama alabilirdi. İncil'de de şöyle bir ifade vardır: "Ve Asur Kralı Pul topraklara vardı: ve Menahem Pul'a bin tane gümüş verdi ki eli onunla birlikte olsun ve ellerindeki krallığı kabul etsin. Ve Menahem İsrail'in, zengin adamların parasını Asur kralına vermek için istedi. Böylece Asur kralı geri döndü orada kalmadı."[507] Şamlı Rezin, Sur şehrinden Hiram ve Arapların kraliçesi Zabibi de o dönemde (M.Ö.783) Tiglat-pileser'e hediyeler gönderdi. Aramilerin Elam sınırında çıkardıkları isyan Asurlu valiler tarafından bastırıldı. Orada yaşayanların çoğu Suriye'nin dört bir yanına gönderildi.

Tiglat-pileser daha sonra kuzeydoğudaki Medialılara ve diğer dağ kabilelerine karşı harekete geçti. M.Ö. 735'te Asur'un kuzey Suriye ve Kapadokya'daki hakimiyetini tehdit eden büyük Ermeni devleti Urartu Krallığı'na saldırdı. Kral Sharduris sınırını korumayı veya başkente ilerleyen ordunun gelişini engellemeyi başaramadı. Kısa süre içinde Dhuspas ele geçirildi. Ama Sharduris kayalıklardaki kalesine sığındı. Asur gücüne burada karşı koyabildi. Çünkü kaleye sadece batı tarafından yaklaşılabiliyordu. Buraya ulaşabilmek içinse dar bir patikadan geçilmesi gerekliydi. Bu yüzden sayısız askere karşı sadece küçük bir grup gönderilebilmişti.

([506]) 2 Krallar, xv, 1-14.
([507]) 2 Krallar, xv, 19, 20.

Tiglat-pileser şehri ve komşu kasabaları yok ettiği için memnun olmak durumundaydı. Binaları yıktı, meyve bahçelerini yaktı ve kılıçtan geçirmediği halkı Ninova'ya gönderdi. Tüm hayvanları da kendisine ayırdı. İşte Urartu bu şekilde mahvedildi ve küçük düşürüldü. Kuzey devletleri arasındaki itibarı asla bir daha kazanamadı.

Ertesi sene Tiglat-pileser Suriye'ye döndü. Bu seferi gerekli kılan koşullar İncil'de geçtiği için önemlidir. İsrail Kralı Menahem ölmüştü ve yerine oğlu Pekahiah geçti. "Ama komutanlarından Remaliah'ın oğlu Pekah ona komplo kurdu ve Samiriye'deki kraliyet sarayında onu vurdu... ve öldürdü. Onun odasına hâkim oldu."[508] Pekah tahta geçtiğinde, Yahuda'nın yönetimine Ahaz geçti.

Yahuda bağımsızlığını kazanmak için İsrail'deki olumsuz koşullardan yararlanmıştı. Kudüs duvarları Ahaz'ın babası Jotham tarafından onarıldı ve su sağlamak için bir tünel bile açtırıldı. Yeseya bu tünelden şöyle bahseder: "Git ve Ahaz'la görüş... Killi yolun üst kısmındaki havuzun suyolunun sonunda." (Yeseya, vii, 3).

Pekah İsrail'de güçlü bir grupla ilgilenmek zorundaydı. Bu grup Davut'un krallığının Filistin'de yeniden yükselmesini istiyordu. En önemli lideri güzel konuşması ve tavsiyeleriyle tanınan kâhin Amos idi. İsrail'i putperestliği yüzünden kınıyor ve şöyle diyordu:

İşte böylece Tanrı İsrail'in evine doğru seslendi. Beni bul ki yaşayasın... Kırk yıldır vahşi hayatta benim adıma kurbanlar ve adaklar verdiniz, İsrail evi? Ama çadırlarınıza Moloch'unuzun ve Chiun'unuzun putlarını koydunuz, kendi yaptığınız tanrınızın yıldızını.[509]

Pekah tutucu grubun hareketini Yahuda'ya hakim olarak durdurdu. Şam kralı Rezin'le plan yaptı. Amos kehanette bulundu:

([508]) 2 Krallar, xv, 25.

([509]) Amos, v.

NEBO HEYKELİ- Kraliçe Sammu-rammat ve 4. Adad-nirari tarafından adanmıştır. *(İngiliz Müzesi)*

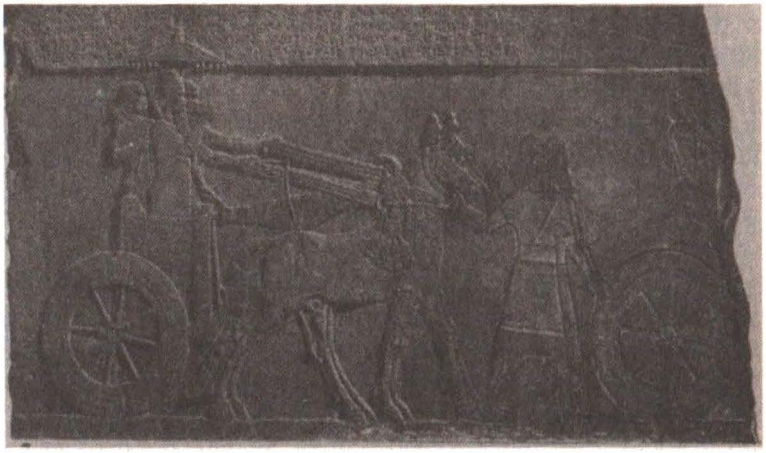

TİGLAT-PLESSER ARABASINDA

İşte böyle dedi Efendi... Hazael'in evini ateşe vereceğim. Öyle bir ateş olacak ki Ben-hadad saraylarını yutacak. Şam engelini de kıracağım... Suriyeli insanlar Kir'e tutsak olmaya gidecekler... Filistinlilerin geri kalanı yok olacak.

Sur Şehri, Edom ve Ammon da cezalandırılacaktı.[510] Yahuda Şam'ın hâkimiyetini kabul eden müttefikler tamamen terk edildi. Ahaz'ın tahta çıkmasından kısa bir süre sonra düşüşünü gerçekleştirmeyi isteyen düşmanlarla çevrelenmiş buldu kendisini. "O zaman Suriye kralı Rezin ve Pekah Yeruşalem'e* gitti savaşmaya: ve Ahaz'ın etrafını kuşattılar ama onu yenemediler."[511] Yahuda yine de istila edildi. Elath şehri ele geçirildi ve Edom'a bağlandı. Bu sırada Filistinliler Kudüs kontrolünden kurtuldular.

Yeseya Ahaz'ı ziyaret etti ve şunları söyledi:

([510]) Amas, i.

(*) Yeruşalem: Kudüs (Kutsal kitapta Yeruşalem olarak geçer.)

([511]) 2 Krallar, xvi, 5.

Dikkat edin ve sessiz olun, korkmayın. Dumanı tüten iki odunun kuyruğu yüzünden, Rezin'in ve Remaliah'ın oğlunun korkunç öfkesi yüzünden korkak olmayın. Çünkü Suriye, Efron ve Remeliah'ın oğlu size karşı kötü planlar yaptılar. Dediler Yahuda'ya tekrar gidelim ve canını sıkalım, kendimiz için orada kavga çıkaralım ve ortalarına bir kral koyalım, Tabeal'in oğlu gibi: işte böyle dedi Efendimiz Tanrı, karşı da koymasın, geçmeye de kalkmasın.[512]

Tutarsız Ahaz Baal'den yardım istemişti ve "kafirlerin nefretine göre, oğlunu ateşin içinden geçirtmişti."[513] Daha sonra büyük güçlerden birinin sevgisini kazanmaya karar verdi. "Mısır nehirlerinin en uzak kısmındaki sinekten" yardım alma umudu yoktu. Çünkü Etiyopyalı firavunlar henüz Delta bölgesini fethetmemişti. Bu nedenle "Asur topraklarındaki arıya" döndü.[514] Asur Yahuda kralının son şansıydı.

Bu kararla Ahaz Asur kralı Tiglat-pileser'e elçiler gönderdi. Elçilerle şu sözleri ilettirmişti: "Sizin kulunuz ve oğlunuzum. Gelin ve beni bana karşı sesleri yükselen Suriye ile İsrail kralının ellerinden kurtarın." Ve Ahaz kralın evindeki hazineler arasında bulunan gümüş ve altını alıp Asur kralına hediye olarak gönderdi. Asur Kralı ona kulak vermiş: Asur Kralı Şam'a saldırıp ele geçirmiş ve orada yaşayan halkı Kir'e götürmüş[515] ve Rezin'i öldürmüş.[516]

Tiglat-pileser Rezin'in şehirde tıpkı "bir fare" gibi saklandığını kaydetmiştir. İsrail'le de ilgilenmişti.

İsrail kralı Pekah zamanında Asur kralı Tiglat-pileser geldi ve Ijon'u, Abel-beth-maachah'ı, Janoah'ı, Kedesh'i ve Hazor'u, Gilead'ı, Galilee ve tüm Naphtali'yi aldı ve orada yaşayan halkları

---

(512) Yeseya, vii, 3-7.

(513) 2 Krallar, xv, 3.

(514) YYeseya, vii, 18.

(515) Kir büyük olasılıkla Elam sınırındaydı.

(516) 2 Krallar, xvi, 7-9.

Asur'a esir olarak götürdü. Elah'ın oğlu Hoshea Remaliah'ın oğlu Pekah'a komplo kurdu. Ona vurdu ve öldürdü. Tahta kendisi geçti.[517]

Tiglat-pileser şunları kaydetmiş: "Kralları Paqaha'yı (Pekah) devirdiler ve yerine Ausi'yı (Hoshea) geçirdiler." İsrail üzerinde "kasırga" etkisi yarattı. Filistinlilere ve Araplara da hükmedildi. Asur kralına Fenike, Moab, Ammon ve Edom vergi gönderdi. Ahaz'ın Şam'da Tiglat-pileser'i görmeye gittiği gün kendisi için gurur verici bir gündü.[518] Suriye ve hâkimiyet altındaki diğer devletlerin yönetimine Asurlu bir vali atandı.

Tiglat-pileser'in dikkatini daha sonra Babil çekti. Nabonassar ölmüş, tahta oğlu Nabu-nadin-zeri geçmişti. Nabu-nadin-zeri iki yıl tahtta kaldıktan sonra bir isyanda öldürüldü. Bunun üzerine tahta çıkan kişi Nabu-shum-ukin oldu. Ama iki aydan az bir sürede bu kral da öldürüldü. Kral olarak seçilen diğer kişi ise Kildanların liderlerinden biri olan Ukinzer oldu. (M.Ö. 732)

Asur kralı M.Ö. 731'de Suriye'den döner dönmez Babil'i işgal etti. Güçlü bir direnişle karşılaştı. Ukinzer başkent Shapia'ya sığındı. Ama başkent dışındaki her yere girilmiş ve yağmalanmıştı. İki yıl sonra Tiglat-pileser döndü, Shapia'yı ele geçirdi ve bütün Babil'de huzur sağladı. Ona kapılarını açan Babil şehrinde de hoş karşılandı. Bunun üzerine kendisini Sümer ve Akad'ın kralı olarak ilan etti ve Kildanlardan vergi topladı.

Tiglat-pileser artık bütün isteklerine kavuşmuştu. Ülkesini batıda Kapadokya'dan Isır nehrine kadar genişletmekle kalmamış, aynı zamanda Urartu krallığını güçten düşürüp doğu sınırını huzura kavuşturmuştu. Asur'u ana topraklar denilen kültürün merkezi ve antik tanrıların evi olan Babil'le iki yakın dost haline getirmişti.

([517]) 2 Krallar, xv, 29, 30.

([518]) 2 Krallar, xvi, 10.

Son zaferinin keyfini sürecek kadar uzun yaşayamadı ve Babil'de "Bel'in (Marduk) ellerini tuttuktan" bir sene sonra öldü.

Ondan sonra tahta 5.Şalmanezer geçti. Kısa süren hükümdarlığı hakkında çok fazla şey bilinmeyen bu kral M.Ö. 725 yılında Suriye ile Fenike'ye sefer düzenledi. Tiglat-pileser'in öldüğünü duyunca Asur egemenliği altında yaşayan insanların çoğu isyan çıkarmıştı. Bu halklar Fenikeliler, Filistinliler veya Mısır'la ya da Mutsri'yle entrika çeviren İsraillilerdi.

Görünüşe göre İsrail kralı Hoshea Asurlular ülkesine girdiğinde dostları gibi görünmeye çalışmıştı. Ama Şalmanezer bunu öğrendi ve Hoshea'yı mahkûm etti. Samiriyeliler krallarının Asur'a gönderilmiş olmasına rağmen ona kapılarını kapattılar.

Seferin İncil'de geçen şekli şöyledir: "Asur'un kralı Şalmanezer'i Hoshea'ya karşı çıktı. Ve Hoshea onun kulu oldu, ona hediyeler verdi. Ve Asur kralı Hoshea'da komplo olduğunu anladı. Mısır kralı So'ya elçiler göndermişti.[519] Ve Asur kralına hiç hediye göndermemişti, her yıl yaptığı gibi. Bu yüzden Asur kralı onu kapattı ve hapse mahkum etti.

"Sonra Asur kralı tüm ülkeye karşı geldi, Samiriye'ye gitti ve üç yıl boyunca ablukasını kaldırmadı."[520]

Şalmanezer Samiriye ele geçirilmeden öldü. Belki de öldürüldü. Ondan sonraki Asur kralı 2.Sargon (M.Ö. 722-705) ondan öncekilerle akraba değildi. Yeseya ondan bahsetmiştir. [521] Batlamyus da Arkeanos ismiyle bahsetmiştir aynı kraldan. O, "On Kayıp Kabileyi" sürgün eden kraldı.

([519]) İbrani metninde bu krala Sua, Seveh ve So denmektedir. Asur metinlerinde Sebek, Shibahi, Shabe olarak geçer.

([520]) 2 Krallar, xvii, 3-5.

([521]) Yeseya, xx, 1.

"Hoshea'nın dokuzuncu yılında Asur kralı Samiriye'ye aldı ve İsrail'i Asur'a taşıdı. İsraillileri Halah'a, Gozan nehri yakınlarındaki Habor'a ve Medes şehirlerine yerleştirdi."[522] Sargon'un kayıtlarına göre, "Samiriye'de yaşayan 27.290 insanı taşıdı."

Onlar (İsrailliler) Tanrılarının tüm emirlerini geride bıraktılar ve kutsal imgeler yaptılar, hatta bir koru yaptılar ve yıldızların ev sahibine taptılar ve Baal'e hizmet ettiler. Oğullarını ve kızlarını ateşten geçirdiler ve kehanetlerle büyüler kullandılar ve kendilerini Tanrı'nın gözü önünde kötülük yapmak için sattılar, onu kızdırmak için. Bu yüzden Tanrı İsrail'e çok kızgındı. Onları gözlerinin önünden uzaklaştırdı: Yahuda kabilesinin dışında kimseye bakmadı. Asur kralı Babil'den, Cuthah'tan, Ava'dan, Hamath'tan ve Sepharvaim'den getirdi insanları ve İsraillilerin çocuklarının yerine bu insanları yerleştirdi Samiriye şehirlerine. Onlar Samiriye'ye sahip oldular ve oradaki şehirlerde yaşadılar... Babilliler Succoth-benoth'u yarattılar. Cuthlular Nergal'i, Hamathlılar Ashima'yı, Aviteler Nibhaz ile Tartak'ı yarattılar. Sephariteler Sepharvaim'in tanrıları Adram-melech ve Anam-melech için çocuklarını yaktılar.

Yeni yerleşenlerin bir kısmı aslanlar tarafından öldürüldü. Asur kralı Samiriyeli bir rahibin gidip "onlara o ülkenin Tanrısının davranışlarını öğretmesini emretti." Bu adam kesinlikle tutucu bir İbrani'ydi. Çünkü onlara "Tanrıdan nasıl korkmaları gerektiğini öğretti... Onlar da Tanrılarından korktular. Aynı zamanda "kendi tanrılarına, putlarına hizmet ettiler."[523]

Hakkında saçma sapan teorilerin üretildiği "Kayıp On Kabile"nin Mezopotamya ile Media dağları arasına yerleşenler arasında bulunan halklar tarafından benimsenmediğini ileri sürecek bir kanıt yoktur.[524] Çeşitli gruplar birbiriyle iletişimlerini kesmiş olmalıydı.

([522]) 2 Krallar, xvii, 6.

([523]) 2 Krallar, şvii, 16-41.

([524]) 2Götürülen insanlar orada yaşayanların hepsi olmayabilir.

Yüz elli yıl sonra Babil'e götürülen (Yahuda halkı) Yahudiler gibi dini bir bağla birleşmemişlerdi. Onların da çok az bir kısmı İbrahim'in tanrısına sadık kalmıştı, İsraillilerin çoğu ya Baal'e ya da Cennetin Kraliçesine tapmışlardı.

Asur'un isyan çıkaran sakinleri imparatorluğun başka bir bölümüne taşıma politikası milli birlik duygularını koparmak ve onları sevmeyen yabancılar arasında sadık ve iyi vatandaşlar olmaya zorlamak amaçlıydı. Profesör Maspero, "Koloniciler gerçek Asurlu fetihçilerinkine benzer bir nefret taşırlardı. Kısa süre içinde fetihçilere herkese baskı yapanlar olarak bakmayı unuturlardı. Var olan garezlerinin geçmişteki yaralarının hatırasını silmesine izin verirlerdi ve onlarla ortak bir davaya girmekte tereddüt etmezlerdi. Barış zamanında Asurlu vali onları yerlilerin tacizlerinden korumak için elinden geleni yaptı. Karşılığında, ne zaman çığırından çıkmaya başlasa onun etrafında toplanırlardı ve isyanı bastırmasına yardım eder, takviye kuvvetler gelene dek kontrol etmeye çalışırlardı. Yardımları sayesinde, imparatorluk birleşir ve başkentten uzak olan bölgelerde isyan çıkmadan varlığını sürdürürdü," demiştir.[525]

Sargon batıda değilken, Babil'de bir isyan çıktı. Kildanlı bir kral olan 3.Marduk Baladan Elamlılarla müttefiklik oluşturdu ve Babil'i işgal etti. Dur-ilu'da bir savaş gerçekleşti ve Elamlılar geri çekildi. Sargon ülkeden muzaffer bir şekilde geçerken, rakibini zalim Kildanlıyı başkentinin egemenliğinde bırakmak zorunda kaldı ve orada on bir yıl boyunca hükümdarlık yaptı.

Suriye'de sorun mayalanmaktaydı. Bu sorunu çıkaran Mısırlı bir kraldı. Büyük olasılıkla Yirmi dördüncü hanedanlığın tek Firavunu olan Saisli Bocchoris idi. Mısır'ın güneyindeki yerel krallarla müttefik olmuş ve boyunduruğunu Asya'ya kadar genişletmeye çalışıyordu. Çünkü Mısır'ın kuzeyinde Etiyopyalılar üstündü.

([525]) Passing of the Empires, sf. 200-1.

Asur'un egemenliğinden kurtulmak için bir birlik yapılmalıydı. Şehir devletlerarasında Arpad, Simirra, Şam, Samiriye ve Gazze vardı. Tiglat-pileser Yahuda'yı rahatlatmaya gelmesinden, Şam'ı alarak komplocular birliğini bozmasından, Samiriye, Gazze ve diğer şehirleri cezalandırdıktan sonra Gazzeli Hanno Mısır'a kaçtı. Sargon'un hükümdarlığına dönüşü yer aldığı yeni yükselişle bağlantılıydı. Hamath'ın tahtı bir demirci olan İlu-bi'di isimli bir maceracı tarafından alınmıştı. Ashdodlu Filistinliler ve Araplar Mısır öncesi dönemdeymiş gibi yaşıyorlardı. Ve nefret edilen Asurlulara karşı hareketlerde yardımcı olmaya çalışırlardı.

Müttefikler planlarını geliştiremeden Sargon güçlü bir orduyla batıda ortaya çıktı. Hammath'ın demirci kralıyla Qarqar savaşında karşılaştı, onu yendi ve canlı canlı derisini yüzdü. Daha sonra güneye ilerledi. Rapiki de müttefiklerin ordusunu yönlendirdi. Mustri Kralı (Firavun) Piru'nun[526] komutanı Shabi (So) "koyunları alınmış bir çoban gibi" kaçtı. Piru ve diğer güneyli krallar Samsi ve İtamar'a daha sonra Sargon'a vergi ödemeye başladılar. Gazzeli Hanno Asshur'a götürüldü.

M.Ö. 715'te Sargon ordusuyla Arabistan'a gitti ve Sabalı İtamara, Aribili Samsi ve Mutsrili Piru hürmet göstermek için ona hediye verdiler.

Dört yıl sonra Ashdod'da bir isyan çıktı. Bu isyan Saisli Bocchoris'i tahtından alan Etiyopya Firavunu Shabaka'nın etkisinden kaynaklanmıştı. Asur'a karşı da başka bir birlik oluşmak üzereydi. Ashdodlu Kral Azuri Mısıra karşı duyduğu sempati yüzünden Asurlu vali tarafından görevinden alınmıştı. Yerine kardeşi Akhimiti geçirildi. Ama vatandaşlar Akhimiti'yi devirdiler. Kıbrıs'tan gelen bir maceracı kral oldu. (M.Ö. 711)

([526]) Breasted gibi "Mutsri'li Piru"yu "Mısır Firavunuyla" özdeşleştirenler Sais'li Bocchoris'in Sargon'a vergi ödediği fikrini benimsemişlerdir.

Asur karşıtları tarafından Yahudalı Ahaz'a atılımlar yapıldı. Bu kral zor bir duruma düşürüldü. Biliyordu ki eğer müttefikler Asur'un Suriye ve Filistin'deki otoritesini yok etmeyi başarırlarsa onu da kesinlikle yerinden ederlerdi. Ama eğer onlara katılırsa ve Asur zafer kazanırsa, imparatoru ona çok merhametli olmazdı. Babil Sargon'a karşı gelip Elam'ın desteğini kabul edince, kuzeyde yükselme dedikoduları duyulmaya başladı. Batılı krallar Asur imparatorluğunu bir kez daha parçalanabilirmiş gibi görüyorlardı.

Ahaz şanslıydı ki hem büyük bir devlet adamı hem de bir kâhin olan bir danışmana sahipti, bilge İsiah. Tanrı İsiah'ın ağzından konuştu ve dedi ki: "Gidin ve belinizdeki çuval bezini ve ayağınızdaki ayakkabıyı çıkarın. O da öyle yaptı çıplak ve yalınayak yürüdü. Ve Tanrı dedi, tıpkı benim kulum İsiah'ın bir işaret için üç yıl boyunca çıplak ve yalınayak yürüdüğü ve Mısır ile Etiyopya'ya gezdiği gibi. Asur kralı Mısırlı makhumları alıp götürsün... Ve onlar (müttefikler) beklentileri Etiyopya ile şerefleri Mısır'dan korkmalı ve utanmalılar."[527]

Yeseya "Tartan'ın[528] Ashdod'a (Asur kralı Sargon onu gönderdiğinde) gittiği zaman" birliğe katılmaması için Ahaz'ı uyardı. Tartan "Ashdod'a karşı savaştı ve ele geçirdi."[529] Sargon'un tuttuğu kayıtlara göre, Ashdod'un tahtında hak iddia eden kişi Arabistan'a kaçmış ve orada Arap bir lider tarafından yakalanıp Asur'a gönderilmiş. Filistin'deki Mısır öncesi eğilimleri olan grup bundan sonra bir dönem kara bir bulut altında yaşamıştı.

Sargon Babilli Marduk Baladan ile uğraşmadan önce, kuzeyde ona karşı kurulan güçlü birliği dağıtma görevini yerine getirmeye karar verdi. Suriyeli, Kapadokyalı Hitit devletleri ve Anadolu'daki

---

([527]) Yeseya, xx, 2-5.

([528]) Başkomutan.

([529]) Yeseya, xx, 1.

Tabal ile kuzey Suriye'deki Karkamış son kez Asur'a karşı birleşiyorlardı. Asur ise Urartu kralı 3.Sharduris'in oğlu Rusas ve Muski-Frikyalıların kralı Mita (Midas) tarafından destekleniyordu.

Urartu bir şekilde Tiglat-pileser'in ellerinde çektiği acıların yaralarını iyileştirmişti. Asur'un kuzeydoğusundaki kaybedilmiş bölgeyi geri almaktaydı. O bölgede Tiglat-pileser tarafından tampon bir bölge oluşturuldu. Tiglat-pileser dağlarda yaşayan kabileleri Van Gölü ile Urmiye Gölü arasındaki bölgeye götürüp düzenli bir ulus haline sokmasında Mannai kralına yardım etmişti. Tampon bölgenin lideri İranzu Asur'a sadık kaldı ve bunun sonucunda birkaç Mannai şehrini ele geçiren Urartulu Rusas ile savaşa girmiş oldu. Iranzu'nun yerine tahta daha sonra oğlu Aza geçti. Aza o kadar belirgin Asur öncesi eğilimlere sahipti ki, Urartular öncesi dönemi destekleyen vatandaşlar onu öldürdü ve tahta Umildishli Bagdatti'yi oturttular.

Sargon kuzeydeki harekâtlarına başladıktan kısa bir süre sonra Baddatti'yi yakaladı ve canlı canlı derisini yüzdü. Ama isyan bayrağını hâlâ taşıyan birisi daha vardı: Bagdatti'nin kardeşi Ullusunu. Uzun zaman önce bu hırslı adam, tahtta olduğu sürece sadık bir Asurlu köle gibi olması koşuluyla tahtı Sargon'a teslim etmeyi mantıklı bulmuştu. Ama aniden bu politikasını değiştirmesi Medialı kabilelerin Mannai bölgesine hızla girmesinden kaynaklanmış olabilirdi. Sargon akıncıları coşkulu ve başarılı bir şekilde engelledi ve Ullusunu'nun kontrol bölgesini genişletti.

Artık Urartular'ın seçeceği yol belirginleşmişti. M.Ö. 714'te Sargon isyan çıkaran ve derebeyi Rusas tarafından yönlendirilen bir ordunun desteklediği Zikirtu kralına saldırdı. Büyük bir savaşın sonunda Asurlular zafer kazandılar. Kral Rusas kaçtı ve Asurluların ülkesini mahvederek zaferlerini kutladıklarını öğrendiğinde, intihar etti. Ermeni halklar Asur'un egemenliğini kabul etmek zorunda bırakıldılar. Fetihçi Van Gölü ile Caspian Denizi arasında ve Elam sınırlarında yaşayan çeşitli kabilelerden hediyeler aldı.

Urartu Kralı Rusas'ın yerine 2.Argistes geçti. Bu kral sınırları daralmış bir krallığı yönetmek durumunda kalmıştı. Asur'a karşı komşu devletlerle birleşmeye çalıştı ama yakından izleniyordu. Hükümdarlığı boyunca adı çıkmış Cimmerialılar ve İskitler kuzeyden Urartu'ya saldırdılar.

Trakyalı-Frikyalı kabilelerin batı Anadolu'ya girmelerinin yarattığı baskı Muskilerin kralı Midas'ı Urartularla işbirliği yapmaya teşvik etti. İşbirliğinin amacı Asur'un Kilikya, Kapadokya ve kuzey Suriye üzerindeki etkisini yok etmekti. M.Ö. 718'de Tabal'da çıkan bir isyan Sargon tarafından bastırıldı ama ertesi sene daha ciddi ve daha kapsamlı bir ayaklanma çıktı. Karkamış kralı Pisiris, Asur boyunduruğundan kurtulmaya yeltendi. Yine de, müttefikleri yardımına yetişemeden önce, uyanık Sargon onu yenik düşürdü ve şehrin sakinlerinin büyük bir kısmını bir Asur vilayetine gönderdi. Tabal M.Ö. 713 yılında isyan çıkardı ama bu isyan da benzer şekilde sonuçlandı. M.Ö. 712 yılında Milid'in yenik düşürülmesi gerekti. Orada yaşayanlar başka yerlere nakledildi ve "Sutili" Aramiler onların evlerine yerleşti. Commagene kralına her zaman sadık kaldığı için geniş bölgeler verildi. Sonunda M.Ö.709'da Muski-Frikyalıların kralı Midas, Asur'un hâkimiyetini kabul etti. Kuzey birliği böylece tamamen dağıldı. Kıbrıslı liderler de dahil olmak üzere birçok halk vergi ödemeye başladı.

Sargon artık yirmi yıldır Marduk Baladan yönetimindeki Babil'le mücadele edebilirdi. Marduk Baladan halka baskı yapıyordu ve özel konutları üzerine alıp onları Kildanlı akrabalarına vererek antik yasalara aykırı davranıyordu. Ama hâlâ Elamlıların aktif desteğini alıyordu.

Sargon'un ilk hareketi ordusunu Babillilerinkiyle Elamlılarınkinin arasına sokmaktı. Güneye ilerleyerek Dicle'nin doğu kıyılarında Aramiler'i bastırdı ve Elamlılar'ı dağlara sürdü. Daha sonra doğudan Babil'in merkezine istila etti. Marduk Baladan hızla Babil şehrini boşalttı ve güneye ilerleyerek Sargon'un ordusundan kaçmayı

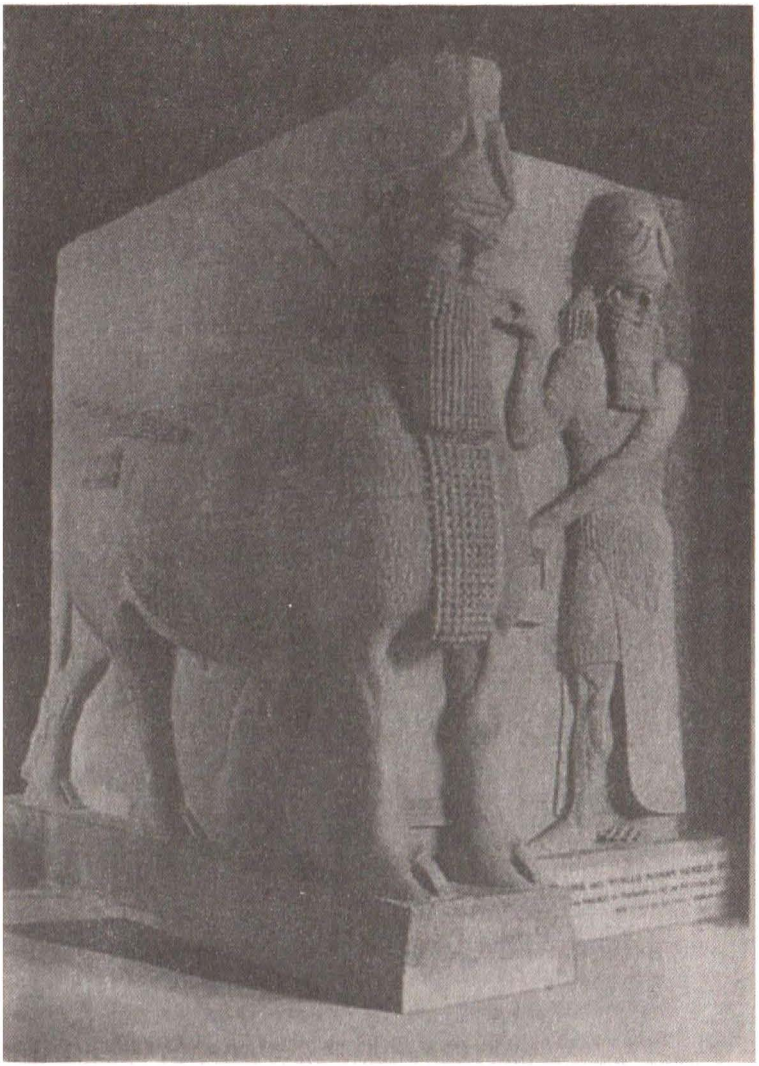

MUAZZAM KANATLI VE İNSAN BAŞLI BOĞA VE MİTOLOJİK VARLIK
Khorsabad'daki Sargon Sarayının girişinden alınmıştır. Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.

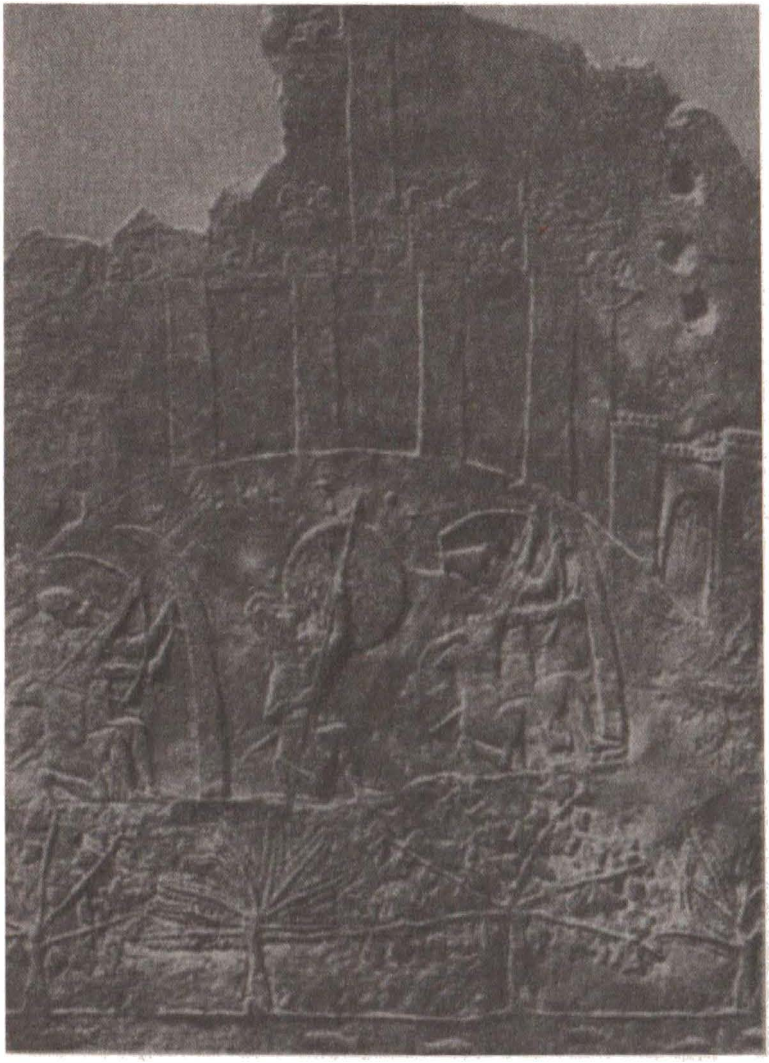

SENNACHERIB YÖNETİMİNDEKİ ASURLULARIN (KUDÜS'E) ALAMMU ŞEHRİNE SALDIRISI- *Kuşatan okçular sazlardan yapılmış siperlerle korunuyor. Mermer* Tabaka. *Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.*

başardı. Elamlıların kendisine yardım edemeyecek bir durumda olduğunu görünce Babil'in güneyindeki Kildan'ın başkenti Bit Jakin'e sığındı.

Sargon sık sık Babil ve Borsippa'dan gelen rahipler tarafından ziyaret edilmeye ve antik krallığın koruyucusu olarak selamlanmaya başlandı. Daha sonra "Bel'in ellerini tuttuğu" E-sagila'da kral ilan edildi. Aramiler'i Sippar'dan kovarak güneye ilerledi ve Bit Jakin'i ele geçirdi. Marduk Baladan Elam'a kaçtı. Tüm Kildan'a boyun eğdirildi.

Böylece "İkinci Sargon" sonunda Akadlı Sargon'un imparatorluğunu tamamen ele geçirmiş oldu. Babil'de eski adaşının yeniden kendinde vücut bulduğunu belirten ifadeler takındı. Aynı zamanda Babilli rahiplerden esinlendiği üzere Mesihmiş gibi gösteriş de yapıyordu. Onun yönetimi altında Asur en ihtişamlı devrini yaşamıştı.

Sadece büyük fetihlerini değil kamu yararına yaptığı işleri de gururlu bir şekilde kaydetmişti: Antik şehirleri yeniden kurmuş, ülkenin geniş alanlarının sulama sistemini düzenlemiş, ticareti geliştirmiş ve iş dallarını beslemişti. Dindar Mısır Firavunları gibi açları beslemekle zayıfları güçlülere karşı korumakla övünüyordu.

Sargon bir fatih olarak sürdürdüğü yorucu kariyerinde yeni bir şehir kuracak zamanı buldu. Bu şehir Ninova'nın kuzeyinde kurulan Dur-Sharrukin idi, bu isim "Sargon'un kasabası" anlamına geliyordu. Babil seferine çıkmadan önce bu şehrin kurulması tamamlanmıştı. Yeni saraya M.Ö. 708 yılında geçti. Bu dönemin öncesinde genelde Kalkhi'deki 3. Ashur-natsir-pal'in sarayında kalıyordu.

Birden fazla tanrıya tapıyordu. "Sona ermiş" Asshur'un üstünlüğünü yeniden kazandırdığını iddia etse de, sadece Ashur'a değil aynı zamanda Anu, Bel ve Ea üçlüsünü de yeniden canlandırmış ve İştar'ın "ana kültünü" de geliştirmişti. Ölmeden

önce oğlu Sennacherib'i imparatorluğun kuzey kısmının genel valisi olarak seçti. Kaynaklara göre, ya askeri bir çalışmada öldürüldü ya da bir sınır savaşında öldü. Bir kavim listesine girilmiş bu metinden daha fazlası çıkarılabilir:

Amedu şehrinin başkanı Upahhir-belu'nun kavmi... Kulummitelerin kahinine göre... Bir asker girdi Asur kralının karargahına ve onu öldürdü Ab ayının 12sinde. Ve Sennacherib (tahta geçti.)[530]

Sennacherib'in babasının günahlarının matemini tutması yaşlı kralın bir şekilde rahipleri küstürdüğünü düşündürüyor. Orta İmparatorluk krallarından bazıları gibi, hayatının son yıllarında Babil'in etkisine direnemedi. Geleneksel din törenlerinden yoksun bırakıldığını ileri süren "evine gömülmedi" ifadesi bulunur. Ayrıca, kayıp ruhunun fakir birinin veya bir suçlunun hayaleti gibi pis su içmek ve hayvan leşleri yemek zorunda kalan bir gezgin olduğu düşünülürdü.

Sennacherib'in (M.Ö.705-680) önüne serilen görev seçkin babasının büyük imparatorluk birliğini yaşatabilmekti. Elam sınırındaki İllipi ve Kassit kabileleri ile Kapadokya ile Kilikya'daki Muski ve Hitit kabilelerine karşı önemsiz savaşlar açtı. Ama Kassitler artık önemini yitirmişlerdi. Hitit gücü de sönmüştü. Çünkü devletler Asurluların darbelerinden kurtulmadan çok önce Cimmerialılar bölgelerini tahrip etmişlerdi. Urartular da kuzeyden gelen vahşi barbarların istilasına uğramışlardı. Bu olay, İbrani peygamberin gelecekten bahsederken gönderme yaptığı Asurluların Hititlerin Tabal'ına ve Muski ülkesine yaptıkları son ziyaretlerden biriydi:

([530]) The Old Testament in the Light of the Historical Records and Legends of Assyria and Babylonia, T.İ. Pinches, sf. 372.

Asshur ve ona eşlik edenler orada: mezarları onun çevresinde: hepsi öldürüldü, kılıçla düşürüldü... Meshech, Tubal ve tüm kalabalığı orada: mezarları onun çevresinde: onların hepsi sünnetsizdi (Musevi olmayandı), kılıçla öldürülmüştü. Ama yalayanların ülkesinde korkuya neden olmuşlardı...(Hezekiel, xxxii.)

Sennacherib, İyonyalıların Kilikya'ye yerleşmiş olduğunu fark etti ve çok sayıda İyonyalı'yı Ninova'ya götürdü. Ninova'da bulunan metal ve fildişi eserler bu dönemden sonraki Yunan etkisinin izlerini taşımaktadır.

Sargon'un ölüm haberi yurtdışında duyulduğunda, birçok şehirde Sennacherib'e karşı komplolar kurulmaya başladı. Mısır da bu komplo hazırlayanlar arasındaydı. Taharka (İncil'de Tirhakah[531] diye geçer) yani Etiyopya hanedanlığının son Firavununun Mısır egemenliğini Filistin ve Suriye'ye yayma hayalleri vardı ve bu sebeple Sur Şehri'nin kralı Luli ve Yahuda kralı Hezekiya ile birlik oluşturdu. Sargon'un görevden aldığı Kildanlı kral Marduk Baladan, Elamlılar ve Aramiler tarafından destekleniyordu ve komplonun bir parçasını oluşturuyordu. "Babil kralı Baladan'ın oğlu Marduk Baladan o sırada Hezekiya'ya mektuplar ve hediyeler gönderdi... Hezekiya bu durumdan oldukça memnundu."[532]

Marduk Baladan Babil tahtına tekrar geçti. Vali olarak atanan Sargon'un oğlu öldürüldü ve kısa bir süreliğine tahtta hak iddia eden biri geçti. Ama Marduk Baladan onu bi kenara iterek dokuz ay boyunca hükümdarlık yaptı. Bu dönemde Yahuda ve Sur şehrinin krallarını isyan çıkarmaya teşvik etmekle meşguldü. Sennacherib Babil'i güçlü bir orduyla istila etti. Marduk Baladan'ı görevinden aldı ve Kildanlarla Aramiler'i gönderdi. Hükmü altında

---

([531]) Yeseya, xxxvii, 9.

([532]) Yeseya, xxix,1, 2.

olacak bir kral olarak yerli bir prens olan Bel-ibni'yi seçti. Bel-ibni üç yıl boyunca Asur'a sadık kaldı.

M.Ö. 707'de Sennacherib batıda ortaya çıktı. Sur şehrine yaklaşınca, kral Luli Kıbrıs'a kaçtı. Şehir alınmadı ama topraklarının çoğu Sidon kralına devredildi. Daha sonra Askalon egemenlik altına alındı. Eltekeh'te Sennacherib müttefiklerin ordusuyla çatışmaya girdi. Bunlar Etiyopyalılar, Mısırlılar ve Araplı Mutsriler idi ve Sennaacherib tarafından bozguna uğratıldılar. Daha sonra Yahuda'daki birçok şehri ele geçirdi ve 200.150 kişiyi başka yere nakletti. Ama Hezekiya'nın "kuştaki bir kafes gibi" durmaya zorlandığı Kudüs'e girmeyi başaramadı. Hezekiya Asurluları bu vesileyle altın, gümüş, mücevher, müzisyenler ve kadın kölelerden oluşan hediye demetleriyle "satın almıştı."

M.Ö. 689'da Sennacherib Arabistan'a girmeyi gerekli gördü. Görünüşe göre başka bir komplo daha kurulmak üzereydi, çünkü Hezekiya tekrar isyan çıkardı. Güneyden dönerken Asurlu kral Yahuda kralına saldırdı.

Hezekiya, Sennacherib'in geldiğini ve Kudüs'le savaşmaya karar verdiğini görünce, şehir dışındaki kaynak sularının kesilmesi için prenslere ve güçlü adamlarına danıştı. Ve onlar da Hezekiya'ya yardım ettiler... Asur kralları niçin gelip fazla sularla karşılassınlardı ki?

Sennacherib insanları Hezekiya'ya karşı kışkırtmak için Kudüs'e elçilerini gönderdi. "Ayrıca İsrail'in Tanrı'sına küfrettiği ve ona zıt şeylerden bahsettiği bir mektup yazdı: diğer ülkelerin uluslarının tanrıları insanlarını benim elimden almadığı için, Hezekiya'nın tanrısı da insanlarını benim ellerimden almasın."[533]

Hezekiya o sırada Kudüs'te bulunan İsiah'a uşaklarını gönderdi ve nebi onlara şunları söyledi:

([533]) 2 Tarihler, xxxii, 9-17.

Efendinize bunları söyleyin. Asur kralının bana küfrederken söylediğini duyduğunuz sözlerden korkmayın. Bakın, onun üzerine onu mahvedecek bir şey göndereceğim ve o bir dedikodu duyacak. Sonra kendi ülkesine dönecek ve kendi ülkesinde kılıçla öldürülmesini sağlayacağım.[534]

Babilli rahip tarihçi Berosus'a göre, bu kehanetin üzerine Sennacherib'in karargahı geceleri ok kılıflarını ve kalkanların deri kulplarını kemiren tarla farelerinin akınına uğramış. Ertesi gün ordu eşyalarını toplayıp kaçmış.

Felaket hakkında İncil'de yazılanlar şöyledir:

O gece oldu, Tanrının meleği gitti ve Asurluların karargahına darbe indirdi. Sabah erkenden uyandıklarında hepsi birer cesetti. Böylece Asur kralı Sennacherib oradan ayrılıp Ninova'ya geri döndü ve orada yaşadı.[535]

Tarla farelerinden kaynaklanan hastalık enfeksiyonuyla karargahta veba çıkmış olabilirdi. Byron'un hayal gücü, bitap düşmüş Asur ordusunun görüntüsüyle kışkırtılmıştır:

Asurlu ağıla giren bir kurt gibi çöktü,
Ve yandaşları ışık saçıyordu mor ve altın renginde;
Ve kalkanlarının parlaklığı denizyıldızları gibiydi,
Geceleri derin avluda mavi dalgalar yuvarlanırken.
Yaz mevsiminin yeşil olduğu zamanlarda ormandaki yapraklar gibi,
Günbatımında göründü ev sahibi sancağıyla;
Sonbaharın nefesini üflediği zamanlarda ormandaki yapraklar gibi,
Ev sahibi ertesi gün dağılmış ve kurumuştu.
Ölüm meleği kanatlarını şiddetli rüzgârda açtı,

([534]) 2 Krallar, xix, 6, 7.
([535]) 2 Krallar, xix, 35, 36.

Tam geçerken düşmanın yüzüne üfledi;
Uyuyanların gözleri ölü gibi soğuk bakışlıydı,
Ve kalpleri bir kereliğine kaldırıldı-ve sonsuza kadar büyüdü!

Ve orada yatıyor bir küheylan burun delikleri genişlemiş,
Ama o deliklerden gururunun soluğunu alamıyor;
Nefesinin köpüğü tezeğinin üzerinde duruyor bembeyaz,
Kayalara çarpan dalgalar kadar soğuk bedeni.

Orada yatıyordu atlı solgun ve eğri büğrü,
Alnında çiğ, zırhında pas;
Ve bütün çadırları sessizlik kaplamış sadece bayrakların sesi
Mızraklar yerde davullar suskun.

Asshur'un dullarının feryatları çığlık çığlığa,
Baal'in tapınağında putlar kırık;
Musevi olmayanın kılıçla yenilemeyen gücü
Tanrı'nın bakışları altında kar gibi eriyip gitti.

Bu felaket gerçekleşmeden önce, Sennacherib Babil'i yeniden işgal etmek zorunda kalmıştı. Çünkü hüküm altındaki kral Bel-ibni Kildanlarla birlik olup isyan bayrağını çekmişti. Babil şehri kuşatma altına alındıktan sonra ele geçirildi ve sadakatsiz kralı çok sayıda asilzadeyle Asur'a sürüldü. Yaşlı Marduk Baladan da komplonun içindeydi ve bu nedenle Elam kıyısına sığındı. Orada Kildanlar bir koloni kurmuşlardı. Marduk Baladan kısa süre sonra öldü.

Sennacherib Babil'in güneyinde harekata çıktı ve Elam'ı istila etti. Ama Asur'a geri dönmeden önce, Marduk Baladan'ın oğlu Samunu'nun komuta ettiği ve Babilliler, Kildanlar, Aramiler, Elamlılar ve Perslerden oluşan birliğin ordusuyla karşı karşıya geldi. M.Ö. 692'de ümitsiz bir savaş yaşandı. Sennacherib zafer kazanma yolunda ilerlediyse de onu tamamlayamadı. Mushezib-Merodach isimli bir Kildanlı Babil tahtına geçti.

M.Ö.691'de Sennacherib Babil'e tekrar darbe indirdi ama Mushezib-Merodach'ı görevden alamadı. Ama bunu yapma fırsatı M.Ö.689'da yine ele geçti. Elamlılar Perslerin akınlarıyla güçten düşmüşlerdi ve Babil'in Kildanlı kralıyla işbirliği edemedi. Sennacherib büyük ticaret merkezini ele geçirdi ve Mushezib-Merodach'ı esir alarak Ninova'ya gönderdi. Daha sonra Babil'i mahvederek intikamını aldı. Birkaç gün boyunca Asurlu askerler evleri ve tapınakları yağmalayıp orada yaşayanları acımadan katlettiler. E-sagila'daki hazineler çalındı ve tanrıların putları ya paramparça edildi ya da Ninova'ya gönderildi. Bel-Marduk heykeli Asshur'a gönderildi. Böylece Ashur'un kulları sayılan tanrıların arasındaki yerini aldı. Sennacherib, "Şehri ve şehirdeki evleri, temellerinden çatılarına kadar hepsini ben yok ettim, yıktım, ateşe verdim duvarları, kapıları, kutsal mabetleri ve kuleleri alçaltıp Arakhtu'ya attım," diye kaydetmişti.[536]

Bay King şöyle belirtmiştir: "M.Ö.689'da Sennacherib şehri tamamen yok etmişti. Bu öylesine önemli bir olaydır ki Dr. Koldewey yıllar süren bir çalışmanın sonunda, bu tarihten önce yapılan tüm binaların izlerinin bu olayda yok olduğunu keşfetmiştir. İlk katmanların kalıntıları daha yeni yeni ortaya çıkarılmaktadır. İlk Hanedanlık dönemine ait sözleşme tabletleri bulunmuştur. Dahası, daha önceki dönemlere ait çömlek gömüler toprak altından çıkarılmamıştır. Ama kalıntıların büyük bir kısmının dikkatlice incelenmesi bu ünlü şehrin Yeni-Babil dönemi öncesindeki durumu hakkındaki bilgimize az da olsa katkıda bulunmuştur."[537]

Sennacherib belki de Ninova'nın Babil'in yerine yeni ticaret merkezi olmasını istedi. Ninova'yı genişletti ve güçlendirdi, hatta çevresine hendeklerle korunan iki duvar yaptırdı. Diodorus'a göre, duvarlar oldukça yüksek ve kalındı. Şehrin su ihtiyacı baraj ve

---

([536]) Smith-sayce, History of Sennecherib, sf. 132-5.

([537]) A History of Sumer and Akkod, sf. 37.

kanalların yapılmasıyla giderildi. Sel basmasını önlemek için güçlü iskeleler dikildi. Sennacherib bir kanal tarafından izole edilmiş olan yüksek bir platformu onardı ve üzerine sarayını yaptırdı. Başka bir platforma da cephanelik inşa ettirdi.

Sennacherib'in sarayı, Asurlu bir imparatorun yaptırdığı gelmiş geçmiş en muhteşem binaydı. Lüks bir şekilde dekore edildi. Özellikle kabartmaları yerel sanatı en yüksek derecedeki mükemmellikle sergilemekteydi. O zamandan geriye kalan metinler, kültürün geliştiğini de gösterir. Yazıtlar düzyazı tarzlarına göre birbirinden ayrılır. Asur 'da kültürlü ve zarif insanların sayısının çok fazla olduğu anlaşılmaktadır. Kalkhi kraliyet kütüphanesi Babil'i yok edenin hükümdarlığı döneminde birçok bağış almıştı.

Babası gibi Sennacherib de şiddet içeren bir ölüm yaşamıştı. Babil kayıtlarına göre "Tebet'in yirminci gününde" (M.Ö.680) bir isyanda oğlu tarafından öldürülmüştü. İsyan, Ocak ayının başından Şubat ortasına kadar devam etmişti. Babası Sennacherib'in ölümünden sonra oğul Esarhaddon kral ilan edildi.

Berosus Sennacherib'in oğullarının ikisi tarafından öldürüldüğünü ama Esarhaddon'un bu iki oğuldan biri olmadığını belirtmiştir. İncil'de bu olay şöyle geçmektedir: "Sennacherib... Ninova'da yaşardı. Tanrısı Nisroch'un (Ashur) evinde ibadet ettiği için oğulları Adrammelech ve Sharezer (Ashur-shar-etir) onu kılıçla öldürdü. Sonra Ermeni (Urartu) topraklarına kaçtılar. Ve diğer oğlu Esarhaddon tahtta onun yerini aldı." Tahtta asıl hak iddia eden kişinin Ashur-shar-etir olduğu düşünülmektedir.

Esarhaddon (M.Ö. 680-668) babasından oldukça farklı biriydi. Asur'a bağlı devletlere karşı uzlaşma politikası güttü. Komşuları tarafından sindirilen ve komplo ağları örmeye zorlanan asi krallara cömert ve asil bir şekilde muamele ederek imparatorluktaki barışı korumak için elinden geleni yaptı. Savaşlarının amacı genelde saldırgan akıncılara karşı uzak vilayetleri korumaktı.

Bu kral bir Babil prensesi olan annesi Nakia'dan çok etkileniyordu. Nakia ünlü Sammu-rammat kadar güzide bir hanımdı. Hatta onunla ilgili tarihi bilgilerin Semiramis efsanelerine katkıda bulunduğu bile söylenir. Fakat Esarhaddon'un Babil taraftarı grubun gayesini benimsemesinin tek nedeni annesi değildi. Sekiz yıl boyunca güney krallığını yönetmiş olan Berosuslu Axerdes ile özdeşleştirilmişti. Görünüşe göre Babil'in yok edilmesinden sonra Sennacherib tarafından vali olarak atanmıştı. Babil'deki bu görevini yerine getirirken Babil'in ahlaki fikirlerinden etkilenmiş ve onu babası ile büyükbabasından ayıran bu karakter özelliklerini geliştirmiş olabilir. Babilli bir prensesle evlenmişti ve oğullarından biri olan Shamash-shum-ukin Sippar'daki bir Babil sarayında doğmuştu. Ninovalı anne tanrıça İştar'a, Arbelalı İştar'a, Shamash'a ve ulusal tanrı Ashur'a ibadet ederdi.

Esarhaddon tahta çıkar çıkmaz birçok yerlinin geri döndüğü Babil'in onarımına ve düzenlenmesine girişti. Üç yıl içinde şehir ticaret ve sanayi merkezi olduğu eski haline geri döndü. Bunun yanı sıra, Kildanları Marduk-Baladan'ın yönetimindeyken yerleştikleri özel konutlarından kovup bu mülkleri gerçek sahiplerine vererek yerli halkın kalbini kazandı.

Bunların sonucunda Kildanların isyan çıkarması kaçınılmazdı. Marduk Baladan'ın iki oğlu güneyde sorun çıkarmaya başlamışken savaşta bozguna uğradı. Biri Elam'a kaçtı ve orada öldürüldü, diğeri ise merhamet diledi ve diplomatik Esarhaddon tarafından kendisine bağlı bir kral olarak kabul edildi.

Mısır, batıda entrika çevirmekteydi. Etiyopyalı kralı Taharka (İncil'de Tirhakah diye geçer) Sennacherib'in hükümdarlığı boyunca Hezekiya'yı isyan çıkarması için kışkırtmıştı. Kudüs'ü ziyaret eden Asurlu bir elçi "Tirhakah hakkında konuşulanları duymuş... Hezekiya'ya elçiler göndermiş ve şunları söyletmiş... Güvendiğiniz Tanrınızın 'Yeruşalem Asur Kralının eline verilmeyecek' diyerek sizi kandırmasına izin vermeyin. Bakın, Asur krallarının toprakları

mahvederek neler yaptıklarını işittiniz ve gönderildiniz mi? Ulusların tanrıları Gozan, Harran, Rezeph ve Eden'in çocukları gibi atalarımın yok ettiklerini gönderdiler mi? Hamath kralı, Arphad kralı, Sepharvaim, Hena ve İvah şehirlerinin kralları nerede?"[538] Sidon Filistin ve Suriye'de oluşturulan Mısır yanlısı bir birliğe dahildi.

Hükümdarlığının ilk dönemlerinde Esarhaddon batıda askeri harekatlar düzenledi ve o yokken hükümeti annesi Nakia yönetti. Elamlılar bu yeni adeti bir zayıflık olarak gördüler ve Babil'e saldırdılar. Sippar yağmalandı ve şehir putları götürüldü. Asurlu valiler sonunda Elam kralını püskürttüler. Yurda döndükten kısa bir süre sonra görevden alınan Elam kralının yerine oğlu geçti. Genç kral çalınan putları geri vererek Esarhaddon ile iyi ilişkiler kurma adımını attı. O dönemde Elam'da oldukça fazla rahatsızlık yaşanmaktaydı. Kırsal savaşçı Media ve Pers halklarının akınlarından çok çekiyordu.

Sürekli Urartularla ve birbirleriyle savaş halinde olan Cimmerialılar ile İskitler, kuzeyde batıya ve doğuya doğru yayılmışlardı. Esarhaddon, Cimmerialı isstilacıları Kapadokya'dan sürdü. Onlar da Frikya'ya girdiler.

Kuzeydoğu sınırındaki İskit tehlikesi daha belirgindi. Vahşi dağlılar Medialı kabilelerle birleşmiş ve tampon bölge Mannai'yi istila etmişlerdi. Hem Urartular hem de Asurlular bu birliğin haydutluklarından bıkmıştı. Esarhaddon'un komutanları bu durumun üstesinden gelebilecek kapasitedeydiler. Kuzeydoğudaki bölgenin kontrol altına alınmasının dikkate değer sonuçlarından biri Urartularla birliğin sonlanmasıydı.

İmparatorun uğraşmak zorunda olduğu en önemli durum batıdaydı. Sennacherib tarafından çok sevilen Sidon kralı Mısırlıların davasını benimsemişti. Kilikya kralıyla müttefik olmuştu

---

([538]) Yeseya, xxxvii, 8-13.

ama bu yeni dostu ona çok fazla yardım edemezdi. Sidon kuşatma altına alındı ve ele geçirildi. Kraliyet dostları kaçtı ama birkaç yıl sonra yakalanıp başları kestirildi. Ünlü liman yok edildi ve hazineleri Asur'a götürüldü. (M.Ö.676) Esarhaddon Sidon'un yerine, yeni Sidon'un özünü oluşturan Kar-Esarhaddon isminde yeni bir şehir kurdu.

Yahuda ve diğer devletlerle de o dönemde ilgilenilmiş olduğuna inanılır. Kudüs'te Hezekiya'nın yerine henüz on iki yaşında olan Menaşe geçti. Genç kral putperest öğretmenlerinin etkisinden çıkamamış olmalı ki;

Babası Hezekiya'nın yıktığı yüksek yerleri yeniden inşa ettirdi ve Baal adına sunaklar kurdu. İsrail kralı Ahav gibi bir koru yaptırdı ve cennetin tüm sahiplerine ibadet edip onlara hizmet etti... Tanrının evindeki iki avluya da cennetin sahipleri için sunaklar yaptırdı. Oğlunu ateşin içinden geçirdi ve zamanı gözledi. Büyüler yaptı ve tanıdık ruhlarla ve cadılarla ilgilendi: tanrının gözü önünde, onu kızdırsın diye türlü kötülük yaptı. Evine yaptırdığı korunun oyma heykelini koydu. Oysa Tanrı Davut'a, Davut oğlu Süleyman'a söylemişti, bu evde, tüm İsrail kabileleri içinden seçtiğim Yeruşalem'de ismimi sonsuza kadar yaşatacağım.[539]

Yeseya Menaşe'nin tahta çıkmasından sonra kâhinliği bıraktı. Rabbinic kaynaklarına göre düşmanları tarafından yakalanmış ve bir ağaç kovuğuna hapsedilmiş, daha sonra ağaç testereyle ikiye kesilmişti. Diğer tutucu düşünürler de öldürüldü. "Menaşe'nin Yeruşalem'i bir uçtan diğer uca doldurana kadar çok kan döktü."[540] İlk Hıristiyan ağıtlarının birinde sadık olanların çektiği eziyetlerle ilgili İsiah'ın kaderine gönderme yapılmıştır: "Diğerleri zalim alayları ve kirleri denedi, dahası bağları ve hapsedilmeyi: uyuşturuldular,

---

([539]) 2 Krallar, xxi, 3-7.

([540]) 2 Krallar, xxi, 16.

parçalara ayrıldılar, kışkırtılıp kılıçtan geçirildiler."[541] Menaşe'nin tutsaklığıyla ilgili bir Asur belgesi yoktur. "Bu yüzden Tanrı Yahuda halkına Asur kralının ev sahibinin komutanlarını gönderdi, onlar Menaşe'yi dikenlerin arasından aldılar, prangalarla bağladılar ve Babil'e götürdüler. Dert ve ızdırap içindeyken, Tanrı'sına yalvardı ve atalarının Tanrıları huzurunda mütevazi bir şekilde eğildi. Ona dua etti. Tanrı yakarışlarını duydu ve onu tekrar Yeruşalem'deki krallığına geri gönderdi."[542] Yanılgıya düşmüş bir köleye bu şekilde davranmak Esarhaddon'un politikasıyla uyum içindeydi. Asur kaynakları derebeyleri Esarhaddon'a vergi ödeyenleri şu şekilde sıralamıştır: Yahudalı Menaşe, Edom, Moab, Ammon, Sur şehri, Ashdod, Gazze, Byblos kralları ve "Khatti'nin yirmi iki kralı." Arabistanlı Hazael'in gönlü Sennacgerib'in götürmüş olduğu putların geri verilmesiyle alındı.

Mısır Asur'a karşı entrikalar çevirmeye devam etti. Esarhaddon son Etiyopyalı Firavun Taharka ile etkili bir biçimde ilgilenmeye karar verdi. M.Ö. 674'te Mısır'ı istila etti ama ters bir durumla karşılaştı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Sur şehri de daha sonra isyan çıkardı.(M.Ö. 673)

Esarhaddon bir sonraki seferi için detaylı hazırlıklar yaptı. M.Ö. 671'de çok daha güçlü bir orduyla doğuya ilerledi. Bir müfreze Sur şehrine ilerledi ve kuşattı. Esas birlik bu sırada Delta sınırını geçmiş, güneyde Memphis'e kadar muzaffer bir şekilde ilerliyordu. Taharka Memphis'de ezici bir yenilgi yaşadı. Bu büyük Mısır şehri o sırada işgal edildi ve Esarhaddon'un askerleri tarafından yağmalandı. Güney Mısır bir Asur vilayeti oldu. Saisli Neko da dahil olmak üzere birçok önemsiz kral, Asurlu valilerin üzerine atandı. Sur şehri de ele geçirildi.

([541]) Hebrews, xi, 36, 37.

([542]) 2 Tarihler, xxxiii, 11-3, Menaşe Ashur-bani-pal'in hükümdarlığında Babil'e götürülmüş olabilir. Bir sonraki bölüme bakınız.

Yurda geri döndüğünde Esarhaddon Kapadokya şehri Singirli'ye,[543] şu anda Berlin müzesinde olan bir zafer heykeli diktirdi. Bu anıt üzerinde Asur'un "Mısır krallarının kralı" bir dev şeklinde tasvir edilmiştir. Bir eliyle tanrıya adak içkisi dökerken, diğer eliyle asasını ve halkalara takılı iki ipi tutmaktadır. Halkalar Mısır Firavunu Taharka ile sadakatsiz Sur Şehri'nin kralını temsil eden cüce figürlerin dudaklarına takılıydı.

M.Ö. 668'de Etiyopya'daki Napata'ya kaçmış olan Taharka, Kuzey Mısır'a döndü ve isyan çıkartma çalışmalarına başladı. Esarhaddon başka bir sefer daha planlamıştı. Böylece rakibinin elindeki gücün son kalıntısını da yok edecekti. Ama yurdu terk etmeden önce krallığını düzene sokmaya karar verdi.

Yurtta değilken Babil sempatisi yüzünden imparatoru sevmeyen eski Asur grubu, tahta yeni birini geçirmekle ilgili komplolar kuruyordu. Babil kayıtlarına göre, M.Ö. 669'da "Kral Asur'da kaldı" ve "birçok asilzadeyi kılıçla öldürdü." Ashur-bani-pal de komplo kuranlara dahildi. Komplocular için yalvarmış olması da önemlidir. Veliaht prensi Sinidinabal öldü, belki de öldürülmüştü.

M.Ö. 668 yılının Nisan ayında yapılan Tanrıça Gula Festivali'nde Esarhaddon, imparatorluğunu iki oğlu arasında paylaştırdı. Ashur-bani-pal. Asur Kralı olması için seçildi. Shamash-shum-ukin ise Ashur-banipal'e bağlı Babil kralı olacaktı. Diğer oğullar rahiplik görevlerine atandılar.

Bu düzenlemeler tamamlandıktan kısa bir süre sonra, hasta olan Esarhaddon, Mısır'a doğru yola çıktı. Ekim ayının sonuna doğru öldü ve seferiyle ilgili ilk kayıtlar Ashur-bani-pal'in hükümdarlığının kayıtlarına dahil edildi. Taharka Memphis'te bozguna uğratıldı. Bunun üzerine Thebes'e kadar geri çekildi.

([543]) İsimdeki g harfi Türkçe'deki gibi okunur.

"Asur kralları arasındaki en asil ve en sempatik kişi" olarak övülen insanın hayatı işte böyle geçmişti. Karakterinde cezp edici birçok özellik vardı. Birçok sosyal reform başlatmış ve küstah asilzadeleri kontrol altında tutabilmişti. Onun yönetimi altında ticaret de gelişmişti. Yeni bir şehir kurmaya kalkışmadı ama tapınak yaparak veya var olan tapınakları onararak rahiplerin saygısını da kazanmıştı. Ninova'da yeni "Ashur evi" kurmuş ve Babil'de birçok tapınağı yeniden yaptırmıştı. Oğlu Ashur-bani-pal ise son önemli Asur kralıydı.

YİRMİNCİ BÖLÜM
ASUR VE BABİL'İN SON YILLARI

Konular

Ninova ve Babil'in Kötü Yazgısı- Babilli Tektanrıcılık- Ashurbanipal ve Kardeşi Babil Kralı- "Bel'in Ellerini Tutma" Töreni- Marduk'un E-sagila'ya Geri Verilmesi- Asur'un Mısır İstilası ve Thebes'in Yağmalanması- Lidya'nın Asur'a Başvurması- Elam Bastırılıyor- Babil Ayaklanması- Babil Kralının Ölümü- Susa'nın Yağmalanması- Mısırlı Psamtik- Cimmerialıların Yenilgisi- Ashurbanipal'in Edebi Faaliyetleri- Sardanapalus Efsanesi- Asur'un Son Kralı- Ninova'nın Düşüşü- Yeni Babil İmparatorluğu- Mısırlı Neko Suriye'den Sürülüyor- Yahudalı Kral Yehoyakin Görevden Alınıyor- Sidkiya'nın Ayaklanması ve Cezası- Kudüs'ün Düşüşü ve İbrani Esareti- Yeremya Kudüs İçin Ağıt Yakıyor- Babil'in Son Bağımsız Kralı- Fatih Koreş'in Yükselişi- Pers Kralı ve Kartal Efsanesi- Koreş Lidya'yı Fethediyor- Babil'in Düşüşü- Yahudiler Yahuda'ya Geri Dönüyor- Koreş'ten Büyük İskender'e Babil.

***

Ninova'nın yükü... RAB tez öfkelenmez ve çok güçlüdür Suçlunun suçunu, asla yanına koymaz. Geçtiği yerde kasırgalar, fırtınalar kopar. O'nun ayaklarının tozudur bulutlar. Bir buyrukla kurutur denizi, kurutur bütün ırmakları. Solar Başan'ın, Karmel Dağı'nın yeşillikleri ve Lübnan'ın çiçekleri... Parçalara bölünen

yüzünün önünde çıkacak ortaya... Irmakların kapıları açıldı ve yerle bir oldu saray. Tanrı'nın dediği oldu, soyup götürdüler kenti. Güvercinler gibi inliyor cariyeler, göğüslerini döverek... Kuşatma vakti için su biriktir kendine, savunmanı güçlendir. Tuğla yapmak için kili çiğne, kalıpları hazırla. Orada ateş seni yiyip bitirecek, kılıç seni kesip biçecek... Ey Asur Kralı, yöneticilerin öldü, uyudu sonsuza dek soyluların. Halkın dağlara dağıldı. Onları toplayacak kimse yok. Uğradığın felaketten kurtuluş yok, yaraların ölümcül. Başına gelenleri duyanlar sevinçle el ovuşturuyorlar. Çünkü dinmeyen vahşetinden kim kaçabildi ki?[544]

Babil'in kötü sonu da önceden söylendi:

"İlah Bey diz çökmüş, ilah Nebo sinmiş... Ey Babil, erden kız, İn aşağı, toprağa otur. Ey Keldani kızı, tahtın yok artık, yere otur... Gençliğinden beri emek verdiğin muskalarına, çok sayıda büyüye devam et; belki yararını görür, kimilerini titretirsin. Aldığın öğütlerin çokluğu seni tüketti. Yıldız falcıların, yıldızbilimcilerin, aybaşlarında ne olacağını bildirenlerin, şimdi kalksınlar da başına geleceklerden seni kurtarsınlar. Bak, hepsi anızdan farksız, ateş yakacak onları... Emek verdiğin adamlar böyle olacak. Gençliğinden beri alış veriş ettiğin herkes kendi yoluna gidecek, seni kurtaran olmayacak."[545]

Karanlık ve uğursuz kara bir buluta benzer kasvetli bir zemine karşı, Mezopotamya ihtişamının son yüzyılındaki Asur görkemini ve Babil güzelliğini anlattık. Eski medeniyetler yok olmadan önce hızla olgunlaştılar. Krallar hala lüks ve gösterişin keyfini çıkarıyorlardı. Şehirler kamçı şaklamaları, tekerlek gürültüleri, koşan atlar, sarsılan savaş arabalarının sesiyle inliyordu. Atlılar hem parlak kılıçlar hem de parıldayan mızraklar kaldırmıştı... Yiğitler allar kuşanmış.[546] Fakat kültürlü insanların zihinlerini

(544) Nahum, i, ii, ve iii.

(545) Seşeya, xlvi, 1; xlvii, 1-15.

(546) Nahum, iii, 2, 3; ii, 3.

meşgul eden şey yaşam ve yaradılışın sırlarıydı. Kütüphanelerde, tapınaklarda ve gözlemevlerinde filozoflar ve bilim adamları eski batıl inançların asılsız yapılarını yıkıyorlardı. İnsanlığın görev ve sorumluluklarını daha yüce bir biçimde algılayabiliyorlardı. İlahi aşkı ve ilahi rehberliği kavramışlardı ve ruh hakkında Wordsworth gibi düşünüyorlardı. Ruh,

Olası yüceliğin
Belirsiz bir duyusu ki onun arzuladığı
Gelişen beceriler sahip.

Babil'in son krallarından biri olan Nebukadnessar bir dua yazmıştı. Bu dua, dini düşüncelerin azametini ve putlara artık hayranlık ve saygı duymayan insanların (yani tanrısı insan elinden çıkmış olmayan insanların) eriştiği duygulardan bahsediyordu.

Ey ölümsüz prens! Her şeyin efendisi!
Sevdiğin ve ismi sizi memnun eden kral olarak
Onun yaşamını yönlendirin ve
Düzgün bir yola sevk edin.
Ben prensim, size itaat edenim,
Elinizin yarattığıyım;
Beni siz yarattınız ve
Tüm insanların egemenliğiyle
Beni görevlendirdiniz.
Tüm insanlara bahşettiğiniz
Lütfunuze göre, Ey tanrım,
Yüce hükmünüzü sevmemi sağlayın,
Ve yaratın kalbimde
Sizin tanrılığınıza inanmayı
Ve siz nasıl istiyorsanız onu bahşedin bana,
Çünkü beni siz yarattınız.[547]

([547]) Goodspeed'in A History of the Babylonians and Assyrians, sf. 348.

"Yıldız falcıları" bilim adamı oldular ve tutulmaları önceden haber verdiler. Entelektüel aktivitelerin her evresinde insanlar batıl inançların enkazından gerçeği eleyip çıkarıyorlardı. Kaderleri dile getirilince ve güçleri bir daha kazanılmamak üzere yıkılınca, Babil ve Asur yeni bir çağın eşiğinden geçmek üzereymiş gibiydi. Ninova aniden yok oldu. Babil "bunadıktan sonra" öldü.

M.Ö. 668'de Esarhaddon'un öldüğü haberi Ninova'da duyulunca, tahta yeni bir kralın çıkması için yapmış olduğu ayarlamalar düzgün ve hızlı bir şekilde devam ettirildi. Annesi Nakia Kral Naibi gibi hareket ediyordu. Bu mesleğini egemenlik altındaki tüm sadık ve köle vatandaşların torunları Ashur-bani-pal (Asur İmparatoru) ile Shamash-shum-ukin'in (Babil Kralı), yönetimi altına girmesini emreden bir bildiri yayınlayarak sonlandırdı. Başkente barış hâkimdi ve vilayetlerde de sorun yok sayılırdı. Arvad ve Ammon şehirlerinin yönetimi için yeni liderler görevlendirildi. Bunun dışında başka bir yerde değişiklik yapılmadı.

Babil yeni kralını oldukça iyi karşıladı. Çünkü doğuştan bir Babilli'ydi ve Babilli bir prensesin oğluydu. Antik krallık artık bir vilayet olarak yönetilmeyeceği için vatandaşlar oldukça mutluydu. Eskiden sahip olduğu itibar ve ayrıcalıkları tekrar kazandı böylece. Fakat derin ve büyük bir sıkıntı vardı. Tanrı Marduk, Ashur tapınağında hâlâ esir olarak tutuluyordu. Eğer Marduk E-sagila'ya geri getirilemezse hiçbir kral doğru düzgün hükümdarlık yapamazdı. Gerçekten de "Bel'in ellerini tutana" dek ülkenin efendisi olarak görülmedi.

Tanrının ellerini tutma töreni bir hürmet göstergesiydi. Tören tamamlanınca, kral Marduk'un hizmetlisi veya kölesi olurdu. Her gün emirler almak ve ona tapmak için yüce tanrının huzuruna çıkması gerekliydi. Bütün krallığın refahı kralın tanrıya karşı tutumuna bağlıydı. Eğer Marduk kraldan memnunsa, ülkeyi kutsardı. Eğer kızgınsa ülkede felaketlere sebep olurdu. Bu nedenle dindar ve sadık bir kral halkının koruyucusuydu.

Kralın tanrıyla ilişkisi Babil'deki rahipler üzerinde etkiye sahipti. Rahipler tahtın arkasındaki güçtü. Kraliyet ailesinin kaderi onların elindeydi. Bir kralın pozisyonunu güçlendirebilir veya eğer kral onların taleplerini yerine getirmezse onu görevden alabilirlerdi. Rahipler tarafından desteklenmeden Babil'i yöneten bir kralın konumu asla sağlam bir konum değildi. Eğer ulusal tanrının putu tapınağa konmazsa, rahiplerin işbirliğini de elde edemezdi. Kral neredeyse, Marduk'un da orada olması gerekirdi.

Shamash-shum-ukin, ağabeyinden Bel Marduk'u Babil'e göndermesini rica etti. Ashur-bani-pal bir süre karar veremedi. Ashur'un temsilcisi olarak, güneyde yer alan krallıkla ilişkilerinde babasına kıyasla daha az değerli bir konuma düşmek istemiyordu. Sonunda güneş tanrısı ve yasa koyucu Shamash'ın kehanetlerine danışmakta karar kıldı. Bunun üzerine tanrıya Shamash-shum-ukin'in Ashur'un tapınağındaki "Bel'in ellerinden" tutarak onun temsilcisi olarak Babil'e dönüp dönemeyeceği soruldu. Cevap olarak, Shamash rahipleri imparatora Bel Marduk'un kendisine ait olmayan bir şehirde esir olarak tutulduğu sürece egemen bir lord olarak hükümdarlık yapamayacağını söylediler.

Ashur-bani-pal bu fikri kabul etti ve Bel Marduk'tan Babil'e dönmesini istemek için Ashur tapınağını ziyaret etti. "Düşünceleriniz öfkenizle bir hiç haline gelen Babil'de yaşasın. Yüzünüz yüksek ve yüce tapınak E-sagila'ya dönsün. Sizi hak etmeyen bir şehir için terk ettiğiniz evinize dönün. Ey Marduk! Tanrıların efendisi, size Babil'e geri dönme emri veriyorum."

Böylece Ashur-bani-pal rahiplerin istekleri üzerine dini ve değerli bir davranışta bulundu. İmparatorun seslendiği Marduk da hoş bir cevap verdi ve put E-sagila'ya geri gönderildi. Ashur-bani-pal ve Shamash-shum-ukin rahiplerin ve askerlerin geçit törenini yönlendirdi. Her iki şehirde de özenle hazırlanmış törenler yapıldı. Yerel halkın taptığı diğer putlar da Marduk'a sevgi göstergesi olarak huzuruna sunuldu.

Babil neredeyse yirmi beş yılın ardından tapınağına geri getirilen tanrıyı karşıladı. Rahipler gizleyemedikleri bir memnuniyetle bu olayı kutladılar ve Shamash-shum-ukin'in "Bel'in ellerini tutma" töreniyle övündüler. Halk eğlenceleri de oldukça geniş kapsamlıydı. Babil yeni bir bolluk döneminin başlatıldığına inanıyorlar, rahipler ve soylular krallığın yeniden özgür, bağımsız ve güçlü olacağı günü iple çekiyorlardı.

Ashur-bani-pal (M.Ö.668-626) babasının Mısır'la ilgili planlarını tamamlamak için düzenlemeler yaptı. Tartan sefere devam ediyordu ve Taharka Memphis'ten sürülmüştü. Yenik düşmüş firavun Etiyopya'ya döndü ve bir daha asla Asurluları kovma girişiminde bulunmadı. M.Ö.666 yılında öldü. Mısır'ın güneyinde yer alan bazı önemsiz kralların Taharka'nın başlattığı komploları desteklediklerı öğrenilince, bu kralların şehirlerinin de hakkından gelindi. Saisli Neko yakalandı ama Ashur-bani-pal'in huzuruna çıkınca affedilerek Asur valisi olarak Mısır'a geri gönderildi.

Taharka'nın yerine Firavun Shabaka'nın oğlu Tanutamon geçti. M.Ö. 663'te güçlü bir orduyla Thebes'ten kuzeye doğru ilerledi. Memphis'i ele geçirdi. Neko öldürüldü. Herodot Neko'nun oğlu Psamtik'in Suriye'ye sığındığını belirtir. M.Ö. 661'de Ashur-bani-pal'in ordusu Mısır'ın güneyini silip süpürdü ve Etiyopyalılar'ı sürdü. Tanutamon güneye kaçtı. Asurlular başarılarını devam ettirdiler. Thebes'i ele geçirdiler ve yağmaladılar. Şehrin asillerinin bir kısmı öldürüldü, bir kısmı ise esir alındı. Thebes'ten No (Nu-Amon: Amon şehri) ismiyle bahseden Nahum'un kehanetine göre "yavruları köşe başlarında paramparça edildi. Soyluları için kur'a çekildi, zincire vuruldu ileri gelenleri."[548] Thebes bir daha asla itibarını geri kazanamadı. Hazineleri Ninova'ya gönderildi. Mısır'daki Etiyopya üstünlüğü sona erdi ve Neko'nun oğlu Psamtik, Asur'a bağlı olarak hükümdarlık yapmaya başladı.

([548]) Nahum, iii, 8-11.

Filistin ve Anadolu'nun deniz kıyılarındaki krallar artık Mısır'dan yardım isteyemeyeceklerini anladıklarında, kaçınılmaz duruma boyun eğdiler ve Asur'a karşı komplolar kurmaya son verdiler. Arvad, Sur Şehri, Tarsus ve Tabal kralları Ashur-bani-pal'e hediyeler gönderdi. Yine de, Arvad hükümdarı görevden alındı ve tahta oğlu çıkarıldı. Ama en olağandışı gelişme Yunan efsanelerinde boy gösteren Lidya kralı Gyges'in hükümet temsilcileriyle Ninova'ya yaptıkları ziyaretti. Bu kral M.Ö.676'da Frikya kralı Midas'ı düşüren Cimmerialılar yüzünden bitap düşmüştü. Ashur-bani-pal'in yardımını istiyordu. Asurluların Cimmerialılara karşı Tabal'da harekata çıkıp çıkmadığı bilinmemektedir. Gyges vergi ödemediği için, Anadolu'nun güneybatısındaki Caria devletinden aldığı paralı askerlerle ordu oluşturdu. Kilikyalı Yunanlar ve Achaeanlarla Kıbrıslı Fenikeliler, Asur'a sadık kaldılar.

Elam M.Ö.665'te Akad'a saldırarak sorun çıkardı ama Asur ordusu Dur-ilu'da saldırganları püskürttü ve Susa'ya gönderdi. Elamlılar Ula Nehri'nin kıyılarında yapılan bir savaşta ağır bir yenilgi aldılar. Kral Teumman öldürüldü ve Urtagu kralının oğlu tahta geçti. Elam bu şekilde Asur boyunduruğu altına girdi.

Ashur-bani-pal'e karşı kurulan en şaşırtıcı ve en heyecan uyandıran komplo, Babilli ağabeyi Shamash-shum-ukin tarafından teşvik edilendi. Bu olay iki kardeş on beş yıl boyunca barış içinde yaşadıktan sonra gerçekleşti. Hiç şüphesiz E-sagila'daki rahip grubunun bu olayda parmağı vardı. Kral Babil'in o sırada kötü hasatlar nedeniyle zorluklar çektiği gerçeğinden oldukça etkilenmiş olmalıydı. Rahiplere göre Marduk çok kızgındı. İnsanlar Asur'un boyunduruğundan kurtulamadıkları için, onları cezalandırdığına inanıyorlardı.

Babil'in tapınak hazineleri müttefiklerin birliğini satın almak için kullanılacaktı. Ashur-bani-pal komployu öğrenmeden önce kardeşi Babil'deki birçok valiyi dize getirmişti. Kildanlılar, Aramiler, Elamlılar ve Filistin ile Suriye'deki birçok önemsiz kral ve hatta

Mısır ve Libya bile ona yardım etmeye hazırlardı. Ama Ur'un sadık valisi yaklaştığında, Erech'teki üstüyle iletişime geçti. O da Ashur-bani-pal'e büyük komplodan bahsetti. Bu haber Ninova'ya hemen ulaştı. İmparatorun kalbi acı ve kederle doldu. Daha sonra yazılan bir yazıtta "vefasız kardeşinin" ona gösterdiği iyilikleri unuttuğundan yakınmıştır. "Görünürde dudaklarından dökülen sözler samimi sözlerdi. Ama kalbinde cinayet planlamıştı."

M.Ö.652'de Shamash-shum-ukin, Ashur-bani-pal'in Babil şehirlerindeki tanrılara adaklar sunmasını yasaklayarak krizi başka bir boyuta taşıdı. Böylece bağımsızlığını ilan etmiş oldu.

Aynı anda savaş patlak verdi. Ur ve Erech kuşatma altına alındı ve Kildanlar tarafından ele geçirildi. Bir Elam ordusu Babil kralının yardımına koştu. Ama yurdundaki karmaşık siyasi koşullar nedeniyle ordu geri çekildi. Asur orduları Babil'i silip süpürdü. Babil ele geçirilmeden önce, Kildanlar güneyde tamamen zapt edilmişti. Bu büyük ticaret merkezi üç sene kuşatma altında kaldı ve açlıktan boyun eğmek zorunda kaldı. Asurlular şehir kapılarına girerken heyecan uyandıran bir olay yaşandı. İsyankâr kral Shamash-shum-ukin kendini sarayına kapattı ve ateşe verdi. Köleleri, hazineleri ile karısı ve çocuklarıyla beraber alevler arasında kayboldu. Ashur-bani-pal M.Ö.647'de Babil Kralı Kandalanu[549] ilan edildi ve M.Ö. 626'da ölene dek hükümdarlık yaptı.

Elamların da üstesinden gelindi. Bu mutsuz ülke Susa'yı ele geçiren Asur birliklerinin gücü altında ezildi. Daha sonra bu seferin en büyük zaferinin, Nana heykelinin keşfedilip antik Sümer şehrine geri dönmesi olduğu belirtilmiştir. Elam'ın direniş gücü sonunda tükendi. Ülkenin toprakları Medesliler ve Perslilere yem oldu. Bu halklar kısa süre sonra o toprakların sahibi oldular. Böylece, Ashur-

(549) Batlamyus'un Kineladanus'u

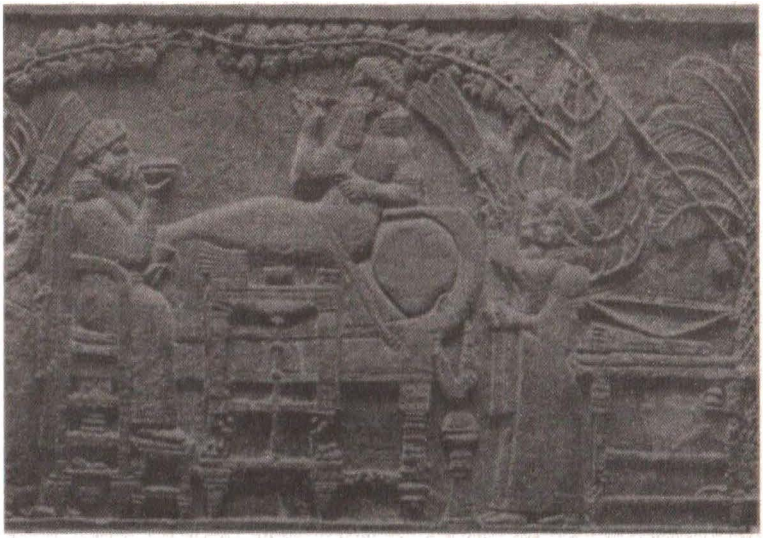

ASHUR-BANI-PAL BİR ÇARDAKTA UZANIRKEN- Mermer tabaka Ninova'da keşfedilmiştir. *(Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.)*

bani-pal tampon bir devleti yok ederek, ölümünden yirmi yıl sonra Asur İmparatorluğu'nu parçalaması kaderlerinde olan insanların elini güçlendirdi.

Babil'in batıdaki müttefikleriyle de ilgilenildi. O sırada Yahudalı Menaşe Babil'e gönderildi. (2 Chronicles, xxxiii, II) Ama daha sonra affedildi. Kuzeybatıdaki Menes ve Mannai ziyaret edildi ve isyanları bastırıldı. Urartu'nun sona ermekte olan devletiyle yeni bir birlik oluşturuldu.

Mısırlı Psamtik Asur egemenliğinden kurtulmuştu ve müttefiği Lidya kralı Gyges'ten paralı askerler aldı ve egemenliğini güneye doğru genişletti. Kraliyet soyundan gelen bir prensesle evlenerek Etiyopya'yla barış yaptı. Gyges bu şekilde Psamtik'e yardım ederek ordusunu zayıflatmış olmalıydı. Çünkü çok ağır bir yenilgi

aldı ve daha sonra Cimmerialılar tarafından öldürüldü. Oğlu Ardys yardım için Asur'a başvurdu. Ashur-bani-pal Kilikya'ya bir ordu gönderdi. Asur ve Lidya'nın ortak harekatları Cimmerialılar Krallığını M.Ö.645'te yıktı.

Ashur-bani-pal'in kayıtları M.Ö.640 yıllarında sona ermiştir. Bu yüzden hükümdarlığının son on dört yılında yaşanan olayları takip edemiyoruz. Büyük olasılıkla her yerde barış hâkimdi. Tanrıça kültünün taraftarı olan bu büyük kral hoşgörü ve durgunluk dönemine geçti. Sardanapalus ismi altında gösteriş ve lüks içinde yaşayan duygusal doğulu bir hükümdar geleneğine kapıldı ve Medesler isyan çıkardığında yanan sarayında öldü. Fakat şu da bilinmektedir ki, birden fazla kral Sardanapalus efsanesine katkıda bulunmuştur. Çünkü Ashur-bani-pal Ninova kuşatması yaşandığında yirmi yıldır mezarında yatmaktaydı.

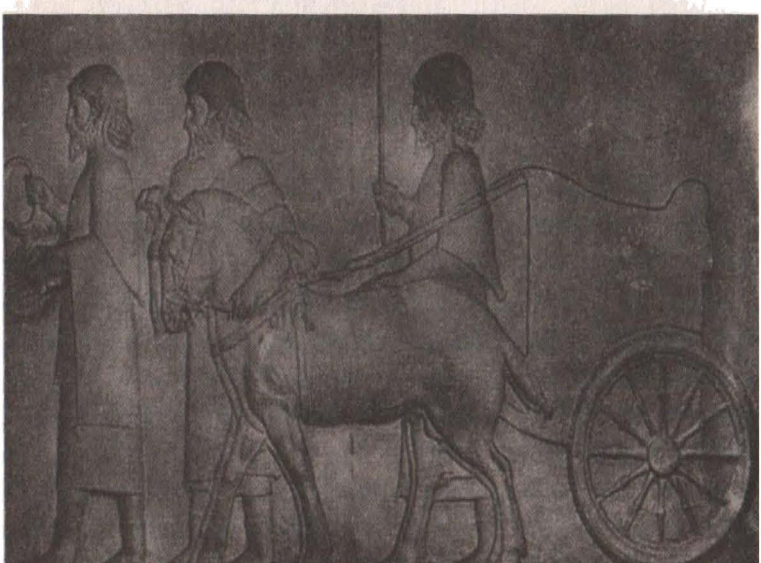

AT ARABASI VE HALKALAR GETİREN PERSLER- *Persepolis'te bulunan yarım kabartma .(Şu anda İngiliz Müzesi'ndedir.)*

İncil'de bu kraldan "büyük ve asil Asnapper" olarak bahsedilir ve Babillileri, Elalıları ve diğer kolonicileri "Samiriye şehirlerine"[550] yerleştiren imparator olarak boy gösterir.

Ninova'ya dekorasyonuna aşırı masraf harcanan muhteşem bir saray yaptırdı. Geniş kapsamlı konuların tasvir edildiği heykeller Asur sanatının en iyi örneklerindendi. Gerçekçilik ile incelik ve orijinallik birleştirilerek dönemin sanatsal üretimleri değer olarak üst sınıfa çıkarılmıştır.

Ashur-bani-pal ünlü babası Esarhaddon'un öğretmenlerinden aldığı mükemmel eğitimle övünürdü. Sarayında muhteşem bir kütüphanesi vardı. Bu kütüphanede Babil klasiklerinin çevrildiği ve yazıldığı kil tabletlerden binlerce vardı. Bu kültürlü kralın bilgece şevki Babil yaradılış hikâyesinin, *Gılgamış ve Etana Efsanelerinin* ayrıca diğer edebi ve dini eserlerin korunmasından kaynaklanıyordu. İngiliz Müzesi'ndeki edebi tabletlerin çoğu Ashur-bani-pal'in kütüphanesinden alınmıştır.

Ashur-bani-pal'in iki oğlunun hükümdarlıklarının Asur'a ait kaynakları yoktur. Oğullarından biri küçük bir saray kuran ve Kalkhi'deki Nebo Tapınağı'nı yeniden yaptıran Ashur-etil-ilani'dir. Diğeri ise Ninova'da öldüğü tahmin edilen Sin-shar-ishkun'dur. Görünüşe göre, Ashur-etil-ilani en az altı yıl hükümdarlık yapmıştır. Ondan sonra ise tahta kardeşi geçmiştir.

Ashur-bani-pal'in ölümünden bir yıl sonra, bir Kildan olan Nabopolassar Babil'de kral ilan edildi. Babilli bir efsaneye göre denizden gelen akıncıları engellemek için bir orduyla güneye giden Asurlu bir komutanmış. Nabopolassar'ın boyunduruğu Babil ve Borsippa'yla sınırlıydı. Ama kızı Nebukadnessar'la evlenen Medialı kralla bir birlik kurarak kendisini güçlendirdi. Babil'in güçlendirilmesi gereken yerlerle ilgilendi, Ashur-bani-pal tarafından

---

([550]) Ezra, iv, 10.

yıkılan Marduk tapınağını tekrar inşa ettirdi ve Asurlularla Mezopotamya'daki müttefiklerine savaş açtı.

M.Ö.606'da Ninova düştü. Sin-shar-ishkun Babilli amcası Shamash-shum-ukin ve efsanevi Sardanapalus gibi kendi sarayında ölmüş olabilir. İskitler ve Medeslerin büyük Asur başkentini kuşatıp kuşatmadıkları bilinmemektedir. Nahum çığlık çığlığa der ki: "Elleri kanlı kentin vay haline! Yalanla, talanla dolu. Yağmalamaktan geri kalmıyor... Irmakların kapıları açıldı ve yerle bir oldu saray... Yağmalayın altınını, gümüşünü... Her Şeye Egemen RAB diyor ki: "Sana karşıyım".[551]

Herodot'a göre, Cyaxares komutasındaki bir Medes ordusu Asurluları yenmişti ve İskitler Media'yı işgal ettiklerinde Ninova'yı kuşatıyorlardı. Cyaxares kuşatmayı kaldırdı ve onlara saldırdı ama bozguna uğradı. Daha sonra İskitler, Asur ve Mezopotamya'yı silip süpürdü ve Mısır'ın Delta sınırından girdi. Psamtik pahalı hediyelerle krallığını kurtardı. Sonunda, Cyaxares bir ziyafet esnasında İskit liderlerini öldürttü ve daha sonra Ninova'yı ele geçirdi.

Asur tamamen yıkılmıştı. Kılıçtan kurtulan Asurlu asiller ve rahipler Babil'e kaçtılar. Bazıları Filistin ve Mısır'a sığındı.

Yirmi altıncı Mısır Hanedanlığının ikinci Firavunu Neko, Asur'un düşüşünden yararlanmakta hiç tereddüt etmedi. M.Ö. 609'da Mısır'ın uzun süre önce kaybettiği Asya'daki bazı topraklarını geri alma çalışmalarına başladı ve bir ordu ve donanmayla harekata geçti. Gazze ve Askalon ele geçirildi. Menaşe'nin torunu Yoşiya Yahuda kralıydı. "Yoşiya'nın krallığı sırasında Mısır Firavunu Neko Asur Kralı'na yardım etmek üzere Fırat Irmağı'na doğru yola çıktı. Kral Yoşiya da Neko'nun üzerine yürüdü. Megiddo'da karşılaştılar. Neko Yoşiya'yı öldürdü."[552] Oğlu Jehoahaz ondan sonra tahta geçti

---

([551]) Nahum, iii and ii.

([552]) 2 Krallar, xxiii, 29.

ama üç ay sonra Neko tarafından görrevinden alındı. Neko Yoşiya'nın başka bir oğlunu (Eliakim'i) tahta geçirdi "ve adını Jehoiakim olarak değiştirdi."[553]

Neko Fırat'a doğru ilerlerken, Prens Nebukadnessar[554] komutasındaki bir Babil ordusuyla karşılaştı. Mısırlılar M.Ö.605'te Karkamış'ta bozguna uğratıldılar. (Yeremya, xvi, 2)

M.Ö. 604'te Nabopolassar öldü ve ünlü 2. Nebukadnessar Babil tahtına yükseldi. Babil'in en büyük krallarından biri oldu ve neredeyse kırk yıl hükümdarlık yaptı. Herodot'un anlattığı şehri inşa eden de oydu. Ayrıca hiçbir ordunun yıkamayacağı dış duvarı yaptıran da oydu. Marduk'un tapınağı her zamankinden daha mükemmel bir şekilde dekore edildi. Büyük saray ve asma bahçeleri bu güçlü kral tarafından yaptırıldı. Kral hiç şüphesiz Ninova'dan kaçan yetenekli zanaatkârları kendi şehrine çekmeyi başarmıştı. Ayrıca diğer şehirlerdeki tapınakları da onardı ve rahiplere cömert hediyeler verdi. Çeşitli ülkelerden Babil'e köleler geldi. Bu köleler çiftlik işçileri olarak kanal temizliğinde çalıştırılıyorlardı.

Babil'in ticareti ve iş alanları olağanüstü derecede gelişti. Nebukadnessar'ın askerleri kervan yollarını mesken tutan haydut gruplarından intikam aldı. Karkamış'ta yaşadığı ezici yenilgiden sonra "Mısır Kralı bir daha ülkesinden dışarı çıkamadı. Çünkü Babil Kralı Mısır Vadisi'nden Fırat Irmağı'na kadar, daha önce Mısır Firavunu'na ait olan bütün toprakları ele geçirmişti."[555] Yahudalı Jehoiakim "Babil'e götürmek için onu prangalarla bağlayan"[556] Nebukadnessar tarafından esir düşürülene dek Neko'ya sadık kaldı.

([553]) Ibid., 33-5.

([554]) Nebukadnessar Nebuchadnezzar'dan daha doğrudur.

([555]) 2 Krallar, xxiv, 7.

([556]) 2 Tarihler, xxxvi, 6.

Daha sonra Kudüs'e geri gönderildi. "Yehoyakim üç yıl ona (Nebukadnessar'a) boyun eğdiyse de sonradan fikrini değiştirerek Nebukadnessar'a başkaldırdı."[557]

Kildan, Suriye, Moabite ve Ammonite grupları Yahuda sınırlarını taciz ediyorlardı. Krala sanki Babil'in gücü tükenmiş gibi geliyordu. Nebukadnessar acelcyle batıya gitti ve akıncıları dağıttı. Yehoyakim öldü ve on sekiz yaşındaki oğlu Yehoyakin yerine geçti. Nebukadnessar Kudüs'ü ablukaya aldı. Genç kral ona boyun eğdi ve Babil'e gönderildi. "Bütün Yeruşalem halkını, komutanları, yiğit savaşçıları, marangozları, demircileri, toplam on bin kişiyi sürgün etti. Yahuda halkının en yoksul kesimi dışında kimse kalmadı."[558] Nebukadnessar'ın savaşçılara ve işçilere ihtiyacı vardı.

Yahuda'nın tahtına Sidkiya Asur tebaası olarak geçti. Birkaç yıl sadık kalsa da, Sur Şehri ve Sidon, Moab, Edom ve Ammon şehirleriyle Mısır'ın egemenliği için komplolar kurmaya başladı. Yirmi altıncı Hanedanlığın dördüncü kralı Firavun Hophra (Apries) komploculara yardım etmek için harekete geçti ve "Sidkiya Babil kralına karşı ayaklandı."[559]

Nebukadnessar Mezopotamya boyunca güçlü ordusunu komuta etti ve Rivla'da orduyu ikiye böldü. Bir bölümü Yahuda'ya inerek Lachish'i ve Azekah'ı ele geçirdi. Kudüs yaklaşık on sekiz ay korunabildi. Daha sonra "kıtlık vurdu şehri. Bu yüzden ülkedeki insanlar için hiç ekmek kalmadı. Şehir parçalandı. Savaşçıların hepsi kaçtı ve kralın bahçesinin yanındaki iki duvar arasındaki kapıdan geçerek şehri terk ettiler." Sidkiya da kaçmaya kalkıştı ama yakalanarak Rivla'da olan Nebukadnessar'ın huzuruna götürüldü.

([557]) 2 Krallar, xxiv, 1.

([558]) 2 Krallar, xxiv, 1.

([559]) Yeremya, lii, 3.

"Babil kralı Sidkiya'nın oğullarını babalarının gözleri önünde öldürdü... Daha sonra Sidkiya'nın gözlerini kör etti ve onu zincire vurup Babil'e götürdü. Ölene kadar zindanda tuttu." [560]

Yahudilerin büyük bir kısmı Babil'e nakledildi. Orada çiftlik işçileri olarak çalıştırıldılar. Bazıları önemli resmi işlerde yer alacak kadar yükseldi. Bir kısmı ise Yeremya ile birlikte Mısır'a kaçtı.

Kudüs yağmalanmış ve kimsesiz kalmıştı. Asurlular "Tanrının ve kralın evini hatta Kudüs'teki tüm evleri yaktılar." Ayrıca "Kudüs'ün çevresindeki tüm duvarları yıktılar." Yeremya yakındı:

İnsanlarla dolu şehir nasıl da yalnız kaldı! Nasıl bir dul haline geldi! Uluslar arasında en muhteşemi, vilayetlerin prensesi şehir nasıl oldu da bağımlı hale geldi! Geceleri acısından ağlıyor, gözyaşları hâlâ yanaklarında; âşıkları arasında onu rahatlatacak kimse yok! Tüm dostları ona hainlik ettiler, artık onun düşmanı oldular. Yahuda acı ve kölelik yüzünden esarete mahkûm oldu; huzur bulamadı. Ona zulmedenler boğazından tuttular... Kudüs dertli ve sefil günlerinde eski günlerinde sahip olduğu güzel şeyleri hatırladı... [561]

Sur şehri kuşatıldı ama ele geçirilemedi. Kralı Nebukadnessar'la barış anlaşması yapıldı.

Babil'in bir sonraki kralı Amel-Marduk yani İncil'deki adıyla "Kötü Marduk", iki yıl gibi kısa bir süre hükümdarlık yaptı. Yehoyakin'i hapisten çıkardı ve kraliyet sarayında yaşamasına izin verdi.[562] Berosus, Amel-Marduk'un dağınık bir yaşam sürdüğünü ve eniştesi Nergal-shar-utsur tarafından öldürüldüğünü söyler. Nergal-shar-utsur da ülkeyi ancak iki yıl yönetebildi. Bunun

---

(560) Yeremya, lii, 4-11.

(561) The Laminations of Jeremiah, i, 1-7.

(562) Yeremya, lii, 31-4.

ardından Nergal-shar-utsur'un oğlu Labashi-Marduk tahtta dokuz ay kaldı. Rahipler tarafından tahttan indirildi. Daha sonra tahta Nabu-na'id (Nabonidus) isimli Babilli bir prens geçti. Bu prens Babil'in son bağımsız kralıydı. Oğlu Belşassar hükümdarlığın ikinci kısmında kral naibi olarak görev yaptı.

Nabonidus yönetimde olduğu sırada (M.Ö.556-540) tapınakları onarma işiyle meşgul oldu. Güneş tanrısı Shamash'ın Sippar'daki tapınağını yeniden yaptırdı. Son yıllarında da ay tanrısı Sin'in Harran'daki evini onardı.

Nabonidus'un dini yenilikleri Babil'de desteklenmemesine neden oldu. Çünkü Ur, Erech, Larsa ve Eridu tanrılarını E-sagila'ya götürmüştü. Marduk ve rahipleri bu durumdan rahatsız oldu. Yüce tanrının itibarı Nabonidus'un uyguladığı politikayla tehdit ediliyordu. Babil'in düşüşünden sonra oluşturulan bir yazıtta şöyle anlatılıyor: Marduk "çevredeki topraklara baktı uzun uzun... adil bir prens arıyordu, ellerinden tutacak ve ona tapacak bir prens... Koreş ismiyle çağırıyordu."

Koreş, Perslerin fethettiği küçülmüş Elam vilayeti Anshan'ın kralıydı. (Yarı mitsel yarı gerçek Akhamanish'in soyundan gelen) Achaemenialı olduğunu iddia ediyordu. Akhamanish Hint Avrupalı Manu'ya veya Alman Mannus'a benzeyen Pers kralıydı. Akhamanish çocukluğu boyunca kutsal bir kartal tarafından bakılmış ve korunmuş olduğu için ünlüydü. Büyük olasılıkla bu kartal Totemikti. Achaemenialılar antik kartal kabilesinin torunlarıydı. Gılgamış da bir kartal tarafından korunmuştu, tıpkı güvercinler tarafından korunan Semiramis ve akbabalar tarafından korunan Shakuntala gibi. Koreş'in doğumu ve çocukluğuyla ilgili efsaneler, Akadlı Sargon'unkilere ve Hint Karna ile Krishna'nınkilere benziyordu.

Koreş derebeyinin Medes kralı Astyages olduğunu ilan etti. Ama Astyages'e karşı ayaklandı ve onu yenerek esir aldı. Bunun ardından Medeslerin ve Perslerin kralı ilan edildi. Astyages'in babası

Babilli Nabopolassar'ın dostu Cyaxares idi. Bu güçlü kral Ninova'yı ele geçirdiğinde, Asur imparatorluğunun Anadolu'dan Lidya krallığına kadar uzanan kuzey kısmına sahip oldu. Ayrıca Urartu (Ermenistan) topraklarını da ele geçirdi. Lidya Cimmerian gücü yıkıldıktan sonra Frikya'yı kendisine dahil etti. Lidya kralı Alyattes Medeslere savaş açtı. Sonunda, Babilli Nebukadnessar ile Kilikyalı Syennesis'in iyi ilişkileri sayesinde Medesler ve Lidyalılar M.Ö.585 yılında barış yaptılar. Astyages daha sonra Lidyalı bir liderin kızıyla evlendi.

Koreş Medes kralı Cyaxares'i devirdiğinde, Lidya kralı Croesus ona karşı Mısır kralı Amasis ve Babil kralı Nabonidus'la birlik oluşturdu. Nabonidus başlarda Cyaxares'e saldırmış olan Koreş'e karşı oldukça içten davranıyordu. Çünkü Cyaxares saldırıya uğradığında Nabonidus'un taht üzerindeki hakkını tartışmak için Babil'e gidiyordu ve belki de bu tartışmayı babasının dostu olan Nebukadnessar'in soyundan gelen biri için kazanacaktı. Media hanedanlığı çöktükten sonra, Nabonidus ay tanrısının Harran'daki tapınağının onarımına başlamıştı.

Koreş Lidyalı Croesus komplocu ama keyfine düşkün Mısırlı Amasis'ten yardım almadan önce Lidya'ya ilerledi. Croesus'u yendi ve krallığı ele geçirdi. Kendisini Anadolu'ya egemen güç haline getirdikten sonra, Babil'e karşı harekata geçmeye hazırlandı. M.Ö.539'da Belşassar Opis yakınlarında bozguna uğratıldı. Sippar da hemen ardından düşürüldü. Koreş'in komutanı Gobryas daha sonra Babil'e girdi. Belşassar orada kendisini güvende sanıyordu. Ama Temmuz ayının bir akşamında:

Kral Belşassar soylu adamlarından bin kişiye büyük bir şölen verdi, onlarla şarap içti.

Şarabını keyifle içerken, atası Nebukadnessar'ın Yeruşalem'deki tapınaktan çıkarıp getirdiği altın ve gümüş kapların getirilmesini buyurdu. Öyle ki, kendisi, karıları, cariyeleri, soylu adamları onlarla içsinler... Şaraplarını içerken altından, gümüşten, tunçtan, demirden,

ağaçtan, taştan ilahları övdüler... Kildan Kralı Belşassar o gece öldürüldü.[563]

Temmuzun 16'sında Gobryas komutasındaki ordu Babil'e girdi. Kapılar şehirdeki dostları tarafından açılmıştı. Bazıları Yahudilerin Koreş'in davasını desteklediklerini düşünür. Böyle bir şey mümkündür ama Marduk rahiplerinin "Kralların kralı" muhteşem Achaemenialı ile gizli bir anlaşmaları olması daha olasıdır.

Birkaç gün sonra Koreş Babil'e vardı. Belşassar öldürülmüştü ama Nabonidus hâlâ hayattaydı ve Carmania'ya gönderildi. Şehre mükemmel bir düzen hâkimdi. Bu düzeni koruyanlar Pers askerleriydi. Hiçbir yer yağmalanmadı. Koreş rahipler tarafından bir kurtarıcı gibi hoş karşılandı. E-sagila da Bel Marduk'un "ellerinden tuttu" ve "dünyanın kralı, Babil kralı, Sümer ve Akad kralı ve dört bir tarafın kralı" ilan edildi.

Koreş Babil şehrinin valiliğine oğlu Cambyses'i atadı. Ahura-Mazda ve Mithra'ya tapıyor olsa da, Cambyses rahiplerle anlaşmanın bir yolunu bulmuştu. Kral olduğunda Mısır'ı silip süpürdü. Canı istediğinde kutsal bir Apis boğası öldüren deli bir adam olarak anılıyordu. Dindar bir hareket olduğuna inandığı bir şey gerçekleştirmişti belki de. Boğaları Mithra için kurban etmiş olabilirdi.

Yahudiler de Koreş'i iyi bir şekilde karşıladılar. Kendilerine ait toprakların hasretini çekiyorlardı.

Babil'in nehirlerinin kıyısında oturduk, Siyon'u hatırladığımızda ağladık. Oradaki söğütlere arplarımızı astık. Bizi esir olarak götürdükleri yerde bizden şarkı istediler. Bizi mahvedenler bizden neşe istediler. Dediler, Siyon şarkılarından birini söyleyin bize. Tanrı'nın şarkısını yabancı bir ülkede nasıl söyleyelim? Ey Yeruşalem eğer seni unutursam sağ elimin kurnazlığını unutmasına

---

([563]) Daniel, v, 1.

izin ver. Eğer seni hatırlamazsam, dilimin ağzımın çatısını yarmasına izin ver: Eğer Yeruşalem'i en büyük mutluluğumun üzerine koymazsam.[564]

Koreş, esirlerin çığlıklarını merhametle dinledi.

Pers Kralı Koreş'in krallığının birinci yılında RAB, Yeremya aracılığıyla bildirdiği sözünü yerine getirmek amacıyla, Pers Kralı Koreş'i harekete geçirdi. Koreş yönetimi altındaki bütün halklara şu yazılı bildiriyi duyurdu: "Pers Kralı Koreş şöyle diyor: 'Göklerin Tanrısı RAB, yeryüzünün bütün krallıklarını bana verdi. Beni Yahuda'daki Yeruşalem Kenti'nde kendisi için bir tapınak yapmakla görevlendirdi. Aranızda O'nun halkından kim varsa Tanrısı onunla olsun. Yahuda'daki Yeruşalem Kenti'ne gidip, İsrail'in Tanrısı RAB'bin Yeruşalem'deki Tanrı'nın Tapınağı'nı yeniden yapsınlar.[565]

M.Ö.538'de serbest bırakılan Yahudilerin bir kısmı gözyaşlarının arasından yurtlarındaki tepeleri gördüler ve Siyon Dağı'na ulaşmak için adımlarını hızlandırdılar. Elli yıl sonra Ezra sadakate sahip başka bir grubu geri gönderdi. Kudüs'ü yenileme işini M.Ö.445 yılında Nehemya üstlendi.

Babil ticareti Persler sayesinde gelişti ve Perslerin kültürünün etkisi gittikçe arttı. Pers dini yeni öğretilerle birleşti. Tanrılarına yıldızlara ait nitelikler kazandırıldı. Ahura-Mazda Bel Marduk'la özdeşleştirildi. Tanrıça Anahita ise Nina, İştar, Zerpanitum ve diğer Babilli "anne tanrıçaların" niteliklerini özümsedi.

Bir "Semiramis" daha ün kazandı: Cambyses'in karısı ve kız kardeşi. Cambyses öldükten sonra Koreş gibi Achaemanialı olduğunu iddia eden 1.Darius'la evlendi. Hakkı olmayan kralı devirmek zorunda kaldı ama Ahura-Mazda inancını Babil'e göre

---

([564]) Ağıtlar, cxxxvii, 1-6.

([565]) Ezra, i, 1-3.

yapılan değişikliklerinden arındırmak için tutucu Pers grubunun taleplerine boyun eğdi. Daha sonra Babil'de sık sık çıkan isyanlar bastırılmak zorundaydı. Marduk rahipleri bir anda sarayda itibarlarını kaybetmiş gibiydiler. Herodot'a göre, Darius "tamamen saf altından olan" Bel heykelini E-sagila'dan almayı planlıyordu. Ama "kendi ellerinin heykele dokunmasından" korkuyordu. Darius'un oğlu Xerxes (M.Ö.485-465) Yunanistan'da yol açtığı felaketler duyulunca başlayan ayaklanmalar yüzünden, şehri yağmalayarak ve tapınağın bir kısmını yıkarak Babil'i cezalandırdı. "Heykeli kaldırmasına izin vermeyen rahibi öldürdü ve heykeli alıp götürdü."[566] Şehir köle kralını kaybetti ve bir valinin idaresine verildi. Susa sarayının yanmasından sonra eski görkeminin bir kısmını geri kazandı. Çünkü son Pers kralları o sarayda yaşamıştı. 2. Darius Babil'de öldü ve 2. Artaxerxes şehirde Anaitis inancını geliştirdi.

Son Pers İmparatoru 3.Darius M.Ö.331'de Büyük İskender tarafından düşürüldü. Babil Koreş'i nasıl karşıladıysa Makedon fatihi de öyle hoş karşıladı. İskender astrologların ve rahiplerin başarıları ve bilgeliğinden etkilendi. Mısırlı Amon'un, Melkarth ve Jekovah'ın yer aldığı sıradışı panteonuna Bel Marduk'u da ekledi. Babil'in eskiliğinden ve mükemmelliğinden etkilenen İskender, Babil'in dünya çapındaki imparatorluğunun başkenti olmasına karar verdi. Hindistan ve Galya gibi uzak ülkelerden gelen elçileri Babil'de ağırladı.

Babil'in kanalları gözden geçirildi ve geniş kapsamlı binalar inşa etme planları yapıldı. Marduk tapınağını iki ayda yeniden yapma ve dekore etme işi, yaklaşık on bin adamla gerçekleştirildi. Babil tarihinde asla ulaşamadığı ihtişamlı konuma yükselmiş gibiydi. İskender bir ziyafetin ardından hasta olduktan sonra M.Ö.323 yılının haziran ayında altın renkli bir akşam öldü.

([566]) Herodotus, i, 183; Strabo, xvi, 1, 5; ve Arrian, vii, 17.

Babilli rahiplerin ve astrologların, imparatorun son birkaç gecesini sadece "havanın kehanetlerini" okuyarak geçirirken neler hissettiklerini hayal edebiliriz. Yani, rüzgar ve gölgeler, ay, yıldızlar ve gezegenlerin notlarını almış, bir işaret aramış ama iyi bir işaret keşfedememişlerdi. Babil görkemiyle ilgili umutları muallaktaydı. Genç imparator otuz üç yaşında öldüğünde onlar da mahvoldular. Dört gün dört gece halk, İskender ve Babil için sessizlik içinde yas tuttu.

Antik şehir Selefki imparatorluğunun hükmünde düşüşe geçti. I.Seleukos Babil'in valisiydi ve İskender'in imparatorluğunun dağılmasından sonra fatih olarak antik merkeze geri döndü. Strabo, "İskender'den sonra tahta geçen kişilerin hiçbiri Babil'deki sorumluluğu almadı. (Bu sorumluluk Marduk tapınağının yeniden yapılması işiydi.) Diğer çalışmalar da ihmal edildi ve şehir kısmen Perslerin kısmen de Yunanlıların umursamazlığı yüzünden harap oldu. Özellikle de Seleukos Nicator Dicle üzerindeki Selefki'yi kuvvetlendirdikten sonra."[567]

Selcukos, adını taşıyan şehre Babilli vatandaşları getirdi. Geride bırakılanlar surlar yıkıldıktan ve büyük tapınak çürümeye başladıktan sonra bile, Marduk'a ve diğer tanrılara tapmaya devam ettiler. Babil yavaş yavaş ölüyordu, ama sonunda İbrani kahinin sözleri gerçekleşti:

Baykuşların mülkü olacak orası, büyük baykuşlarla kargalar yaşayacak orada... Kral ilan edebilecekleri soylular kalmayacak, bütün önderlerinin sonu gelecek. Saraylarında dikenler, kalelerinde ısırganlarla böğürtlenler bitecek. Orası çakalların barınağı, baykuşların yurdu olacak. Yabanıl hayvanlarla sırtlanlar orada buluşacak. Tekeler karşılıklı böğürecek. Çığlık koparan baykuş daya yerleşip rahata kavuşacak.[568]

---

[567] Strabo, xvi, 1-5.

[568] Yeseya, xxiiv, 11-4.

Babil ve Asur Mitleri

"Marduk Efsanesi", "Gılgamış Destanı" ve "Büyük Tufan Miti"

Donald A. Mackenzie

"BABİL VE ASUR MİTLERİ" isimli bu eser bugünkü Irak'ta, Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki alanda yaklaşık 5000 yıl önce yaşamış Babil ve Asur uygarlıkları hakkında geniş ölçekli bilgiler vermektedir. "Marduk Efsanesi", "Gılgamış Destanı" ve "Büyük Tufan Miti" gibi günümüzde hala dikkat çeken ve büyük ilgi gören efsaneler kitabın odak noktalarıdır. Mackenzie, bu önemli mitlerin yanı sıra, her anlamda önemli bu topraklarda yaşayan uygarlıkların yaşam şekillerini, inançlarını ve kültürlerini detaylı ve eğlenceli bir şekilde anlatmaktadır.

ISBN 978-605-4473-25-0

KDV DAHİL 35 TL.